Kiøbenhavnſke
Efterretninger
om
lærde Sager
for
Aar 1771.

Med tvende Regiſtere.

Førſte Hæfte.

Kiøbenhavn,
trykt hos Brødrene J. C. og G. C. Berling,
boende i Pileſtrædet.

Forſøg
til
en muelig Udgave
af
en latinſk Digter,
med en
i lige mange Linier gienſidig danſk
poetiſk Overſættelſe,
hvis Sprog,
lad være det ikke overalt fuldkommen naaede
Originalens Styrke, dog maatte være
ligeſaa regelmæssig og utvungen og
uden alle Latinismer,
anſtilles med Ovids første Heltinde-Brev
og tilſkrives
De gunſtige Læſere
af
Kiøbenhavnſke Efterretninger
om lærde Sager
ærbødigſt
af
Overſætteren
L. S.

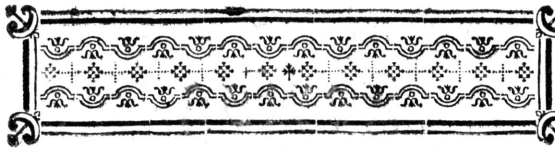

Hanc tua Penelope lento tibi mittit, Ulyſſe.
Nil mihi reſcribas attamen: ipſe veni.
Troja jacet certe Danais inviſa puellis.
Vix Priamus tanti, totaqve Troja fuit.
O utinam tunc, cum Lacedæmona claſſe petebat,
Obrutus inſanis eſſet Adulter aqvis!
Non ego deſerto jacuiſſem frigida lecto,
Nec qvererer tardos ire relicta Dies:
Nec mihi qværenti ſpatioſam fallere noctem,
Laſſaret viduas pendula tela manus.
Qvando ego non timui graviora pericula veris?
Res eſt ſolliciti plena timoris Amor.
In te fingebam violentos Troas ituros:
Nomine in Hectoreo pallida ſemper eram.
Sive qvis Archilochum narrabat ab Hectore victum;
Archilochus noſtri cauſa timoris erat:
Sive Menætiaden falſis cecidiſſe ſub armis;
Flebam ſucceſſu poſſe carere dolos.
Sangvine Tlepolemus Lyciam tepefecerat haſtam;
Tlepolemi Leto cura novata mea eſt.

Det

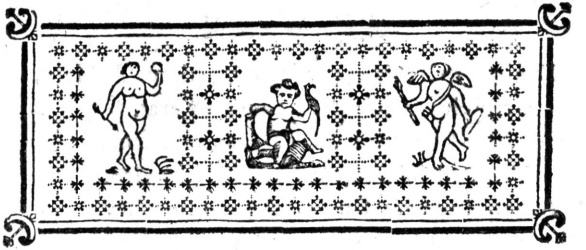

Det er **Ulyß**, fra din **Penelope**, du lader
Saa længe ſavne dig. Kom ſelv! ſkriv ingen Svar!
Nu ligger **Troja** jo, ſom græſke Piger hader.
Det **Priamus** knap værd med heele **Troja** var.
Gid midt i Bølgers Bruus Hoerkarlen havde ſiynket
Til Havets Bund, da han til **Sparte** ſeylede!
Jeg eene kold i Seng ey ſkulde lagt; ey blynket
Forladt, jeg Ende kan ey faae paa Dagene;
Og ey opſtilte Væv min' Enke-Hænder trætte,
I det den lange Nat jeg vil forkorte mig.
Naar værre Farer jeg ey frygted' end de rette?
Thi Kiærlighed for alt bekymret frygter ſig.
Nu mig Trojanerne dig ſyntes gaae paa Livet:
Ved **Hectors** Navn altid jeg blegned' ſom et Liig.
Man ſagde, **Archiloch** ſit Bane-Saar var givet,
Af **Hector**; **Archiloch** nu Frygt forvoldte mig.
Nu han **Patrokel** har i laante Vaaben dødet;
Jeg græd, for Liſt dog er ey altid lykkelig.
Af Tlepolemiſk Blod nu Lyciſk Sværd har blødet;
Paa nye **Tlepolems** Død bekymret giorde mig.

Deniqve qvisqvis erat caſtris jugulatus Achivis,
Frigidius Glacie pectus amantis erat.
Sed bene conſuluit caſto Deus æqvus amori:
Verſa eſt in cinerem ſoſpite Troja viro.
Argolici rediere Duces: Altaria fumant:
Ponitur ad patrios barbara præda Deos.
Grata ferunt Nymphæ pro ſalvis Dona Maritis:
Illi victa ſuis Troïa fata canunt.
Mirantur juſtiqve ſenes trepidæqve puellæ.
Narrantis conjux pendet ab ore viri.
Atqve aliqvis poſita monſtrat fera prælia menſa;
Pingit & exiguo Pergama tota mero.
Hac ibat Simois, hic eſt Sigeia tellus,
Hic ſteterat Priami regia celſa ſenis.
Illic Æacides, illic tendebat Ulyſſes:
Hic lacer adminiſſos terruit Hector eqvos.
Omnia namqve tuo ſenior, te qværere miſſo,
Rettulerat nato Neſtor; at ille mihi.
Rettulit & ferro Rheſumqve Dolonaqve cæſos;
Utqve ſit hic ſomno proditus, ille dolo.
Auſus es, o nimium nimiumqve oblite tuorum,
Thracia nocturno tangere caſtra dolo,
Totqve ſimul mactare viros adjutus ab uno.
At bene cautus eras & memor ante mei.
Usqve metu micuere ſinus, dum Victor amicum
Dictus es Ismariis iſſe per Agmen eqvis.
Sed mihi qvid prodeſt veſtris disjecta lacertis
Ilios, &, murus qvod fuit ante, ſolum:
Si maneo, qvalis Troja durante manebam;
Virqve mihi demto fine carendus abeſt?
Diruta ſunt aliis, uni mihi Pergama reſtant;
Incola captivo qvæ bove Victor arat.

Kort

Kort ſagt, hvem Rygtet end blandt Græker havde ſlagtet,
Mit Bryſt af Kiærlighed end Jis blev koldere.
Men GUd i Naade paa min Kyſkhed haver agtet:
Til Aſke Troja blev, min Mand dog levende.
Med Ofring Argos ſig ved ſine Fyrſter fryder:
Barbariſk Bytte ſees ophængt til Helligdom.
Hver Kone for ſin Mand til Gud Tak-Offer yder:
Og ſin Trojanſke Seyr hver Mand nu ſiunger om.
De ſatte gamle Mænd og bange Piger ſtumme,
Og Koner ſtirre ſees ved Mænds Fortællinger.
En paa fremſatte Bord Feldtſlage viſer grumme:
Heel Troja i lidt Viin man her afbildet ſeer.
Her laae Sigeiſk Mark, Simois Vande vælte
Sig her; Priamiſk Slot der rakte Spiret op.
Der ſtod Achillis, og der ſtod Ulyſſis Tælte;
Her ſkrækkes Heſte-Spand for Hectors revne Krop.
Viid, gamle Neſtor til din Søn det alt fortælte,
Da han opſøgte dig, og han igien til mig.
Han ſagde og, at Rhes og Dolon vare fældte,
At Hiin i Søvnen blev, og denne dræbt med Svig.
Du vover, du, ſom ſlet om Dine glemſom agter,
I Thraciernes Leyr ved Nattens Liſt at gaae;
Saa mange Mænd ved Hielp af een paa een Gang ſlagter.
Dig mere vaerſom før jeg dog om Hiertet laae.
Endnu mit Hierte ſlog, da du ſom Seyervinder
Igiennem Venners Leyr med Thracers Heſte kom.
Men ſiig, hvad gavner mig, at Troja nu man finder
Adſpredt ved Eders Magt og Volden ſloyfet om;
Da jeg den, ſom jeg var, mens Troja var, er bleven,
Og ſtedſe leve ſkal ſom Enke uden Mand?
For andre vel, men ey for mig den er nedreven,
Skiøndt alt en ſeyrende Beboers Pløyeland.

Jam ſeges eſt, ubi Troja fuit, reſecandaque falce,
Luxuriat Phrygio ſangvine pingvis humus.
Semiſepulta virum curvis feriuntur aratris
Oſſa: ruinoſas occulit herba domos.
Victor abes; nec ſcire mihi, qvæ cauſa morandi,
Aut in qvo lateas ferreus orbe, licet.
Qvisqvis ad hæc vertit peregrinam littora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit.
Qvamqve tibi reddat, ſi te modo viderit usqvam,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon, Antiqvi Neleïa Neſtoris Arva,
Miſimus. Incerta eſt fama remiſſa Pylo.
Miſimus & Sparten. Sparte qvoqve neſcia veri
Qvas habites terras, aut ubi lentus agas.
Utilius ſtarent etiam nunc mœnia Phœbi.
Iraſcor Votis heu levis ipſa meis!
Scirem, ubi pugnares, & tantum bella timerem;
Et mea cum multis juncta Qverela foret.
Qvid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
Et patet in curas area lata meas.
Qvæcunqve æqvor habet, qvæcunqve pericula tellus,
Tam longæ cauſas ſuſpicor eſſe moræ.
Hæc ego, dum ſtulte meditor (qvæ veſtra Libido eſt)
Eſſe peregrino captus amore potes.
Forſitan & narres, qvam ſit tibi ruſtica Conjux,
Qvæ tantum lanas non ſinat eſſe rudes.
Fallar & hoc crimen tenues vaneſcat in auras:
Neve revertendi liber abeſſe velis.
Me Pater Icarius viduo diſcedere lecto
Cogit & immenſas increpat usqve moras.
Increpet usqve licet: tua ſim, tua dicar oportet.
Penelope Conjux ſemper Ulyſſis ero.

Hvor Troja var, er Sæd, ſom ſnart afhøſtet bliver,
Og feed af Phrygiſk Blod mangfoldigt Jorden bær.
Mod halv begravne Been af Mænd man Plougen driver:
Og Huſenes Ruin med Græs begroet er.
Dig Seyrer ſavner jeg; maa ey, O Haarde, vide,
Hvorfor du nøler, hvor i Verden ſmutter hen.
Hver Skipper, ſom har lagt her op til Landets Side,
Før vel udſpurgt om dig ey ſlipper bort igien.
Med ham jeg ſkriver og til dig med egne Hænder,
Om han kun nogenſteds paa dig kan Øyne faae.
Til Pylos, Neſtors Land, vort Bud vi ogſaa ſender,
Men Rygtet, derfra kom, vi kan ey lide paa.
Vi ſender og til Spart, men Spart veed ey at ſige,
Hvor du ſaa længe er, hvad Land opholder dig.
Gid Phœbi Volde ſtod end denne Dag vedlige!
(Ach jeg Lærſindige! min Bøn nu krænker mig!)
Jeg vidſte, hvor du ſtred; kun frygted Krigens Luer,
Og manges Klage da med min foreenet var.
Nu fra mig ſelv, uvis, hvad frygtes bør, jeg gruer
For Alt, og for min Sorg vidt aabend Rum jeg har.
Hvad Farer Vandet, og hvad Farer Landet eyer,
Saa lang Forhaling kan, jeg tænker, volde dig.
Jeg Nar ſaa tænker: men maaſkee (I Mænd ſaa pleyer)
En fremmed Kone dig indtaget har for ſig.
Maaſkee du mig og kan ſom Toſſe der beſkrive,
Der ey til andet er, end til ſin Væv oplagt.
Jeg lyve! Lætte Vind Beſkyldningen fordrive!
Og du tilbage kom, om det ſtaaer i din Magt!
Min Fader Ikar og for lang din Nølen falder.
Hau ſkiænder, giælter, jeg forladt forlade ſkal
Din Seng: han ſkiænde kun! din er jeg; din mig kalder:
Ulyſſes blive ſkal Penelopes Gemahl.

Ille tamen pietate mea precibusqve pudicis
Frangitur & vires temperat ipſe ſuas.
Dulichii, Samiiqve, &, qvos tulit alta Zacynthos
Turba ruunt in me luxurioſa, proci.
Inqve tua regnant, nullis prohibentibus, aula.
Viſcera noſtra tuæ dilaniantur opes.
Qvid tibi Piſandrum, Polybumqve, Medontaqve dirum
Eurymachiqve avidas, Antinoiqve manus,
Atqve alios referam, qvos omnes turpiter abſens
Ipſe tuo partis Sangvine rebus alis?
Irus egens pecorisqve Melanthius Actor edendi,
Ultimus accedunt in tua damna pudor.
Tres ſumus imbelles numero; ſine viribus uxor,
Laertesqve Senex, Telemachusqve puer.
(Ille per inſidias pæne eſt mihi nuper ademtus;
Dum parat invitis omnibus ire Pylon.
Di, precor, hoc jubeant, ut euntibus ordine fatis
Ille meos oculos comprimat, ille tuos.
Hoc faciunt cuſtosqve Boum longævaqve nutrix:
Tertius immundæ cura fidelis haræ).
Sed neqve Laertes, ut qvi ſit inutilis armis,
Hoſtibus in mediis regna tenere valet.
Telemacho veniet (vivat modo) fortior ætas:
Nunc erat auxiliis illa tuenda Patris.
Nec mihi ſunt vires inimicos pellere Tectis:
Tu citius venias portus & ara tuis.
Eſt tibi, ſitqve precor, natus; qvi mollibus annis
In patrias artes erudiendus erat
Reſpice Laerten, ut jam ſua Lumina condas:
Extremum fati ſuſtinet ille Diem.
Certe ego, qvæ fueram de diſcedente puella,
Protinus ut redeas, facta videbor anus.

85. Dog kan min Troeſkab ham og kydſke Bønner bøye,
Og ſelv han ſtyrer og ſit hæftig rørte Sind.
Men Beylere fra Sam, Dulich, Zacynth, den høye,
En fræk vellyſtig Sværm, de fare paa mig ind,
Og uden Modſtand ſig dit Herre-Slot bemander.
90. Det ſkiær mig indtil Marv, jeg ſeer dit Gods gaaer med.
Om fæle Medon, om Polyb og om Piſander,
Om Eurymachs og om Antino's Graadighed
Om andre tier jeg, dem du fraværend føder,
Skam nok! med det du ſelv har tient møyſommelig.
95. Men at den Stodder, Ir, Melanth, Faarhyrden øder
Det Gods tilligemed, er ſtørſte Skam for dig.
Hvad vi tre Stakler? Jeg en Kone uden Kræfter,
Laert en gammel Mand og Telemach vor Søn?
(Nys var hans Tab mig nær, da man ham ſatte efter,
100. I det til Pylos han vil gaae mod alles Bøn.
Gud give Skiæbnen kun Naturens Gang maa ramme,
Saa mine Øyne han og dine lukke maa!
Fæhyrden ønſker det, og den bedaget Amme,
Og han, ſom Svinene ſaa troefaſt vogter paa)
105. Thi nu Laertis Krop for tunge Vaaben falder:
De ſlemme Beylere han ikke ſtyre kan.
Meer Styrke Telemach (han leve kun!) med Alder
Vel faaer: Nu galt det ham om Faderens Bieſtand.
Jeg og er alt for ſvag paa Døren dem at drive.
110. Kom ſnart! du dines Havn og Alter være maa!
I Ungdoms Aar din Søn (Ach! din han længe blive!)
Du ſkulde, hvad du veed, nu lære at forſtaae.
Tænk ogſaa paa Laert, ſom ſnart for Døden ligger,
Og ſee du kan endnu hans Øyne lukke til!
115. Ja kom end ſnart, jeg dog, ſom regned mig blandt Piger,
Da du drog bort, dig alt en Kiærling ſynes vil.

An-

Anmærkning.

Overſætteren har ſammenlignet ſin Overſættelſe, efter at den var udarbeydet, med Roſes, for at ſee, hvor vidt han bedre eller ſlettere har behandlet Originalen. Men han fandt imod Forhaabning, at Roſe ikke havde holdt ſit Løfte, at overſætte i lige mange Vers. Thi hans Overſættelſe af dette første Brev, har allerede mange flere Vers, end Originalen. Derfor har han og paa endeel Steder ſagt nu mindre, nu meget mere, nu noget langt andet end Ovid. Derpaa kan tiene til Exempel det 4de Vers:

Vix Priamus tanti totaqve Troja fuit.

Overſat ved diſſe 4re Linier:

Selv af ſaa ſtor Forliis Kong Priamus ey viſte,
Og ey af ſlig Fortred det ganſke Troja Land,
Som jeg der al min Roe i denne Skynding miſte,
Og i mit eenlig Boe maa ſørge for min Mand.

Jligemaade det 11te og 12te

Qvando ego non timui graviora Pericula veris?
Res eſt ſolliciti plena timoris amor.

Hvilke han ſaaledes har udmattet:

Naar ſørged jeg ey for de Ting, ſom aldrig hendtes
Al Kiærlighed er fuld af en forviden Frygt
(Thi intet er ſaa ondt, det jo kan værre vendtes,
Mit Hierte i mit Liv var derfor aldrig trygt) ꝛc.

No. I.

No. I.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 3die Januar. 1771.

Kiøbenhavn. **Philopatreyas trende Anmærkninger, ſkrevne i Kiøbenhavn den 23de Novbr. 1770., og efter Forlangende ved Trykken udgivne.** — Namqve fatebor enim, dum me Galathea tenebat, nec Spes Libertatis erat, nec ulla cura peculi. 3 Ark i 8vo. — Ligeſom ethvert Dyr har i Almindelighed ſin egen naturlige Røſt og Stemme, hvoraf det kan kiendes, naar det end ikke ſees, ſaa har det igien en egen forſkiællig og beſynderlig Stemme, til at udtrykke viſſe Lidenſkaber og Gemyts Beſkaffenheder. Saaledes har iblandt Mennesker den Glade ſin Stemme, den Bedrøvede ſin, den Forbittrede ſin, den Elſkende ſin, den Egennyttige ſin, og Patrioten ſin. Forfatteren til ovenanførte Anmærkninger vil være Patriot. Men ſaaſom Had følger Patrioten i Hælene, ſaa har han fordulgt ſit Navn. Vore Læſere maa ſelv ſkiønne, om han og allevegne taler med Patriotens eftertrykkelige og alvorlige, men tillige behagelige og uanſtødelige Stemme, og om han kunde have nogen anden mere gyldig Aarſag til at fordølge ſit Navn, end ſin Patriotiſme. Vi har kun at recenſere Skriftet. Vi befatter os med ingen Kritik over det, ſom løber ind i Statens Forvaltning, hvilken vi overlade til Kongelige Miniſtrer, Geheime-Stats- og Conference-Raader. Nogle hiſt og her indzinglede Anmærkninger ſkal alene betegne den Opmærkſomhed, nogle Steder og Udtryk har opvakt hos os.

— Den første Anmærkning er en Afhandling om de dyre Tider og Handelens Svaghed, hvis Indhold betegnes med, pingvi Bos macer in arvo. Han forundrer sig over Korn-Vahrenes utaalelige Priser midt i et Korn-Land, som Dannemark. Den første og vigtigste Aarsag skal være, at de, som eye de største Godser, har en Tid lang haft for megen Indflydelse i Landets Regiering. Han vover at sige: „Naar Oplag og alt for stor Udførsel har „ giort Priserne umaadelige, og en nødvendig Indførsel „ indstændig er bleven begiert, saa have de været mægtige „ nok for at forhindre dens Tilladelse indtil en saadan Tid, „ at den har været umuelig. Thi at tillade fremmed Korns „ Indførsel paa en Tid, naar Vinteren giør Seyladsen umue„ lig, og indskrænke denne Tilladelse just inden de Maane„ der, som Isen lukker Søen, er det samme, som at ville „ mætte en Hungrig med Lugten af Maden." Overalt skal det være slet bevendt med et Lands Handel, naar de, som ere alt for Mægtige, har Fingrene der i, og „ Ministre (siger „ han) bør være Ministre, og Handelsmænd, Handelsmænd; „ thi ellers blive de første alle Ting og de sidste til Staaddere." Han takker Gud, at vor viise Konge har forbudet Udførselen, men ønsker tillige, det maatte behage Ham at tillade en fri Indførsel, hvilken han meener, vilde siden forbyde sig selv, naar Priserne faldt i Landet. (Vi erindre os ved den Leylighed en udenlandsk Forfatter af L'interet général de l'Etat, Paris 1770., som forsvarer en fuldkommen Frihed i al Slags Handel til at føre ind og føre ud). Naar Forfatteren selv i andres Navn giør sig den Indvending, at Jordegods-Eyerne derved vilde blive ødelagde, giver han selv derpaa det korte, afbrudte og strænge Svar: En slet Feldskiær, som ey afhugger et lille Lem for at redde det hele Legeme. (Om denne chirurgiske Operation er ligesaa let giort, som sagt, og ligesaa billig, som stræng, ja om ikke saa vel Indvendingen selv, som Svaret, er vidt overdreven over Patriotens Betænksomhed, maa Læseren skiønne). Dog vil han have deres Ruin forebygget ved det Raad, han giver dem, at de kan kun uddeele deres Godser i smaa Stykker og sælge dem, da han lover dem i Bønderne villige Kiøbere. (Kan man og her løbe ligesaa hastig til at deele, sælge og kiøbe, som Forfatteren kan raade derril, og som Tilladelse til en frie

Ind-

Indførsel kunde gives? Men det hører Statsmændene til at indsee Sammenhængen imellem den frie Indførsels Tilladelse og Jordegodsernes Ødelæggelse). Forfatteren raader og til Magaziners Anlæggelse, hvilke skulde aabnes, naar Kornet galt 13 Mk., og igien tillukkes, naar det galt 2 Rdlr., for at holde det i en stipuleret Priis. Han har egentlig Rugen for Øyne; saasom naar denne faldt i Prisen, skulde de andre falde med. Han vilde og, man skulde tillade frit at indføre andre Fødevahre, saasom Kiød, Smør og Ost fra Engeland og Irland, og nedsætte Consumption og Accise, og om endskiøndt Kongens Intrader derved noget formindskedes, saa skulde dog det hele Land vinde. „Formuende Undersaatter „ ere en Regents Styrke og et bestandigt Skat-Kammer, „ som han i Nøds-Tilfælde kan tage til. Undersaattere elske „ den Regent, som befordrer deres Lykkalighed, og naar Nø„ den udkræver, biedrage det Yderste af Kiærlighed. Men „ de Udarmede ere baade afmægtige og uvillige." Tilsidst mælder Forfatteren noget lidet om Handelen og Skibsfarten, hvilke han og ønsker mere og friere udbredede. Handelen, siger han, er for meget indskrænket, og Tolden for sværr. Disse ere kortelig Forfatterens Satzer i den første Afhandling. Vi har under Recensionen haft Øynene bestandig stivt fæstede paa Patrioten, og kun i et Par hastige Resolutioner tabte vi ham lidet af Syne. — **Anden Afhandling om Rettergang**, hvis Indhold forkyndes ved: Aftræa terras reliqvit. Bevare os GUd! hvordan da? Forfatteren har indseet Lovkyndighedens Misbrug, og den Indsigt har allerede i Begyndelsen giort ham noget sceptisk i Henseende til Nytten eller Skaden af Lovkyndighedens systematiske Videnskab. Han vil ikke igiennemløbe de Vildes Historie, for at vise, at man blot af Naturens Lys kan handhæve en almindelig Retfærdighed. (Men er ikke Lovkyndighedens systematiske Videnskab ogsaa Naturens Lys, i sit største og fuldkomneste Skin?) Men han vil alene opholde sig ved de sædelige og under en ordentlig Regiering levende Folk, hvor han alene finder, at Dit og Mit udkræve Love og Lovkyndighed. (Det kan dog aldrig være Forfatterens Agt, at vi skulde ophæve vore borgerlige Sælskaber, og gaae tilbage til de Vildes Tilstand. Ney, lader os være billige Dommere, og sige, at blot hans Indsigt i Lovkyndigheds Misbrug har giort ham noget sceptisk). Han troer, at

den i det Practiſke drives alt for vidt. Han maa forklare ſig ſelv; „Efter at Logica, Diſputere-Kunſten,“ (det er ganſke viſt den Sophiſtiſke han meener, men beſtemmer ſig ikke nøye nok, og maa forſtaaes af Sammenhængen,) „ kom i Sælſkab med Lovkyndigheden, leed den almin„ delige Sikkerhed et farligt Skibbrud, og i Stedet for, „ at Lovkyndigheden ſkulde være Menneſkenes Beſkier „ mere, er den nu deres Ødelæggere.“ (Her ſeer man, at han taler om Lovkyndighedens Misbrug ved Sophiſtiken; thi i ſig ſelv tilſtaaer han, den burde være Menneſkenes Beſkiermer). „Thi ſiden vore praktiſke Juriſter har lært den Kunſt, „ at giøre Sort til Hvidt, ſiden den forbandede Hær af For„ maliteter, Exceptioner, Udſættelſer, og ſlige Uhyrer ere „ komne i Moden, kan den Fattige næppe nyde Ret. Om„ koſtningerne forsges og Tiden forlænges. Den Rigere, „ ſom kan taale det, beholder Marken, men den Fattige maa „ ligge under, fordi han ey kan holde ud.“ Forfatteren er ikke den eeneſte, der har declameret imod ſagdan Misbrug ved Rettergang, hvorved man ofte taber ſin hele Velfærd, fordi man vil conſervere en Deel deraf, og at man trækker Proceſſer ud for at udmatte den Fattige. Naar han ſiger, at Stemmerne ved Over-Retterne ere ofte et Ecco af Ynde ſt og Had, da befrygte vi, paa Patriotens Vegne, at nogen for læt ſkal kunne mistyde dette Udtryk til Anſtød, og betragte det mere ſom en Beſkyldning, end en Klage over Misbrug i Almindelighed. En Patriot kan aldrig være forſigtig nok, ſiden Had følger Patrioten i Hælene, ſom Forfatteren ſiger. For at raade Bod paa ſaadan Misbrug, raader han til uretfærdige Dommeres ſkarpe Afſtraffelſe, og Procu atorernes Afſkaffelſe ved Under-Retterne. Han meener, at naar Rettergangs Maaden var mere ſimpel, og naar ey Formaliteter og Kneb, men reene Beviſer maatte tale, naar Trækker og Rettens Fordreyelſer ikke fandt Sted, og uretfærdige Dommere bleve ſkarpt afſtraffede, ſaa kunde enhver Mand læt andrage ſin Sag for Dommerne, og Proceſſen kort og rigtig fuldføres. Men at ingen af Mangel paa Kundſkab ſkulde ſættes ud af Stand til at paatale ſin Ret, ſaa ønſker han, at de lærde Juriſter vilde meddeele det Almindelige et ſamlet Værk, hvor i alle muelige Trætter vare forklarede, afhandlede og bedømmede. Forfatteren kæmmer dog ikke alle Dommere og Procuratorer over een Kam. Han erkiender retſindige og veltænkende

kende Mænd iblandt de første, og langt fra, at han fradømmer alle de sidste al Samvittighed. „Men jeg siger frit, (disse ere hans Ord) „at den findes kun hos Faa, og i visse „ Tilfælde kan man ikke forlange, at de skal besvære sig der„ med. Den Jæger var jo en Daare, som af blot Medli„ denhed ey vilde fange et Vildt.“ Saa langt fra har Forfatteren vildet være de retskafne Dommere og Procuratorer til Anstød med sin imod de uretskafne skiærpede Pen. Der ere et Slags Juriſter i Holland, som lade sig alene bruge som Conſulentere, (saadanne vare og mange af de Romerske Jurisconſulter,) og lade sig kalde **Practicyns**. De afskaffede Procuratorer skulde følge deres Exempel. (Men hvorfore dog afskaffes? Var det ikke nok, at Trækker og Kneb bleve dem forbudne, ved en simplere Indretning i Rettergangs Maaden? Og hvorfor afskaffes tilhobe, de Retskafne med de Uretskafne? Borgere bør forbedres, men ikke saa let afskaffes. Hvor mangen Borger skulde dog endogsaa ved den simpelste Rettergangs Maade behøve en anden til at føre sin Sag? Men naar han selv let kunde lære den simple Rettergangs Maade, saa skulde han uden Tvil deraf kunne have den Fordeel, at han kunde see sin Procurator paa Fingrene, og have et Øye med i sin Sags Førelse). —— **Tredie Afhandling om Geistlighedens Indkomster.** Isti sunt mores, hæ nostri temporis Artes. Vox est Jacobi, manus est immanis Esaui. Forfatteren troer, at Geistlighedens Indkomster i Almindelighed ere for store. (Skulde denne Satz ikke taale megen Indskrækning?) Han tilstaaer, at en Arbeyder er sin Løn værd, men at Lønnen bør være proportioneret efter Arbeydet. Det var høyst ubillig, siger han, om Armod skulde giøre Standen tung og foragtet. Han under dem en anstændig, men ey overflødig Udkomme. Da dette er Forfatterens synsynlige Meening, saa finder derudi dette hans Argument liden eller ingen Sted: „Christi Disciples „ vare fattige, ydmyge og arbeydsomme; deres Efterfølgere „ bør være ligesaa,“ og kan let mistydes, saa meget lettere, som det Had, der følger Patrioten, er mindre billig i sin Fortolkning. Det skal næppe give sig Tid til at slutte af Sammenhængens nøyere Betragtning, at **Fattigdom** maa Forfatteren nødvendig, i dette Argument, ansee som en Middel-Ting imellem **Armod** og **Overflødighed**. Kort sagt,

han maa derved forſtaae **Tarvelighed** og **Maadelighed i Vilkaar og Formue.** Han troer, at Kirke-Betienteres Salarium falde fattige Folk beſværlige, ſom ville gifte ſig og formere Verden. (Man kan herved billig give Forfatteren at betænke, om ikke andre ganſke overflødige og unyttige Bekoſtninger ved Bryllupper og Barſeler beſværer dem langt mere. Nogle giør ikke nær ſaa nøye Regning paa, hvad de æder og drikker op i Overflødighed, ſom den ringe Gave, enhver retſkaffen Præſtemand gierne lader ſig nøye med, efter enhvers Omſtændighed og Vilkaar. Man kan billig ſpørge, om ikke dette Salarium ſkulde falde dem meget læt, naar i det øvrige Levemaaden var lættere og Overdaadigheden mindre. For Reſten kunde det vel være enhver Præſtemand ligegyldigt, endten han fik ſin Løn paa denne eller paa en mere vis og faſt Maade, naar man dog paa den anden Side ikke læt kunde forbyde nogen ved ſaadan Leylighed at giøre ham hvad frivillig Kiærligheds-Gave den efter ſin Øyne fandt for Godt). Hvad han ſiger om de Geiſtlige Rentnere fra Landet, **deres Øyne blive borte for deres Anſigters Fedme**, og om de **indviede Agerkarle**, er ilde anvendt, kommer ikke Sagen ved, og kan læt forbittre, hvilket at ville, bør være langt fra Patriotens Øyemærke. Præſter bør jo være arbeydſomme, de maa altſaa forhverve ligeſom andre, og kan de ved deres Arbeyde have noget tilovers fra deres Familiers Nødtørft, hvem kan forbyde dem at forøge det ved billig og lovlig Rente? Saa vidt Forfatteren alene har Agerkarle for Øyne, ſom denne Stand maaſkee ligeſaa vel ſom andre kunde have nogle af, burde uden Tvil hans Skrivemaade have været mere beſtemt og indſkrænket, at ikke denne ærværdige Stand ſkal udtolke til ſin Vanære, hvad der i det ubeſtemte Udtryk ſigter kun paa Nogle. **Salige ere de Fattige, thi Himmeriges Rige er deres**, og en **Kameel kan lættere** ꝛc., diſſe og deſlige bibelſke Sprog ere her og i vore Tider ſlet ingen Argument, og Standen kan kun med alt for god Føye anſee dem, ſom ilde misbrugte til ſin Forhaanelſe, og Guds Ord tillige vanhelliget derved. **O! Skam! at lægge Told paa Saligheds Midler! Bør et Sacraments Adminiſtration koſte Penge!** Diſſe og deſlige Exclamationer, hvor læt kan de ikke beſvares med et: **Det lader kun ſaa**; det **behager Patrioten ſaa at ſige.** Reſultatet bliver: Præ-

ſterne

ſterne bør have en vis og faſt ſtaaende Løn. Maaſkee mange Præſter ſkulde ey ugierne billige dette Forfatterens Forſlag, naar kun ikke nogle Udtryk, der kun alt for let kan ſtøde dem for Hovederne, ſkulde giøre dem det ganſke modbydeligt. „ Det lader forunderligt at læſe i Aviſerne, naar et Præſte- „ kald er ledigt, at man altid ſætter hos dets Indkomſter, „ ret ligeſom Lønnen alene og ey Gudstieneſten var Øye- „ meedet af geiſtlige Embeder.“ Var denne Anmærkning betydelig nok for en alvorlig Patriot? og diſſe Spørsmaale: Hvad har geiſtlige Mænd i Handels-Compagnier at beſtille? bør Præſter være Kiøbmænd? vare de ham værdige? De ſkulde anvende den Tid, de har til overs fra deres Embeds Forretninger, paa at udbrede de theologiſke og andre Videnſkabers Lys. Men vil det ſige andet, efter den Beſkaffenhed det har hos os med Skrifters Forlag og Afſættelſe, end at de ſkulde arbeyde for Boghandlere, der ved deres Arbeyde kunde lægge ſig Actier til i Handels-Compagnierne? Thi vi vil ikke haabe, at Forfatteren ſkulde misunde dem Frugterne af dette deres Arbeyde til Forbedring i deres Vilkaar og deres Velſtands Befordring. Vi troer, at en Præſt, ſaa længe han maa gifte ſig og avle Børn, maa ligeſaa vel, ſom andre, være en riig og formuende Borger, og at han dog dermed kan være en god og dydig Mand, og retſkaffen Præſt, der kan giøre ſig Haab om Guds Rige, og blive ſalig, ſkiøndt han ikke er ſattig. „ Jeg har al Ære (ſiger Forf.) „ for Standen i Almindelighed. Jeg veed, at der gives „ mange lærde, flittige og duelige Mænd, men tillige og „ mange uduelige. Som ſande Patrioter kan de første ey „ modſige Billighed, og de ſidſtes Modſigelſe ey blive betyde- „ lig.“ Det ſkal Forfatteren ikke ſige. I Henſeende til de første kommer det aldeles an paa Forſlagets Billighed, og i Henſeende til begge kommer det end mere an paa, hvorledes, paa hvad Maade, og med hvad for Udtryk det er foredraget. En Patriot bør ikke ſaa let lade nogens Biefald være ham ligegyldigt, men ſtræbe at vinde alles, om det var mueligt, i det mindſte med ingen Udtryk have giort ſig uværdig dertil. Det hedder videre: „ Skulde jeg ved diſſe patriotiſke Tanker „ paadrage mig Geiſtlighedens Had, giør det mig Ondt. In- „ gen uden den Egennyttige kan hade mig derfor, og hvo ſom „ vil være bekiendt for den Character, maa frit udviſe ſit

„ Had.“ Forfatteren yttrer dermed en ſtor Tillid til ſin egen Sag. Man kunde gierne ſtøde ſig over nogle Udtryk uden at være egennyttig. Han troer og, at Antallet af Præſter burde indſkrænkes hiſt og her. Den militaire Stand vilde han derimod have forøget og bedre belønnet. I Henſeende til Løn og Embeds Forretninger, Ceremonier og Klædedragt, anpriſer han den ſamme Simpelhed, ſom er i Brug hos de Reformeerte. —— Vore Læſere behage heraf at ſee, at vi befatte os ikke med at bedømme Patriotens politiſke Forſlag. Alene nogle enkelte Udtryk have vi lagt Mærke til, for dog ikke at ſkrive en ganſke Tankeløs Recenſion. Afhandlingens Symbolum, Vox eſt Jacobi, Manus eſt immanis Eſaui, har og, vi kan ikke nægte det, ſtandſet vor Opmærkſomhed for en kort Tid. Skulde en Forfatter af dette Navn, ſaa tænkte vi, have ſkiærpet ſin Pen i ſær i denne Afhandling, og paa en ſaa forblummet Maade vildet giøre nogen anden mistænkt for at have ført Pennen for ſig? Hvem tænkte vi, mon da denne grumme Eſau ſkulde være, hvis Haand vi ſkulde have for de bittre Udtryk at takke? Dog ſkal maaſkee dette Symbolum og have en anden forblummet Betydning. Af Indholdet har vi dog ikke ſaa læt kundet giætte os dertil, ſom ved de forrige Afhandlinger. Men hvad kommer det og os ved at udgrunde Forfatterens ſkiulte Hensigt? Dernæſt har vi forundret os over de trende ſatiriſke Tillæg, i ſær det, ſom har til Opſkrift: Æſlernes Klage. Har da vor Patriot, ſaa tænkte vi, været ſaa fattig paa Materie, til at fylde 3 ſmaa Ark med, at han tilſidſt har maattet tage ſin Tilflugt til Satirer? og i det vi erindrede os hans Spørsmaal: Hvad har Præſter i Handels Compagnier at beſtille? faldt det os ind at ſpørge: Hvad har bittre Satirer i alvorlige og patriotiſke Materier at beſtille? Vil man endelig kryde ſin Patriotisme med lidt Salt, at den ikke ſkal falde Egennyttigheden ſelv ækel og aſſmagelig, ſaa er det til rette Tid og vel anbragte lattermilde Skiemt, blandet med den patriotiſke Kiærlighed og Alvorlighed, ligeſom et Middel-Salt, der kryder den patriotiſke Skrivemaade, men bider ikke. Overalt ville vi ønſke, at de Skrifter, ſom herefter komme for Lyſet, maatte ſvare til det høyſtpriſelige Øyemærke af den allernaadigſt forundte Frihed, og at Skribentere ville betænke, at en fræk og driſtig Skrivemaade kan være

re

re ligesaa skadelig, som en alt for streng og selvmyndig Censur. Religion, Regiering, gode Sæder, Kongelige Ministrer, ærede Stænder, og vore Medborgeres Personer være hellige for vore Penne!

Leipzig. Elogium viri clarissimi & amplissimi Christiani Furchtegot Gellerti, Prof. Phil. extraord. d. XIII. Dec. 1769. pie defuncti publice scripsit Jo. Aug. Ernesti. 3 Ark. i 4to. En Gellert fortiente en Lovtale af en Ernesti, og denne fortiente, om nogen anden, ved en Oversættelse at gisres meer almindelig bekiendt, i Betragtning saavel af sin Forfatning, som af sit Indhold, en Philosophs og en ret ægte Christens bersmmelige Liv og Død. Man har og strax tillige med den Latinske original bekommet en tydsk Oversættelse deraf under Titel: Das Andenken des Herrn T. F. Gellert. I Indledningen overseer og bemærker Forfatteren med et skarp Øyekast de Irveye, hvilke Menneskene i Henseende til Dyden fra gammel Tid af har betrædet, og bedømmer de Midler og Veye, som af vore Tiders Lærere og Lovtalere saa almindelig blive udvalgte til Dydens Anpriisning. Mange ere alene betænkte paa, hvorledes de i deres Foredrag kan være vittige og behage. Deres Afhandlinger ere altsaa fulde af almindelige Betragtninger, artige Sententzer, kunstige Skildringer, rørende Foreslillinger, hvilket altsammen de søge med Blomster af Ord at bestrøe. Andre lære ved Historien efterlignende Fabler, hvori de indklæde dydige og lastefulde Characteerer. Nogle prise Skuepladsen, i sær den tragiske, som Dydens Skole. Grunden til denne nye Viisdom ligger i vor Tids Tænkemaade og Sæder. Man søger allevegne Putz, sandselig Fornøyelse Spilværk og Indbildning. Denne Tænkemaade udbreder sig endogsaa til alvorlige og vigtige Ting, som blive forvikle de og indvævede i Narrerier. De sandselige og artige Franzoser ere her udi vore Lærere og fra dem har denne Syge indsneget sig hos andre Nationer, ja endog henrykket de til satte og alvorlige Videnskaber oplagte Britter, Men denne Udsvævelse bliver saa meget større, jo mindre det rimer sig med det engelske Genie, at lee ved de vigtigste og alvorligste Ting og at spille letsindig dermed. Imidlertid vil Forfatteren dog ikke have dette saaledes forstaaet, ligesom han fradømte den Kunst at behage al Nytte, og holdte for, at man slet

ikke burde bekymre sig noget derom. Men efter sin Indsigt i Tingen og lang Erfaring vaastaaer han, derved ikke tilveiebringes noget videre end en blot Fornøyelse, der giør slet intet til den sande Dyd. (Dette holde vi for med den store Erneſti's gunstige Tilladelse, at være forvidt dreven. Er det en almindelig Sandhed, at en i Fornøyelse indklædt Sandhed, aldrig rører nogens Hierte? Vor store Mand er jo Theologus? Men har han eller nogen anden aldrig fundet sig rørt, af de yndige og deylige Billed-Blomster, hvorved den bibelske Lære overalt er bestrøet? Har ikke GUd selv banet sig en Vey igiennem Sandserne og Indbildningskraften til Hiertet og Forstanden?) Hvad sige de om Præsten? spurgte en sin Ven, da han kom af Kirken. Mandens Prædiken, svarede den anden, har behaget mig mangfoldig, saa skiønt har han afskildret Synens Heslighed. Ja Forfatteren er af den Meening, at naar man giør alene det Angenemme, det Vittige, det Smukke til en Hoved-Sag ved Dyds-Lærens Foredrag, saa taber Dyden derved. Han anbefaler endelig en Middelvey imellem den alt for store Smykke, og den alt for store Raahed, Strænghed og Alvorlighed. Det fornemmeste derved bliver ellers dette, at en Dydens Lærer selv er dydig. Alle disse fortræffelige Egenskaber havde foreenet sig hos Gellert. Vel har han skrevet Comoedier og den Svendske Grævinde til en ikke ganske unyttig Fornøyelse; men han har dog aldrig anseet dem for Anviisninger til den sande Dyd. (Dette troe vi dog de tillige, endog efter hans Øyemærke, for en Deel maatte og kunne være.) I Dydens Lære gav han altid et sat og alvorligt Foredrag Fortrinet, og indrømmede Zirligheden kun lidet eller alene saa meget, som var nødvendigt til at underholde Opmærksomheden, til Tydelighed og til Hiertets Rørelse. (Altsaa seer man, at det som fornøyer og kan tiene til at røre Hiertet, og altsaa maa det jo kunne giøre noget til at befordre den sande Dyd.) Og dog har han ikke uden stor Kummer bemærket, at mange af hans Tilhørere, Læsere og Lovtalere, ere mere bleven staaende ved den fornøyende Smykke, end at de skulde bruge hans Underviisning til Hiertets Dannelse og til en ivrig og standhaftig Bestræbelse efter den sande Dyd. Hans Smerte herover har han ikke længe for sin Død aabnet for en Ven ved Leylighed. —— Han er født den 4de Julii 1715. til Haynichen, en Landsbye imellem Freiberg

berg og Chemnitz, hvor hans Fader stod som Præst, og der nød han den første Undervisning i Skolen og hos sin Fader. Derfra kom han til Meissen til Fyrst-Skolen, hvor det ubrødeligste Venskabs Baand blev sluttet med Rabener og Gartner. Paa den høye Skole til Leipzig hørte han Jöcher, Kapp og Christ i de skiønne Videnskaber, Adolph Frid. Hofmann i Philosophien, Gottsched i begge, Hebenstreit i det Hebraiske, Klausing og Weis i Theologien. I sit 4erde Akademiske Aar maatte han reyse hiem igien, fordi hans Fader ikke længere kunde underholde ham, saasom han var den femte Søn, der studerede. I nogen Tid var han Hofmester hos et adeligt Herskab. I Aaret 1741. besøgte han Leipzig igien med en af sine Forvandte. Nu hørte han Hofmann nok engang, hvilken han allerede for første Gang høyligen havde beundret formedelst sin Skarpsindighed, og han hørte ham saaledes, at han efterskrev alle hans Ord som Orakler. Dog tilstod han siden for sine Venner, at han ikke forstod noget af hvad han havde hørt og optegnet; og denne Bekiendelse finder man endog i en egenhændig Afhandling over hans Liv og Levnet. Samme Lærer sagde om G. at han vilde blive en af de største Philosopher. Til den Tid begyndte han at give Undervisning i det tydske Sprog, og sine Afhandlinger underkastede han endog erfarne Mænds Bedømmelse. I Aaret 1743. blev han Magister og forsvarede et Stridskrift over Poesien, Fabeler og Fabeldigtere. Derpaa holdte han Forelæsninger over Poesiens Grundsatzer og Veltalenheden. Ingen hørte ham uden Nytte. Hans Fabler og Fortælninger forhvervede ham allevegne Roes, og tilveyebragte ham et Lære-Embede i Philosophien, hvilket han tiltraadte med en Tale om de skiønne Videnskaber Indflydelse paa Hiertets og de gode Sæders Dannelse, og giorde Indbydelse dertil med et Skrift over det rørende Lystspil. Det ham overdragne Lære-Embede i den Moralske Philosophie undslog han sig for og sagde, han vilde hellere adlyde sin Samvittighed, end andres Villie og sin egen Nytte. Han troede nemlig, at han i Betragtning af sin Svaghed ikke skulde være dette Embeds Arbeyder voxen. Regieringens Gavmildhed forhøyede dog hans liden Sold ligesaa høyt. Den største Flid anvendte han paa de offentlige Forelæsninger, som han holdt for de Fornemme.

Hans

Hans Foredrag var tydelig og nærmede sig i Moralen i fær til den geistlige Veltalenhed, Han indstrøede allevegne Formaninger og Nidkiærhed for Dyden, viste det roesværdige i store Pligters Opfyldelse, og det Afskyelige i Lasternes Skiændighed. Hans Tilhøreres Kiærlighed og hans Stemmes Tone kom ham herved til Hiælp. Sine Forelæsninger satte han tilforn skriftlig op, dog uden at opløse dem af Papiret, og blot alene af den Aarsag, et hans Tankers Udtryk paa det nøyeste kunde afpasses. Han søgte ikke ved noget nedrig Kunstgreb at vinde Tilhørere. Hans Underviisning var baade en Videnskabs og Beskeedenheds Skole. Ved de Samsællige Øvelser med en Schlegel, Cramer, Gartner, og Rabener havde han forhvervet sig en sær fiin Følelse over Udtrykkets Feyl. Derfor var han selv ikke fornøyet med nogle af sine Skrifter, og aldrig roeste han sine Arbeyder uden Undtagelse. Han var langsom i at udgive sine Skrifter. Ved sine Fabler raadførte han sig med manges Domme. Men de ere saa lætte, at man slet ikke derndi bemærker nogen Kunst. Maaskee jnst dette er det sikkerste Beviis paa et lykkeligt Genie. Det giorde ham ikke forsængelig, at hans Skrifter ere blevne Oversatte i de fleste Europæiske Sprog. Hans geistlige Sange, som han først begyndte i sit 40 og endte i sit 43 Aar, gav han selv iblandt sine Skrifter det fornemmeste Biefald. Den Læthed, med hvilken de kunne forstaaes, den Enfoldighed i Tanker og Udtryk, giør dem til ret nyttige Mønstre. Hr. D. Erneſti dømmer her ganske rigtig, at Svulstige Udtryk skikker sig ikke for Geistlige Sange. Ved sine Fabler og Fortællinger, har han forhvervet sig den største Roes. Han saae, at hans Læredigter fandt ikke saa stor Biefald, og dog sagde han selv, at han dermed var bedre tilfreds, end med sine andre Skrifter. Da deres Indhod er ikke saa meget fornøyende, som vigtigt og alvorligt, saa er det læt begribeligt, hvorfore de finde færre Læsere. Med sine Lystspil, i sær med den Bedschveſter var han i en moednere Alder ikke tilfreds. Rimeligen af den Aarsag, fordi han indsaae, at de Feyl, som man giorde latterlige paa Skuepladsen, alt for læt kunde anvendes paa Religionen selv. Hans Anviisning til Breve i den Artige Plinianske Smag og en venlig Omgiængelses Munterhed har altid fundet stor Biefald. Hans Levnet indbefatter endnu

nu et langt skiønnere Billede. Hans Hierte var af Naturen sagtmodig, lemfældig, forsonlig, høflig, redelig, menneskekiærlig og fri for al Misundelse. I Ungdommens Floer var han særdeles oprømt. Men i hans Mandlige Alder havde Hypochondrie i Henseende til det Tilkommende giort ham frygtsom og mistroisk imod sig selv. Dog, naar den befrygtede Sag selv kom, var han modig og standhaftig. Fromhed var den herskende Characteer i hans Siæl. Den sande Dyd udledede han fra Religionens eeneste Kilde. Han kiendte Forskiællen imellem Stoikernes og en storpralende Seneka's Stolthed, og imellem den lade Dyd, der venter alting fra Himmelen. Han arbeydede saaledes, som alt kom an paa den, og var tillige ved den gode Følge saa beskeeden, at han tilskrev Gud alt. Han søgte ingen Ære i det Udvortes men i en god Samvittighed og i ædle almeennyttige Handlinger. Han saae med Taalmodighed, at andre berigede sig ved hans Skrifter, da de næppe havde indbragt ham selv 1000 Daler, og disse Penge anvendte han meest til Velgierninger. I hans Klædning, Kost og Huusgeraad, søgte han intet uden Nødtørft med Reenlighed og Anstændighed. Han havde altsaa ingen Anledning til Misundelse. Fra hans Godhed vare alle de undtagne, som forsaae sig af nogen Modtvillighed imod Publikum. Derfor holdte han en vis Strænghed for nødvendig saavel i Henseende til den private, som offentlige Tugt. Ingen har været mere oplagt til Venskab end han, og ingen bestandigere og fuldkommere i sit Venskab. — Churfyrsten af Sachsen, bekymret for Gellerts Liv, sendte ham sin Liv-Læge, Hr. Hofraad Demiani, og befoel ham paa det omhyggeligste at redde denne roesværdige Mand. Men og hans foreslagne Midler havde ikke den forønskede Virkning, og man saae vel, at hans Ende var for Haanden. Denne ventede han med Taalmodighed og Munterhed. Han tog Afskeed fra sine nærværende Venner, blandt hvilke befandt sig i sær Hr. Geheime Kammer-Raad Wagner, som tillige med Hr. Hofraad Demiani var kommen fra Dresden, med et stille Mod og med mange Kiærligheds Bevisninger, og forglemte heller ikke sine fraværende Venner. Derpaa henrettede han alle sine Tanker paa Reysen fra dette mysommelige til et bedre Liv, hvilken han antraadde med Fromhed og Gudsfrygtighed. Han bad

uop-

uophørlig og lod andre bede med ſig, blandt hvilke i ſær Hr. L. Thalemann, med hvis Bøn han foreenede ſin egen for at ſtyrke ſin Siæl imod den immer tiltagende Smertes Bitterhed, og for at underholde og opvække den foreſtaaende Lykſaligheds Haab. Endelig den 13de Decembr. (1769.) giorde en indvortes Inflammation Ende paa hans Smerter og hans Liv. Hvad for et Indtryk Efterretningen om hans Død har giort paa den ganſke Stad er ubeſkriveligt. Ligeſaa meget rørte den de fraværende paa alle Steder, og ikke lættelig er nogen Mands Død bleven æret med ſaa mange Taarer. Ogſaa Vittigheden har bemøyet ſig om Kap, at ſmykke dens Grav, der havde bragt den tydſke Veltalenhed og Digtekunſt endogſaa hos Fremmede i ſaa ſtor Anſeelſe. Dog vilde de endnu giøre Gellert en langt ſtørre Ære, der ſøge at erlange hans ædle Siæls og Hiertes Fortrin, og ſom ville viſe dem i deres Opførſel og deres Værker, til vort ſamfællige Fædernelands Zier. Med diſſe Tanker bliver Das Andenken beſluttet.

Leipzig. Narvatio critica de interpretatione Prophetiarum Meſſianarum in Eccleſia Chriſtiana. 1769. Denne Afhandling har Hr. D. Erneſti ladet trykke i Anledning af en tredobbelt Doctor-Promotion i Theologien. Da Origenes havde i Stedet den for ſimple og populære indført den myſtiſke og allegoriſke Fortolknings-Maade i den chriſtelige Kirke, ſaa opkom der ſnart Stridigheder derom. Thi nogle blive ſtaaende ved den hiſtoriſke Forklaring, nogle ſøgte at giøre et Udvalg imellem den hiſtoriſke og myſtiſke, og andre beholdte den myſtiſke alene. Denne Forſkiællighed i Meeninger over de prophetiſke Fortolkninger har ſaavel i den øſterlandſke ſom veſterlandſke Kirke forplantet ſig indtil de nyere Tider. Luther og i ſær Melanchton paaſtode, at ikke alt hos Propheterne maatte hentydes paa Chriſtum, ſaaſom der i deres Skrifter ogſaa forekom hiſtoriſke Begivenheder angaande deres egen Tids-Alder, og juſt denne Middelvey og dens Betrædelſe bliver af Forfatteren paa en ſær grundig Maade anpriiſt alle den prophetiſke Texter Fortolkere. Denne lærde Afhandling er ſom ſædvanligt ledſaget med de trende Hrr. Candidaters Levnets-Beſkrivelſe, nemlig Hr. D. Thalemanns, Diac. ved St. Nikolai-Kirke, Hr. Joh. Aug.

Da-

Dathe's, Prof. Lingvæ Hebr. ord., og Hr. Superintendent Schuberts. Den første havde forsvaret en Disputatz De Eruditione Apostoli Pauli judaica non græca paa 54 S. i 4to., den anden de ordine Pericoparum Evangelicarum non mutando, paa 68 S. i 4to., og den tredie Spes in Christo fallaces. I den første bliver af Apostelens eget Vidnedsbyrd 1 Cor. II. 4. 5. og andre Grunde beviist, at han ikke har besiddet nogen saadan Videnskab i den græske Philosophie og Veltalenhed, som mange har vildet tilegne ham, hvis modsatte Grunde bliver tilligemed igiendrevne. I den anden bestrides den af Rich. Simon, Houbigant, Kennicot og Harenberg antagen Hypothese, at nogle bibelske Steders Uorden, som ikke staaer i den chronologiske og historiske Forbindelse, er kommen af Textens enkelte Bladers og Membraners skiødesløse Samling. Hr. Superintendent Schubert henregner til det ugrundede Haab paa Christum, det Haab om timelige Fordeele, visse angenemme Følelser, og Saligheds Erlangelse uden for Saliggiørelsens-Orden.

Paris. Man foranstalter os her en nye fuldstændig Udgave af alle Voltaires Værker, hvoraf 7 Deele allerede ere udkomne. Denne skal have mange Fortrin. Den anseelige Quart-Format, giver den en smuk Anseelse, ligesom og Hr. Fourniers nye Skrifter. Overalt er den ziret med Kobbere, som efter Gravelots Tegninger ere udførte af gode Mestere. Over Hovedet er dens hele Indretning saaledes beskaffen, at næppe nogen anden Skribent har seet saa smuk en Udgave af sine Skrifter. Den første Deel indbefatter: Henriade: les Discours sur l'homme, le Temple du Gout, le Poeme de Fontenoi, le poeme sur le des altre de Lisbonne, le poeme sur la roi naturelle. Forbedringer, Tilsatzer, forskiællige Læsemaader, Anmærkninger ere føyede til ethvert Digt tillige med andre smaa Skrifter, som tiene til disse Digters Oplysning og Historie. I de 5 følgende Deele indbefattes Digterens theatralske Værker, saasom i det andet: Oedipe, Mariamne, Brutus, la Mort de César, Zayre, Alcire, i det tredie: Merope, le Fanatisme, Semiramis, Oreste, Catilina; i det fierde: Adelaide de Gueschlin, le Duc de Foix, Orphelin de la Chine,

Tan-

Tancréde, Zulime og Olimpie; i det femte: le Triumvirat, les Schythes, l'Indiſcret, l'Enfant prodigue, Nanine, la Prude; i det ſiette: le Droit du Seigneur, la Femme, qui a raiſon, l'Ecoſſaiſe, Pandoré, Samſon, la Princeſſe de Navarre, le Temple de la Gloire, Socrate, la Comteſſe de Givri. Enhver af diſſe Deele indbefatter tillige en Mængde Afhandlinger, ſom ere blevne foranledigede ved diſſe dramatiſke Arbeyder, ligeſom og den 7de der indbefatter den Ruſſiſke Czars og den Svenſke Konges Hiſtorier. Hr. Voltaire ſkal ſelv virkelig have haft Opſigt over denne Udgave, og i ſin Henriade giort adſkillige mærkværdige Forandringer, ligeſom og i Mariamne, og overalt finder man og adſkillige Forbedringer, og den Fortegnelſe paa de forſkiællige Læſemaader, endog i de dramatiſke Digter, kan med Ret anſees ſom et fortræffeligt Middel, til Smagens og Critikens Forbedring. Man venter med Begierlighed at ſee, om i de følgende Deele vil forekomme viſſe Skrifter, ſom Hr. Voltaire hidindtil har ikke vilket erkiende for ſine.

Gera. Circumciſionis originem minime ab Ægyptiis repetendam demonſtrat Henricus Auguſtus Zeibich, M. Ruth, Prof. publ. 12 S. i 4to. Forfatteren oplyſer de Steder hos Herodot og Diodor, paa hvike de grunde deres Meening, ſom ville udlede Omſkiærelſens Oprindelſe fra Ægypterne. Dernæſt anmærker han, at man har ikke givet Agt paa den Omſtændighed, at de Tienere, man ſkiænkede Abraham i Egypten, ere derefter af ham blevne omſkaarne, (Gen. XII.) hvoraf han ſlutter, at Ægypterne altſaa til den Tid har endnu ikke kiendt Omſkiærelſen, og anfører endnu flere Grunde for ſin Meening.

Arnſtadt. Hr. Rector Lindner har ſkrevet et Programma de *Javoleno Priſco* J. C. to ad Plin. VI. Ep. 15. Han undersøger først andres Meeninger om denne Juriſt, og de Indvendinger man har giort Plin i den Henſeende. Dernæſt undersøger han i sær Meeningen af det Plinianſke Udtryk: Eſt omnibus Priſcus dubiæ ſanitatis.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 2.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 10de Januar. 1771.

Kiøbenhavn. D. Philipp Dodridge's, forhen offentlig Lærers til Northamton, Hellige Taler over udvalgte Evangeliſke Sandheder; først oversatte i Tydſk med en Fortale af Friderich Eberhart Rambach, og nu til fleres Opbyggelse igien oversatte paa Danſk. 1770. Med Godiches Skrifter 525 S. i 8vo. — Den berømmelige Dodridge's Skrifter ere allerede bekiendte iblandt os, ſom de, der ere fulde af chriſtelig Lærdom og Opbyggelſe, og det er denne deres bekiendte Værd, der har bevæget den Sal. A. H. Godiches Efterleverſke at lade trykke og bekoſte denne Danſke Oversættelſe af hans hellige Taler, hvilke vi ville ønſke alt det Bifald hos Gudfrygtige Danſke Læsere, ſom de virkelig fortiene og ventelig og ville finde. Den tydſke Oversætter F. Eb. Rambach har giendet dem med en Fortale, ſom ogſaa her ved Danſk Oversættelſe er bleven tilføyet. Den indbefatter Dodridge's Levneds Løb tillige med en Fortegnelſe paa hans fortræffelige Skrifter, ſom altid har fundet baade hos hans egne Landsmænd og Fremmede ſtort Bifald. Dodridge er født til London 1702. Da Kong Carl IIden af Huſet Stuart var efter Cromwels Død kommen paa Thronen, ſøgte han at hiælpe den Biſkoppelige Kirke op igien, ſom under den da værende Medlem-Regiering havde været undertrykt. Til den Ende lod han 1661. ſit Parlement kalde tilſammen, og formaede

det i en Tale, at det ſkulde oprette Kirke-Freden igien, i foreene Epiſkopalerne med Presbyterianerne. Der blev da opſat en Uniformitets-Act og en Liturgie foreſkrevet hvorefter alle ſkulde rette ſig. Presbyterianerne fandt Mishag i den Act de ſkulde underſkrive, og i Liturgien, i ſkulde betiene ſig af i deres Meenigheder. Det hialp intet at de giorde Foreſtillinger derimod, men Bartholomæi Dag blev faſtſat, ſom en peremtoriſk Termin, paa hvilken Gudstieneſten ſkulde paa denne foreſkrevne Maade forrettes i alle Kirkerne. Der befandtes 2000 Presbyterianſke Præſter ſom hellere vilde miſte deres Embeder, end underſkrive, ſom de troede ey at kunne giøre med en god Samvittighed, og diſſe re de i den Engelſke Kirkehiſtorie bekiendte Nonconformiſter. Iblandt de 2000 aſſatte Præſter var Dodridge's Forfader Johann Dodridge, ſom med en Familie af 10 uforſørgede Børn forlod ſit geiſtlige Embede til Schepparton i Midleſex, hvis Indkomſter beløb ſig til 200 Pd. St. Hans Morfader var Jonas Bauman, en Evangeliſk Præſt til Prag i Bøhmen, ſom da den ulykkelige Churfyrſt Friderich af Pfalz var ſkildt ved den Bøhmiſke Krone forlod ſit Fæderneland i diſſe nvoelige Tider, gik ud ſta Slæg og Venner, klædt ſom en Bøhmiſk Bonde, og opholdte ſig først nogle Aar i Gotha, hvorfra han gik over til Engeland og oprettede en Frieſkole til Kingſton. Om ſin Fader har Hr. Dodridge ſelv ikke mældt noget beſynderligt i den Efterretning, han ſelv har givet til denne Fortales Forfatter om ſit Levnets Løb, men han har derimod meget roeſt den Omhue ſom hans Moder havde baaret for hans Opdragelſe og Underviisning i Chriſtendommen. Sprogene lærte han hos en Præſt i London, navnlig Hr. Scott, der havde oprettet en privat Skole i ſit eget Huus. I ſit tiende Aar gik han med denne ſin Læremeſter til Kingſton ved Temſen, hvor han fortſatte det Skole Arbeyde, ſom Hr. Dodridge's Morfader mange Aar tilforn der havde begyndt. Her blev han til 1715., da han miſtede ſin Fader, og fandt en anden Fader i ſin anden Læremeſter Nathanael Wood, ſom døde 1749. i en høy Alder. Næſt ham var hans fornemmeſte Lærer Hr. Doct. Samuel Clark ved St. Albani Skole til Kingſton, hos hvilken han fandt den bedſte Leylighed til at giøre ſig bequem til Kirkens Tieneſte. Da Hr.

Do-

Dodridge i ſin Alders 16 Aar formedelſt Armod og Fattigdom tvivlede om at kunne blive beredt til Lære-Embedet, fattede han det Forſæt at opofre ſig til Lovkyndigheden. Men juſt ſom han ſtod i Begreb med at ſkulle beſtemme ſig til en af Deelene, fik han et Brev fra bemældte Hr. Clark, hvori denne mældte, at han var underrettet om hans trængende Omſtændigheder, og tilbud ham ſit Ophold hos ſig, naar han vilde opofre ſig til Lære-Embedet, og paa dette Tilbud forandrede han ſit Forſæt. Det mældes ſom en beſynderlig Omſtændighed og kiendelig Beſtyrelſe af Guds Forſyn, at juſt dette Brev kom til ham fra D. Clark, da han kort tilforn i denne ſin Tvilraadighed var falden i Bøn til Gud, at han vilde naadigſt ſee til for ham i diſſe Omſtændigheder, og viſt er det, naar mange overveye de beſynderlige Omſtændigheder, hvorved deres Skiæbne er bleven beſtyret og beſtemt i Verden, ſkulle de derudi finde for ſig uimodſigelige Spor og Kiendetegn paa det guddommelige Forſyn for enkelte Mennesker. Han forblev da hos Hr. Clark, indtil han Aar 1723. kom paa en høyere Skole til Kitzworth, i Grevſkabet Leiceſter, hvor han lærte under Hr. Jennings, hos hvilken han usd ſtor Omſorg og Troeſkab, og ſom han igien ſøgte at vederlægge mod hans Børn. Han blev udnævnet til Hr. Jennings Efterkommer i Lære-Embedet til Kitzworth, og forettede det i 7 Aar, hvor han og lagde Grunden til ſine fornemmeſte Skrifter, i ſær til hans Family Expoſitor eller paraphraſtiſke Forklaring over det Nye Teſtamente. Siden er han kommen til Harborough, hvor han havde anlagt et Huus-Akademie for unge Mennesker, der ſkulde giøres begvemme til Lære-Embedet. Derfra blev han kaldet til Northamptom imod Enden af Aaret 1729., hvor han har forrettet et dobbelt Embede til ſin Døds-Dag, ſom Præſt for en anſeelig Meenighed, og ſom Lærer for et anſeeligt Huus-Akademie. Han havde altid et Antal af 36 til 40 Studentere hos ſig, ſom han underviiſte i theologiſke Videnſkaber, og da i en Tid af 23 Aar mange Meenigheder havde miſtet deres Lærere, har han haft den Fornøyelſe at ſee de fleſte forſynede med Lærere, ſom han ſelv havde underviiſt. I de tvende ſidſte Aar af hans Levetid havde han kun ſlet Helbred, og maatte ofte opſætte ſine Forretninger, for at ſøge ſnart eet ſnart et andet Sted, hvor Luften kunde være

ſundere for ham. Endelig raadede man ham at begive ſig t
Liſſabon, og ſlaae ſig fra al Arbeyde og Forretning, fo
der ved fuldkommen frit Sind at drage Luften. Han an
traadde denne Reyſe Aar 1751. og døde efter 6 Uger i ſi
50de Aar. De øvrige hellige Taler og Skrifter han ha
udgivet, ere følgende: 1) Free Thoughts on the moſt pro
bable means of reviving the diſſenting Intereſt. 2) Fou
Sermons on the Education of Childern. 3) Ten Sermon
on the Power and Grave of JEſus. 4) An Anſwer to a
luté Pamphlet, entituled: Chriſtianity notfounded on
Argument. 5) The riſe and progreſſ of Religion in the
Soul. 6) Sermons on regeneration. 7) The Care of the
Soul as the one Thing needful. 8) The abſurdity and
iniquity of Perſecution for Conſcience Saxe. 9) Submiſ-
ſion to divine providence in the Death of childern recom-
mended and enforced. 10) The Scripture doctrine of
Salvation by Grace through Faith. 11) The Euil and
Danger of neglecting the Soul. 12) Family Expoſitor
eller Paraphraſtiſk Forklaring over alle det Nye Te-
ſtamentes Skrifter. Om alle diſſe hans Skrifter gives her
i Fortalen nærmere Underretning. Nærværende hellige Ta-
ler over vigtige Sandheder af den Hellige Skrift ere
følgende: 1) Skriftens Lærdom om Saligheden af Naade
formedelſt Troen: 2) om Troen ſom en Gave af Gud: 3)
om de Ugudeliges Angeſt og Forſkrækkelſe paa den yderſte
Doms Dag: 4) Davids Bekiendelſe, ſom han aflægger
om den guddommelige Godhed imod ſig, og hans ydmyge
Betragtning derover: 5) 6) 7) 8) om en gudfrygtig Van-
dels Fortræflighed, og dens Pligter, ſamt den derved tilhobe-
føyede Forjættelſe: 9) om Englenes Lyſt til Evangelii Hem-
melighed: 10) om Chriſti Fornedrelſe i hans Manddoms An-
nammelſe: 11) om Guds Naade lignet ved Duggen: 12)
om Guds Naade-Biſtands ſalige Virkninger: 13) om Livet
af Chriſto, eller om den nødvendige Foreening med Chriſto
ved Troen, for at kunne leve: 14) om Lære-Embedets egent-
lige Gierning og Velſignelſe: 15) om Chriſti Lidelſes Nød-
vendighed: 16) om Chriſto de ſyge Sieles Læge: 17) om
Chriſti Kiærligheds tvingende Magt: 18) om Forligelſen med
Gud ved JEſu Blod: 19) om deres Synd og Daarlighed,
ſom foragte Evangelium: 20) 21) om Naade-Pagtens Art

og

og Beſkaffenhed: 22) om de Troendes Indgang i Hvilen. Vi tvile ſlet ikke paa, at jo diſſe Prædikener ville have ſtor Kraft til Opbyggelſe hos Gudsfrygtige Læſere.

Verzeichniß zur der Flora Danica gehörigen, in den Königreichen Dännemark und Norwegen, in der Herzogthümern Schleßwig und Holſtein, und in den Grafſchaften Oldenburg und Delmenhorſt wildwachſenden Kräuter, von Georg Chriſtian Oeder, **Doctor der Arzeneykunſt, und Königl. Prof. der Botanik.** Med Hof-Bogtrykker **M. Møllers** Skrifter. 1770. 137 S. i ſtor 8vo. — Denne Fortegnelſe ſtrækker ſig ikke videre end til den første af Plante-Rigets følgende Hoved-Claſſer: A. **Blüthenloſe Gewächſe**, Cryptantheræ: B. **Spitzkeimende Pflanzen**, Monocotyledones: C. **Pflanzen mit Blüthen in Kätzgen**, Amentaceæ: D. **Pflanzen mit unvolſtändigen Blüthen**, incompletæ: E. **Pflanzen mit Fruchttragender, oder um die Frucht angewachſener Decke**, Calycicarpæ: F. **Pflanzen mit Blumentragender Decke**, Calycanthemæ: G. **Pflanzen mit einblättrigter Blume**, Monopetalæ: H. **Pflanzen mit vielblättrigter Blume**, Polypetalæ. De til den første af diſſe Klaſſer henhørende Væxters forſkiellige Avlings- og Forplantnings-Maade er endnu indhyldet i megen Dunkelhed, og megen Tvil underkaſtet, og ſaa længe til den i nogle Slægter formodede Analogie med den i det øvrige Planterige ſædvanlige Indretning er bleven klarere beviiſt, raader Forfatteren heller at anſee hvad der er Tvil underkaſtet, ſom det, der ikke er for haanden. Det er og Aarſagen hvorfor denne Claſſes Begreb ikke lader ſig fatte anderledes end i nægtende Udtryk. Saaledes finder man hos mange ingen Spor til Fructification, og dem man ſeer hos andre, har ingen klar Liighed med hvad man ellers kalder Blomſter. Hos de fleſte ſavner man en eller anden af de ſædvanlige Hoved-Deele ved Strukturen, Roden, Stammen, Bladet, Fructifieationen, eller man finder dem ikke ſom ſærſkilte Deele, men indlemmede og indviklede med hinanden, og overalt ſavner den ganſke Vært og Anſtand ved en Plante, ſom man ellers i Planteriget er bevant med. Af den Aarſag raader og Forfatteren, at Begyndere maa have forſkaffet ſig en temmelig Kund-

ſkab om de andre Planterigets Hoved-Deele, førend de gi
ſig an med denne Claſſe, ſaaſom Begrebene om Væxterne
ſædvanlige Structur maa lægges til Grund, og diſſe Blom
ſterløſe Væxters egentlige Structur fattes ved Sammenlig
ning dermed. Han ønſker og, at Botaniſterne i deres Be
ſkrivelſer om diſſe Planter vilde ſaaledes ſlet hen foreſtil
Deelenes Bygning, ſom den ligger for Øynene, uden a
indmænge phyſiologiſke Meeninger om deres Nytte, og dert
bruge ſaadanne Udtryk, ſom paſſe ſig til den for Øyne lig
gende Structur eller i Mangel af ſaadanne hellere ſelv dann
nogle Kunſt-Ord, ſom paſſede ſig for enhver Familie, end a
udbrede til det heele Planterige Brugen af de Kunſt-Ord
man ellers allene betiener ſig af ved de med alle Befrugt
nings-Deele fuldkommen forſynede Planter. Man kan eller
deels ſnart drive Analogien for vidt, deels ere de over ter
tium Comparationis forvidt drevne uegentlige Udtryk i de
Mindſte uforſtaaelige for Begyndere, og giør det end mer
utydeligt, hvad ſom desuden er dunkelt nok. Endnu møder
ved denne Claſſe en anden Vanſkelighed ey allene for Begyn
dere, men og for Botaniſterne ſelv, at det er ikke let at be
ſtemme, hvad der er Art eller Spil-Art, blandt andre og
af den Aarſag, for man kiender for lidet til deres Forplant
nings-Maade, og endnu mindre har i ſin Magt, det man
dog ſædvanlig har ved de andre Claſſer, efter Behag ſelv at
ſætte Avlingen i Værk. Hvad ſom derfor overalt er raade
ligt igiennem det heele Planterige er det og i ſær ved denne
Claſſe, at man ikke behandler Væxterne med alt for ſtor
Strænghed, men heller lader en Deel Spil-Arter indløbe
med under de ægte Arter, for ikke at fortrænge virkelige
Skabninger, og for deſto viſſere at komme til de ægte Ar
ters endelige Beſtemmelſe ved det at de ſkinbare Spil-Arter
ikke formænges med, men behørigen udſættes fra hinanden.
Da man, ſom ſagt er, ikke har deres Avling i ſin Magt, ey
heller kan have dem ſelv al id ved Haanden og for Øynene,
og de antage en ganſke forſkiællig Geſtalt i deres Udviklings
forſkiællige Grader, ſaa kan forſkiællige Botaniſter, ſom be
ſkrive den ſamme Vext i diſſe forſkiællige Grader, men hver
ikkun i een, lættelig ſynes og ſelv troe, at have beſkrevet lige
ſaa mange forſkiællige Arter. Den der nu har Leylighed
til at underſøge ſamme Vext i alle ſine Grader og deres Føl
ge,

ge, han kan tage de andre ufuldkomne Beskrivelser, som ere kun giorte efter en Grad, tilsammen, og saaledes opklare Vætens heele Historie, som ellers immer vil forblive i sin Dunkelhed. Af den Aarsag har Forfatteren i nærværende Fortegnelse ved nogle Familier indrykket, foruden de af Hr. v. Linnee angivne Nord-Europæiske Arter, ogsaa alle Hr. v. Hallers og Hr. Hudsons, som saadanne Vætter, der og for den største Deel kan formodes i de Danske Lande, og troer han dermed at have forbundet sig dem af vore indenlandske Naturforskere, som i Besynderlighed maatte have Lyst til denne Classes Undersøgning. Selv er han endnu ikke kommen vidt nok med sine Undersøgninger i denne Classe, og har derfor heller ikke endnu udmærket de visse udenlandske fra de blot formodentlige. At man ellers ikke skal forundre sig over, hvi han just har forudskikket denne Hoved-Classe, som han selv erklærer for en Giensatz af alle de øvrige og fraraader Begyndere at give sig af med, førend de først har forhvervet sig en tilstrækkelig Kundskab om disse, da er det allene skeet til deres Tieneste, som maatte have besynderlig Lyst til denne Classes Undersøgning, og derfor kunde faae i Sinde at lade den binde for sig selv til magelig Brug ved Planternes Opsøgning paa Marken. Den har 5 Afdeelninger, af hvilke den A A. indbefatter de **Traad- og Skorpagtige Vætter** (filamentosas & cruſtaceas): A B. **Svampene** (fungos): A C. **Mooserne** (muſcos): A D. **Bregnerne** (filices): A E. **et Anhang af vis Slægter, som ey har nogen Classe.** Disse har hver igien deres underordnede Familier, med almindelige og særskilte characteristiske Beskrivelser, og adskillige hist og her indstrøede Anmærkninger.

Greifswald. Hrn. Deguignes, **Mitglied der Akademie der Inſchriften und ſchönen Wiſſenſchaften in London, allgemeine Geſchichte der Hunnen und Türken, der Mogols, und anderer occidentaliſcher Tartarn, vor und nach Chriſti Geburt bis auf itzige Zeiten. Aus den Chineſiſchen Büchern und orientaliſchen Handſchriften der Königl. Bibliothek in Paris verfaſſet. Aus dem Franzöſiſchen überſetzt von Johann Carl Dähnert, Königl. Prof. und Bibliothekar in Greifswald, Genealogiſch-Chronologiſch Einlei-**

tung. Dritter Band. 1770. 3 Alph. 6 Ark i 4to, foruden 9 Ark chronologiſke Tabeller. Vort Livs Korthed bedrager os let, ſaa vi bilder os ind, at Verden i det mindſte betragtet i det Store er noget beſtandigt og vedvarende. Vi ſeer i vort Livs Fortgang, at enkelte Mennesker omkring os, døer hen og gaaer ud af Verden, og at andre fødes, voxer til og beboer Jorden. Men Stæder, Riger og Lande blive ved, ſom det ſynes, og ere ikke nogen ſaadan Undergang underkaſtede, ſom deres Borgere og Beboere. Men Hiſtorien, denne guddommelige Lærerinde, overbeviſer os om, at ingen Stad, om den har været nok ſaa prægtig, er bleven fri fra Forſtyrring, og at de ſtørſte Riger paa Jorden har haft deres Begyndelſe, deres Flor og deres Undergang. Ingen Egn paa Jordkloden har nogen Tid været ſaa frugtbar og yndig, at den jo engang ved Krigerens Sværd er bleven ødelagt, eller og ved Naturens Kræfter er bleven forvandlet til en Udørken. Hvor ere for den ſtørſte Deel de mange Riger, Herſkaber og Dynaſtier, om hvilke nærværende Værk giver en ſaa omſtændelig Efterretning. Nærværende Bind, ſom for den ſtørſte Deel indbefatter Navne, Tal og chronologiſke Tabeller, er dog ikke i Henſeende til ſit Indhold ſaa tør, ſom det ved første Anſyn lader til; thi Forfatteren har ved enhver Tabelle foreſtillet, i en angenem og tydelig Korthed, Rigernes og Dynaſtiernes Oprindelſe, Opkomſt, Forfaldelſe og Undergang. Ved dette Bind er vel Fortſættelſen af den Hunniſke Hiſtorie bleven afbrudt, men den loves endnu i dette Aar i det ſidſte Bind, og ſkal beſluttes med et almindeligt Regiſter, hvor i og nærværende genealogiſke og chronologiſke Deels Indhold ſkal indbefattes. Hr. Deguignes har meddeelt den berømte Engelænders Johann Graves Sammenligning Tabeller, ſom under Opſkrift: Epochæ celebriores, Aſtronomis, Hiſtoricis, Chronologis Chatajorum, Syro-græcorum, Arabum, Perſarum, Chorasmiorum uſitatæ ex traditione Ulugh Beighi, Indiæ citra extraqve Gangem Principis, Perſice & Latine, er kommen for Lyſet i 4to 1650. Den begangne Forverling af Maanecirklen med Solecirklen er her tydelig, ſaaſom Søndags-Bogſtavet hører til denne og ikke til hiin. Hvad den berømte Hr. Prof. Röhl i Korthed foredrager, er for de i Mathematiken ukyndige Læſere utilſtrækkeligt; thi Brugen af de chronologiſke Tabeller for-

forudsætter nødvendig en Kundskab om den mathematiske Chronologie. Men Foreſtillingen af de i Orienten sædvanlige Epocher og Aars-Regninger lade sig læse med Nytte. Efter denne følger Aars-Tabellen over den Chineſiſke Cyclus, som viser, hvorledes den træffer sammen med Aarene for og efter Christi Fødsel, og derefter følger Grave's Tabeller. De chronologiske Tabeller over Fyrsterne, som har regieret i Asien, udgiøre Indholdet af 8te følgende Bøger: 1) om Keiserdømmet China, 2) om de enkelte Kongeriger, som har været uafhængige af Keiserne, 3) om Naboe-Landene af China, 4) om de østerlandske Tartarer, 5) om de vesterlandske Tartarer, 6) om Araberne, 7) om Persianerne og andre Naboe-Folk, 8) om Frankerne. Enhver Bog har sine besynderlige Afdeelinger, og i den sidste anføres de forskiællige Familier, som ved de Orientalske Tog ere langede til Herskabet i Jerusalem, Cypern, Antiochia, og andre Egne.

Halle. Alexandri Gottlieb Baumgarten Philoſophi olim in Academia Viadrina celeberrimi Philoſophia generalis, edidit cum diſſertatione proæmiali de Dubitatione & Certitudine Joh. Chriſt. Förſter, Phil. Prof. ord. Halæ Magdeb. Impenſis. 1770. 11 Ark i 8vo. Man veed, hvad den Ariſtoteliſke Philoſophia prima eller Philoſophia generalis vil sige, og hvad den indbefatter, hvad foranderlig Skikkelse og Skiæbne den har haft under Philoſophernes Behandling fra de ældre indtil de nyere Tider, og under det sære Navn af Metaphyſik. I en langt anden Meening maa det Udtryk Philoſophia generalis forstaaes i Opskriften af ovenanførte Baumgarteniſke Skrift, der ikke handler om Tingenes almindelige Egenskaber, men om Philoſophiens almindelige Egenskaber, eller om Philoſophien i Almindelighed. Det har vel været den lærde Forfatters Forsæt, selv at udgive dette Værk, men da han ved Døden er bleven hindret derfra, saa har det ikke af hans Pen bekommet den forønskte Fuldkommenhed, men ligner de andre Skrifter, som efter deres Forfatteres Død fra fremmede Hænder overleveres til Pressen. Vi ville anføre Hr. Prof. Förſters Dom om dets Værd og Beskaffenhed. Subtilitate, Soliditate, rotunditate, evidentia atqve ἀκριβείᾳ ita ſe commendat, ut utiqve vaſtam Auctoris Cognitionem ejusqve

ordinem non minus commonſtret, qvam ſolvat plura qvæ nullibi in aliis Baumgartenii Scriptis reperiuntur ponderoſiſſima Argumenta. Interim fateor, plura ip ſum accurate diſpoſuiſſe, potiſſimum in tertio libelli ca pite, qvæ meo qvidem Judicio levem aut nullam utili tatem ſpondent, niſi magni putatur & noſſe veterum ex ſibilatas ſcurrilitates. Kapitlernes Indhold viſer, i hvilk Materier man af Skriftets Læsning kan vente noget Lys Det første Kapitel handler i tvende Afſnitter om Philoſo phiens Onomatologia og Definition. Det andet handler o Certitudine Philoſophiæ thetice & antithetice. I de tredie følger Objectum Philoſophiæ in genere og in ſpe cie, Philoſophiæ organicæ, theoreticæ og practicæ. I det fierde forklares Differentia philoſophiæ a non ſcien tiis. a Matheſi, a Diſciplinis, qvas vocant ſuperiores tvende Afſnitter; i det femte Nexus philoſophiæ cum in tegro Eruditionis Syſtemate. I det ſiette forklares Uti litas philoſophiæ theoretica, practica, nec non jucundi tas, neceſſitas, uſus non uſus, abuſus & valor philoſo phiæ; og i det ſyvende Ratio proponendi philoſophiam i tvende Afſnitter, af hvilke det første handler om methodus philoſophica, og det andet om Stilus philoſophicus. I det ottende forklares philoſophus, Archetypus, Ectypus, phi loſophaſter, og endelig i det niende Libertas philoſophan di naturalis, politica.

Paris. De la Nature des biens des anciens Ro mains & de leurs differentes méthodes de proceder aux ſuffrages, juſqu'à l'empire d'Auguſte. Par *M. O. Heguerty*, Comté de Magnieus de la Societé royale des ſciences & des Arts de Nancy. 1769. Det er alle bekiendt, at Rom har i Begyndelſen været liden og uanſeelig, men ſiden har opſvinget ſig til en forſkrækkelig Høyde, og har bekommet en Magt, under hvilken faſt alle da bekiendte Folk pag Jordkloden maatte bukke. Man har og med ſtor Flid undersøgt Aarſagerne til denne den Romerſke Stats forunderlige ſtore Tilvext. Men for at give dens Forandringer og Fremvæxt deſto større Skin af det Forunderlige og Usædvanlige bliver Roms Begyndelſe af de fleſte Hiſtorieſkrivere gemeenligen alt for flet beſkreven. Man foregiver,

at

at blot nogle Stratenrøvere og andet liderligt Pak gav sig i Sælskab med **Romulus**, med hvilke han lagde Grunden til Staden Rom, gg sin heele Stat. Men om det endskiøndt bliver en afgiort Sag, at Rom har i Begyndelsen været ringe, og i Henseende til sin paafølgende Rigdom, Magt og Høyhed, har befundet sig i en uanseelig og usel Tilstand, saa lader sig dog adskilligt indvende imod den Paastand, at Roms første Beboere har kun været nogle gemeene Landløbere, Betlere og omstreifende Spitzbuber og Skielmer. Forfatteren af ovenanførte Skrift troer meget mere, at da **Numitor** afstod til **Romulus** Grunden til den nye Colonie, han vilde anlægge, saa har mange velhavende Folk, som havde Landgodser imellem **Rom** og **Alba**, sat sig ned i Rom med Forsikring om at beholde deres Godser. De **Sabiner**, som bleve boesiddende i Rom, beholdte ligeledes efter al Rimelighed deres Eyendomme, som de havde i deres Fæderneland. Og ved det, at **Romulus** endelig giorte sin nye Stad til en Friestad, har han snart siden tillokket en større Mængde, som har haft Midler nok til at forskaffe sig deres Underholdning. Thi da dertil **Romuli** Tid knap befandt sig 3000 Mand til Fods og 300 til Hest i Rom; saa var Fodfolkets Antal ved hans Død stegen til 46000 og Rytteriet til 1000 Mand. Det varede ikke længe, førend der opkom Stridigheder imellem Folket og Patricierne (Adelen) og disse vare de bestandig ved i Republikens Tid. **Valerius Poplicola** har saa høyt ophøyet Folkets Magt og Anseelse, at ingen Magistrat kunde fængsle en Misdæder uden Folkets Samtykke, og at man kunde appellere fra **Consulerne** til Folket. Men **Tribunerne** har i sær drevet Folkets Magt til det Høyeste. Midt under disse Uroeligheder, som her vidtløftig beskrives, har Forfatteren bemærket de forskiællige Maader at give Stemmer, som har været i Brug i den Romerske Republique. **Servius Tullius** havde deelt det Romerske Folk i 6 Classer. I den første vare de, som besadde 100000 **Asses**, og de øvrige Classer havde et lige Forhold af Formue til Grund. En Asis Værd blev Tid efter anden forandret, og overalt har den Materie om Romernes Formues Skattelse, og Maaden at give Stemmer i de offentlige Forsamlinger hidindtil været en af de dunkleste og vanskeligste i den Romerske Historie. Hr. O. **Heguerty**

har

har giort nogle hældige Opdagelſer, ſom ſær oplyſte Valgſtemnings Maaden, men i Henſeende til Skattelſen af Romernes Formue eftrrladt mangen Dunkelhed til hvem der maatte havt Lyſt og Hæld til at give større Lys derudi.

Leipzig. Adverſaria medico practica. Vol. I. Pars I. 1769. 12 Ark i ſtor 8vo. Udgiveren af denne Samling er den berømte Hr. Prof. Ludwig i Leipzig. Denne første Deel indbefatter følgende Stykker: 1) Morbi epidemici ſub finem Anni 1757. & initium 1758 Lipſiæ graſſantis, brevis recenſio. Denne Recenſion er forfattet af Udgiveren ſelv. 2) De extracti hyoſcyami viribus & efficacia præſertim in melancholicis & epilepticis morbis, Auctore Cl. *Greding*. 3) Reſponſum, Principis juſſu ſuper variolarum inſitione a facultate medica Lipſienſi datum menſe Junio 1761. 4) De dextra Cordis auricula rupta, mortis ſubitæ cauſa, obſervatio Icone illuſtrata. 5) De ratione venæ ſectionis in hæmoptoicis. 6) De ratione venæ ſectionis in vomitu cruento laborantibus. 7) De ſtaſi ſangvinis in venis, inflammationem mentiente. 8) Meletemata de putredine animali & morbis putridis. Henſigten af denne Samlings Udgave gaaer ud paa at forſyne dem, ſom vil udøve den praktiſke Lægekunſt, med nødvendige Regler og Forſkrifter, hvorefter i enkelte Tilfælde at bruge den behørige Forſigtighed, og efter tilſtrækkelig Prøvelſe af forekommende Omſtændigheder, at vælge og bruge de ſikkerſte Middeler til Sygdommenes Helbredelſe. De i ſamme forekommende Stykker ſkulle henhøre til den egentlige Lægekunſt, til Chirurgien og den juridiſke Medicin, og i ſær handle om ſaadanne Sygdomme og Tilfælde, ſom i ſær til vore Tider fortiene Opmærkſomhed. Ved enhver Bemærkning ſkal anføres Grunde af Natur-Læren, Anatomien, Chymien og Pharmaceutiken, ſaa det tillige viſes, hvad for Slutninger der ved vigtige Følger af ſamme lader ſig udlede. Da den berømte Forfatter allerede har foredraget adſkillige medicinſke Anmærkninger i ſine Diſſertationer, Programmata, holdne Taler, og af ham forlangte, eller af det medicinſke Facultet udarbeydede Reſponſa; ſaa har han beſluttet, deels hele og i en udvidet og forbedret Geſtalt at indlemme dem

denne

denne Samling, og derved at opfylde det Løfte, han har giort i Fortalen til ſine Inſtitutiones praxeos clinicæ 1758.

Leipzig. Freundſchaftliche Briefe von C. F. Gellert; Anhang zu den Freundſchaftlichen Briefen, Gellerts letzte Vorleſungen herausgegeben und mit einer Vorrede begleitet von einer ſeiner Zuhörer. 1770. 10 Ark i 8vo. Man tviler ikke, at jo Gellert virkelig har ſkrevet diſſe Breve; men dette tviler man meget paa, at han ſelv, om han havde levet, ſkulde have givet alle diſſe Breve under Preſſen og det endogſaa med virkellge Feyl, en Bebreydelſe, ſom man med Grund kan giøre diſſe og andre Skrifter, ſom efter deres Forfatteres Død komme for Lyſet fra fremmede Hænder. Det hedder i Fortalen: „Gellerts Unterricht in der Moral war unſtreitig der wich„tigſte Verluſt; und untröſtlich müſten wir ſeyn, wenn „nicht der verewigte Menſchenfreund, überzeugt von der „Wichtigkeit ſeiner Lehren, dafür geſorget hätte, daß ſie „ihn überlebten. — Aber ſeine Art, die er hatte, unſern „Geſchmack zu bilden, die konte ihn nicht überleben."

Berlin. Diſcours prononcé a l'aſſemblée ordinaire de l'Academie Royale des ſciences & belles lettres de Pruſſe, le Jeudi 11. Janvier 1770. Forfatteren driver med megen Eftertryk paa Ungdommens Underviisning i Moralen. Selvkiærligbed bliver antagen til dens almindelige Grund, ſaaſom Egennyttighed er den Menneſkelige Siæls ſtærkeſte Drivefiæder, og Menneſket ſøger ſin Lyksalighed ey uden for ſig, men i ſig ſelv. (Vil man vel undres over, at man hos de gamle finder ſaa liden Menneſkekiærlighed, naar man vil have den Morale, hvori man vil have de Unge underviiſte, grundet alene paa Egennyttighed, ligeſom det Menneſke, der først bliver født, ikke blev født baade ſom Menneſke og ſom en Borger i Verden og Guds Stat, ligeſom et hvert Menneſke blev født for ſig ſelv alene og ikke tillige for andre Menneſker; ja ret ligeſom Menneſket ikke følte ligeſaa vel en ſig af Skaberen i Naturen indplantet Menneſkekiærligheds, ſom Selvkiærligheds Drift? Og hvad Under, at mange maaſkee aldrig har følet den første, end indtil den høyeſte Alder, naar man har vildet, det, vi hø-

rer,

rer, man vil endnu, at Selvkiærlighed ſkal alene reglere det Menneſkelige Hierte og lægges til Grund ved Ungdommens Underviisning? Saa ſkal man da lære Ungdommen at giøre ſig ſelv til Øyemærket af deres heele Liv? og ikke meget mere lære dem, at de ſkylde ſig ſelv den eene Deel af deres Liv, deres Medmenneſker den anden, og Gud det hele?)

Halle. Beweiß für die Würcklichkeit GOttes, aus der Geſchichte, von L. M. H. 11 Ark i 8vo. Dette Forfatterens Beviis beſtaaer kortelig derudi. Findes der Hiſtorier, ſom ere ſande, og ved hvilke man nødvendig maa komme til et Væſen, ſom vigtigere end alle jordiſke; fortiener den, ſom fortæller os diſſe Hiſtorier, at troes; ja ſiger ſamme Hiſtorieſkriver, at dette Væſen har aabenbaret ſig for ham under Guds Navn; ſaa følger ſaavel formedelſt Hiſtorieſkriverens Troværdigged, ſom formedelſt den Sandheds Kiærlighed, ſom hiint mægtigere og høyere Væſen yttrede, at det maa være Gud: nu indbefatter Moſis Bøger ſaadanne Hiſtoſtorier: altſaa o. ſ. v. Forfatteren beviſer da vidtløftig og udførlig, af ſædvanlige Grunde, at Moſes er Forfatter af de Bøger, ſom bære Navn efter ham, og at han er en troeværdig Skribent. Altſaa er det af Moſes Hiſtorie Forfatterne har vildet beviſe Guds Virkelighed, og ey af Hiſtorien i Almindelighed betragtet. Om ellers dette Beviis er udført med en Grundighed, ſom ſvarer til den overdrevne Roes man har lagt derpaa, overlade vi til deres Skiønſomhed ſom maatte finde for godt at læſe Skriftet.

Turin. Diſcours philoſophiques ſur l'homme conſideré rélativement a l'état de nature & a l'état de Societé. par le P. G. A. 1769. Nogle har vildet, at man med Hug og Slag ſkulde overbeviſe Idealiſterne om Legemernes Virkelighed og de ſandſelige Fornemmelſer. Iligemaade har man giort det Forſlag, at man ſkulde forviiſe dem hen i en Udørken, der afmale det borgerlige Sælſkab med ſorteſte Farver, og priſe de Menneſker lykkelige der lever i en grov Vildhed uden al Forbindelſe med deres Lige. Men man fattes ikke philoſophiſke Grunde til at igiendrive denne hæsligt Vildfarelſe, der i vore Tider er bleven udſmykket med en ilde anvendt Vittighed. De ere paa nye foredragne i ovenan

ført

førte philoſophiſke Tale, hvori følgende Spørsmaal undersøges. Er Menneſket født til Sælſkab? Hvad er den naturlige Liighed? Er den naturlige Stand en Krigsstand? Har Menneſket i den naturlige Stand Begreb om Ret og Uret? Gives der i ſamme Moralſke Pligter? Kan Sædelighed beſtaae med Selvkiærlighed? Hvad er Naturens Lov? Hvorpaa grunder ſamme ſig? Hvad er Menneſkets Forhold til ſamme i Naturens Stand? Hvorvidt er Religionen nødvendig? Har det Sælſkabelige Liv nogen Nødvendighed, Nytte eller Skadelighed til Grund, og hvori beſtaaer den offentlige Anſeelſe i det borgerlige Sælſkab?

Altenburg. Richard Curtis Abhandlung von dem Bau und der Bildung der Zähne und anderer damit verbundenen Theile, nebſt den verſchiedenen Krankheiten, denen ſie unterworfen ſind, und einer Unterſuchung, wie ſie am zuverläßigſten bis zu einen hohen Alter können geſund erhalten werden. 1770. 6 Ark. i 8vo. Forfatteren beſkriver først Tændernes Oprindelſe førend han fortæller de Sygdomme, de ere underkaſtede. Alle Mineralſke Syrligheder, Øſt, hidſige Drikker, Qvægſølv og den veneriſke Gift ſkader Tænderne. En fordervet Næring, ſom Børnene faaer af deres Ammer kan og lægge Grund til en tilkommende Tandpine. Forfatteren forkaſter de Ulve-Tænder og andre haarde Tiug, ſom man giver Børn i Munden for at faae Tænderne des haſtigere til at udbryde. Han raader derimod at ridſe for Tandkiødet for at befordre Udbrydelſen, og bruger dertil et bequemt Inſtrument. Det Indſnit med en almindelig Lancette holder han ikke for tilſtrækkeligt. Den Indbildning om Orme i Tænderne giør han latterlig, og fraraader at affile den hele Krone af en huul Tan, ſom det, der end mere forøger Smerten, og giør det Onde værre.

Mannheim. Nöthiger Unterricht in den Religions-Gründen gegen die Gefahren der heutigen Freydenkerey von D. Hermann Goldhagen, aus der Geſellſchaft JEſu. 1769. Med dette Skrift har Forfatteren vildet give eenfoldige og uſtuderede Læſere Vaaben i Hænderne

derne mod den chriſtelige Religions Fiender, og han har derfore brugt en for dem fattelig og tydelig Skrivemaade. Han har derudi næſten foredraget alle Satzer, ſom henhøre til den chriſtelige Religion, og hvorom der kan være nogen Tvil. Man laſter dette billigen, at han i ſit Beviis for en Guds Tilværelſe har brugt en Mængde Grunde og Slutninger, hvis Rigtighed og Følge kan kaldes i Tvil, og at han ikke hellere har ladet det beroe ved faa og faſte Grunde, da dog Sandhedens Bekræftelſe beroer ikke ſaa meget paa Grundenes Mængde, ſom deres Rigtighed og Styrke. Derimod har Forfatteren vel udført og beviiſt de Miraklers Sandhed, ſom Moſes taler om, at Propheterne har været guddommelige Sendebud, at deres Skrifter ere komne fra GUd, at der ere Prophetier i det Gamle Teſtamente, ſom har Hensigt paa JEſum, og at Chriſtus er den ſande Meſſias.

Wien. Prüfung der Urſachen von der Hornviehſeuche. 1769. Denne Afhandling har tvende Afſnit. I det første meddeeler Forfatteren de Bemærkninger, han har anſtillet, for at oydage Sygdommens ſande Aarſager, og i det andet foreſlaaer han Midler til dens Undertrykkelſe, eller til i det Mindſte at hemme dens Fortgang og videre Udbredelſe. Han inddeeler Horn-Qvægets Sygdom i tvende Claſſer. Den eene er dødelig, den anden af ſaadan Beſkaffenhed, at den efterlader ſlemme Følger. Han har taget baade Luften, Vandet, Foderet og Ormene i Betragtning, og ſøger Grunden til Sygdommens Udbredelſe i det ſyge Qvægs ſkadelige Uddunſtninger, der udbreder ſig i Luften paa forſkiællige Maader, ligeſom en Peſt. Han beſtrider tillige adſkillige den gemeene Mands overtroiſke Meeninger, og foredrager de Midler, han foreſlaaer til Sygdommens Helbredelſe paa en fattelig Maade.

Paris. Inſtructions ſucciuctes ſur les Accouchemens en faveur des ſages Femmes des provinces faites par Ordre du Miniſtere, par Mr. Raulin &c. 1770. i 12mo. Med dette Skrift har Hr. Raulin afbrudt Fortſættelſen af ſit begyndte Værk de la Conſervation des Enfans. Det er en Lærebog, ſkrevet baade for Læger og til Jordmødres Underviisning.

No. 3.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 17de Januar. 1771.

Helſingøer. **Forſøg til nogle moralſke Sindbilleder, tagne af Naturen ved H. Brenneche. Førſte Hæfte.** 1769. 3½ Ark i 8vo. —— Forfatteren taler i en liden rimbunden Fortale med megen Beſkeedenhed om dette ſit Arbeyde, ſom han kalder ſit førſte Prøveſtykke. Han veed, det er ikke fri for matte Træk, og at det er kun faa Siæle, der naae Fuldkommenheds Høyde, til hvilke han ikke tør regne ſig.

Derfor bedømte Feyl mig aldrig ſkal fortryde,
Min Geiſt langt heller ſkal Fornuftens Raad adlyde;
Befales det mig da at lægge Pennen ned,
Erkiender jeg heraf min Uformuenhed.

Man kan ikke nægte det, Forfatteren ſelv vedkiendes, at nogle Stykker ere formedelſt en udſvævende Vidtløftighed alt for matte, men der ere de igien, ſom ſynes at røbe et hældigt Genie, der ved flere Prøver turde vel overgaae ſig ſelv, om det ellers vil. Jo kortere Forfatteren er, jo mere behager han os. Hans Applicationer af Sindbillederne ere til viſſe for vidtløftige, i ſær da Sindbillederne ſelv ikke ere ſaa opſkruede eller dunkle, at jo Læſeren ſelv let indſeer hvorhen de ſigter, ſaa en kort Anviſning havde været meer end tilſtrækkelig. Sindbillederne ere følgende: 1) **Den af ſin deylige Skabning ſtolte Lilie** er en ſmuk Afbildning paa det i ſig ſelv forelſkede ſtolte Menneſke.

Juſt da den hovnede af ſaadan Stolthed op
Og ſyntes ligeſom ſig mere at udbrede,
En dobbelt Ambra-Lugt lod ſtige fra ſin Top,
Der i en Aften-Luft heel yndig ſig udſpredte,
En ſtor forgiftig Orm fra Roden ſig opſkiød
Som dette Blomſter ſtak, ſaa at det tog ſin Død.

Dertil ſvarer Slutningen af Anvendelſen ſaaledes meget ve paſſende.

Din Roed fordervet af den gamle Slanges Braad,
Den Syndens Gift, ſom ſig i Stammens Rødder trængte,
Har efterladt en Sæd af Ondſkabs bittre Rod,
Som Døden endelig de Dødelige ſkiænkte.
Saaledes ſkiuler ſig din Mordere hos dig,
Den Orm, dig med ſin Braad ſkal giøre Støvet liig.

2) **Roſen iblandt Tornene**, har ogſaa behaget os ſaavidt, at vi tør anføre den til en Prøve.

En Roſe, trykt af Tornene,
Og ſkiult af Roſenbuſkens Vidde,
Som Dagen ey beſtraalede
Da den i Skyggen maatte ſidde;
Herover med ſin Skiæbne misfornøyet
Udbrød: **hvi har Naturen det ſaa føyet,**
At jeg i denne dunkle Kreds
Ey af et ſkiønſom Øye ſees?
Den purpurfarvet Nellike
Ved Dagens gyldne Glands forſkiønnet,
Ey ſkiult, ey trykt af Tornene,
Blev efter Værdighed belønnet;
Da den i Haven fik et Æreſæde
Hvorfra den ſkues kan i Livets Glæde,
Hvis Skiønhed hos Fornuftige
Forlyſter Sind og Sandſerne?
Jeg derimod fortrykt, ukiendt,
Skiønt ey Naturens Gaver nægtet,
Med hvaſſe Torne ſees omſpændt,
Heri fra andre Arter ſlægtet:
Ey nogen tager Deel udi min Skiæbne,
Men jeg kun Fiender ſeer ſig mod mig væbne.
Hvi gav Naturen mig en Pragt,
Som ey for Dagen bliver lagt?

I det

I det den klagede ſig ſaa
En udrakt Haand ved Buſken tager,
Der Tornens Hyashed føle maae
Og derfor ſig tilbage drager.
Et haſtigt udraabt Au! tilkiendegiver
At Roſens Vagt paa Flugten ſamme driver.
Den Vaabenløſe Nellike
Den dermod afbrækkede?
Nu Roſen herpaa ſkiønnede,
Udbrød i diſſe glade Sukke:
Hav Tak Natur, ſom dannede
Den vidde Buſk mig at indlukke!
O kiære Torne! ſkiønt I mig nedtrykke,
Jeg ſidder tryg, ukiendt i denne Skygge,
Og ey afbrudt i bedſte Flor
Afblomſtrer i et yndigt Vaar?

Det er i vore Tanker virkelig et ſmukt lille Sindbillede, og Anvendelſen deraf, i hvorvel den var næſten ikke nødvendig og kunde være kortere fattet, ſaa er den dog ogſaa lærerig og lader ſig læſe med Fornøyelſe.

Unøyſomme! bliv heraf viis!
Din Skabers Haand lær dog at ære!
Og giv ham ſin tilbørlig Priis
For det du er og kunde være!
Alvidenheden jo maae kiende bedre
Om det fornødent var dig at fornedre!
Maaſkee du ſkiult udi en Vraae
Dit ſande Vel kan ſkiønne paa.
Maaſkee paa Ærens gyldne Top,
Beſtraalet af Monarkens Ynde,
Dit Blomſter havde tabt ſit Knop,
Da Hovmod lod det Fald forkynde.
Den Æredragt man Dagens Lys fremſætter,
Umueligen kan ſkiule ſine Plætter,
Og en afbrudt Lykſalighed
Medbringer ſtørſt Elendighed.
Betænk dog det og ey misund
Den, Lykkens større Lod tilfalder!
Du bygger paa uſikker Grund
Om du ham ret lykſalig kalder.

Hvor ofte ſtaaer hans Æres Blomſter Fare?
Mens Livets Torne maa din Hytte ſpare,
Og ukiendt, du i ringe Boe
Dit Liv tilbringe kan i Roe.
Selv Livets ſkarpe Torneſting
Skal end Forfølgere bortdrive,
Og dig beſkytte trindt omkring
Din ſkiulte Ringhed Tryghed give,
Vær derfor med din Skiæbne vel fornøyet!
Og tænk en algod Skaber alt har føyet,
Til Skabningers Lykſalighed,
Udſprungne af hans Kiærlighed.

3) Den vildfarende Vandringsmand er en Afbildning paa et Menneſke, der er bleven forvildet fra Dydens rette Vey, har ſpildet ſin Ungdoms Tid i Vellyſt, og er først i Alderdommen kommen til at angre og fortryde ſin Vildfarelſe. Vellyſten er ved den Leylighed ey uhældig afſkildret i perſonlig Geſtalt. 4) Skibet blandt de brusende Bølger er en Afbildning paa Livets Afvexlinger og Opmuntringer til Hengivenhed under Guds Forſyn.

Forſynets ſtore Gud, der over Skiæbnen raader,
Han fører ſelv vort Skib, og Trængſels Dybet lodder.

5) Lærken og Svalen, af hvilke den første indſluttet i ſit Buur, fandt ſin Vellyſt i Ledighed og i at lade ſig opvarte, uden ſelv at bekymre ſig om noget, og bebreyder Svalen ſin ſlettere Vilkaar, ſom ſvarer:

Naturen takker jeg, ſom det har føyet,
At under ſikkert Tag med Nøyſomhed
Min Afkom jeg kan klække op i Fred.
— — — — — —
— — — — — —
I Overflødighed er du en Træl,
Den ædle Frihed blev min ſkiænkte Deel.

Dette Sindbillede anvendes paa en i ſin Sved med ſin ringere Vilkaar fornøyet Bonde, og den Lykkens Gunſt har høyt ophøyet, om hvilken ſidſte det hedder:

Er ſaadan en uvirkſom i ſin Kreds,
Han ſom en Fugl i Buuret kan anſees.

6) De tvende ueenige Søſtre, en Ældre afbilder Fornuf-

ten

ten og en yngre Villien, af hvilke den ſidſte er egenſindig og vil altid raade ſig ſelv og aldrig lade ſig ſige, lede eller føre af den anden, førend den endelig af mange begangne Feyl og deraf paafølgende Skader lærer at blive klog. Dette Stykke har dette frem for de andre, at Applicationen finder mere nødvendig Sted. 7) Veddeløbet foreſtiller Livet ſom en Løbebane, hvorpaa adſkillige baade Daarer og Viiſe løbe om Kap efter Priſen. Iblandt de førſte vare der

En Deel jeg ſaae paa Stylter gaae,
Som tænkte og at ville Kronen vinde,
Naar de kun over andre ſaae;
De meente Reſten vel ſig ſkulde finde.
Men de med deres Stylter faldt
Sig ſlog og ſtødte over alt.

Det er næſten det bekiendte bibelſke Sindbillede. Det er kun de Viiſe og Dydige

Der ſtrække ſig imod Klenodiet,
Som Overvindere de og annamme det.

8) Den beſtormede Fæſtning foreſtiller en Siæl beſtormet af Lidenſkabernes Magt, til hvilke den dog ikke bør overgive ſig. Det er ſandt, hvad Forfatteren har tilſtaaet, at hans Sindbilleder ere ikke fri for matte Træk. Dette og de foregaaende har haft nogle ſaadanne, men de tvende ſidſte ret nydelige ſmaa Stykker ville vi lade heele og holdne aftrykke.

9) Diamanten.

En Daare fik ved Hændelſe
En ſkiøn uſleben Diamant,
Og den igien bortkaſtede,
Fordi dens Værd han ikke fandt.

En kunſterfaren Juveleer
Den ſamme derimod optog,
Der paa dens Værd kan ſkiønne meer,
Og derfor den af Skiulet drog.

Han førſt fra Gruſet rens'de den,
Og ſiden gav den Kunſtens Pragt;
Indtil den ved Forſkiønnelſen
I Fyrſtens Krone blev anlagt.

*** *** ***

Et Hierte, ſom forbedres kan
Ved Dyds og Lærdoms ſmukke Sæder,
Og fra ſin ubekiendte Stand
Opſvinge ſig til ſtørſte Hæder,
Ey burde ſkiødesløs anſees
Og i Opdragelſen forſømmes,
Men mere Agtſomhed betees.
Dets Værd af Daarerne ey dømmes.

10) Myren og Silke-Ormen.

En flittig Myre ſyſſelſat
Med at indſamle Vinterføde,
Der ſelv fortære denne Skat,
En Silke-Orm juſt kom i Møde,
Der i ſit Arbeyd indhyldt laae
Og ſnart ſin ſidſte Ende ſaae.

Du Arme Orm! var Myrens Ord,
Hvi træller du dig ſelv til døde?
Den Fordeel er ey meget ſtor
Paa andres Mangler ſaa at bøde;
Behold du ſelv din Klædning paa,
Skal Menneſket end nøgen gaae.

*** *** ***

Her ſees de Egennyttiges
Almindelige Sædelære:
Hvor Hiælpſomhed udfordredes,
De ſiælden vil tilſtæde være.
Opofrelſe for Statens Vel
Ey taales af en nedrig Siæl.

Alene diſſe tvende ſmaa Stykker ſkal maaſkee kunne billige dette vort Ønſke, at vi maatte ſee baade det andet og tredie og flere Hæfter af ſmukke Sindbilleder. Det lader ligeſom Forfatteren ſkulde ſkille ſig deſto værtere derved, jo mere Korthed han beſtitter ſig paa. Det er ikke mørke Syndigheder eller ſyndige Mørkheder vi forlange. Tydelighed kan beſtaae med Korthed og dog behage, om den end ikke var ſaa ſindrig, og det bør den vel ikke allevegne være. Afveerling er behagelig herudi, ſom i alt andet.

Kiø-

Kiøbenhavn. Den Tyrkiſke Ræv. En Overſættelſe. 1771. 56 S. i 8vo — Denne allegoriſke Fortælning er heel igiennem Satiriſk, og lader ſig læſe med Fornøyelſe. Den er, ſaavidt vi ſkiønne, for ſaavidt uanſtødelig, ſom den i Beſynderlighed ikke betræffer nogen vis Perſon eller Stand, men ſkiærer alle over een Kam. Indholdet er Rævens Forſlag til Løven om at oprette en deſpotiſk Stat, ſom den Tyrkiſke (hvis Forfatning han havde lært ved det Tyrkiſke Hof, hvortil og hvorfra han var kommen af ſaadan Hendelſer, ſom han her fortæller Løven,) og at undertrykke det heele Menneſkelige Kiøn. Han ſnakkede ſaa længe for Løven, indtil han ſnakkede ſig til Storvizir hos Ham, og hans Forſlag til det Menneſkelige Kiøns Undergang eller Undertrykkelſe havde virkelig bleven opfyldt, hvis ikke Løven havde knuſt Meſter Mikel i ſin Forbittrelſe over det, at han bebreydede hans lovelige Høyhed den Frygt og Banghed han viiſte for en Hane, ſom galede, i det Løven gik foran. Vi tor og kan ſige, at Satiren er lærerig, og kan underviiſe uden at forbittre. For Reſten veed man vel, at enhver Satire indbefatter altid noget, ſom ſtøder nogle Læſere for Hovedet, i hvorvel det var Skribentens Henſigt at lære alle uden at ſtøde nogen. Hvis ikke dette, ſaa var den heller ingen Satire, og dette Slags Skrifter har man til alle Tider anſeet ſom ſær nyttige, naar de kun underviiſe og fornøye tillige, uden at giøre det paa nogen beſynderlig udmærket Perſons eller Stands Bekoſtning.

Kiøbenhavn. Lovtale over den navnkundige Helt Vice-Admiral Tordenſkiold, ſkreven ved Jac. Chriſt. Bie. 1770. 2½ Ark i 4to. Med Joh. Rud. Thieles Skrifter. Forfatteren har i Korthed uddraget det Vigtigſte af Hr. Lands-Dommer Caſpar Peter Rothes Hiſtorie om vor berømmelige Tordenſkiold, for at giøre hans Bedrifter meer almindelig bekiendte, og ved Poeſiens Behagelighed at ſætte dem i et nyt Lys. Han vil have denne ſin Lovtale tillige anſeet ſom en Apologie imod dem, der afmale Tordenſkiold, ſom en forvoven, uforſigtig og dumdriſtig Mand. „ De gode Herrer (ſiger han) ſom tænker at bygge ſig Ære- „ Støtter paa den ſande Tapperheds Forringelſe, behage „ nøye at overveye hans Gierninger, da de ville befinde, at

„ Overlæg, Hurtighed og et ret Helte Hierte findes i de vig
„ tigſte, og i de Mindre, ſom endog ſynes tidt forvovne
„ lyſer dog en uovervindelig Lyſt til at tiene Fædernelandet
„ og et Mod, ſom ey Umuelighed ſelv kunde afſkræk̃e.'
Vi anſeer det ſidſte, ſom et Hyperboliſk Udtryk, da der vel Umuelighed maa alene forſtaaes en ſtor Vanſkelighed, ſom ſædvanligt er. Thi det er juſt Forvovenheden, der ſeer den platte Umuelighed for Øyne, og dog ikke ſkræk̃es derfor. For Reſten er det vanſkeligt at dømme om Heltenes Tapperhed. Den er, ligeſom andre Dyder, en Middel-Ting imellem Feyghed og Forvovenhed. Hvem ſiger os nu, hvor det rette Grændſeſkiæl eller den rette Middelvey er? Hvorvidt kan Helten gaae for ey at blive forvoven, hvorvidt bør han gaae, for ikke at være feyg, og om han end traf Middelveyen paa det nøyeſte og holdt den rigtigſte Balance imellem Mod og Frygt, hvor finde vi da de Dommere, ſom vide at ſætte den rette Priis derpaa. Af de Faa, ſom kunde, er det ey alle, ſom ville. Kort at ſige, Tapperhed er en beſværlig Dyd, og Ærekrandſen meget uvis, om den endog blev fortient. Men fordi Dyden er endten ufuldkommen, eller ikke ſaa nøye af Menneſker kan afveyes og bedømmes, ſaa bør man dog ikke ville ved Bagvaſkelſe betage den ſine Elſkere, fordi man ikke paa den anden Side bør forgylde dens øyenſynlige Feyl. Forfatteren af nærværende Lovtale, har oprigtig ſøgt at forædle Heltens Bedrifter, og i ſær at viſe ham ſom en for ſin Konges og Fædernelandets Ære nidkiær Mand, og denne Nidkiærhed, ſom en ægte Grund til den Modighed, der er en ſand og ægte Tapperhed, men i Misunderes Øyne en uforſigtig Forvovenhed. Viſer end ikke juſt Lovtalen det ſtørſte Genie, og **Tordenſkiold** kunde have fortient en ſtørre Skialdrers Roes, ſaa beholder den dog ſin Priis, ſom læſeværdig, til Nogen leverer en bedre, og man kan ikke nægte den ſine hældige Træk hiſt og her. Følgende Stykker maa tiene til Prøver:

Spørg vor, nu gode Ven, vor Naboe, da vor Fiende,
Dens Gienſvar for vor Helt blir idel Ære Røſt.
Thi hvo ſom Tapperhed og Dyden ſelv har inde,
Maa elſke, ære den endog i Uvens Bryſt.
Hvis nogen **Norges** Mod og Tapperhed vil nægte,
Et Navn dens Helte tidt har kiøbt med Livets Sold,

Hvis

Hvis en Ubillig vil mod Ældens Vidner fægte,
Saa ſtig ham du har født den tappre Tordenſkiold.

* * * * * *

Han kom til Maſtrand hen, men ſelv forbauſet bliver,
Da han udføre vil ſin nylig giorte Plan;
Han taus og tankefuld i Eenrum ſig begiver
I nogle Øyeblik, før Slaget ſkal gaae an.
Som naar en hæftig Storm i faa Minuter dvæler,
Og atter bryder ud med en fordoblet Magt,
Saaledes Lyſt og Mod med een Gang ham beſiæler
Og hvert et Øyne blev til ſtørſte Høyde bragt.
Hans Siæl ophidſet og hans Mod begierlig efter
At overſtige al den ſteyle Hindrings Top
Natur og Kunſt har ſat, anſpændte alle Kræfter
Og drev hans Fyrrighed til dobbelt Høyde op.
Han ſom en Lynild foer i fra et Skib til andet.
Snart var han Styrmaud, ſnart Conſtabel, ſnart Matros,
Liſt, Iver, Mod, Forſtand, han hurtig ſammenblandet,
Hvor Farlighed var ſtørſt, der var og Weſſel hos,
Canoners Tordenſkrald, Død, Nød og Angſt udbrøler,
Og Solen næppe ſaae en mere ſkrækfuld Dag.
Han al Slags Lidenſkab, kun Frygt undtagen, føler,
Men Maſtrand Palmen blev for dette kiække Slag.

* * * * * *

Klæb ved din Gane faſt hver nedrig Avinds Tunge,
Som nogen Heltes Navn og Ære nægte tør:
Men Aand og Geiſt beſiæl hvers Øyne ſom vil ſiunge,
Og ſkialdre om den Roes, ſom Dyd og Manddom bør!
Hvad ſkulde andre vel opmuntre, lede, drive,
At vandre mod dig frem i Formænds tappre Fied,
Naar Eftertiden ey oprigtig vilde give
En Ærekrands til Løn for tappre Heltes Sved?
Tag dette døde Helt til din fortiente Ære!
Den giør dog hvad han kan, ſom giør en Krands af Straa:
Ach! kunde jeg i Sang, ſom du blant Helter være,
Saa ſkulde du og jeg halv Verden overgaae!
Men kan vort Norden ey ſaa ſtor en Skialder viſe,
Saa viſer dog min Sang, ſkiøndt ey med ſtolte Ord,

At hvo ſom kun har Kraft og Lyſt en Helt at priſe,
Kan finde Forraad nok til Helte-Digt i Nord.

Paris. La medicine pratique rendue plus ſimple, plus ſure, & plus méthodique. On commence par le traité des maladies de la tête, pour ſervir de ſuite a la médicine de l'Eſprit. Par M. le Camus, Docteur regent de la Faculté de Médicine en l'univerſité de Paris &c. 1769. De berømteſte Læger har indſeet, at det medicinſke Corpus i det almindelige Væſen behøvede allermeeſt Medicin. At bringe det medicinſke Væſen i Orden og giøre Lægekunſtens Udøvelſe kort og ſikker, er ikke nogen ringe Fortieneſte. Forfatteren er allerede bekiendt af et andet Værk La Medicine de l'Eſprit, og har juſt til ſamme Tid, da han udgiver denne ſin practiſke Lægekunſt, leveret deraf et ganſke nyt og omarbeydet Oplag. Han paaſtaaer at Legemets Mechaniſke Indretning har en ſtor Indflydelſe paa Forſtandens Tænkemaade, og derved ogſaa paa Villien. Han anfører de phyſiſke Aarſager ſom befordre eller hindre Siælens Forretninger, hvilke ſaavel, ſom Legemets ere nødte til at yttre ſig paa en dermed overeenſtemmende Maade. Fødſel, Clima; Levemaade, Alder, beſtemme Siælens Tilbøyelighed er, ligeſaa vel ſom Legemets Forandringer, og den phyſiſke Opdragelſe har ikke mindre Kraft, end den Moraliſke. Hr. le Camus har ſelv befrygtet, at denne hans mechaniſke Maade at philoſophere om Siælen, maatte ſætte ham i den Mistanke, at han endten med Spinoza holdt Siælen for en Modification af Guddommen, eller med Epikur, Tertullian og Hobbes for en Modification af Legemet, hvorfor han bemøyer ſig for at bevise, at hans Lære er aldeles ſtridig imod Materialismus, efterdi Siælen bliver et aandeligt og udødeligt Væſen, endſkiøndt den i ſine Handlinger beſtemmes af mechaniſke Aarſager, end ogſaa ofte imod ſin Villie. I den practiſke Medicine antages en almindelig Naturens Eensformighed i Avlingens Forretninger. Hvad Sædekornet og Kiernen er i Planteriget, det er Hiernen i Dyreriget. Den indbefatter den Spire, hvoraf fremkommer et Dyr af lige Art, ligeſom det heele Træe ligger indviklet i Kiernen, hvoraf det fremvoxer. Ligeſom en Kierne er bedækket med en haard Skal, og omgiven

given med ſtærke Hinder, ſaa er Hiernen ligeledes indſluttet i tykke Hinder, og i en haard Been-Skal, og Naturen har anvendt alle Midler, for at forebygge, at hverken dens Deele ſkulde forrykkes iblandt hinanden, ey heller uden fra ſammentrykkes. Ligeſom af en Kierne eller et Sædekorn fremſpirer mange Trævler, ſaa gaaer Nerverne ud fra Hiernen, og fordeele ſig i en Mængde Grene. Hiernen er altſaa i Dyreriget Begyndelſen, Grunden og Kilden til Udviklingen, Avlingen og Væxten. De ſaa kaldte Sæde-Dyr, og andre deſlige ſmaa organiſke Legemer, ſom man har bemærket i Sæden, ere intet andet, end ſmaa ſvømmende Hierner, fordi Sæden kommer fra Hiernen, ſom Hr. le **Camus** vidtløftig viſer, og deraf ſøger han at forklare mange Bemærkninger ved Avlings-Forretningen. Denne Lighed, ſom befinder ſig imellem Planter og Dyr, imellem Sædekornet og Hiernen, og den deraf udledte Eensformighed i Avlingen og Væxten, efter hvilken Hiernen foreſtiller ligeſom en frugtbar Jord, af hvilken Vexterne fremſpire, er den Grund paa hvilken han har bygget ſin heele practiſke Lægekunſt, og hvorefter han giennemgaaer enhver Claſſe af Sygdomme. Han afdeeler det Menneſkelige Legeme i Hierne, Hierte, Mave og Bedækninger. Hiernen har ſin afvexlende Bevægning ligeſom Hiertet ſin **Syſtole** og **Diaſtole**. Afvexlingen ſkeer efter Forfatterens Meening ved Søven og Vaagen, og Grunden dertil ligger i Lyſets Afverling om Dagen, og Dunkelhedens om Natten, ſaa at Lyſet og Mørket virker paa Hiernen, ligeſom paa Øyeſteenen, hvilket ved Lyſet trækkes tilſammen og udvides ved Mørke.

Leipzig. Betrachtungen über die Verbeſſerung des Juſtiz Weſens in deutſchen Landen. 1769. 9 Ark i 8vo. Diſſe Betragtninger ere ordentlig og tydelig affattede. Hiſt og her ere anbragte artige Oplysninger af Hiſtorien og Bekræftelſer med de Gamles Vidnesbyrd. Forfatteren anmærker ved Slutningen af ſine Betragtninger, at Juſtiz-Væſenets Forbedring, ſom en Sag af ſtor Vigtighed, er allerede forſkiællige Gange paa de offentlige Rigsdage tagne i Overveyelſe. Efter den kloge Keiſer **Frid. III.** og **Sigismundus** har den berømmelige Keiſer **Maximilian II.** i Aaret 1570. paa Rigsdagen til Speyr haft det lykkelige Indfald, at lade for-

forfærdige et nyt Corpus Juris, og i Aaret 1630. blev under Ferdinand II. denne Sag igien bragt paa Bane, og blev overdragen den da værende Rigs-Vice-Canzler von Strahlendorf, en værdig og duelig Mand. Men der blev derved giort saa mange uovervindelige Vanskeligheder, at det og denne Gang gik over Styr og maatte beroe blot ved den gode Villie. Ja, i Følge et andet Skrift, som er kommen for Lyset under Titel: Beweisgründe, daß in denen deutschen Landen eine Reformation der gegenwärtigen Justitz, nicht allein unmöglich und unnöthig, sondern auch dem gemeinen Wesen vielmehr schädlich sey, skulde man næste tabe al Haab. Nærværende Betragtninger indbefatter 8 Kapitler, og i samme bliver handlet: 1) om Justitz-Væsenets nærværende fordervede Tilstand af den daglige Erfaring; 2) om Justitz-Væsenet i Almindelighed; 3) om det fordervede Justitz-Væsens skadelige Virkninger; 4) om Aarsagerne til dets Fordervelse; 5) om Lovenes Fordervelse, som en Hoved-Aarsag dertil; 6) om Lovenes øvrige Feyl; 7) om Justitz-Væsenets Forbedring i Henseende til Jurisprudentzens theoretiske Deel; 8) om Justitz-Væsenets Forbedring i Henseende til den practiske Jurisprudentz. Vi ville anføre nogle af Forfatterens mærkværdige Tanker. S. 21. Jo færre Klager, og jo kortere Processerne ere i et Land, desto bedre er det beskaffen med dets Justitz-Væsen. S. 25. Det Spørsmaal, om det er bedre for det Almindelige, at have en alt for god og lemfældig, eller en alt for streng Regent? fortiener en udførlig Undersøgning. Grunden til Justitz-Væsenets Fordervelse bør søges, ikke i dets practiske Deel, ikke hos Dommerne, ikke hos Advocaterne, ey heller hos Parterne, men i Lovene, som med deres Tvetydighed give Dommerne Anledning til den Dom, han fælder, og viser Advocaterne Vey til at forsvare deres Clienteres tvilsomme Sag, og at anprise deres Partie disse Love som Figenblade, hvormed at bedække deres Sags Nøgenhed. S. 40. Vi Tydske, hedder det, blive dømte efter græske, romerske, longobardiske, kanoniske, tydske almindelige og besynderlige, sachsiske, schwabiske Love, Provincial- og Statut-Retter, utallige Observantzer og Sædvaner, hvortil kommer Portugisiske, Franske, Spanske, Italienske, Hollandske Fortolkere, kort, efter alle Sprogs og Tungemaals Love. S. 53. Republikerne

ne løbe ved alt for ſtor Frihed Fare for at falde til Anarchie, og de Stater, ſom har mange Love, ere ligeſaa ilde deran, ſom om de ſlet ingen havde. S. 59. De Danſke Underſaatter kan roſe ſig af en beſynderlig Lykſalighed, at de ſnart og med faa Omkoſtninger kan komme til deres Ret. S. 61. Vore Love ere vidtløftige og dog tillige utilſtrækkelige, uordentlige, ſig ſelv modſigende og dunkle. S. 86. Det Tydſke Juſtitz-Væſens Bygning maa ſaaledes efter Haanden ſkilles ad og nedrives, ſom den er ſammenſat og opført. Nihil tam naturale eſt, qvam eo genere qvicqvid diſſolvere, qvo colligatum eſt. L. 35. ff. de R. J. S. 92. Lovenes haſtige Forandring mig ligeledes for, ſom naar man, for at ſpare Bekoſtninger, vilde ſprænge en Bygning med Krud, i Stedet for at nedrive den. S. 97. Juſtitzens gamle Skib maa aftakles, ſkilles ad, det Nyttige beholdes og et andet Skib bygges deraf. S. 99. Det fordervede Juſtitz-Væſen og Proceſſernes Langvarighed er bleven indført ved Univerſiteterne, og ved Univerſiteterne maa de afſkaffes igien. S. 104. Jurisprudentzens ſande Grund er at ſøge i Philoſophien, alle andre menneſkelige Kunſters og Videnſkabers Kilde. S. 128. Til Dommere bør beſkikkes, ikke unge, men gamle Mænd, ſom har mere Erfaring, et ſat Gemyt, mere Samvittighed, og bedre kan ſtyre deres Affecter. S. 130. I enhver Stad ſkulde der beſkikkes en Fiſcal, ligeſom en romerſk Cenſor, men alle maatte de ſtaae under en General-Fiſcal. S. 131. Retfærdighedens ſkiønneſte Deel er det Godes Belønning. Derfore maatte og af Regenterne allevegne beſkikkes retſkafne Mænd, ſom ved Belønninger kunde opmuntre Borgerne til at giøre det Gode.

Helmſtad. I Aaret 1768. udgav Hr. Abb. **Carpzow** i Stedet for det ſædvanlige **Paaſke-Programma** følgende Skrift: D. *Hieronymi*, Theologi (incertæ ætatis) Græci Dialogus de ſancta Trinitate, Græce & Latine poſt Frederici Morelli, Chriſtiani Daumii, & Joh. Alberti Fabricii Editiones; cum notulis Caſpari Barthii, Daumii hujus, & Joh. Bened. Carpzovii denno recuſus paa 50 S. i 4to. I en forudſkikket Fortale handler han om denne **Hieronymus**, ſom man ikke maa forvirre med den latinſke Kirkefader af ſamme Navn, om hans tvende Samtaler, ſom

alene

alene ere til overs af hans Skrifter, og de paa Titlen anmældte Udgaver deraf, om de Skribentere, som kortelig har mældet derom, og nogle Lærdes Domme derover, i sær Hr. Casp. Barths, som roser dem overmaade, og Hr. Provst Harenbergs, der ikke agter dem nær saa høyt. Samtalen er imellem en Jøde og en Christen, og kan, efter Hr. Carpzows egen Dom derover, læses med Nytte, lad være ingen Jøde deraf vil finde sig overbeviist. Mærkeligt er det, at denne Mands Samtaler ey findes indrykt i nogen Samling af Kirkefædrene. Oversættelsen har Hr. C. af nye udarbeydet. Fra S. 29 til Enden læser man lærerige Anmærkninger, saa vel kritiske, som dogmatiske, af hvilke de fleste ere Udgiverens egne, og som tiene til at sætte adskillige af Kirkefædrenes Læresatzer i et klarere Lys. — I Aaret 1769. har ovenmældte Hr. Carpzow i Stedet for Pintze-Programma fremdeles udgivet: B. Hieronymi Theologi (incertæ ætatis) græci φιλοπονία. Dialogus de sensu interno Christianismi & accepti Baptismatis, Græce & Latine post Frederici Morelli, Christ. Daumii & Joh. Alb. Fabricii Editiones, nova cum versione & annotationibus varii generis, denuo recusus. En forudskikket Fortale handler ligeledes om dette Skrifts Litterar-Historie og dets Værd. Den grædske Text er ligeledes forsynet med en nye og bedre Latinsk Version, og ved Enden ere tilføyede ligedanne vigtige kritiske Anmærkninger.

Halle. Auszug aus der algemeinen Welthistorie. Alte Historie. Sechster Band. 1769. 3 Alph. 2 Ark i stor 8vo. Foruden Hetruscernes Historie indbefattes i dette Bind Historien om Roms Fundation indtil den første Punisse Krig. Hr. Consistorial-Raad Boyseu har tilligemed den Romerske Historie givet en historisk Beskrivelse om de Romerske Antiqviteter, om Romernes Religion, Statsforfatning, Rettergang, Love, Indkomster, Maal, Vægt, Mynt, Chronologie, Krigsstat, Vaaben, Slagtordning og Leyre, Krigs-Tugt, Ægteskaber, Børne-Opdragelse, Huse, Klædning, Mad og Drikke, Handel og Handtering, Slaver, Begravelser, Lærdom, Sprog og Characteer.

Düssel-

Düſſeldorf. Die Winterreiſe von Jacobi. 90 S. i 8vo. En Reyſe, ſom denne berømmelige Digter har giort 1768. igiennem Weſtphalen til Düſſeldorf, gav ham Leylighed til at giøre ſig poetiſke Reflexioner over adſkillige Gienſtænder, og hans Muſe fandt underveys Materie til de artigſte Vers. Man kiender denne Digters nydelige Sange, lætte og reene Verſification, indtagende Vittighed og behagelige Skiæms. Der Reiſegefährte S. 27 er en Ære for hans Hierte; Die Eiche S. 18 har nogle ſtærke Træk; Die Erndte er en ſmuk poetiſk Drøm. Intet, ſiger man, er mere oplivende, end denne Digters Vers, hvortil en Huldgudinde S. 64.

An ihrer kleine Hand
Die kleinen Sylben zählte,
Und die Apoll erfand
Als Pſyche ſich vermählte;
Die leicht und ungezwungen
Voll Jugend, voll Natur,
Ein Cardinal geſungen
Der ſchönen Pompadur.
Mit denen, Menſchenfeindlich,
Ein critiſch Volkchen zankt,
Indeß die Schöne freundlich
Dem Liederſänger dankt.

Frankfurt og Leipzig. Naturgeſchichte von Guiana und Südamerika: worinn von der natürlichen Beſchaffenheit und den vornehmſten Natur-Produkten des Landes, imgleichen der Religion, Sitten und Gebräuche verſchiedener Stämme der wilden Landeseinwohner, Nachricht ertheilet wird: in vier Briefen von Edward Brancroft, Eſq. Aus dem Engliſchen. 248 S. i 8vo. Denne Bog fortiente vel den gode Overſættelſe, den har bekommet. Guiana er endnu ikke bleven underſøgt af nogen Europæer, naar man undtager dens Søekyſter, og de Egne, ſom grændſe til dens Floder, og er dette Værk derfore deſto vigtigere i Naturhiſtorien. Dets Forfatter giver nøye Efterretninger om Planter og Frugter, om Dyrene, og om Menneſkenes Sæder og Skikker. Beſynderligt er det, at et Folk uden Love, ſom ledes

af

af ingen Grundſætzer eller Religion, og finder ſig ey indſkrænkede ved Frygt for nogen nærværende eller tilkommende Straf og er forſynet med den dødeligſte Gift, bruger dog aldrig denne for at tilfredsſtille Had, Nid og Hevngiærrighed, ja bruger ey engang i Krig ſine forgiftede Pile mod Menneſker. Forfatteren giør ſig heraf den Slutning: „At hine Lidenſkaber ere alt for kraftløſe i den naturlige Stand, hvor der „vel er mindre Tvang, men og mindre Tilbøyelighed og „Friſtelſe til Laſter.“ Overſætteren har tilføyet ſine Anmærkninger under Texten, og ſøgt at giøre Natur-Producterne mere kiendelige ved de Linnæiſke Benævnelſers Tilſætning.

Göttingen. Einleitung in die Vieh-Arzneykunſt von Joh. Chriſt. Polycarp Erxleben. 1769. i 8vo. L'Ecole Veterinaire i Frankerige er bekiendt. Det lader, at man og i Tydſkland begynder at anvende meer Opmærkſomhed paa den Deel af Huusholdnings-Kunſten, ſom ſigter til Qvægets Pleye og Vedligeholdning. Hr. **Erxleben** har givet en Beſkrivelſe paa Heſter, Muuleſler, Eſler, Horn-Qvæg, Faar og Gedder ſaaavel i Henſeende til deres ſunde ſom ſyge Tilſtand, og tillige bekiendtgiort de derimod tienende Lægemidler. Huusfædre finde her tydelig ſammenfattet, hvad der findes adſpredt i andre Skrifter.

Hamburg. Haben Souverains und Staaten ein Recht in der naturlichen Geſellſchaft geſitteter Völker öffentliche Atheiſten zu ſeyn? Bey welcher Unterſuchung zu dem allgemeinen Staats- und Völkerrechte ſicherere uud veſtere Grunde, als die bisherigen, gezeiget werden. Religio & timor Dei ſolus eſt, qvi cuſtodit hominum inter ſe ſocietatem, eoqve ſublato vita hominum ſtultitia, ſcelere & immanitate complebitur. *Lactantius.* 1770. 9 Ark i 8vo. Forfatteren nævner ſig under Fortalen, hvor i han handler om Skriftets Indhold, ikkun med de 3 Bogſtaver **D. W. S.** Den hele Undersøgning forudſætter det Spørsmaal, om der nogen Tid har været nogen virkelig theoretiſk Atheiſt til i Verden? Thi de ſaa kaldte **Frigeiſter**, ſom nogle, ikke ſaa kloge, ſom ivrige Forſægtere af den chriſtelige Religion, ſkiælder for Atheiſter, fortiener ikke egentlig dette Navn. Saa vidt vi ſkionner af den udenlandſke Recenſion, forekommer intet nyt i dette Skrift, men en Deel ubeſtemte og uantagelige Satzer.

No. 4.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 24de Januar. 1771.

Tronhiem. Naturens Navne-Dag i Anledning af Skabelſens 2 Kap. 19 Vers for at lykønſke Hans Høyærværdigheds Hr. Biſkop Gunneri Hiemkomſt fra ſin Nordlandſke Reyſe ved Johanu Nordahl Brun, Cand. S. Sti Miniſterii og Medlem af det Kongel. Norſke Videnſkabers Sælſkab. Med J. C. Windings Skrifter. 16 S. i 4to. For at komme til ſin Lykønſkning har Forfatteren foreſtillet Natur-Kundſkaben i ſin første Begyndelſe fra Adam af, der beſad den i den største og fuldkomneſte Grad, og ſiden i ſin Forplantelſe fra Øſten mod Veſten og indtil Norden, hvor den blandt andre i hans Høyærværdighed Biſkoppen finder en lærd og vindſkibelig Dyrker. Det er den Dag, Gud ledte Dyrene frem til Adam, at han ſkulde kalde hver ved ſit Navn, Digteren kalder Naturens Navnedag, hvilken han i Begyndelſen ſaaledes poetiſk tiltaler:

O! ſtolte Dag! opliv endnu min matte Sang!
Og ſiig mig, hvad du ſaae, da Soelen første Gang
Med Majeſtætiſk Pragt din Herlighed forklarte,
Og Viisdoms Vunderværk paa Jorden aabenbarte;
Da ſelv Naturen ſtod af Skiønhed funklende,
Og med et himmelſk Smiil ſin Skaber helſede.

Det deyligſte og yndigſte For-Aar i al ſin nu værende Pragt og Herlighed.

Naar Jordens ſkiulte Skat frivillig voxer op,
Og Høſtens rige Haab ſtaaer tegnet paa hver Knop;

Og ſom det er beſkrevet og ſkildret af en Tullin, er dog intet at regne mod Verdens første Dag, hvilken Digteren her ſaaledes beſkriver:

Fred mødte Glæden der og Kiærligheden brændte
Med Luer af den Ild, ſom Skaberen antændte;
Thi af Naturens Stad, hvad er det vi nu ſee?
Den halve Deel? —— O! Ney, men kun Ruinerne:
Med Suk nu Menneſket ſit Monarchie beſeer,
Med Suk ſig ſelv —— han var; men er nu ikke meer:
Et Aftryk af ſin GUd han heele Verden viiſte,
Før med Uſkyldighed han alle Ting forliiſte:
Han Eenevolds Regent, viis, god, retfærdig, ſkiøn,
Udødelig —— ja meer —— han var Guds egen Søn.
Beſielet af den Aand, ſom alt oplivet har,
Han kiendte ſtrax, hvad GUd, han ſelv, og alting var:
Naturen ſig frembød, ham til en Morgen-Gave;
Hver Skabning lydde ham; Men intet Kræ var Slave,
Alt i ſin Orden ſtoed, hver havde nok i ſit,
Og Adam nok i alt; han ſagde: det er mit.
For ham var Eden hiſt af ædel Vellyſt fyldt;
For ham ſtaaer mindſte Blomſt den første Gang forgyldt;
For ham hver Roſe der af yndig Rødme bløder;
Og Fugles Velkomſt nu med kaade Toner møder;
Hvert Træe ſin ſeye Green nedbøyer tung af Frugt,
Og yder første Skat for Syn og Smag og Lugt:
Opfyldt af hellig Ild vor første Fader ſtod,
Og læſte paa hvert Blad: at GUd er viis og god:
Med flygtigt Øye han den heele Kreds beſkuer,
Og Hiertet brænder alt af Glædens reene Luer,
Ja første ſkiønſom Tak fra ham til Himlen gik,
Da Førſtegrøden han af Jordens Vellyſt fik.

Naar Digteren herpaa lader Dyrene fremtræde for at bekomme deres Navne af Adam ſkeer det under en foregaaende Beſkrivelſe ſom ſvarer til ethverts Natur, og undertiden med en eller anden moralſk Alluſion for Ex. Slangen beſkriver han ſaaledes førend han lader Adam give den dette Navn.

I buntet Klædning hist en Statsmand tumler om;
Den snedig bugter sig og synes venlig, from:
Som Ydmygheden selv den kryber, slikker Jorden,
Og frygtsom krymper sig for sin Monarches Torden,
Sit søde sledske Sprog saa slibrig hvislende,
Som om den var oplært blandt Hoffers Hyklere:
Med Gordisk Knude den sin Krop indviklet har;
Uskyldig dog endnu den Adam yndig var; o. s. v.

Fuglene fremstiller han under følgende Periphrasis:

Man her forsamlet saae en læt og munter Slægt,
Som hang i Luften tryg paa Vingers Liige-Vægt.

Naar han lader Ørnen flyve ned med en Due i sine Kløer, da skeer det vel for at vise, at

Her saae man første Gang, hvor lidt Uskyldighed
Mod graadig Overmagt sig at beskierme veed.

Men vi havde, vi kan ikke nægte det, ikke gierne seet dette ubehagelige Syn paa Naturens Navne-Dag, en Dag, da

Fred mødte Glæden der, og Kiærligheden brændte,
Med Luer af den Ild, som Skaberen antændte,

Som det hedder oven til i dens Beskrivelse, hvilken Fred og Kiærlighed vi havde gierne ønsket maatte have fundet Sted imellem Ørnen og Duen, for at denne Dag kunde i alt have været den herligste og fuldkomneste Dag. At der ere Rov-Dyr og Rov-Fugle til Plage for andre uskyldige og ubevæbnede Dyr, det skulde vi hellere ville have henført til den Tid, da Jorden var bleven forbandet for Menneskets Skyld. Lad Mennesket selv være et fornuftigt Rovdyr. Mon det havde ey ladet smukt, om man paa Naturens Navne-Dag, da intet Kræ var Slave, som Duen her i Ørnens Kløer, havde ladet ham dræbe og slagte? Derfor behager os langt mere det Selskab, hvori han foreſtiller Paafuglen og Sommer-fuglen i følgende Beskrivelse:

Blandt fedret Flok man her den stolte Dronning saae,
Med sit Prismatisk Slæb til Adam frem at gaae;
Ja naar hun Slæbet nu opreyst mod Himlen holder
Og som Guldspættet Vift mod Soelens Glands udfolder,
Man blaat i fiolet med grønt skatteret seer,
Og af Saturnisk Ring hver Kreds bekrandset er.
O! Skiønhed! Orden, Pragt, O! Skaber herlig, vlis!
Saa løftes Adams Siel til Himlen fuld af Priis,

Paafuglens Navn han knap vor Dronning havde giver
Før liden Sværmer hiſt, ved varme Luft oplivet,
Paa Adams Finger ſad og bredde ud ſit Guld,
Og ſagde: Jorden er af Pragt og Skiønhed fuld.
Paa fire Vinger, ſom den glad udbredede,
I mørk og brunrød Grund ſmaa Stierner funklede;
Græsgrønt og Roſenrødt paa ſpæde Ryg var tegnet;
Blandt Sommerfugles Slægt den blev af Adam regnet
Ja kort: Paafuglens Pragt Indſekten ogſaa bær.
Og Adam Viisdoms Spor i mindſte Flue ſeer.

Herefter viiſer Digteren, at lad være det Kundſkabs-Lys, der beſtraalede Adam, er ſiden tabt for os tillige med Adams Ufkyldighed, ſaa har man dog Lys nok tilovers, for derved at ære Gud i Naturen, hvilket Naturens Lys har udbredet ſig fra Verdens Øſterkant mod Veſten indtil Norden, fra Salomon af, igiennem Ariſtotels og Plin, indtil Linne og Gunner. Vi ville kun anføre hvad Digteren har ſkrevet de tvende ſidſte Naturkiendere til Ære.

Mod Norden iiler nu med nye Opdagelſer
Naturens Elſker og ſin Laurbær-Krants frembær,
Hvormed at krone ham, ſom i Naturens Rige
Med Kiempe-Skrit tør op paa Jordens Knogler ſtiige,
Og raabe: „Kom Buſon, Bomare og hvo du er,
„ Hver med ſin fundne Skat forſamler eder her!
„ Omringe mig hvert Kræ, ſom før ved altings Vaar!
„ Og ſpragler Folk, ſom hiſt paa øde Marke ſtaaer!
„ Hver Blomſt i Orden kom ved Siden af din Broder!
„ Kom al Naturens Hær, inddeelt i dine Roder!
„ Den heele Skare ſtaae hver paa det rette Sted,
„ Som fordum var enhver af Skaberen bereed.“
Saa bød Anføreren; Og Hæren muſtret ſtoed:
Strax i Naturens Bog hvers Navn han ſkrive loed;
Paa Tingenes Natur han al ſin Orden bygger,
Skeeloyet Avind ey ſaa troefaſt Bygning rygger;
Saafremt Naturens Lov en evig Grundvold er,
Saa ſkal hans Bygning ſtaae til Verden er ey meer.
Var end min Boelig nu, hvor Biernen Faſte holdt;
Hvor nøgen Klippes Væg, mod Stormens Larmen ſtolt,
Med krumme Vælving har indhegnet mig en Huule
For al Naturens Pragt med Flid at kunde ſkiule,

Lad

Lad Ravne ſkrige der, lad Ulve tuude nu,
Berg-Ugien hulke ud ſit huule Hu Hu Hu.
Lad inted uden Snee paa Bierget voxe op!
Lad Steenens haarde Bænk modtage trætte Krop,
Naar kun ved Haanden er den Bog, vor Svenſke Viiſe,
Har ſkrevet, ſkal jeg dog Naturens Meſter priiſe,
Og mætte Siælen med udvalgte Skiønheder,
Naar al Naturens Kreds jeg der udbreedet ſeer.
Velkommen da paa nye med dobbelt Velbehag
Du Jubelfæſt af hin Naturens Navnedag!
Op Svenſke Døttre! op, og Blomſter-Krantſe flætter,
Med lætte Fingre dem paa Heltens Hoved ſætter,
Naturens ſtumme Tak I ham forklare maa,
Og ſøde Triller høyt Linee til Ære ſlaae!

*** *** ***

Men blegner ey om I fra Naboe-Rigets Field
Et Gienſvar høre maa: Det er en gammel Gield,
Som der betales een af Landets lærde Sønner;
Viid: Norge føle kan; det og paa Velgiort ſkiønner,
Naar fra Forglemmelſe man redder Mark og Eng
Og døber Skiønheder, ſom voxte op i Flæng.
Mit kiære Fødeland! ſaa ſeer du nu den Dag,
Som med ſin blanke Smiil forklare ſkal din Sag,
Og ſige Verden, at blandt Norſke Fielde findes
De Blomſter, ſom ey kan i Skiønhed overvindes,
Der fødes ogſaa den, ſom kiender deres Værd,
Og ey forgiæves bær det ſtore Navn af lærd.
Selv Flora, prydet med Europas Have-Pragt,
Mod Norden nærmer ſig, og viiſer buntet Dragt:
„ Stans, raaber vor Gunner, lad mig din Pragt fuldende
„ Med Blomſter, ſom du ſkal endnu for nye erkiende.“
I Bryſtet ſætter hun, den Prydelſe hun faaer,
Hun neyer dybt og i ſig ſelv forelſket ſtaaer.
Holt her, min Geiſt! og lad en anden ſige meer;
Du nødig tier —— men naar Hiertet oprømt er,
Mod Velanſtændighed man læt ſig da forſynder;
Man ved at roſe tit fortørner ſin Velynder.
Dog gak, mod Hr. Gunner og ey dia Pligt forglem,
Paa Tronhiems Vegne ſiig: Velkommen udſkad hiem!

Hiem fra den Viingaard, Gud mod Norden plantet har,
Hvis Tarv at fremme Dig en Drive-Feder var,
Til farlig Reyſe blandt Nordlandſke Skier og Banker.
Der af Neptuni Rov Du ogſaa noget ſanker,
Naturen rundt omkring Dig aabner frugtbart Skiød;
Navnloſe Nyeheder den hiſt og her frembød.
Vær da velkommen hiem: vort Sælſkab venter Dig!
Ja, Flora forud alt i Haabet glæder ſig;
Nye Skiønhed venter hun paa Reyſen er opdaget,
Og i ſit ſøde Haab hun fandt ſig ey bedraget;
Glad ſeer hun funden Blomſt henført hver til ſit Slag
Og helligholdt paa nye Naturens Navnedag.

Adſkillige hældige Træk i dette Digt vidner om et velbegavet Genie. Hans Beſkrivelſe paa Syndfloden S. 9 er i vore Tanker at anſee ſom en ſmuk Epiſode, hvis Reſultat er, at vi ligeſom Noah ofte misbruge Naturens Kundſkab til vor egen Forderveſe naar ikke Fornuften ledſager Naturens Randſagning. Vi ville deraf her udtegne følgende Stykke:

Men Løgn og Sandhed nu nær hos hverandre boe,
Og Nælder rundt omkring uſkyldig Roſe groe:
Man ſielden Honning nu foruden Gift kan finde,
Da onde Lyſters Drift os fører om i blinde,
Og ofte graves op med Fliid af Jordens Skiød
Et frugtbart Spirefrøe til Sygdom, Peſt og Død:
Forvoven Dødelig! kom følg mig, ſee og ſkiælv!
Vær for Ulykker tryg; Men frygt kun for dig ſelv:
See Havet ſkummer op, hiſt aabnes Himlens Sluuſer,
Hver Bæk fra høyen Hald ned over Marken bruuſer;
Af haarde Klippes Steen her vælde Kilder op,
Og Vandet ſkiuler nu Avnbøgens lodne Top.
Alt ſynker, alt forgaaer, ſelv Haabet ſynker med;
Alt er til Død beſtemt; alt er til Hævn bereed ——
Men tyſt — hvad ſeer du der, er det en Øe ſom flyder?
Et Land, ſom ſig endnu for flygtig Raae frembryder?
Det ſlænges hid og did, nu nær til Undergang;
Og nu paa Bølgers Ryg det høyt mod Himlen hang. ——
Her et bröſtfældigt Bröt Menneſke-Slægten bær,
Og Stammefædrene for Dyre-Rigets Hær!
Bundløſe Kiærlighed! ſom dog ey alt nedſænkte;
Men midt i Straffen ſelv endog paa Naade tænkte!

Dig

Dig ſkylder Verden, at ey alt med eet forſvandt
Og at man Redning her paa ſvage Fiele fandt.

Brunswig. Kleine Gedichte von G. H. A. Koch, bær Vidnesbyrd om Forfatterens til Digtekunſten oplagte Genie, af hvilket man endnu venter ſig fuldkomnere Prøver. I en ſmuk Dedication til Hr. Jacobi ſkildrer han ſelv ſine Digter ſaaledes:

Nicht mühſam ſind ſie ausgedacht.
Und nicht mit ſtrenger Kunſt gemacht.
Den Frühlings-Blümchen ſind ſie gleich,
Die unbewundert auf den Matten
Genährt von Taub und kühlen Schatten,
In Unſchuld mehr als Anſehn reich.
Im weichen Klee der Wieſen blühen.
Wie dort ſich Flora ſelbſt bemühen,
Mit Kunſt die Blümchen zu erziehen;
Und doch bereichern ſie die Flur,
Gefällig, niedlich von Natur.

En læt Verſification, naturlige Træk, og muntert Skiærs ere de Fortieneſter, ſom anprise hans Poesie. Hans Lied an die Quelle S. 97, Amor an die Trinker S. 93 og Lied an Lalage S. 11 har i ſær fundet Recenſentens Biefald. Følgende Lied an Chloris anføres til Prøve:

Allerliebſte, ſchönſte Chloris,
Zürne doch nicht auf den Kuß,
Den mir mit Erröthen Doris
Wieder Willen geben muß.
Komm! den kleinen Zorn zu ſtillen
Geb ich, Allerliebſte, dir
Ohne Chloris Wiederwillen
Tauſend andere dafur.

Leipzig. Philoſophiſche Betrachtungen über die Thieriſche Schöpfung: Aus dem Engliſchen. 1769. 168 S. i 8vo. Forfatteren bygger ikke paa Hypotheſer. Han underſøger de mindſte Omſtændigheder, ſaadanne ſom de ere i Naturen, og ſom de viiſe ſig ved Erfaringer og Bemærkninger. Han betragter de adſkillige Phænomena i det dyriſke Liv, og opſøger alle Kiendemærker paa Orden

og Viisdom i Almagtens Værker. Han har afdeelt ſin Materie i 3 Deele. I den første handles om Livets Natur i Almindelighed, om de levende Skabningers Mængde paa Jorden, om Arternes Mangfoldighed i det dyriſke Liv, om Skiønheden i Dyrenes Bygning. Han er ikke tilfreds med de Philoſophers Meeninger, ſom troe, at Livet er intet andet end en vis Forbindelſe af de Organer ſom ved en indbyrdes Virkning paa hinanden blive holdte i beſtandig Bevægelſe. De ſynes at forvirre Liv og Bevægelſe med hinanden. Om Livet ſiger han iblandt andet: „ Kunde For„ modninger tilfredsſtille os, saa ſkulde vi ikke tage i Be„ tænkning, at ſætte Livet i Elementernes Claſſe, og vi „ ſkulde bemærke, at, om man anſeer det for en Subſtants, „ har det største Lighed med Ilden.“ Ligeſaa lidet er han fornøyet med dem, ſom holde for, at enhver Ting i Skabningen har ſin yderſte Hensigt paa Menneſket, og at Gud blot til Menneſkenes Fordeel yttrede ſin ſkabende Kraft. I den anden Deel giennemgaaer Forfatteren den beſtandige Strid imellem forſkiællige Dyr-Arter, og beviſer, at de Ødelæggelſer, ſom forſtyrre en Deel af det dyriſke Liv, befordre dets Mangfoldiggiørelſe og Velſtand i det ganſke. Thi at den Lov, ſom beſtemmer et Dyr til det andets Næring, bidrager til Livets Formeering og Lykſalighed, viſer han deels deraf, fordi den indfører forſkiællige nye Slægter, ſom ellers ikke kunde have Sted, deels fordi de nye tilkomne Slægter ere de andre ey alene til ingen Skade, men tvertimod nyttige og i viſſe Henſeender nødvendige. Den Lov, ſom befaler Dyrenes Formeering, bliver tillige med ſine Følger udviklet. Her giøres adſkillige gode Anmærkninger over de forſkiællige Følger af Formeringen efter det Lands Tilſtand, hvor den ſkeer, over den Ligevægt, ſom Naturen har faſtſadt iblandt de forſkiællige Slægter i Dyreriget, over de Hindringer, ſom ere modſatte Overflødigheden af Befolkningen i den Menneſkelige Slægt. I den tredie Deel bliver Mangfoldiggiørelſens Lov, dens Oprindelſe og Virkninger end videre udviklede. Der viiſes, at Naturen har ikke begaaet nogen Gruſomhed ved den Krig, den har opvakt iblandt Dyrene. Den ſtore Afſigt hvorpaa hele Skabningers Plan er ſtilet, beſtaaer i det dyriſke Syſtems Fuldſtændighed og Vedligeholdning. Der gives almindelige Love, ſom driver enhver

Claſſe

Classe af Skabninger til at befordre denne Hensigt, og Lovene ere saa nøye med hinanden forbundne, at de nødvendig vexelviis forudsætte og drage hinanden efter sig. Den Modsigelse nogle har vildet finde i Forsynets Plan, beviiser intet videre, end hvor nødvendig det er, at studere Naturen i Naturen selv, og at indrette vore Domme om Personer og Ting alene efter de Øyemærker og Forhold, som ligge for vore Øyne i Naturen.

Berlin. Meine Ueberzeugungen. 1769. 198 S. i 8vo. Man har ikke vildet nævne Forfatteren, siden han ikke selv har angivet sit Navn, men dette har man dog vildet sige os, at det er en Mand, som allerede har forhvervet sig et berømmeligt Navn ved sine frimodige Betænkninger i theologiske Materier. Det synes, at han under ovenanførte Titel har vildet levere os en privat Dogmatik i en populair Stiil, og stadfæstet med vissere Grunde, end man gemeenlig bruger. Skriftet bestaaer af 10 **Afsnitter.** I det **første** bevises Guds Virkelighed af Verdens Indretning og dens hele beundringsværdige Oeconomie. I det **andet** beviises af den hele Natur, at **Gud** er et alviis, almægtig og algod Væsen; det **tredie** handler om det guddommelige Forsyn; det **fierde** om Religion; det **femte** om Siælens **Udødelighed**; det **siette** og **syvende** om den hellige Skrift; det **ottende** og **niende** om Menneskenes Forløsning efter den hellige Skrift, og endelig det **tiende** om det ævige Liv. Følgende Sted er mærkeligt S. 102: „Det være langt fra mig, „ at fælde Fordømmelses Dom over mine Brødre, der ikke „ kunne troe paa Forløseren, fordi han er ikke bleven dem „ forkyndet. Hvor skulde **Gud** nogen Tid vilde tage, det „ han ikke havde henlagt, eller høste, det han ikke havde „ saaet? Skulde **Gud** nogen Tid ville bestraffe nogen, som „ en Selvmorder, fordi han ikke havde brugt et Lægemiddel, „ som han ikke kiendte? **Og Priis og Ære og Fred** (vederfares) **alle dem, der gjøre det Gode, fornemmelig Jøder, men ogsaa Græker.** Altsaa kan og Græker (Hedninger) gjøre det Gode, og dem er ogsaa forjættet „ Herlighed og Fred, naar de gjøre det. Altsaa er et helligt „ Liv og Bequemhed til Benaadelse ikke aldeles bunden til „ Troen paa JEsum. Dette er Skriftens Lære, og den

„ Forſkiæl, der er imellem den Overtræder, der kiender ſin „ Forſoner, og den, der ikke kiender ham, falder tydelig i „ Øynene.“ Et fatteligt og eftertrykkeligt Foredrag er dette Skrifts beſynderlige Fortieneſte.

Berlin. Geſellſchaftlige Beſchäftigungen. Hæc ſint qvaliacunqve, arridere velim. *Horat.* 1770. 1 Alph. i 8vo. Diſſe med en behagelig Grundighed affattede moralſke Afhandlinger lade ſig læſe med megen Fornøyelſe, og kan ſkaffe ſtor Nytte til Sædernes Forbedring, almindelige Fordommes Beſtridelſe, et dydigt Sindelags Opvækkelſe og Religionens Befordring. Allerede Fortalen er lærerig, og indbefatter ſpidſe Tanker imod de bittre tydſke Kunſtdommere. Den første Afhandling har til Opſkrift: Characteer eines Weltweiſen. Vi ville deraf til en Prøve udtegne følgende Tanker: „Man kan ikke nægte, at jo nogle Philoſopher ved „ en giennemtrængende Indſigts Kraft har erlanget ſtore og „ ſunde Begreber om Naturen, om Guddommen, og den „ ſande Gudsdyrkelſe, men hvem af dem har beſiddet den „ Menneſke-Kiærlighed at indprænte denne udforſkende og „ ſaa nyttige Kundſkab i et heelt Folkes Hierte? Hvem har „ været ſaa høymodig driſtig, at giøre en heel Nation til „ Philoſopher, eller at afvende det til et høytideligt Offer „ forſamlet Folk fra den afſkyelige Afgudsdyrkelſe? De frygte „ ſig for de vilde Fordomme, og den Gruſomhed, ſom Uvi„ denheden avler og underholder hos et overtroiſk Folk. — „ Aldrig bleve de forſkiællige græſke Secters Udſvævelſer mere „ ſynbare, end da en Philoſoph kom frem i Verden, ſom „ med den ſtærkeſte Ret fortiente dette Navn. Denne var „ ligeſaa indſigtsfuld, ſom naturlig, eensformig, og tillige „ langt borte fra al Pralerie. Hans perſonlige Characteer „ var hans Læres Characteer. — Aldrig gav en Dødelig „ ædlere og høyere Begreb om Siælen, og aldrig har en Viis „ givet Menneſket ſtærkere Overbeviisning om ſit Fortrin.“ Det andet Stykke er en Engelſk Fortælling. Det tredie anfører et Exempel af en ædelmodig Ven. Det fierde er Marii Tale til det Romerſke Folk. Derpaa følger Afhandlinger af forſkiællig Indhold, ſom over Kiærlighed, om den er en Lidenſkab, og altid maa være det; over Rolighed og Taushed, overſat af det Franſke; Samtale imellem Alexander

der og Diogenes over Godsers Lighed; over Samtaler i Selskaber; Arbeydsomheds Fornøyelse og Fordeele; Anmærkninger over Maleriet; over den Kunst at fornøye sig; Afhandling om Overdaadigheds Natur og Virkning, som baade er den vidtløftigste og betydeligste. Det sidste Stykke der Weise, indbefatter nogle alt for ringe Udtryk om speculativiske Videnskaber.

Halle. Christlich freye Untersuchung über die sogenannte Offenbarung Johannes, aus der nachgelassenen Handschrift eines Frankischen Gelehrten (NB. Dette skal, efter en anden Beretning, være Doct. Oeder, som har antaget de Tübingiske Theologers i sær Hasſenrefers Meening, formedelst hvilken Aabenb. Bog er bleven regnet iblandt det Nye Testamentes apocryphiske Bøger) herausgegeben. Mit eigenen Anmerkungen von D. Johann Salomo Semler. 1769. 314 S. i 8vo. Dette Skrift har en historisk og dogmatisk Deel. Efter den historiske Deel skal Aabenbaringens Bog ikke have Johannes, men Cerinthus til Forfatter, hvilken Paastand man allerede har yttret mod Enden af det andet Aarhundrede. De Steder hos de Gamle, hvoraf man i Almindelighed vil bevise, at Aabenbaringen kommer fra den Hellige Apostel Johannes, ere deels urigtig forstandne, deels have de kun en ringe Værd, ja og i de nyere Tider have ligeledes nogle Lærde ikke taget i Betænkning at regne Johannis Aabenbaring iblandt de apocryphiske Bøger. Efter den dogmatiske Deel kan Aabenbaringen ikke være forfattet af Apostelen Johannes, fordi derudi forekommer adskilligt, som er stridigt mod den christelige Lære, fordi Forfatteren paa adskillige Steder modsiger sig selv, foredrager forvirrede, urimelige og ubegribelige Ting, og begaaer mangfoldige Feyl i Henseende til den græske Sprogkunst. Ved denne Leylighed mældes tillige om Aabenbaringens Fortolkninger, iblandt hvilke Forfatteren forefinder saa mange tvungne og fanatiske Udtydninger, at han finder sig bevæget til den yderste Medlidenhed over den Blindhed, som viser sig derudi, og i sær over den ærlige Bengels møysommelige Arbeyde med at udregne Tallene. Hr. D. Semler har opklaret dette Skrifts Indhold med mange Anmærkninger, givet det hist og her en nøyere Bestemmelse og Bekræftelse,

og

og forsøget den dogmatiſke Deel med en nye Tilſatz, efter hvilken Aabenbaringens Bog ſkal være af lige Indhold med Esdræ fierde Bog, og fuld af Jødiſke Begreber og Billeder, og man kan overalt ſige, at han ved dette Skrifts Udgave og ſine derved giorte Anmærkninger, har givet Anledning til en nye og ſær vigtig kritiſk Underſøgning.

Coburg. Der Geiſt und die Geſinnungen des Vernunftmäſſigen Chriſtenthums zur Erbauung von Georg Frid. Seiler. 1769. 360 S. i 8vo. Forfatterens Absigt har været at levere et opbyggeligt Skrift, der hverken for Læsere af Smag ſkulde være anſtødelig, ey heller uforſtaaelig for den gemeene Mand. Dette er et Foretagende, man ofte har ønſket. Saa længe de, der ville opbygge, endten tale i de Youngiſke Natte-Tankers Tone, ſaa de knap forſtaaer ſig ſelv, eller og nedlade ſig til den nedrige og pøbelagtige, for at forſtaaes af den gemeene, vil det altid paa begge Sider blive til Hinder og Anſtød for den ſande Andagts og Religions Befordring. De høye Sandheder af den chriſtlige Religion maa foredrages med en vis ſimpel Anſtændighed. Deres Foredrag kan baade være ædel, og ſimpel, og altſaa opbyggelig. Forfatteren har afhandlet de fornemmeſte Deele af den practiſke Chriſtendom paa en rørende og behagelig Maade. Hans Bog indbefatter næſten den hele chriſtelige Sædelære, foredragne paa en Maade, ſom bevæger Hiertet, optænder Andagten, virker og underholder et godt Forſæt. At viſe den ægte Kilde til den høyere chriſtelige Dyd, at anprise Troen paa den forſonede Gud, Lydighed imod hans Bud, Taknemlighed imod den for os korsfæstede Frelſer, dette fuldkomne Mønſtres Efterfølgelſe, og at indſkiærpe de himmelſke gode Tings høye Forjættelſer, er allevegne Forfatterens Absigt. Dog anvender han og andre Bevægnings-Grunde, ſom ſigte mere til at bevæge Menneſket, ſaaſom Foreſtillinger af Dydens Skiønhed og Laſternes Afſkyelighed, en hellig Vandels Fordeele, og de naturlige onde Følger af Synden o. ſ. v. Hine ſukkende Lærere, ſom ſætte den ſande Chriſtendom i Suk, finder ikke Forfatterens Medhold. Skriftet indbefatter i alt 106 opbyggelige Betragtninger, ſom fortiene mange Læſere.

Bres-

Breslau. Herfra anmældes os tvende til Ungdommens Underviisning brugbare Bøger: 1) Catechetisches Handbuch zur Erleichterung des Unterrichts in den Landschulen, herausgegeben von Frider. Eberh. Rambach. 1769. 110 S. i 8vo. Den sigter egentlig til at befordre Ungdommens Underviisning paa Landet, til hvis Nytte man og har indrettet et Seminarium for Landsbye-Skolemestere. Den eene Side indbefatter den christelige Religions første Grunde, og de Skrift-Steder, som høre til Satzernes Beviis, hvorved man har fulgt de 6 Hovedstykkers Orden i den Lutherske Catechismus. Den anden Side tvers over for anbringer de Spørsmaale, som gaaer ud paa Catechismi Forklaring. Ved Enden ere tilføyede Trøste-Grunde for døende og syge Christne. 2) M. Chr. Gottl. Steinbergs biblische Erzählungen, nebst ihrer Vertheidigung: mit einer Vorrede von Frid. Eberh. Rambach. 1769. 1 Alph. 3 Ark i 8vo. Denne Deel indbefatter den bibelske Historie fra Skabelsen af indtil den første Konge i Israel. Forfatteren har tillige haft det priselige Øyemærke med de bibelske Historiers Forsvar, at bevæbne Ungdommen imod Fritænkernes forblindende Indfald, hvilke han tillige igiendriver. Han har og ledsaget Fortælningerne med nyttige moralske Betragtninger.

Paris. L'Art des Expériences ou Avis aux Amateurs de la physique, sur le choix, la Construction, & l'usage des Instruments, sur la Préparation & l'emploi des drogues, qui servent aux expériences. Par M. l'Abbé Nollet &c. P. C. G. Durand. 1770. 3 Vol. 12mo. Hr. Abbed Nollet har hermed leveret os en physikalisk Værk-Skole. Det er det Skrift, han allerede i Aaret 1743. har anmældt. Paa mange Steder fattes man erfarne og duelige Kunstnere, som har nogen Kundskab om physikaliske Instrumenter. Hr. Nollet har givet en saa tydelig Beskrivelse paa samme, saa at enhver Elsker af Natur-Videnskaben kan derefter lade dem forfærdige af Kunstneren. I det første Afsnit handler om Træets, Metallernes og Glasets Bearbeydning og de dertil udforderlige Redskaber. I det andet handles i Alphabetisk Orden om de Specerier, som bruges til de physikaliske Forsøg, og i det tredie, som er det vidt-

løftig-

løftigſte, følger en Beſkrivelſe paa et ſtort Antal deels bekiendte deels forbedrede Maſchiner.

Berlin. **Wie die Alten den Tod gebildet.** — Nulliqve ea triſtis Imago. *Stat.* **Eine Unterſuchung von** Gothard Ephraim Leſſing. 1769. 87 S. i 4to. Det Spørsmaal: **om de gamle Kunſtnere har foreſtillet Døden ſom et Skelet?** har givet den berømte Forfatter Anledning til denne fortræffelige Afhandlings Udarbeydelſe. Han nægter ikke, at jo de gamle Kunſtnere har bildet Skeleter, men at de under dette Billede har vildet foreſtille Døden, og derimod paaſtaaer han, at Skeletet er kun en Afbildning paa et Slags afdøde Siæle, de ſaa kaldte **Larver**; og at Dødens Billede er ligeſom Søvnens, en ung ſovende Genius med Fødderne ſlagne over hinanden. Jo oftere Kunſtnere har Leylighed til at afbilde Døden, deſto nyttigere er denne Underſøgning, hvis Løsning har noget oplivende end og blot i Henſeende til Betragtningen af den Liighed imellem Søvnen og Døden.

Leipzig. **Einleitung in die ſchönen Wiſſenſchaften nach dem Franzöſiſchen des Herrn** Batteux, **mit Zuſätzen vermehrt von** Karl Wilhelm Ramler. 4 Deele i 8vo. Andet Oplag. Baade **Batteux** og **Ramler** ere bekiendte nok. Den ſidſte har i dette andet Oplag leveret os ſin Overſættelſe af **Ramler**, forøget og forbedret ved adſkillige Rettelſer og nye Anmærkninger. For Ex. naar han 3 Bind S. 159. havde overſat Ami de la vertu, plutôt que vertueux ſaaledes: **Mehr ein Freund der Tugend, als der Frommen**, ſaa finder man Feylen her ſaaledes rettet: **mehr Tugenfreund, als Tugendhaft.** Hvad han har ſagt om Ordføyelſerne og Endeſtavelſerne af de Tydſke Bie-Ord, om Endefaldet, om Stilens Forſkiæl i adſkillige Arter af Poeſie, og deres feylagtige Formængelſe, om den tydſke Verſification o. a. m. hører iblandt Tilſatzerne. Man finder og forøgede Anmærkninger angaaende Naturens Efterlignelſe i den lyriſke Poeſie, om Pathos i Veltalenheden, om det ædle og høye i la **Fontaines** Fabler, hvoraf han udvikler tvende, for at opdage deres Egenſkaber, om Tragoediers moraliſke Øyemærke o. a. m.

Halle.

Halle. Vernunft und Schriftmäſſige Anweiſung, wie ſich Chriſten bey ihrem äuſſerlichen Gottesdienſt vernünftig und chriſtlich zu verhalten haben. Ans Licht geſtellet von Nic. Fried. Herbſt. 1769. 124 S. i 8vo. Da de Chriſtne i Henſeende til den udvortes Guds-Tieneſte og nogle hidhenhørende Stykker ikke ere eenige, ſom kan ſees af nogle nyere derover forefaldne Stridigheder, og der ere mange Chriſtne, ſom ikke har den rette Kundſkab om dens egentlige Absigt og retſkafne Brug, saa er en grundig Underviisning der over af ſtor Nytte. Denne giver ovenanførte Anviisning i trende Kapitler, af hvilke det første handler om den udvortes Gudstieneſte i Almindelighed; det andet om vore Pligter i Henſeende til nogle hidhenhørende Stykker, ſaaſom Sacramenter, Kirkeſange og Forbønner; det tredie om Børne-Tugten, ſom en Tilberedelſe for Ungdommen til en fornuftig Gudstieneſte. Forfatterens Skrivemaade berømmes af Tydelighed og Grundighed.

*** I Aaret 1769. kom for Lyſet: Syſtem der Weſen, enthaltend die metaphyſiſchen Principien der Natur: Proles ſine matre creata: uden Steds og Forfatters Benævnelſe, og ſtrax derpaa fulgte: Erläuterung des Syſtems der Weſen. 1769. i 12mo. Denne ubenævnte Forfatter meener, at Metaphyſiken bliver for lidet dyrket, og han befrygter derfore den heele grundige Lærdoms Undergang. Han ſpørger, om der gives væſentlig tilfællige Ting? Og ſvarer: efterdi Tingenes Væſen er uforanderlig; ſaa kan en Ting, ſom er i Henſeende til Væſenet, ikke i Henſeende til ſit Væſen ikke være, og derfor ſkal der ikke gives væſentlig tilfællige Ting. Denne ſin Paaſtand vil han dog ikke have ſaavidt udſtrakt, at der over Hovedet og i ſig ſelv ikke gives noget tilfældeligt. Han nægter Subſtanzernes Skabning, men ikke deres Afhængighed af Gud. I Erläuterungen bliver den Satz, om Umueligheden i en Skabning af Intet, og om de enkelte Subſtanzers Evighed iblandtandet ſtadfæſtet med andre Lærdes Bifald, ſom har antaget noget ævigt uden for Gud. Man roſer Forfatterens Skarpſindighed og Indſigt, men laſter hans ubeſtemte Udtryk.

Alten-

Altenburg. *Chriſtophori Andreæ Mangold*, Opuſcula medico-phyſica, collegit & edidit *Erneſtus Godofreaus Baldinger*. 1769. 23 Ark i ſtor 8vo. Denne Samling indbefatter følgende Stykker: 1) Diſſert. regulæ condendi ſyſtematis perfecti, facilis & certi medicinæ practicæ. 2) Diſſertat. de ingenti exanthematum acutorum differentia qvoad cauſſas & curationem. 3) Diſſert. de vertigine Litteratorum. 4) Diſſert. genera & ſpecies tumorum. 5) De Ambuſtionibus. 6) Diſſert. Apoplexiæ plures præter ſangvineam & ſeroſam dari ſpecies. 7) Diſſert. de hydrophobia a morſu animalium rabidorum & ab aliis cauſis. 8) Genera & ſpecies Tumorum. 9) Diſſert. exhib. experientias qvasdam phyſiologico-pathologicas, decuſſationem nervorum & nervei fluidi naturam illuſtrans. Dertil ere føyede nogle andre ſmaa Afhandlinger, der ere udgivne ſom Programmata ved adſkillige Leyligheder.

Berlin. Johann Heinrich Bartſch, **Königl. Preuſſiſchen Commercienraths und Luſtgärtners in Oranienburg, oekonomiſche, theoretiſche und practiſche Handgriffe.** 1770. 4 Ark i 8vo. Forfatterens Afſigt er roesværdig og Skriftets Indhold meget nyttigt. Ved nogle Forſlage er hans Forklaring og Foredrag noget dunkel. De anviiſte Haandgreb betræffe ſær forſkiællige Ting og Midler, deels til at befordre det Nyttige i Oeconomien, deels til at forhindre det Skadelige.

Göttingen og Gotha. **D. Dav. von Schulz, Prof. der Entbindungsk. zu Stockholm ꝛc. Unterricht von der Einpfropfung der Pocken, aus dem Schwediſchen von D. Joh. Andr. Murray, Prof. der Botan. und Medicin zu Göttingen.** 1769. Dette Skrifts Indhold er allerede bekiendt af det Hamburgiſke Magazin, hvor Hr. Prof. Murray for første Gang har leveret det oversat af det Svenſke. Nu har han leveret det i en nye meget smuk og forbedret Geſtalt, at det kunde blive flere Læsere bekiendt.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 5.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 31te Januar. 1771.

Odenſe. Paa det her værende Gymnaſio blev i Anledning af Hans Kongel. Majeſts. høye Fødſelsdag af Hr. Prof. Søren Ancherſen holdet en latinſk Tale, Tilhang til den, han holdte forrige Aar, om Nytten af de høylovlige Danſke Monarkers udenlands Reyſer, i Særdeleshed om vores nu regierende Monarks, Kong Chriſtian den Syvendes. For og efter Talen blev af Skolens Cantor opført en ſmuk Vocal- og Inſtrumental-Muſik under Paukers og Trompeters Lyd. Til denne høytidelige Act vare Dagen tilforne indbudne alle Videnſkabernes Velyndere og Elſkere ved et latinſk Programma, forfattet af den latinſke Skoles Conrector, Hr. Prof. Povel Holm. —— Hvor ſkulde det inderlig fornøye os at kunne meddeele vore lærde Læſere Indholdet af diſſe Taler, ſaavel ſom det ved den Anledning udgivne Programma. Høyſalige Kong Frid. IV. (høylovlig Ihukommelſe) ſaae og hørte ſelv til for ſine kiære og tro Undersaatter, og hvad Under, at han og fik Lyſt at ſee og høre hvad Nyttigt fremmede Lande havde at viſe ham til Sines Tarv. Vor nu regierende allernaadigſte Konge ſynes med ſine Gierninger ſelv at ſkrive den værdigſte Lovtale over ſin udenlandſke Reyſe. Vi har alt ſeet en fortræffelig Indledning dertil. Men da ey alle ved almindelig Betragtning kan overſee Nytten i Tidens Længde, ſaa ønſkede vi meget gierne Indholdet af denne høylærde Mands Taler

 over-

derover, for at kunne meddeele det til flere Læſere. Hvis ikke det ſkulde behage ham at udgive dem i Trykken, ſaa kommer det an paa, om han vilde bære vore lærde Efterretninger med et kort Begreb deraf, ſom vi vare pligtige igien at meddeele vore Læſere.

Kiøbenhavn. Kort Begreb af Natur-Læren til Nytte for Begyndere, ſamlet af Naturforſkernes nyeſte Opdagelſer ved Georg Rothe, Lærer ved det Görliſke Gymnaſium. Overſat af det tydſke i det Danſke Sprog efter det tredie og forbedrede Oplag. 1770. Med J. R. Thieles Skrifter. 152 S. i 8vo. —— De Gamle begyndte deres Philoſophie fra Naturens Betragtning, og deres Philoſophie var i Grunden intet andet, hvad dens theoretiſke Deel angaaer. Deres Phyſik var altſaa den vigtigſte og tillige den førſte Deel af deres Philoſophie, men den indbefattede langt mere end den i de nyere Tider i en meget og alt for indſkrænket Forſtand ſaa kaldte Phyſik. Vi ville kortelig give dens Afbildning. Fra Tingenes Betragtning i Almindelighed, geraader man naturligviis paa den Inddeeling af særſkilte og almindelige Væſener, derfra paa Subſtantzernes Betragtning i Almindelighed, og deres Inddeelning i enkelte eller ſammenſatte. Allerede med diſſe vore Betragtninger ere vi komne ind paa Naturens Skueplads. Vi har ingen Begreb, ingen Kundſkab om diſſe Ting, uden den Naturen har givet os. De ſammenſatte Subſtantzers Betragtning veyledе os til Legemernes nærmere Betragtning, og her ſtaae vi allerede midt paa Naturens Skueplads. Her møder os allerførſt, efter denne vor Indledning eller forbemældte foregaaende Betragtninger, de Nyeres egentlig ſaa kaldte Phyſik, eller og Cosmologie om man ſaa behager (NB. vi meener ikke den ſaa kaldte og for nys opfundne Cosmologia Tranſcendentalis, der lærer os ſlet intet om en Verden i Almindelighed uden hvad vi har lært og kan ligeſaa godt og med een Umage lære af denne ſynlige Verdens Betragtning). Mens vi ſeer os om paa denne Skueplads, bør vi vel ikke forglemme os ſelv, og i Sandhed allermindſt, hverken i Henſeende til vore Legemer eller vore Siæle. Her møder os da Phyſiologien og Pſychologien under et almindeligt Navn af Anthropologie.

Naar

Naar vi endelig med vore Betragtninger saaledes har gien-nemvandret Naturen og lært at kiende os selv og Tingene uden om os i Verdens og Naturens Rige, saa komme vi ved Enden af Skuepladsen til Indsigt i den bundløse Evighed. Der opdager sig for os ligesom i en mørk Taage dog et svagtsynligt Glimt af Guddommens Lys. Det nødvendige og ævige Væsen, Verdens Skaber og Opholder, vor Gud stiller sig her frem for vor opmærksomme Betragtning. Nu har vi gaaet de Gamles Physik igiennem, og tillige Philosophiens theoretiske Deel, og vi har kun i Gierningen at føre os vor Kundskab til Nytte for at blive fuldkomne og retskafne Philosopher. Saaledes er det Ord Physik af de Nyere bleven alt for meget indskrænket, og da den end og i denne alt for indskrænkede Meening burde være en Hoved-Deel og næsten den første i vor Philosophie, saa bliver den næsten anseet kun som et Anhang, og er bleven fortrængt af den svasagtige Ontologie, der i saa lang Tid har dovet vore Ører med en Hob almindelig og for den største Deel unyttig Snak, hvormed den har vildet tilegne sig Titel af Videnskabernes Dronning. Forfatteren af ovenanførte Skrift har vel derudi leveret os en Naturlære eller Physik efter det nyere Begreb derom, men med sine tvende allerførste saa lydende Beskrivelser: „Naturlæren er en Videnskab, „ ved hvilken vi lære tilbørlig at kiende de naturlige Tings „ Egenskaber, Virkninger og Aarsager, og grundig at be-„ domme dem. § 2. Ved Naturen forstaaer vi alt, hvad „ Gud ved den første Skabelse har frembragt af Intet, sat „ i en rigtig Orden, og bestemmet til et vist Øyemærke, „ med et Ord: alle Skabninger:" med disse Beskrivelser bekræfter han hvad vi oven til har erindret, og at i denne hans Physik indbefattes ikke nær alt hvad der efter disse Beskrivelser burde. Men lige meget. Nærværende Skrift er vel indrettet til at give Begyndere og de Unge i Skolerne et almindeligt Begreb om Verdens Bygning i Almindelighed og dens besynderlige Legemer, og for dem er den egentlig bestemt og udarbeydet, saa at dybsindige Undersøgninger og Demonstrationer finde derudi ingen Sted. Det har givet os Anledning til at ønske en Physik efter de Gamles Begreb og ovenanførte Plan udarbeydet til Brug for Begyndere i Almindelighed. Det handler i 27 Kapitler: om Verden:

om Verden-Legemernes Stilling: om Verden-Legemernes Beskaffenhed: om Luften: om Vand Luft-Begivenhederne; om gloende Luft-Begivenheder: om Vindene: om de skinbarlige Luft-Begivenheder: om Ilden: om Lyset: om Vandet: om Jorden i Almindelighed: om den svampede Jord; om Steene, om Magnet-Steenen, om Metallerne: om Mineralier og Salter: om Planterne i Almindelighed: om Planternes Deele og Vext: om Planternes Brug: om Dyr-Riget: om firbeenede Dyr: om Fugle: om Fiske: om Insecter og Orme: om Menneskets Legeme: om de udvortes Sandsers Redskabe.

Kiøbenhavn. Beschreibung von Kopenhagen und den Königlichen Landschlössern für Reysende. 1770. 90 S. i 8vo med Godiches Skrifter. — Denne Beskrivelse er (som Forfatteren forsikrer) ikke noget Udtog af de forrige deels alt for gamle, deels formedelst deres Størrelse og Kostbarhed ey almindelig brugbare Beskrivelser, i hvorvel, om end saa var, vi kan ikke see dette kunde giøre noget til at forringe dens Værdie. At sammendrage vidtløftigere Beskrivelser til korte Udtog, at føye til hvad Nyt der kan tiene til Forbedring eller Fornøyelse, og forfatte det alt i en liden, vel kort, dog fuldstændig og tilstrækkelig Haandbog for Reysende, det var jo alt at have indlagt sig en virkelig og vigtig Fortieneste. Nærværende Beskrivelse indbefatter i en sær forkortet Skrivemaade alt hvad der kan være Fremmede behageligt, endten at vide eller tage i Øyesyn, følgelig allene alle Mærkværdigheder, og intet som overalt kan ansees som ubetydeligt for Reysende i Almindelighed. Man finder derfor her ingen omstændelig Afridsning af Bygningernes Gestalt, der i det høyeste kunde være vigtig for Bygmestere, og heller ikke vidtløftige historiske Efterretninger, men allene først en almindelig Beskrivelse over Staten, dernæst over de Kongelige Slotter, Kirkerne og andre offentlige og til Krigsvæsenet henhørende Bygninger, Magaziner og Fabriker, Hospitaler, Bibliotheker, Kunster- og Natural-Samlinger, Skuespil og andre Lystbarheder. Derpaa følger i kort Begreb en Fortegnelse paa alt hvad værdt er at besee, og Beskrivelser over Mynt, Maal og Vægt, over Anstalterne til den offentlige Roelighed, Kirkevæsenets Tilstand, Collegierne

og

og Retterne, de Kongelige Lyst-Slotter, og Reysen fra Tydskland til Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn. En retskaffen Mands Haandbog eller nødvendige Regler paa alle Steder og Tider. Læs og læs det ofte. Skreven paa Fransk 1762. og oversat 1770. af F. D. Flor. 3 Ark i 8vo. Med Thieles Skrifter. — Os tykkes denne er en smuk lille Haandbog for ethvert retskaffen Menneske. Hvad Cebets Tavle, Epictets Haandbog, Isocratis Formanings-Tale til Demonik er for unge Mennesker og Begyndere i det græske Sprog, det kan denne lille Haandborg være for dem, der ville begynde at lære Fransk. I det man lærer Sproget vinder baade Forstanden og Hiertet, hiin til sin Oplysning, dette til sin Forbedring og retskafne Dannelse. Hist og her synes Forfatteren nok at have skrevet i den digterske Tone, dog ikke saa opskruet, at Tankerne derved ere blevne meget fordunklede. Det er og ikke ilde betænkt, at Forlæggeren har ladet den Franske Text aftrykke ved Siden af Oversættelsen, hvilket og des lættere kunde skee, som Oversættelsen selv allene skulde kun have indtaget lidt over et Ark.

Kiøbenhavn. Philopatrejas fortsætter sine i forrige Aar begyndte Anmærkninger (paa $3\frac{1}{2}$ Ark i 8vo 1771.) med den samme patriotiske Assurance, grundet paa det faste Forsæt, ey at skrive andet end Sandhed, ey angribe andet end Egennyttighed og Uretfærdighed, for Ex.: „Ligesaa lidt, „ som en ærekiær Stridsmand skiøtter om sine Fienders Vre- „ de, ligesaa lidt bekymrer sig en sand Patriot om de Egen- „ nyttiges Had. Man drive Hadet til høyeste Spidse og „ anspænde alle de Kræfter, Forfølgelses Geisten kan indgive. „ Patrioten kan vel bevæges og forurolliges derved, men „ han vakler dog aldrig, langt mindre afskrækkes, saa længe „ Landets Kiærlighed (vor dyrebare Konges Valgsprog og „ Gierningers Overskrift) beseler ham.“ Han udgiver sig her ydermere for en oprigtig Patriot og Borger-Ven, og vi ønske ham al den Held og Lykke, som en saadan Skribent fortiener. 1) Om Handelen. Den Kiøbenhavnske Handels Forbedring udfordrer saa meget mere Opmærksomhed i denne Tid, som vore Naboer agte at giøre Helsingborg til et Oplags-

Stæd, hvilket han raader og ønſker man i Tide ſkulde giøre Kiøbenhavn til, hvis Skibsreed dertil er langt fordeelagtigere. Han agter ſiden derom videre at udføre ſine Tanker. En ydermere taler han her imod den Tvang og Indſkrænkelſe, ſom er en Peſt for Handelen, ved det at nogle faa har den i ſin Magt, ſom kan holde de andre under Aaget, og berige ſig ved deres Medborgeres Svaghed. „Crediten er „ſvækket, Kiærlighed døer ud, Falliter, Executioner og Ar„reſter, ere Ting, man desværre alt for ofte hører i vor „Handels Cirkel, for Handelen er død, de Handlendes For„mue ringe og Fortieneſten mindre. Ingen tør vove for „ingen taaler at tabe, da dog Reſolution og Forſøg er Siæ„len i en fornuftig Handel, men kan ey have Sted, uden „der, hvor den blomſtrer.“ Ph. indbyder de retſkafne Patrioter i Handelsſtanden at komme ham til Hielp og Oplysning, med deres Indſigt, Erfarenhed og Raad til at udføre en Handlings-Plan, ſom han har under Hænder, og hvoraf han vil lægge en Deel for Lyſet i næſte Fortſættelſe af diſſe Blade. Andres Tanker vil han indføre med foranderlig Stiil, for ey at prale deraf, ſom ſine egne. Han opfordrer alle Compatrioter til at tale Sandhed, med den fuldkomne Forſikring, at vor allernaadigſte Konge er Vids og Sandheds Beſkytter. Men da han dette med Sandhed kan ſige, hvi har da Ph. tilføyet denne ligeſaa ufornødne ſom Kraft- og Trøſteløſe Opmuntring: „Og om det gelinger Efterſtræbere at „trykke, ja at ødelægge Eder, da betænker, det er en Ære „at være Sandheds Martyrer.“ Skal Borgere ville deres Fæderneland vel, ſaa maa jo Fædernelandet endelig ſørge for, at det gaaer dem vel, og at deres Kiærlighed til Fædrenelandet ſkal ikke blive en Grund til deres Ødelæggelſe. 2) Om Krigsſtanden, hvilken han viſer at være een af Landets vigtigſte og meeſt umiſtelige Stænder, i ſær i Krig, hvorfor man bør ſøge at opelſke den i Fred, ved Ære, Underſtøttelſe og Belønning, hvilken ſidſte han i ſær ønſkede nogen Forsgelſe udi. Forfatteren yttrer i den Anledning meget fornuftige og chriſtelige Tanker angaaende Foreening, Kiærlighed og Lygevægt imellem alle Stænder, og giver os ogſaa noget Haab om en Plan til Forbedring i Krigsſtanden, til hvis Udarbeydelſe han dog ikke heller befinder ſig fuldkommen voxen, og udbeder ſig andres Medhielp ved indſendte Betænkninger

til

til Rothes Boglade. 3) Om Tings-Vidners Førelse, hvis langsomme Fortgang han tilskriver Procuratorernes Exceptioner, Udflugter og Forsømmelighed, i hvilken Anledning han lægger adskillige Misbrug og slette Følger for Dagen, og anviser ogsaa Midler til at hæve dem. 4) Om Videnskabernes Opkomst, som ikke bedre kan befordres end ved det, at Regenten viser sig at være en Elsker af dem. Det er Mangel paa Gunst, Befordring og Understøttelse der begraver mange Talenter. „Jeg synes alt (siger Forf.) at see den „Periode, da Geniet skal gisre En ligesaa ædel, som Vug„gen og gamle Ahner, da de, som ey har andet at pukke „paa, end Fødsel og Slumpelykke, skal begegne dem med „Høyagtelse, som ere ypperlige ved et naturligt og væsent„ligt Værd." For Resten har Forfatteren overalt i dette Stykke viist hvad Indflydelse Kongens og Hoffets Sindelag og Sæder har paa Undersaatterne, saa vel i Henseende til Videnskaber, som i Henseende til Dyder og Laster. Forfatteren har den Gang afholdt sig fra bittre og skarpe satiriske Udtryk. Men kunde saa frugtbare Materier ey strække til at fylde de store Aabninger og den sidste blanke Side? For Resten yttrer Ph. en heel Hob sunde Tanker, og synes os saa meget mere patriotisk, som han i Henseende til Stænder og Personer er mindre eller slet ikke satirisk. Men paa Vittighed og krydende Salt bør det heller ikke mangle. Han efterlader os nu i Haab om vigtigere og meer udførte Planer.

Kiøbenhavn. Om Philopatrejas trende Anmærkninger i et Brev til en Høy-Herre fra F. ** g. 1770. $2\frac{1}{4}$ Ark i 8vo. — Ph. var skarp, men Hr. F. ** g er det ikke mindre. Man høre hvorledes han beskriver ham, som „et ubesindigt og selvklogt Menneske, som havde nogen „Vittighed uden Erfaring, som havde været hældig nok „til at kaste sig løs fra nogle plumpe Fordomme, men som „ikke havde Kundskab, ikke Indsigt, ikke Sandheder nok „til at bøde paa det Tomme, som ved Fordommenes Bortta„gelse var bleven i hans Forstand." Videre som et Menneske. „Han afskyer, der er kommen frem for det ærvær„dige Publikum med afskyelige Principier, ugudelige So„phisterier, Usandfærdigheder og fornærmende Beskyldninger „imod Personer, Stænder, Embedsmænd." I Sandhed

dette er et afſkyeligt Portrait, men vi tør næppe troe, at det fuldkommen ſvarer til Originalen, og hellere, at Maleren har dyppet ſin Penſel for dybt i Sverten. For Reſten har han Ret i meget. Hans Tanker imod det forvoxne Udtryk, en ſlet Feldſkiær o. ſ. v. ere i vore Tanker ſunde og vel grundede, i hvor vel Ph. maae ikke have meent det ſaa ilde, hvorfor han og i Fortſættelſen ſynes at have læmpet lidt derved med diſſe Ord: „Det Lem bør allene afhugges, ſom er an„ tændt af en ulægelig Sygdom og hindre de andres fuldkom„ ne Sundhed." Han har allene derved at betænke, at Læger og Feldſkiærere overiler ſig ofte, og holde viſſe Sygdomme for ulægelige ved mildere Midler. Men i Henſeende til hans Afhandling om Rettergang ſynes hans Vederpart ey at være ſaa billig en Fortolker, ſom Ret og Pligt udfordrer. Ph. taler jo allene mod Lovkyndigheds Misbrug, maaſkee med et par Udtryk hiſt og her, ſom endten ere for lidt eller for meget beſtemte. Man rette læmpelig derved, men dog ſkaane Manden! Har han ſyndet, da rettes hans Synd ikke med en anden ligeſaa ſtor, ſom at kalde ham en afſkyelig Skribent og ugudelig Sophiſt. Man kan ſelv foreſtille ſig hvad for ubeſtemte og ſkarpe Udtryk og for en Deel ſvage Slutninger Hr. F. * * g gaaer løs paa i Afhandlingen om Geiſtlighedens Indkomſter. Savner man hiſt og her hos Ph. Rigtighed og Styrke, og Beſtemmelſe og Lemfældighed, ſaa ſavner man hos F. * * g ligeſaa meget af Billighed i Fortolkning, en Dyd, der er ikke mindre Zirr for en Skribent, end de andre.

Kiøbenhavn. Anti-Philopatrejas ꝛc. 1770. 3 Ark i 8vo. —— Denne Skribent maa man endelig have med, om Samlingen ſkal være complet. Derſom han meener, hvad han ſkriver mod Ph. i den Afhandling om Geiſtl. Indkomſter, hvilket man ikke bør kalde i Tvil, ſaa lader han os heller ikke tvile om, at han jo er et overmaade godt Guds Barn. Han meener Geiſtligheden det oprigtig og vel, og næſten alt for vel. For Ex.: „Kort, naar jeg ſkal ſige „ mine Tanker med den Oprigtighed og Nidkiærhed, ſom „ Standens Forſvar, dens Værdighed og min Kiærlighed „ for ſamme udæſker af mig, da maa jeg reent ud ſige og „ tilſtaae, at jeg holder for, at Philopatrejas Skrift for

„ ſaa

„ saavidt den Deel angaaer som handler om Geistlighedens „ Indkomster, burde som et ugudeligt Skrift offentlig brænes og begraves i Glemsel; ja ligesom Moses gav Israels „ Børn Aſken af Guldkalven at drikke, saa burde Aſken af „ dette Skrift gives dem at drikke, som ere ligesindede med „ Ph. i Henseende til den ærværdige, velsignede og umistelige Præstestand." Og til Slutning. „ I øvrigt „ ønsker jeg den geistlige Stand al Lykke og Velsignelse, at „ de maa som Propheten Malachias siger, gaae ud og „ ind og voxe til, som feede Kalve." De fornuftige af denne ærværdige Stand ville uden Tvil agte mere paa Forfatterens Hierte, end paa hans Ord og Pen, naar de anseer dem begge uden for al Tvetydighed lige oprigtige.

Aalborg. Korte Betragtninger over Hoveriets Afskaffelse i Dannemark. Dii talem nobis auertite pectem. 1770. 23 S. i 8vo. —— Forfatteren er en Normand og en Patriot, som, i det han har betragtet Bønders nes lyksalige Tilstand i Norge, formedelst deres Odelsret og dermed foreenede Fordeele, i Sammenligning med Hovbøndernes Tilstand i Danmark og i sær i Sielland, hvilken han ikke har taget i Betænkning at forestille som et svær og ulidelig Slaverie, har tilligemed yttret det patriotiske Ønske, at de sidste maatte ved Hoveriets Afskaffelse eller Indskrænkelse og nøye Bestemmelse sættes i en ligesaa fordeelagtig Tilstand som hine. Han har og virkelig giort Forslag til dette sit Ønskes Opfyldelse, som han troer efter en her anstillet Beregning at kunne skee uden Herremændenes Tab. Forfatteren er dog saa betænksom og billig, at han ikke strækker denne saa kaldte Trældom for vidt. S. 9: „Den (siger han) „ er dog ikke almindelig. Der er en stor Deel fri Bønder, „ nogle, nemlig Selv-Eyere, dernæst Kongens Bønder, „ og de, som ere henlagte til visse Stiftelser, endeligen andre, som vel høre under Herregaardene, men dog ere fri „ for Hoverie, alle disse svare en vis aarlig Afgift og staae „ sig i Almindelighed vel. Imellem Hoveries Bønderne „ viser sig igien en temmelig Forskiel. mange Herremænd „ ere ømme med deres Bønder, og sammenknytte, som billigt er, sin egen Fordeel med deres. Andre derimod søge „ at drive deres Indkomster paa det Høyeste, og det kan ey

„ ſkee uden at paalægge Bønderne nye og utaalelige Byr-
„ der. —— S. 13. Mangen Herremand herſker over ſine
„ Bønder med ſtørre Myndighed end den meeſt uindſkrænke-
„ de Monark. Denne binder ſig ſelv til Love, men hiin
„ lægger ſin egennyttige Villie til Retteſnor og fuldbyrder
„ ſamme med Tyrepiſken, Træheſten og Hullet. Klager
„ Bonden, ſaa er det en læt Sag at forhindre eller afſkiære
„ ham Veyen. Sielden naaer hans Klage deres Øren,
„ ſom ere beſkikkede til at forſvare hans Ret. Vinder han
„ end Sagen efter mange Omſvøb og Forhalinger, ſaa veed
„ man nok at ramme ham paa en anden Tid.“ Til Forbe-
dring i denne deres ſlette Vilkaar foreſlaaer Forfatteren end-
ten blot at indſkrænke Hoveriet, ſaa at der 1) blev faſtſat,
hvad Tieneſte enhver Bonde havde at giøre, og at 2) det
uviſſe Hoverie ganſke burde ophæves, da det ey kan anſees
for andet end en Misbrug, eller og ganſke at afſkaffe Ho-
veriet, hvorved han paaſtaaer, at Herremændene ſkulde
finde ſtørre Fordeel uden Bøndernes Fornærmelſe. Hans
Beregning derover med ſamt heele Forſlag overlader vi til
høyere Eftertanke. For Reſten har Forfatteren kun ſagt li-
det om det, ſom andre allerede for ham har udført mere
vidtløftig. Vi kan allene ønſke, at ſaavel hans ſom andres
patriotiſke Forſlag til deres Medborgeres Lykſaligheds Befor-
dring maa naae det Maal, ſom Fædernelandet er bedſt tient
med, og ſom baade Bønderne og deres Herrer kan paa begge
Sider være fornøyede med, naar de paa begge Sider ville
anſee hinanden ſom Medmenneſker, der af Gud og Naturen
ere beſtemte til en fælles Lykſalighed, og hvis Øyemærke bør
altſaa paa begge Sider være ſtilede derhen, at de kan leve
vel med hinanden og velſigne hinanden.

Paris. Hiſtoire naturelle de l'air & des Meteores. Par M. l'Abbe Richard. 1770. 6 Vol. i 12mo. Den Luft, i hvilken vi lever og bevæger os, er et af de ubekiendteſte Legemer og ſom tillige fortiener allermeeſt vor Betragtning. I Henſeende til dens Natur nærmer den ſig til de enkelte og uſynlige, men med ſin Kraft og Virkning overgaaer den alle Legemer, ſom ere ſammenſatte af en grov og faſt Materie. Den undrager ſig vore Øyne. Men den beviſer ſin Virkelighed deſto mere eftertrykkelig ved Lyden i vore Øren.

Hr.

Hr. R. forundrer ſig over, at Menneſker ere endnu ikke komne videre i Naturens Kundſkab hidindtil, da den dog ligeſom frivillig til alle Tider og paa alle Steder fremſtiller ſig for enhvers Øyne og Betragtning. En magelig Studereſtue er efter hans Meening ikke det rette Sted at anſtille Bemærkninger over Naturen, og de der udpønſede Hypotheſer og udførte Lærebygninger har til alle Tider været de fornemmeſte Hindringer for Naturvidenſkabens Fremgang, ſaa ſom Naturens ſtore Værker ikke lade ſig indſkrænke inden de ænge Grændſer af et dunkelt Skole-Begreb. Man maae nærme ſig til Naturen ſelv med en Uforſkrækket Behiertighed. Man maa ſelv føle den høyeſte Grad af Heede og Kulde, for at faae den behørige Kundſkab derom. Man maa ſtige op i Skyerne, hvor Torden og Lynild avles, naar man ret vil udforſke deres Oprindelſes Maade. Dette maa vel ikke ſaa nøye forſtaaes efter Bogſtaver. Det er ſandt, hvad han ſiger, at Naturen er overalt og viſer ſig overalt, men den er dog der hos hemmelig og forborgen, og viſer alene, ſom et bluſærdigt Fruentimmer, ſine yderſte Klæder. Den lader os ſee ſine Virkninger, og føle deres Følger paa det livagtigſte, men den forbærger ſine Kræfter for vore Øyne, og Maaden, paa hvilken den anvender dem. Ja derſom en dødelig driſter ſig at ophæve dens Slør, vover og at trænge ind i dens hemmelige Værkſteder, ſaa hevner den ſaadan Forvovenhed med Døden, og ſaaſnart dens Værkſted bliver aabnet ved en forvoven Haand, hører den ſtrax op at fortſætte ſine forborgne Forretninger. Hypotheſer kan alene ved deres Misbrug blive til Hinder for Sandheds Udforſkning i Natur-Læren, naar de nemlig ikke betragtes ſom Hypotheſer, men ſom beviſte Sandheder. De ere ey at anſee anderledes end ſom forſkiællige Afveye, ved hvis Betrædelſer man forſøger endelig at finde den rette Vey. Hr. R. begynder ſin Natur-Hiſtorie om Luften med en Afhandling om Elementerne, forebrager i det første og andet Bind den almindelige Theorie om Luften, og fortfarer i de følgende med at betragte beſynderlige Egenſkaber og de derudi forekommende Syner. Luften, ſaa lyder hans Definition, er et læt, flydende og giennemſigtig Legeme, ſom paa en ligedan Maade omgiver vor Jordklode fra alle Sider, hvorudi vi leve og drage vor Aande, og ſom til en vis Dybde giennemtrænger alle andre

Lege-

Legemer. Forfatteren fortæller de adſkillige Luftſyner, Varme og Kulde, Fugtighed og Tørhed i Luften, og dens Virkninger i de forſkiællige Lande af alle 4 Verdens Deele, og afleder Luftens forſkiællige Beſkaffenhed og Virkninger fra de Materiers Forſkiællighed, ſom bemænge ſig dermed. Luften ſiger han, er i ſig ſelv hverken kold eller varm, hverken fugtig eller tør, men bekommer diſſe Egenſkaber af Solens Virkning, af Jordens Uddunſtninger og af Vindene. Det jævne Veyerlig til Quitto bliver anført til Beviis derpaa, og hans mærkværdige Efterretninger om Luftens Beſkaffenhed og Luftſynerne i de forſkiællige Lande paa Jordkloden lade ſig læſe med ſtor Nytte og Fornøyelſe, endſkiøndt ikke alle i dette Værk foredragne Theorier ville finde almindeligt Biefald.

Strasborg. Hiſtoria piſcium, ſiſtens ipſorum Anatomen externam, internam atqve genera in Claſſes & Ordines redacta. Accedunt Vocabularium locupletiſſimum, Indices latini ac gallici, experimenta circa motum natatorium & muſcularem, reſpirationis mechanismum, Auditus & Generationis Organa. Cum Iconibus genera nova ac præcipuas partes anatomicas exhibentibus. Auctore Antonio Gouan, Regis Conſiliario & medico ordinario, Profeſſore Regio in Ludovicæo Monſpelienſi, Soc. Reg. Scient. Montſp. Sodali. Regiæ Scientiarum, humaniorum litterarum & Inſcriptionum Toloſanæ Correſpondenti, Academiæ Botanicæ. Florentinæ Socio honorario. 1770. 4to. Vandet udgiør den første Deel af vor Jordklode, og derudi befinde ſig flere, ſtørre og i forſkiællig Henſeende meer betydelige levende Skabninger, end paa den tørre Jordklode. Vi have kun en ufuldkommen Kundſkab om deres Mangfoldighed og Forſkiællighed, om deres Legemers organiſke Bygning, og overalt om Naturens Huusholdning i det ſtore Verdens Hav, i de underjordiſke Vande, Søer, Strømme, Floder og Bække. Dette til denne mærkværdige Deel af Naturhiſtorien henhørende Værk, er meget zirlig trykt, og med ſtor Flid udarbeydet i det latinſke og franſke Sprog. Forfatteren har raadført ſig med de vigtigſte og mærkværdigſte Skrifter over Ichtyologien i Almindelighed, og hvad ſom i Henſeende til Fiſkene og deres beſynderlige Art er meeſt mærkværdigt, og giort ſig

al

al muelig Flid for at forſkaffe ſit Værk den behørige Fuldſtændighed. Det er forfattet i en god Orden og tvende Deele. Den første Deel har til Opſkrift Philoſophia Ichtyologica, og den anden Genera Piſcium. I den første Deel handles i tvende Kapitler, først om Fiſkenes udvortes, og for det andet om deres indvortes Anatomie, saa at den naturlige Beſkaffenhed af deres Bevægelser og Beſkæftelser beſkrives af Erfaring, og tillige meddeeles en fuldſtændig Ordbog om Fiſkenes Deele. I den anden Deel, hvor Fiſkenes Claſſer og Slægter beſtemmes, har Forfatteren fulgt Artedi og Linnæus, og har i viſſe Maader af dem begge opført en nye Bygning, tilføyet nogle ganſke nye Slægter, foreſtillet dem paa meget fiint ſtukne Kobber-Tavler, og end ydermere lovet nogle nye Tilſatzer til dette ſit Værk, hvor i han vil beſkrive nogle Fiſk-Arters Overeenſtemmelſe, Forſkiællighed og beſynderlige Anatomie.

Zürich. Die Grundſätze der deutſchen Sprache, oder von den Beſtandtheilen derſelben und von dem Redeſatze. 1769. 112 S. i 8vo. Forfatteren har egentlig haft Hr. Girards Afhandlinger om det Franſke Sprogs Grundſatzer for Øyne, og ſkal have beſtiftet ſig paa at give ſaadanne Regler, ſom beſtemme det Tydſke Sprogs egentlige Characteer. Skriftet har 14 Afſnitter: 1) Om de Ord, der betragte Tingene ſom blotte Væſener, der ere i Naturen eller i Tankerne: 2) om de Ord, ſom ſættes i Stedet for Hoved-Ordene: 3) om de Ord, ſom betegne Tingenes Egenſkaber: 4) om de Ord, ſom bemærke Handlinger og Begegnelſer: 5) om de Ord, ſom beſtemme Tilfældenes og Handlingernes forſkiællige Syns-Punkter: 6) om de Ord, ſom betegne Tal og Summer: 7) om de Ord, der foreſtille Forholdene imellem Tingene i deres fulde Lys: 8) om de Ord, ſom forbinde Talens Afſatzer og Ledemode: 9) om de Ord, ſom udtrykke Hiertets Empfindtlighed, eller ſom Forfatteren udtrykker ſig paa en beſynderlig Maade, en Vending i den Talendes Hoved: 10) om Taleſatzens Deele og Overeenſtemmelſe i de Ords Ordning og Stilling, ſom fremføre Taleſatzens Deele: 11) om Enallager, Idiotismer og Synonymer: 12) om Maaden at ordne Bogſtaverne: 13) om Skrive-Tegn, ſom underſkille Talens og Stemmens Ophold og Hvile: 14) om Stavelſemaal

og

og tydſke Vers. Efter Fortalen følge tvende Afhandlinger, om Sproglærens Værdighed, og om Doct. Morten Luthers Fortieneſter af det tydſke Sprog. Man finder allevegne Spor i dette Skrift af et eftertænkende og forſkende Genies Opmærkſomhed og Bekiendtſkab med de bedſte gamle tydſke Skribentere. Skulde Hr. Bodmer, ſom Rygtet ſiger, være Skriftets Forfatter, ſaa er det ham aldeles værdig. Kun en eller anden enkelt Anmærkning regner man iblandt Griller, hvorved Forfatteren ſkal ikke have betænkt, at man kun forgiæves philoſopherer og ivrer ſig imod en langvarig Brug, der ved Vanen er bleven til en Lov. For Reſten bør Skriftet være alle dem anpriiſt, der ville forſkaffe ſig nøyere Bekiendtſkab med det tydſke Sprog og dets Characteer, og Egenſkaber.

Breſcia. La felicita publica &c. 1769. Denne er Opſkriften paa en Afhandling over det Spørsmaal, ſom Akademiet til Petersborg havde opgivet, nemlig om det er fordeelagtigere for et Land, at Landmanden beſidder Eyendom og Frihed. Den unævnte Forfatter handler i den første Deel om de Fordeele, en Stat kan vinde med ſaadan Eyendom, og foredrager i den anden Deel de Love, hvorefter ſamme bør beſtemmes.

Wien. **Briefe über die Wieneriſche Schaubühne. Erſtes, zweytes, drittes, viertes Quartal,** i 8vo. I diſſe Breve giver Hr. v. Sonnenfels god Underretning om en god Skuepladſes Egenſkaber, udvikler Reglerne for en god dramatiſk Smag, og beſtemmer Skuespillernes Talenter, og er dermed nyttig, baade for Tilſkuerne og dem. Vel er hans Øyemærke fornemmelig ſtilet paa det Sted, for hvilket han ſkriver, men han har dog tillige overalt indſtrøet ſaa mange almindelige Anmærkninger og grundige Betragtninger, at diſſe hans Breve kan i deres Materie tiene det hele Publikum til Underviisning.

Wien. Ad Numismata Imperatorum Romanorum aurea & argentea, a Vaillantio edita a Cl. Baldinio aucta ex ſolius Auſtriæ Utriusqve iisqve aliqvibus Muſeis Supplementum a Julio Cæſare ad Commenos ſe porrigens, opera

opera Joſ. Khel e S. I. i 4to, med mange Kobbere. Titlen viſer hvad Elſkere af Numismatiken har at ſøge i dette vigtige Værk. Iblandt diſſe Mynter, hvorved den Vaillantiſke Samling er bleven forøget, befinde ſig meget ſiældene Stykker. Hr. Khel har tilføyet ſine ſkarpſindige og kiernefulde Forklaringer, tilſtrækkelige for Kiendere, indſkrænkede blot til det nødvendigſte, og Frugter af mange Aars Flid. Værket er desuden ziret med forſkiællige gamle Monumenter, hvilke Forfatteren har oplyſt for ſig ſelv. Hvilken ſød lille Dreng er ikke den ſovende Amor S. 2.

Leipzig. Lieder für Kinder, vermehrte Auflage, mit neuen Melodien, von Johann Adam Hiller. 142 S. i 8vo. Denne ſaa angenemme Gave af den Weißiſke Muſe for Ungdommen er her bleven forøget med 17 Sange, hvilke man og kan bekomme for ſig ſelv under Titel: Zugabe zu dem Liedern für Kinder. Af den ſmukke Vexelſang, die brüderliche Eintracht, anføres følgende Prøve:

Bruder

Sieh, Schweſterchen, wie ſich die Täubchen hieben!
Sie folgen ſtets einander Schritt vor Schritt:
Was dies betrübt, ſcheint jenes zu betrüben,
Wenn ſich dies freut, erfreut ſich jenes mit.
Dies müſſen wohl Geſchwiſter ſeyn,
Denn ihre Lieb' iſt ungemein!

Schweſter

Sieh, Brüderchen, den Weinſtock mit den Reben,
Wie ſich ſein Arm um jenes Bäumchen ſchlingt;
Sie ſcheinen für einander nur zu leben,
Die Rebe, die du ihm entreiſſeſt, ſinkt.
Dies müſſen auch Geſchwiſter ſeyn,
Denn ihre Lieb iſt ungemein. o. ſ. w.

Leipzig. Freymüthige und praktiſche Gedanken über die Gebrechen der Juſtiz und deren Verbeſſerung, entworfen von D. George Gottfr. Thyme. 288 S. i 8vo. Dette læſeværdige Skrift har tvende Afdeelinger, af hvilke den første handler om Grund-Aarſagerne til Rettens Krænkelſe i Almindelighed. Herhid regnes Lovenes Mængde, den alt for ſtore Formalitet ved Proceſſerne,

Under-

Underdommernes Partieſkhed, Affecter og Egennyttighed, ſlemme og uduelige Advokater. Her anviſes tillige Midler herimod. Den anden Afdeeling handler i tvende Kapitler om Rettens Krænkelſer i beſynderlige Tilfælde, uden at Forfatteren har bundet ſig til nogen vis Orden. Det hele Skrift bær Vidnesbyrd om ſin Forfatters Erfarenhed, Klogſkab, og Retſindighed, rare Egenſkaber hos en practiſk Juriſt.

Berlin. Eloge de Pierre Corneille, qui a Concourri à l'Académie de Rouen en 1768. par M. Bitaubé de l'Académie Royale des Sciences & Belles Lettres de Pruſſe. 116 S. i 8vo. Forfatteren begynder med en Beſkrivelſe over det gamle Theater, og dets Forfaldelſe, ſkildrer dernæſt den dramatiſke Digtekunſtes og den Franſke Litteraturs Tilſtand til Corneilles Tid, og indlader ſig endelig i en vidtløftigere Beſkrivelſe over ſin Helts Talent, foreſtiller under een Synspunkt alt hvad han har giort til det Franſke Theaters Bedſte, og angiver hans egentlige Characteer. Derpaa følger en Sammenligning imellem Corneille og Racine, og en Betragtning over de gode Følger, ſom den førſtes Bemøyelſer har haft ſaa vel i Henſeende til Videnſkaberne, ſom Sæderne. Man bebreyder Forfatteren, at han ſkriver lidt for declamatoriſk, og har ikke ſaa nøye, ſom han burde, taget den proſaiſke Stiils ægte Enfoldighed i Agt.

Berlin. D. Joh. Gottl. Tölners **Zuſätze zu ſeiner Unterſuchung des thätigen Gehorſams JEſu Chriſti.** 1769. 80 S. i 8vo. Forfatteren beſvarer i dette Skrift adſkillige Indvendinger ſom ere giorte imod hans Begreb om **JEſu Chriſti giørende Lydighed**, og det med den Grundighed og Beſkeedenhed der er ham ſaa egen, og bør være et Mønſter for alle Theologer.

Anmærkning.

I forrige No. S. 51. Lin. 27. ſkal i Stedet for: **mon det havde ey ladet ſmukt**, læſes, **mon det havde ladet ſmukt** o. ſ. v.

No. 6.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 7de Februar. 1771.

Sorøe. Tanker paa vor allernaadigſte Konges Kong Chriſtian den Syvendes Fødſels-Dag den 29de Januar. 1770. holdne paa Sorøe Ridderlige Akademie. — Samlingen beſtaaer kun af tvende Taler, af hvilke den første foreſtiller os den bedſte Regiering, og er holdt af Hr. Prof. Schytte. Et er at ſpørge eller undersøge, hvad der kan have givet den første Anledning til Staters Oprettelſe? og et andet, hvad der kan giøre eller have giort deres Oprettelſe nødvendig? Det første Spørsmaal er blot hiſtoriſk, det ſidſte philoſophiſk. Anledningen kan have været een alene, men der kan tænkes mange Aarſager til deres Oprettelſes Nødvendighed. Om man end ikke kunde ſige, at de første Mennesker ſom har oprettet nogen Stat i Verden har philoſopheret over de naturlige Loves Utilſtrækkelighed til at regiere Menneſket; ſaa maa man dog beſalde vor fortræffelige Taler, i det han har foreſtillet ſamme ſom en Aarſag, der har giort borgerlige Sælſkabers Oprettelſe nødvendig, og han modſiger derudi ikke dem, der foreſtille Sikkerheden ſom den første Hoved-Aarſag, da dens Mangel er en vis Virkning af de naturlige Loves Overtrædelſe. For Reſten kan Nimrods Jagt have været den første ellers af mange andre Aarſager nødvendige Stats første Anledning og Oprindelſe. Ved naturlig Følge geraader Taleren herfra paa det heller ikke hiſtoriſke, men philoſophiſke Spørsmaal, hvad

for en Regieringsform de oprettede Stater helſt ſkulde valge ſig? eller hvilken der er den bedſte Regiering? Han viſer først kortelig, at, omendſkiøndt een Regieringsform kan have viſſe Fordeele for en anden, saa kommer det dog mere an paa de Regierendes perſonlige Egenſkaber, end paa Regieringsformen ſelv, endten Folket ſkal befinde ſig ilde eller vel. Ikke deſto mindre ere de fleſte eenige om at tildømme Folke-Regieringerne og Eenevolds-Regieringerne, Fortrin for de andre, og af dem erklærer Forf. ſig for Eenevolds-Regieringerne, og hans Hoved-Sag er at beviſe og ſtadfæſte hvad Darius hos Herodot ſagde i det Perſiſke Raad, da juſt dette Spørsmaal om Regieringsformernes Fuldkommenhed frem for hinanden blev driftet, at man nemlig ikke kunde foreſtille ſig nogen fuldkomnere end Eenevolds-Regieringen i en god Fyrſtes Hænder. Han betragter da diſſe tvende Regieringsformer i Sammenligning med hinanden. Hvad Folke-Regieringen angaaer, da tilſtaaer Forfatteren, at et Sælſkab, grundet paa Lighed og Frihed, ſom atter ere bygte paa Dyden og Kiærlighed til Fædernelandet, er vel meeſt overeenſtemmende med Naturen, og at Philoſopherne, i det de har formeret ſig Planen dertil, har virkelig haft Naturen for Øyne. Men et er, ſiger han, at giøre, og et andet at fuldføre en Plan. Republikerne ere meeſt ſtiftede under Forfølgelſer, og ſaa ſnart Faren var forbie, forſvandt Lighed og Frihed tillige med Dyden. Han paaſtaaer, at man ingenſteds i Verden har fundet rette Demokratier og at de i Grunden har ikke været andet end Ariſtocratier, hvor nogle faa Perſoner eller Familier, ærede ved Fortieneſter, mægtige formedelſt Slægtſkab og anſeelige ved Rigdom, have regieret deres Medborgere og giort hvad de vilde. Den ſaa meget paaberaabte Kiærlighed til Fædernelandet, der ſkulde give alle Borgere, et Hierte og een Siæl, og foreene dem indbyrdes, ſom Lemmer paa et Legeme, ſaa at den ene Medborger ſkulde tage ſig den andens Velgaaende ſaa nær, ſom ſin egen, er den vel, ſpørger Forfatteren af det Slags Frugter der voxe paa et hvert Træe? Vi biefalde dette Spørsmaals nægtende Meening. Men Forfatteren har føyet tvende til: er det ikke naturligt at elſke ſig ſelv frem for ſin Næſte? ere vi ikke altid tilbøyelige til at elſke vort eget,

med

ned det almindelige Beſte? dem tør vi ikke bifalde, med nindre Forfatteren forſtaaer her ved Naturen, den anden Natur, det er, Vanen, og det endda end ved Fordomme og andre forudſatte Feyl indført og herſkende Vane. For Reſten er det hverken Natur- eller Skriftmæsigt, at vi ſkal elſke os ſelv frem for vor Næſte, men, at vi ſkal elſke vor Næſte ligeſom os ſelv. I et Sælſkab hvor en fuldkommen Lighed i Nødtørft og Bevvemmelighed tilligemed en fornuftig Nøysomhed var mere ved Morale, Opdragelſe og almindelig Tænke- og Levemaade, end ved Lovenes Paabydelſe, indført og ſtadfæſtet, der ſkulde og en ſaadan indbyrdes og næſten broderlig Kiærlighed kunne finde Sted, fordi ingen Begierlighed efter inbildte Fordeele, der ſtifte al Ukiærlighed imellem Menneſker, der ſkulde finde Sted. Man ſkulde der heller ikke kunne være mere tilbøyelig til at elſke ſit eget, end det almindelige Beſte, fordi de begge vare eet og uadſkillelige. Dog naar vi her forſvare det Naturlige i Menneſkekiærligheden ligeſaa fuldt ſom i Selvkiærligheden, ſaa modſige vi dog ikke Forfatteren i Hoved-Sagen. Thi hvo vilde, formedelſt herſkende og ubeſtridelige Vaner, Laſter og Fordomme, nogen Sted faae denne Lighed og denne Nøysomhed tilveyebragt? Vi maae tilſtaae med Forfatteren, at Lykurgus, der har været dette Maal saa nær, ſom ingen anden, har dog ikkun udrettet meget lidet til fuldkommen og for beſtandig at opnaae det. Man veed desuden, at Sparta forfaldt, saa ſnart Begierlighederne til de forbudne Rigdomme ikke længere forbleve i deres maadelige og af ham ſatte Stilling, og det er juſt deres Ulighed og Uſtadighed Forfatteren ogſaa her angiver ſom en Aarſag, hvorfor Nøysomhed og Lighed kan ikke beſtaae uden for en kort Tid, og ſaa længe det vil lykkes at holde Gemytterne, der aldrig finde nogen ſtadig Hvilepunkt, i ſaadan en Luune. At Folket ſelv giver Love, kan og ikke være Beviis paa den democratiſke Regierings Fortrin og Lykſalighed. Man tør og her ikke roſe ſig beſynderlig af Enighed og Sikkerhed. Man foreſtille ſig kun de gamle bekiendte Democratier, ſom Forfatteren og har haft for Øyne. Endelig kommer Taleren til Monarkierne, i hvis Henſeende han ikke tilſtaaer Demokratierne noget Fortrin, fordi flere, ſom man forevender, har Deel i Regieringen, „Haver ikke, ſpørger han, det ſamme Sted

„ i Monarkierne? har ikke Monarkerne deres Raadgivere,
„ deres Collegier og enkelte Embedsmænd, der tillige med
„ dem deele Regieringens glimrende Byrder? Eenevolds
„ Regieringerne har ikke alene den ſamme Nytte af Embeds-
„ mænd, ſom Folke-Regieringerne, men endog denne, ſom
„ hine ikke kiende. Her herſker mere Eenighed og Over-
„ eenſtemmelſe i Sagernes Behandling. Her er mere Ha-
„ ſtighed og Taushed til at beſlutte og fuldbyrde det beſlut-
„ tede. — Naar Eenevolds Herrernes Raadgivere og Em-
„ bedsmænd foreene en grundig Indſigt med den Erfarenhed
„ der er uadſkillelig fra en vel brugt Alder; oploſtes høyere
„ af Siælens Egenſkaber over deres Medborgere, end af
„ den Værdighed, der følger med deres Betieninger; ere
„ Herrer over de herſkende Fordomme, der ere ſkadeligere
„ for Staten end den tykkeſte Vankundighed; ubøyelige for
„ den egennyttige Givers forføriſke Gaver; triumphere over
„ det Venſkab, Frygt og Haab, der friſter dem til at hand-
„ le mod Religion, Samvittighed og Pligter; haver i Om-
„ gang med Fyrſterne den Retſindiges Afſkye for nedrig
„ Smiger, følger i alle deres Foretagender Billigheds og
„ Retfærdigheds Grundregler; vælge ſig ingen anden Skyts-
„ Engel, end den fornuftige Redelighed, og den ubeſmittede
„ Samvittighed, lader Fyrſten være Fyrſte i Alt; holde
„ det for en større Byrde, end Ære, at være Medvidere i
„ Statens og Fyrſtens Hemmeligheder; anſeer Underfun-
„ digheds Ænker, diſſe ubedragelige Brændemærker paa et
„ fordervet Hierte, og en ſlet Regiering, alt for uværdige
„ til at bruges i Omgang med deres Herrer og Medborgere;
„ have et medlidende Hierte mod den lidende Deel af Folket;
„ tale, ſom Menneſke-Venner den Fortrængtes Sag hos
„ Fyrſter; ere Videnſkabers, Kunſters og Arbeyderes Be-
„ ſkyttere, Fortieneſters Talsmænd og Dydernes Forſvar;
„ viſe Nidkiærhed for Lovene og Opofrelſe for Fyrſtens og
„ Statens Bedſte; fornemmeligen glæde ſig ved den af Fyr-
„ ſten betrøede Magt, fordi de derved have Leylighed til at
„ giøre vel, og mere føle deres Herrers Velgierninger imod
„ Staten, end imod dem ſelv. Saadanne Mænd ere vær-
„ dige at være Monarkens Venner, de ere de ſande Patrio-
„ ter, Fyrſternes Ære, og Folkets Lykke. Skulde diſſe
„ ikke kunne giøre Eenevolds Herren den ſamme Nytte, ſom

„ det

„ det hele Folk i Republikerne? De ere det samme for Mo-
„ narken, som Sandserne for Siælen. Disse oplyse og un-
„ derrette. Fyrsten, som Siælen, tilkommer det at dømme."
I øvrigt har Hr. Prof. Schytte, en Mand, der i vore Øyne altid i sine Taler har foreenet en rar og ugemeen Indsigt med en reen flydende og ukunstlet Veltalenhed, saa fortræffelig skildret en god Monarkisk Regierings Fordeele, at vi fortryde kun, at Rummet tillader os ey efter ham igien at afteegne den dydige Monarks Portrait. — Den anden Tale er holdt paa Latin af Hr. Peder Wormskiold. Forfatteren har for det første i sin Indledning forestillet os den store Agt og Ære Agerdyrkningen var udi hos de gamle Folk, og at den fortiente samme formedelst sin vigtige Indflydelse paa Statens og alle Stænders Lyksalighed, og dernæst beklaget Bondens slette Vilkaar hos os og andre Nationer i de meer oplyste Tider. O ter, qvaterqve dolendam miserorum hujus modi in Locis rusticorum Conditionem, qvi non sibi sed aliis arant, occant, serunt, sata colligunt, laborant, vivunt, nihil aliud fere mercedis reportantes, qvam pro divitiis paupertatem, pro honore Contemtum, pro lande Convitia atqve verbera. Itane grati sumus in eos, qvibus tot tantaqve, non ad necessaria vitæ tantum, sed & ad voluptatem, ad Fastum pertinentia, accepta referimus. Fessis eorum manibus debemus, qvod cibis & dapibus nostræ non ornantur modo sed & onerantur mensæ; ex terræ marisqve visceribus illa fere omnia ministrat illorum sudor, qvibus Artifices, Operarii, Mercatores vivunt non modo, sed & bene vivunt, qvibus ditescunt, qvibus luxuriantur; sine illis tabernam clauderet Mercator, non navigaret Nauta, digitos non moveret Artifex, Opifex non Lacertos; sine illis nullum pretium haberent artes, nullam gratiam Scientiæ, sed omnis exstingveretur Vigor & Industria, omniumqve rerum cessaret Commercium. Ved disse Betragtninger har Forfatteren veyledet sig til Hoved-Sagen, at vise, nemlig, hvor stor Tak Undersaattere skylde denne deres Konge og Fyrste, der fornemmelig viser den Kiærlighed til Fædernelandet, hvor i han alene søger sin Ære, i at sørge for Landvæsenet og forbedre Bondestandens Vilkor.

Hamburg. Zufällige Gedanken von der Erziehung, vorgetragen von D. Gottfried Profe, Königl. Däniſchen Profeſſor. 1770. 38 S. i ſtor 4to. Forfatteren har forudſkikket nogle Betragtninger over Menneſkenes naturlige Forpligtelſe til at opdrage deres Børn, over Opdragelſens Inddeelning i den phyſiſke og moraliſke, endelig hvorvidt Kunſten ved Fødſelen bør komme Naturen til Hielp, med hvad Klogſkab og Forſigtighed den bør anvendes, og hvor nødvendig den Underviisning og Anviisning er i Jordemoder-Kunſten, hvortil vor allernaadigſte Konge efter Hans Excellence Hr. Grev Bernſtorphs Anſlag har i Altona føyet den priisværdigſte Anſtalt. Derpaa kommer han S. 9 til det, ſom egentlig har været hans Hoved-Sag, ligeſom i Flæng, at anſtille nogle Betragtninger over Underviisningen i Skoler og paa Akademier. — Aarſagen hvorfor ſaa mange Børn døe bort, uagtet al den Omhue, hvor med man i mangfoldige Skrifter har givet en fornuftig Anviisning til deres Pleye og Opfoſtring i den første Barndom, vil Forfatteren ikke have ſat ſaa meget i Barndommen ſelv, ſom i de herſkende Fordomme, man med alt hvad man ſkriver, kan ikke faae Folk af Hovederne. Man kan ikke nægte denne Aarſag, ſkiøndt man vel og maa tilſtaae, at en ſtor Mængde døer bort af naturlig Svaghed, hvad endten den kan have ſin Grund i nogen Forældrenes endten naturlige eller moraliſke Feyl, og maaſkee mange af en alt for regelmæssig og kunſtlet Opfoſtring. Man kan ogſaa her ville giøre ſin Sag alt for vel, og overvælde Naturen med Kunſtens Regler. Sært nok, om der af fattige Børn, ſom opfoſtres med den største Ligegyldighed og fra den ſpædeſte Barndom vænnes til Haardførhed, døer næppe ſaa mange, ſom af dem, hvis Opfoſtring har været den meeſt regelmæssige efter Forældrenes rige Evne. — Forfatt. meener, at der baade er ſkreven for meget og for lidet over Opdragelſen, og kalder i Tvil, om den og vel kan bringes til almindelige og faſte Grundſætninger og Regler, da de maa lide en mangfoldig Undtagelſe efter de Unges forſkiællige Begvemhed, deres Opdragelſes forſkiællige Øyemærke, ethvert Lands beſynderlige Forfatning og Clima. — Angaaende det Spørsmaal, om man hellere bør lade ſine Børn underviſe i de offentlige Skoler, end af en privat Lærer? da anfører Forf. den vigtigſte Grund med og imod. Det er næſten ſært,

at

at man har ikke kundet foreenes om dette Spørsmaals Afgiørelse. Os tykkes man kunde sige, at naar den offentlige Underviisning er den bedste, den kunde være, og indrettet paa bedste Fod, og den private ligesaa, saa er den første uden al Tvil og Modsigelse saa meget bedre, end den sidste, som Underviisningen i Sælskab med andre kan giøres mere praktisk, og de Unge lære allerede af Erfaring at kiende Verden i det Smaa, førend de kommer videre ud for at kiende den i det Store, og hvad er det andet vor hele Underviisning bør gaae ud paa, end at vi bør lære kiende GUd, Verden og os selv, for at kunne leve ret og vel i Verden og som vi bør. Alle maa tilstaae, at i Huset og Familien ere de Unge indskrænkede inden alt for snevre Grændser, for at faae Kundskab om Verden. Dertil kan man lægge dette, at privat Underviisning, der beroer paa Forældres og enkelte Læreres endten fornuftige Anlæg eller egensindige og ufornuftige Capricer og Nykker, kan ikke indrettes paa en saa almindelig god Fod, som den offentlige. Forfatteren erklærer sig saa indtagen for den offentlige Underviisning, at han paastaaer, at Regieringen endten ganske burde forbyde al privat Underviisning, eller og paalægge dem, der af Fordomme mod den offentlige Underviisning, eller af hovmodige Absigter holde private Lærere til deres Børn, aarlige Afgifter til den offentlige Underviisnings Befordring. Han forudsætter altsaa en saadan offentlig Underviisnings Indretning, hvor imod der er intet at sige. — Forfatteren beklager, at Opdragelsen i Verden svarer ikke til Opdragelsen i Huset eller Skolen, og at kun saa faa Mennesker kan handle i den store Verden efter den Indsigt de har faaet af deres Forældre eller Lærere. — Ham behager ikke den Forskiæl imellm nedre og høyere Skoler, saa vidt den ikke bestaaer i blot Afdeeling, men strækker sig til en virkelig Adskillelse, og han paastaaer, at en god Skole bør være baade en nedre og høyere Skole tillige. „I „ en god Skole maa Underviisningen forrettes gradviis, fra „ neden af op ad, efter een Læremaade, efter een Absigt, „ efter samme Indskrænkning eller Udvidelse, og følgelig af „ samme Lærere. Ligger ikke den eene Videnskab den anden „ til Grund? bekommer ikke den eene sit Lys af den anden? „ bliver ikke det korte Begreb Veyen til Udførlighed? bør „ altsaa ikke den første Underviisning række den midtelste

„ Haanden, og denne igien den fuldſtændige?" Han vil altſaa, at den Lærer, der begynder med en Lærling, ſkulde og gaae fort med ham og fuldende Løbet, og ligeſom Lære-Drengene ved Haandværkerne bør ikke løbe fra een til anden Meſter, ſaa bør og ikke Diſcipler i en Skole ved ethvert Skrit bekomme nye Lærere. Han ſeer altſaa ikke heller, hvorfor ikke Underviisningen kunde gaae beſtandig fort og fuldendes i een Skole, og biefalder ikke den Afbrækning ſom ſkeer ved de nedre Skoler, hvorfra de Unge begive ſig til Univerſiteterne, og ligeſom paa en nye Løbebane, eller i et nyt Værkſted. Ved Gymnaſierne bliver endnu Studeringernes Løbebane mere afbrudt, ſkiøndt de Indvendinger man giør imod Gymnaſierne træffer endnu mere Univerſiteterne. Han biefalder og ikke de Unges udenlandſke Reyſer for at lære Videnſkaberne, hvilke de ligeſaa godt kan lære hiemme. Den Inddeelning, i **Agerdyrknings-Skoler**, **Real-Skoler**, og **adelige Skoler** ſtaaer ham heller ikke an, da han meener, at alt kan læres og alle underviſes i een Skole, og dog ſaaledes, at enhver kan tillige blive underviiſt med den Forſkiæl, ſom hans beſynderlige Beſtemmelſe udkræver. Kun en eeneſte grundet Forſkiæl bliver til overs imellem de **gemeene** og **lærde Skoler**. Vi ſkulde hellere have kaldet de første de **almindelige Borger-Skoler**. De Lærdes Tal bør i et Land ikke være alt for mangfoldig, og derfor ſkulde en eeneſte Lærd Skole kunne være nok for en Provintz, naar derimod ethvert Sted i Provintzen behøver en Borger-Skole — Forfatt. er og ikke fornøyet med den alt for ringe Agt Skolerne ere udi. Næppe, ſiger han, tør man ſætte et Skole-Catheder i lige Agt med en Prædikeſtoel, eller en Domſtoel, og dog maa hiint afgive Mænd til at beſætte diſſe med. Endogſaa ſom Grundvolde til de høyere Skoler, burde de nedre Skoler være i mere Agt. — Opſigten over Skole-Væſenet burde ikke være en og anden geiſtlig Mand, men et anſeeligt Stats-Collegium anbetroet. — I Provincial-Skolen burde Studeringernes Løbebane fuldendes, og den maatte tillige være en Høyſkole, og beſat med flere Lærere, ſom hver ſkulde underviſe i ſin Videnſkab. Man kan ikke udtænke nogen fornuftig Grund, hvorfore de høyere Videnſkaber alene maa læres paa Univerſiteter. Naar man ved Embedets Beſættelſe ikke ſaae ſaa meget paa Akademiſke Værdigheder, ſom paa de Studerendes Dueligheds,

hed, saa kunde man gierne undvære Universiteterne. En Provincial-Skole skulde være det bedste Middel til at hindre den haandværksmæssige Studerings-Maade, da unge Folk løbe til Universitetet med noget Latin, og lære prædike, og føre Processer og curere Syge, og saaledes opfyldes Landet med en heel Hob Haandværksmæssige halvlærde Folk. Det skal og være bedre, at Krigsfolk, Kiøbmænd, Kunstnere og Landmænd fandt Leylighed til at lære i Provincial-Skolen hvad der var overeenstemmende med deres Øyemærke. Arithmetik, Geometrie, Mechanik, og den hele Mathematik, Naturhistorien og Natur-Læren ere ligesaa vel nyttige og fornødne for dem, som for de egentlig Studerende. Endogsaa i Sprogene kunde de der faae Underviisning, og hvad de lærte mere, end just det fornødne til deres egentlige Øyemærke, skader dem ikke. (Naar vi end vilde biefalde Forfatteren dette, at der ikke kan tænkes nogen fornuftig Grund, hvorfor ikke Studeringernes Løbebane kan i een saadan Skole fuldendes, uden at den just skal ansees som en nedre Skole, hvorfra de Unge skal forsendes til en høyere, saa turde vi dog næppe paastaae, at en eeneste saadan Skole var nok for enhver Provintz efter denne Plan). De, som beskikkes til offentlige Lærere, bør egentlig ikke befatte sig med at skrive Bøger. (Men det bør dog heller ikke være dem formeent, naar de har Lyst dertil, og derved ikke forsømme noget af deres Lære-Embede). Forf. seer og ingen Grund, hvorfore det Prædicat af Professorer skal egentlig være bunden til Universiteter, og hvorfor det ikke ligesaa vel kan tilkomme Lærerne i en Provincial Skole. Nytten af Skole-Læreres Embede udbreder sig over det heele Land. De burde altsaa være i Agt og Ære, og aflagte med saadan Løn, at de skal ikke have nødig at leve af deres Disciplers og Tilhøreres Naade. Ved den Leylighed beklager Forfatteren de Professorer ved Universiteterne, der skal leve blot af den saa kaldte Applausus, som de elændigste Creaturer, da desuden Professorer, ved Partier og Cabaler, mesterlig forstaaer den Kunst at betage hinanden Applausum. —— Hvad herefter forekommer om Underviisning i Mathematik, Sprog, Philosophie og Historie ville vi overse, ikke fordi det jo er ret og vel skrevet, men allene som bekiendt. Om de skiønne Videnskaber hedder det S. 27.: „ at de hænge af de grun„ dige, efterdi Smagen aldrig kan være god, naar den ikke

„ er grundet i Fornuften; Intet er ſkiønt uden hvad der „ er faſt, og en gruudig tænkende Forſtand er den eeneſte „ Grund til en god Smag.“ —— Med de pragmatiſke Hiſtorieſkrivere er Forfatteren ikke tilfreds, og om de ville fare fort ſom de har begyndt, ville de ſnart giøre os et Digt af Hiſtorien. —— I Sprogenes Lære holder han hverken med dem, der ganſke forkaſte Grammatik (og det er ogſaa ret nogle ſærſindede Folk) heller ikke med dem, der giøre den til en Tortur for de Unges Hukommelſe. Han vil (og det er en fornuftig Villie) at en vel indrettet Grammatik ſkal forbindes med Skribenternes Læsning. —— Det er en vel grundet Regel, at man ikke bør overvælde de Unge med alt for mange Læſe-Timer, ey heller med at lære alt for mange Ting tillige og herved beſvares tillige den ſædvanlige Indvending, at ſaadan Afverling imellem mange Ting ſkaffer Ungdommen Fornøyelſe, hvilken Fornøyelſe de kan have alene af den mærkelige Fremgang de giøre i een og ſamme Videnſkab, da denne beſtandige Fremgang er dem en jævnlig Afverling.— Den Erindring er ikke uden Grund, at det græſke Sprog først burde læres i Skolerne, ſaaſom det giver det Latinſke meget Lys, ligeſom og den græſke Philoſophie er Grunden til den Romerſke. —— Det beklages ſom en Feyl, at der er ingen offentlige Anſtalter for Studentere til at øve ſig i Information, ſaaſom i Halle, hvor ſaadan Leylighed gives dem ved Wayſenhuſet. Vi maa tilſtaae det var en fortræffellig Anſtalt, hvorved Studentere fik Leylighed til Øvelſe i Information, og fattige Børn tillige Leylighed til at underviſes omſonſt. Her fortælles os, at i Jena ſkal nogle Patriotiſke Studentere have for en Deel Aar ſiden oprettet Skoler paa egen Bekoſtning for at øve ſig i Information paa fattige Børn. Hvilket Patriotiſk Indfald af Studentere! Men til al Ulykke, det gik ind igien, ſiger Forfatteren os, fordi **det pleyer mindſt at underſtøttes, ſom har den ſtørſte Nytte.** —— Endelig taler Forfatteren til Slutning om den **moraliſke Opdragelſe**, hvilken han ſætter i Forſtandens grundige Oplysning og Overbeviisning, i Hiertets og Villiens Forbedring og retſkafne Dannelſe, og Smagens Luttrelſe. Over hver i ſær af diſſe Stykker yttrer Forfatteren Tanker, der fortiene Opmærkſomhed, og iblandt andre lægge vi fornemmelig Mærke til følgende: „Chriſti Lære om Hiertets

„ og

„ og Aandens Helliggiørelse ved en sand Omvendelse til GUd
„ og Igienfødelse bliver ey allene, som billigt er, underſkillet
„ fra den naturlige Sædelære, men desværre! virkelig ad-
„ ſkilt derfra og fuldkommen tilſideſat. Den Prædiken om
„ den Aandelige og overnaturlige Sindsforandring er en i
„ de lærde Skoler næſten uhørt Prædiken. Ja efter den
„ almindelige Meening hører den ikke til Skolerne, men
„ ſkal allene foretages af Theologer og Prædikantere i Kirken
„ og paa Prædikeſtoelene. Gid man kun ikke maatte træffe
„ de haandgribeligſte Spor af denne fordervelige Vildfarelſe
„ i de Skrifter om Opdragelſen, ſom til vore Tider i ſaa ſtor
„ Mængde komme frem for Lyſet! Men er det da Ret, at
„ aſſondre Fornuft og Chriſtendom fra hinanden i Opdra-
„ gelſens Forretning? Skulle vi vor allerhelligſte Religion
„ til Skam og Vanære nogenſinde tænke til i Skolerne at
„ ville giøre de Unge til gode Borgere og Menneſkevenner,
„ uden tillige at viſe dem Veyen til at blive ſande Chriſtne?
„ Saa er det endnu immer nødvendig, at ſkrive om den i
„ Skolerne ubekiendte Chriſtus? ſaa blive de Chriſtnes Skoler
„ blot Sæde-Skoler, der ikke ſkaffe de Chriſtne ringeſte For-
„ trin for Hedninger? Skal de Chriſtnes Opdragelſe være
„ ſtilet allene paa dette Livs Lykſalighed, eller bør den ſtem-
„ me overeens med de Chriſtnes Troe, hvormed Udſigterne
„ i det ævige Liv ere forbundne? Det er en ſtor Blindhed
„ i Chriſtenheden, at Menneſker opkaſte ſig til Meſtere i
„ Opdragelſes-Kunſten, og ſkamme ſig ved at nævne JEſu
„ Navn eller foredrage Indholdet af hans ophøyede Opdra-
„ gelſes Lære.“ —— Forfatteren har kaldet diſſe ſine Tanker **zufällige Gedanken**, fordi han har ſat dem op, ſom de ere faldne ham ind, uden nogen ordentlig og møyſommelig Udar-beydelſe. Han nægter ikke, at jo nogle i det periodiſke Skrift, **Schulmagazin**, opgivne Spørsmaale har foranlediget diſſe hans Betragtninger. Han paaſtaaer ikke at have bragt no-get Nyt paa Bane, men om det end var nyt alt hvad han havde ſkrevet, ſaa beder han ſig dog forſkaanet for Titel af **Reformator**. „ Dette høyærværdige Navn fortiener ikke
„ ſaa meget den, ſom foredrager allene nye og efter ſin
„ Meening til Menneſkenes og deres Tilſtands Forbedring
„ i det borgerlige og kirkelige Sælſkab tienlige Forſlag; men
„ ſom og paa en kraftig og nyttig Maade kan trænge igien-

„ nem

„ nem med ſine Forſlag og bringe dem til Virkelighed. Thi „ derſom den, der giør Forſlag, mangler Evne til virke„ lig at faae dem ſatte i Værk, ſaa er han ingen Reforma„ tor, men fortiener hellere Navn af en Projectmager, naar „ han ved en egenſindig og med megen Selvbehag forbunden „ Anpriisning ſøger at trænge igiennem med ſine Forſlag, „ omendſkiøndt de virkelig ere ſkadelige og holder ikke Stik. „ Jeg tilſtaaer oprigtig, at jeg har ingen Anſeelſe eller For„ mue til at giøre nogen Forandrig i Skole-Væſenet, om „ jeg end og holdte det, jeg har ſkrevet, for høyſt nyttigt og „ grundet, og til egenſindig at anpriſe mine Tanker, finder „ jeg i mit Hierte ingen Tilbøyelighed. Jeg har kun fore„ lagt diſſe mine Tanker for mine gunſtige Læſere til nøyere „ Prøvelſe.“ Fiat applicatio, og den ſkal vore Læſere ſelv have godt ved at giøre.

Berlin. Schreiben über die Erziehung. Aus dem Franzöſiſchen überſezt. 1770. 2 Ark i 8vo. Man priſer med rette de Tider lykſalige, da Konger ſkrive om Opdragelſe, og denne bliver den Kongelige Regierings Hoved-Beſkæftelſe. Skrivelſen er af ſin høye Forfatter ſtilet i en Genfers Navn til Hr. **Burlamaqui** Prof. til Genf. „ Jeg „ bliver ilde til Mode (ſiger den høye Forf. i Slutningen „ af Skrivelſen) naar jeg ſeer hvor megen Møye man giver „ ſig i denne raa Himmel-Egn, for at fortbringe Ananas „ og Pinas og andre udenlandſke Væxter, og hvor lidet man „ derimod bekymrer ſig om det menneſkelige Kiøn. Man „ ſige mig, hvad man vil, ſaa er dog Menneſket i mine „ Øyne meget mere koſtbar, end alle Ananas i den hele Ver„ den. Denne Plante maa vi dyrke, og den fortiener at „ vi omhyggelig pleye og bearbeyde den, efterdi den gavner „ der Fødernelandet til Ziir og Roes.“ Begyndelſen udtryk-ker den høye Forfatters Abſigt med diſſe Ord. „ De anſeer „ Ungdommens Opdragelſe, ſom en af de vigtigſte Gien„ ſtande af en god Regiering, og de vil vide, hvad Omhue „ man anvender derpaa i den Stat, hvori jeg juſt befinder „ mig for nærværende Tid. Paa dette Spørsmaal, ſom de „ foredrage kun i et Par Ord, maa jeg give dem et Svar, „ ſom vil overſkride et Breves ſædvanlige Grændſer.“ For-fatteren foreſtiller derpaa den ſædvanlige Opdragelſes Maade,

i ſær

i ſær den Adelige Ungdoms, i deres Forældres Huſe, i de offentlige Skoler og paa Univerſiteter, bemærker Feylene derudi, og hvad ſom kan tiene til deres Rettelſe og Forbedring. Det hedder S. 4,: „at Adelens Opdragelſe for„ tiener at laſtes over hele Europa." S. 6.: „at Lærlin„ gerne i Skolerne bliver ikke vante til ſelv at tænke, og at „ øve deres Dømmekraft. Man forſømmer at danne deres „ Sæle, og at indpræge dem ædle og dydige Gemytsbeſkaf„ fenheder." S. 22: „Jeg er overbeviiſt om, at man „ af Menneſket kan giøre hvad man vil." S. 29: „Sæl„ ſkabet kan ikke beſtaae uden retmæſige Ægteſkaber." Foruden denne mærkværdige Skrivelſe er og bleven trykt: Moraliches Geſpräch zum Gebrauch der Adelichen Jugend. 2½ Ark i 8vo, hvori forkiares en Adelsmands Forbindtlighed til Sælſkabets Tieneſte, til Dyd, Retſkaffenhed, Høymodighed og Tapperhed, og hvorledes Selvkiærligheds naturlige Driſt lader ſig foreene med den ſande Dyd. Denne Samtale er tilſøyet ovenanførte Skrivelſe, og er formodentlig kommen fra ſamme Pen.

*** Uden Steds Benævnelſe anmældes følgende nye Digter af den fortræffelige Gleim. 1) Oden nach dem Horaz. 92 S. i 8vo. Man bemærker i diſſe Oder mange Træk af den Horaziſke Geiſt, den ſamme lykkelige og ſindrige Indklædning af muntert Skiærs, og det ſamme eftertrykkelige Sprog i alvorlige Materier. Han har ved de fleſte af diſſe Digter, ſom ere 31 i Tallet, taget en Horaziſk Ode til Mønſter, dog ſaa, at han er meer Original, end Copiiſt. Iblandt de ſtærkeſte kan regnes Oden til Hertug Ferdinand, til de Tydſke, og andre, udi hvilke han ſynes fuldkommen at have lært Horaz den Kunſt af, at foredrage ſtærke og kiærnefulde moraliſke Sandheder. Man anfører til Prøve, Ode an die Feinde der deutſchen Muſe, ſaa lydende:

Von hunderttauſenden die für das Vaterland
Geblutet haben, glänzet Kleiſt,
Der einzige, geliebt den Muſen und erkannt
Für Held und groſſen Geiſt!
Mehr als Schwerin und Keith, und du, o Winterfeld,
Glänzt er im Tempel, wo ſein Bild
Den deutſchen Banden reizt, den deutſchen Held
Durch aus mit Muth erfüllt!

Wer

Wer mit des Vaterlandes Muſe falſches meint,
Und weggewandt von Sohnespflicht,
Sich wieder ſie mit fremden Volk vereint,
Den ſingt die Muſe nicht.
Den läßt ſie todt ſeyn, läßt in dicker Finſterniß
Den Marſchalls- wie den Bettlerſtab!
Begrübe ſie die Todten, o gewiß,
Sie ließ ihn ohne Grab.

2) Sinngedichte. 64 S. i 8vo. En Deel ere Efterlignelſer af den græſke og latinſke Anthologie. Andre ere tagne af Franſke og Italienſke Digtere. Man anfører til Prøver tvende følgende:

An die Nachtigall.

Ich denk an meinen Kleiſt, o liebe Philomele,
Vergebens ſingeſt du!
Du ſingſt ihn nicht hinweg, den Gram aus meiner Seele,
Ich höre dir nicht zu!
Kein Kleiſt iſt auf der Welt, die Welt iſt mir zu enge,
Vergebens ſingeſt du!
Wenn mir ein Engel jetzt, wenn mir Eloa ſänge:
So hört ich ihm nicht zu!

Orpheus.

Der Sänger Thraciens ſtieg mit Verwegenheit
Ins Reich des Pluto nieder!
Geſtraft ward er dafür, nach Billigkeit,
Die Hölle gab ſein Weib ihm wieder;
Er ſang, die Höll empfand Vergnügen, Plutos Blick
Gebot! die Hölle nahm von ihm das Weib zurück
Zum Lohn für ſeine Lieder.

3) An den Herrn Canonicus Jacobi, als ein Criticus wünſchte, daß er aus ſeinen Gedichten den Amor herauslaſſen möchte. 1 Ark i 8vo. Man roſer dette ſom et ſærdeles ſmukt og fortræffelig Digt om Amors Magt og Spil.

Halle. Abſchied an den Amor, 3 Ark i 8vo, beſtaaer af en Fortale til Amor og nie derpaa følgende meget nydelige Digter, forfattede i den Smag og Tone, ſom er den ſaa berømte Jacobi egen.

Leipzig.

Leipzig. Gedichte auf die Huldigung Seiner Durchlaucht. des Churfürſten zu Sachſen von Chriſt. Auguſt Clotius. 6½ Ark i 8vo. Faa Leylighedsdigter kan ſættes i Ligning med diſſe. Det første Digt er en heroiſk Ode, hvoraf man anfører til Prøve tvende følgende Stropher:

So glorreich ſtand kein Wittekind
Nach der erfochtnen Schlacht:
Als Er, wenn Er ein Herz gewinnt
Und Länder glücklich macht.
Geliebter war ein Moritz nicht,
Der deutſchen Muſen Luſt,
Und muthiger zur groſſen Pflicht
Kein Heinrich und Auguſt.

Derpaa følger Demopater og Auguſta, et dramatiſk Stykke, og dernæſt en allegoriſk Ballet: Thalia am Parnaß, ſom er bleven opført paa Theatret i Leipzig.

Leipzig og Zwickau. Johann Gottfried Wellers, Superintendentens zu Zwickau Gedanken über einige Stellen der heiligen Schrift und theologiſche Lehrpunkte. 1769. 395 S. i 8vo. Forfatteren har allerede ved flere theologiſke Skrifter opvakt en ſær gunſtig Fordom for nærværende, ſom er et ikke ringere Beviis paa hans mangfoldige theologiſke, hiſtoriſke og litterariſke Kundſkab. Vi noyes med blot at anføre Opſkrifterne paa de Afhandlinger, ſom det indbefatter, hvilke ere: 1) En af Homer ſamlet Beſkrivelſe paa de Gamles Strids-Vogne og Ryttere i Krig, til at oplyſe de Steder i den Hellige Skrift, hvor der mældes derom: 2) Undersøgning om de naturlige Aarſager til JEſu Død: 3) Over Pſalm. CX. 1. 4) Forklaring over nogle Ord i den tydſke Luther'ſke Bibel-Overſættelſe af den gamle Sachſiſke Ret: 5) Over Lignelſen om den uretfærdige Huusfoged af Luc. XVI. 6) En Sammenligning af Chetib og Keri i de fem Moſe-Bøger med de ældſte Overſættelſer: 7) Samlede Spor af Moſaiſke Love for Moſes: 8) Beregning over de i Loven anbefalede Geiſtlige Afgifter iblandt det Iſraelitiſke Folk. Diſſe Materiers Vigtighed og den Tillid man kan ſætte til Forfatterens bekiendte Lærdom og Indſigt kan være nok for at opvække Lyſten til diſſe Afhandlingers Læsning.

Qved-

Qvedlinburg. Vergleichung der naturlichen und eingepfropften Blattern nach Vernunft, Erfahrung und Religion angestellt von Joh. Friderich Danneil, Consistorial-Rath, Inspector des Hochfürstl. Gymnasii, und Pastor zu St. Ægidii zu Qvedlinburg. 64 S. i 8vo. Forfatteren har i det første Afsnit i korte Satzer forestillet i et modsat Forhold, Beskaffenheden, Egenskaberne og Erfaringerne ved de naturlige og kunstige Kopper, og det Farlige eller mindre Betænkelige ved disse eller hine, og strax derpaa har han stadfæstet disse korte Satzer og Modsatzer med Grunde og de berømteste Lægers Erfaringer og Vidnesbyrd. Det andet Afsnit indbefatter en kort Efterretning om Indpodningens Fremgang og Befordring i nogle Lande og Steder; de fordeelagtigste Domme, som nogle Læger og Theologer har fældet om Indpodningen; de Forsigtigheds-Regler, hvilke man efter de erfarneste Lægers Forskrift har at tage i Agt, saavel ved de naturlige som kunstige Kopper og disses Indpodning, og endelig en Igiendridelse af mange derimod herskende Fordomme, Tvilsmaale og Indvendinger. Forfatteren skal have fort sig de bedste medicinske Skrifter til Nytte, og man roser meget hans patriotiske Sindelag, Grundighed, Ordentlighed og Tydelighed.

Paris. Recueil des piéces, qui ont remporte les prix de l'Academie Royale des Sciences, depuis leur Fundation. Tom. VII. 1769. Der har ved Videnskabernes Akademie i Paris endnu været Afhandlinger, som siden Aaret 1748. har erholdet Prisen, men hidindtil endnu ikke ved offentlig Tryk var blevne bekiendtgiorte, og disse indbefattes her i dette 7de Bind af denne vigtige Samling.

Halle. Von dem menschlichen Verstande, und den nothwendigen Vernunft-Wahrheiten, die man den zufälligen, entgegen gesetzt, herausgegeben von Joh. Petr. Andr. Müller. 1769. 30 Ark i 8vo. Dette er Titlen paa en Bog, som egentlig indbefatter et Udtog af den Crusiske Logik og Metaphysik, dog med nogle Afvigelser, og som fornemmelig er bestemt til Forelæsninger.

No. 7.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 14de Februar. 1771.

Kiøbenhavn. Velmeente Erindringer i Anledning af Philopatrejas tredie Anmærkning om Geiſtlighedens Indkomſter. 1771. 23 S. i 8vo. — Denne lille Piece indbefatter en Deel ligeſaa velgrundede ſom velmeente Erindringer imod Philopatrejas, fremførte med en ſindig og ſagtmodig Beſkeedenhed. Forf. giver Ph. Ere for nogle rigtige og velgrundede Anmærkninger, men han troer ikke, at alt hvad Ph. har ſkrevet kommer af ſaa reen en Grund, og laſter ey uden Grund Maaden, paa hvilken det er fremſat. Det er for det første ikke ilde ſagt, at den, der vilde paaſtaae, at diſſe Tiders Lærere ſkulde være fattige ligeſom Chriſti Diſcipler og Apoſtler, han burde og ville, at Meenighedernes Omſtændigheder nu ſkulde være de ſamme ſom da. I det mindſte har Ph. ikke med denne ſin Slutning haft Tidernes Omſtændigheder for Øyne. Han vilde dog have været fornøyet med Phil. og denne hans tilføyede Erklæring, det var høyſt ubilligt, om Armod ſkulde giøre Standen foragtet, naar han ikke paa nogle andre Steder og med nogle andre Udtryk havde viiſt for-liden Agt for den Geiſtlige Stand, og derudi har denne Forfatter uden Modſigelſe Ret. At Geiſtlighedens uviſſe Indkomſter trykke og hindre Ægteſkaber foreſtiller han og ey uden Grund ſom en Satz, der taaler megen Indſkrænkning. Det Indfald Ph. yttrede om de geiſtlige Rentnere fortiente føl-

gende Erindring. „ Hvilket urigtigt og tillige haanligt Ud„ tryk! thi hvorledes beviſer han, at alle de Præſter, ſom „ have Penge paa Rente, have deres geiſtlige Indkomſter „ det at tilſkrive, og dernæſt, at alle, eller de fleſte, ſom „ have Penge udſtaaende, ere feede frem for andre, og at „ Fedme er Beviis paa Aagerkarle og bemidlede Folk?" At ved de Fattige, Chriſtus priſer Salige, forſtaaes Fattigdom i Aanden; at naar Geiſtlige, ſom Rige ikke kunde blive Salige, ſaa kunde andre Rige heller ikke blive det; det er noget, den gode Ph. uden nogens Erindring vel burde have vidſt, og ſkulde han det ikke have vidſt? Men hvad i Verden har da kundet bevæge ham til ligeſom for Alvor at yttre ſaadanne Indfald? Har han maaſkee vildet, at de Compatrioter, han opmuntrer til at ſkrive med ſig, ſkulde give Tonen til den Streng, han ſlog ſaa løſelig paa? Det lader i det mindſte ſaa. Thi han fortæller os, at han har Planer for, men han beder om fremmed Hielp til at føre dem ud, og bekiender ſin egen Uformuenhed dertil. Men hvad om han ikke nu faaer den forlangte Hielp? Saa frygte vi meget, at hans Planer blive der liggende, og hvi begyndte han os dem da med den Courage, med de Udtryk, der har ſat ſaa mange Skribentere i Bevægelſe? Hvi ſlog han paa den Streng, der ſkurrede i ſaa manges Øre? Men at komme til nærværende Forfatter igien, da ſynes han S. 12., at forandre Statum Controverſiæ, naar han ſiger: „ Saa „ længe Præſternes Levebrød ey paa anden Maade er ſtipu„ leret, ſaa bliver vel Meenighedens Gaver ved Brudevielſer „ og andre Leyligheder heller ikke Uret." Thi det er jo juſt dette Ph. vil, at deres Levebrød ſkulde dem paa en anden Maade ſtipuleres, og han ſkal gierne ville tilſtaae, at i Mangel deraf foruretter ingen med at tage Gaver for Brudevielſer. For Reſten viſer Forf. at han er ikke langt fra Ph. Meening med diſſe Ord S. 13.: „ Jeg igientager derfor „ gierne med min Herre det Ønſke, at Præſterne havde en „ med Billighed i Henſeende til Sted og Levemaade anordnet „ ſtaaende Løn, og jeg er vis paa, at mange retſindige Præ„ ſter længe ſiden ere kiæde af de Beſværligheder, Agerbrug „ og andet didhenhørende fører med ſig." Han laſter kun, at Ph. ikke har viſt Maaden, paa hvilken denne ſtaaende Løn kunde tilveyebringes. Men det har maaſkee Ph. vildet

have overladt til de Compatrioter, han lover en Matyr-Krone til Belønning, om de ville give ham Tonerne til de Strænge han slaaer paa, og hielpe ham til at udføre de Planer han har i Hovedet, i Fald det skulle lykkes deres Fiender at ødelægge dem, hvilken Matyr-Krone han dog selv synes ikke skiøtte meget om, efterdi han har ikke vildet være bekiendt, men heller ville overlade til sine Compatrioter og gode Venner, som maatte have Lyst til at give sig tilkiende, for at have den Ære og Lykke at ødelægges i Fald det skulde lykkes deres Fiender. Fremdeles viser Forf. at de Geistlige har ligesaa lovlig Adkomst til Interessentskaber i Handels-Compagnier som andre. Han beklager med Ph. at denne Stand har ligesom andre, sine uduelige og forargelige Mennesker, men viser, at Fattigdom snarere skulde forøge end formindske deres Tal. At Geistlige Embeder har overalt for stor Overflødighed af Indkomster skal ligesaa lidet med Sandhed kunne siges, som det ikke kan nægtes, at der jo og ere de i andre Embeder, som har for mange, og kunde taale at miste noget til andre deres Medborgere. At de Geistliges Antal er for stort, er og en af de Satzer, som har fortient Indskrænkning og Modsigelse. I et P. S. (thi Velmeente Erindringer ere skrevne i Form af et Brev) ønsker Forfatteren at man vilde betænke dem, som underviise Ungdommen paa Landet med nogen Forbedring i deres Vilkaar, vi lægge følgelig til, dem selv ogsaa med nogen mere Duelighed, og de Unge med bedre Underviisning.

Kiøbenhavn. Philoclereſias Anmærkninger over Philopatrejas Anmærkning om Geistlighedens Indkomster. 1771. 22 S. i 8vo — Man giver her Philop. Ret i to Poster, først saavidt han klager over den ubillige Ulighed i Kirke-Betienteres Indkomster, og for det andet saavidt han paastaaer, at Geistligheden paa Landet ikke burde være beskæftet med at tælle Tiende, for desto bedre at tage deres Embeds-Pligter i Agt. Man savner kun Middelet til hans Øyemeed og Forslags Iværksættelse. For Resten betragter man Philop. som en Skribent, der skulde have giennemhegiet enhver i sær i denne Stand, og det paa saadan en Maade, som ikke kunde andet end anrøre heele Standens Lemmer. (Denne Beskyldning er dreven ten me-

lig vidt) og man har med nogle faa Anmærkninger vildet vise: „hvor læt det var at angribe enhver ærlig Stand, „ naar man: 1) allene vil tage de Uværdige af samme Stand „ i Betragtning, og 2) naar man ingen Regnſkab ſkal giøre „ for ſin Kaadhed og Overmod.“ Dette er næſten en Apologie for Philopatrejas. Tilſtaaer man, at enhver Stand har ſine uværdige Lemmer, og at Philopatrejas har allene taget dem i Betragtning, ſaa blev han os jo ret en fortræffelig Mand, og kan man vel kalde Folk til Regnſkab for alt det, der endten i ſig ſelv, eller blot i nogles Øyne, kan være en Virkning af Kaadhed og Overmod. Man ſtøder ſig her meget over det Udtryk, o Skam at lægge Told paa Saligheds Midler, og vi kunde læt foreſtille os, hvad man vilde erindre derimod, at nemlig GUd ſelv har jo lagt Told derpaa, i det han har forordnet at Lærere ſkulde leve af Ordet. Dog er man og her ſaa billig at tilſtaae, at Phil. har ikke vildet laſte dette, og det kunde han jo heller ikke, efterdi han vilde, Lærere ſkulde have en ſikkelig og for deres Stand anſtændig ſtaaende Løn. Men ſiden man forſtaaer hans Meening og ſelv billig fortolker den, hvad har man da her ſaa meget at ſtøde ſig over? Han maa allene have foreſtillet ſig en ſtaaende Løn ſom mere anſtændig, end at nogen juſt til den Tid, naar han ſkulde nyde Saligheds Midler, maatte være betænkt paa ſaa mange Penge, ſom deres Adminiſtration ſkal koſte endten efter gammel Skik eller Kirke-Anordning. Han maa have foreſtillet ſig, at den Geiſtlige Stand ligeſom andre kunde have ſine Giærrige, der kan Misbruge ſin Ret og drive ſin Fordring paa uviſſe Gaver for vidt, og at der kan gives fattige og frugtbare Familier, ſom ſaadanne Bekoſtninger nu ved Brude-Vielſe, nu Børne-Daab, nu Begravelſe kan falde beſværlige helſt i trange Tider, naar de til mange Munde kan næppe fortiene det tørre Brød. For dem kunde da ſaadanne Udgifter ſynes ſom en Told, Skat, Afgift eller hvad deres ſvage Forſtand kunde indbilde ſig til Bebreydelſe eller Vanære for den æværdigſte Stand, der har ſine mange redelige, retſindige og nøyſomme, men kan og have nogle ſine uretſindige og alt for begiærlige Lemmer. Den Slutning, at der intet bør ofres til Præſterne, fordi Ofringerne ophørte i det Nye Teſtamente, kalder man her affindig, og har ikke megen Uret deri. Der-

ſom

ſom flere Forfattere (thi man ſkrivet ſig Vi) har Deel i diſſe faa Blade, da maa enhver i ſær have haft meget lidt at tænke eller ſkrive derved, da een allene gierne kunde have ſkrevet dem i en halv Slummer. For Reſten, derſom de mange Skribentere, der har grebet til Pennen imod Philop. havde i Begyndelſen kundet foreſtille ſig ham ſom en fordækt Skribent, der har ſkrevet ikke ſaa meget for at ſkrive ſelv, ſom for at opmuntre Compatrioter til at fortiene ſig en Matyr-Krone, om det ſkulde lykkes dem at blive ødelagte, da ſkulde man ikke have værdiget ham halv ſaa megen Opmærkſomhed, og næppe engang have tænkt paa i Drømme, end ſige vaagende at beſvare ham.

Kiøbenhavn. Pro Memoria til Philopatrejas fra Mag. Johann Arndt Dyſſel. Den Kongel. nye Opfoſtrings Stiftelſe til Bedſte. Sandbye i Lolland den den 5te Jan. 1771. Med Godiches Skrifter. 36 S. i 8vo. —— Der er noget i ſær hos Philopatrejas, ſom Hr. Mag. D. forundrer ſig over, men der er meget mere, vi har forundret os over fra den førſte Tid vi læſte hans Skrift. Vel lode vi os ikke i Recenſionen mærke dermed, og vi ſaae Skribenten ganſke alvorlig an. Men jo mere Philopatrejas røber ſig ſelv, det er at ſige, jo mindre hældig han udfører den Rolle, han under Navn af Patriot har paataget ſig at ſpille, jo mere berettiger han os til at ſige, at han er os en ſær Skribent, om han end ikke var det i ſig ſelv. Men han ſkal betage os al vor Forundring, ja beviſe, at den var ugrundet, jo bedre, han herefter, om han bliver ved, kan foreſtille en ſand og retſkaffen Patriots Perſon. Vi tør nu ſige, hvad der billig kan ſtandſe enhver tænkende Læſers, og i ſær en Recenſents Opmærkſomhed, hvis Pligt fornemmelig er at agte nøye paa alt hvad han læſer. 1) At en Skribent, efter en allernaadigſt forundt Frihed til Sandheds upartieſke Underſøgning, bryder løs allerførſt med en Jammerſang over det Had, der følger en ſand Patriot, ſom en Aarſag, hvorfor han, der dog endnu ikke ſom Skribent kan have følet Virkningen af noget ſaadant Had, maa ſkiule ſig og fordølge ſit Navn, er det ikke ſært? 2) At ſamme Skribent dog ſkriver ſaadanne Ting, og paa ſaadan Maade, at han dermed kunde opvække en billig Fortrydelſe, er det ikke ſært? 3) At ſamme

Skribent viser os for Resten saa stor Forstand og Indsigt, at vi med Hænder kan gribe, tage, føle paa, at han selv kan ikke bieſalde mange sine egne Slutninger, i sær i det Kap. om Geistlighedens Indkomster, er det ikke sært? 4) At samme Skribent med en nedrig Fabel tør trodse og forhaane alle dem, der kan have haft noget at indvende imod den allernaadigst forundte Skrive-Frihed: ret ligesom al Indvending derimod var egennyttig og ugrundet: ret ligesom saadan Frihed ikke ogsaa kunde misbruges, og have sine slemme Følger, ligesaa vel som en uindskrænket Bog-Censurs Myndighed: ret ligesom Regenten selv, der selv saa naadig taaler og hører Indvendinger og Betænkninger, end ikke skulde have indseet samme Følger: ret ligesom han endten ikke viiselig skulde have afveyet Følgerne i Forhold mod hinanden, og da besluttet at taale et mindre Onde for at erholde et større Gode, eller og vildet lære at kiende begge Afveye til begge Sider, for endelig omsider, om det skulde giøres fornødent, paa det nøyeste at vise dem Middelveyen, der ikke vilde eller kunde finde den: See! er det ikke sært, at saadanne Tanker har ikke svævet Philop. for Øyne, da han løb til at opsætte Ulvernes Klage? 5) At Philop. projecterer med saa stor Iver og Hæftighed, og synes næsten i samme Øyeblik at løbe fra sine Projecter, og lade andre tage dem op og giøre af dem, hvad de lyster; at han slaaer vældige Slag paa de meest skurrende Strænge, ret ligesom for at opføre os en nye og uhørt Musik, og i det samme seer sig om, og spørger, er der ingen, som kan Tonen? hvem vil stemme for mig? er der ikke sært? 6) At samme Skribent endelig offentlig bekiender sin Uformuenhed, raaber til andre om Hielp til at udføre det svære Arbeyde han har foretaget sig, til at redde ham i Land fra det Dyb, han har roet sig ud paa; at han forsikrer disse sine Medhielpere, som sine Compatrioter, om Regentens allernaadigste Beskyttelse, og tillige skrømmer dem med Foreſtilling om deres Undergang, Ruin og Ødelæggelse, hvorimod han har intet andet at trøste dem med, end en Martyr-Krands, han har flettet til dem, men som han selv saa slet foragter, at han, som ubekiendt, skiøtter ikke om at bære den: er det ikke sært? Med disse Særheder har Recensenterne længe brudt deres Hoveder, og trøster sig alene dermed, at Philop. nok selv engang løser dem alle disse Knuder. Men

der

der er ogsaa det hos hans Antagoniſter, vi har ikke lidet forundret os over. Brev-Skribenten til den høye Herre, hvor hidſig, hvor hæftig, hvor bitter og ſtræng for næſten ingen Ting! Philopatrejas et afſkyeligt Menneſke! en ugudelig Sophiſt! Tænk engang! Philopatrejas har vel udfordret til Duellen, det er ſandt, og det kunde nok ſætte en ærlig Mand i Bevægelſe, men han ſagde jo lydelig og tydelig, i det han ſvenſynlig pægte: See! der er Blöſe! ſtik der og der! Skulde Brev-Skribenten ikke have ſeet og hørt? Og har han det, hvad blev han da ſaa forbittret over? Nu Antiphilopatrejas! — Ja! — for at lade Kiærlighed dømme midt i ſtørſte Forundring, kan man ikke ſige andet, end han er en ſtor Helgen, men paa en Tid, da Geiſtligheden tænker alt for meget forſkiællig fra hine Tider, for ret at ſkiønne paa en Helgens Fortieneſter. Overalt, naar en eeneſte Skribent havde giort ſig Umage (og hvor læt en Umage) for at viſe Philopatrejas, at han kan ikke ſelv meene, hvad han ſkriver og ſlutter paa mange Steder, hvad var der da, der kunde ſætte ſaa mange Penne i Bevægelſe, uden den Opſigt Philopatrejas har giort, der alene kan anſees ſom blind Allarm, indtil Philop. mere eftertrykkelig viſer os, at det var ikke Spog, men ram Alvor. Det er Aarſagen, hvorfor Philop. har ikke ſat os i mindſte Bevægelſe, og til den alvorlige Koldſindighed, hvormed vi har recenſeret hans ſaa kaldte patriotiſke Anmærkninger. Men hvor blev Hr. Dyſſel af? Nær havde vi tabt ham af Syne. Hvad er hans Forundring? At Philopatrejas har ikke givet ſit rette Navn tilkiende. Ret ligeſom en patriotiſk Skribent dertil ikke kunde have gyldige Aarſager! ret ligeſom en Skribent ikke dertil var berettiget, og der i burde have ſin Frihed! Men ville vi dermed ſige, at Philop. har angivet gyldige Aarſager dertil? ligeſaa lidet, ſom vi kan anſee de Grunde for gyldige, paa hvilke Hr. D. paaſtaaer, at han burde have givet ſig tilkiende. Vi har givet vore Læſere at betænke, om ikke Philop. kunde have mere vigtige Aarſager til at ſkiule ſig, end hans foregivne Patriotiſme? Hvad tænker man om hans Fabel, hans aabenbar urimelige Slutninger, ſtrænge Reſolutioner og anſtødelige Indfald, overalt hans Skrivemaade? Hvad han derimod ſkriver ſom Patriot, var det af den Beſkaffenhed, at han kunde have Aarſag til at foreſynge os en

erbarmelig Jammerſang over Forfølgelſe, førend han leed nogen. Den dyre Tid bør afhielpes, Handelen befordres, Misbrug i Rettergang forebygges, Præſter have en anſtændig ſtaaende Løn, ſom andre vigtige Embedsmænd, og de bør ikke leve af deres Medborgeres blotte Naade og Gavmildhed, da deres Embede er ſaa ſaare vigtig og fortiener ſaa megen Høyagtelſe, diſſe patriotiſke Satzer, ſande eller falſke (thi en Patriot kan og vildfare) kunde de ſætte en Skribent, der havde i Sinde at fremſætte ſaadanne Problemer, i Frygt og Rædſel for at blive forfulgt eller ødelagt? Altſaa kan Philop. ikke have haft gyldig Aarſag til at fordølge ſig for at undgaae Forfølgelſe, ſom han hverken har lidt, ey heller har Aarſag at befrygte i Henſeende til det uſkyldigſte Indhold af hans Skrift, allermindſt naar han ſkriver under den allernaadigſte Konges Beſkyttelſe, han forſikrer ſine Compatrioter om, og allerførſt efter den allernaadigſt forundte Frihed. Den Skribent alene, der ſkrev frit efter ſin Indſigt og Samvittighed, paa en Tid, da Friheden har været alt for meget indſkrænket, og derfor virkelig har været efterſtræbt, efterjaget og forfulgt, han alene kunde have Aarſag at ſkiule ſig, af Frygt for Forfølgelſe, endſkiøndt han aldrig agtede at ſkrive andet, end hvad han ſom en ærlig Mand efter ſin Samvittighed kunde forſvare, og aflægge ſin Øvrighed og Dommere Regnſkab for, naar han dertil blev fordret. Det er altſaa i adſkillig Henſeende en ſær og ſvag Grund, paa hvilken Philop. har ſkiulet ſig. Men derfor ere vi ikke eenige med Hr. D. i denne hans Paaſtand, at enhver patriotiſk Skribent burde være ſit Navn bekiendt (thi hvem kan foreſkrive nogen ſaadan Lov) eller ikke kunde have nogen ſin og for ſig gyldig og uſkyldig Aarſag til at ſkiule ſig. „En retſindig Patriot (ſiger han) er et ſaa „ ætværdigt og elſkværdigt Menneſke, at han aldrig har nø„ dig under et opdigtet Navn at ſkiule ſig.“ Det første er ſandt nok, men hvem kan overſee alle de andre Aarſager, ſom en Patriot dog kunde have til at fordølge ſit Navn, om det end ikke var Frygt? og Gud give det havde været ſandt til alle Tider, at enhver Patriot kunde have ſagt, hvad for almeennyttige og vigtige Sandheder han vilde til Verdens og Staternes almindelige Bedſte, uden al Frygt for nogen Ulevlighed af Egennyttighed og Fordomme! Hr. D. lægger til:

„ Saa

„ Saa ſtor Tillid maa vi have til et veltænkende Publikum, „ at det aldrig hader den, der af et velmeenende Hierte ſiger „ Sandheder, der har Grund.“ Lad os da have den Tillid! men raader da det veltænkende Publikum (thi det hele Publikum er dog vel ikke veltænkende) altid for en Skribents og Patriots Skiæbne? Er man da ſaa fremmed, baade i den geiſtlige og verdslige Hiſtorie, at man ikke vidſte noget Exempel paa, at Dyd og Uſkyldighed, Sandhed og Patriotismus er bleven et Rov for det ilde tænkende Publikum, naar det veltænkende har alene kundet klage og ſukke, eller tie og tænke? Naar en Skribent ſiger: **Jeg vil være bekiendt, fordi jeg agter intet at ſkrive, der kan fortiene eller ſkaffe mig Had og Forfølgelſe**, da høre vi ham gierne, og roſe hans Frimodighed, der til ſin Tid kan have ſin gode Grund eller i hans Skrifts Indhold. Men vil han vende Ordene omkring i ſaadan Orden og Slutning: **altſaa kan og bør enhver, der intet agter at ſkrive, uden hvad en ærlig og god Mand kan forſvare til alle Tider, ogſaa ville være bekiendt**, eller ſaaledes, **altſaa maa den ville ſkrive noget, ſom en ærlig Mand ikke kan forſvare, der ikke vil være bekiendt**, da er Slutningen grundfalſk, og ſigter til at beſvære andre, der ikke ville være bekiendte, med ugrundede Bebreydelſer og Calumnier. Det er jo en almindelig Sagn, **at Sandhed er ilde lidt**, og der ere jo og kan være de vigtige og meget nyttige Sandheder, der kan finde ſaa ſtærke Fordomme imod ſig, og ſaa ſtor Modſtand af Egennyttighed og andre Laſter, at en god og dydig Mand og den retſkafneſte Patriot kunde til viſſe Tider have Aarſag til at ſkiælve ved at tænke paa nogenſinde at komme frem dermed. Ja lad der endogſaa være given den meeſt uindſkrænkede Frihed til enhver nyttig og vigtig Sandheds upartieſke Underſøgning, endda kunde man under Haanden finde Leylighed til at chicanere en brav Mand, fordi han betiente ſig deraf, ligeſom man kan finde Leylighed til at chicanere Folk, der blot vilde handle redelig, uden at ſkrive det allermindſte, og ſaadanne ſmaa Chicaners Betragtning, kunde til en eller anden Tid bevæge en Skribent til at ville gavne Publikum med ſine Skrifter, uden ſelv at have nogen Uleylighed deraf, ligeſom han og ikke ſøgte nogen offentlig Ære eller Belønning derfor. Men Frygt er dog ikke den eeneſte Aarſag, han kunde have.

Alene dette, at man ikke kan giøre enhver Regnſkab for hvad man ſkriver, ligeſaa lidet ſom for hvad man giør eller ſiger, kunde være gyldig Aarſag nok for en Skribent til at fordølge ſit Navn, foruden andre. Og man er maaſkee ofte misfornøyet med at en Skribent dølger ſig, alene for man kan ikke vide paa hvem man ſkal anvende ſine Chicaner. For Reſten bør enhver være vel betænkt paa, at han ikke ſkriver andet, end hvad han med en god Samvittighed kan forſvare, naar det ſkal være, endten han ſaa er bekiendt eller ikke. Den Skribent maatte beſidde et uædelt Gemyt, der vilde ſkrive noget, han maatte ſkamme ſig ved at være bekiendt, om han end ikke kunde lide anden Ulevlighed derfor, end den blotte Skam, og den maatte være dum, der i Tillid til en allernaadigſt forundt Skrive-Frihed vilde begaae nogen Forſeelſe, han kunde tiltales for, og i det Haab, at han ikke ſkulde komme til at lide, fordi han ikke havde angivet ſit Navn paa Skriftet. Men har ogſaa Skribentere bekommet en uindſkrænket Frihed til at ſkrive? Bogtrykkerne har bekommet den, det veed man. Men ingen Skribent bedrage ſig ſelv i den Tanke, at han uden Tiltale kan ſkrive alt hvad Ondt han vil og hvorledes han vil! Saa klager da Philopatrejas over heelt Skind, og paa en Tid, da han, efter den Forſikring han giver ſine Compatrioter, havde mindſt at befrygte. Men fordi hans angivne Aarſag ſynes ugrundet, fordi den ſande er ikke den retteſte og bedſte, deraf følger ikke, at han jo kunde have haft anden Ret og gyldig Aarſag til at være ubekiendt, om han end havde ſkrevet, ſom den bedſte Mand og retſkafneſte Patriot. Vi ere nu ſaa kiede af at høre og læſe hvad andet der kan have været at erindre imod Philopatrejas, at vi gider her ikke anføre mere, end den eene Hr. Dyſſels Erindring, ſom ſyntes os vigtig, endogſaa midt i ſin ſtørſte Urigtighed og Mangel af Beſtemmelſe og Nøyagtighed. Men vi har maaſkee opholdt os noget for længe derved, og vi har intet at ſige til Undſkyldning, uden at vi fandt intet andet værdt at lægge Mærke til, uden denne mærkværdige Poſt. I det øvrige var Philop. ikke nær al den Opmærkſomhed værd, og de Erindringer, der giøres imod ham ere for en ſtor Deel ligeſaa ubetydelige, ſom de hans Satzer og Udtryk, de giøres imod. En eeneſte grundig Beſvarelſe een Gang og for Alvor havde været nok. Men enhver kan nu ſkrive, ſom har Lyſt. Ikkun

dette

dette ville vi herved erindre, at vore Læsere maa ikke vente, at vi agter at recensere alt hvad som kommer for Lyset, uden det alene, som kan regnes iblandt lærde Skrifter, og indbefatter noget, som er Sundt og Godt.

Leipzig. Johann Dietrich Winklers, der heil. Schrift Doct., Pastoris zu St. Nicolai und Scholarchen in Hamburg, biblische Nebenstunden. Zweiter Theil. 1770. 18 Ark i 8vo. Denne anden Deel indbefatter 8te Betragtninger: 1) Nærmere Undersøgning, hvad det egentlig er for Vildfarelser, hvortil Apostlerne Paulus og Petrus sigter i deres eftertrykkelige Advarsler 1 Tim. I. 3. 4. IV. 7. 8. 2 Tim. IV. 1-4. Tit. I. 13. 14. 2 Petr. I. 16. 17. Efter Forfatterens Meening skal Apostlerne have sigtet til de Essæiske og Gnostiske Vildfarelse, som havde deres Oprindelse fra den Platoniske og Pythagoriske Philosophie. 2) Kort Undersøgning, hvad det er for Vildfarelser, om hvilke Paulus taler 1 Tim. IV. 1-3. Forfatteren forklarer i denne Afhandling de sidste Tider om der Nye Testamentes Tider, hvorefter intet 1000 Aars Rige er at forvente. 3) Undersøgning, hvad det er for falske Lærere der tales om 2 Petr. II. 1. Den berømte D. Joach. Lange har ved de falske Propheter forstaaet saadanne Kirkens Lærere, som levede ilde, og derhos giorde sig tykke af deres Orthodoxie, og har uden Betænkning hentydet dette Sprog paa de Modstandere, han har haft i sin Tid. Andre har derved forstaaet det Romerske Clerisie og andre Gnostikerne, hvilke sidste dog allerede vare nærværende, skiønt de først ret for Alvor brøde frem efter Apostelens Tider. Man biefalder helst dem, som tage Apostelens Ord i en mere indskrænket Forstand. 4) Grundig Beviis, at man af Math. XVI. 18. i den Romerske Kirke falskeligen tilegner Apostelen Peder noget besynderligt Fortrin, ligesom han burde kaldes den Christne Kirkes Grund. Forfatteren har omskrevet Ordene saaledes: Du bist felsicht, ein Felsenmann, der einen festen Glauben hat, aber auf diesen Felsen (nicht auf dich) wil ich meine Kirche bauen. 5) Den i Guds Kirke saa herligen befordrende Fred af Psalm. LXXXV. 9. 10. Denne Afhandling er af et sær opbyggelig Indhold. Den skriftmæssige Foreskil-

ling

ling af den Lære, om de Troendes aandelige Foreenin med Gud, forklarer Forf. unionem myſticam ved approx mationem Dei ad Fideles. 7) Tanker om den ſand Meening af Pauli Ord 1 Cor. V. 8. Lader os derfo holde Paaſke. Forf. meener, man ikke ſikkert deraf ka ſlutte, at Paulus har ſkrevet dette Brev ved Paaſke-Tide Han biefalder heller ikke denne Heumanniſke Forflyttelſe a diſſe Ord: ἐσε καθως ἄζυμοι, og deres Forklaring i ſenſu imperativo. 8) Tanker om Suurdeyen, ſom e Billede paa Synden 1 Cor. V. 6. Forf. har viiſt, at Sur deyen altid betyder noget afſkyeligt, og er derfor et Billed paa Syndens Afſkyelighed, dens Natur, Virkning, dens Skyld og haſtige Udbredelſe. Et tilføyet Anhang foreſtille den Høyeſtes ſkrækkelige Vredes Dom over den førſt Verden, og de rette Aarſager dertil, hvorved han tilli ge igiendriver dem, ſom ville forklare Syndfloden Oprin delſe af naturlige Aarſager.

Zürich. Johann Caſpar Fueslins Geſchichte der beſten Künſtler in der Schweitz. Erſter B. 280 S. Zweyter B. 287 S. De med Levnets-Beſkrivelſerne foreenede Billeder, har Forfatterens Søn Hr. Joh. Rudolph Fueslin ſtukket, eller hvor han ikke kunde bekomme Portraiterne, ſat viſſe maleriſke Ideer i deres Sted. Værket er allerede bekiendt af den første Udgave, ſom kom for Lyſet for 14 Aar ſiden. Men det har bekommet adſkillige betydelige Forøgelſer og Forandringer. Forfatteren har ikke blot indſkrænket ſig til Malere, men og udbredet ſig til andre Kunſtnere. Han beſtemmer nøye enhvers Character, Talent og Fortieneſte og giver god Efterretning om deres Værker. Deriblandt finder og Sted den berømte Keller, der har ſtøbt Ludvig XIV. Statue i Frankerige, hvilken en Franſk Ingenieur ved Navn Boffrand, der ſelv har bivaanet Støbningen, har udførlig beſkreven i en Afhandling, ſom her findes indrykt med dertil hørende Kobber S. 17-88. Nogle Levnets-Beſkrivelſer ere vidtløftigere end andre. De vidtløftigſte betræffer Hans Holbein, Johann Rudolph Schmith, Samuel Hofmann, Joſeph Werner, Wilhelm Stettler, Andreas Morell, Johann Rudolph Huberm. I Fortalen gives mange ſkiønne Lærdomme for

vore

vore Tider, om hvilke Forfatteren har ingen fordeelagtig Idee, saavel i Henseende til de Store og deres Tilbøyelighed til og Indsigt i Kunsterne, som og i Henseende til Kunstnerne selv og Anvendelsen af deres Talenter. Til den anden Deel er føyet den berømte Hr. Willes bekiendte Skrivelse til Forfatteren, i hvilke han forsvarer den tydske Skoles Malere imod de almindelige Fordomme.

Stutgard. Physikalisch Oekonomische Auszüge aus den neuesten und besten Schriften, die zur Naturlehre, Haushaltungskunst, Policey, Kammeral- auch andern damit verwandten Wissenschaften gehören, mit untermischten ganz neuen Abhandlungen und Zusätzen, durch gemeinschaftlichen Fleiß ausgearbeitet. Zehenden Bandes. Erstes Stück. 1769. Disse Udtoge finde stor Biefald og blive derfore med desto større Flid fortsatte. Nærværende Stykke indbefatter følgende Afhandlinger: 1) Nachricht von einem ohnweit Stutgard entdeckten Saüerbrunnen: 2) Entdeckung und Beschreibung eines naturlichen Glauberischen Wunder- und Mittelsaltzes: 3) Auszug aus des Herrn D. Reimari Abhandlung von den Ursachen des Einschlagens vom Blitze, nebst dessen naturlichen Abwendung von unsern Gebäuden: 4) Neue Art zu bleichen, auch ohne zu begiessen: 5) Inhalt der beyden Preisschriften: Wie dem Anwachs der Sanddünen vorzubeugen, und die beste Korn-Magazine und Fruchtboden anzulegen: 6) Beyträge zur neuen Geschichte der Blatter-einimpfung: 7) Auszug eines Schreibens, die Einrichtung der Leipziger oekonomische Gesellschaft betreffend.

Villa Franca. Di una Riforma d'Italia, Ossia Dei Mezzi di reformare i piu cattivi costhumi, e le piu pernicioſe leggi d'Italia. 1770. 708 S. i 8vo. Dette Skrift skal have haft en meget stærk Afgang, og dette er det andet deraf udkomne nye og meget forøgede Oplag, nemlig med 3de Kapitler, føyede til de 14, som udgiorde Indholdet af det første Oplag. Den ubenævnte Forfatter troer, at den nærværende Tid er den bequemmeste til at befrie Italien fra Overtroens

troens Tyrannie og Fordomme, naar kun Sagen ret angrib̃es. Da endnu mange slette Ting drives i Skolerne med stor Agt, og derimod mange nyttige og nødvendige Videnskaber ganske forsømmes; saa raader han Italienerne, at de skulde tage Skolernes Indretning i andre Stater i Betragtning, da Lærdommen snart skulde faae en anden Anseelse, og mange geistlige Misbruger rettes og bedres.

Rostock. **Kurzer Unterricht von dem wahren und dem falschen Christenthum, aufgesetzet und in seiner Gemeine vertheilet von einem Landprediger.** 1770. 6 Ark i 8vo. En tydelig Undervisning om Forskiellen imellem den sande og falske Christendom er et sikkert Middel til at udrydde falske Meeninger og aabne Veyen for den sande Christendom. Forfatteren hører iblandt de faa Læreres Tal, der ikke forrette deres Embeder som en Profession og et Haandværk, der allene sigter til at føde og underholde dem og deres Familie, men drage en oprigtig og alvorlig Omhue for deres Meenigheders Velfærdt, og for at udbrede iblandt dem en retskaffen Kundskab om Gud og den sande Christendom. Han roser sig selv ey uden Grund deraf, at hans Tænkemaade og Undervisning i de væsentlige Stykker kommer overeens med den Værdige Hr. Past. **Simonis** til Lissov hans **Entwurf der Lehrart**, som i forrige Aar har bekommet Prisen af 100 Daler i Berlin. Han raader sine Tilhørere at læse **Menoza**, og har givet sine Skolemestere den Stresoviske Haandbog i Hænderne. Efter et tydeligt Foredrag af Christendommens Grund-Sandheder, forestilles kortelig i bibelske Sprog en sand Christens Egenskaber, og de vrange Begreb igiendrives, som de fleste Mennesker gisre sig om en sand Christendom.

Jena. De Fatis Studii lingvarum orientalium inter Europæos. 50 S. i 4to. Forf. Hr. Prof. **Bohn**, begynder med Aaret 1311., da **Clemens V.** forordnede ved et Decret, at der paa adskillige Universiteter skulde være tvende i det Hebraiske, Chaldæiske og Arabiske Sprog erfarne Mænd. Der blev dog den Gang kuns lidet udrettet dermed. **Arnoldus de Villa Nova** og **Nicolaus de Lyra** vare fra 1300. til 1349. næsten de berømteste Mænd derudi. Reuch-

lin

lin bekommer et meget anſeeligt Sted, og han ſtilles ligeſom for i Spidſen for alle Lærere i det hebraiſke Sprog. Den Complutenſiſke Bibel-Udgave bliver ſat ved Siden af hans Skrifter. Derpaa følger de andre Lærere, hvis Skrifter hidhenhøre, og dernæſt de, ſom har lagt Vind paa det Arabiſke, Syriſke, Chaldæiſke og Æthiopiſke Sprog, og bemøyet ſig for deraf at oplyſe det Hebraiſke. Her bliver fortalt, hvad Skiæbne diſſe Sprogs Dyrkelſe har haft, hvorved tillige indſtroes Betænkninger om de Lærdes Bemøyelſer i den Henſeende. Begyndelſen til det Arabiſke Sprogs Dyrkelſe, da det ved Bøgers Udgave, og Grammatikens Foredrag blev mere bekiendt, bliver ikke udſat over Aaret 1516. Den førſte, ſom udgav en Æthiopiſk Bog, var en tydſk Præſt til Cøln, ved Navn Johan Potken, ſom udgav til Rom 1513. Pſalterium cum hymnis nonnullis V. T. & Cantico Canticorum. Vidmanſtad, Keiſer Ferdinands Canzler udgav til Wien 1655. den førſte Syriſke Bog, ſom var det Nye Teſtamente. Blandt de Tydſke er Andreas Acoluth den førſte, ſom til Leipzig 1690. lod trykke en Armeniſk Bog.

Cleve. Wilhelm Albert Bachiene, **öffentlich Lehrer der Aſtronomie und Geographie, und Predigers des göttl. Worts zu Maſtricht, hiſtoriſche und geographiſche Beſchreibung von Palæſtina, nach ſeiner ehemahligen und gegenwärtigen Zuſtande, nebſt vier dazu gehörigen Landcharten, aus dem Holländiſchen überſetzt und mit Anmerkungen begleitet von G. A. M. Des Erſten Theils, dritter Band.** 506 S. i 8vo. Bachienes Værk er vidtløftigt og udførligt, og indbefatter næſten alt hvad der hører til en fuldſtændig Kundſkab om Palæſtina. Overſættelſen er ledſaget med mange ſkiønne Anmærkninger og Forbedringer af den ubenævnte Overſætter. Han har og ladet affatte et Chart over Landets nærværende Tilſtand, og fornemmelig fulgt Hr. **Büſching** i den 5te Deel af hans fortræffelige Jordbeſkrivelſe.

Paris. Le Voyageur françois ou la Connoiſſance de l'Ancien & du noveau Monde, mis au tour, par M. l'Abbé de la Porte. Tom. IX. X. 1769. Diſſe tvende Deele indbefatte Beſkrivelſen af Canada, Penſylvanien, Virginien,

ginien, Florida, Jamaika, Louisiana, Mexico, og Californien. Efterretningernes Mængde, deres gode Valg, Afverling og Mærkværdighed vil forskaffe Læseren en lærerig Fornøyelse. Man kiender de fleste Reyse-Beskrivelsers utaalelige Vidtløftighed. Hr. de la Porte giør Udtoge deraf og samler derudi kun de nyttige, betydelige og angenemme Efterretninger, som Reyse-Beskrivelserne indbefatte tillige med mange ubetydelige og kiedsommelige.

London. Dialogues sur le Commerce des Bleds. 1770. Den Strid, som hidindtil i forskiællige Skrifter er bleven ført med stor Iver for og imod Korn-Udførselens Tilladelse foranlediget ovenmældte nye Skrift. Forfatteren er tydelig og upartiesk. Han viiser Fordeelene saavelsom de skadelige Meeninger af begge stridige Meeninger, og giør endelig den Slutning, at Korn-Handelen bør begunstiges med al muelig Frihed; men at Regieringen maa have et vaaget Øye over den Korn-Handel, som drives i Landet til daglig Underholdning.

Halle. D. Joh. Pet. Eberhards Gedanken von Nutzen der Mathematik, und ihrem Einfluß in den Staat. Nebst einer Nachricht von seinen Vorlesungen. 1769. 3 Ark i 8vo. Forfatteren igiendriver først de Fordomme, hvoraf saa mange ere indtagne imod Mathematiken, og viser dernæst denne Videnskabs Nytte i Theologien, Jurisprudentzen, Lægekunsten, Krigskunsten, og det almindelige Liv. Han oplyser den derom givne Theorie med tydelige Exempler, og anfører overalt de bedste Skribentere, som har handlet vidtløftigere om Mathematikens Nytte.

Lübeck. Phædon, aus dem Griechischen des Plato, übersetzt von Johann Bernhard Köhler, ausserordentl. Prof. der Philos. und der Geschichte zu Kiel. 154 S. i 8vo. Man roser denne Oversætter, som den der langt bedre har troffet og udtrykt Platons egentlige Charactrer, end Hr. Moses von Mendelson, der for nogle Aar siden har leveret os en tydsk Oversættelse af den samme Sokratiske Samtale om Siælenes Udødelighed.

Af disse lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 8.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 21de Februar. 1771.

Kiøbenhavn. Upartieſk Underſøgelſe om de Akademiſke Examina ere Videnſkaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade. 1771. 48 S. i 8vo. — Den ubekiendte Forfatter er ikke eenig med dem (og altſaa heller ikke med os), ſom holde den Akademiſke Overhøreſe for nødvendig, hvilke han derfore beder, at vende deres Øyne hen til de mangfoldige Univerſiteter i Tydſkland, hvor man antager enhver iblandt Studenternes Tal, ſom mælder ſig og kan betale ſine Inſcriptions Penge. Hvor ſtaaer det, ſpørger han, med Videnſkaberne i Tydſkland? Har man et mindre Antal af Lærde der, end hos os? eller ere de Betieninger, ſom bør beſættes af Studerende, ſlettere beſatte, end i Dannemark? Forfatteren nægter dog ikke, at de jo ogſaa har ſine gode Følger. Hvad det første Examen, den ſaa kaldte Depoſitz, anbelanger, da tør han ikke raade til dens Ophævelſe, ſaa længe Skole- og Univerſitets-Væſenet forbliver i ſin nærværende Forfatning. Han meener det er et Baand, der holder Skole-Lærere til Flid og Troſkab i deres Embede. Vel ere Biſkopperne Scholarcher, men deres Embede ſkaffer dem nok af andet at tage vare paa. „ Profeſſo„ rerne ved Univerſitetet ere derfor i viſſe Maader mere „ Scholarcher end Biſkopperne; og naar en Rector allene „ kan mage det ſaa, at hans Diſcipler forholde ſig upaaklage„ lig ved Univerſitetet, har han giort ſit Embede, ſom

„ en fortræffelig Mand, og kan trodſe enhver, om han ſaa „ ikke har giort andet, end hørt og ſlaaet.“ I Henſeende til de Lærende har den og ſin Nytte. Lyſt til at udmærke ſig ved det Akademiſke Examen er hos de unge ærekiære Gemytter en Spore til mange Aars Flid. Desuden er Profeſſor dem et æret og frygtet Navn, og hvad giør ikke den Unge for at behage dem, ſom han mærker hans Forældre ere ſaa bange for at mishage? Andre Fordeele af dette Examen har Forfatteren ikke indſeet. Men han troer og det paa den anden Side har ſine ſkadelige Følger, og han anſeer dette Forhør ſom et ſkadeligt Baand paa Lærernes Indſigt, og et Middel til at giøre de bedſte og redeligſte Lærere lunkne i deres Embede, og betage dem al Mod og Lyſt til at lære. Forfatteren maa forklare ſig ſelv derover. „ Hvad „ er det for Videnſkaber, ſom giøre den akademiſke Examen „ meeſt glimrende, og forſkaffe et ungt Menneſke de fleſte „ Berømmelsestegn? Det er ikke dem, ſom udfordre den „ længſte Tid i Skolen for at læres, eller, ſom forudſætte „ den ſtørſte Flid og Duelighed hos Lærerne for at læres vel. „ Den ſtørſte Fremgang i det grædſke og latinſke Sprog er „ neppe kiendelig ved den akademiſke Examen for den Exa„ minerende ſelv, end ſige, at den ſkulde udmærke en Candi„ dat iblandt den ſtore Hob af Medcandidater. Lad et ungt „ Menneſke have anvendt ſin meſte Skoletid (og jeg holder „ denne Tid ikke ilde anvendt) paa at erhverve ſig en grun„ dig Indſigt i det græſke og latinſke Sprog, lad ham læſe „ ſine Autorer efter ſin Alders Maade med Smag og For„ ſtand! hvad hielper denne møyſom erhvervede Kundſkab „ ham til at glimre ved Akademiet? En halv Times Over„ hørelſe er al den Tid han faaer til at viſe ſig; og om han „ end viſer ſig nok ſaa fordeelagtig, ſaa faaer han dog for „ mange Aars nyttige Flid ikke fleer eller ſtørre Berømmel„ sestegn, end en af hans Medcandidater for et unyttigt „ Præceptum, ſom han med en god Hukommelſe i nogle „ Dage kan lære uden ad. De ſaa kaldte Præcepta ere det, „ ſom ſtrække meeſt til den Sum af Roes, ſom et ungt Men„ neſke eftertragter ved Akademiet: jo fleer af diſſe, jo flere „ Bene: jo fleer Bene, jo ſtørre Roes. Al ſin Videnſkab „ reducerer et ungt Menneſke til Bene: alt hvad ſom ikke „ lader ſig reducere dertil, er en Vahre ſom han ikke kan

„ bru-

„ bruge. En latinſk eller græſk Autor meer eller mindre! „ Jeg kan dog ikke faae meer end **Optime** for Grædſken el„ ler Latinen. Men et Præceptum meer, er en Fortieneſte „ meer; ſkulde det end ikke være brugbart længer end Exa„ mensdagen. Det unge Menneſke faaer Lede til al den „ Kundſkab, ſom koſter for megen Tid i Skolen, og fylder „ for lidet paa hans Beneliſte. Og Diſciplernes Lede med„ deler ſig ſnart til Læreren. Denne mærker, at Stympe„ ren blant hans Ordensbrødre, hvis hele Kundſkab i det „ grædſke og latinſke Sprog er laant af Paſors Lexicon og „ Minnellii Noter, ſender ſine Diſcipler med ſtørre Bevøm„ melſe til Akademiet, end han, ſom giør Sprogene til ſin „ Hovedfag, og Præcepta til Bieſager. Han ſeer derhos „ let, hvor meget mageligere han kan have det, naar han „ kan overtale ſig til at følge Glendrianen. — Og hvi ſkul„ de han kunne modſtaae at følge den, naar han finder „ Magelighed og Ære paa een Vey? Han ſætter Underviis„ ningen i Sprogene tilſide, hvorved Arbeydet er det ſvæ„ reſte paa hans Side, og ingen Ære for ham at vinde, og „ ſyſſelſætter ſine Diſcipler med Præcepta, hvorved al Ar„ beydet bliver deres, og han ſelv kan være rolig. Saa „ mange Definitioner til den Dag! ſaa mange Theſes til den! „ og kan du dem ikke. — — Læreren hører og brummer, „ Diſcipelen reciterer og ſkiælver; den ene lader Ørene, den „ anden Næver ſaa længe til, indtil Lectien er lært, og Can„ didaten vis paa ſit **Optime** til Examen.“ Vi har her„ ved intet at anmærke, uden dette, at han i ſin Forklaring ſynes at ſlaae paa den ſamme Strænge, ſom de, der giøre Sprogene til en Hoved-Sag i Skolerne. Uden i mindſte Maade at nægte Nødvendigheden af de lærde Sprogs Dyrkelſe, i ſær for dem, ſom ville regne ſig til de Lærdes Claſſe, ville vi allene ſpørge, om Sprogene ere for Tingene eller Tingene for Sprogene? Lader os allene følge Naturen her„ udi, ſom i alt andet, og da ſkulle vi uden Tvil tilſtaae, at den lærer et fremmed Sprog med dobbelt Fordeel af Tid og Umage, ſom har lært at tænke først i ſit eget, og vi tør uden Betænkning paaſtaae, at de Lærde Sprogs Dyrkelſe, naar kun deres første gode Grunde ere lagte i Skolerne, bør me„ get mere være den grædſke og latinſke Profeſſors Beſkæftelſe ved Akademiet, og tør vi paa den ſamme naturlige Grund,

at Sprogene ere for Tingene, frit paaſtaae, at det var urimeligt, om man vilde af unge Mennesker kræve ſkarp Regnſkab for Sprogene, det er at ſige en blot Ord-Kundſkab, uden ogſaa tillige at forhøre om de begribe Tingenes første Elementer i deres Sammenhæng og Forbindelſe. Der er et Sprog, Naturen ſelv lærer os, for ligeſom at haſte med os til Tingenes Kundſkab. Hvi følge vi da ikke Naturen, lære derudi først at kiende Tingene, ſom beſtemmer allene vor Kundſkabs Værd, og da ſkal der siden ikke behøves nær ſaa megen Kunſt til at lære fremmede Sprog? Hvor vanſkelig lærer man en medicinſk græſk Autor, naar man ikke er Medicus, og hvor let derimod, naar man er det? Forfatteren anſeer det videre for en ſkadelig Indſindelſe af det Akademiſke Examen paa Skolerne, at man i Skolerne maa ſpilde Tiden med blot at lære uden ad, og med den nøyagtigſte Oplæsning i et fremmed Sprog, hvori de Unge ikke kan komme til den Færdighed, at de med egne Ord kunde forklare ſig over Tingene, og ſaaledes viſe deres Skiønſomhed og Eftertanke; at Læreren kan og tør ingen Forandring giøre ved Compendierne; at de maa lade alle deres Unge lære og læſe de ſamme Ting, ſkiøndt ikke alle have det ſamme Maal. Dette ſkal være nok ſagt for at viſe, at det Akademiſke Examen ſætter en duelig Skole-Lærer i en beſtandig Strid med ſin Indſigt og Lyſt, da han kan ikke underviſe ſom han vil, af hvad for Bøger og efter hvilken Methode han vil. Andre maa dømme. Vi kan allene ſige dette, at vi have de priſeligſte Kongelige Anordninger, hvilke, naar de i det Væſentlige og paa det nøyeſte uden al Misbrug og Egennyttighed efterleves, kan tilveyebringe de bedſte og klækkeſte Akademiſke Borgere og med Tiden de lærdeſte Mænd. Hvem binder Skole-Lærerne i Henſeende til Methoden? Vil man juſt ikke overdrage privilegerede Lærebøgers Forfatning til en eller anden Profeſſor og lade den indføre med Kongelig Befalings Myndighed i Skolerne, for ey at give nogen enkelt Lærer Monopolium paa ſin Videnſkab, ſaa kan man jo lade Lærerne ſelv, hvem der vil, eller og befale, de alle ſkal ſkrive hver ſine Lærebøger for ſine Lærlinger. Det ſkulde eller burde opvække en dydig Emulation, Lærere ſkulde giøre ſig Umage for den eene med den anden at ſkrive og forfatte de bedſte Bøger hver efter ſin Indſigt og ſin Tænkemaade. Dette

ſkulde

ſkulde ſkaffe Landet flere Skribentere og flere Lærde Mænd for Lyſet, ſom det ellers har ingen Mangel paa. Hvad det angaaer, at de alle i Skolerne maa lære eet, hvad ſkader da det, at alle unge Menneſker faaer en almindelig Forſmag paa alle de Videnſkaber, ſom i det almindelige Liv har deres almindelige Nytte. Kort at ſige, naar Lærere ved et Univerſitet holder over gode Anordninger til Videnſkabernes Dyrkelſe, naar de gjøre hver ſin Pligt og har det almindelige Bedſte, mere end deres egen Nytte for Øyne, da vil den ſamme Iver og Nidkiærhed for Videnſkaber udbrede ſig til alle de mindre Skoler. Men ſlendrer man ved et Univerſitet, ſaa vil den ſamme Slendrian udbrede ſig til alle de Skoler, ſom deraf dependerer. Dog ville vi dermed ikke ſige, at med alle de fortræffelige Anordninger vi have Skolevæſenet angaaende, der endda ikke ſkulde være noget, ſom endten med Nytte kunde forandres, eller ved nøyere Beſtemmelſe og nyere Anordning forbedres. Paa de af Forfatteren angivne Grunde, ſom ikke viſer andet end idel Misbrug, hvilken vi allene betragte ſom muelig (for dens Virkelighed ſtaaer han ſelv til at ſvare) turde vi ikke paaſtaae, at det Akademiſke Examen burde ophæves. I en Sammenligning mellem tydſke og danſke Skoler møder os iblandt andre den betydelige Sandhed, at vore Skole-Diſcipler drives mere af Frygt for Lærere og Akademiet, end af Lyſt til Videnſkaberne. Men ſkader det vel, at de har Frygt, naar det kun var Ærefrygt, tempereret ved egen Lyſt og Drift. Kort ſagt: naar der ikke ſlendres ved et Univerſitet og i Skolerne, naar Lærere ved at viſe den tilbørlige Agt for Videnſkaber ſætte ſig ſelv i tilbørlig Agt, ſaa ſkal det ſnart give de ærekiære unge Menneſker baade Lyſt og Reſpect, og den Frygt, dermed er foreenet, maa de nok have." Men Slendrian giver Ulyſt, og ſiden de dog maa ſlendre, for at ſlendre ſig deres Bener til, ſaa gjøre de det kun af en ſlaviſk Frygt. Man ophæve, ſiger Forfatteren, det første Examen, og da ſkal Profeſſor-Frygten ophøre. Det er ſandt nok, men hvad Caution giver han os for det nye Liv, der blot ved ſaadan Ophævelſe ſkulde opſtaae i vore Skoler, og for de ædlere Drifter til Flid, ſom han lover os. Vi holde for, at ingen Fornuftig kan miskiende dette, at unge Menneſker har et Examen at forberede ſig til, men det maa være alvorligt uden Barnagtighed,

og at unge Mennesker kan have Respect derfor, hvad end ten saa dette Examen allene blev holdt, før de kom fra Sk lerne, eller naar de kom til Akademiet, og det maatte vær et Examen, hvori et hvert ungt Menneske kunde have Le lighed til at vise sin Indsigt og Flid uden Forskiæl og ube Persons Stands eller Rangs Anseelse, og et heelt Auditc riums almindelige Biefald, eller en Hoved-Character give ham med et almindeligt Biefald, skulde virke mere end en he Sæk fuld af de saa kaldte Bener for at læse noget op af blo Hukommelse, hvorved en lykkelig Dosmer skal ofte tag Prisen fra et lykkeligt Genie. Derimod vilde Forfatteren at Skole-Lærere skulde staae under Opsigt af et Collegium Scholarchale, hvori tillige andre Mænd af større Myndig hed og Anseelse, end de Geistlige allene skulde have Sæde Vi vil, uden at giøre nogen Indvending imod dette Forfat terens Forslag, allene sige dette, at førend man foretage vigtige Forandringer, som kan og være Misbruger undergiv ne, var det bedst at see alle muelige Misbruger hævede og forekommede ved en nærværende Forfatning. Thi ved heel Forandringer i Heelt og med eet geraader man oftest af en Ulevlighed i en anden, og saa er man altid lige nær, og man faaer aldrig Projectmagere til at tie, at de jo immer raabe paa Forandringer, saa længe de seer Misbruge, som de ofte give Forfatningen Skyld for, da den dog dermed kan være den bedste i Verden. Collegium Scholarchale i hver Provintz skulde atter igien staae under et Over-Collegium, som skulde bestyre det almindelige Skole-Væsen under Regieringens umiddelbare Opsyn. Det er det store, det vigtige, det vidt udseende Basedoviske Project, som vi aldrig blot i Tanker ne kan forestille os uden med den hellige Ærbødighed, vi ønske det maatte fortiene, om det kom til Virkelighed. Kun at ingen Hoved-Forandring maatte foretages, uden at eftertænke og beholde hvad der i en nærværende Forfatning hist og her allerede er fortræffeligt. Forfatteren vil og unde de offentlige Skole-Lærere visse private Læsetimer, hvorfore det skulde være dem tilladt at lade sig af de Unge betale, for derved at opmuntres til desto mere Flid og Troeskab i deres Embede. Vi har intet herved at erindre enten med eller imod, men allene dette, at om dette blev tilladt, maatte Tilladelsen forebygge, at Lærerne ved private Læsetimer ikke skulle for-

forſømme de offentlige, og giøre privat Intereſſe til Øye maalet af deres hele Underviisning, ſaa at de fattige, men dog lærvillige Diſcipler, der maatte lade ſig nøye ved de offentlige Forelæsninger allene, derover ikke bleve forſømte eller og de maatte tillige have Adgang til de private uden Betaling. I en Beſkrivelſe, ſom Forfatteren fremdeles giver paa det første Akademiſke Examen efter dets i hans Tanker feylagtige Beſkaffenhed, yttrer han nogle Tanker, ſom i vore Tanker behøve nøyere Overveyelſe. Saa laſter han først, at man examinerer de Unge efter et angiven Compendium, da man tvertimod ikke burde rette ſig efter noget. Vi maatte nok ſpørge, om alle Videnſkabers Omfang er ſaa nøye beſtemt, at en examinerende Profeſſor kan maale et ungt Menneſkes Begreb derudi efter ſit eget, og ſikkert troe eller kræve, at et ungt Menneſke ſkal kunne vide at kunne giøre ham Regnſkab for alt hvad han ſelv troer at henhøre til den eller den Videnſkab? Saadan et Regnſkab kan næppe kræves uden af dem, der har haft Leylighed til at udſtudere en Videnſkab efter fleres Theorier, men unge Menneſker bør have Læſebøger, hvoraf de kan lære de første Elementer, og det er uden Tvil billigt, at deres Examinator maa lempe ſig efter de Unge i den Henſeende. Dernæſt vilde Forfatteren, at de Unge ikke ſkulde examineres i alle Videnſkaber, men enhver efter ſin Beſtemmelſe. Dette Forſlag har en vidtloftig Udſigt. Er eller kan alle unge Menneſkers Beſtemmelſe i de første Aar være faſtſat? Overalt holde vi for, at det er en fortræffelig Indretning ved vor Univerſitets og Skole-Væſen, at unge Menneſker i Følge ſamme ſaaer en almindelig Forſmag paa alle i det Menneſkelige Liv almeennyttige Videnſkaber. For alting kræver Forfatteren Latin og Græſk, ſom noget de Unge fornemmelig burde giøre Rede for i det Akademiſke Examen, naar det endelig ikke ſkulde afſkaffes. Vi ſkulde hellere ville følge Naturen, og Middel-Veyen. Lad de Unge faae en god Grund i Latin og Græſk. Men lad dem og tillige faae en god Grund i Videnſkabernes første Elementer. Deres videre Fremgang i begge kunde og burde da befordres ved en høyere Skole. Vi kan allene her ikke lide det Ord **fornemmelig**. Vi vide heller ikke hvad Forfatteren egentlig vil ſige dermed, efterdi han dog og ſiden taler om Hiſtorie, Geographie, Philoſophie, Phyſik og Mathematik, ſom Vi-

denskaber, der og burde kræves af en Akademisk Candidat. Hvad han lægger til, at man og i Skolerne burde lære kiende sit eget Fædernelands oeconomiske og politiske Forfatning og Rettergangs Maade, har vi intet at indvende imod. At der i disse Videnskaber burde examineres paa Dansk har og sin gode Grund. Naar han siger, at man altsaa gierne kunde antage Candidater ved Akademiet med en liden eller ingen Kundskab i det latinske og græske Sprog, naar der ved Akademiet blev læst og examineret paa Dansk, og uden nogen foregaaende Prøvelse, saa undtager han derfra de Candidater, som komme til Akademiet igiennem de latinske Skoler, og man bør da forstaae Forfatteren saaledes, at han anseer disse Candidater, som dem, der egentlig skal regnes til de Lærdes Classe. Hvad det andet saa kaldte philosophiske Examen angaaer, da tager Forfatteren ikke i Betænkning at erklære det for ganske unødvendigt, endskiønt han tilstaaer, at det er indstiftet i en god Hensigt, naar den kun blev opnaaet. Efter nærværende Beskaffenhed derimod troer han, at man kan ansees at kræve baade for meget, og for lidet af en Student til dette Examen, for meget naar man vil forlange en grundig Indsigt i alt det man kræver, og for lidet, naar man lader sig nøye med en blot Igientagelse af det første Examen. Han laster herved ey uden Grund, den Feyl mange har lagt Mærke til, at de Studerende vænnes til at ansee de Indsigter, de maa lægge sig efter for Examens Skyld, som blot fornødne for dette Examen, og, naar dette er forbie, saa bilde de sig ind at have naaet Maalet i disse Indsigter, og bekymre sig siden sielden derom. For Resten meener han, at dette Examen kunde gierne sættes til Side,

„ naar kun Professorerne indrettede deres Forelæsninger
„ paa tydsk Viis, og læste ligesaa flittig, som de Tydske,
„ hvortil de endog vilde faae en stor Opmuntring, naar dette Examen blev afskaffet. Thi i det Sted nu ingen Professorers Collegier besøges uden deres som examinere, hvorved ofte den høylærde Stymper faaer de fleste Tilhørere,
„ og den dueligste Lærer sidder ledig, saa vilde enhver Student udvælge den Lærer, han synes bedst om, og som giorde sig meest Møye for at gavne ham. Hvad Følger dette
„ igien vilde have i det hele Universitets-Væsen, hvilken Activitet det vilde foraarsage baade hos Professorer og Stu-

„ den-

„ dentere, behøver jeg ikke at erindre.“ Der ere maaskee flere end denne Forfatter, der anſee de mange Akademiſke Examina, ſom ligeſaa mange Hindringer for flittige Studentere i deres Studeringers Løb. Uden Tvil har diſſe meeſt deres muelige eller virkelige Feyler og Misbruger for Øyne. Men vi vide og, at der ere de, ſom anſeer og beſkriver dem, ſom en fortræffelig Indretning i det Danſke Studerings-Væſen. Diſſe maa ganſke viſt have deres Henſigter og Øyemærker for Øyne, uden at ſee paa, endten de opnaaes eller ikke. Hvis vi her vare Projecteurer og ikke blot Recenſentere, da ſkulde vi maaskee, alt nøye betragtet og i al Henſeende, hellere raade til at følge Middelveyen. Maaskee Feylene og Misbrugene Forebyggelſe derved, eller Examinum Formindſkelſe ſkulde være langt mere raadelig, end deres fuldkomne Afſkaffelſe. Vi ville nu forudſætte det af Forfatteren foreſlagne Provincial-Collegium, kunde da ikke det første Examen eller Depoſitzen ſkee for dette Collegium, naar de Unge ſkulde dimitteres fra Skolerne, og det efter ſom de befandtes moedne nok dertil, uden at være bundne til viſſe Tider? En moeden Diſcipel kunde da komme fort, uden at bie efter de ſvage, og de Svage maatte bie, til de kunde blive moedne. Der ſkal jo ſaa holdes Examina i Skolerne for de Diſcipler, ſom demitteres, og ere diſſe ikke gyldige nok, hvorfor ſkal de da holdes, men ere de gyldige, hvortil behøves da den ſaa kaldte Depoſitz? Her fik vi da Depoſitz og Skole-Examen ſammenſmeltede til eet. Nu det philoſophiſke Examen, ſkulde det afſkaffes? Har ikke Studentere nu et Curſum Academicum at fuldende. Lad dem viſe os, at de har fuldført det, ſom kiække og brave Mænd, der ere moedne til at tiene deres Fæderneland! Lad dem mælde ſig, og ſige, nu ere vi moedne, og vi ville gierne examineres, for vi ſkamme os ved at anſees for noget, uden vitterligen at være det, vi ville anſees for. Kom da ikke her et Akademiſk Examen dem vel tilpas i et ſaa fortræffeligt Øyemærke? Og det blev da et Examen, de vilde og maatte have Reſpect for. Det kunde vel og indrettes ſaaledes, at Candidaten fik Lov til fornemmelig at viſe ſig i den og de Videnſkaber, han havde giort til ſin Hoved-Sag, og allene at viſe, at han heller ikke var fremmed i andre, eller og være ham tilladt uden Undſeelſe at tilſtaae, at han i den eller den Videnſkab, ſom med hans Hoved-

Studium staaer i ingen nær og nødvendig Forbindelse, ikke kunde eller vilde være noget Examen underkastet. Man veed jo dette, at vi have og har haft Professorer, til alle Tider, af hvilke den eene forstaaer ofte lidet eller intet af den andens Videnskab. Paa den Maade kunde jo det Doctoralske, Magistralske, Juridiske Examen reduceres til et almindeligt Examen, som enhver efter eget Behag kunde underkaste sig, naar han fandt sig moeden dertil. Dette kunde skee for det af Forfatteren foreslagne Over-Collegium og det vilde skee uden slavisk Frygt og Tvang, og naar Candidaterne selv frivillig maatte mælde sig til hvad Tid de befandt sig meest og bedst moedne. De vilde forberede sig med Lyst til at indlægge sig offentlig Ære for et respectabel Collegium, paa hvis almindelige Biefald deres Lykke beroede. Det forstaaer sig selv, at de for dette Collegium maatte examineres af Videnskabernes Professorer, som maatte indlade sig med dem i en høflig og venlig Conferentze, der kunde vedligeholde Candidatens Tillid og Munterhed, og de maatte ikke ansee hinanden igiennem en Kikkert, i hvis Ender Candidaten saae ud som en Myg for Professoren, og Professoren som en Løve Elephant eller Bussemand for Candidaten. Ethvert Drog og udueligt Menneske skulde vel vogte sig for her at komme frem, men ingen vilde være Drog, og alle stræbe at forsikkre Staten om sin Dueligbed efter sin Bestemmelse. Disse Tanker bygge vi kun paa det Forslag til Provinciale Collegiers og et Over-Stats-Collegiums Oprettelse. Selv projectere vi intet men allene recensere Projecter og som Recensentere slutte vi med den Erindring, at Forfatteren har yttret nogle gode Tanker, men deriblandt nogle, som behøvede mere Overveyelse, og hans Forslag til at afskaffe Examina i Videnskaber tør vi ikke bifalde.

Leiden. *Joannis Luzac* Specimen exhibens observationes nonnullas apologeticas pro Jureconsultis Romanis ad Locum Ciceronis in Orat. pro Murena. Cap. XI-XIII. 117 S. i 4to. Man tviler paa, at Forf. har anseet dette Sted hos Cicero fra det rette Syns-Punkt. Cicero har allevegne i sine Skrifter beteet en stor Høyagtning for de retskafne Juristers. Hans Tale paa dette Sted sigter kun til at forringe Sulpicii Fortienester i Sammenligning

med

med Murena's, og han vidſte, at Spot og Satire ofte udretter meer, end Grunde med Alvor. Hr. L. anſeer det noget anderledes. Hans Afhandling er deelt i 6 Kapitler. Det første er ſtiilet mod Thomaſius, ſom i ſine Nævis Jurispr. Romanæ viſer, at Cicero paa dette Sted handler ikke ret. I det andet giennemgaaer han Stedet ſelv med megen grammatikaliſk og hiſtoriſk Indſigt. I det tredie ſkildrer han Ciceros Characteer. Forfatteren regner hans ſkarpe Udtryk mod Jurisprudentzen fra hans Selvkiærlighed og Uvillie mod Sulpicius. I de øvrige Stykker forſvarer han de romerſke Juriſter imod enhver i ſær af de Laſter, Cicero paa ovenanførte Sted tilegner dem.

Halle. Τῦ Τζέτζȣ τὰ πρὸ ὁμήρȣ, τὰ τῦ ὁμήρȣ, καὶ τὰ μετ' ὁμήρον ἐν συντόμω ἐκδοθέντα: Joannis Tzetzæ Carmina Iliaca, nunc primum e Cod. Auguſt. edidit *Gottlob Benedict Schirach*. I en lærd og vidtløftig Fortale til Hr. Klotz, handler Udgiveren om dette Digt, ſom her første Gang er bleven bragt for Lyſet af et Haandſkrift af Raads-Bibliotheket til Augsſpurg. Den lærde Dodwel har allerede handlet noget derom i ſin Bog de Veteribus Græcorum Romanorumqve Cyclis og ivrigen ønſket en Udgave deraf. I Henſeende til Poeſien tør man vel ikke her vente noget Meſterſtykke. Men Digtet kan dog tiene til Prøve af de Carmina cyclica og deres Efterlignelſer, ſom en Tidlang fandt ſaa mange Liebhabere. Tzetzes havde læſt ſine Epiſke Digtere tilligemed deres Scholiaſter, og af dem har han ſammenſat dette Digt. Det er overalt vel grundet, hvad Udgiverne erindrer, at det hører til Hiſtorien om det menneſkelige Genie, at kiende ligeſaa vel en Tid-Alders ſlette, ſom fortræffelige Værker, ligeſaa vel dens ſlette, ſom dens gode Smag. Det er ellers Skade, at dette Digt har adſkillige Mangeler, ſom ſtaaer ikke til at erſtatte. De Scholier, ſom Tzetzes ſelv har forfærdiget, ere vidtløftige, og indeholde mangen Oplysning over den Trojanſke Krigs fabelagtige Hiſtorie. Ved Enden har Forfatteren tilføyet ſaa vel ſine egne Anmærkninger, ſom Hr. Prof. Mori i Leipzig. De ere korte og grundige, og ſigte blot til Textens Forbedring, der paa ſaa mange Steder er fordervet. Udgiveren

veren har med en roesværdig Taalmodighed overſtaaet den beſværlige Møye, at aſſkrive det meget ulæſelige Haandſkrift. Han ſkal have under Hænder en Udgave af Sophocles, hvorved man af hans bekiendte Indſigt i den grædſke Litteratur og hans ſvede Critik lover ſig meget godt.

Halle. Die Sommerreiſe von Jacobi. 87 S. i 8vo. Man finder her den fortræffeligſte Moral under det ſmukkeſte Blomſterdække. Philoſophien raler allevegne i det behageligſte og meeſt rørende Sprog, og Hr. Jacobi glemmer ikke den Kunſt, han faa vel forſtaaer, allevegne at drage Læſernes Hierte til ſig. Hans Beſlutning er meget rørende: „Immer mag es ein eingebildetes Glück ſein, im Tode beweint werden: für mich hat dieſer Gedanke viel Angenehmes. Zuweilen ſeh' ich auf meine Lieder, und freue mich, „und ſtelle den letzten Auftritt meines Lebens mir vor. Ich „weis, daß ich von vielen geliebt werde, und meiner Feinde, wovon ich keine verdiente, ſind wenig.

Es werden ihre Spöttereyen,
Nicht meinen Sterbetag entweyhen,
Der Tod verſöhnet ſie mit mir.
Und euch, ihr beſſern Seelen, ihr!
Euch ſeh' ich in der Freunde Reichen.
O nahet euch: hier iſt das Saitenſpiel
Das meiner matten Hand enthiel.
Wenn es die kleinſte Tugend höhnte.
Wenn es ein Herz voll Menſchenhaß verrieth —
Ich ſterbe: fluchet auf mein Lied!
Doch wenn es nur der Unſchuld thönte,
So werft noch einen Blick, wenn ich verweſet bin
Auf eures Dichters Hügel hin.

Gotha og Göttingen. D. Johann Leelands Erweiß der Vortheile und Nothwendigkeit der chriſtlichen Offenbahrung aus dem Religionszuſtande der alten heydniſchen Völker. In einem deutſchen Auszug mit einer Vorrede D. Chriſt. Wilh. Franz Walchs, erſten Prof. der Theolog. zu Göttingen, und eigenen Abhandlungen herausgegeben von Ludewig Gottlob Crome, des Andr. Gymnaſ. zu Hildesh. Rector. Erſter

ſter Theil. 346 S. i 8vo. Hensigten af dette Lelandſke Værk er at forſvare den chriſtelige Religions Ære, ſom den der først har bibragt Menneſkene ſunde Begreb om Gud, om den Menneſkelige Siæl, tilligemed en reen og fuldſtændig Moral. Den første af diſſe 3 Deele er indbefattet i denne Deel af den tydſke Overſættelſe. Skiøndt Udgiveren kalder ſit Arbeyde kun et Udtog og Originalens tvende Qvart-Bind ſkal vel ikke i Overſættelſen udgiøre meer end ligeſaa mange ſmaa Octav-Bind; ſaa ſkal han dog ikke have udeladt noget af Originalens Text, men den udvævende Skrivemaade er mere indſkrænket, de lange Noter forkortede, og fornemmelig Citata, hvilke Hr. Leland ganſke har ladet aftrykke og ofte i tvende Sprog, da Udgiveren har allene givet en Anviisning dertil. Hiſt og her har han og føyet ſine egne korte Noter dertil, og ved Enden tilføyet tvende egne Afhandlinger. Den første handler om de ſkiønne Videnſkabers og Kunſters Indflydelſe paa Religionen, og er i ſær foranlediget af Forfatterens 20de Kapitel, hvor han paaſtaaer, at de ſkiønne Videnſkaber og Kunſter har befordret Afguderiet. Grunden til dette Factum, ſom Hr. L. fortæller af Hiſtorien, ſøger Hr. Crome i den menneſkelige Siæls Natur og de ſkiønne Kunſters og Videnſkabers Beſkaffenhed. Den anden indbefatter Betragtninger i Anledning af det 8 og 9 Kap. hos Forfatteren, hvor Warbutons Meening om Hedningenes Myſterier bliver beſtridet. I Fortalen giver Hr. Prof. Walch Efterretning om dette Hr. Cr. Udtog og leverer tillige den første Deel af ſin Critik over det Lelandſke Værk. Her bliver ſat den rette Beviis paa det Beviis for en nærmere guddommelig Aabenbarings Nødvendighed af den naturlige Religions Utilſtrækkelighed, hvorved er giort mangen Erindring, ſom kan komme den chriſtelige Religions Forſvarere til Gode. Den anden Deel af denne Critik ſkal bedømme den Maade, paa hvilken Leland har ført hiint Beviis, og nøyere prøve det ſpecielle Indhold af hans Værk.

Leipzig. Animadverſiones, qvibus Xenophontis Memorabilium Socratis dictorum & factorum Libri emendantur, illuſtrantur, Auctore *Carolo Friderico Hindenburgio.* 1769. 200 S. i 8vo. Dette Skrift aflægger et ſtort Beviis paa ſin Forfatters critiſke og philologiſke Indſigter.

ſigter. Hans Hoved-Øyemærke gaaer ud paa Textens Forbedring, og han har til den Ende ſammenlignet den anden Stephaniſke Udgave, ſom anviſer mange gode Læſemaader. Han har tillige prøvet Leunclavii, Æmili Porti, og andres Anmærkninger, hvis Bedømmelſe udgiør det vigtigſte og ſtørſte Indhold af hans egne Animadverſiones. Lectio Vulgata bliver af ham ofte med Iver forſvaret, og Xenophon lader han ſom oftest forklare ſig ſelv. Ved en god Paraphraſis har han ſat mange Steder i et klart Lys, og forbedret adſkilligt i den latinſke Overſættelſe.

Leipzig. De Alexandra Scala Commentatio Scripſit Jo. Georgius Eccius, Phil. Doct. in Acad. Lipſ. Acad. Elector. Mogunt. Scient. Inſtituti hiſtor. Gœtting. & Soc. Litt. Jenenſ. & Badenſis Sodalis. 24 S. i 4to. En Frue, om hvilken Moreri ſiger: Les ſavans la conſultoient comme l'oracle de ſon tems & comme l'honneur du Parnaſſe, fortiente nok en Levnets-Beſkrivelſe. Hun var en Datter af den bekiendte Hiſtorieſkriver til Florenz Barthol. Scala, og Hr. Mich. Marulli Huſtrue. I det græſke og latinſke Sprog var hun vel dreven. Hendes Skrifter ere forlorne, undtagen et Epigramme til Politianus, ſom Hr. Eccius hermed tillige har indrykket. Hendes Klogſkab var ligeſaa ſtor ſom hendes Lærdom. Thi endſkiønt hendes Mand og hendes Fader vare de arrigſte Fiender af Politianus, ſaa vidſte hun dog at holde Venſkab med begge Parter. Hun døde 1506. i et Cloſter til Florenz.

Leipzig. Italieniſche Biographie: aus dem Franzöſiſchen überſetzt, nebſt einer Vorrede von Herrn Klotz. Zweyter Band. 422 S. i 8vo. Levnets-Beſkrivelſerne ere i dette Bind ikke alle lige gode, men lade ſig dog alle læſe med Fornøyelſe. De betræffe: Galilæi, Alexander Taſſani, Walther von Brienne, Franz Luppazoli, Helena Lucretia Cornaro, Torqvato Taſſo, Johann Lorenz Bernini, Caſtruccio Antelminelli von Caſtracani, Blanca Capello, Amerigo Veſpucci. Fortalen har et tredobbelt Indhold. Den leverer først nogle Tillæg til Galilæi Levnet, hvorved er indrykket det mærkværdige Document om hans Meeningers Abjuration. For

det

det andet opfylder den den mavre Artikel om **Bernini.** For det tredie beſkriver den vidtløftig Characteren af det Taſſaniſke Digt La Secchia Rapita, og oplyſer ſamme med Exempler.

Leipzig. Af **Allgemeine Hiſtorie der Reyſen zu Waſſer und zu Lande,** er udkommen det 19de Bind paa 3 Alph. 11 Ark i 4to med 36 Kobbere. Det indbefatter **først** en Beſkrivelſe over Island, hvorved man har betient ſig fornemmelig af **Anderſons** og **Horrebows** Efterretninger. Af **Gmelins** Dag-Bog har de giort et Udtog om **Siberien.** Efterretningen om **Samojederne** og **Samogederne** er udragen af Mémoires ſur les Samojedes & les Lappons, kun at man har udelukt, hvad ſom angaaer Lapland, om hvilket **Högſtröms** Beſkrivelſe bliver meddeelt. Om **Oſtiakerne** har man ſamlet Efterretninger af **Strahlenbergs, Müllers, Gmelins** og **Voltaires** Skrifter. Til Slutning følger et Udtog af **Hr. de Liſles** Reyſe, ſom han giorde til Siberien 1740., for at bemarke **Merkurs** Gang for Solen, og af hans Ledſagers **Hr. Königsfelds** Diarium.

Wien. Caroli Antonii de Martini, S. C. R. A. M. in Supremo Judicior. Tribunali a Conſil. Aul. & P. P. O. Poſitiones de Jure Civitatis in uſum Auditorii Vindobonenſis. 386 S. i 8vo. Under Jus Civitatis forſtaaer Forf. den almindelige baade **Stats-** og **Folke Ret.** Forf. Læremaade er ordentlig og tydelig, og man regner ham iblandt de Mænd, der til Wien udbreder den rigtige og fornuftige Tænkemaade. Han har nøye udſtuderet ſin Videnſkab, elſker Sandhed, og lader ſig ikke forblinde af Religions Iver.

Erfurt. Inclytæ Facultatis Juridicæ Erfordienſis Reſponſorum & Sententiarum ſelectiorum Collectio: ex Regeſtis Facultatis, collegit, conſpectu Argumentorum generali, ſummariis & Indice, inſtruxit ac Præfationem de facultatis Juridicæ Erfordienſis ortu, Conſtitutione, fatis, aliisqve ad eam pertinentibus rebus præmiſit D. *Chriſt. Frid. Imman. Schorch*, in Univ. Erford. Prof. Pand. Publ. Ord. 4 Alph. i Folio. Udgiveren af denne Samling, hvis Indhold Titlen tydelig nok viſer, har udvalgt Materier af alle Rettens Deele, og har tillige ved dette haft Udarbey-

del-

delſernes Godhed for Øyne, hvilke ere grundige og fulde af practiſke Indſigter.

Halberſtadt. Hr. Jacobi har atter leveret tvende ſmukke Gedichten an die Gräfinn von *** og Legende von denn heiligen Hippolytus und dem Seliggeſprochene Gericus. I denne Legende herſker overalt Vittighed og Naivitet, og overalt veed Hr. Jacobi at indklæde de fortræffeligſte Lærdomme i det uſkyldigſte og ſædeligſte Skiærs. Det ſidſte Digt über dem Apollo er ſtilet til Domherrn von Rochow. Digteren betiener ſig med den ham egne Kunſt af den gamle Mythologie, og ſlutter med nogle Vers til Guden for ſin Vens Sundhed.

Er liebet dich und höret gern
Auf deine goldne Leyer,
Und ohne Band und ohne Stern
Iſt ihm die Muſe theuer;
Die Muſe, die ſich Cränze flicht,
Und Hirtenſtäbe wählet,
Und halb erloſchne Wapen nicht,
Nur Götter-Ahnen zählet.
Es werden ſeine Kinder einſt
In deinem Tempel ſtehen
Dich, wie du Grazien erſcheinſt,
In mildem Glanze ſehen: —
So ſtanden deiner Gottheit voll
Der Römer holde Chöre: —
Schön iſt der Knabe, wie Apoll,
Das Mädchen, wie Cythere.

Erlangen. De uteri fabrica controverſa 1769., er Titlen paa en liden Afhandling, hvor i Hr. Hofraad Delius forklarer Fødſels-Moderens Blodflod, dens Udſpending til Frugtſommelighedens Tid, dens Kraft under Fødſelen, dens Sammentrækning efter ſamme, af dens Structur, hvis Beſkaffenhed han underſøger.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 9.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 28de Februar. 1771.

Kiøbenhavn. Agerbruget og Landvæſenet i Dannemark i Henſeende til dets Udſpring og indbyrdes Forhold, betragtet af Torkel Baden, Forvalter over Godſet Bernſtorff og Korreſponderende Medlem af det Kongelige Danſke Landhuusholdnings-Sælſkab i Kiøbenhavn. 1770. 64 S. i 8vo. Med M. Møllers Skrifter. — Vore patriotiſke Skribentere, ſom hidindtil har ſkrevet Forſlag og Opmuntringer til Landvæſenets Forandring og Forbedring i Dannemark, og ved den Leylighed talet Bondens Sag paa det Bedſte, uden at de dog har vildet, at Jordegods-Eyerne ſkulde lide noget for dem utaaleligt Tab ved Forbedring og Lættelſe i Bondens Vilkaar, diſſe har endnu ikke, ſaavidt vi kan mindes, lagt Mærke til den betydelige Forſkiæl imellem Agerbrugets og Landvæſenets Forfatning, ſom nærværende af ſin i Landvæſenet practiſke Indſigt og Erfarenhed berømte Forfatter har giort til en Hoved Gienſtand for ſine Patriotiſke Betragtninger i dette Skrift. Ved Agerbrugets Forfatning forſtaaer han det Forhold, ſom Bonden ſtaaer i med ſin Jords Dyrkning, og ved Landvæſenets Forfatning, det Forhold, ſom han i Følge af hiin ſtaaer i med Staten og Jordrotten. — Hvad Agerbruget angaaer, da maa man have Indſigt i dets nu værende ſlette Forfatning, i den ordentligſte Plan hvorefter at Agerbrug kan anlægges, i Landhuus-

holdningen, i de Landets politiske og oeconomiske Forfatning, som blomstre ved et vel indrettet Agerbrug, og Agerbrugets Indflydelse paa Staten i Dannemark, for at kunne gjøre rigtige Forslag og anlægge en velgrundet Plan til Forbedring derudi. Derpaa bør man da først grunde den Forandring, som skal foretages til Forbedring i Landvæsenet. — De som sætte sig imod den foreslagne Forandring i Landvæsenets Forfatning i Betragtning af det anseelige Tab, Hovedgaardene skulde lide i deres Indtægter og Priis ved Hovmarkernes Udlæggelse og Hoveriets Afskaffelse, ere forblindede af den Fordom, at Jordegods-Eyere i Danmark bør under alle Forfatninger anse Indtægterne af Hovedgaardene for de væsentligste Indkomster af sin Eyedom, der ey allene bør indbringe dem den vigtigste og største Deel af den Capitals Renter, som stikker i Godset, men og de Udgifter af Skatter og Forstrækninger, som deres forarmede Bønder sætte Jorddrotten i. Men de betragte hverken Statens Tab ved disse ubetydelige Fordeele, eller det Forhold, Jordegods-Eyerne staaer udi med Staten. De kiende og ikke de første Grunde, der lagde Planen til Hovedgaardenes Indretning i Dannemark, ey heller tale de noget om de store Mangeler i Bondens Agerbrug, og de har giort det til en ond Nødvendighed for Jordegods-Eyerne at betragte den ringe Deel af deres Eyendomme, som Hovmarkerne udgiør, for den vigtigste af det heele. De derimod paa den anden Side, som ville have Hoveriet afskaffet og Hovmarkerne udlagte og bebygte med Bønder-Familier, overveyer ikke nøye nok alle de Indretninger i det heele, der næsten til en Tid bør løbe tilsammen for at forekomme det virkelige Tab, Indretningen med disse nye Familier vilde anrette om ikke strax, da for Eftertiden, ey heller, at Hoveriet er en umiddelbar og nødvendig Følge af den slette Forfatning, hvori Bonden staaer i Henseende til sit Agerbrug. Iligemaade anseer Forfatteren Eyedoms og Friheds, disse tvende saa dyrebare Herligheders Tab for en umiddelbar og nødvendig Følge af samme fordærvede Forfatning i Agerbruget. Det staaer altsaa fast, at der ikke kan foretages nogen Hovedforandring til Forbedring i Landvæsenet, førend en reel Forbedring er skeet i vort forfaldne Agerbrug. — Da man har troet, at det Forhold, Bonden staaer i med sit Agerbrug, var ligesaa gammelt som

Dan-

Dannemark, og deraf, i Betragtning af dette Riges gamle Flor, draget den Slutning, at den maatte være den bequemmeste for Landet; saa har Forfatteren derimod paataget sig at gotgiøre, at Fordervelsen i Agerbrugen har først taget sin Begyndelse med Slutningen af det 12te, er kommen til Moedenhed i Midten af det 14de, og har slaaet de dybeste Rødder i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, saa den indtil denne Dag er bleven uophævelig. Han vil bevise, at Agerbrugets og følgelig Landvæsenets Forfatning i Dannemark har ført end, og endnu for en Deel under **Waldemar** den Stores Regiering været saa fuldkommen, at den ypperlige, som nu finder Sted i Engeland, kan i det Mindste i Henseende til de Grund-Planer, hvorpaa den er bygget, kaldes et Mynster deraf. —— Forfatteren beklager den Mangel vi har paa historiske Efterretninger om den rette Kilde til de Lykkaligheder, hvorpaa vore Forfædres Tid i den midlere Alder var rigere end man af Dannemarks Strækning og de Tiders Indsigt kunde vente. I Mangel af saadanne betiener han sig af den Slutning: Den Christelige Religion havde hemmet Sørsverierne, og Handelen var ubekiendt: Altsaa maatte Agerbrugets gode Forfatning være Kilden til Landets Rigdom og Velstand. Han paastaaer, at Dannemarks Folkemængde i de Tider fra Christendommens Indførsel indtil **Waldemar** den Store overgik vores nu værende meer end dobbelt. Og fra Beboernes Mængde troer han man sikkert kan slutte til Jordens Frugtbarhed og en fuldkommere Forfatning i Agerbrugen, som en Kilde til ovenmældte Lykkaligheed, Rigdom, Magt og Styrke. Forsigtig nok har Forfatteren indskrænket denne sin Slutnings Rigtighed til Mangel af historiske Efterretninger, og for saavidt maa man vel lade den gielde. Men hvad om nogen vilde vende Slutningen saaledes om: Man giorde Erobringer, Udvandringer og Tog til det hellige Land, og oprettede Colonier og Boepæle paa fremmede Steder, ikke just fordi Nationen frem for andre havde Kril i Fødderne, som Forfatteren rigtig nok igiendriver, men for at skille Landet ved en Hob Folk, som det formedelst den slette Forfatning i Agerbruget ikke kunde føde. Var dette saa, da gik det ikke saavel an at slutte fra en større Folkemængde til et mere og bedre dyrket Land. Men Forfatterens Slutning blive staaende paa hvad Fod den kan.

Han beholder dog ret i sin Hoved-Sætning, at en fuldkom men Agerbrug er Kilden til Fuldkommenhed i Landvæsenet naar dette tillige lider den Forandring som bør grundes pa hiins Fuldkommenhed. Frihed og Eyedom, Ære, Formu og Magt var i disse mindre Tider Bondestandens Fordeele og der var ingen Forskiæl paa Bønder og Hærmænd, uden a de sidste gik i Krig. — Landets gamle Inddeelning i Boel Jorder, hvorom Arent Berentsøn taler i hans Danmark og Norges frugtbare Herlighed anseer Forfatteren so det reneste og sikkerste Middel til at befordre Landets Styrk og Landvæsenets Flor. Ved Boel forstod man i de ældst Tider den paa et Sted samlede Jordstrækning, som tilhørt en Familie, der tillige boede paa samme. Den bestod af 8t Tønder Land i Ager-Jord og 6 i Engbond, 15000 Qvadra Alen beregnet til hvert Tønde Land. Efter dette bestemt Maal var den dyrkede Deel af Landet tildeelt Indbyggerne og derefter var enhver ansat i de Afgifter, som det tilkon ham at yde Regenten. Forfatteren overlader til vore lærd Oldgranskere nøyere at bestemme Tiden, naar den lykkelig Forfatning i det danske Agerbrug har taget sin Begyndelse hvor længe den har varet, og hvad Frugter den har indbrag sin Tids Agerdyrkere. Selv troer han, at den har ikke kun det vedligeholde sin største Fuldkommenhed meget længere end til Christendommen blev bestmittet med Geistlighedens Egen nyttighed, og at den har faaet sit første Hoved-Stød under Waldemar den Stores Regierung. Bøndergaardene falde tilforn til de næste Arvinger. Men denne Konge gav Adelen Frihed til at kiøbe de saa kaldte Styres-Havne og at give Bondens Herligheder i Siæle-Gave til Geistlig heden. Adelen og Geistligheden forenede sig om med hin anden at indskrænke den Kongelige Myndighed ved at under trykke Bondestanden. Begges Gierrighed og Myndighed gav den gamle Frihed det første Stød, ved at tilvende sig efterhaanden flere Eyedoms-Jorder, hvorved den Ligevægt som svarede til Tidernes Simplicitet ikke længere kunde be staae. Eyedom blev saaledes forvandlet til Leyegods, og fri Bønder til Fæstebønder. Men intet skal mere have befordret Agerbrugets Fordervelse, end den Lov Waldemar gav, at de, som boede i Adelbye, maatte kalde tilbage dem, som boede i Torp og paa alle enkelte Steder for sig allene. For-

fatte-

fatteren troer, at denne fortræffelige Indretning i Agerbruget er saaledes reent bleven udslettet inden Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, og at den saa kaldte sorte Død, der indfaldt 1348. har understøttet Vankundigheden og Magtens Misbrug til dens Ødelæggelse. Den første skadelige Følge af denne Fordervelse var, at Familiernes Tal blev bundet til en liden Strækning af Landet, og at disse hørte op at formere sig, da Jordbrugerne formedelst Landets uordentlige Uddeelning fandt ikke Levlighed til at forsøge deres Næringsveye uden ved at forsøge de smaa Jordstrækninger, hvoraf de havde giort et forvirret Valg. Fra dette uordentlige Valg udleder Forf. Grunden til vore Landsbye-Markers forskiællige Lage, snart imod alle Luft-Strøger, snart ikkun imod een. Han anseer Hovmarkernes og Ladegaardenes Oprettelse for en nye og umiddelbar Følge af samme Uordener, der betydelig har formindsket Jordbrugernes Mængde og Familiernes Tal. Den Trang, der var en umiddelbar Følge af den slette Forfatning i Agerbruget, blev immer mere almindelig, indtil Bonden ikke længere kunde vedligeholde sin ældgamle Eyedoms Ret, hvoraf der inden Begyndelsen af det 16de Aarhundrede næppe var et Glimt tilovers. Til denne Tid begyndte Herremanden selv at føle Bondens Armod, men uden at mærke Kilden dertil, den slette Forfatning i Agerbruget. Dog skulde han have sine Indtægter, hvor de end skulde komme fra. „Det eeneste, siger Forf., som Bon„den havde tilovers, var en stor Deel ledige Timer, som „den slette Forfatning forbød ham at anvende til sin egen „Jords-Dyrkning. Paa disse kastede Herremanden et Øye, „og Spørsmaalet blev kun, hvorledes han skulde giøre dem „i Penge.“ Denne er Oprindelsen til Hoveriet, hvilket Bonden først har maattet giøre for at betale sine Afgifter, og siden efter sin uindskrænkede Herres Godtbefindende. Under Frid I. og til Christ. III. Tid kom denne Indretning i fuldkommen Stand ved Hovmarkernes og Herregaardernes Oprettelse. Den sidste Konges Myndighed var alt for indskrænket for at forebygge det Tab, som den tilføyede Bondestanden og hele Staten, og man havde indtil Reformationen i Religionen ikke taget de Fordeele i Betragtning, som det frugtbare Dannemark ved sit Agerbrug kunde berige Staten med, uden for saavidt de tiente til at giøde Geistligheden

og underſtøtte Adelens Myndighed. Det var Geiſtlighed
og Adelen alene tilladt at beſidde Jordegodſer, ſom en Ej
dom. Den Deel deraf, ſom tilhørte Kronen, vare Ko
gerne forbundne til at overlade Adelen til Forlehning mod
ſaa ringe Afgift, at hele Roeskilde-Amt var kun anſat t
2000 Rdlr., Nyeborg-Amt til 1000 Rdlr. og Berge
Stift til 12000 Rdlr. til en Tid, da Tolden til Berge
Bye alene har indbragt 60000 Rdlr. o. ſ. v. Endelig ge
Reformationen Adelen en betydelig Anledning til deres In
komſters Forøgelſe ved den ſtore Mængde geiſtlige Godſe
der tilfulde Kronen, men ſom ſtrax af Adelen blev tagen
Forlehning under de ſædvanlige fordeelagtige Vilkaar. „Na
„ en eller anden Stats-Forlegenhed nødte Kongerne til me
„ Suppliken i Haanden at anholde om Hiælp ved nye Ska
„ ters Paalæg, ſaa blev det de fleſte Tider nægtet, men a
„ drig bevilget af Rigets Raad, uden med ſaa mange Ind
„ ſkrænkninger, at Hiælpen ikke kunde paa nogen Maad
„ falde Landmanden til Beſvær. Thi først ſkulde alle fattig
„ Bønder fritages og til denne Claſſe refererte ſig de fleſte
„ endog uden Grund, ſaavel paa Kronens ſom paa Adelen
„ Gods. Bondens Fattigdom ſkulde vel beviiſes med e
„ Tings-Vidne; men Retten ſtod i Adelens Haand, og naa
„ denne under et eller andet Foregivende kiendte dem fr
„ ſom Fattige, ſaa havde Kongerne i de billigſte Fordrin
„ ger ingen Ret at paaſtaae. Adelens ſaa kaldte Trælbøn
„ der og Ugedags-Tienere vare ganſke fri for ſlige Afgifter
„ Arild Huitfeld, ſom man i ſær i dette Fald har Aarſa
„ at troe, beretter, at Adelen i Aaret 1542. bevilged
„ Kong Chriſtian den Tredie den tyvende Penge af de
„ res Indkomſter for at betale Rigets Gield. Fra denn
„ Bevilgning var Adelens Sædegaarde og Møller undtag
„ ne. — Desuagtet maatte Kongen ved Revers forpligte
„ ſig til at anſee dette Paalæg, ſom en Skiænk, og tillige
„ aldrig at fordre ſaadant mere af Efterkommerne. Huitf
„ feld lægger til, at aldrig havde deres Forældre været be
„ ladte dermed, ey heller ſkulde deres Efterkommere dermed
„ beſværes. Naar altſaa en Konge i Dannemark af Chriſti
„ III dies uforlignelige Dyd og ſtore Viisdom, maatte anſee
„ ſaa ubetydelig en Afgift af Jordegodſerne for en Skiænk,
„ uagtet ſamme ſkulde bruges til at afbetale Rigets Gield,
„ der var bleven ſvækket med mange ind- og udvortes Uroe-

„ lig-

„ ligheder, som denne store Konge alle stillede, saa er det „ let at indsee hvor lidet det stod i de allerbedste Kongers „ Magt, endog i de vigtigste Tilfælde at forebygge Sta„ tens Undergang. Dette samme bekræftes paa nye i sær „ ved Stænderne Mellemhandlinger og Adelens heel ind„ skrænkede Forslag til at ophielpe en saa yderlig svækket „ Stat som Dannemark befandtes paa den bekiendte store „ Rigsdag, som holdtes 1660.; saa man med Grund kan „ sige, at Indtægterne af Jordegodserne i Dannemark ind„ til dette Aar har været ligesaa maadelige for Jordegods„ Eyerne, som meget ubetydelige for Staten.“ Saaledes har Forfatteren af Landvæsenets Historie i Middel-Alderen hidindtil viist, hvorledes en giærrig og vankundig Overmagt har Tid efter anden i sær fra Midten af det 14de Aarhundrede paa eengang indskrænket Kongernes Myndighed og skiult Bondestanden i Dannemark ved Frihed og Eyedom inden Midten af det 16de Aarhundrede, i hvis Begyndelse den nye Forandring i Landvæsenet ved Hovmarkernes Indretning med Eet udslettede al Haab om den tabte Friheds og Eyedoms Erstattelse. „ Hvor den Manglende og Under„ trykte var ligesaa villig til at være Slave, som den Giær„ rige og Overmodige til at være Herre, kunde den ikke læn„ ge udeblive.“ Det unge Mandskab, som elskede Frihed, søgte reent at unddrage sig fra Landgodserne. Arbeydernes Faahed forøgede Bondens Udgifter til større Tab i Herremandens end Bondens Interesse. Dette banede Veyen til den strænge og ubillige Magt over Bondestanden som Adelen afvang Frid. I. 1523. ved den bekiendte haarde Haandfæstning. Bonden levede nu ikke længere for sig og for Staten, men for den Herre, hvis Creatur han var. Forfatteren har anstillet en Sammenligning imellem det Areal af Ager og Eng, som er udlagt til Landsbye-Markerne i Dannemark, og den Strækning Hovmarkerne bestaaer af, for at kunne slutte fra begges Forskiellighed til de Fordeele, Landet og Jordegods-Eyeren har høstet af dem begge fra Christian den Tredies Tid til 1660., og fra dette Aar til nu, og for at viise, hvor stor Fordeel Landet og Staten skulde have haft deraf, om man i Stedet for Herregaardenes Oprettelse havde givet Bonden fri Hænder at benytte sig af sin Jord. Han paastaaer at en Forandring af den Art,

ſkulde inden Slutningen af det 16de Aarhundrede have afgivet meer end 60000 formuende og vinſkibelige Agerdyrkere, ved hvis Udbredelſe flere end 20000 nye Familier ſkulde have kundet ſætte deres Boepæl paa et Areal af meer end 1200000 Tønder-Land, ſom indtil denne Dag, og i det mindſte ſiden det 14de Aarhundrede have ligget udbyrket i Dannemark, uden at indbringe Staten eller Jordegods-Eyeren den allermindſte Nytte. Han foreſtiller fremdeles de ſlette Følger for Landet af Bondens tabte Frihed og Eyedom ved Hovmarkernes Indretning og Herregaardenes Oprettelſe. Han viſer, at endog det Tab, ſom det derved har lidt, har været føleligere for Landet ſiden Regieringens lykkelige Forandring, end tilforn, da en ringe Vinſkibelighed i de andre Stænder, ringe Afgifter til Staten, lætte Korn-Priſer, faa Nødvendigheder i alle Stænder, maatte naturligviis gióre Bondeſtandens ringe Leylighed til at forøge Landets Producter ulige mindre følelig end til vore Tider, ſaavel for Bondeſtanden ſelv, ſom for de øvrige Stænder i Landet. Den lykkelige Forandring i Regierings-Formen under Frid. III. giorde meget til Forbedring i alle de andre Stænders Vilkaar, undtagen Bondeſtandens, formedelſt Landvæſenets ſlette Forfatning, der grundede ſig paa Agerbrugets elendige Tilſtand, ſom man til den Tid endten ikke indſaae, eller ikke kunde forandre. Rigets ſlette Tilſtand udkrævede en Hoved-Forandring i det heele, og denne betydelige Bekoſtninger og Paalæg. Jordegodſerne bleve anſeete for den Kilde, hvoraf Landets vigtigſte Udgifter ſkulde tages. Dette har giort, at Bondeſtandens Vilkaar er bleven alt ſlettere og ſlettere, ligeſom Statens Nødvendighed har forøget de offentlige Paalæg. Høyſtbemeldte Konge arbeydede vel paa at bringe Landvæſenet i forrige Flor og at ophæve eller formindſke Bondens Trældom. Man havde de fortræffeligſte Forſlag paa Bane for at ophiælpe Bondeſtanden, og derved at berige Staten, ſom oftere ſiden ere blevne igientagne af de følgende Konger. Men „ havde man, ſiger Forf., ved „ de forehavende Forandringer i Landvæſenet og i ſær ved „ dem, der ſigtede til at forøge Statens Indkomſter af Jor„ begodſerne, gaaet lidet tilbage i Tiden, og først nøye be„ tragtet det Forhold, ſom Bonden ſtod i med Jorddrotten, „ i Henſeende til de ſtørre eller mindre Afgifter denne tilkom

„ af

„ af hiin, og under diſſe Betragtninger underſøgt de rette „ Kilder til diſſe Afgifter, ſaa ſkulde man ved Beſtemmel„ ſen af Statens Paalæg have fundet den ſikkerſte Plan, „ ved hvis Veyledelſe Statens og Jordegods-Eyernes In„ tereſſe aldrig ſkulde have kommet i Colliſion.“ Den eeneſte Retteſnor for Finantz-Væſenet i Henſeende til Skatternes Beſtemmelſe af Jordegodſerne, ſøgte man deels i Jordebøgerne, deels i Matriculen, ſom begge ſiden af Kong Chriſt. V. bleve paa nye indrettede og forandrede. Men efterhaanden, ſom Afgifterne og med dem Bondens Reſtancer voxte til, maatte naturligviis al den Forklaring Jorde-Bøgerne i dette Fald kunde give blive meget utilſtrækkelig. Altſaa blev Hartkornet efter Matriculen det eneſte, ſom Finantz-Forvalteren havde at holde ſig til, i Henſeende til alle ordinaire og extraordinaire Paalægs Regulering. Men Forfatteren viſer, hvor ubeſtemt og hvor lidet efterretlig en Regel denne bliver for Finanz-Væſenet, dog uden at raade til nogen Forandring derudi. Saa længe den ſlette Forfatning i Agerbruget bliver uforandret, er Matriculen alt for utilſtrækkelig og lidet nyttigere for en Finanz-Forvalter end et Calendarium perpetuum. „ Saa længe (hedder det S. 43) det er en Finanz„ Forvalter abſolut umueligt, endog med den nøyeſte Kund„ ſkab om Landet, at ſige, endten 4, 20, 30 og flere Tøn„ der Hartkorn indbringe 4, 6, 10 Rdlr. eller 8ove, eller „ det, ſom endnu er det værſte, ſlet ingen; ſaa er det ham „ og naturligviis umueligt, at beſtemme Indbyggernes „ Afgifter efter den Regel, Hartkornet giver, uden paa „ Slump.“ For at tiene Kongen og Landet troe, efter den Pligt, ſom hans Eed paalægger ham, kan han giøre ſin Beregning over de Produkter en ſaa vidtløftig Strækning burde kunne indbringe, og at det i det Mindſte maatte være mueligt for Bonden paa denne Strækning at forøge ſine Indtægter i den Grad, der ſvarede til hans vigtigſte Udgifter. I Mangel deraf, bliver Slutningen, at Bonden maa være doven, og at Paalæggene ere Tvangs-Midler, der alene ſkal kunne ophielpe Vinſkibeligheden i denne Stand, og giøre det mueligt, ſom man forgiæves har ſøgt ved de ſtørſte Opmuntringer. Uden at betragte det ſlette Forhold, Bonden ſtaaer i med ſin Jord, er hans Beregning og Slutning rigtig. Og altſaa bør Bonden betale de Afgifter, Staten fordrer af ham.

Hans Dovenſkab, eller Proprietairens Haardhed imod ham, bør ingen Skaar giøre i Statens Indtægter. Men ſaaſnart Forfatningen i Agerbruget blev bragt til den Fuldkommenhed, at Bonden uindſtrænket kunde benytte ſig af ſin Jord, efter den Quantitet og Qualitet, ſom Matriklen formælder, ſaa fik dette Værk den Værdie, det burde have, og kunde bruges i den Hensigt, hvor i det er udarbeydet, da Finanz-Forvalteren efter denne Forandring kunde med Grund bedømme Frugternes Værdie af enhver lille eller ſtor Strækning. Forfatteren beklager, at de, ſom til Frid. III. Tid og ſiden efter, har giort Forſlag til de Kongelige Indtægters Forøgelſe af Jordegodſerne, har kun anſeet diſſe ſom de væſentligſte Kilder for Regentens Indkomſter, uden videre Indſigt i Agerbrugets da værende ſlette Forfatning, og uden engang at bekymre ſig om denne Kildes Udſpring og Varighed. „Man kan virkelig „ (hedder det S. 52) anføre det, ſom et ſtort Bevis paa „ vore Kongers Viisdom og Ædelmodighed, at de ikke ſtrax „ har fulgt de Forſlag, der endog paa den meeſt glimrende „ Maade viſte deres Indtægters Forøgelſe; og ſom en ſtor „ Lykke for Dannemark, at Jordegods-Eyerne altid har haft „ ſaadanne Mænd om Regenten, der har fundet Leylighed til „ at afværge de ſkadelige Følger, ſom vare uadſkillelige fra „ en Deel Forſlag, ſaa vel til Finanzernes Forøgelſe, ſom til „ viſſe Hoved-Forandringer med Landgodſerne, uden en foregaaende Forandring i Jordebruget. I modſatte Tilfælde „ ſkulde en Forvirring i Jordegodſernes Forfatning, for lang „ Tid ſiden have fundet Sted af langt ſkadeligere Følger for „ Staten, end de, den nu føler, hvor virkelig ſtore diſſe end „ ere. Skade kun, at diſſe Mænd alletider ſaaledes have „ været beſkæftigede med andre Anliggender, at de ikke tillige har kundet finde Leylighed til at underſøge de Mangler, „ ſom giorde de nye Paalæg ſaa følelige og alle de bedſte Forandringer i Landvæſenet ſaa umuelige for Jordegodſerne.“ Af hvad ſom hidindtil er anført paaſtaaer Forfatteren, at Jordegods-Eyerne har aldrig haft meer ſlibrige Vilkaar, end ſiden Regieringens Forandring, og at de, da den ſlette Forfatning i Agerbruget blev uforandred, og Paalæggene desuagtet ſaa betydelig forhøyede, havde kun deres eget Tab eller Bondens yderlige Armod at vælge, hvilken ſidſte de valgte til Statens ubodelige Skade, ved at giøre Hov-Marker-

ne

ne til deres Hoved-Sag og Bondens Jord til en Bisag. Dermed nægtes dog ikke, at jo den fornuftigste Deel af Proprietairerne har stemmet sig imod den Yderlighed. Man har endog længe efter Paaleggenes Forsøgelse og endnu til Frid. IV. Tid anseet de Forvaltninger af Jordegodsene for de fornuftigste og bedste, der sigtede mere til at holde Bonden i den Stand, at han kunde svare sine Afgifter, end til at berige Proprietairer, og denne Huusholdning var den fornuftigste, som kunde finde Sted under den meest fordærvede Forfatning af Agerbruget, men har og formedelst samme under Paaleggenes Forsøgelse ikke kundet have nogen Bestandighed og „den fornuftige Huusholdnings-Plan (hedder det „ S. 54.) er saa reent bortfalden ved Hoveriets Forsøgelse, „ at man siden den Tid næppe kan kiende dens Spor.“ Forfatteren lader Jordegods-Eyerne vederfares den billige Ret, at de selv beklage Nødvendigheden af den Modsatte. „Men „ hvilken Vey skal de følge? Den, der ophielper Bonden, „ og sætter Jordegods-Eyerne i Usikkerhed for deres Godsers „ Sequestration, eller den, der holder Bonden i bestandig „ Armod og Slaverie, men tillige i det mindste til en Tid, „ sætter dem selv i Stand til at svare Staten de Afgifter, „ Bonden ikke kan betale, og til at nyde Renterne af deres „ Capital. Intet er naturligere, end at de vælge den sidste „ indtil Staten viser dem en nye Plan, som de kan følge, „ uden at sætte deres Eyedomme i stor Usikkerhed, endten for „ Statens eller de af deres Creditorers Fordringer, der har „ Capitaler i Jordegodserne.“ Forfatteren har saaledes i dette Skrift betragtet den foreslagne Forbedring i Landvæsenet fra en anden Side, end man hidindtil i Almindelighed har betraget den, og har viist, at den slette Forfatning i Agerbruget har hindret vore allerbedste souveraine Kongers viseste og alvorligste Hensigter til Forbedring i Landvæsenet. Endelig har Forfatteren skrevet en liden Lovtale over den Høystsalig Kong Frid. V. og vores nu regierende allernaadigste Kongens høypriselige Anordninger angaaende Fælledskabets Ophævelse, som et Middel til Forbedring i Agerbrugets Forfatning, og til sidste Slutning lader han sig ikkun saa løselig mærke med nogle Forslag til denne Plans Execution, men han udfører dem ikke og bryder pludselig af for ikke, som det synes, at have Navn af Projectmagere. „Jeg

„ vil,

„ vil, ſiger han, derudi ſkille mig fra vore Patriotiſke Skri-
„ bentere, at jeg ingen Forſlag vil giøre. Jeg haaber, at
„ en Deel af de Sandheder, ſom man hiſt og her vil fore-
„ finde i denne liden Afhandling, ere endten nye eller hid-
„ indtil ubemærkede nok for at giøre dem nyttige uden For-
„ ſlag.“ Imidlertid ville vi ønſke med Forfatteren, at no-
gen af vore lærde Antiqvarier vilde foretage ſig det nyttige Arbeyde fra de ældſte Tider af at opdage og oplyſe vor Danſke Landvæſens Hiſtorie i ſin Fortgang og ſine Forandringer indtil nærværende. Man ſkulde da maaſkee opdage de rette Kilder til dets Mangler og Ufuldkommenheder, for at kunne tilſtoppe dem i deres første Udſpring.

Frankfurt og Leipzig. Anthologie der Deutſchen: herausgegeben von Chriſtian Heinrich Schmid, Doct. und Prof der Rechte zu Erfurt 392 S. i 8vo. Hr. S. laſter dette hos Tydſkerne, at de ikke ere saa omhyggelige, ſom de Engelſke og Franſke, for at ſamle enkelte Stykker af deres Digtere. Dette Forſæt har han ſelv fattet, at giøre en Samling af adſpredte Digter, hvis Beſkaffenhed han vidtløftigere beſkriver i Fortalen. Samlingen begynder med **Harpar og von der Freyheit**, tvende Satirer af **Canitz**, hvilke Udgiveren holder for tilſtrækkelige til at kiende Forfatteren fra den bedſte Side. Derpaa følger nogle Digter af **J. C. Zernitz**, tvende Lyſtſpil af **Leſſing**, nemlig **Damon** og **der alte Jungfer**. Dernæſt **Rofts** bekiendte Schreiben **des Teufels an Gottſched**. Dette er et Skandſkrift, der ikke geraader den tydſke Vittighed til nogen Ære, og desuden indbefatter det nogle ſmudſige Ting. De følgende Stykker ere: **Eine Satire über die Compendienſucht: der Donner**, en Fortælling af Ugeſkriftet **die Welt: Michaelis Nachahmung der 18ten Ode des 2ten B. des Horaz**, ſom ſkal være saa vel geraaden: **Eine komiſche Erzählung von Weißen**, tilligemed tvende andre Digter: **Ein poetiſcher Brief** af et moralſk Indhold: **Nicolai an einen Freund**, af Brevene over de ſkiønne Videnſkabers Tilſtand: **An Hr. Baldingern von Riedeln** over den ſande og med den menneſkelige Natur overeenſtemmende Philoſophie, ſom er en lykkelig Efterligne ſe af **Muſarion: Nanine**, en hidindtil utrykt Fortælling af **Wieland: Chloe** af ſamme Forfat-

fatter: Hymen und Amor af Kretschmann, tilligemed tvende andre Digter om de tydske Bander: Der Krieg, en Dithyramle, og das deutsche Athene, en Ode af Willanov: Ariadne af Naxos: Kantate af Gerstenberg: Tvende Cantater i østerlandsk Stiil af Moses Mendelssohn: Elegie bey dem Tode der Geliebten seines Freundes af Kretsch, som har oversat Pope's Forsøg over Menneskет: Elegie von Kästner: Fire Digter af Mad. Karschin: Lieder von Fuchs: Herders Drinklied, og en Parodie derover, o. a. s. Samlingen besluttes med 47 Sind-Digter af Michaelis, af hvilke et har til Overskrift: Auf gewisse allzeitfertige Nomenclatoren, og lyder saaledes:

Ich zürne, weil man hier auch einmahl ein Pasqvill
Auf meine Rechnung schreiben will?
Noch seh' ich nicht, was ich verliehre!
Die Herrn, damit es angeht, leihn
Mir willig einen Kopf voll schaler Tändeleyen,
Und, ohne Zinnß, ein Herz, so boshaft wie das ihre.

Var det ikke at ønske, om nogen vilde paatage sig at gisre en ligedan Samling af enkelte Danske Digter. Det Tydske Publicum, siger man, optager denne Hr. Schmids Anthologie, som en angenem Gave.

Frankfurt og Leipzig. Geschichte des Osmannischen Reichs von seiner Stiftung an bis auf gegenwärtigen Zeiten: nach dem Französischen des Herrn de la Croix: mit Verbesserungen von Johann Christoph Friedrich Schulze. Erster Band. 518 S. i 8vo. Den tydske Oversættelse skal have et stort Fortrin for Originalen, som allerede lader sig see i Indledningen, hvor i Hr. de la Croix har villet give en Historie om de gamle Tyrker fra deres første Oprindelse indtil det Osmanniske Riges Stiftelse. Hans Absigt var at sammendrage i et kort Udtog, hvad Hr. Deguignes vidtløftig havde sagt i sin almindelige Historie om Hunner og Tyrker, men han er derved ofte bleven uforstaaelig og geraaden i Forvirring. Oversætteren har derfor ofte saa vel her, som andensteds i Texten selv rettet Feylene, og paa andre Steder tilsøyet korte Noter. Denne første Deel gaaer fra Osmann den Første indtil Selim

den

den Anden. Derpaa følger et kort Udkaſt af en Hiſtorie om Chanerne af det ſtore og lille Tartarie, af ſtore og lille Bukcharey og om Tartariſke og ſmaa Konger i Perſien.

Göttingen. Tableau de l'hiſtoire de Ruſſie par Mr. Schlözer, Academicien de Petersborg, de Göttingue & de Stockholm. 30 S. i 12mo med Vignetter. Det er vel en kort, men ſkal være en fortræffelig Afriſning af den Ruſſiſke Hiſtorie. Han inddeeler den hele Hiſtorie i 5 Perioder: I.) Rusland i ſin Oprindelſe fra 862. til 1015. II.) Rusland i ſin Deeling fra 1015. til 1216. III.) Rusland i ſin Undertrykning fra 1216. til 1462. IV.) Det triumpherende Rusland fra 1462. til 1725. V.) Det blomſtrende Rusland ſiden 1725. Om det Ruſſiſke Riges Oprindelſe forudſkikker han nogle Underretninger, ſom han har ſøgt at renſe fra de forfængelige og ubeviislige Fabler. Han tilſtaaer, at han ikke kiender de Folk, ſom for 2000 Aar egentlig har beboet Rusland. Efter ſamme fulgte Slaverne, ſom lagde Grunden til Riget, og bleve til paa det 5te Aarhundrede ved Bredderne af Donau. En Deel af dem bygte Kiew, andre Novogorod. I det 9de Aarhundrede giorde Varægerne, nogle unge Helte fra Sverrig, Norge og Dannemark, dem Skatſkyldige. Men de ſatte ſig igien i Frihed, geraadede ved den demokratiſke Regierings-Form i Uroelighed, og kaldte endelig 3 Varægiſke Brødre til Hielp. Diſſe beſteege Thronen i Aaret 860. og deelte Landet. To Aar derefter døde de tvende og den tredie Rürik blev alene Monarch. Dette ſkal være Oprindelſen til den Ruſſiſke Stat.

Halle. Hr. Prof. Riedel udgiver Philoſophiſche Bibliothek, hvoraf er udkommen det første Bind, beſtaaende af fire Deele. Derudi giver han alene Efterretning om philoſophiſke Skrifter. Hans Stiil ſkal være levende og behagelig, endogſaa over tørre Materier, og hans Recenſioner lærerige, formedelſt egne indſtrøede Betænkninger. Han indrykker og deels egne, deels fremmede philoſophiſke Afhandlinger. Recenſenten roſer ellers meget denne Journal, men det er Skade, at han med det ſamme viſer ſin Partieſhed imod Hr. Leſſing, og ſiger, at Journaliſten har imod ham været mere beſkeeden, end denne antiquariſche Klopfechter

fechter fortiente, og i alt dette udtrykker han sig til Publikum saaledes: Man mag uns für partheyisch halten, oder nicht, wie man will. Hvad større Foragt og Uforskammenhed kan vises mod et Publikum, som just lønner en Recensent for en upartieyk Skrivemaade? Og det er med Imitationer af saadan uhøflig og ubeskeeden Skrivemaade Journalister i Dannemark vilde have bekræftet eller befordret Smagens Forbedring hos os, hvis ikke man allerede havde besiddet sund Smag nok for at foragte dem, og for at erkiende critiske Grovheder, og stikkende Bitterheder for visse Frugter af forbervede Gemytter, og en gammel skimlet og forfulnet Smag.

Coburg. M. Christoph Joseph Succro —— —— kleine deutsche Schriften, gesammlet und herausgegeben von Gottlieb Christoph Harles. 1770. Udgiveren har anstillet et klogt Valg ved denne Samling og ey indrykket uden Forskiæl alle Forfatterens Skrifter. Saa findes her kun faa af de mange Leylighedes Digter han har forfærdiget. De fleste af de øvrige Stykker ere for den største Deel philosophiske og moralske Læredigter, Fabler, philosophiske Afhandlinger, Programmata, Betragtninger over det tydske Sprog og Homers Poesie, en Sørgetale ved Hr. von Lichtensteins Grav, og nogle andre Digter, som besiunge vigtige Forandringer i det Fyrstelige Huus.

Leipzig. Predigten über den Apostolischen Segenswunsch, Philipp. IV. 8. Der Friede GOttes, welcher höher ist, denn alle Vernunft, bewahre eure Herzen und Sinne in Christo JEsu: von Joh. Adolph Schlegeln, Pastore an der Marktkirche der Altstodt Hannover. 168 S. i 8vo. Man veed, at disse anførte Pauli Ord bliver jævnlig brugte ved den offentlige Gudstieneste, og er bleven ligesom et Stykke af samme. Men da man kan ikke formode, at alle fatter deres rette Meening og Forstand, saa har Hr. Schlegel bestemt 8 Prædikener til deres Forklaring, hvorved han udvikler deres rige Indhold. Man kiender allerede Hr. Schlegels mandige Foredrag og tankefulde Udtryk. I Fortalen yttrer han nogle Tanker over de paa Søndagene fastsatte Evangeliske Texter, med hvilke han

er

er ikke vel tilfreds, og ønſker, at man dog engang vilde betænke ſig paa nogen Forbedring og Ændring i denne Sag.

Leipzig. Dionyſius Longinus de Sublimitate ex Recenſione Zachariæ Pearcii, animadverſiones interpretum excerpſit, ſuas & novam verſionem adjecit *Sam. Fr. Nathan. Morus*, Phil. Prof. Lipſ. 1769. Fortalen undersøger, af hvad Aarſag **Longinus** er i ſaa ſtor Anſeelſe. Texten har Hr. M. ladet aftrykke efter **Pearcii** Udgave til London 1732., fordi denne Mand anvendte ſtørſt Flid paa ſit Arbeyde, og i ſær betiente ſig af den bedſte Codex til Paris med mere Nøyagtighed end hans Forgængere. Varianterne har Hr. M. ſat under Texten. Den latinſke Overſættelſe er nye. Ved ſamme ſiger Hr. M. har han villet giøre ſin Udgave nyttig, endogſaa for dem, der ikke forſtaae Græſk, men derfor har og den ſkiønne latinſke Indklædning undertiden opofret noget til den Græſke Text. Ved Enden er tilføyet et brugbart Regiſter.

Wien. Clariſſimi Helshami in Univ. Dublinenſi Phil. nat. Prof. Phyſica experimentalis *Newtoniana* ex Editione tertia Londinenſi Anglica in Latinum translata a *Georgio Metzburg* e Soc. Jeſu. 318 S. i 4to, med 8 Kobber-Tavler. Det Newtoniſke Syſteme er mere bekiendt, end at man her behøver at tale derom. Det er her bleven forklaret i 23 Forelæsninger efter den paa Engelſke Univerſiteter brugelige Maade, hvortil **Robinſon** nok har føyet et Anhang: de colliſione corporum elaſticorum & non elaſticorum: de motu globi in medio fluido: de motu rotæ ſuper obſtacula: de motu a qvæ per Orificia & Tubos: de focis Vitrorum opticorum.

Brunsvig. Hr. **Koch**, hvis poetiſke Talenter allerede ere bekiendte af hans **kleine Gedichten**, har i den Schrøderſke Boghandling ſiden udgivet **Neue Oden** paa 128 Sider, hvilke han har tilegnet Hr. **Gleim**. Man finder derudi hiſt og her Efterligneiſer af **Horaz**. Man maa derudi ikke vente en dybſindig Alvorlighed eller poetiſk Raſerie. Følelſe af Venſkab og Menneſke-Kiærlighed viiſer ſig allevegne derudi.

No. 10.

Kiøbenhavnſke
Efterretninger
om
lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 7de Mart. 1771.

Kiøbenhavn. Breve eller almindelige Betragtninger over JEſu Chriſti Lidelſe, ved Lauritz Börcher, Sogne-Præſt til Lumbye Meenighed i Fyhn. 1770. 472 S. i 8vo. Med J. R. Thieles Skrifter. — Det første Anlæg til diſſe meget gudelige og opbyggelige Bøger var nogle Breve, ſom Forf. havde tilſkrevet ſin Patron den Sal. Hr. General-Lieutenant Ove Juel, Herre til Raunholt og Riſlefgaard, da han ikke kunde ſelv perſonlig opvarte ham i hans ſidſte dødelige Sygdom, ſaa vel ſom han ellers efter ſin Skyldighed havde burdet. Samme Herre døde efter at de fire første vare ham tilſendte, da de 3 ſidſte (thi de ere 7 i alt) bleve i det følgende Aar efter hans Død tilſendte hans efterlevende Enke-Frue. Siden har Forfatteren, endogſaa efter den Sal. Herres egen Opmuntring i et Brev til ham kort for hans Død, mere udarbeydet de i Brevene afhandlede Materier, hvilke han hermed leverer under Navn af Breve, i Henſeende til deres første Anlæg, og under Navn af almindelige Betragtninger i Henſeende til deres vidtløftigere Udarbeydelſe. De indbefatter ikke nogen almindelig Forklaring over Paſſions-Hiſtorien, eller lærde Underſøgelſer over de der i forekommende Ting, ikke heller en ſærdeles Forklaring over beſynderlige Texter derudi. Men han har alene betragtet JEſu Lidelſes Hiſtorie, ſom en Forſonings-Hiſtorie, hvortil han fornemmelig har henvendt ſine Tanker, dog ſaa,

at han og har taget andre derved forekommende Omſtændigheder i Betragtning efter deres Værdie og i deres Forbindelſe med Forſoningen. Overalt har det været hans Hoved-Sag at betragte Forſoningen i ſin Fornødenhed, Virkelighed, Beſkaffenhed, Grunde, Vigtighed, Fuldkommenhed, Ypperlighed, Henſigt, Nytte og udfordrende Virkninger, hvilke Betragtninger dog ikke ere anbragte efter Tingenes Orden, men indſtrøede over alt efter Paſſionens Anledning. Man maa viſt ikke henregne dette Skrift iblandt dem, der næſten ey indbefatter andet, end en tom og ſindløs, men for udvortes Anſeelſe hellig Snak. Forf. er overalt i ſine Betragtninger lærerig og opbyggelig, og i Sandhed læſeværdig. Hans Skrivemaade er eftertrykkelig, fri og flydende, allevegne lærerig og opbyggelig, undertiden beſtrøet med ret artige og vel anbragte aandelige Billeder, undertiden og lidt udſvævende (en liden Feyl, ſom vi tilforn ved andre Leyligheder har erindret at bør undſkyldes hos Skribentere, der tillige ere vandte til Prædikeſtoelen). Men ſom dog allevegne viſer Spor af en veltalende Prædikant. Til Beviis paa diſſe Characterer ville vi aftegne nogle enkelte Steder. Er ikke dette for Ex. ſkreven med Grund og Eftertryk S. 5: „Intet kan „ være uegennyttigere, ædlere, høyere end JEſu Lovſang. „ Vi love Gud for Velgierninger, ſom viſes os, og det er „ da Egenkiærlighed, der anſtemmer Sangen, Egennytte, „ der forhøyer Tonerne, men ſee! JEſus lover her Gud „ for en Velgierning, ſom ſkulde vederfares Menneſkene paa „ hans egen Bekoſtning. Hvad ſkulde det ikke koſte ham at „ bring dem Frelſe? Den piinagtigſte Lidelſe og forſmædeligſte Død. Og hvad vandt han ſelv derved? Intet. „ Dog ſynger han Lovſangen, ſom ham vederfares ſelv en „ Velgierning. I Menneſker! der forarger Eder over JEſu „ Lidelſe og Kors, og kan ikke begribe, at ſamme kan anſtaae „ en Guds Søn! betænker dog, er Ære, Høyhed og Herlighed altid Beviis paa en ædel Siæl og en høy Perſon? „ Veed I ikke, at de ædelſte Siæle ofte maa lide ſtørſte Foragt i Verden, og de høyeſte Perſoner, har ofte været underkaſtede den ſtørſte Forſmædelſe? Er det ikke i ſaadanne „ Omſtændigheder, at en høy og ædel Siæl ret giør og kan „ giøre ſig kiendelig og viſe ſig i ſin rette Storhed? Kommer og anhører JEſu Lovſang! ſeer den bevægende Grund

„ an

„ an dertil, seer dert en Høyhed og Aands Styrke, som er
„ en guddommelig Person værdig, og lærer, at I ere ikke
„ andet, end krybende Dyr paa Jorden. Nedrige Siæle!
„ som glæder Eder paa andres Bekostning! Hvis Sang og
„ Musik, hvis Glæde og Vellyst, Herlighed og Overmod
„ grundes paa andres Sveed og Blod, og holdes vedlige ved
„ andres Fortrykkelse og Udsuelse! o. s. v." Følgende Betragtning er fuld af hellige og smukke Billeder, og er Beviis paa Forfatterens levende Indbildnings-Kraft S. 9: „ Vi
„ ville med en hellig og ærbødig Frygt vove at gaae ind med
„ (i Gethsemane) efter dem (JEsum og hans 3 Discipler),
„ men drage Skoene af Fødderne, før vi betræde denne hel-
„ lige Jord. Alle ureene, alle nysgiærrige og forvovne, alle
„ verdslige og fremmede Tanker skal blive uden for. Vi vil-
„ le træde ind med et reent Hierte i den ydmygste Ærefrygt.
„ —— Hvilken angenem og hiertestyrkende Lugt møder ikke
„ strax ved Indgangen? Ere alle Paradiises Blomster samlede
„ paa dette Sted, der med deres balsamiske Kraft og for-
„ friskende Lugt giver Siælen ligesom et nyt Liv og Legemet
„ nye Kræfter? Ere alle vellugtende Urter fra Arabien for-
„ flyttede herind, og udspreder deres angenemme Uddamp-
„ ninger." (En smuk Afbildning paa den forfriskende Vederqvægelse en troende Siæl finder i JEsu Lidelses Betragtning, og Haven gav her Forfatterens Indbildning ligesom et aandeligt Liv.) „ Ney! min Nardus giver sin Lugt, Høys. I. 12.
„ hvormed min blodige Brudgom og Konge er salvet til Døde
„ Marc. XIV. 3-8. Det er det Forsonings-Offer, som her
„ er frembragt, der udbreder for GUd den behageligste og
„ for Mennesker den livsaligste Lugt. JEsus er her, den der
„ gav sig selv hen til en Gave og Slagt-Offer, GUd til en
„ sød Lugt. Herfra er det, at Evangelium har bekommet
„ den Lives Lugt til Livet, som det paa hvert Sted udbreder,
„ og hvoraf jeg saa ofte har fundet mig oplivet og opmun-
„ tret. Kostelige Hauge! hvilken forborgen Kraft trænger
„ sig ind i min Aand, og gjennemtrænger alle mine Aarer
„ ved min Omvandring i den! hvilken vederqvægende Kraft
„ for alle Bekymrede og Nedslagne! hvilken lægende Kraft
„ for alle saarede og sønderslagne Samvittigheder! hvilken
„ oplivende Kraft for alle Kraftesløse? hvilken rensende Kraft
„ mod ureene Tanker og Lyster! hvilken styrkende Kraft for

„ alle Svage! ja hvi'ken Glædes og Livs Kraft end og for
„ alle Bedrøvede og Døende! men hvilket Syn viser sig midt
„ i Haugen! Livsens Træ ryster og bevæges, ligesom naar
„ Zedrene paa Libanon bevæges af de brusende Stormvinde
„ fra Østen: deres Top, som synes at opreyse sig over Skyer-
„ ne, nedbøye sig mod Jorden, deres Rødder ligesom løs-
„ nes og de trues med Fald. Livsens Træ, der er en Plan-
„ telse fra Himlen, røres af Lidelsernes anfaldende Storm-
„ vinde, og ved deres stærke Stød synes at bøye sig mod
„ Jorden. Dog, det bevæges vel, men omkastes ikke. Ved
„ dets hæftige Bevægelse er det mere rodfæstet. Da det har
„ holdt disse Stormvinde ud, staaer det nu ubevægelig fast
„ midt i Guds Hauge, og bær i al Evighed Frugter til et
„ evigt Liv, saa at, hvo som æder af det, skal leve og ikke
„ døe, og hvo som vinder, ham skal det gives at æde af det-
„ te Livsens Træ, som er midt i Guds Paradiis." Denne billedrige, og derhos ikke sindløse, men end og sindrige Skrivemaade er i aandelige og gudelige Betragtninger ikke at forkaste, saa vidt den altid kan tiene til ved en oplivet Indbildnings-Kraft at opløfte Hiertet til Gud, naar kun ikke den i sine Allegorier er alt for mystisk og dunkel, da den ikke skikker sig for alle Læsere til dette Øyemærke. Men hvad endten Forf. paa en egentlig eller uegentlig Maade forestiller eller beskriver noget, saa skeer det næsten allevegne med en livagtig og nøyagtig Eftertrykkelighed. Til en Prøve derpaa begynder det fierde Brev saaledes: „ JEsus træder ind i Dom-
„ huset. Avind, Had, falske Beskyldninger, Løgn, Blod-
„ tørstighed, Ondskab træder ind tillige imod ham. Par-
„ tieskhed, Menneske-Gunst, Menneske-Frygt, Uretfærdig-
„ hed sætter sig paa Dommer-Sædet. Mord, Død, Piin-
„ sler, Grumhed stiller sig i Baghold, bevæbnede med Torne,
„ Spyd, Kors, Nagler, der ere færdige ved første Vink.
„ Uskyldighed er alene paa JEsu Side, og med den stilles
„ han for Pilati Domstoel. Retfærdighed er anklaget, og
„ Uretfærdighed er Dommer." Til en Prøve paa den lykkeligste Anvendelse af de anstillede Betragtninger til Lærdom og Opbyggelse ville vi anføre af samme Brev følgende Stykke S. 174: „ Min Gud! saa er da Guds Søn bleven anklaget, beskyldt, fordømt, som en Misdæder, og det endda
„ af Mennesker, som vidste eller selv maatte bevidne hans

„ Uskyl-

„ Uskyldighed!“ I Sandhed! vi maa tilstaae, at dette er et trøstefuldt Exempel, for den ærlige og oprigtige Christen, der seer sig her i denne forræderske Verden bragt ind i de samme Omstændigheder, at han maa høre ilde, sværtes, bagtales, beskyldes, og det af Mennesker, hvis egen Samvittighed vidner imod dem selv om hans Uskyldighed, og det alene for at han kan synes med Ret at forurettes, forhaanes og dømmes, saa han nok har Aarsag til at istemme med Forfatteren, som derpaa videre spørger: „ Hvad er dog Samvittighed lidet agtet mod Menneskers „ Fordeele og Hensigter? Hvor bliver ikke dens Stemme, „ hvor stærk den end ofte er, overskreget og døvet af Begier„ lighedernes og Lidenskabernes Raab! Ja hvor bliver ikke „ ofte dens Røst qvalt og neddømpet af Føyelighed, Par„ tieskhed og Menneske-Gunst, eller Frygt for at støde Men„ neser! Naar denne Guds Røst i Mennesker ikke bliver „ hørt, hvordan skal de da høre Billigheds, Retfærdigheds, „ Anstændigheds Fordringer? Hvad vil Mennesker agte „ Skam og Ære i Verden, naar de ikke skammer sig for dem „ selv og deres egen Samvittighed at giøre Ondt? Hvad „ kan tvinge Menneskene inden for Dydens Skranker, eller „ hvad kan holde dem op fra at begaae de grueligste Misgier„ ninger, naar denne indvortes Vidne, Anklager, Dommer, „ forsæstes, fordømmes og dødes?“ Iligemaade har Forfatteren S. 175, i JEsu Anklagelse og Fordømmelse søgt Anledning til en sær opbyggelig og lærerig Digression imod de Mennesker der nægte og forkaste Gud selv baade imod det Naturens og Skriftens Lys, hvor i han har aabenbaret sig. For at fatte vor Betænkning i en kort Sum, da kan dette regnes iblandt de læseværdige theologiske Skrifter, hvis Forfatters Hensigt har været ligesaa langt fra den høye Lærdoms Pralerie, som den overdrevne pietistiske Skinhelligheds Forstillelse. Hans Betragtninger har været os overalt lærerige og opbyggelige, og vi ville for Resten have dem anbefalede til retskafne og fornuftige Christnes Læsning og Bedømmelse.

Kiøbenhavn. Rector Falsters Vers over Kong Friderich den Fierde, udgivet af Andreas Raarup, Aar 1770. Med Steins Skrifter 43 S. i 4to. Den Titel, under hvilken den Sal. Forfatter selv har opsat dette Vers, ly-

der ſaaledes: Caſtrum Doloris, foreſtillende paa det allerkorteſte den Høyſtſalige Herres og Konges Kong Friderich den Fierdes Høyſtpriſelige Regimente i de trende Hoved-Stæder. — Man kan ikke nægte, at ſo ſaa vel den hiſtoriſke Fortælning om Keiſer Aurelianus, ſom og de hiſt og her anbragte Billeder, bære kiendelig Præg af en Simplicitet, ſom endnu til Forfatterens Levetid udmærker ſig i Tænke- og Skrivemaade. Vi ville derpaa anføre et og andet Exempel:

Om ſaadan en Monark er jeg ey værd at mælde;
For Liig, for ſtore Liig, man bruger jo ey Bielde,
Men ſtore Klokker, ſom har kraftig Lyd og Klang,
Saa og Skribentere udaf den førſte Rang.

** ** **

Altſaa forundre ſig ey nogen Læſer over
At jeg, ſom rører ved min Herre, der nu ſover,
Saa ſagte rører ved ſaa koſtbar en Monark,
Og ham indſvøber i ſaa faa og korte Ark.

** ** **

Han kunde ikke ſom en naadig Husbond lide
At diſſe (gamle Betientere) deres Liv i Kummer ſkulde ſlide.
Og lønnes ligeſom en gammel Helmes Træl,
Der gierne ſkydes i ſin Alderdom ihiel.

Dog bør vi gnføre et Exempel af anſtændigere Billeder og Udtryk: S. 12. om den Holſteenſke Krig.

Hvad ſkeer? I Øſterſøe fra trende Potentater
Tilſendes Herzogen af Holſteen Advocater,
Som deres Indlæg ſkrev for Kiøbenhavn med Krud,
Og indleverte dem ved Bombarderings Skud.
Den Svenſke Konge ſelv for at bilægge Trætten
Fremſtiller ſin Perſon til Mellem-Mand for Retten,
Og ſig umager hid til os fra Skaane-Land
Geleydet Kongelig udaf tolvtuſend Mand.

Om man end ikke med Udgiveren kan mælde noget om en levende og indtagende Poeſie, ſaa maa man dog tilſtaae, at de uden Tvil ville blive de bedſte Digtere, ſom holde Middelveyen imellem Forfatterens Simplicitet, og det urimelige, opſkruede og kunſtlede Tøy, ſom man udkrammede til os for nogen Tid ſiden, da der var kommen en Raptus over vore ſkiønne Aander, og ſaa længe den herſkede, indtil den kunde

blive

blive afløst af en anden. Ja vi tør ſige, at de ſkulle blive ſaa meget bedre, ſom de nærme ſig mere til Simplicitet, og er længere borte fra Affectation.

Chriſtiania. Aandelige Taler holdne for HErrens Meenighed i Scheen i Norge af Rasmus Peter Langhorn, S. S. Miniſt. Candid. Med Schwachs Skrifter 68 S. i 4to uden Aarstal. — Den første af de tvende Taler, ſom denne Samling indbefatter er holden 1ſte Juuledag til Aftensang 1768. Indgangen er taget af Gen. XXIV. 31. Kom ind du HErrens Velſignede! hvi ſtaaer du herude? Hvilken Indbydelſe bliver betragtet ſom et venligt, et billigt, og et velmeent Tilbud. I Anledning af Aftensangs-Texten foreſtilles 1) det Hiertes Tilſtand ſom ſkal huſe JEſum, at det nemlig bør modtage a) JEſu viiſe Raad til Oplysning, b) JEſu kraftige Aand til Bøyelſe, c) JEſu ømmeſte Naade-Virkninger, med hiertelig Glæde og hellig Taknemlighed: 2) Hvor billigt det er, at alle Hierter bør huſe JEſum, da han tilfører dette ſit Huus Ære, Fred og Guds Velbehag. — Den anden Tale er holdt den 3die Onsdag i Faſte 1769. Indgangen er taget af Præd. III. 7., og foreſtiller 1) en Tid til at tie, og 2) en Tid til at tale. Texten er af Luc. XXIII. 9. Men han ſvarede ham Intet, i hvis Anledning Taleren har foreſtillet: JEſu hellige, forſonende og forhvervende Taushed, og derved bemærket 1) JEſu Taushed, ſom forhvervende os et ſtort Gode, nemlig a) Guds Tale til os i Ordet og hans Velgierninger, b) Guds Tale til os i Samvittigheden, c) Afværgelſe og Udſættelſe af Guds Tale til os i ſine fortiente Straffedomme, d) Svar paa vor Tale med Ild i Bønnen: 2) JEſu Taushed, ſom forſonende et ſtort Onde, nemlig den menneſkelige Tunges og Tales ſyndige Misbrug, i at tale for meget eller for lidet, eller ilde: 3) JEſu Taushed helligſte Grund og Øyemeed, ſom var a) en ſærdeles Ømhed, b) almindelig Menneſke-Kiærlighed. Vi kan intet beſynderligt ſige til diſſe Prædikeners Berømmelſe, uden at de kan læſes med den ſamme Opbyggelſe, ſom de ere hørte med. For Reſten ſynes Forfatteren at være een af de Prædikantere, der kan giøre alt af alt, og trække alt ud og hvorhen de vil. Forfatteren har i en

kort Fortale til sine Gudelskende Læsere forsikret os om, at hans første udgivne Taler har fundet en anseelig Afsættelse, og at nogle har yttret ham deres Længsel efter at see en heel trykt Samling af alle de Taler han har holdt, og han anseer dette deres Forlangende, som et Beviis paa deres Skiønsomhed. Vi behøve her følgelig ikke at skrive nogen Lovtale derover, og sandt at siae, saa ere vi ikke meget for at indlade os i nogen vidtløftig Critik over Prædikener. Men vi kan dog ikke istemme ovenmældte de Gudelskende Læseres Ønske, med hvor stor Skiønsomhed det end maatte være fattet, fordi vi befrygte, at om alle Prædikantere vilde lade alle deres Prædikener trykke baade dem, der fortiente det, og dem, der fortiente næppe at høres eller læses, saa vilde der tilsidst ingen Rum blive i Verden til andre Skrifter, og Kirkegang skulde snart blive unødvendig, uden alene for at synge og bede. Thi man kan allerede ofte læse det Hiemme, man kan faae høre i Kirken, og hvor meget mere da?

Kiøbenhavn. Esaus Brødres slette Kiøbmandskab, forestillet i en Høymæsse-Prædiken, for vor Frue Kirkes Meenighed i Kiøbenhavn, ved en vigtig Anledning og omsider efter en høy Velynders Begiering til Trykken overladT. 1771. 1 Ark i 8vo. — Hvem Autor er til denne Prædiken og ved hvad for en vigtig Anledning den er holdt, uden den, Texten selv har givet, det skal vi ikke kunne sige. Indgangen dertil er tagen af Ebr. XII. 16. 17. Seer vel til, at ikke nogen skal være en Skiørlevner eller vanhellig, som Esau, derfor en eeneste Ret Mad afhændede sin første Fødsels Rettighed; thi I vide, at han og derefter, der han vilde arve Velsignelsen, blev forskudt. I disse Ord forestiller Apostelen Esau, som et Billede og Afbildning paa et vegelsindet og letsindig Verdens Barn, derfor en ringe Vindings Skyld i Verden, forskiærtser Guds dyrebare Naade og sin dyrekiøbte Siæls uskatteerlige Salighed. Ellers har Forfatteren, i Anledning af det Ord afhændede, forestillet Esau som en slet Kiøbmand, og betragtet deels hans slette Kiøbmands Navne, deels hans slette Kiøbmandskab, deels hans slette Fordeel af Kiøbmandskabet. Texten handler om de til Nadveren indbudne Giæster, der

fore-

forebragte hver ſin Undſkyldning, hvorfor de ikke kunde komme. Diſſe Giæſter foreſtiller Taleren ſom Eſaus Brødre i et ligeſaa ſlet Kiøbmandſkab i det Aandelige, ſom han havde giort i det Timelige. Han betragter 1) deres ſlette Kiøbmandſkab, 2) dem ſelv ſom ſlette Kiøbmænd og 3) deres ſlette Fordeel af Kiøbmandſkabet. Talen beſluttes med en Advarſel og Formaning til Eſaus verdsligſindede Brødre, at de ikke bør elſke Vellyſt meer end Guds Naade, ey have Verden kiærere, end Himlen, Ageren kiærere end Nadveren o. ſ. v. Vi kan ikke nægte, at jo denne Prædikens Indhold, er baade til Lærdom og Opbyggelſe.

Amſterdam. Traité de l'infini crée avec l'explication de la poſſibilité de la Tranſubſtantiation. Traité de la Confeſſion & de la Cómmunion. Par le P. Malebranche de l'Oratoire. 1769. Naar philoſophiſke Underſøgninger bliver anvendte til at forklare Mueligheden af viſſe Religions-Satzer, ſaa pleyer man at betræde en dobbelt Afvey. Man beſtemmer endten Fornuftens Lære efter Religionens forbeſtemte Satzer, eller og man danner Religionens Lære efter Philoſophiens forudſatte Begreber. Philoſopherne har beſtandig ophævet ſig mod den Lære om Tranſubſtantiationen. Den paa Titelbladet af dette Skrift benævnte Forfatter bemøyer ſig for af Fornuftens Grunde at giøre den rimelig. Den hele Afhandling er grundet paa den Carteſianſke Philoſophies Grundſatzer og forfattet i ſaa ſtor en Overeenſtemmelſe med den dybſindige Malebranche's Tænkemaade, ſaa man ikke ſkulde tage i Betænkning at anſee denne berømte Carteſii Efterfølger for dens Forfatter, naar det kun tillige var ret begribeligt, at en i ſin Kirke ſaa vigtig Afhandling kunde ſaa længe have bleven ubekiendt og forborgen. Den Philoſophiſke Foreſtilling af Skabningens Uendelighed er i ſig ſelv mærkværdig. Men i Henſeende til dens Anvendelſe paa Religionens Lære bliver der giort Forſkiæl paa theologiſke Meeninger og Religionen i ſig ſelv. Forfatteren forſvarer Verdens Uendelighed ſaa vel i Henſeende til Legemerne ſom Aanderne i Henſeende til deres Antal og Vedvarenhed. Derfor er den hele Afhandling deelt i 4 Afſnitter. Det er ſig ſelv modſigende, at erkiende en uendelig Viisdom i Gud, uden tillige at tillægge ham en uendelig

Magt. Naar GUd altid handler paa den fuldkommeste Maade, saa kan man ikke sætte nogen Skranke for hans Handlinger. Guds Værker maa selv være uendelige. Det er en Ugudelighed at sige, at Guds uendelige Forstand ikke kan forestille sig en uendelig Verden, eller at hans Magt ikke kan udføre alt det hvad hans Forstand erkiender. Var Verden blot i den Forstand uendelig, fordi den med Tiden kan forøges og formeres i en uendelig Fortgang; saa er denne den allerufuldkomneste Ting, og et Menneske, naar det efter Opstandelsen lever uden Ende, kan og forøge sit Værk i en uendelig Fortgang med nye Tilsatzer. Vi have af Naturen et Begreb om Guds uendelige Fuldkommenhed, og Skaberen selv kalder sit Værk efter Skabelsen et fuldkommen, det er, et uendeligt Værk. Materien bestaaer i Udstrækningen, og er i Henseende til dens Natur uendelig. Hvad er Verden andet, end en Forbindelse af Planeter ved Planeter, af Hvirvler ved Hvirvler. Er det ikke forunderligt, at man tillægger Intet en Uendelighed, og frakiender det Virkelige den samme? Uden for Verden skal der være et uendeligt Intet, og bliver ikke da den endelige Verden et Sole-Gran imod dette uendelige Intet? Guds Uendelighed bliver i sig selv noget ganske andet, end Verdens Uendelighed. GUd er i sig uendelig paa en uendelig Maade, Skabningen giør kun i sin Orden et Uendeligt ud. Der udfordres en Almagt til et Støvs Frembringelse, og ligesaa til en uendelig Verdens Skabning. Den mindste Deel af Materien er uendelig deelelig og juſt dette er en Egenskab ved det Materielle Uendelige, at det kan formindskes i Evighed og dog blive uendeligt. Efter det andet Afsnit om Aanderne Uendelighed kan en Aand, som er meget ældre end Materien, ikke være berøvet nogen Fuldkommenhed, som Materien har. Skulde GUd ikke have begavet den med Uendelighed meget mere, end Materien. De almindelige Begreber, hvilke Sielen har om GUd, om sig selv og Materien, ere kun indskrænkede ved Legemerne, uden hvilke de skulde kiende alle Ting. I det tredie Afsnit handles om den uendelige Mangfoldighed af beboede Kloders fornuftige Indvaanere, og Carteſii Hvirvel, uden hvilken den af uendelige Legemer bestaaende Verden skulde være et Chaos og ikke en Verden, er at anſee som en Grund til Orden i Verden.

For-

Forfatteren vil have Forſoningen i ſin Almindelighed udſtrakt til alle fornuftige Skabninger over den hele Verden, og yttrer derom hiſt og her adſkillige vidt udſvævende Tanker. Ligeſom nu Verdens Legemer ere uendelige i Henſeende til deres Antal, ſaa bliver endelig i det fierde Afſnit deres Uendelighed forſvaret i Henſeende til Vedvarenhed. Verdens Legemer og deres Hvirvel blive juſt ikke altid i den ſamme Geſtalt, hvori en Deel af ſamme fremſtiller ſig for vore Øyne. Der foregaaer Forandringer og Forſtyrringer i deres enkelte Deele efter Bevægnings-Lovene, men Materien ſelv gaaer ikke over til et Intet, men bliver efter de ſamme Love atter ſamlet og bildet, ligeſom Menneſkene beſtandig paa Jorden, ſkiøndt der juſt ikke bliver de ſamme Mennesker. Dette er kortelig Indholdet af dette Skrift om Verdens og de ſkabte Tings Uendelighed i Verden, ſom, foruden Anvendelſen paa den Lære om Tranſubſtantiationen, er beſluttet med en Tractat om Skriftemaal og Communion. Af deſlige Skrifters Indhold lærer man at kiende den Menneſkelige Siæls Virkſomhed, men tillige Forfængelighed i dens Betragtninger over Ting, hvorover den i dette Liv dog aldrig kommer til moeden og fuldkommen Indſigt. Dog, den ſkal maaſkee ved en Forſmag i dette Liv beredes til en udødelig Virkſomhed, et ævigt Liv og en reen og tydelig Kundſkab. Saa bliver da dens Forfængelighed os tillige et Beviis for dens Udødelighed. En Siæl der ſaaledes kan ſpeculere ved et blot ſkimtende Glimt af Ting, der henhøre til en anden Verden, ſkulde den ikke ogſaa være beſtemt for den ſamme? En Siæl der kan ſaaledes tænke, lad være den tænker vildt og galt, maa dog være en ædel Ting. Lykkelige Forfængelighed! Lader os lære, at have Medlidenhed med hinandens Vildfarelſer! Vi ere dog næſten alle lige kloge paa guddommelige og himmelſke Ting. Lader os glæde og troſte os med hinanden i det Haab, at vi maaſkee alle ſkal faae Forſtands oplyſte Øyne om alt det, vi nu ikke kiende, eller kun ſtykkeviis.

Berlin. Over det for nogle Aar ſiden opgivne Priis-Spørsmaal: **Om man kan udrydde Tilbøyeligheder, ſom kommer af Naturen, og hvilke der ere de bedſte Midler til at ſtyrke eller ſvække Tilbøyeligheder?** er i Hau-

i Haude's og Spener's Forlag udkomne fire tydſke og tre franſke Afhandlinger, af hvilke de tydſke indtager 331 S. i 4to. Hr. L. Cochius, Hof-Præſten til Poſtdam, har bekommet Priſen for ſin Afhandling. Den indbefatter fortræffelige praktiſke Lærdomme, og anpriſer ſig overalt af Orden, Grundighed og Dybſindighed i Underſøgninger. Imidlertid vil man dog ſnart blive vaer, at Syſtema harmoniæ præſtabilitæ har haft en alt for ſtærk Indflydelſe i Forfatterens Speculationer. I Underſøgningen om Tilbøyelighedernes Oprindelſe bliver derfor kun ganſke kortelig handlet om Legemet, og de phyſiſke Aarſager, ſom formedelſt Legemet virke paa Gemyttet. Af Siælens Enkelthed ſlutter han, ligeſom mange andre, at den kan kun have een Grundkraft, og at den maa være lættere og mere ſikker at giennemforſke, end Legemet. Siden den har kun en eeneſte Grundkraft, ſaa kan der heller ikke være uden et eeneſte indvortes Principium til Tilbøyelighederne. Alt hvad man tilegner Begierings-Kraften, det bringer Forfatteren tilbage til Foreſtillings-Kraften, anſeer Tilbøyelighederne ſom Phænomena, der kommer af en Mængde Følelſer, og troer, at det indvortes og virkende Principium for dem alle (thi Omſtænderne tilſkriver han ikke nogen Virkning, men en blot Foranledning) er intet andet, end den eeneſte Grund-Kraft og Grund-Drift i Siælen til at udvide ſine Foreſtillinger, og giøre dem tydelig og mere levende. Spørger man, hvoraf det kommer, at vi ville nogle Ting, eller meget mere Foreſtillingerne om dem, og at vi afſkyer andre; ſaa ſvarer Forfatteren, hvad der opholder vor Drift til Udſtrækning, eller indſkrænker vor Tilſtand, er ikke behageligt. Overalt anfører man os en Deel Sætter, hvorved der ey uden Grund var adſkilligt at erindre. Forklaringen over vor Velbehag i det nye og det bevandte, indbefatter meget, ſom er ſkiønt, men Forklaringen ſkulde endnu have blevet fuldſtændigere naar han ikke her ogſaa havde tænkt alene paa Siælen og dens Udſtrækning-Drift. Forfatterens practiſke Anmærkninger finder ganſke Recenſentens Biefald, ſom ved de theoretiſke har haft adſkilligt hiſt og her at erindre. Den første af de andre Afhandlinger er af Hr. M. Garve, hvilken udleder Tilbøyelighedernes Forſkiæl fornemmelig af Forſtandens forſkiællige Evner, formedelſt hvilke et Menneſke, ſom er

op-

oplagt til disse eller hine Forestillinger, er i Stand til at tænke hastig og livagtig eller ikke. Den anden er af Hr. Christ. Meiners, hvilken er forfattet med Belæsenhed og indbefatter mange skarpsindige Anmærkninger. Den tredie havde man nær overseet, da den næsten som et Anhang forbærger sig bag den anden. Den er ganske kort, og Forfatterens tæt sammenknebne Tanker fører alle uden Udsvævelse lige til Maalet. Man kan overalt see, det er en Mand, der ikke først ved den Leylighed har tænk i denne Materie. Forfatteren til den første Franske Afhandling er Hr. A. Halshof, Professor til Amsterdam. De mange Phychologiske Bemærkninger giøre hans Skrift besynderlig kostbar. For Resten er Forfatteren en Tilhænger af det Hutchesoniske Systema. Den anden Franske Afhandling bringer Akademiets Spørsmaal til et andet og følgende: om man kan udrydde Tilbøyeligheder, som komme af Nervesystemets hele Constitution, eller blot saadanne, som kommer af et enkelt Organs Tilstand? Den indbefatter forskiellige Udsvævelser, og haver her og der, i sær i Begyndelsen og Enden en Tone, som vel klinger Fransk i en Tydskers Øren, men virkelig ikke skion. Den sidste Afhandling forraader en Forfatter, der har sin Helvetius vel i Hovedet. Menneskets stiller han sig saa egennyttig for, at han endog vover at sige, at Mennesket er af Naturen mere tilbøyelig til Utaknemlighed, end til Taknemlighed og Erkiendtlighed, og bliver alene taknemlig, naar det først lærer at indsee Nytten deraf. Vi holde for, at deslige Egennyttigheds Prædikantere burde engang offentlig udfløytes af Lærdommens Skueplads.

Aurich. Gedanken vom Hochmuth. 1770. 6 Ark i 8vo. Saasnart nogen søger at ophøye sig over sin Næste formedelst virkelige eller og blot indbildte Fortrine, eller tilegner sig større Fortrine, end ham tilkommer, saa forfalder han til Hovmods Last. Hovmod er den afskyeligste Last, eftersom den frembringer de skadeligste Virkninger, en almindelig Last, hvis Kilde er en uordentlig Selvkiærlighed, men som lader sig see i meget forskiellige Grader og Gestalter. Den finder Sted hos hele Nationer, hos forskiellige Slægter og Stænder. Lykkens Gode, Fødsel, Stand, Rigdom, ere de almindelige Støtter, hvorpaa den grunder sig.

Un-

Undertiden bliver den Dydens Drivehiul, og da udarter den i en skinnende Last; ja undertiden bliver endog Lasten en Leylighed til Hovmod. Hovmod føder Pralerie, Ærgiærrighed, Pragt, Stolthed, Klædemoder, Tittelsyge, Complimenter, Rangsyge, Misgunst, Nid, Fiendskab, Mord, Overdaadighed, Bedragerie, Misfornøyelse og Fortrædelighed, men den har og nogle skinbare gode Følger. Den driver den Lærde til Flittighed og Bøgers Skrivning, Soldaten til Tapperhed, og Kiøbmanden har den en stor Deel at takke for sin Gevinst. Dette er Indholdet af ovenmældte Skrift, hvis Udførelse i Henseende til de afskildrede Characterer og Skrivemaaden, skal være noget kiendelig kunstlet og opskruet.

Leipzig. Γεοργίȣ Γεμίςȣ τοῦ ϗ Πλήθωνος βιβλια B. *Georgii Gemisti Plethonis* de iis, qvæ post pugnam Mantinensem apud Græcos gesta sunt, Libri II. nunc primum scorsim editi & notis illustrati ab *Henrico Godofredo Reichardo*. A. M. Scholæ Prov. Grimmensis Collega IV. & Cantore. 144 S. i 8vo. Gemistus har ikke hidindtil været udgivet for sig selv, men snart føyet til Herodots, snart til Xenophons Værker, hvorfor han og hidindtil har været Ungdommen mindre bekiendt. Han har taget det meest Ord til andet af Diodorus og Plutarchus. Hr. Reich. ønsker at han i Skolerne maatte blive Ungdommen bekiendt tilligemed den Gesneriske Chresthomathie, de Xenophontiske smaa Skrifter og Palæphatus. Texten er tagen af den Aldiniske Udgave. Diodorus og Plutarchus har skaffet Udgiveren forskiællige Læsemaader. De af ham tilføyede Anmærkninger ere deels grammatiske, deels historiske og antiqvariske.

Leipzig. Abhandlung von dem Einflusse der Musik in die Gesundheit der Menschen. 50 S. i 8vo. Det var artigt nok, kunde man helbrede Sygdomme ved Musik. Da skulde snart alle Læger blive til Musikantere, eller Musikantere til Læger. Ikke desto mindre finder man, at de Gamle taler ofte om Musikens Indflydelse paa Menneskenes Sundhed. Forfatteren viser, at denne dens Indfly-

ſtydelſe er en Virkning af dens nærmeſte Indflydelſe paa Lidenſkaberne, i hvis Beſkaffenhed ofte ligger Grund til Sygdom eller Sundhed hos Menneſkene. Muſiken opvækker frydefulde Følelſer i Sindet, ſom og kan giøre fortræffelige Virkninger paa Legemet. Derfor anpriſer Forfatteren og Dandſekunſten tilligemed Muſiken. Maadelig Legems Bevægelſer med et fornøyet Sind, hvad kan ikke diſſe tvende Ting udrette til Sundheden? Dandſemeſtre og Muſikantere ere derfor meget nyttige Folk i en Stat, men de bør ikke lønnes bedre, end de, der underviſe vor Ungdom i Dyd og Chriſtendom.

Leipzig. Joannis Severini Hungari, Conſpectus Hiſtoriæ Hungaricæ, a prima Gentis Origine ad Memoriam noſtram perductæ P. prior. Præmiſſa eſt Epiſtola *Jo. Gottl. Boehmii.* 1769. 94 S. Denne Hiſtorie begynder med en liden Geographie. De gamle Tiders Hiſtorie overlader Forfatteren til andre, og begynder nu fra Hunnerne. Diſſe kom henved i det 4de Aarhundrede fra Tartariet til Europa, hvor de giorde ſig frygtelige ſnart i Grækenland, ſnart i Italien. Den anden Bog fortæller hvorledes Avanerne kom fra Orienten, erobrede Pannonien, bragte de græſke Keiſere i Knibe, førte Krig med Karl den Store, antoge for en Deel den chriſtelige Religion, og ſiden halv ved Magt halv ved Tractater foreenende ſig med det ſtore Mähriſke Rige. Derpaa kom Hungarerne fra Aſien. Denne anden Bog indbefatter en Periode fra 310.-887. I Begyndelſen af den tredie Bog underſøges Hungarernes Oprindelſe, og ſiden fortælles videre deres Hiſtorie indtil Kong Stephanus. Man anfører tvende Exempler af en Høymodighed, ſom man ikke ſkulde vente paa de Tider iblandt Folk, ſom man da holdte for Barbarer, og ſom finder næſten ingen Lige i de poleerte Nationers Hiſtorie, at nemlig tvende Printſer geraade i en venlig Strid om, hvem der ſkal ſuccedere den afdøde Regent, og den eene bliver endelig af den anden anmodet og overtalet dertil.

*** Remarques ſur le militaire des Turcs & la Façon de les combattre. Par Mr. de W***. Général-Major de Cavallerie au S. du Roi de la Republique Pologne.

1770. Forfatteren giver Efterretning om Janitſcharer, Arnauter, Spahis, Lawantis og andre tyrkiſke Krigsfolk, hvorledes de bringes paa Beenene og underholdes, om deres Maade at rykke i Feldten, og angribe deres Fiender, og viſer endelig hvorledes en ordentlig og velsvet Krigshær lættedſt og bedſt kan mødſtaae diſſe Barbarers ubændige Raſerie.

Halle. Theſaurus Epiſtolicus Gesnerianus: Collegit & Præfatus eſt *Chriſt. Adolphus Klotzius.* Vol. II. 8vo. Denne nærværende Deel er mere intereſſant, end den førſte. Hvem læſer ikke gierne en fortroelig og lærerig Brevvexling imellem ſaadanne Mænd ſom en Gesner, Boerhaave, Burman, Facciolati, Joh. Wilg. Berger, Joh. Alb. Fabritius, Lackemacher, Gottfr. Thomaſius Halſter, o. a. De Gesnerianſke Breve udmærke ſig alle ved den ſkiønne Skrivemaade. Skole-Diſcipler og unge Studentere kan ikke bedre anvende deres ledige Timer, end paa ſaadanne Breves Læsning.

Halle. Hr. Johan Georg Zierlein har udgivet: Commentatio de Philoſophia Ciceroniana paa 20 S. i 4to. Han afhandler derudi ikke Ciceros Syſteme, men viſer alene, hvad man bør dømme om den Maade, paa hvilken Cicero har philoſopheret i ſine Skrifter, om hans Skrive- og Tænkemaade, og hvorvidt ſamme kan med Rette roſes eller laſtes.

Helmſtad. Erſte Sammlung einiger Predigten von D. Wilhelm Abraham Teller. 1769. 381 S. i 8vo. Denne førſte Samling indbefatter 14 Prædikener over udſøgte og meget opbyggelige Materier, ſom af Forfatteren med et bequemt Udtryk og megen Nøyagtighed ere afhandlede, og miskiender ikke lættelig den Tellerſke af andre enkelte Prædikener allerede bekiendte Tone.

Berlin. Neues Syſtem der Kräfte der menſchlichen Verſtandes nach dem Unterſchiede der untern und obern Erkentnißkräfte. 1770. 1½ Ark i 8vo. Saa vidt vi ſkiønne af Recenſionen, indbefatter dette lidet Skrift intet, ſom egentlig kan kaldes Nyt, men vel noget, ſom ved nøyere Overvevelſe vil befindes urigtigt.

No. II.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 14de Mart. 1771.

Kiøbenhavn. Arier og andre poetiſke Styk-ker af Ambroſius Stub. 1771. 88 S. i 8vo. Med H. J. Graaes Skrifter. — Vi tviler ingenlunde paa, at jo Udgiveren Hr. Gude har giort Publikum en ſær behagelig Gave med denne Samling af poetiſke Stykker, ſom alle ere Foſtre af det ſindrigeſte poetiſke Genie, ſom Naturen ſelv havde dannet til Poeſien, og hvis høye Geiſt ſkulde maaſkee have yttret ſig i en langt høyere og ædlere Tone og udbredet ſig langt videre til Fædernelandets udødelige Ære, hvis ikke hans menneſkelige Vilkaar og Omſtændigheder havde indſkrænket det alt for meget, og til viſſe Timers Munterhed. Overalt viſer diſſe Stykker et Genie, der i ſin Leve-Tid har maaſkee lagt ſig efter at kiende Verden og Menneſket alt for vel, og eftertænke for meget derover, indtil det har fattet en ſaa ſtor Foragt og Væmmelſe for alt verdsligt og menneſkeligt, at det endog har ſøgt overordentlige Midler til at forglemme alt, og dyſſe al Sind og Sands og Eftertanke ligeſom i en ſød og roelig Dvale. Andre Omſtændigheder, andre Vilkaar, en anden Bane for ſin Tænke- og Levemaade, og betimelig Hielp under Armene til Befordring derpaa, ſkulde maaſkee have forvoldt, at man kunde have ſtillet en Stub frem paa den Danſke poetiſke Skueplads med en Tullins Ærekrands. Men nu maatte Udgiveren nøyes med at ſige: „Forfatteren „ af denne Samling er Ambroſius Stub, hvis Levnets Løb

„ indeholder intet ſaa betydeligt, at det her ſkulde finde „ Sted: Han levede og døde ſom Student ꝛc.“ Man maa for Reſten bifalde denne Udgiverens Critik, at ikke alle de Stykker, ſom Samlingen indbefatter, ere Meſterſtykker, men om nogle, og det ikke faa, turde vi vel ſige, at ingen, ikke den ſtørſte Meſter, ſkulde have leveret dem bedre. Nogle af hans gudelige og moralſke Arier kan røre et følende Hierte indtil en Henrykkelſe, i hvilken det er nær ved at forglemme ſig ſelv. Vi nøyes med at anføre nogle til Prøve og Zier for diſſe vore Efterretninger. S. 45:

Hvad render I Verdens Olympiſke Giække
Paa Banen, da Kronen er intet bevendt?
Navnkundigheds Boble kan Tiden jo bræk̃e,
I vinder kuns Støvet, naar Løbet er endt;
Bort ſkiden Belønning med Skarn og Skade,
Min Fod ſkal ey træ̃tes for falmende Glands;
Min Tinding foragter de visnede Blade,
Thi Himlen har viiſt mig en varende Krands.

Lader os og høre den hele næſtfølgende Arie S. 46.

Medgangs Ven har lært at ſmile,
Naar min Soel er høy og blid,
Men ſaa ſnart den gaaer til Hvile,
Kaſter Spodſkhed Nakken hid,
O! du Svale flyver bort,
Naar min Dag er kold og ſort.
Eed paa Løfter, Troe og Love
Høres nok af ſlibrig Mund,
Tillid ſtaaer ſaa tit i Vove
Paa en Muur foruden Grund.
O! du Nør-Stilk har et Knæk,
Skiønt du ſynes uden Bræk.
Verden har forgyldt ſin Pille,
Verden ſkienker Gift i Viin,
Verden kan ſaa høflig drille,
Verden er ſaa falſk ſom ſiin.
O! du Slange, Braad og Mord
Stikker i dit ſledſke Ord.
Klog Oprigtighed bær Priſen;
Thi den holder Mod og Stand,
Midt paa Bølgen, midt paa Iſen,
Midt igiennem Ild og Vand.

Sidde

Søde Phoenix! Modgangs Ven!
Jeg er ævig din igien.

S. 50. beſkrives, og hvor fortræffelig og rørende! et roeligt Sinds fornøyelige Tilſtand:

1. Jeg lever jævnt fornøyet, foruden ſtore Ting;
Min Fod er ubemøyet, og frie fra høye Spring;
Ved Jorden er jeg fød,
Ved Jorden har jeg Brød;
Alt vel og nok, jeg nøyes, jeg nøyes til min Død.

2. Lad Hovmod ikkun flyve til Høyheds Firmament,
Ærgierrighed maa klyve til Ære ufortient;
Naar Lykkens Torden-Skrald
Beſtormer Høye Hald,
Saa ſidder jeg i Dalen, og ſeer paa andres Fald.

3. For mig maa Vellyſt ſømme i Honning Dag og Nat;
Lad Daarlighed i Drømme faae Glæde-Skyggen fat;
Naar Lyſters uſle Træl
Vil græmme ſig ihiel,
Saa glædes jeg ved Lidet og lider meget vel.

4. Lad Gierrighed kun grave, ja vraade efter Guld;
Lad Karrighed kun have ſit Giemme proppet fuld;
Naar hiin har ſlidt ſig varm,
Og denne giort ſig arm,
Saa leer jeg ad dem begge, fornøyet uden Harm.

5. O! Nøyſomhed, min Ære! hvis Magt er din vel lig!
Ved dig kan Ringhed være ret agtet, glad og riig;
Forbliv min Vandre-Stav,
Skriv ſiden paa min Grav:
Her hviler en Lykſalig, trods Lykkens Laan og Krav.

De tvende næſtfølgende Styk'er, **Den kiedſom Vinter gik ſin Gang**, og, **Er Nogen, jeg er glæderig**, maa vi nøyes med at roſe, uden at anføre dem. Den ſidſte vil maaſkee mindre behage i Henſeende til de tvende ſidſte Liniers Indhold af enhver Strophe, hvor i en Dranker priſer ſig lykkelig med og ved ſin Flaſke. Men den er i det øvrige poetiſk og lærerig. Vi ville deraf kun anføre den anden Strophe S. 57:

En modig Skipper giør ſig til,
Er opblæſt, ſaa han lugter,
Naar Vind og Vand ham føye vil,
Og Farten ey har Bugter,

Men ſkal han bryde Veyr og Vand,
Og ſlaae ſig frem til Havn og Land;
Hvor kan den tiæret Admiral
Da bromle, bande, blive gal!
Men jeg er Hierteglad, og andre ſee ſig glade,
Hver Gang jeg krydſer tæt langs op ad ſkiden Gade.

Nok en liden ſmuk Arie S. 70:

Græm dig aldrig, thi det ſvier,
Uven griner ad din Vee,
Spar ey heller, ſaa du gnier,
Thi deraf vil Arving lee.
Uven ſeer dig helſt i Nøden;
Arving ønſker dig kun Døden;
Vær da vel tilmode;
Giør dig ſelv tilgode;
Lev og lee dem begge ud.

Uden Tvil vil Læſeren endnu med Fornøyelſe høre tvende Arier, den eene S. 39:

1. Hvad vindes ved Verdens vidtløftige Hav?
O tuſende Farer i ſkummende Trav,
Man veed kun to Havne,
Bekiendte af Navne,
Den eene vor Vugge, den anden vor Grav.
2. Fra Vuggen til Graven maa krydſes omkring
Blant Haabets og Frygtens de ſtridige Ting.
Snart vippe vi oppe
Paa Bølgernes Toppe,
Snart nærmes vi Grunden i flyvende Spring.
3. Her friſtes Ufadigheds Ebbe og Flod,
Een Vagt er ſaa ond, ſom en anden er god;
Hver Time i Glaſſet,
Hver Streg paa Compaſſet,
Forandrer, forhøyer, fornedrer vort Mod.
4. Saa hidſer en Medbør det nedrige Sind,
Ja puſter i Hiertet Dumdriſtighed ind.
Vil Farten kun føye
Vor Attraae og Øye,
Strax blæſes vi op af en ønſkelig Vind.
5. Saa ſlipper Kleinmodighed Roeret i Haſt,
Naar Forſtavnen dukker for Bølgernes Kaſt,

Naar

Naar Vindene ſuſe,
Og Vandene bruſe,
Saa ſkrækkes vi ſtrax for en knagende Maſt.
6. Dit Forſyn, o! Fader, det fører os hiem,
Det ſtyrer ſaa ſikkert, hvor Søen er ſlem,
Vor Gisning kan feyle,
Hvor vi end vil ſeyle,
Selv ſtavner vi mere tilbage end frem.

Og den anden S. 33:

1. En Røver og til Paradiis?
Vil nok en Phariſæer ſige,
Som giør ſig ſelv og andre viis,
Han har ey Lyde eller Lige;
Fordømte Hyklerie! fordom kun, hvem du vil,
Her ſiges Himlen dog en omvendt Synder til.
2. En Røver kom til Paradiis?
Saa kan al Verden ſee og vide,
At Aarſag til en Siels Forliis
Er ey paa Guds og JEſu Side.
Ney Naadens Lys ſtaaer tændt, til Livets Lys er ſlukt,
Og til vor Døds Minut er Himlen aldrig lukt.
3. En Røver kom til Paradiis,
Skiønt omvendt ganſke kort for Døden,
Men Synder! hvo har giort dig viis,
At Bedring er da først fornøden.
Du kan jo døe ret ſtrax, du ſelv maa ſvare: Ja;
Om Døden fandt dig nu i Synden død, hvad da?
4. En Røver kom til Paradiis,
Saa blev den vigtig Sag bemerket,
At Troe i Døden vinder Priis,
Ja Enden, Enden kroner Verket.
Du Helgen agt ey haant om nogen Synders Siel;
Thi du har vel begyndt, men han kan ende vel.
5. Jeg vandrer da til Paradiis,
Hos dig, min JEſu! vil jeg være,
Men falder jeg paa Verdens Jis,
O! reys, o! leed mig til din Ære!
Jeg følger dine Spor, og denne Røvers Troe,
Min Frelſer! frels min Siel fra Sathans Røver-Kloe!

Endnu kan vi ikke bare os. Man maa høre den tredie med S. 14:

1. O! du dybe Fald og Vaade!
O du dyre bundløs Naade!
Menneſket, ſom brød Guds Bud,
Blev forligt med GUd ved GUd;
Thi han har med eget Blod
Giort vor Sag i Chriſto god.

2. Uſle Verden! lær at kiende
Kierlighed foruden Ende,
Uſle Verden! kom og mærk
Den uſkabte Viisdoms Værk:
Menneſket ved GUd og Mand
Reyſes af den faldne Stand.

3. Een Uſkyldig ville lide
Alles ævig Qval og Qvide,
JEſus, JEſus eene var
I Guds Vredes Perſekar,
Da en reen Forſoning flød
Af hans kraftig Blod og Død.

4. Søg, du Syndbeklemte Hierte!
Lindring af hans hele Smerte,
Søg hans Vunder, hvor du faaer
Lægedom ved hvert et Saar;
Søg i ham din Fred din Roe
Ved en ret bodfærdig Troe.

5. Sikre Siel! hvor tør du nøle
I din Synds forfulnet Søle!
Vil du i hiin Svovel Søe
Evig qvæles, aldrig døe?
JEſus freſer dig derfra
Naar du søger Golgatha.

Tronhiem. En øm Faders Betragtninger ved ſin dødfødde Søns Liig-Steen. Med J. C. Windings Skrifter. 1770. 24 S. i 8vo. — En øm Faders Betragtninger over ſin førſtefødde Søns Død, der tillige har ſat ham imellem Haab og Frygt for ſin kiæreſte Venindes Liv giver Læſeren Haab om Tanker, der kan røre og fylde Hiertet med de ømmeſte Følelſer, i ſær deres, ſom har befundet

lig

ſig under ſamme eller andre deſlige Omſtændigheder. Man vil viſt heller ikke blive bedraget i dette Haab, og til Bevis derpaa ville vi blot udtegne nogle ſær ſmukke og rørende Steder: „Kiærlighed tænkte jeg, du reene og brændende Kiær„lighed! er det dig man oplofter under Skyerne? dig, man „kalder Lykſalighedens Kilde? Glædens Moder? Livets eene„ſte Sødhed? Jeg har ſmagt dine Frugter, jeg veed hvad „du er. Du fordobbler alle Ting baade Glæde og Sorg. „Du forvandler Menneſket til idel Følelſe. Skyggen ſelv „kan virke paa den ſom elſker. Men Efterſmagen af din „Honning, hvor ofte er den ikke giftigſte Bitterhed? —— „Men drømmende Indbildning! din Herlighed er forfæn„geligere end Skyggen. Hvor gior du dig ikke til gode „paa vor Elendigheds Bekoſtning: Den Lykke vi haabe, „behænger du med en bedragende Sminke, med funklende „Diamanter. Langt borte funkle de, ſkiønt de ere ægte. „Og al denne Moye paatager du dig, allene for at bedrage „os med deſto ſtørre Eftertryk. Langt førte du min Siel „gienneм den tilkommende Skiebnes mørke Gange: Med „dine fortryllende Løgter behængte Veyen paa begge Sider; „Og næſten var jeg kommen til Enden, da alle dine Lam„per med eet udſluktes; Jeg vilde gribe min Lykſalighed, „men fandt den ikke. Hverken vidſte jeg frem eller tilbage, „da jeg ſynede et ſkrækkende Spøgelſe: O! Frygt, det „var dig jeg ſaae: —— Mit gandſke Hierte var udøſt i hver „Suk, hver Scene, hver Leve-Aand, hver Eyne i Sielen „foreenede ſig til at bede. Ja nu, da jeg mere roelig kan „betragte min Tilſtand, beundrer jeg den Eviges Lang„modighed, at han taaler en ſaa driſtig Bøtler, at han „ey fortørnes over den Bedendes forvovne Paaſtand. Dybt „nedtrykte under vor Elendighed, men opmuntrede tillige „ved den mindſte Glimt af Haab, bede vi med ſaa megen „Driſtighed, ſom om vi aldeles intet Afſlag vilde høre, „og dette taaler Skiebnens HErre! Ja, dette er den Hon„ning, jeg har ſamlet af Bitterhed, at intet ſkal bringe „mig til at fortvile, ſaa længe Adgang til Barmhiertigheds „Fader ſtaaer aaben for mine Bønner. Diſſe triumphe„rede endelig, jeg fik min Meliſſe tilbage.“ Det er og værdt at høre, den ømme Faders Betragtninger over ſin dødfødde Søns Beſtemmelſe: „Om din Beſtemmelſe, ſig,

„ hvad skal jeg tænke? var dit Legem dannet, ikke for at
„ indrømme en fornuftig Siel, men for at plage den Elsk-
„ værdigste blandt de Fornuftige? Hvi holdt du op at være,
„ just da du skulde blive til noget? Skabte Almagten os for
„ at deelagtiggiøres i Lykkalighed, saa tilkom jo ogsaa dig
„ din Lod? Eller er det mueligt, at den Evige kan tabe
„ sine Hensigter? gives der Tilfælde, da den ey kan hvad
„ den vil? Hvad har du syndet, at du ey maatte see Da-
„ gens Lys? Eller er et kostbart Fængsel en Velgierning?
„ Friehed fik du omsider, men efter at du ikke mere var i
„ Stand til a nyde den. Liv har du dog haft og Siel!
„ Og denne uopløselige Deel af dig, dette enkelte og udøde-
„ lige Væsen, den spæde Evigheds Arving, hvor er den?
„ hvad lider den? ... Er den vel indlemmet i de salige Aan-
„ ders Sælskab, hvori Dydens graahærdede Helte giennem
„ en lang Række af Elændigheder neppe have fortient at an-
„ tages? Livet tabte du, hvor du fik det, du leed Skibbrud
„ i Havnen? Og er dette en Lykke? en Fortieneste? Hvor-
„ for skal jeg da lægge saa langt ud fra Landet, at jeg neppe
„ kan øyne Havnen? hvorfor mellem Skier og Klipper at
„ vove sig ud paa et Hav, hvor Død og Uskyldighed saa
„ ofte begraves under Fristelsers rasende Bølger? Eller ...
„ dog dette kan jeg aldrig forene med den evige Kiærlig-
„ heds Beslutninger, at en Siel som endnu ey har haft
„ Leylighed til at bestemme en eeneste Handling, skulde for-
„ vises til de ulykkalige Aanders Forsamling, som qvæles af
„ unyttig Fortrydelse over begangne Mishandlinger. —
„ Her druknede min Siel i dybe Betragtninger. Tykkere
„ end Natten var det Mørke, hvori den tabte sig. Dog
„ blev jeg tilfredsstillet ved at tænke paa Evighedens Mor-
„ genrøde, der engang skal forklare det, som Tidens Nat
„ har indviklet i mørke Skygger.“ Saadan Bestraffelse
lægges og den døde Søn i Munden, og deriblandt til Slut-
ning disse Ord: „ Hvilke elændige Velgierninger havde des-
„ uden ikke Jordens Indbyggere at tilbyde mig; jeg skulde
„ see en Dag, som ingen fornuftig Dødelig betragter uden
„ Grædmelse, fødes i en Verdens Alder, da den kielne Vellyst
„ forgifter hver Eyne i Sielen? blive Borger i et Land,
„ hvor en elendig Efterslægt begræder de kiækkeste Fædre.
„ Hvor jeg skulde see Mængden af mine Landsmænd i Man-

„ gel

„ gel af andre Fiender at ſtride med Armod, hvor Sukke
„ ſkulde viſke mig i Øret den Elendighed, ingen torde be-
„ ſkrive. Ney, velſignet være min Moder, fordi hun
„ bragte mig død til Verden! Velſignet være mit Fødeland,
„ det beviiſte mig den eeneſte, den ſtørſte Velgierning det
„ nu kan beviiſe ſine beſtfortiente Landsmænd: Som min
„ anden Moder, annammede det mit Støv, for igien at
„ udklække mig, naar Baſunens Lyd ſkal røſte Norges ær-
„ værdige Klipper. Ja da, naar Fieldene dandſe, naar
„ Tronhiems Domkirke med dunrende Fart falder ned
„ over mit Hoved, og truer mig med, endnu engang at døe
„ i Fødſelen; Naar mit Fædreneland, tilligemed den gan-
„ ſke Jord, ſvanger med alt for mange Børn, omkommer
„ under ſine egne Smerter; Da ſkal min lille forklarede
„ Boelig opſtaae imellem Ruinerne, og være min Gud et
„ langt herligere Tempel, end denne ſtolte Bygning hvor-
„ under mit Støv ſover. Glad ſkal jeg da møde mit Væ-
„ ſens halve Deel, og med ubeſkrivelig Fryd omfavne mig
„ ſelv, min Gud, min Salighed.“ Af diſſe rørende og ſmukke Tanker, hvormed vi troe endogſaa at have giørt dette No. af vore Efterretninger læſeværdig, har vore Læſere meer end nok for at ſee, at de fortiener at læſes i Sammenhæng, og at de ere Frugter af et lykkeligt Genie.

Göttingen. Deſcriptio terrarum ſeptentrionalium ſeculis IX. X. XI. ex idea Adami Bremenſis aliorumqve ſcriptorum germanicorum iſtius ævi. Denne Afhandling er forfattet af Hr. Prof. Murray og forelæſt i det Kongel. Vid. Sælſkabs Forſamling den 4de Novembr. 1769. Hans Henſigt er, at underſøge af lige aldrende Skribentere den Kundſkab de Tydſke til den Tid har haft om diſſe Nordiſke Lande, og at forfatte over ſamme en ordentlig geographiſk og ſtatiſtiſk Beſkrivelſe. Med Tiden loves en anden af de ældſte og tilforladeligſte Nordiſke Skribentere. Da der er ingen af den middelſte Tids-Alder, der har handlet udførligere om Nordlænderne end Adamus Bremenſis, ſaavel i hans Kirke Hiſtorie, ſom i de dertil føyede Værker de ſitu Daniæ & reliqvarum, qvæ trans Daniam ſunt, regionum natura, ſaa har Forfatteren fornemmelig lagt denne Skribents Anmærkninger til Grund, og ſammenlignet dem

med de ældres eller lige aldrende Skribenteres Fortællinger. Hans Efterfølgere har mestendeel alle udskrevet ham og hans Værker ere i mange Henseender at anse, som en Kilde, hvoraf man endnu maa øse, og han viser mere Lærdom og Undersøgning, end man skulde vente af hans Tids-Alder. Han har haft sit Stifts archiviske Efterretninger for sig, og desuden flittig raadført sig med de Franckiske Chrøniker og andre Skrifter. Han beraaber sig ogsaa ofte paa den danske Kong **Svend Estritsens** mundtlige Fortælninger, som var en stor Kiender af den Nordiske Historie. Men med alt dette er det dog ikke at nægte, at han jo i samme sin Historie har begaaet mange og for en Deel betydelige Feyl, som ved nyere Opdagelser ere lagte for Dagen. Adskillige deriblandt maa dog ikke saa meget tilskrives ham selv, som de med utilstrækkelig Critik udkomne Haandskrifter. I det mindste vidner **Thom. Bartholin**, at han har forefunden et langt vigtigere i det Kisbenhavnske Univ. Bibliothek, hvoraf han og har forbedret et Par meget fordervede Steder. Men lad være, at mange af disse Feyl maa tilskrives ham selv, saa er han dog at undskylde som en udenlandsk Skribent, og som den der har indladt sig i en til hans Tid ganske ubearbeydet og forvirret Historie. **Saxo** har mange flere Urigtigheder, og selv de Islandske Efterretninger, som man paa denne Tid holder for de tilforladeligste, efterlade mange Ting i Dunkelhed og ere ofte tvilsomme. Overalt da man i nærværende Fald ikke seer saa meget paa Historierne, som paa Jordbeskrivningen og derved har til Øyemærke at giøre et heelt Udkast efter de tydske Skribenteres Indsigt paa den Tid, saa ere hans Efterretninger, hvordanne de end ere, af stor Værdie. Det lader som Domherren har skrevet omtrent 1080., i det mindste efter Kong Svend Estritsens Død, som indfaldt i Aaret 1076. **Nestor**, Forfatter af den Russiske Chrønike, har levet med ham paa een Tid. 1) **Om Østersøen i Almindelighed.** Den latinske Benævnelse af det **Baltiske Hav** er efter **Adams** Vidnesbyrd af en indenlandsk Oprindelse, og rimeligen tilovers i begge Belters endnu værende Navne. **Grotii** Afledning fra det Frisiske Belt et Indbrud af Havet er næsten at foredrage det sædvanlige Bælte. Begyndelsen til denne store Havbugt sætter **Adam** imellem de Jydske Forbierge, og de derover for

lig-

liggende Norſke Klipper; han har ingen Beſkrivning derom forefunden uden hos Eginhart, ſom er meget ufuldkommen. Hans egne Bekiendtſkaber om den veſtlige og ſydlige Søekant, og de nærmeſte Øer, ere temmelig rigtige, men om de nordlige og øſtlige Egne ere de derimod deſto ufuldkomnere. Han tvivler meget om, at dette Havs Længde har været underſøgt, og anfører et Exempel ſom bevidner det ſom er tvertimod, ſom og andre Vidnesbyrd af Søefarende, der vare komne lige til Rusland. Curland og Eſthland ere hos ham Øer. Omtrent hvor vi veed Finland ligger, ſom har været ham ganſke ubekiendt, opregner han en heel Hob vilde Folk, ſom han hiſt eller her har læſt eller hørt noget om, og deriblandt ogſaa Amazoner. Han ſkriver og om ſaadanne Uhyrer i de Egne, ſom ellers de Gamle har paadigtet ubekiendte Lande. Tildeels kommer det heraf, at han er falden paa den beſynderlige Tanke, at Paludes Schyticæ og Mæoticæ vare maaſkee hos de Romerſke Skribentere dette Hav. Meget er vel og kommen af Skipper-Fortælninger. Af den Botniſke Havbugt har han intet vidſt og har ſat derfor det Riphæiſke Bierg, ſom ſtrækker ſig øſtlig om Sverrig lige mod Norden. Om den Finniſke Havbugt kan han heller ikke have giort ſig nogen rigtig Foreſtilling. Folk af Slaviſk Herkomſt beboede endnu den ſydlige Havkant lige til Eyderen, af hvilke de fleſte endnu vare Hedninger, og en Mængde Søerøvere ſtreifede overalt herom paa Havet. 2) Om Dannemark. Domherrens Beſkrivelſe er herom langt mere rigtig og fuldſtændig, end om det øvrige Norden. Dog lader det ſig ikke ſige med Vished, om han ſelv er kommen videre end til Slesvig. Det første Landſkab er Jylland, hvorom han ſiger, at det ophøyede ſig fra Eyderen af, hvor det var bredeſt, og herefter løb tilſammen ſom en Tunge. Man maatte ſnart her af ſlutte, at de veſtlige nu af Friſerne beboede Øer, havde endnu den Gang, ſom Traditionen vil, hængt ſammen med det faſte Land, og vare herefter først opkomne ved Havets Overſvømmelſer, ſom tydelige Spor endnu ſynes at give tilkiende. I Landbeſkrivningen over Schlesvig og Holſteen, af Meyer og Dankwerth, ere endog Korter over bemældte Ødelæggelſer, ſom først ſkal være ſkeet i det 13de Aarhundrede. Men det er ikke at tvile paa, at jo Adam har indbegrebet diſſe Øer under de herefter følgende

gende Ord: „Der ere og andre Øer imellem Friesland og „Dannemark, men ingen saa mærkværdig som Helgeland.“ Iyderne blive af ham holdne for en Stamme med de Danſke. Viterne hos Beda ere ingen anden. Deres Navn maa rimeligen være forſkreven. Ethelverd en Skribent af samme Tidsalder med Adam, kalder dem Giotter. Men der udfordres dog noget mere end dette til at holde dem for Gother. Iylland ſelv bliver meſtendeels af ham beſkreven som et udyrket og ubeboet Land. Men hvor en Arm af Havet gik ind, var der ſtore Steder, saaſom Slesvig eller Heitheby, Riga, Arhuus, Alaburg, hvilke har kun i Begyndelſen været Havne. Men da der idelig trakte sig flere Indbyggere derhen, bleve de til Steder. Saa løsligen bliver og den i Midten liggende Stad Viburg af ham erindret. De Benævnelſer Sliasvig eller Schlesvig ere efter Ethelverds Bemærkning af de Sachſer eller Angler, men Heiteby eller Haithaby af de Danſke, ligeſom Steder, hvor to Nationer grændſer tilſammen, pleyer ofte at bekomme tvende Navne. Dog ſynes det Navn Sliasvig ældre end Haitheby. Hos Reginus kommer og Sliesdorf for. Adam beretter, at der er bleven dreven Handel derfra til Slavonien, Sverrig, Semland og Grækenland, hvorved Rusland er at forſtaae. Om Anglerne, ſom boede tilforn i diſſe Egne er her intet anmærket, men af den Efterretning om Sachſerne, ſom forekommer i vor Skribents Kirke Hiſtorie, ſeer man, at han har troet, at de havde haft deres Sæde ved Rhinſtrømmen, og derfra har trukket ſig over til Britannien. Ligefaa lidet erindrer han om Cimbrerne eller det Navn Cherſoneſius Cimbrica, eftersom han derom intet har forefundet i ſit lidet Forraad af gamle Skribentere. Traditionen har altſaa af dem ikke bekommet noget, og hvad vi vide om dem, er alene taget af udenlandſke Skribentere. Endog over Friſernes Ankomſt i den veſtlige Deel af ſøndre Iylland udbreder vores Forfatter ingen Lys. Derimod antræffer man fornemlig hos ham Efterretning om det tydſke Margrævſkab paa hin Side Eyderen i det 10de og 11de Aarhundrede, ſom af de Danſke Lærde er bleven beſtridet, ſkiøndt man i Tydſkland, troer at endnu vigtigere Grunde ſtadfæſte den. De andre Iydſke Steder har ligeledes haft en temmelig ſtærk Skibsfart. I de nordligſte Deele af Iylland

vare

vare tre Øer Vendila, Morse, Thuit, i hvilke man lættelig kiender de nye Benævninger af Vensyssel, Mors og Thye. Den mellemste er endnu en Ø. Men den første hænger sammen med den tredie og denne igien med det faste Land ved smale Jordstrimler. Hr. Prof. Schønning meener i dem at finde Ptolomæi Alocier. Det Strøg fra Schlesvig til der yderste af Jylland kalder Adam Stratum Ottonis, og det Hav imellem Vensyssel og Norge Otteſund af den berømte Expedition, som Keyser Otto den Store foretog sig derhen, hvilken Benævnelse man ellers gemeenligen pleyer at give et lidet Sund i Limfiorden, som og fører samme Navn paa Charterne. Næst Jylland beskriver han den Ø Farria (maaskee Farøe, om ikke den nærliggende Ø Føhr eller og Færøerne, dermed ere blevne forvexlede) henimod Ebbens Udløb, dog langt udi Havet beliggende, som desuden og første Benævnelse af Helgeland eller Fosetisland. Han taler om denne som en besynderlig mærkværdig Ø. Beskrivningen passer sig og temmelig paa vore Tider. Han tæller i Almindelighed 15 danske Øer i det Baltiske Hav. Paa den Ø Finnis, Fennie, (Fyhn) var Odense Hovedstaden. Her omkring laae adskillige smaa Øer, som alle vare frugtbare. I Seeland, den største iblandt de danske Øer, var Roeschilde den Kongelige Residentz. Men det berømte Lethra, hvor det ældste hedenske Kongesæde og det berømmeligste Offersted har været, mælder han aldeles intet om. Ditmar, Biskop af Merseburg, kalder det Lederun og Seeland Selon. Ellers roser Adam Seelands Frugtbarhed og Indbyggernes Tapperhed, men dets nordlige Egne vare ubeboede. Foruden disse Øer nævner han Sampse (Samsøe) Holmus (Barnholm) med en berømt sikker Havn, hvorfra der i Besynderlighed blev dreven Handel til Grækenland eller Rusland, dernæst Moiland (Møen) Imbra (hvilket Navn formodentlig er forskreven, thi det kan ikke være Fimbria eller Femern: saasom denne herefter i Besynderlighed bliver nævnet iblandt de Slaviske Øer) Falster, Lolland. De øvrige Navne kommer ikke for. Det sidste danske Landskab var Sconia (Skaane) hvilket formedelst sit skiønne udseende førte dette Navn, og var riig paa Frugter, paa Vahre og paa Kirker, af hvilke der vare over 300, da Seeland alene havde den

halve

halve og Fyhn den tredie Deel. Skaane kalder han en Ø, ſom dog paa et Sted hængte ſammen med det faſte Land af Sverrig, men hvor forfærdelig ſtore Skove og Klipper giorde Tilgangene farlige. Lundona eller Lund var Hovedſtaden, hvor man fandt mange Skatter, ſom Sørøverne, der ſtode under den danſke Konges Skyts, bragte derhen, og Vikingar, ſom hos de tydſke kaldes Aſkomanuer (af Aſche, en Art af Skibe). Dalboya (Dalbye) havde en Tid lang næſt Lund været et Biſkoppelig Sæde. Ved Helſingborg var den korteſte Overfart. Egino Biſkop til Dalbye havde omvendt mange Hedninger, i Egnen her omkring; iblandt andre de Pleichaner et vildt Folk; hvilke uden Tvil ere de Blekinger. Ligner man diſſe Benævnelſer med dem i Others og Vulfſtans Periplis, ſom dog næſten ere 200 Aar ældre, ſaa finder man, at hos den ſidſte nærmer nogle ſig allerede til den nærværende, endten fordi de ſelv har beſeylet Havet, eller og Adam har fordreyet Navnene, for at give dem en latinſk anſeelſe. Men det har og hans gamle Scholiaſt allerede bemærket, at han ikke rigtig havde ſkrevet adſkillige Benævnelſer, i ſær Nomina propria formedelſt ſin Overtydſke Dialect,. Heele Danmark var den Gang chriſtlig, dog egentlig først efter Svend Eſtritſens Tider. Domherren troer imidlertid, at der er endnu meget at dadle paa de danſke Love og Sæder. Fornemmelig bemærker han en vis Haarhed i deres Characteer, ſom de agter ſig ſelv for en Ære, ſaa at Taarers Udgydelſe, Klage og Blødagtighed bliver i Almindelighed hos dem holden for høyſtuanſtændig. —— En anden Afhandling ſkal indbefatte en Beſkrivning over Sverrig, Norge, Nordſøen, og de østlige og ſydlige Lande ved Østerſøen lige til Veichſelen.

Paris. Vies des Empereurs Tite-Antonine & Marc. Aurele. 1769. En Regents Laſter giør større Indtryk paa Undersaatternes Gemytter end hans Dyder. En Konges med Undertrykninger, Forſtyrringer og Ødelæggelſer geleydede Krigsbedrifter, falder mere i Øynene, end en Fyrſtes lyksalige og fredſommelige Regiering, ſom er ſit Folks Fader. Vi har mere Efterretning om en Nerons Laſter, end en Titi Dyder. Denne Mangel har Hr. Gautier de Sibent bemærket ved ovenanførte Bogs Udarbeydelſe. Hvad Skribenterne

terne har meddeelt os om begge diſſe dydige Keiſeres berømmelige Bedrifter, er vel bekiendt, og man har derfor ikke vildet opholde ſig med at recenſere denne Bogs Indhold, men ønſker kun, at de nyere Hiſtorieſkrivere vilde levere Efterverden berømmelige Regenteres Dyder med mere Omhyggelighed beſkrevne, end deres Forgiængere have giort.

Frankfurt og Leipzig. Freymüthige Briefe über die von der Krone Frankreich gemachte Eroberung der Inſel Corſica, denen in Herrn Boswels Beſchreibung von Corſica aufgeſtellten Grundſatzen entgegen geſetzt, mit Anmerkungen über verſchiedene andere angenehme und wichtige Gegenſtände von F. X. C. 1770. 8vo. —— At giøre et Folk dovent, vildt og armt, er ikke det rette Middel til at holde det i Tømme. Denne Satz bliver oplyſt i anførte Breve om Genueſernes Forhold imod Corſicanerne. Bosvel beſkyldes for Partieſkhed, og Corſicanerne, ſom i forrige Tider ſkal have været tilbøyelige til Oprør, fraſiges al Ret til Frihed, og viſes, at de ved den Franſke Erobring ſkal i Gierningen ikke have tabt noget. Det første Brev er at anſee ſom en Indledning, og de 10 øvrige handler om Aarſagerne til dette Aars Revolution i Corſica, og andre hidhenhørende Materier.

Leipzig. Σωκράτης μαινόμενος, oder, die Dialogen des Diogenes von Sinope: aus einer alten Handſchrift. 1770. 304 S. i 8vo. Med adſkillige ſmukke Kobbere og Vigneter. Efter almindelig Beretning bliver den gamle Philoſophs Diogenes beſkreven ſom et ſmudſigt, uværdigt og vanvittig Menneſke, men har fundet i Hr. Vieland en fortræffelig Forſvarer. han fortæller paa en meget behagelig Maade, hvorledes dette Haandſkrift er kommen ham i Hænderne, dog ſtaaer det Læſeren frit for, ſom og er billigt, at troe denne Fortælling eller ikke. Om dette Skrifts lærerige Indhold og dets fortræffelige Udarbeydelſe mælder man kun dette, at Forfatteren har med de ſkiønneſte Anmærkninger viiſt en lærd Indſigt i den gamle Philoſophie, og at han ogſaa i dette Strift med en henrykkende Fornøyelſe giver ſine Læſere den fortræffeligſte Underviisning.

Hamburg. D. Johann Jortins **Abhandlungen über die Wahrheit der chriſtlichen Religion. Aus dem Engländ. überſetzt von** Johann Arnold Ebert, **Prof. am Colleg. Carol. zu Braunſchweig.** 336 S. i 8vo. Den første af diſſe Afhandlinger udvikler, med megen Lærdom og Beleſenhed, saa vel Jøders som Hedningers Fordomme imod Chriſtendommen, og igiendriver derved den Indvending før grundig, som tages af deres Vantroe, der har leved til JEſu og hans Apoſtlers Tider. I den anden ydføres det Beviis for den chriſtelige Religion, som tages af dens Vunderbare Forplantning. Den tredie handler om Chriſti Kongerige, den fierde om den bequemme Tid paa hvilken Chriſtus kom til Verden, den femte om Johannes den Døbers Vidnesbyrd, den ſiette om det Nye Teſtamentes Bøger, den ſyvende og ſidſte, viſer hvorvidt i Evangelium er Maade og Sandhed. Man lover Læſeren baade Nytte og Fornøyelſe af diſſe Afhandlingers Læsning. Det giør ikke lidet til at anprise Overſættelſen, at den er forfærdiget af den ſamme, ſom har overſat **Youngs** Natte-Tanker.

Jena. Chriſtian Richmann **von der Unwahrheit des Verſehens und der Hervorbringen der Muttermale durch die Einbildungskraft.** 1770. 9½ Ark i 8vo. Den faſt almindelig antagne Meening om Indvirkningen af Moderens Indbildnings-Kraft paa Foſteret er paa nye af ovenmældte Forfatter bleven beſtridet med en munter og eftertrykkelig Skrivemaade. Han anfører de ſmaa Hiſtorier og vidunderlige Fortællinger, hvorpaa man i Almindelighed grunder den Maade paa hvilken Modermærket indpræges, og søger han derved at udrydde en ſkadelig Fordom, ſom i mange Tilfælde, er forbunden med ſlemme Følger.

Altenburg. **Lobſchrift auf** Gottfried Wilhelm, **Freyherrn von** Leibnitz, **in der Königl. deutſche Geſellſchaft zu Göttingen den 10de Junii 1769. vorgeleſen von** Abr. Gotthelf Kæſtner. 1770. 24 S. i 8vo. Der ere fornemlig tvende Lære-Punkter i den Leibnitziſke Philoſophie, hvilke blive nogle tydſke Lærere en beſtandig Anſtøds-Steen, nemlig den Lære om Monaderne og den forbeſtemte Harmonie, og over dem begge har Forfatteren i ovenanførte Tale udladt ſig med ſtor Vidtløftighed.

No. 12.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 21de Mart. 1771.

Kiøbenhavn. Ereminde over Sal. Hr. Etats-Raad Niſſen. 1771. 16 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Intet er viſſere, end at det bedſte og fuldkomneſte Menneſke kan ikke være alle til Maade, end ikke, om han end var i alle Fornuftiges Øyne uden alle Feyl, ſom ingen kan være. Thi Ondſkab ſkulde ſværge ham Feyl paa, og ſøge at give hans ædelſte og bedſte Gierninger det rimeligſte Skin deraf. Men intet er og viſſere, end at alle Menneſker end-og de bedſte har deres virkelige og ſande Feyl og Laſter, ligeſom deres Dyder, ſaa de med Sandhed baade kan roſes og laſtes. Laudatur ab his, culpatur ab illis, det er, een roſer, en anden laſter ham, og de har begge Grund dertil, fordi han yttrede ſine Feyl mod den eene, og ſine Dyder mod den anden. Men ligeſom nogen kan altid med Grund og Sandhed baade roſes og laſtes, ſaa ſkeer det dog ligeſaa ofte, om ikke oftere, at Nogen baade laſtes og roſes uden al Grund, og man kan derfor ſaa ſielden bygge paa Menneſkers Domme om Menneſker. Een finder ſin Fordeel ved at forgylde alle en Mands uædelſte Gierninger, eller og han vil vederlægge ſin Fordeel dermed. En anden har ſin bevægende Grund til at ſværte og forfalſke alle en Mands ædelſte og bedſte Gierninger. Ja hvor ofte ſkeer det ikke, at et Menneſke giør det, han efter ſin Pligt bør giøre, men ſom det i Henſeende til andre har onde og ubehagelige Følger, ſaa kan han ey und-

gaae de Misfornøyedes Bagtalelſe? Hvor ofte tvertimod, at et Menneſke giør det, ſom i Henſeende til andre har de bedſte og behageligſte Følger, endſkiøndt han kan regnes iblandt dem, om hvilke det hedder, at de have deres Løn borte, fordi de giorde det kun for Menneſkene og ikke for Gud, maaſkee for i Menneſkers Øyne at bedække, beſmykke eller forſone andre deres bekiendte Misgierninger? Man kan derfor ſaa lidet agte paa Menneſkers Domme om hinanden. Men forunderligt er det, at Menneſker dog endelig ville være Dommere over hinandens Hierter og Gierninger. Een overdriver ſin Laſt, en anden overdriver ſin Roes og ingen vil lade Gud være Dommer. Men een ſær vigtig Erindring er herved at giøre. Har en Mand i ſin Levetid udøvet mangfoldige Gierninger, ſom har haft for Verden og Menneſker mange behagelige og gode Følger, ſaa kan det være en Virkning af en ſand og oprigtig Erkiendtlighed, at nogen, ſom har erfaret og følet diſſe gode og behagelige Følger, taler eller ſkriver med Berømmelſe derom til andres Opmuntring. Thi endſkiønt ingen bør giøre Godt i Verden, alene for det kan ſkrives paa deres Grav, eller at de kan være i Folkes Munde i deres Liv og længe efter deres Død, ſaa er dog Verden og Menneſker altid tiente med deres gode Gierninger, og ved at afſkildre Dyden i en enkelt Perſons Exempel, kan man faae Leylighed til at giøre den elſkværdig i manges Øyne. Saa tænker Forfatteren til ovenanførte Lovtale: „Det er „ ikke givet noget Menneſke, at læſe i andre Menneſkers „ Hierter. Han ſeer deres Dyder, han veyer deres Værd, „ ikke efter Forſæt og Villie: Det kan kun Den, ſom ſeer „ nøye indtil Tanker og Begieringer. Men Menneſket veyer „ dem efter det Gode, ſom derved udbredes i Verden. Han „ ønſker ſine Medborgere til Lykke med enhver dydefuld Gier„ ning. Det er dydige Gierninger, der bevare Menneſke„ ligheden fra Undergang, der opholde Rigerne, der beſkier„ mer Staterne.“ Det er og ſandt, hvad han ſiger, at vi bør kalde den en god, retſkaffen og ædel Mand, ſom giør vel imod mange, og ſom man ikke kan beſkylde for nogen Laſt, og det er i den Henſeende vi ønſke, at ovenanførte lille Lovtale maa tiene mange ſom en Opmuntring og Opbyggelſe til gode Gierningers Øvelſe. Verden er altid tient dermed, og de, ſom giøre Godt, ſkulle ſelv være ligeſaa, naar de giøre

det saaledes, at ikke Dommeren skal hisset sige til Velgiøreren: Du har din Løn borte.

Kiøbenhavn. **Philocalus om Studeringers nærværende Tilstand og bedre Indretning. I Anledning af upartieſk Undersøgelse: om de akademiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade. 1771. 62 S. i 8vo.** Med de Berlingske Skrifter. —— Vi har tilforn recenseret den saa kaldte upartieſke Undersøgelse, og det vel udførlig, paa det, om flere Skrifter skulde fremkomme, som lagde denne til Grund, vi da og kunde lægge vor Recension til Grund. Vi erindrede til Slutning, at den indbefattede Tanker, som fortiente nøyere Overveyelse. Nogle har vi blot anført, og ladet Læseren selv tænke derved, saasom vi formodede, at deres Rigtighed eller Urigtighed skulde falde enhver i Øynene. Hvem, tænkte vi, skulde af sig selv ey indsee den store Urigtighed og Ugvemhed, der stikker i denne Tanke og dette af os blot anførte Udtryk: „I det Sted nu ingen Professorers Collegier „ besøges, uden deres, som examinere, hvorved ofte den „ høylærde Stymper faaer de fleste Tilhørere, og den due„ ligste Lærer sidder ledig, saa vilde enhver Student udvælge „ den Lærer, han syntes bedst om, og som giorde sig meest „ Møye for at gavne ham.“ Det er ganske vist, at Examina drive Studenterne til at høre Collegia. Men lad nu et Examen ophøre, hvad da? Ligesaa lidet det med Sandhed og Billighed altid kan siges, at nogen var en høylærd Stymper, der tilforn havde de fleste Tilhørere (thi Examina driver og Studentere til at høre duelige og brave Mænd) ligesaa lidet kan man herefter domme om en Lærers Duelighed eller Udueligbed af Studenternes Biefald og Søgning. Det er sandt, at enhver Student vilde vælge den Lærer, han syntes bedst om, men er det og sandt, at han altid syntes bedst om den bedste. Ved disse unge Herrer altid at vælge med Skiønsomhed, og om de havde Skiønsomhed nok til at vælge, vilde de derfor og altid følge den i deres Valg, og ikke Partieskhed? Den Sal. Hr. Profe har i sin af os recenserede Afhandling erindret, at Professerer ved et Academie vide ofte mesterlig at betage hinanden Applauſum. Vilde det ikke strax opvække Avindsyge hos Professorerne imod hinanden ind-

byrdes, ſom aldrig ſkulde aflade at ſtifte Partier imod den eller de Lærere, ſom de misunde Studenternes Bifald? Intet kan i vore Tanker (og vi vide, at mange lærde Mænd tænke ligeſom vi, eller rettere ſagt, vi følge deres Tanker) Intet ſige vi, kan være urimeligere, end at lade Læreres Løn og Ære og Bedømmelſe beroe paa deres Lærlingers Valg og Skiønſomhed. Den Erindring kan derfor i vore Tanker ikke finde mindſte Modſigelſe, ſom mange har giort, at enhver Lærer bør have ſin tilſtrækkelige Løn, hvoraf han kan ernære ſin Familie, at han ſaa bør tilholdes at giøre ſin Pligt, med at læſe offentlig, og privat, og om han til private Forelæsninger ikke ſkulde finde villige Tilhørere, ſaa har han desuden ſit Leve-Brød til Nødtørft. Vil han endelig ved Skrifter ſøge at vinde noget mere dertil og forſvare dermed ſin Reputation, ſom en lærd Mand, naar andre ſøge deres Vinding og Ære ved private Forelæsninger, det ſtaaer da til ham. Saaledes har han ſelv ſin Ære og Fordeel i ſin Magt, og den ſkal ikke beroe endten paa hans Collegers Partieſkhed eller nogle unge Menneſkers umoedne Skiønſomhed. Thi den kan være en brav Mand, ſom hverken har den Lykke at behage ſine Collegeer eller Studenterne. Saadanne Betænkninger findes hos Mænd, der i Skrifter overveye Sagen med fornuftig og dyb Eftertanke. Men det er i vor Tids Flyve-Blade vi ſkal finde umoedne, uoverlagte, ubeſtemte, ja for Mænd og Perſoner læt præjudiceerlige Udtryk og Forſlag. Ovenanførte Projecteur forudſætter den upartieſke Underſøgelſe. Om han ſelv eller en anden er dens Forfatter, ſkal vi ikke ſaa læt kunne ſige. Men viſt er det, at han roſer den meget. Vi biefalde den ikke i Hoved-Sagen, og i enkelte Deele havde vi haft, ſom vi nu hermed har viiſt, meget mere at erindre, om vor Indſkrænkelſe havde tilladt ſtor Vidtløftighed. Hvad ſkulle vi nu giøre ved Philocalus? bifalde ham i alt kan vi ikke, heller ikke underſøge alle hans Meeninger, af hvilke mange fortiente meget og omſtændelig at driftes, og vi kunde anføre de Steder, hvor han forſætlig eller uforſætlig bibringer ſine Læſere urigtige Begreb. Men vi maa derhos og billigen tilſtaae, at han og hiſt og her har ſagt det, ſom er ſandt, ſundt og godt, og fortiener Opmærkſomhed. Dog regne vi ikke uden Undtagelſe deriblandt den Critik, han ſaaledes falder over den upar-

tieſke

tieſke Underſøgelſe, „at dens Forfatter har med ſtor Skiøn„ ſomhed anmærket det meeſte af det, ſom i den Henſeende „ kunde erindres, og at han i den Henſeende kan ikke andet „ end bevidne ſin Fornøyelſe over hans Betragtninger.“ Men vi bifalde med **Philokalus**, at det første Examen hellere burde indrettes paa en bedre Maade end afſkaffes. Men er det altid ſandt, (S. 9) at Forældre kan vælge private Lærere med Klogſkab og Forſigtighed? Ja med den, de har, og den er ofte liden nok. Det andet Examen vilde denne Forfatter og have afſkaffet. Græſk og Latin er ham det vigtigſte i Skolerne paa den Grund, man længe ſiden er keed af at høre. Det er ſandt S. 12, at mange Studentere komme alt for raa og unge til Univerſitetet. Men det er og ſandt, at nogle komme der baade gamle og maadelige nok. Det er (S. 15) en gammel og bekiendt Sandhed, at man maa ikke bryde Skole-Lærere med at foreſkrive dem Methode. Han vil (S. 16. 17) have Danſke Compendier i Videnſkaberne, og det var maaſkee ikke ſaa galt. Examen ſkulde altſaa ſkee paa Danſk (S. 18. 19) med en almindelig Characteer uden de nu brugelige Bener. **Baccalaurei-Graden** ſkulde (S. 25) gaae bort med Examen philoſophicum. Men den kan jo gaae alene, og vi ſige den gierne **Farvel**. Ogſaa Magiſter-Graden (S. 25), ſom den nu er, bør ophæves. Dog, begge kan giores ærværdige og anſeelige (S. 26) og ſaa bør de beholdes. Nu ſaa kom da tilbage igien Hr. Baccalaureus og Hr. Magiſter! I ſkulle herefter hedde Hr. Baccalaureus og Hr. Magiſter Philoſophiæ, eller Philologiæ, eller Hiſtoriarum ꝛc., og da ſkal man (S. 29) bukke ſig dybere for Eder. Dog, er nogen Magiſter baade Philoſophiæ og Philologiæ og Theologiæ ꝛc., ſaa bukke vi langt dybere. Men vil han virkelig være alvidende, ſaa gisre vi ham ikke den mindſte Compliment. Decani og Alumni ved Communitetet ſkulde bedre aflægges (S. 31 o. f.) Det var godt. Men at Decani ſkulde være Alumnorum private Præceptorer, klinger noget ſært at høre for første Gang. Diſputatzer ſkulde (S. 37) ikke fordres af Studentere paa Collegier med en abſolut Tvang. Overalt er han ingen Elſker af Diſputatzer. Det er Gøglerie ſiger han. Men burde det ſaa være? Hvi gior man ikke Forſkiæl paa en Tings gode Brug og Misbrug? Man veed, at Studentere bruge det, ſom et Middel til at chicanere hinan-

den, ſom burde være dem en nyttig Øvelſe. Men hvi ſkeer det? Man finder her og nogle Anmærkninger om Collegiernes Beſættelſe, om Huusholdning med Stipendier, om Atteſtats, Embeders Beſættelſe ꝛc., overalt Anmærkninger, ſom fortiente bedre at driftes, end vi her har Leylighed til.

Kiøbenhavn. Godhed uden Retviished er ingen moralſk Dyd 1771. 14 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Diſſe faa og korte Betragtninger over **Godhed uden Retviished** ere laante af den Svenſke Forfatter Krügers **Tankar** ved ledige **Stunder**. De ſætte kortelig den bekiendte Sandhed i Lys, at en blot naturlig Godhiertigheds Drift, ſom viſer ſig uden Forſkiæl mod alle, endten de ere værdige eller uværdige Perſoner, er ikke nogen virkelig Dyd, og viſer hvor ſkadelig ſaadan taabelig Godhed er, i ſær hos en Dommer eller Embedsmand. Piecen er beſluttet med et Digt af Pſalm. 101., ſom foreſtiller Davids Tanker om den **retviſe Godhed**.

Kiøbenhavn. Godhed uden Retviished er ingen moralſk Dyd. En Continuation af det forrige. 1771. Med Godiches Skrifter 16 S. i 8vo. — Denne Fortſættelſe afmaler den taabelige Godhed hos en Moder imod hendes Dotter, hendes Tieneſte-Folk, og hos en godhiertig Mand, ſom lader ſig regiere af hvem der vil, kan ey afſlaae nogens Begiering, og er derfor overdaadig i ſin Gavmildhed, laaner bort uden Forſkiæl og uden Forſkring om Betaling, fordi han troer enhver paa ſit ærlige Anſigt, og, naar han har givet til han ſelv lider Nød, falder da i Bedrageres og Aagerkarles Hænder, og er ellers ſelv for Reſten en ſlet Betaler, fordi han troer, at ſom han ſelv ikke regner det ſaa nøye med ſine Skyldnere, ſaa bør andre giøre det ſamme mod ham, endſkiønt de ere ham i ingen Maade forbundne o. ſ. v. Lader os engang betragte den hierte gode Mama: „Frue Be„nigna har ingen ſtørre Afgud end ſin Dotter. Denne „ſynes at være hendes Siæl, af hvilken hun ſtyres, ſom en „Maſkine i alle ſine Gierninger. Alt hvad Pigen vil, det „bør hun faae, om det var aldrig ſaa ſkadeligt, ſaa kan „hun ey ſige Ney dertil, naar det er Pigens Befaling. De „ſtørſte Udyder ere Artigheder i hendes Øyne, naar de alene-

„ſte

„ ſte fornøye den lille Hierte-Unge. Vil Faderen bruge en „ ſkiællig Myndighed imod Barnet, ſaa bliver Moderen dets „ Forſvarerſke. Ja, om hun ey kan hindre, at han nogen„ ſinde griber til virkelig Revſelſe, ſaa faaer man at høre, „ hvorledes Moderen beklager ſin Øyeſteen, beſkylder Fade„ ren for Haardhed, og bruger tuſende ſøde Ord og andre „ deſlige Midler for at ſtille Barnet tilfreds igien. Intet „ Modveyr maa komme hende nær, intet, ſom hun har Lyſt „ til, maa nægtes hende, og ingen Møye eller Arbeyde hin„ dre hendes roelige Timer. Bliver hun noget større, da „ omgaaes Moderen med hende, ſom med hendes Lege-Søſ„ ter. Hun aabenbarer for Pigen alt hvad hun har, eller „ nogenſinde har haft paa ſit Hierte. Hendes Levnets Løb, „ indtil de ſtørſte Daarligheder, ere en u-udtømmelig Kilde, „ ſom giver Materie nok til hendes daglige Samtale. Og „ naar dette ikke ſtrækker til, ſaa maa alle Folk i Byen gaae „ Mynſtring igiennem, paa det Datteren maatte i god Tid „ blive ſaa ſvadſig, ſom Moderen er, og lære at qviddre „ ſamme Sang.“ Forfatteren ønſker til Slutning en Overſættelſe af forbemeldte Hr. Krügers **Tankar vid lediga Stunder**. Hans Øyemærke ved diſſe Stykker, ſom han i diſſe tvende ſmaa Piecer har givet os deraf, har været at foreſtille de ſkadelige Følger af den overdrevne Godhed, ſom han troer at øves af mange her i Staden, der roſes formedelſt deres Dyd og Fromhed.

Kiøbenhavn. Sara Th*. En Fortælling for Læſerinder paa Landet. Først ſkreven paa Engelſk, men nu til de Danſke Læſerinders Fornøyelſe overſat, ſom et for det ſmukke Kiøn læſeværdigt Stykke. 1770.** Med A. F. Steins Skrifter. 48 S. i 8vo. — Denne lille Piece foreſtiller os et fuldkommen og fortræffeligt Billede af en dydig, fornuftig og ret philoſophiſk Bonde-Kone, ſom opdragen og underviist af en lærd Fader, og født i en anſeelig og adelig Stand, har efter Faderens Død giftet ſig efter ſit Hiertes Tilbøyelighed, og for i denne Stand at leve lykſalig og fornøyet med ſin Mand og Børn, har foregivet ſig død for ey at blive efterſøgt af ſin Familie, og derved forſtyrret i den ſøde Fornøyelſe og Lykſalighed, ſom herſker i en dydig Landsbye-Familie ved Dyd, Fornuft, god og ordent-

lig Huusholdning og Arbeydſomhed i Landvæſenets Drift. Skriftet er derfor i ſær beſtemt for Danſke Læſerinder, ſaaſom et Fruentimmer er Heltinden i Stykket. Men paa Titlen burde have ſtaaet for Danſke Læſerinder i ſær paa Landet. Dem i Kiøbſtæderne kan det alene giøre begiærlige efter en Fornøyelſe, de kan ikke nyde.

Kiøbenhavn. En Falſterboes Betænkninger ved at igiennemlæſe de nye udgivne Skrifter af Hr. Torchild Baden og Philopatrejas med flere. 1771. 16 S. i 8vo. — Forfatteren ſavner i de udkomne Skrifter trende Hoved-Poſter, nemlig Qvægſygen at faae ophævet, Extra-Skatten at blive befriet for, og Vandet at faae afledet fra Jorden. Derom handler hans tre første Betænkninger. Den 4de handler om Bøndergaardes Oprettelſe paa Hovedgaards Markerne. Forfatteren tør reent ud ſige, at den der har været første Autor til dette Forſlag, har kun haft ganſke liden, og maaſkee ſnart ingen ret Indſigt i den rette og for Staten i Almindelighed nyttige Land-Oeconomie. Den 5te Betænkning angaaer Bønder-Gaardenes Forflyttelſe til et Sted, hvor Bonden kunde have ſin Jord for ſig ſelv. Forfatteren nægter ikke den visſe Nytte deraf, men troer, at Iværkſættelſen vilde fordre mere Bekoſtning, end man kan komme af Sted. Den 6te Betænkning forkaſter det Forſlag, at Hovedgaardenes Eyere ſkulde ſelv drive deres Avling mod Hoverie-Penge af Bonden. Den 7de Betænkning vil have Godſernes unge Mandſkab formeent at drage hen, hvor de lyſter. Endelig vil den 8de Betænkning ikke tillade os at ſlutte, at fordi en Forandring og Indretning kan ſkee paa et lidet og dertil bequemt Sted, ſaa ſkulde og burde ſaadant og ſkee overalt. Flere Betænkninger ere her ikke. Læſeren har hørt andres Betænkninger, og det vil altid være en Divertiſſement og Tidsfordriv at høre, hvad der kan ſiges med og imod.

Kiøbenhavn. Philoalethejas grundige Anmærkninger over en Deel af det Philopatrejas har ſkrevet om Geiſtlighedens Indkomſter i Dannemark og Norge. 1771. Med H. J. Graaes Skrifter 45 S. i 8vo. — Vi forundrer os meget over, at da denne Forfatter for-

forudsætter mange de andre mod Philopatrejas udkomne Piecer, han da ikke har indseet, at det ey var Umagen værdt længere og mere at vase og væve med ham om Geistlighedens Indkomster. Han kan for Resten regnes iblandt de Antagoniſter, ſom begegne Philopatrejas med ſtor Strænghed. Til Beviis derpaa, ſom og paa den Smag i Stiil og Skrivemaade, hvormed denne Strænghed yttrer ſig, maa tiene følgende Stykke S. 18.: „Men jeg og enhver, ſom har „driſtet os til offentlig at modſige ham, ſamt mange 1000de „Retſindige med os, ſom hører og læſer hans hellige, men „grundfalſke, og til Rigets og Statens Ruin og Forder„velſe ſigtende Project ere forviſſede om, Himmelen ſkee „Ære! at vi har Gud, ſom det alſeende Øye, og Phi„lopatrejas egen Samvittighed (i Fald der ere nogle Ru„dera eller mindſte Stump af hans Samvittighed endnu „tilbage, det jeg dog troer; thi er den end brændemærket, „ſom en Apoſtel har ſagt, veed jeg dog, den er endnu ey „opbrændt (*)) paa vor Side, ſom bevidner, at hvad ſom har „bevæget ham til at forfatte og i Pennen udtrykke ſin Kiær„lighed til Fædernelandet under det rare Navn Philopa„trejas, ingenlunde forholder ſig ſaa i Sandhed, men „meget mere den blotte Ondſkab, Fiendſkab, Had og Mis„undelſe mod Geiſtligheden. Det er ſoleklart af det hele „Skrift. Hvad Fortræd de kiære Folk har giort ham, „ſiden han er dem ſaa bitterlig fiendſk, veed jeg viſt ikke.“ Dette og flere deſlige Steder ſaavel i denne ſom andre i denne Materie udkomne Piecer lægger os den Sandhed for Dagen, at man ey maa dømme om Smagen i et heelt Land og Rige efter nogle faa gode Skrifter, ſom kan komme for Lyſet i Hoved-Staden, og endda ikke der ſkulde have kommet frem uden ved beſynderlig Hiælp, Opmuntring eller Belønning.

Kiøbenhavn. Et Kritiſk Brev til Philopatrejas om Geiſtlighedens Indkomſter, i Anledning af hans tredie Anmærkning. Skrevet i Klerkerup en Bondebye ved Landeveyen i Provincien-Kirkeland og bortſendt med Poſt-Rytteren Klerophilus den 29de Januar. 1771. fra Philodanejas. Med Steins Skrif-

(*) Hvilken ſmuk Parentheſes var ikke denne!

ter. 112 S. i 8vo. —— Vi kan lade det beroe med at anføre et Stykke af dette Skrift til en Prøve paa Forfatterens Smag, ſom uden Tvil ikke vil finde alle Læſeres Biefald. Vi ville tage det af den første Indtrædelſe S. 4. „ Denne „ min Skrivelſe bliver derfor kun ganſke kort.“ (En Skrivelſe paa 112 S. er dog ikke ſaa kort, og den vil viſt ſætte en Læſers Taalmodighed paa Prøve, hvis han ikke ligeſom vi, lader ſig nøye med at læſe lidt hen i Begyndelſen, men agter at holde ud til Enden). „ Og om jeg end havde Tid „ tilovers for mine Forretninger, behøvede jeg dog ikke at „ være vidtløftig. Thi andre mine Landsmænd, og maa„ſkee flere end jeg endnu veed, har med al Berømmelſe „ forekommet mig. De har og til Trods for dem og alle „ Præſte-Hadere endnu beholdt Palmen. Thi med god Lyk„ke og Succes har de fortræffelig anatomeret deres Skrift „ og for hele Publikum nokſom viiſt, hvad for en Lud til de„res ſkurvede Hoved og hvad for Svøber til deres vindtør„re Ryk de have fortient for deres ſaa ſkammelige Ud„trykke og fornærmelige Beſkyldninger, hvormed de har „ angrebet denne ſaa ærværdige, ſom i en Stat ſaa umiſte„lige Geiſtlige Stand, af hvilken efter deres Eddergiftige „ Sætning Pag. 34 næppe vil uddøe Hovmod, Giærrighed „ og Vankundighed, ſaa længe det forbliver in ſtatu quo med „ Geiſtlighedens Indkomſter, og de ſamme ikke vorde for„mindſkede; ſiden deres Indkomſter ere i Almindelighed for „ ſtore, for overflødige; men Overflødighed føder Magelig„hed, det er paa anden Danſk, Dovenſkab, Vellyſt og Hov„mod. —— Men min gode Hr. Philopatrejas! dog ret„tere: Pſeudophilopatrejas! Hvad Grund og Hiemmel „ har de vel til denne ſaa ravnſorte og antipatriotiſke Sæt„ning: at Geiſtlighedens Indkomſter ere for ſtore „ og overflødige, og hvad Beviis fremlægger de for diſſe „ deres klafferſke Beſkyldninger, at Geiſtligheden er hovmo„dig, giærrig, vankundig, magelig, vellyſtig, og i ſær for „ den ſaa ſkiændige Klik og Blame, de vil paaſætte og ibrin„ge Geiſtligheden, at ogſaa iblandt dem ſkulde findes ind„viede Aagerkarle. o improbe! o! donum impuden„tiæ! omnem ſane perdidiſti pudorem! Det er jo ſole„klart og meer end kiendeligt nok, hvad de fører i deres „ Skiold, da de ſaa aabenbar har bidt Hovedet af al Skam.

„ Jeg

„ Jeg vil juſt ikke exclamative her begegne dem med den „ Characteer, hvormed Paulus engang tiltalede et Skarn, „ der vilde giøre Ondt og afvende Landshøvdingen fra Troen. „ Ney, jeg vil vise mig lidet mere beſkeedentlig og af Høflig„ hed imod dem tilſideſætte denne Exclamations Reproche: „ O! du Diævels Barn, fuld af al Liſt og al Skalkhed, og „ al Retfærdigheds Fiende, vil du ikke lade af at forvende „ HErrens rette Veye? Men ſandt alligevel: calumniare „ audacter, ſemper aliqvid hæret. De er værre end den „ omſurrende Spyflue, der ſætter ſig paa det bedſte Sted og „ efterlader en Plæt.“ Nu kiender man Forfatterens Smag. Hvem der har Lyſt og Taalmodighed kan læſe videre og ſaa langt de lyſte.

Kiøbenhavn. **Tilforladelig Efterretning om Hexe-Grenen, eller den ſaa kaldte Wünſchelruth, ved hvis Kraft man kan finde alt det Sølv og Guld, ſom ligger i Jorden og Havet.** Skreven af Thorlac Thorlacius, Mag. Chymiæ & Magiæ naturalis. 1771. 14 S. i 8vo. —— Man kan vel foreſtille ſig, at dette er Spøg. Vi anføre denne Piece, ikke for det meget betydelige, der er i det Spøg, den indbefatter, men blot for at erindre, at en Hexegren brugt og anvendt til at opdage det Menneſkelige Hiertes forborgne Tanker, der ikke ſtemme overeens med deres Ord og Tale, ſaaledes ſom den i diſſe faa Blade og i nogle faa Tilfælde er anvendt, kunde have givet et vittig og til en ulaſtelig Satire oplagt Genie den fortræffeligſte Anledning til en vidtløftigere Udbredelſe over det menneſkelige Hiertes Forſtillelſer eller Forbærgelſer under Ord og Tale. Men var det vel værdt at give ſig i den ſorte Skole og lægge ſig en Heregren til for at opdage hvad en en gammel Kiærling, en Officier, en Dommer, en Miniſter tænker i en enkelt Tilfælde? Man kan ſagte tage den Piece med. Den hører dog til Sværmen med. Og naar man har læſt de Tanker, Hexegrenen har opdaget, ſaa vil man tænke, her kunde have været langt mere tænkt.

Leipzig. **Breitkopf og Søn** har under 7de May 1770. udgivet følgende: **Anderweitige Nachricht von einem neuen grammatiſch-kritiſchen Wörterbuche der**

hoch-

hochdeutschen Mundart. —— Adskillige i sær af Over-Tydskland har meget ønsket en tydsk grammatisk Ordbog, og man har virkelig her for nogen Tid siden giort Begyndelse til at udarbeyde saadan en. Men da den Lærde, som samme havde paataget sig, siden er død, og man i det den Gang giorte Udkast har befundet det fornødent at foretage adskillige vigtige Forandringer; saa har man herom kortelig vildet meddeele Publikum følgende Efterretning. —— I denne anmældte Ordbog skal ikke finde Sted uden ægte og høytydske Ord. Altsaa udelukkes derfra alle ey alene forældede Ord, men og alle uden behørig Anseelse indførte nye Ord, saavelsom og alle Provincial-Ord, og alle de, der uden Nød ere laante af fremmede Sprog. Dog ere saa mange forældede og Provincial-Ord, som har været Forfatteren bekiendte, tillige bleven bemærkede ved de høytydske Ord, hvoraf de kan ansees for Synonyma. —— Enhver vil let indsee, at de Kunst-Ord, som henhøre til forskiællige Kunster og Haandværker ikke bør udelukkes af en høytydsk Ordbog. —— Da den høytydske Mund-Art lader sig ey indskrænke alene til Oversachsen, saa ere mange af disse Ord derfor ikke at forkaste, fordi de ere brugelige uden for dette Land og ofte alene i visse besynderlige Egne, fordi Tingene, som de betegne, ere der alene at forefinde. Saadanne ere ey alene mange de Ord og Talemaader, som forkomme ved Søevæsenet og Skibsbygninger o. s. v. Men endog mange saadanne, som udtrykke de for besynderlige Egne egentlige Producter, Skikker, borgerlige Forfatninger, Øvrigheds Embeder o. s. v. hvilke ikke kan holdes for Provincial-Ord, forsi en høytydsker, naar han vil tale bestemt og tydelig om de derved betegnede Ting, ikke kan undvære dem. — Men for at undgaae den Vidtløftighed, som ved en Haandbog ikke bør have Sted, bliver ingen besynderlig Artikel indrømmet for Infinitivis og Participiis, saasom de i de fleste Tilfælde følge Verborum Bemærkelse, med mindre de skulde, som undertiden skeer, have en egen og derfra adskilt Bemærkelse. Det samme er at forstaae om de sammensatte Ord, der alene endten kort anteignes ved Hoved-Ordet, eller og udelukkes, med mindre de ellers af en eller anden Aarsag ere mærkværdige, og deres Bemærkelse er ikke saa strax falden i Øynene. Saavidt om Ordenes Valg. Nu deres Bearbeydelse. —— Man anfører

dem

dem efter deres Begyndelses Bogstaver og ey efter deres Oprindelse. Man er næsten eenig om, at denne Orden er den beqvemmeste, og at foredrage den Methode, som ordner Ordene under deres Stam-Ord. — Hvad Orthographien angaaer, da vil man overalt følge den, som i lang Tid har fundet de fleste og grundigste Kienderes Biefald, dog ogsaa den, der har sine Grunde, som man vil opsøge og antegne, uden at lade sig forlede af nogens Anseelse. Den Stavelse, paa hvilken Tonen maa ligge, vil man til Udlænderes Efterretning betegne med en saa kaldet Acut. — Hvad Declinationen angaaer, vil man altid anføre Endelsen af Genitivus singularis og Nominativus pluralis, da de andre give sig af sig selv. Man vil og bemærke om et Ord i singulari eller plurali endten slet ikke eller kun sielden er brugelig. Ved Tids-Ordene bliver deres Genus vel bemærket og det Hiælpe-Ord, som ethvert Verbum neutrum udfordrer, bliver tilføyet, da det ey allene i mange Provinzer, men endog af mange Høytydske bliver ofte urigtig angiven. Temporum Dannelse er anført alene ved de urigtige Tids-Ord, men ved de rigtige udeladt, for at undgaae Vidtløftighed. — Man anfører først ethvert Ords egentlige og første Bemærkelse. Men man maa ikke vente saa vidtløftige Beskrivelser og fuldstændige Tings Forklaringer, som i et Real-Lexicon. Dog skal man og hist og her finde angenemme Forklaringer over et og andet Ord, hvormed man i det almindelige Liv gemeenligen forknytter sær falske Begreb. Derpaa skal følge Ordenes uegentlige og figurlige Brug og Bemærkning. Overalt har man anført Exempler af de bedste og reeneste tydske Skribentere, og altid foredraget dem for andre opdigtede og selvgiorte Exempler. Ved mange Ord, som i det almindelige Liv forverles med hinanden som Synonyma, har man anført og bestemt den forskiællige Bemærkning, som de dog virkelig har. — Ordføyelse er uden Modsigelse det vigtigste Stykke i Sprogkunsten, som bryder ey alene Udlændere men endog Indlændere allermeest. Ikke destomindre er den hidindtil i Ordbøgerne meget bleven forsømt. Derfor har man her anbragt ved ethvert Ord alt hvad der fortiener at anmærkes i Henseende til dets Forbindelse med andre, og tillige anført de urigtige Ordføyelser, som man mærker ey alene i det almindelige Liv, men endog

oſte hos de bedſte Skribentere. —— Ved ethvert enkelt Ord har man tillige anbragt dets Afſtammelſe, dog uden at indlade ſig i etymologiſke Vidtløftigheder, uden hvor endten en ny eller ikke tilſtrækkelig bekiendt Afſtammelſe er tilføyet, eller og en overalt antaget er bleven beſtridet. —— Egentlig kan man endnu ikke beſtemme, hvor ſtor denne Ordbog ſkal blive, men man forſikrer, at den ikke ſkal overſkride en Haandbogs Grændſer. —— Hvem derpaa ſubſcriberer (her i Kiøbenhavn i Peltes Boghandling) med 1 Rdlr. faaer Alphabetet i ſtor 4to med fineſte Skrifter for 4 Mk. 8 Sk. da det ſiden ikke kan overlades andre under en Rixdaler. —— Vi ville af de tilføyede Prøver paa et Qvart-Blad alene her lade aftrykke den allerførſte.

Prøve.

Der Ablauf, des —— es, plur. die —— läufe, ſo aber nicht in allen Bedeutungen üblich iſt; 1) die Handlung des Ablaufens in der egentlichen Bedeutung des Verbi, ſo fern es ein Neutrum iſt; das **Waſſer muß ſeinen Ablauf haben**; der **Ablauf des Meeres**, d. i. Ebbe. 2) Das Ende einer gewiſſen beſtimmten Zeit, doch größtentheils nur mit dem Vorworte vor; **vor Ablauf des Jahres**, des **Monathes**, der **Woche**, des **Winters** u. ſ. f. In dieſen beyden Bedeutungen iſt der Plural. nicht gebräuchlich. 3) Der Ort, durch welchen das Waſſer abläuft, der **Ablauf eines Teiches**, plur. die Abläufe. ſo auch wohl Teichfenſter heißen. 4) Die unmerkliche Vereinigung einer hervorragenden eingebogenen Fläche mit einer andern; ſo heißt in der Baukunſt an den Säulenordnungen, Ablauf, ein Glied, ſo aus einem eingebogenen Viertelcirkel beſteht, und ſich unmittelbar an ein gerades Glied oder an den Schaft anſchließet.

Ablaufen, [verb. irregul. (S. **Laufen**.). Dieſes Zeitwort iſt

1) ein **Neutrum**, ſo das auxiliare **ſeyn** zu ſich nimmt, und bedeutet alsdann a) von einem höhern Orte hinablaufen, beſonders von dem Waſſer; **die Dächer müſſen abhängig ſeyn, damit das Waſſer ablaufen könne. Die Fluth läuft ab und ruſet mich von dem Lande**, Duſch. Man ſagt auch, **ein Schiff ablaufen laſſen**, d. i. es von dem Stabel laufen laſſen. b) Von einem Orte

weglau-

weglaufen, doch größtentheils figürlich, die Poſt wird bald ablaufen, d. i. abgehen; einen Brief ablaufen laſſen, d. i. fortſchicken. c) Völlig zu Ende laufen, und daher aufhören, die Spulen ſind abgelaufen, bey den Webern; die Uhr iſt abgelaufen, d. i. die Schnur, woran die Gewichte hängen, iſt abgewickelt und zu Ende; der Wechſel iſt noch nicht abgelaufen, d. i. verfallen; ein abgelaufener Wechſel. Noch mehr aber d) im moral. Verſtande, ſich endigen; bis die Zeit der Prüfung abgelaufen ſeyn wird, Mosh. die Sache iſt wohl, übel, nach Wunſche abgelaufen; wir wollen ſehen, wie der Krieg, das Vorhaben, der Anſchlag u. ſ. f. ablaufen wird; wie wird es noch mit mir ablaufen? es mag mit uns ablaufen, wie es wolle.

2) Ein Activum, ſo als ein ſolches das Hülfswort haben bekömmt. Es bedeutet a) durch Laufen abnützen oder wegſchaffen, vulg. die Schuhe ablaufen; ſich ablaufen, von den Mühlſteinen, bedeutet ſo viel als ſtumpf werden; ſich die Hörner ablaufen; vulg. fig. ſeine Wildheit verliehren, durch Erfahrung klüger werden. Man ſagt auch im gem. Leben, ſich ganz ablaufen, d. i. durch laufen ermüden. b) Einem im Laufen zuvorkommen, ſonderlich im Wettlaufen und in den Rennſpielen; einem den Preis, das Kleinod ablaufen; und dann auch figurl. einem durch Hurtigkeit oder Liſt in einer Sache zuvorkommen, er hat mir den Rang, den Vortheil, den Weg abgelaufen; er wird ihm nicht viel ablaufen. c) In den Bergwerken heißt, das Erzt ablaufen, es von dem Orte, wo es der Häuer gewonnen, weg, und unter die Förderſchächte bringen, weil laufen daſelbſt überhaupt ſo viel bedeutet, als mit dem Karrn fortſchaffen.

Anm. Die R. A. ablaufen laſſen, bedeutet bey den Tiſchern und andern Holzarbeitern ſo viel, als eine eingebogene Fläche mit einer geraden unmerklich vereinigen. Auf dem Fechtboden bezeichnet ſie eine Art zu pariren, beſonders gegen die Tertie und indwendige Quart; und davon iſt auch die figürl. R. A. entſtanden, einen ablaufen laſſen, ihm nach Verdienſte antworten.

Ham-

Hamburg. Der grundſätze der Staatswirthſchaft, oder Verſuch über die Wiſſenſchaft der innerlichen Politik in freyen Staaten, worin vornämlich die Bevölkerung, der Ackerbau, die Handlung, die Induſtrie, Rechnungsmünze, Geld, Intereſſen, Circulation, Banken, Wechſel, öffentliche Credit und Taxen erwogen werden, von Herrn John Steuart, Baronet. In Zween Bänden, aus dem Engliſchen überſetzt. II. Band. 1770. 3 Alph. 15 Ark i 4to. Dette andet Bind af dette betydelige Værk indbefatter, foruden den anden Deel af den tredie Bog, den hele fierde Bog. Hiin handlede om Penge og Mynter, og her følger i 8 Kapitler en Anvendelſe af Myntvæſenets Grundſatzer paa Handlingen. Den fierde Bog handler om Credit og Gield i 5 Kapitler. Hr. D. Pauli i Hamborg fortiener ſtor Tak af Publikum for de ſtore Bekoſtninger han har anvendt paa dette vigtige Værks Bekiendtgiørelſe uden for Engeland.

Carlsruhe. Verſionis C. Corn. Taciti Specimen propoſuit Gottl. Aug. Titel. 27 S. i 4to. Man veed endnu ikke, om det er Forfatterens Agt at lade en Overſættelſe af hele Tacitus komme for Lyſet. Kun denne Prøve har han for det første ladet gaae forud over Libr. II. c. 25-50. af hans Hiſtorie. En vis Recenſent ſiger ganſke koldſindig derom, at de ere ikke at foragte. Men ſaadan Critik er ganſke at foragte, efterdi en Mand er altid ligeſaa paalidelig i ſit Arbeyde, ſom en maaſkee misundelig Recenſent i ſine blotte Ord.

Anmærkning.

I forrige No. 11. har Recenſenten begaaet den betydelige Feyltagelſe, at anføre en Hr. Gude, ſom Udgiver af Stubs Arier, hvor de latinſke Skrifter har forført ham til at antage en Cuſtos til den ubemærkede Paaſkrift paa næſte Blad for Udgiverens Navn, ſom er ubenævnt og ubekiendt, men beretter os, at han har i Sinde at lade de øvrige Stykker af Stubs Poeſie, ſom med ſtor Umage ſamles fra adſkillige Steder, udgaae i Trykken om nogen Tid, da der i tillige nogle Feyl ſkal blive rettede, ſom ere indløbne i det ſidſte Hæfte.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og C. C. Berling.

No. 13.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 28de Mart. 1771.

Kiøbenhavn. Om Lovenes Natur og Aarſag eller om det Forhold, ſom Lovene bør have til hver Regierings Forfatning, til dens Sæder, Clima, Religion, Handel o. ſ. v. Hvortil Forfatteren har lagt nye Underſøgninger over de Romerſke Love angaaende Arvefølgen over de Franſke Love og Lehns Lovene. Overſat ved Jens Hvas. Første Deel. Med L. M. Svares Skrifter. — Montesquieu, denne Juriſternes Apollo, denne Statiſternes Phoebus, burde han ikke, og det længe ſiden, have været overſat af en ſtor Philoſoph, Juriſt og Statsmand, og det ſaa meget mere, ſom hans Orakler har ſine Tvetydigheder, der kan bryde den ſkarpſindigſte Forſtand, og hans Glands ſine Dunkelheder og Pletter, ſom det ſkarpſindigſte Øye næppe ſkal kunne bemærke uden ved Hiælp af et kunſtigt Inſtrument, ſom det maatte laane af den dybſindigſte Philoſophie, Lovkyndighed og Statskunſt? Men i Mangel af ſaadan en Overſætter bør vi være fornøyede med enhver anden, der har giort ſig ſin bedſte og ſtørſte Flid, for at levere os den bedſte Overſættelſe, efter ſin bedſte Evne og Leylighed. Det ſkal ikke være forgiæves at betragte, hvad for en Skribent Montesquieu er for at læſe ham med Forſtand og Nytte. Er han Politikus, Hiſtoricus eller Philoſophus? Vi meene ingen af Deelene alene, men alle tilho-

be. Det første tviler ingen om. Men vi holde for, at mange har feylet i deres Domme over ham, fordi de alt for meget har betragtet ham som Philoſoph og ikke som Hiſtorieſkriver tillige. Vi holde for, at hans Skrift bør anſees ſom en Politiſk-Hiſtoriſk-Philoſophie over Staterne og Lovene, ſaa at han philoſopherer over dem ikke altid ſom de burde være, men ſom han af Erfaring og Hiſtorien har befundet dem virkelig at være. For at overbeviſes derom, behøver man alene ret nøye at overveye hans Betragtninger over de forſkiællige Regiærings-Former i Staterne, deres Grund-Driveſiere, og de dermed overeenſtemmende Love. Hvorledes maatte vel den Betragtning ſee ud, nogen ſom blot Philoſoph derover kunde anſtille? Vi meene ſaaledes: „ Da Gud og Naturen har giort Lykſalighed til et hvert „ enkelt Menneſkes Øyemeed, og beſkikket Dyden ſom et nød„ vendigt og væſentligt Middel dertil; ſaa kan og bør ethvert „ foreenet Sælſkab af flere Mennesker, der betragtes ge„ meenlig ſom en enkelt moralſk Perſon, ikke have noget „ andet Øyemærke, ey heller ſøge at erholde det ved noget „ andet Middel. Man oprette da Menneſke-Sælſkaber, „ man give dem en Regiering, og Regieringen hvad for en „ Form man vil, ſaa ſkal Menneſkers ſælleds Lykſalighed „ være deres Øyemærke, og Dyden det Middel, hvorved „ ſamme ſkal befordres. Vi have nu Stater og Borgere, „ og her gielder det om at giøre dem dydige, og at ſætte „ dem i en dydig Forfatning og dydig Virkſomhed til at be„ fordre Statens almindelige Vel og deres egen ſærſkilte Lyk„ ſalighed i Foreening dermed. Her gielder det altſaa om „ Driveſiere, og ſom Philoſopher ſpørge vi, hvilke bør diſſe „ naturligviis være, men ſom Hiſtorici underſøge vi kun, „ hvilke de ere. Lad ſee! Det er Præſterne, ſom drive og „ tilſkynde Mennesker til deres ævige Lykſaligheds Befor„ dring, og hvad er det for Midler de bruge dertil? Nogle „ ſøge mere at indprænte deres Tilhørere Kiærlighed til Gud „ og Næſten, andre ſøge mere at opmuntre dem til Dyden ved „ Haab om den ævige Æres og Herligheds Belønning, „ andre ſkrømme dem mere fra Laſterne ved Frygt for Hel„ vedets ævige Straf. Alle ere eenige derom, at de ſidſte „ ere i Forhold mod de første ikke de bedſte Prædikantere, „ og at den er den fuldkomneſte Prædikant, ſom veed at an„ vende

„ vende alle Drivefiere tilhobe, dog efter Leylighed og til rette Tid den eene mere end den anden, efter Gemytternes ulige Natur. Saaledes maa det uden Tvil og gaae til i Staterne, hvor det gielder om at drive Mennesker til den sælskabelige og almindelige timelige Lyksaltgheds Befordring, og altsaa til Dyden. Vi tør troe og sige, at man i alle Stater og under enhver Regierings-Form bør indprænte ved Lovene og ved Opdragelsen Kiærlighed til Fædernelandet, bør opmuntre ved Haab om Æres og Fortrins Belønning, bør skræmme og afskrække med Frygt for Straf. Men Philosophien kan sige os det, at man efter Omstændighedernes Forskiæl, og Forfatningens Uligheed, kan behøve snart mere at bruge Kiærligheden, snart Haabet, snart Frygten, som en Drivefier til Dyden, og Historien lærer os just dette, at man i Republikerne prædiker mere om Kiærlighed til Fædernelandet, i Monarkierne mere om Æren, og i Tyrannierne (de despotiske Regieringsformer) mere om Frygten. Det forstaaer sig selv, **Frygt har Pine**, og den føder en meget ufuldkommen Dyd, naar den bruges som den fornemmeste Drivefier, ligesom naar en Præst vil drive Folk paa Veyen til Himmelen alene eller fornemmelig ved Frygt for Helvede. De Stater derimod som bruge Kiærligheden og Haabet, som de fornemmeste Drivefiere, behøve ikke saa meget at bruge Frygten." See! dette var, om vi ikke feyle, blot at philosophere over Regieringsformernes Dyemeed og Grunddrivefiere. Men finder man saadan Philosophie hos **Montesquieu**? Ney, han fortæller, han satiriserer endog, og philosopherer tillige, endogsaa paa Grund af sine satiriske Fortællinger. Lader os i den Henseende nøyere betragte ham. For det første, hvorledes klinger det, at Forfatteren gior **Dyden** til en Grund-Drivefier i Folkeregieringen? Er ikke Dyden det Maal, hvortil Borgerne skulle drives? Hvor kan Maalet (Finis) være Grunddriver til sig selv (Motivum?) Men hvad er det for en Dyd Forfatteren meener. Det er just (S. 88.) Kiærlighed til Fædernelandet, og derudi stikker just en Tvetydighed, som kan forvirre en Læser. Forfatteren har altsaa ret i Sagen selv. Men da Kiærlighed er kun endten en naturlig medfødt eller forhvervet Drift, og altsaa kun en enkelt dydig Beskaffenhed, saa bliver den

ikke rigtig og uden Tvetydighed benævnet ved **Dyden**, den **moralske Dyd**, slet hen og i Almindelighed, da denne altid betegner en Persons hele retskafne moralske Væsen. Nu kan just **Kiærligheden** den eene enkelte dydige Beskaffenhed være og blive og anvendes hos et Menneske, som en bevægende Grund til at danne sit hele moralske Væsen paa en vis retskaffen Maade, som gior ham til en god Mand og Borger, og altsaa bliver det uden al Tvetydighed en afgiort Sag, at **Kiærlighed til Fædernelandet bliver en Grund-Drivefier til Dyden**, og dette er det Forfatteren vil og bør sige. Da man nu forstaaer Forfatteren efter hans egen Fortolkning, saa burde vi vel allevegne ved Dyden, hvor han nævner den som Grund-Drivefier, forstaae det samme. Men det gior han næppe selv. Det har overalt været ham mere om at giøre at skrive smukt og dybsindigt, end grundig og nøyagtig. Lader os høre hans egne Ord S. 53: „Der ud„fordres ikke megen Fromhed eller retskaffen Væsen, at en „Monarkisk eller Despotisk Regiering kan haandhæve sig. Lo„venes Kraft i den eene og Prindsens Arm, som uophør„lig truer i den anden, ere nok til at holde alle Ting i Or„den og under Ave. Men i en Folkestat udfordres nok en „Drivefier mere, og det er Dyden.“ Hvem skulde ikke her formode, at han sætter Dyden, som det fromme og retskafne moralske Væsen, og altsaa den **moralske** Dyd i Almindelighed, imod **Lovenes Kraft** og **Prindsens Arm**? at han altsaa her sætter Dyden i en anden Meening til Folkestaternes Grunddrivefiær, og det er just det, der kan synes urimeligt, deels fordi han gior her **Maalet** selv til **Drivefiær**, deels fordi han i en saa vigtig Forstand gior Dyden unødvendig i Monarkierne, da man har saare let ved at vise, at en Monarks Throne skal aldrig bedre kunne bestaae, end ved Monarkens og Borgernes Dyd. Ja da man kan vise endog af hans egen Theorie, at man i Monarkierne bruger **Æren**, foruden Kiærlighed til Fædernelandet, som en Grund-Drivefiær til Dyd og Retskaffenhed, og at det er kun i fordervede Monarkier den bruges anderledes, saa maa han jo selv og alle tilstaae, at det er og bør være et Monarkie ligesaa meget om Dyden at giøre, som nogen anden Regiering. Men lad ham selv tale videre paa samme Sted: „Hvad jeg „her siger, findes bekræftet i alle Tiders Historie og er alde-

„les

„ les overeenſtemmende med Tingenes Natur. Thi det er „ aabenbarlig klart, at den ſom i et Monarkie lader Lovene „ fuldbringe, anſeer ſig ſelv over Lovene, og derfor behøver „ man der mindre Dyd o. ſ. v." Hvad vil alt dette ſige andet, end at Regentens eeneſte Perſon er ikke de borgerlige Love underkaſtet? Men ſaa ere jo alle de andre Borgere i Staten dem undergivne? Og hvad er det endelig for Love her meenes? Er det dem, der tillige ere naturlige, da er Regenten dem aldeles undergiven; thi han er ſelv en Underdan af den guddommelige Regiering. Men er det viſſe politiſke Anordninger for denne eller denne Stat, ja da er han over diſſe Love, og kan dog være en god og dydig Mand, ſkiønndt ikke ſaa god og klog en Konge, om han ikke med ſit eget Exempel anfører ſine Borgere til Lydighed imod ſine beſynderlige borgerlige Love. Men ſæt ham over alle Love, kan da ikke Kiærlighed til hans Familie, Kiærlighed til Fædernelandet, Høyagtelſe for ſig ſelv, ſin Ære og Reputation, være ham lige ſaa mange ſtærke bevægende Grunde baade til den Moraliſke og borgerlige Dyd, ſaa han har Grund nok for at blive en god Mand og god Konge, og behøver i Sandhed at være begge, for deſto bedre at befæſte ſin Throne? Alt hvad da Forfatteren kunde og burde ſige i Følge ſin Theorie og ſit Begreb om Dyden, ſom Kiærlighed til Fædernelandet, var dette, at en Monark behøver ikke ſaa meget at drive Borgerne til Dyden, og derved til deres Lykſalighed, ved Kiærlighed til Fædernelandet, ſaaſom han kan anvende Lovenes Kraft og Æren, ſom kraftige Driveſiære. Men det er dog en viis Monark, der bruger alle muelige Driveſiære, og hvor Kiærlighed kan virke, der behøves hverken Trudſel eller Indbildning. Vi tør ſige, og vi bør maaſkee ſige det, at han behøver mere og allerførſt Kiærligheden, ſom det førſte, det bedſte og det reeneſte Middel, ligeſom man og i Folke-Regieringen betiener ſig baade af Lovenes Kraft og af Æren, for at lægge mere Styrke til Kiærligheden, eller til at bøde paa dens Mangel med. Men det kan være ſandt, at man i een Regiering oftere og mere maa bruge det eene Middel, end det andet. Men hvad er det endelig Hiſtorierne i den Henſeende fortæller os? At ikke alle Monarker ere dydige og gode Mænd, men mange tvertimod. Deraf følger intet videre, end at de ſelv ikke følge deres Grund-Driveſiære til Dyden,

og det kan og et heelt Folk lade være, ligesom ethvert enkelt Menneske. Men at slutte deraf, at han, som Monark, ikke behøvede saa meget Dyd og Retskaffenhed, og at Dyden ikke ligesaa vel skulde være det Maal, man bør sigte til i Monarkierne, som i Folkestaterne, det var en Formastelse, som en stor Mand af Vildfarelse, men ikke med Forsæt kan begaae. See! saa tvetydig, saa vaklende og ubestemmende er vor dybsindige, vor smukke, vor vittige Philosoph. Burde da ikke en lærd Mand og Philosoph og Statsmand længe siden have været hans Oversætter. Lader os nu følge ham fra Folkeregieringen midt ind i Monarkiet, og hvor forvirret seer det ikke her ud? Philosophen forsvinder med eet for vore Øyne, og vi seer kun en Historieskriver og Satirist. Indtrædelsen skeer med de forvovneste Udtryk S. 60: „I Monarkierne „ tilsiger Statskunsten, at den skal iværksætte de vigtige og „ store Ting med saa liden Dyd, som den nogensinde kan. „ — Staten bestaaer uden Kiærlighed til Fædernelandet „ o. s. v." Man behøver kun at læse lidet fort, for at indsee, at Hr. **Montesquieu** giver os en blot Historisk-Satirisk-Beskrivelse paa et fordervet Monarkie, og en falsk Statskunst i Monarkier. „ Staten bestaaer uden Kiærlighed til „ Fædernelandet, uden Attraae efter den sande Ære, uden „ at fornægte sig selv, uden at tilsidesætte sine kiæreste og „ dyrebareste Fordeele, og uden alle disse Heltedyder, som „ vi finde hos de Gamle, og som vi alene har hørt tale om. „ Lovene træde der i alle disse Dyders Sted, som man ey der „ behøver. Staten forskaaner Eder derfor. En Gierning, „ som uden Skryden og Væsen gaaer for sig, er der paa nogen „ Maade uden Vigtighed. — Jeg beder indstændig, at man „ ikke fortørnes over hvad jeg her siger. Jeg taler efter alle „ Tiders Historie. Jeg veed meget vel, at det er plat ikke „ usædvanligt, at der findes dydige Prindser, men jeg siger, „ at det er vanskeligt, at et Folk er dydigt i et Monarkie. „ Man læse alene, hvad alle Tiders Historieskrivere have „ sagt om Monarkernes Hoffe: man erindre sig, hvad „ Folk af alle Lande have sagt om Hofmændenes elendige „ Egenskaber: Det er ikke opdigtede Ting, men Sandheder, som ere beviiste ved en bedrøvelig Erfarenhed. „ Ærgierrighed i Ledighed, Nederdrægtighed i Hovmod, „ Attraae at berige sig uden Arbeyde, Afskye for Sandhed;

„ Kykle-

„ Hyklerie, Forræderie, Troløshed, alle Forbindelsers
„ Overgivelse, Foragt for en Borgers Pligter, Frygt for
„ Prindsens Dyd, Haab om hans Svagheder, og hvad
„ som overgaaer det altsammen, den Latter man bestandig
„ giør Dyden til, ere efter mine Tanker den Beskrivelse,
„ man i alle Tider og paa alle Steder har givet paa Hof-
„ mænd. Men det er en meget vanskelig Sag, at de For-
„ nemmeste i en Stat skulde være slette Folk, og at de Rin-
„ ge skulde være dydige Folk, at hine skulde være Bedrage-
„ re, og disse skulde ikke tiene uden godvillig at lade sig be-
„ drage. — S. 65. Jeg iler af al Evne og giør store Skrit,
„ paa det man ikke skal tænke, at det er et Smeldeskrift jeg
„ sammenskriver over den Monarkiske Regiering.“ Hvad andet skulde det være, naar han dermed vilde have beskrevet en Monarkisk Regierings Natur i Almindelighed, og ikke blot den falske Statskunst i fordervede Monarkier? Just herudi stikker den store, den vigtige Forvirring, at paa Grund af saadan en Beskrivelse paastaaer han, at Dyden (han maa nu tage den i hvad Meening han vil) vanskelig finder Sted, endten som Grund-Drivefiær, eller som Borgernes og Regentens moralske Beskaffenhed, i Monarkiet, og det i Almindelighed. Dog, at Monarkiet ikke skal mangle en Grund-Drivefiær, saa giver han det en anden; hvilken da? Æren. Men hvad for en Ære? en Ære, hvilken han til liden Ære for et Monarkie, erklærer for en Fordom, en Indbildning, en falsk Ære. Han taler ved den Leylighed og om den sande Ære, og det er øyensynligt, at han har begaaet den store Feyltagelse, at sætte al Rang og borgerlig Æres og Værdigheds Fortrin, under Navn af falsk Ære, imod den sande Ære. Den sande Ære bestaaer i Regentens og Borgernes moralske Retskaffenhed. Lad den borgerlige udvortes Ære være bunden dertil, og grundet paa Borgernes forskiællige sande Dyd og Ære, efter enhvers Stand, paa deres Fortieneſter og Fortienesters forskiællige Vigtighed af Staten og Medborgerne, paa deres øvrige dydige moralske Beskaffenhed, kan man da sige, at den udvortes borgerlige Ære, som bestaaer i vore Medborgeres skiønnende og sande Domme om vor virkelige sande Ære og Dyd, hvilke blive betegnede ved udvortes Tegn, og saakaldte Værdigheder, Æretitler og andre udvortes Æresbeviisninger, kan man sige, at

ſaadan Ære beſtaaer kun i Fordom, i blot Indbildning, i en falſk Ære? Ja i Monarkier, hvor den borgerlige Ære ſkeyer ud og vanſlægter fra ſit ſande Øyemeed, og bliver ikke længere eller alt for lidet bunden til den ſande Ære, der bliver det til en falſk Ære, der føder af ſig alle de Laſter, Forfatteren oven til har opregnet. Men er det nu ret, at philoſophere over Monarkiet i Almindelighed, ſaaledes ſom det efter ſin Natur burde være, paa Grund af en hiſtoriſk Beſkrivelſe over den falſke Statskunſt i fordervede Monarkier? Som Hiſtorieſkrivere faaer vi lade de fordervede eller vanſlægtede Monarkier være ſom de ere. Men ſom Philoſopher bør vi ſige, hvordan et Monarkie formedelſt ſin Natur bør være, nemlig, at det bør ſigte til Borgernes Dyd og Lykſalighed, ved at indprænte dem først og for alle Ting Kiærlighed til Fædernelandet, dernæſt en ædel Ambition og Attraae efter ſine Medborgeres Biefald ved Dyder og ſande Fortieneſter, og ſidſt, naar og hvor ingen af diſſe Drivefiære kan virke, Frygt for Lovenes Strænghed. Ville vi nu forfølge Hr. Montesquieu i hans følgende Kapitler, hvor han philoſopherer over Lovene, ſaa vidt de bør være overeenſtemmende med Regieringsformernes Grund- og Drivefiære; ſaa ſkulle vi befinde, at han i ſær i de Kapitler om den Monarkiſke Regierings Love, hvor han philoſopherer paa Grund af den forudſkikkede hiſtoriſke Beſkrivelſe paa fordervede eller vanſlægtende Monarkier, er i mange ſine Udtryk endten ligeſaa tvetydig, eller vaklende og ubeſtemmende, eller og aldeles urigtig Man behage kun at efterlæſe IV. B. 2 Kap. om Opdragelſes Love ne i Monarkiet. Man maa ikke tænke, at han her philoſopherer over Opdragelſen i Huſe og Skoler. Han har ſelv paa et andet Sted beklaget, at denne ſtemmer ikke overeens med den Opdragelſe man faaer i den ſtore Verden ved Omgang med andre, og det er den han her taler om, og viſer, hvorledes den bør ſtemme overeens med den falſke Ære, han har behaget at give Monarkiet til Grunddrivefier. Det bliver altſaa kun en ſlet Opdragelſe, en Opdragelſe han ſelv har beklaget, ſom han bygger paa en falſk og uægte Grund. Men hvi har han ikke, maatte man ſpørge, hellere foreſtillet ſig et Monarkie efter ſin reene og ſande Natur, og givet det den ſande og ægte ſaavel borgerlige ſom naturlige Ære til Grund-Drivefier? Da ſkulde han derpaa kunde have bygget

get en ſand og ægte Opdragelſe, overeenſtemmende med Monarkiets ſande Natur. Vi ſkulde ſiden gierne have hørt ham beſkrive os den falſke Ære, for at viſe os, at Monarkiet hælder til ſin Undergang og vanſlægter fra ſin reene og ſande Natur, ſaaſnart den ſande borgerlige Ære vanſlægter til en falſk, til Fordom og Indbildning, ſom afviger langt fra den ſande naturlige Ære og Dyd. Da først ſkulde en hiſtoriſk Beſkrivelſe paa forbervede Monarkier have fundet ſit rette Sted. Men Forfatteren har nu ſaaledes ſammenblandet Hiſtorie og Philoſophie, det Sande og Falſke, det Ægte og Uægte, med hinanden, at man ofte ikke uden lang Grublen og dyb Eftertanke kan redde ſig ud af den Forvildelſe, hans ſtore Dybſindighed har indviklet os udi. Nok til Beviis for det, vi har ſagt, at man længe ſiden maatte have ønſket ham overſat af en ſtor Juriſt og Statsmand, der tillige var en grundig Philoſoph, eller at i det mindſte nogen ſaadan Mand havde ledſaget en andens Overſættelſe med ſine Anmærkninger.

(Reſten følger.)

Paris. Anecdotes du Nord, comprenant la Suede, le Dannemarc, la Pologne, & la Ruſſie, depuis l'origine de ces Monarchies juſqu'a nos Jours. 1770. 800 S. i 8vo. Frankerige har for mange Aar ſiden frembragt en Mængde af **Anecdotſkrivere**. Man har endnu mange flere at vente og man ſkal ſnart kunne bringe et heelt Bibliothek ſammen af Anecdoter, derſom andre flere ville følge denne Skribents Exempel. Hidindtil har man forſtaaet under dette Navn ubekiendte Efterretninger og Oplysninger om hemmelige Aarſager og Drivefiedre til ellers bekiendte Handlinger og Begivenheder. Men Forfatteren tager dette Ord i en langt vidtløftigere Bemærkning, og henfører hertil alt hvad ham ſynes beſynderligt og værdt at anmærke end og i de bekiendte Hiſtorie-Bøger, ſom ligger for enhvers Øyne, om det endog henhører iblandt Fablerne. Saaledes have vi fra hans Haand Franſke, Engelſke, Italienſke Anecdoter. Man tør altſaa her ikke giøre ſig Haab om noget nyt og ubekiendt, hvorved et ſtørre Lys i Hiſtorierne ſkulde blive antændt. Imidlertid ønſker man dog, at de geſkæftige Romanſkrivere hellere gave ſig an med ſaadant Arbeyde, der ligeſaa vel kan indrettes paa en underholdende og for alle

Læſere nyttig Maade. Vi ville alene udtegne et Par af de danſke Anecdoter. Friedleif den eeneſte retmæsſige Arving til Kronen var i Rusland. Folket vidſte ikke, at han endnu levede. Det blev altſaa beſluttet, at hvem der giorde det bedſte Vers, ham ſkulde Kronen paaſættes. En ved Navn Hiarne erholdte Prisen og blev Konge. Saaledes ſkattede man den Gang Poeterne i Dannemark. Men at giøre gode Vers og at regiere vel ere tvende Ting, hvorimellem er ingen nødvendig Forbindelſe. Man var ikke fornøyet med Hiarnes Regiering. Den rette Kron-Arving kom endelig tilbage, og for ham maatte Poeten vige efter tvende tabte Feldtſlag. Hiarne forſøgte nok engang ved Liſt at bemægtige ſig Riget. Men han blev opdaget og ført for Friedleif, ſom overlod ham at udvælge ſig ſin Død. Hiarne forlangte en Tvekamp. Friedleif tog den an, nedlagde Poeten og lod ham anſtændig begrave. Denne Anecdot er ſat i det 19de Aar efter Chriſti Fødſel og altſaa over 100de Aar ældre end alle Nordiſke Hiſtorieſkrivere. Dog fortæller Saxo den og ſaaledes andre efter ham. Endnu mere forunderlig er den Anecdot om den Harpenſpiller, ſom ved ſin Muſik kunde oprøre Affecterne indtil Galenſkab og Raſerie. Den ulykkelige Prøve, ſom den gode Kong Erik lod giøre ved ſit Hof, af denne Meſterſpiller, koſtede fire Miniſtrer deres Liv, hvilke Kongen ombragte i Affindighed. Da han igien kom til ſig ſelv og denne Gierning fortrød ham, beſluttede han til dens Forſoning at giøre en Reyſe til det forjættede Land. Waldemar III. berømmelige pathetiſke Skrivelſe til Paven er ogſaa en Anecdot.

London. A View of the principles of Non-Conformiſte &c. 1769. Skilsmiſſen imellem de Biſkoppelige og Presbyterianerne i den Engelſke Kirke er vel bekiendt, og den Stridighed, der befinder ſig imellem dem betræffer ikke ſaa meget Troens-Lære, ſom udvortes Ceremonier og viſſe Perſoners Fortrin. Et beſynderligt Partie af Puritaner kalde ſig Non-Conformiſter, om hvilke der bliver handlet i anførte Skrift. Den lærde Hr. Joſeph Prieſtley, Doct. Theol. og Medlem i det Kongelige Societet er Forfatter af ſamme. Han ſkriver ikke imod Contra-Partiet, og allermindſt betiener han ſig af hæftige Udtryk. Han opholder

ſig

ſig ved Non-Conformiſterne, foredrager ſammes adſkillige Meeninger, og viſer de Grunde hvorfor de foredrage deres Kirkelige Sælſkab for alle andre. Han ønſker at det ikke var nødvendigt at forfatte ſaadan Forſvars-Skrifter. Den nærmeſte Anledning har Hr. Blakſtone givet ham dertil, ſom har paaſtaaet, at Non-Conformiſterne aldrig afgave gode Borgere. Hr. Prieſtley ſatte nogle Anmærkninger imod denne Paaſtand, hvilke giorde ſaadan et Indtryk i Blakſtones Gemyt, at han virkelig tog ſin haarde Paaſtand tilbage, og fuldkommen undertrykte den. I den første Afdeeling af dette Værk udfører han vidtløftig de Grunde, paa hvilke Non-Conformiſterne bygge deres Kirkeforfatning. De forkaſter aldeles i Henſeende til Religionen al menneſkelig Anſeelſe, alle Skikker og Ceremonier, ſom Kirkens Stifter ſelv ikke har foreſkrevet. De høye Titler og Værdigheder i det Engelſke Hierarchie, ligeledes de ſtore Indkomſter, ſom Biſkopperne beſidder, og hvorved Kiærlighed til Verden endnu meer forøges i deres Gemytter, geraader dem til Anſtød. De anſeer med Medlidenhed den Misbrug, at man holder ganſke uſkikkede Vicarier til Kirketieneſtens Oppartning, og at den nedrige Clerus befinder ſig i den yderſte Armod og Foragt. Hr. Pr. kommer videre til det Romerſke Cleri Dragt, ſom man i Engeland har vedbeholdt, Kirkegaardenes Indvielſe, Korsbetegnelſen ved Daaben, den Skik med Faddere, og den Vending imod Øſten ved at udſige Credo; thi der findes ikke mindſte Spor til alle diſſe Skikker i det Nye Teſtamentes Skrifter. I Almindelighed betragter Forfatteren Non-Conformiſterne først ſom Lemmer af ſin Kirke, og dernæſt ſom Borgere af Staten. Endelig giør han i den ſidſte Afdeeling en mærkværdig Beſlutning, med en eftertrykkelig Afhandling om de ſtore Fordeele, ſom tilvoxe Staten, naar alle Religions Partier og Secter i ſamme, de maatte nok ſaa meget afvige fra hverandre, ja være hinanden aldeles modſatte, dog fordrage ſig vel tilſammen. Han har i den Anledning meget udførlig foredraget den ſær vigtige Materie om Toleranzen.

Hamburg. Magazin für die neue Hiſtorie und Geographie. Vierter Theil. 1770. 3 Alph. mindre 4 Ark i 4to. Blot en Büſchings Navn giver Haab om en

riig

riig Forraad af vigtige Efterretninger saa vel i dette Værks nærværende Deel, som i de trende foregaaende. Den begynder med den fortsatte Beskrivelse over Moldau, hvoraf den geographiske Afdeeling allerede er leveret i den tredie Deel. Her følger nu den anden og politiske i 19 Kapitler, og den tredie om Kirkens og Lærdommens Tilstand i Moldau i 5 Kapitler. Man har altsaa nu i det tydske Sprog allerførst en fuldstændig Aftryk af den Moldauiske lærde Fyrstes Demetrii Kantemirs Beskrivelse. Oversætningen er udarbeydet af Hr. Prof. Møllers Latinske Haandskrift i Petersborg. Tyrkerne, hvilke Moldau siden det 16de Aarhundrede har været underlagt, har giort deres Aag, som i Begyndelsen var læt, immer mere tung, saa at dette mægtige og rige Fyrstendømme er langt fra mere hvad det tilforn i sin Frihed og Uafhængighed har været. Dog er det mærkeligt, at Moldauerne hidtildags ikke har været nødte til at taale Moscheer i deres Lande. Til denne Beskrivelse om Moldau er og føyet et lidet Kort, som er tegnet efter Fyrst Kantemirs store Landkort. Araberens Abulfeda geographiske Værk af Profess. Reiske paa Latin oversat og ledsaget med nogle Anmærkninger, forekommer her første Gang i Tryk S. 121-298. Det fortiente nok at fremdrages af Mørket. Thi skiønt Araberne ikke ere de bedste Geographer, saa er dog Abulfeda til sin Tid, af hvilken vi ikke har mange Efterretninger, den bedste. Det var vel, om den lærde Oversætter havde oplyst det med flere Anmærkninger, eller om Hr. Büsching maatte have haft Tid tilovers at tilføye saadanne Oplysninger, som den eene, at ved Magari eller Maschara skal forstaaes Ungrerne. Om Sverrig ere der 3 Artikler. S. 299-350. Udtog af Senats-Protocollen af 17de Junii 1762., hvilket indeholder et Brev fra Dronningen, betreffende den sidste Freds-Forretning. Dernæst Beregninger over Indkomster og Udgifter ved den store Sø- og Land-Told for Aaret 1766. For det tredie Efterretning om de fornemmeste Bergværkers nærværende Tilstand i Sverrig. Kundskaben om det endnu ubekiendte i Spanien bliver ved 4 Artikler udvidet. S. 351-470. Iblandt samme ere den første og begge de sidste Artikler fornemmelig mærkværdige, hvilke beskrive det Fyrstendom Asturia, og siger meget om Escurials Bibliothek, som Forfatteren har haft den rare Leylighed at see, hvad man

ellers

ellers i de Clarkiſke Breve om Spanien forgiæves ſøger, og tiener til at rette Clarks Efterretninger. Den fierde Artikel er et fuldſtændigt Udtog af Don Pedro Gomes de Bedoya y Paredes, en Læge til Santiago i Galicien, hans almindelige Hiſtorie om de mineraliſke Kilder i Spanien. Man ſeer deraf, at der endnu gives Mænd i Spanien, der ere beredte og har Hierte nok til at opofre deres Kræfter og en Deel af deres Formue for det almeene Bedſte. Denne Læge giver et Exempel, ſom er værdt at efterfølge, men hvor i dog faa kan efterfølge ham, om de endogſaa vilde. Han lod i Aaret 1750. trykke 2000 Breve af lige Indhold, og lod dem afgaae til alle Læger, Chirurger og Apothekere i alle Stæder og Flækker i Spanien, og anmodede dem, ved at aabenbare dem ſit Forehavende, om deres Beſkrivning over deres Opholdsſted, dets Indbyggere, Stiftelſer, Jurisdiction, Bierge, Ebber, Floder, Træer, Planter, Fugle, Dyr, Steene, Mineralier, og om Efterretning om andre tænkeværdige Perſoner og Sager, ſom Veyerlig, Vinde, Frugter, Sygdomme o. ſ. v. I Beſynderlighed bad han dem om en nøye Beſkrivning over de mineraliſke Kilder, hvor de vare, hvem der havde opdaget dem, deres Dyder, Forſigtigheds Regler, ved deres Brug, om man brugte dem til Drikke eller Bad; hvilke Svagheder de tiente til at læge, og hvem der havde ſkrevet om dem; endelig at man maatte overſkikke ham en Flaſke-Vand, eller og ſelv hver paa ſit Sted underſøge Vandet og overſende ham i Breve den tørre Bundſatz. Han forbandt ſig til at erſtatte alle derved forefaldende Omkoſtninger. Man kan let tænke, at ikke alle Forfatterens Ønſker ere blevne opfyldte. Dog har han giort det, ingen for ham har vevet. Under Dannemark befinder ſig det Danſke Rigsraads udſtilte Forſikring, at Chriſtina Munk har været Kong Chriſtian IV. retmæssige Ægtefælle. Til Rusland hører Beſkrivning over en Provints i det Viburgiſke Gouvernement, Efterretninger om den Stad Archangel og omliggende Egne, og den Recenſion over en Bog trykt til Moſcau i det Slavoniſke Sprog 1762. om Helgenes Levnet.

Göttingen. Phyſikaliſch-oekonomiſche Bibliothek, worinnen von den neueſten Büchern, welche die Naturgeſchichte, Naturlehre, und die Land- und Staat-

Staatwirthſchaft betreffen, zuverläſſige und vollſtändige Nachrichten ertheilet werden. Erſtes Stück. 1770. 10 Ark i 8vo. Det ordentlige Lære-Embede i Lands- og Stats-Huusholdningen paa den høye Skole i Gøttingen er bleven overdraget til den berømte Hr. Prof. Beckmann. Huusholdnings-Videnſkaben ſkal være en anvendt Natur-Lære, ligeſom Mechaniken, Optiken og Hydroſtatiken bliver kaldet en anvendt Mathematik. Mængden af oekonomiſke Skrifter og adſkillige beſynderlige udenlandſke Værkers Koſtbarhed ere de første Grunde til det Biefald, ſom dette Bibliothek kan love ſig frem for de theologiſke, juridiſke og medicinſke Bibliotheker, og Forfatterens berømmelige Navn giver den Forſikring, at man har ikke noget ſlet at vente fra hans Pen. Dette første Stykke indbefatter Recenſioner af følgende Skrifter: 1) Voyage en Siberie par l'Abbé Chappe: 2) Traité des Arbres fruitiers par Duhamel: 3) The complet Farwer or a general Dictionary of husbaudry: 4) Tal om Svenſka Ång-Skøthen af B. Bergius: 5) Knors Samlung der Merkwürdigkeiten der Natur, und Walchs Naturgeſchichte der Verſteinerungen: 6) Des Hausvaters vierten Theils erſtes Stück: 7) Schauplatz der Künſte und Handwerke VII. Band: 8) Landwirthſchafts-Kalender: 9) Peterſens Kurzgefaßte Abhandlungen: 10) Kölpini Floræ gryphicæ Supplementum: 11) Taube Beyträge zur Naturkunde des Herzogthums Lüneburg, 2tes Stück: 12) Pallas Specilegia zoologica Faſc. V.: 13) Scopoli Einleitung zur Kentniß der Foſſilien: 14) Nomenclator Botanicus: 15) Pratje Landwirthſchaftliche Erfahrungen: 16) von Röhrs oekonomiſche Reliqvien. Det er ikke ſaa meget Forfatterens Hensigt at giøre Kritiker over de recenſerede Skrifter, ſom meget mere deraf at uddrage almeennyttige Anmærkninger.

Paris. Recueil de Pieces intereſſantes pour ſervir a l'hiſtoire de France & autres morceaux de Litterature trouves dans les Papiers de M. l'Abbé de Longuerüe. 1769. 275 S. i 12mo. Hr. Abt Longuerüe paaſtaaer imod mange Skrift-Dommeres Meening, at Moſes er den første Skribent, at for ham ingen Bogſtaver har været, men

at

at diſſe ere af ham opfundne og indførte hos Iſraeliterne. Af Iſraeliterne har Phœnicierne antaget dem, og af diſſe Grækerne. Juſt diſſe Bogſtaver ere blevne beholdne indtil denne Dag i den Hebraiſke Bibel. Ovenanførte Samling indbefatter følgende 6 Stykker: 1) Cardinal Richelieus Liv og Levnet: 2) Cardinal Mazarins Liv og Levnet: 3) En Overſættelſe af et Brev fra Frapaolo: 4) En Indledning til Hiſtorien om Frankerige: 5) En kort Hiſtorie om Delphinatets Skienkning: 6) En Afhandling over det Spørsmaal: om Esdras har opfundet nye Characterer i den hebraiſke Text? De 2 første Stykker ere meget mere Lovtaler end Levnets Beſkrivelſer. Det Brev fra Frapaolo indbefatter en Anviisning til at ſtudere Theologien, og i den ſidſte Afhandling anføres Grunde for Hr. Abtens ovenanførte Paaſtand, hvorimod andre antager, at Jøderne har ligeſom adſkillige andre gamle Folk haft to Slags Characterer, almindelige og hellige, ſaa at de Samaritaniſke har været de almindelige, efterſom de ſamme befinde ſig paa mange Jødiſke Mynter efter det Babyloniſke Fængſel.

Amſterdam. Jacobi Scheidii Gloſſarium Arabico-Latinum manuale maximam partem e Lexico Goliano excerptum. 1 Alph. 6 Ark i 4to. En fuldſtændig Ordbog af et Sprog kan alene ved mange Aars Biedrage, ved en fortſat Flid og utrættelig Iver af flere Lærde tilveiebringes. Det Arabiſke Sprog er et af de rigeſte og vidtløftigſte. Ikke alene den liden Forraad af Arabiſke Skrifter i Europa, men og det ringe Antal af dem, ſom lægger ſig efter en nøye Kundſkab i dette Sprog, foraarſager, at det Haab, om at erlange et fuldſtændigt Arabiſk Lexicon, ſeer endnu vidt ud. Golii Lexicon er bleven rar, og Hr. Scheid har paataget ſig et nyttigt Arbeyde, i det han har forkortet ſamme, og dog alligevel beriget det med mange Tilſatſer og Forbedringer. Hans Møye kan ikke alene tiene til at befordre det Arabiſke Sprogs Læring, men og opmuntre andre Lærde ved Biedrage at bringe hans Gloſſarium til mere Fuldkommenhed.

Lemgo. C. Cornelii Taciti de Situ Moribus & Populis Germaniæ Libellus cum Indice geographico in uſum ſcholarum ſuarum edidit M. Mart. Frid. Soergel. 70 S.

70 S. i 8vo. I hvor dyrebare de Efterretninger end ere, ſom Tacitus har leveret os om de gamle Tydſkere, ſaa bliver dog deres Troeværdighed for en Deel af nogle Lærde kaldet i Tvil, og det ikke uden al Grund, ſaaſom denne Skribent giver alt for tydelig tilkiende, at han har villet foreſtille Tydſkerne ſom et Modbillede af Romerne, og over diſſe mere at forfatte et Spotte-Skrift, end af hine at levere en efter Sandhed afſkildret og rigtig Beſkrivning. Ovenanførte Udgave af Taciti hiſtoriſke Skrift er hos Meyer at bekomme for en billig Priis, forſynet med et kort hiſtoriſk og geographiſk Regiſter. Udgiveren har forladt det Bielefeldſke Gymnaſium, hvor han var Prorector, og begivet ſig, ſom Rector Scholæ til Einbech, ved hvilken Leylighed han har ladet trykke en Afſkeeds-Tale under den Opſkrift, **Ermahnung zur Tugend.**

Leipzig. Adverſaria medico-practica. Vol. I. P. II. 1770. 12 Ark i 8vo. Denne Deel indfatter følgende 7 Afhandlinger: 1) De morborum epidemicorum differentia & ratione eos obſervandi: 2) Animadverſionis in Libellum Ill. de Halin ad D. Ludevigii animadverſiones de natura variolarum contra novum earum Syſtema directum: 4) De Extracti Stramonii Viribus & Efficacia in curandis melancholicis & epilepticis morbis, Auctore *Cl. Greding:* 5) De hernia Inqvinali cum crurali complicata Obſervatio animadverſionibus illuſtrata: 6) De proceſſibus Inteſtinorum iconibus illuſtrata: 7) Meletemata de putredine animali & morbis putridis continuata. Iblandt diſſe ere det første, femte og ſiette Stykke de vigtigſte i denne fortſatte Samling.

Bourges. Eſſais antihydrophobiques, par M. Boudot, Doct. en Medicine a la Charité ſur Loire. 1770. 4to. Et ſikkert Middels Opdagelſe og Bekiendtgiørelſe til at læge den farlige Sygdom **Vandſkye**, er ikke lidet betydelig. Hr. **Dupre de S. Maur**, Intendant ved Generaliteted til **Bourges**, fortiener derfor Tak, at han har opmuntret en habil Læge til at anvende al muelig Flid paa denne Sygdoms Underſøgelſe og Helbredelſe.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og S. C. Berling.

No. 14.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 4de April 1771.

Kiøbenhavn. (Beſlutning om Lovenes Natur og Aarſag ꝛc., overſat ved J. Hvas.) —— Vi begiver os nu fra Forfatteren til Overſætteren, og vi ville for det første lade høre hans Kritik over ſin Autor: „Hvad Priis „ dette Skrift kan fortiene, dertil behøves ey vidtløftige „ Beviis. Det har alt for længſt af den lærde Verden er„ holdet de herligſte Lovtaler, og derſom et Skrift bør be„ dømmes efter den Fortræffelighed, hvormed det er forfat„ tet, efter den Vægt og Vigtighed, ſom dets Lære indehol„ der, efter det Lys og Indſigt, den Lærdom og Læsning, „ det lægger for Dagen, da ſynes det, at diſſe Stykker have „ foreenet ſig, for at tilkiende Forfatteren til nærværende „ Værk Sted iblandt Skribentere af første Rang, om ikke „ at ſætte ham i Spidſen for dem. Her fremlægges for „ Læſeren et Skrift, ſom man ikke har undſeet ſig ved at „ kalde alle Værkers Værk. Det er en Sammenſætning af „ Grundſætninger, ſom ere Foſtere af Forfatterens egen „ Hierne, Frugter af hans egen Lærdom. Det er en Ind„ befatning af Begreb og Slutninger, ſom røbe en Aand „ af høyere Lys og Gave. En Tænkekraft af uſædvanlig „ Styrke regierer det overalt. Sætninger, ſom udtone „ Lærdom og Læsning, Betragtninger, ſom blotte Dybet „ af den Menneſkelige Forſtand, Billeder ſom alene ſkabes „ i Forfatterens Hierne, Tanker, ſom ere en Ære for 20

„ Aars Arbeyde, læſes der allevegne.“ Denne Critik byder kortelig ſaaledes: **Montesquieu er en Skribent af ſtor Dybſindighed, af vidtløftig baade hiſtoriſk og philoſophiſk Kundſkab, og tillige en ſmuk Skribent.** Men med alt dette er han dog ſom Philoſoph hverken den grundigſte, nøyagtigſte eller tydeligſte Skribent, og det kommer os for, ſom Overſætteren ſelv har paa en fiin Maade bemærket dette, at man har ſat noget af Undſeelſe tilſide, for at kalde hans Skrift alle **Værkers Værk**. Ingen kan nægte, at han jo ofte efterlader hiſt og her ſaadanne Aabninger i ſine Tanker, ſom endog en ſkarpſindig og kyndig Læſer ſkal have Møye med at udgrunde, og hvad ſkal han tænke om ſin Forfatter, naar han endelig ſeer ſin Møye belønnet med urigtige eller tvetydige eller vaklende og ubeſtemte Sætter, indſvøbte og indklædte under et ſmuk Dække? Ek non tanti fuit maa nødvendig ved ſaadanne Steder falde ham ind. Vi tage os den Frihed at erindre dette, ikke for at forringe en ſtor Mands fortiente Roes, men for at indſkærpe den Sandhed, at Grundighed og Tydelighed maa nødvendig foreene ſig med Dybſindighed og Smukhed for at danne den ſtørſte Skribent, og at blinde Efterabere af en ſaadan ſtor Mands Skrivemaade ville ſtedſe blive ſaa meget længere fra den ſtørſte Fuldkommenhed, ſom de af Ærbødighed for dette deres Mønſter ydmyge ſig ſelv under ham. Det har og ikke manglet paa Modſigelſer og Indvendinger imod Forfatteren, og dem finder han endnu af dem, der vover at opdage Pletter i denne Soel. Overſætteren har i den Henſeende paataget ſig at ſkrive i ſin Fortale en liden Apologie for ſin Forfatter. Man har giort ham Bebreydelſer i Henſeende til hans Religion. Men ſaadanne ugrundede Bebreydelſer imod Mænd, hvis Tænkemaade er lidt ophøyed over Mængdens, ere meer en gemeene, og vi meene, at **Montesquieu** er allerede for gammel Skribent for meget at behøve Forſvar i den Henſeende. Man har og ikke været tilfreds med ham i Henſeende til den Monarkiſke Regieringsform. Overſætteren erindrer, man maa lægge Mærke til, „at det er „ ikke den virkelige Tilſtand, hvori diſſe Regieringer finnes, Forfatteren afbilder, men den, ſom væſentlig flyder „ af deres Grundforfatnings Natur og Egenſkaber, og da „ ſkal en Deel af hans Sætter befindes rigtigere, end de

„ ved

„ ved første Øyekast synes, da Erfarenheden desuden kien„ der mange af dem for rette." Endten feyle vi meget, eller denne Erindring er i Grunden meget urigtig. I Sandhed, Forfatteren afskildrer alt for meget Monarkiernes virkelige Tilstand. Hvorfor er det ellers han i denne Post saa meget beraaber sig paa Historien? Men det er kun de fordervede eller vanslægtende Monarkier, hvis virkelige Tilstand han efter Historiens Vidnesbyrd afskildrer, og det er hans aabenbare Feyl, at han beskriver denne deres Tilstand alt for almindelig, og som den, der væsentlig skulde flyde af en Monarkisk Regierings Natur og Grundforfatning, og saaledes formænger en falsk uægte og fordervet Tilstand med denne deres ægte og sande Tilstand, som maatte flyde af deres reene Natur og Grundforfatning. Derimod bifalde vi gierne, hvad Oversætteren videre herved erindrer, at vi bør, for at dømme ham ret, have den Regierings-Forfatning for Øyne, som han levede i. Godt! Vi skulde da dømme ham ret, men dog ikke til hans Fordeel. Thi var det Ret af ham, at, da han vilde og skulde lære os at kiende en Monarkisk Regierings Natur i Almindelighed, han da gav sig til endten at philosophere eller satyrisere over nogen vis i sær, for derefter at bestemme vort Begreb om alle i Almindelighed? —— Hvad Oversættelsen selv anbelanger, da mælder Oversætteren os, at de vittigere Kunstdommere har drevet dens Vanskelighed indtil en plat Umuelighed. Men skulde da Oversætteren have paataget sig og præsteret et plat umueligt Arbeyde. Vi formode hans Beskedenhed vil kun dermed undskylde de Feyl eller Ufuldkommenheder, nogen kunde finde i hans Oversættelse, fra hvilke han og saa meget mindre tør kiende sig fri, som han her viser, at den lærde Prof. Kæstner har i sin til Leipzig 1752. udgivne tydske Oversættelse ikke kundet undgaae betydelige Feyl, af hvilke han her anfører adskillige. Oversætteren bør altsaa i det mindste ikke vide nogen Feyl med sig selv, thi ellers maatte han og have anført dem. Dog er han for Beskeden til ganske at frikiende sig derfor, men haaber derhos, at han ikke skulde have begaaet nogen Feyl af Betydenhed, og han stiller os sin jævnlige Raafsreise med Hr. Justice-Raad Hybner til Forsikring derfor. Vi har vel hist og her sammenlignet Oversættelsen med Originalen, dog ikke saa meget for møysommelig, at oplede Feyl, som for at kunne

ſige, at vi paa diſſe Steder, hvor vi har ſøgt, ikke har fundet nogen. Vi fandt alene, at diſſe ſidſte Ord 3 B. 5 K. Certainement elle n'en eſt point exclue, mais elle n'en eſt pas le reſſort; og K. 6 & aimer l'état moins pour ſoi, que pour lui-même, ere ikke blevne bemærkede i Overſættelſen. Ikke ſkulde vi formode, at man ſkulde finde mange flere ſaadanne Steder og af ſtørre Betydenhed. Ogſaa dette er under Sammenligningen falden os ind, at lægge Mærke til den ſtore Vanſkelighed og platte Umueligbed, ſom man ſkal have tilegnet en Overſættelſe af Montesquieu, men vi maa tilſtaae, at vi ingenſteds har mærket noget dertil, dog uden endogſaa nøye at kiende ham, kan man læt formode, at han ſom en dybſindig Skribent og efter Materiens og Skrivemaadens Beſkaffenhed maa ligeſom enhver anden, have ſine Vanſkeligheder, ſom en Overſætter maa beſtride ſaa godt han kan. —— Overſætteren har og tilføyet hiſt og her ſine Anmærkninger til Nytte for de uſtuderede Læſere. Vi maatte være meget uſkiønſomme for ikke at optage dem med Taknemlighed, endſkiøndt man af en anden Overſætter eller en anden ſaadan Mand, ſom vi tilforn har talt om, ſkulde og kunde have ventet langt flere, hvis Fornødenhed ſaavel for ſtuderede ſom uſtuderede Læſere man vel ikke ſkal kunne nægte, af hvilke de første for at forſtaae Montesquieu uden Modſigelſe behøvede langt flere fortolkende Anmærkninger, og de ſidſte flere critiſke, ſaavel hiſtoriſke, ſom philoſophiſke og politiſke. Med denne Tilſtaaelſe bør vi dog takke Hr. Hvas for dem han allerede har givet os, og det giør intet til at forringe hans Flid og Fortieneſte, at vi ikke har nogen anden at takke for en ſtørre. —— Nærværende første Deels Hoved-Indhold er forfattet i følgende Bøger af følgende Indhold: 1) om Lovene i Almindelighed i 3 Kapitler: 2) om Love, ſom umiddelbar udflyde af Regieringens Natur i 5 Kapitler: 3) om Grundene og Drivefierene i de 3de Regieringer i 11 Kapitler: 4) at Opdragelſes-Lovene bør ſtemme med Regieringens Grunde og Drivefiere i 8 Kapitler: 5) at de Love, ſom Lovgiveren udgiver, bør ſtemme med Regieringens Grunde i 19 Kapitler: 6) Følger af Grundreglerne i de forſkiællige Regieringsformer i Henſeende til de borgerlige og criminelle Loves Simpelhed, Ret-

ter-

tergangs Behandling og Straſs Beſtemmelſe i 21 Kapitler: 7) Følger af de forſkiællige Grundregler i de trende Regieringer i Henſeende til de Love, ſom angaaaer Overdaadighed, Pragt og Qvindekiønnets Stand og Vilkaar, i 17 Kapitler: 8) hvorledes Grundreglerne og Drivefiærene forderves i de trende Regieringsformer i 21 Kapitler: 9) om Lovene betragtet i deres Sammenhæng med Forſvars Magten i 10 Kapitler: 10) om Lovene betragtede i deres Sammenhæng med Magten at angribe i 17 Kapitler: 11) om de Love, ſom udgiøre den politiſke Frihed i dens Forbindelſe med Regierings Forfatningen i 20 Kapitler: 12) om de Love, ſom udgiøre den borgerlige Frihed betragtet i ſin Forbindelſe med Borgeren i 30 Kapitler: 13) om de Forbindelſer, ſom Paalægges Oppebørſel og de offentlige Indkomſters Størrelſe have med Friheden i 20 Kapitler.

Riøbenhavn. Nyt Forſøg til at faſtſætte den regelrette Brug af Conjunctionerne Qvod og Ut, af Modus Conjunctivus og af Indicativi Imperfectum & Perfectum i Latinen, anſtillet og udgivet ſom en Opmuntring for andre, ikke til at opkoge Gammelt, men til at forbedre det af J. H. 1771. 2 Ark i 8vo. Med de Berlingſke Skrifter. —— Forfatteren erindrer, at de Conſtructioner hans Titelblad mælder om, ere de fineſte af alle dem, der udgiøre det latinſke Sprogs Genie, hvilke han i ſin Skolegang har flittig lagt Mærke til hos Philologer og clasſiſke Skribentere, og nærværende Regler og Anmærkninger ere Frugterne af denne hans Flid. Vi kan ikke nægte, at jo nærværende nye Forſøg er et nyt Beviis paa ſin Forfatters bekiendte Skarpſindighed i Sprogkunſten, kun at han ikke allevegne er ligeſaa tydelig ſom dybſindig, og det er ikke uſædvanligt, at de ſkarpſindige Skribentere tage Maal af andres Indſigt efter deres egen, og troer, at hvad der i viſſe Ord og Udtryk er fattelig for dem ſelv, det kan og andre fatte, ligeſaa læt. Iblandt mange ligeſaa rigtige ſom vigtige og fine Bemærkninger kan vel og hiſt og her findes de, hvorved noget kunde være at erindre, endten til Rettelſe eller nøyere Beſtemmelſe. Den første Anmærkning handler om Bru-

gen af Ut og Qvod, og viſer, i hvilke Tilfælde verbum finitum bør beholdes eller ikke beholdes, og i hvilke Tilfælde det er ligegyldigt. S. 9 anføres Cic. Off. I. 12. Qvid ad hanc manſuetudinem addi poteſt, eum, qvicum bella geras, tam molli nomine appellari. Om dette Sted ſiger Forf., at Infinitivus er tydeligſt, ſkiønt den lader noget tvungen. Det er klart, at Infinitivus ſtaaer her med ſin hele Meening ſom Subjectum til Manſuetudo, og i ſaa Fald bruges qvod med Verbum finitum nok ſaa tydelig. Saaledes havde det ikke været mindre tydeligt, om Cicero havde ſkrevet: Qvid ad hanc manſuetudinem addi poteſt, qvod qvicum bella geras, tam molli nomine appellatur. Nok et andet Sted grunder Forf. ſin Anmærkning paa meer og mindre Tydelighed, hvor vi kan dog næppe foreſtille os nogen Forſkiæl, for Ex. S. 9: Cic. I. Fam. Ep. 7. Unum illud audeo ſcribere, vehementer qvosdam invidiſſe dignitati tuæ. Skulde qvod vehementer qvidam inviderunt ikke have været ligeſaa tydeligt? *Horat.* Qvod qvanto plura parafti, tanto plura cupis, nulline faterier audes. Skulde vel, qvanto plura parafti, tanto plura te cupere, have været mindre tydelig ſagt? Hvad Ut og Qvod angaaer, da har vi længe ſiden giort os derom den almindelige Regel, at qvod er altid brugelig ved hvad der foreſtilles ſom nærværende eller ligeſaa vis tilkommende, ſom om det var forhaanden eller forbigangen, og kan tillige foreſtilles ſom Subjectum til noget i Meeningen der kan være prædicatum, og Ut derimod ved alt hvad der foreſtilles endten ſom tilkommende og følgende i Fremtiden, ſaaſom Henſigter og Øyemærker og Følger, der endnu ikke viſt finde Sted, eller og ſom tilkommende og følgende i Henſeende til noget, der maa gaae foran, lad være begge ere virkelig forbigangne eller nærværende, ſaaſom naar det hedder inde factum eſt vel fit, ut corruerit vel corruat res publica. Vi tør ſige, at næſten alle Exempler ſkal kunne henføres til denne Hoved-Regel. I det mindſte er der ikke et Exempel af alle dem, Forf. har anført, ſom jo dertil kan henføres. Men han har givet flere Regler derfor, med nogen mere Omſtændelighed ved enhver i ſær, og det laſte vi ikke: thi det er af ſærfilte og ſpecielle Tilfælde man ſkal endelig have den Lykke at kunne adſondre de almindeligſte Regler. Den anden Regel om qvod lyder ſaaledes: „Naar Ut per

„ ap-

„ appoſitionem ſigter til et foregaaende Demonſtrativum;
„ udtrykt eller fortiet, der ey tillige ſtaaer ſom et qvalifica-
„ tivum," og Exemplerne viſer, at den kortere ſaaledes kan være udtrykt: **Naar At med ſin hele Meening ſtaaer ſom Subjectet i Talen, endten for eller bag efter**, for Ex. *Corn.* primum munus fortunæ, *qvod in ea potiſſimum urbe natus eſt.* Her er det klart, at qvod in ea potiſſimum urbe natus eſt er Subjectet. Ja mærkeligt er det, at qvod med ſin Meening kan i alle af Forf. anførte Exempler foreſtilles ſom Subjectum, ſaa han deraf læt kunde have uddraget en meer almindelig Hoved-Regel, om det var falden ham ind. Dog dette har han endelig til Slutning rigtig indſeet og bemærket, at alle hans 3 Regler om qvod have noget tilfælles, og at den første Regel indbefatter, ſom en general Regel, de tvende følgende. Men i dem alle ſynes han os at være noget mere omſtændelig, end man behøvede at være, naar alle Exempler kan bringes under een Regel. I nogle af de anførte Exempler lader det ikke til ved første Øyeſyn, at qvod kunde være det Subject, det virkelig bliver, naar man ved nøyere Betragtning ſøger og finder i Meeningen det, ſom dertil kan være prædicatum, for Ex.: Idqve hoc argumento confirmari poteſt, qvod excedat e vita ſapiens. Er ikke Meeningen aabenbar denne: Qvod exedat e vita ſapiens eſt argumentum, qvo idconfirmari poteſt? Forf. har ved dette Sted uden Tvil forgiæves giort den Anmærkning, at qvod med ſin Meening kan ikke være Subject til confirmari poteſt: thi det er egentlig Subject til et Ord i Meeningen nemlig Argumentum, lad være det formedelſt Conſtructionen ikke ſaa tydelig kan ſees. Endogſaa i dette Exempel, miratur Cato, qvod non rideat aruſpex, kan qvod med ſin Meening ſaaledes blive Subject: Qvod non rideat aruſpex, eſt id, qvod Cato miratur. Dette Exempel er af ſig ſelv tydelig nok, Fabio laudi datum eſt, qvod non pingeret. Vi meene altſaa, at hvad Forfatteren her har ſagt om qvod, ſom det, der ſkulde betegne et **Beviis, virkende Aarſag, Anledning** eller **Tegn**, ere flere enkelte Bemærkninger, der kan indbefattes under den eene, at det nemlig ſtaaer ſom Subject til noget, der i Talen er og kan være Prædikat dertil. De tvende Hoved-Regler om Ut ſynes mere lyſende, men kan begge indbefattes i een og det den af os ovenanførte Hoved-

Regel. Endogſaa i den af Forf. iblandt andre anførte enkelte Tilfælde, naar det foregaaende har Bemærkelſe af en Qvalification, ſtaaer den følgende Meening med Ut, ſom en Følge af den foregaaende, og altſaa ſom noget tilkommende i Henſeende til den første, der naturligviis maa i det mindſte i Tankerne og ſom Aarſag gaae foran. Da Forf. ſelv bemærker ſaadan Aarſag og Følge i diſſe ſine Qvalifications Exempler, ſaa kan diſſe 3 af ham anførte Tilfælde: 1) Hændelſe, 2) Følge, 3) Qvalification bringes under eet fælles Begreb, og den anden Hoved-Regel bliver ſaaledes ikke forſkiællig fra den første. Uden derfor at laſte Forfatterens meget Skarpſindige og nyttige Bemærkninger tage vi os alene den Frihed at erindre, at han kunde i Stedet for tvende Hoved-Regler bequemmere have bragt flere enkelte Tilfælde under een. S. 16. Obſ. 4. har Forf. anført Exempler, hvor ut og qvod ſynes at bruges i Fleng. *Plaut.* Id illi vitium maximum eſt, qvod nimis tardus eſt. Dette Exempel ſynes ham dog analogiſk. Viſt er det, ikke blot ſynes, og man kan give den Grund dertil, at qvod nimis tardus eſt er Subjectet til vitium maximum. Men dog er det ikke ſaa analogiſk, at jo ut ogſaa her kan finde Sted, ſaaſnart nimis tardus betragtes paa en anden Maade, nemlig ſom en Følge af vitium maximum. Dette viſer da, at ut og qvod ikke bruges i Fleng, men at de begge kan finde Sted i eet Exempel, hver under ſin forſkiællige Betragtning efter ſin Hoved-Regel. Men Forf. er mere tvilraadig i Henſeende til *Corn.* Eſt hoc commune vitium, ut invidia gloriæ comes ſit; men har i vore Tanker ingen Betænkning at giøre ſig. Invidia gloriæ comes ſit betragtes her ſom Følge og Virkning af commune vitium. Betragter man det ſom Subject, maatte man bruge qvod. Dette er en Obſervation, ſom i Henſeende til Conſtructionen maatte tiene Lærere og Lærlinger til Efterretning. Har man qvod, conſtrueres ſaaledes: qvod invidia gloriæ comes ſit, hoc eſt commune vitium. Har man ut, conſtrueres ſaaledes hoc eſt commune vitium, ut-- „Man „ veed, ſiger Forf., at Corn. undertiden bruger ut, hvor „ Cicero og flere ikke bruge det. Dog vil jeg hverken be„ ſkylde eller forſvare denne ſmukke Autor paa dette Sted.“ Forſvares kan han, det ſeer man. Men beſkyldes for nogen Egenſindighed bør han ikke. Forf. beder andre ſige ham,

hvad

hvad Forſkiæl der er paa inde eſt, qvod, og inde factum eſt, ut. Han tilſtaaer ſelv han kan ingen ſee. Vi kan dog læt bringe dem under vore Hoved-Regler: Inde eſt, qvod exercitus Poſthumium lapidavit. Her ſtaaer qvod med ſin følgende Meening ſom Subject til inde eſt. Men i inde factum eſt, ut —— der bliver en Følge alt for tydelig betegnet for at bruge qvod, hvorfore det maa være bleven almindelig vedtagen at bruge ut, ſaaſom den Følges Betragtning, under hvilken det finder Sted, falder ſaa tydelig og først i Øynene. Altſaa ſkulde den, der vilde her bruge qvod nok forſee ſig mod almindelig Brug, men ikke mod Sprogets Natur, efterdi den følgende Meening og gierne kunde betragtes ſom Subject til factum eſt inde. I den 5. Obſ. ſiger Forf., at ut efter facile, difficile, reliqvum, honeſtum, mos, opus eſt kan bryde Børns Hoved. Men en Lærer kan, tykkes os, betage dem al Hovedbrud ved at bringe Exemplerne under Hoved-Reglen, ſom i vore Tanker læt kan ſkee. Reliqvum betegner et Antecedens til et Conſeqvens, honeſtum betegner en Forpligtelſe, mos en Skik, og opus en Nødvendighed, ſom foregaaende Grund til en Gierning eller noget ſom ſkal eller maa eller pleyer ſkee. Facile og difficile betegner endten Mangel af Hinder eller virkelig Hinder, ſom Aarſag til det følgende. Nu kommer Forf. til **Brugen** af Modus Conjunctivus, hvorom han giver 3 generale og 6 ſpecielle Regler med Obſervationer. Vi kan ikke følge ham i alle hans Subtiliteter, og iblandt mange fortræffelige ere der de, der kan være noget at erindre ved. Saa lyder for Ex. den 4de Spec. Regel: „Conjunctivus bruges i „ en Propoſition, ſom er **Subject** eller **Object** til en anden „ Propoſition og begynder af et Spørsmaals Ord uden „ Spørsmaal." Denne Regel er uden Tvil ikke tydelig eller characteriſerende nok. Exemplerne havde langt bedre ladet ſig bringe under hans 1ſte Hoved-Regel, nemlig, **at Conjunctivus bruges i alle de Satzer man lader være uvisſe og ubeſtemmende**, ſaaſom: qvam moroſi ſint, qvi amant, ex hoc potes intelligere. Her ſiges ikke, at de Forliebte ere ſaa eller ſaa vrantede i den viſſe Grad eller paa den viſſe Maade. Item: Scis, ut juſta tibi apud me fuerit ſervitus. Her ſiges ikke, **du veed, at du har haft ſaa eller ſaa godt i min Tieneſte**, men ubeſtemt, **hvor godt**

du har haft. Den Anmærkning, han lægger til, at Tydelighed giør Undtagelſe, er heller ikke ſaa rigtig, for Ex. Scio, qvid ago. Her er det vis og beſtemt for min egen Medvidenhed hvad jeg giør. Men ſaaſnart jeg havde ſagt ſcisne, qvid agam, da lod jeg det være ubeſtemt for den anden, og derfor bruger jeg Conjunctivus. Altſaa kan Hoved-Reglen alene giøre Sagen af, og vi ere ſaa meget for, at man bryder Folk, der ſkal lære Sprog, med ſaa faa Regler, ſom mueligt er. Endelig følger en eeneſte Hoved-Regel om Imperfecti og Perfecti Brug, af hvilke det første betegner Statum, det ſidſte Actum. Overalt maa man tilſtaae, at Forfatteren har giort ſtor Nytte med dette lille Forſøg. Vi kan heller ikke laſte Mængden af hans Regler og Anmærkninger, fordi den kunde være mindre. Thi vi bør erkiende dem deels ſom fortræffelige Hielpemidler for en anden til at adſondre mere tydelige, almindelige og beſtemte Regler, deels ſom en Grundvold for en anden til at bygge paa, naar han af Autorerne vil ſamle ſig flere Materialier til Bygningen. Det har og været Forfatterens udtrykkelige Henſigt, at de dertil ſkulde tiene, hvorfor han raader dem, ſom vil bruge dem dertil, at giennemſkyde dem med reene Qvart-Blade. Han beſlutter ſit Forſøg med nogle Anmærkninger over Thomæ Ihre In nuce Roma. Han er ikke i alt fornøyet med Hr. Ihre. Men i Henſeende til Ut og Qvod giør Forf. ham uden Tvil Uret. Lader os høre Hr. Ihres Regel om Ut: Tum tuto particulam Ut uſurpare potes, qvando præcedens propoſitio ſeqvente ſit natura prior. Er det ikke det vi have ſagt om Aarſag og Følge, foregaaende og følgende? Nu om Qvod? da hedder det: Sin ſecus, atqve ſi ſubſeqvens propoſitio præcedente prior fuerit, particula Qvod utendum eſt. Er det ikke hvad vi have ſagt, at qvod bruges ved en Meening, der i Conſtruction maa tages først ſom Subject til noget andet, lad være den kan ſtaae baade for og bag ſit Prædicat. Han troer ikke dette er tydeligt i dette Phædri Exempel: Qvod vides aprum fodere terram, qvercum vult evertere. Viſſelig er det, i hvor ſær end den poetiſke Vending er. Lad den eene ſpørge: Hvad er det, qvod video aprum fodere terram? og den anden ſvare: det er, qvercum vult evertere. Her bliver aabenbar Vildſvinets Hyemærke brugt ſom Prædikat om det der

er

er Subject, nemlig qvod vides aprum fodere terram. Følgelig lader Reglen sig læt anvende. Ligesaa troer han, at i disse Danske Exempler: Det er en Lyde hos ham, at han tar sig en Taar for meget: Det begav sig at han reyste: deraf er det, at Hæren steenede sin Feltherre. I disse Exempler troer Forf. ikke der kan tænkes natura prior & posterior propositio, og altsaa skulde man efter Ihres Regel bruge qvod i de 2de første. Men det er ikke saa. At han drikker for meget, er en Følge eller Virkning af en hos ham herskende Lyde eller slem Tilbøyelighed. Det begav sig, betegner noget foregaaende, som en Aarsag og Anledning til hans Reyse. I det 3die Exempel er det vel sandt, hvad Forf. erindrer, at Steeningen kan betragtes som en Følge af noget foregaaende, men den kan og betragtes som Subject, og da bør vi sige qvod. Derfor bør og kan vi efter Hr. Ihres og vore Regler sige: Est hoc illi commune vitium, ut largius bibat: accidit, ut proficisceretur, og inde est, qvod Exercitus posthumium lapidavit. Een Gang for alle sagt: Forfatteren er en Mester i Sprogkunsten, som Danmark har Ære af; men med al sin Skarpsindighed har han dog ikke seet alt, hvad andre kan have seet siden efter i saa lang Tid (thi disse tvende Ark ere Frugter af hans Ungdoms og Manddoms Flid) endskiønt, man maa takke ham meget for, at man kan see det som er bedre og rettere og ligesaa godt. Denne Critik er upartiesk og overeenstemmende med den Beskeedenhed, han overalt lader see, og dette hans roesdærdige Øyemærke, at han har vildet give andre Anledning til at tænke videre og bedre. Vi skulde ikke ugierne see flere grammatikaliske Anmærkninger af ham over det latinske Sprog.

Hamburg. D. Anton Fried. Büschings ꝛc algem. Anmerkungen über die Symbol. Schriften der evang. Luth. Kirche, und besondere Erläuterungen der Ausburgischen Confession. Ein Buch über welches Vorlesungen gehalten werden können. 1770. 8 Ark i 8vo. Man skulde tænke, at alt hvad der kunde være at sige over vor Kirkes Symboliske Bøger var for længe siden udtømt. Hvortil disse Hr. B. Anmærkninger? Skulde de vel indbefatte noget nyt eller ubekiendte Sandheder? Man venter me-

get

get af en Büſching, og Recenſenten lover os i diſſe faa Ark Mærkværdigheder, ſom man i ſtørre Værker forgiæves ſkulde ſøge. Den hele Bog beſtaaer af 3 Deele tilligemed et kort Anhang. 1)Foregaaende almindelige Betragtninger. I første Hph viſes Grunden og Anledningen til Benævnelſen Evangeliſk Lutheriſk Kirke. Luther ſelv var misfornøyet over at man kaldte Folk efter ham. Det Navn Lutheraner er og først af hans Fiender bleven bragt paa Bane. Til Luther ſelv har den endnu ſaa kaldte Lutherſke Kirke med al ſin taknemmelige Høyagtelſe ingen laſtværdig Tilhængighed. Thi den antager ingen af hans Sætninger uprøvede, og tager ikke i Betænkning at forkaſte dem, ſom den finder ugrundede. §. §. 2. 3. mælder om Anledningen til Reformationen og de første Bevægelſer imod Luther, og §. 4. om den Evangeliſk Lutherſke Kirkes første fortræffelige Grundſætning, ſom den har dette dens første Sandheds Vidne at takke for: at den hellige Skrift er den chriſtelige Religions Lærdommes eeneſte Kundſkabs og Bedømmelſes Grund. I Formula Concordiæ bliver denne Grundſætning 2 Gange høytideligen igientaget. Det fremſatte Spørsmaal §. 6. om de Symboliſke Skrifter ophæver den eller ikke? bliver benægtet og mærkeligen føyes til, at den Evangeliſke Kirkes Uforanderlighed og Beſtandighed, maa ikke ſøges i dens Bekiendelſes-Former, Lærebøger og Gudstieneſtes Skikker, men i dens første Grundſætninger, ſom den aldrig har ophævet, og aldrig nogenſinde vil opgive. Alle Arter af den Menneſkelige Kundſkab kommer først efter Haanden til ſtørre Fuldkommenhed. Derfore tilſtæder, ja befaler den Evangeliſke Kirke ſine dertil habile Medlemmer efterhaanden at prøve og forbedre dens Bøger om den chriſtelige Lære efter den hellige Skrift. Henſigten af den Augsburgiſke Confeſſion er at viſe, i hvilke Hoved-Læreſætninger den overeenſtemte den Gang med ſine Modſtandere og afvigede fra ſamme. Denne Troes Bekiendelſe er ikke andet end et Forſvars-Skrift for at fralægge ſig de farlige Vildfarelſer, man gav den Skyld for, ſaavelſom den Beſkyldning, at den ikke havde noget beſtemt Lærebegreb. Forfatterne og Udgiverne af ſamme har den Gang aldeles ikke tænkt derpaa at levere en fuldſtændig og tilſtrækkelig tydelig Afhandling om den chriſtelige Læres Hovedſætninger, og allermindſt har

de

de udgivet dette Skrift for et forbindtlig Lære-Forskrift, hvorved de vilde sætte sig selv og deres Efterkommere Skranker for. Det havde de og ikke kundet giøre. Thi ligesom den Evangeliske Kirkes da værende Lærere toge deres Læresætninger alene af den Hellige Skrift, saa er og dette deres Efterfølgeres og vores Pligt: og til den Ende bør den hellige Skriftes rigtige Meening grundig undersøges, hvilken Forfatterne af den Augsburgiske Troes Bekiendelse den Gang ikke til alle Tider har trossen formedelst Mangel paa fornødne Hiælpemidler. Dette sidste geraader ikke dem til Vanære, men os og vore Efterkommere skulde Mangelen paa Forfremmelse i nyttig Kundskab regnes for en Skam. Vi ere i Stand til grundig at undersøge theologiske Sandheder. Hine skulde selv have gaaet videre i den Augsburgiske Confession end de virkelig ere gangne, dersom de ikke havde haft den velmeenende Hensigt endnu at foreene sig, om det var mueligt med Catholikerne. Men da denne Absigt har feylet, saa hindrer os intet ganske at forkaste den i de Pavelige Tider indførte Læreform, dersom den ikke er overeenstemmende med den hellige Skrift. Den Augsburgiske Confessions Værd er saaledes §. 8. bestemt. Vi har Gud at takke for det meget Gode, han dermed har stiftet, og bestandig at agte Confessionen høyt som et kostbar Minde-Mærke af dens Stifteres Indsigt og Gudsfrygtighed, christelige Forbedrings-Iver og uforsagte Moed, endskiønt vi ere komne videre i Kundskaben, end samme, og kan forbedre meget paa deres Værk. Den Augsburgiske Confession har efter dens Stifteres Absigt ikke skuldet være nogen Lære-Forskrift, og den er heller ikke skikket dertil. Der er og ingen menneskelig Forskrift nødig i den christelige Lære, uden den hellige Skrift, eller Overeenstemmende med den Evangeliske Kirkes Grundsætning. Grunden til den Augsburgiske Confession ere de 17 Troens Artikler, hvilke til Marburg bleve opsatte i Aaret 1529. til Undersøgning med Zwinglius. De bleve i Eftertiden stadfæstede og forbedrede, og man brugte dem som et Prøve-Middel, hvem der kunde og skulde optages i de Evangeliske Stænders Forsvarings-Forbund. Thi de Lutheraner vilde ingen andre Bundsforvantere have end dem, som vare eenige med dem i den Lære om Nadveren og Daaben, og alsaa skildte man sig den Gang allerede hemmelig fra

Zwin-

Zwinglianerne, hvilket allerede var en Feyl. Den ſtore Luther var ſelv den første ſom begik den Feyl, og raadede imod at optage dem, ſom afvigede fra ham i den Lære om Nadveren, i Forſvarings-Forbundet. I begge Sprogene, hvori den Augburgiſke Confeſſion blev overleveret, er den at anſee, ſom Original, endſkiøndt den lyder mærkelig anderledes i det eene end i det andet. Melanchton havde ved Confeſſionens, i ſær det 10 Kapitels Forandring, den gode Absigt, at befordre Freden under den Proteſtantiſke Kirke. Men han naaede ikke ſit Prisværdige Øyemærke. De to følgende Kapitler har blot alene at beſtille med den Augsburgiſke Confeſſion, ſom Styk for Styk bliver giennemgaaet, og hver Artikel geleydet og oplyſt med Forfatterens prøvende Anmærkninger. Oplysningen over den første Deel af den Augsburgiſke Confeſſion har fornemmelig opvakt vor Opmærkſomhed og Eftertanke. For den Nicæniſke Kirke-Forſamling var i den chriſtelige Kirke det Begreb, ſom man maa giøre ſig om Fader, Søn og Hellig Aand, endnu ikke ganſke beſtemt, og ingen Formular foreſkreven hvorledes man ſkulde tale om denne Læreſætning. Derfor udtrykte Lærerne ſig i Henſeende til ſamme paa forſkiællig Maade, og ingen ſtødte ſig derover. Det havde været bedre, at ingen Bekiender af den Læreſætning om 3 Perſoner i det eene guddommellge Væſen, havde forklaret det Ord Perſon, og heller ikke herefter vildet forklare det. Thi Forklaringen maa falde ud ſom den vil, ſaa paſſer den ſig ikke til Læreſætningen og den har ikke oplyſt det, ſom den hellige Skrift ſiger om Fader, Søn og Hellig Aand, men fordunklet det. Den Nicæniſke Læreform er aldeles ikke almeennyttig, og til almindelig Underretning. Thi alle Menneſker, ſom høre om 3 Perſoner, foreſtille ſig 3 ſærſkilte Ting (Individua) og de tænke rigtig. Alt hvad den ſaaledes underrettede ſtore Hob af Chriſtne foreſtiller ſig under 3 Perſoner i et guddommeligt Væſen, løber ikke ud paa andet, end 3 Guder. Forfatteren holder altſaa for, at man burde blive ved den Foreſtilling, ſom den hellige Skrift giver os. Denne lærer, at der er alene en eeneſte Gud, og at JEſus er Guds ſin Faders Søn. Den nævner og JEſum udtrykkelig Gud, og omendſkiøndt den ikke ligefrem med lige Tydelighed og Umodſigelighed kalder den Hellig Aand Gud, ſaa beviſer man dog ſammes Guddommelighed

endnu

endnu paa en anden Maade, nemlig af Math. XXVIII. 19. Og lad være vi endnu ikke ret vidste, hverken hvorfor JEsus hedder Guds Søn, ey heller hvorledes Guds Søn og den Hellig Aand bliver kaldt Gud uden Fornærmelse imod den Læresætning om Guds Eenhed, saa bør dog ikke dette forurolige os, men vi bør meget mere saavel herom, som om Gud i Almindelighed med Længsel og Tillid forvente i den tilkommende Verden en tydeligere Kundskab og imidlertid i dybeste Hengivenhed takke baade Fader Søn og Hellig Aand for vor Lyksalighed. Ved den Artikel om Arvesynden bliver den Benævnelse Arve-Onde foredraget. Skriften og Erfaring beviser Menneskets naturlige Fordervelse. Man har seet sig nødsaget til at erklære Arvesyndens Tilregnelse og Adams første Synd for en uigiennemtrængende Hemmelighed. Den Inddeeling af Christi gisrende og lidende Lydighed forkaster Hr. B. med Ernesti og Tollner, som ubeqvem. Bedst var det, at man i Lære-Bøgerne og ved Nadverens Uddeeling vedbeholdte JEsu egne Ord, uden Tilsætning og Forandring, og efter JEsu Exempel overlod Menneskets sunde Forstand at gisre sig et rigtig Begreb om hans Ords Udtydning og Hensigt, som Kirkens kunstlede og imod hinanden stridende Lærebegreber mere hindrer, end befordrer. Ganske vist kan der anføres saa skinbarlige Steder af den hellige Skrift for Diævelens, de onde Aanders og ugudelige Menneskers Straffes uophørlige Vedvarelse, at man vel maa undskylde dem, som ere denne Meening gunstige. Imidlertid er det dog at mærke, at endskiøndt Guds Trudsler om en ævig Straf, som skal afskrække Menneskene fra Synden, kan ikke lyde anderledes, end vi finde dem i den hellige Skrift, saa staaer det dog til ham, til hvad for et Maal han vil opfylde dem. (Denne Tanke er vel vovelig. Gud opfylder den ganske vist til det Maal, hvortil hans Truseler i Skriften ere bestemte, Men det staaer derhen, hvorledes Skriften derom bør forstaaes). Endnu ere der 3 Grundsætninger at fastsætte, som ere grundede paa Tingenes Natur og derfor ligesaa vigtige som udtrykkelige Steder i den hellige Skrift. Den første er, Gud skaber intet fornuftigt Væsen, hvis uophørlige Ulyksalighed han har forudseet. Den anden. En viis Lovgiver og altsaa Gud i Besynderlighed har til Absigt med sin Straf, ey allene andres Advarsel, men og deres Bedring, som den

be-

betræffer. GUd kan naae dette Øyemeed. Den tredie: JEſu Chriſti Forløsning ſtrækker ſig til alle og ethvert Menneſkes virkelige Redning. En Menneſkeven maa i det mindſte ønſke og haabe dette. Denne Lære kan viſſelig misbruges. Men det Guddommelige er ligeſaa lidet ſom det Menneſkelige ſikker for Misbrug. Catechismus ønſker Forfatteren og nogen Forbedring i og dens Mueligheд nægter vel ingen.

Hamburg og Bremen. Lucius Junius Moderatus Columella, **zwölf Bücher von der Landwirthſchaft, ins deutſche überſetzt und mit nöthigen Anmerkungen verſehen von** Michael Conrad Curtius, **Prof. zu Marpurg.** 2 B. i 8vo. **Columella** er allerede bleven overſat i det Franſke, Engelſke, Italienſke og Tydſke Sprog. Men Forfatteren har i diſſe oekonomiſke Tider fundet ſig paa nye opmuntret til at overſætte denne Skribent. Han har derved lagt den Sal. **Gesners Udgave til Grund**, uden at indlade ſig i nogen beſynderlig Underſøgning over Læſemaaderne. Under Texten findes Anmærkninger, ſom Forfatteren har beſtemt for flere end blot lærde Læſere, hvilke ſelv og gierne læſe **Columella** i det latinſke Sprog. I nogle af diſſe Anmærkninger har Forfatteren anført nyere Erfaringer og Iagttagelſer.

Göttingen. Johann David Michaelis **deutſche Ueberſetzung des alten Teſtaments mit Anmerkungen für Ungelehrte. Der erſte Theil, welcher das Buch Hiobs enthält.** 1769. Texten indtager 92 og Anmærkningerne 187 S. i 4to. Publikum har her bekommet en Overſættelſe og Forklaring over den allerældſte Bog i Verden, ſom har tillige en beſynderlig Værd iblandt det Gamle Teſtamentes Skrifter. Hr. Hofraaden har lovet hvert halve Aar at udgive en Bog af Biblen i lige Geſtalt. Denne Overſættelſe er tilligemed tilføyede Anmærkninger bleven anmældt med megen Bersmmelſe og man er allerede vant til ey at vente andet end alt hvad der er godt og fortræffeligt fra en **Michaelis** Haand.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 15.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 11te April 1771.

Kiøbenhavn. Betænkning, hvorvidt en Efterkommer i Regieringen er forbunden at betale ſin Formands Gield, med Forſlag af Midler, ved hvilke den offentlige Gield bedſt kan betales. Amor Patriæ vincit. 1771. 62 S. i 8vo. Dette Skrift indbefatter en vigtig politiſk Underſøgning, ſom til deels er bygt paa philoſophiſke Grunde, og kan derfor med Ret henregnes iblandt de lærde Skrifter, ſom bør finde et fornemmelig Sted i vore Efterretninger. Forfatteren har banet ſig Veyen til ſin Materie ved følgende moralſke Betragtning: „Regentens Lykſalighed er alt for nøye forbunden med Folkets, for at den eene ſkulde kunne befordres uden den anden. Enhver indſeer denne Sandhed og veed, at ligeſom „ Landet er vel dyrket, folkerigt og dydigt, ſaa er Regenten „ riig, mægtig, lykkelig, og dog ſeer man ſtedſe Regentere, „ ſom hige efter det ſidſte, uden at ville lægge Vind paa det „ første. Men deres Møye ſkal ſtedſe være forgiæves, ſaa „ længe de ſøge deres Lykſalighed i de Ting, ſom ikke beſtaae „ med hele Folkets. Vel kan Vellyſt, Æreſyge og Giærrig„ hed paa en ſtakket Tid fornøye dem, men diſſe daarlige og „ nedrige Fornøyelſer ſkal hverken kunne døve Samvittighe„ dens Skrig eller Millioner Sukke af Fortrængte, ulykkeli„ ge Underſaattere, hvilke uden Ophør bebreyde dem deres „ Pligters Overtrædelſe, forbeeſke al deres Glæde, og om-

„ ſider, naar de tomme Vellyſter ey mere kan mætte deres
„ Siæl, naar deres Land er ødelagt, naar deres Underſaat-
„ ter ere elændige, deres egen Ære og Helbred krænket, da
„ giøre dem evig ulykkelige. Men ſaa megen Afſkye og For-
„ agt den uværdige Regent fortiener, der tænker, at Forſy-
„ nets Henſigt ved at kalde ham til Scepteret, er alene at
„ mætte hans laſtefulde Tilbøyeligheder; ſaa meget fortiener
„ i det mindſte den elſkværdige Regent at beklages, ſom, naar
„ han tiltræder ſin Throne i det fulde Forſæt at giøre ſit Folk
„ lykkeligt, og at ſøge ſin Ære i Landets Kiærlighed, maa
„ ſee uovervindelige Forhindringer lagde ſig i Veyen, For-
„ hindringer, ſom ey alene til en Tid, men endog for hans
„ hele Regiering giør ham det umueligt, at udføre ſine ædle
„ Henſigter, og dette ſkeer, naar han ved ſin Regierings
„ Tiltrædelſe finder ſit Rige beladt med ſaa ſtor en Giæld, at
„ han ved en ſparſommelig Huusholdning, ja endog ved nye
„ Paalæg næppe er i Stand til at afholde Renterne og min-
„ dre at betale Capitalen. Ingen Tilſtand kan i Sandhed
„ være ſmerteligere, end den, en ſaadan Regent befinder ſig
„ i, derſom hans Hierte er ſaa ſtort, ſaa ædelt, ſaa menne-
„ ſkekiærligt, ſom det bør være. Han agter at lætte ſit Folks
„ Byrder, og ſeer ſig nødt til at paalægge dem haardere.
„ Han agter at underſtøtte Handelen, og kan ikke befrie den
„ for de Paalæg, ſom trykke den. Han agter at ophielpe
„ Fabriqver, Kunſter og Haandværker, men maa lade det
„ fare af Mangel paa Penge, han agter endelig at være ſit
„ Folks Fader, og maa i den Sted ſee ſig fornedret til en
„ Skattefoged for nogle Hollandſke, Genever, Genueſer eller
„ Venetianſke Kiøbmænd, ſom har hele Europa under Con-
„ tribution. For diſſe arbeyder han, for dem ſparer han,
„ og for at berige dem, maa han, ſom eyer det ømmeſte og
„ bedſte Hierte, nødes til at plage ſine Underſaatter, eller
„ og lade en Giæld ubetalt, ſom han holder for ſin fornem-
„ meſte Pligt at betale.“ Det er da denne Pligt, Forf. her
vil underſøge, om den er ſaa ſtor, ſom man i Almindelighed
tænker, og hvorvidt en Regent er ſkyldig at betale ſine For-
fædres Giæld. Han viſer først, hvad Skade Landet lider ved
en ſtor Giæld, og det, tykkes os, ſaa tydelig, at Sandheden
ſkinner lige i Øynene. Ja man har jo kun at foreſtille ſig,
hvad for en elændig Mand den Huusfader er, der endten

maat-

maatte tiene i sit Embede eller sin Profession alene for at tilfredsstille sine Creditorer, og havde lidet eller intet tilovers til sin egen Families Nødtørft. Forf. har dog herved giort Forskiæl imellem den inden- og udenlandske Giæld, og udmærket den sidste som meest skadelig for Landet. Derpaa kommer han til Sagen, og først fremsætter sin Hovedsatz, som han vil undersøge. Den kan ansees som et Paradoxon, og lyder saaledes: **En Regent er ikkun i et eeneste Tilfælde forbunden at betale sine Forfædres Gield, og dette er, naar Giælden er maadelig, og giort for at redde Landet fra dets totale Ødelæggelse.** Det kunde læt her falde nogen ind at spørge: **Hvor maadelig den Giæld skulde vel være, som er giort for at redde et Lands totale Ødelæggelse?** Ved en maadelig Giæld forstaaer han den, som uden Landets Besvær ved en god Huusholdning kan betales. (Men nogen Besvær faaer dog vel et Land at lide for at betale en Giæld, som er giort for at redde dets totale Ødelæggelse.) Den Grund paa hvilken man fordrer Formandens Giæld af hans Efterkommer, er den bekiendte Regel, **at hvo som vil arve skal betale Giælden.** Men Regelen sætter forud 1) at den Afdøde var fuldkommen Eyer af Tingen, og kunde følgelig pantsætte, sælge eller skiænke den bort heel eller stykkeviis: 2) at han i Kraft deraf har beladt den med saa liden eller megen Giæld han vilde: 3) at Arvingen har et frit Valg at forlade eller tiltræde Arven: 4) at Arvingen vil besidde den med samme Ret som den Afdøde. Nu viser Forf., at en Regent ikke eyer sit Rige og sine Undersaatter, som saadanne Ting, over hvilke han har en saadan fuldkommen Eyendom, at han kunde foretage sig dermed, hvad ham lyster. Folket har givet ham Magt over sig til at befordre dets Lyksalighed, men ikke til at skille det ved sine Eyendomme, ikke til at pantsætte, sælge eller halshugge der. Kort sagt, en Regent eyer ikke sit Rige, som en privat Mand sin Eyedom, men han er kun den øverste Embedsmand i Staten og hans Embede er, at overse, styre og regiere alle Ting til det almindelige Bedste. „Han er unægtelig (hedder det) betroet en stor Magt, men bruger han den ikke til sine Undersaatters Vel, saa misbruger han den, og aldrig kan det „ blive til en Pligt for Efterkommeren i Regieringen at fulde byrde de Love, som hans Formand ved Misbrug af sin

„ Magt har givet. Thi han kan alene ſiges, at arve Em-
„ bedet efter Faderens Død, med ſamme Pligter og ſamme
„ Magt, han har haft. Altſaa bliver det Efterkommerens
„ Skyldighed, paa det nøyeſte at opfylde ſit Embede, og
„ om mueligt, at oprette den Skade, hans Formands mis-
„ brugte Magt har giort.“ Saa ſpørges da, **hvad Ret en Regent har at belade ſit Rige med Giæld?** Man kan vel foreſtille ſig, at Forfatteren nægter ham ikke al Ret dertil.
„ I den allerydeſte Nød har han Ret til at laane ſaa ſtor
„ en Summa, at Landet ved at betale den, lider ikke ſaa me-
„ get, ſom det ſkulde have lidt, om inted Laan havde været
„ giort. Men er han ikke dreven dertil af den allerydeſte
„ Nød, havde andre Udveye været at finde, er Giælden giort
„ for at berige egennnyttige Miniſtrer, for at udføre vindige
„ Projecter, for at mætte en daarlig Ærgierrighed, for at
„ føye en liſtig Allieret eller deſlige, ſaa er den i ſig ſelv død
„ og magtesløs, efterdi den er giort af Regenten, uden at
„ han har haft Ret dertil. Staten er ikke forbunden til at
„ betale den, ſiden Regenten har overſkredet den Ret ham
„ var givet, og følgelig hverken kan eller bør Efterkommeren
„ være det.“ Dette oplyſer Forf. meget tydelig med en For-mynders Exempel og foreſtiller ſig en Regent i alle Maader, ſom ſit Riges Formynder. Hverken Myndtlingen eller den ved Arv ſuccederende nye Formynder er forpligtet til at betale enhver unyttig eller ſkadelig Giæld, ſom forrige Formynder kunde have giort paa Myndtlingens Regning, og man bør ikke læſe den nye Formynder den Regel for, **hvo ſom vil arve bør og betale Giælden.** (Det er viſſelig ſandt, at Regenten er ſit Riges **Formynder**, men er han ikke ſom Regent og Monark noget mere, ſom giver ham den vigtigſte Forpligtelſe til at beſtræbe ſig for af yderſte Kræfter at betale en Giæld, ſom er giort for at redde det Lands totale Ødelæggelſe, han ſom Monark ſkal arve eller har arvet? Vi meene jo, naar dog ikke Giældens Betaling ſelv er Landets totale Ødelæggelſe. Men det er en Sag, de Statskloge og Lovkyndige alene har at bedømme, og ſom en Monark ſelv med ſit Geheime-Raads Raad har alene at decidere udi.) Forfatteren anbringer og beſvarer adſkillige Indvendinger herimod:
1) **Ingen kan vide, hvad Ret en Regent har til at laane, om Staten nødvendig trænger til Penge, og**

om

om de laante Penge rettelig anvendes. Juſt derfor, ſvarer han, er det en vovelig Sag at laane Regenten Penge. Men det har her en anden Beſkaffenhed med Underſaatter og med Fremmede: „Ligeſaa ubilligt ſom det var, at en Under„ ſaat, der af et velmeent Hierte, havde til Statens Bedſte „ forſtrakt Regieringen en Capital, ſkulde miſte den, ligeſaa „ billigt kunde det, under viſſe Omſtændigheder, være for en „ Efterkommer i Regieringen, at nægte en Udlænding ſin „ Fordrings Betaling, naar det for Ex. befandtes, at ved „ viſſe Paafund var betalt ubillige Renter, begaaet Skielm„ ſtykker ved Remiſſerne, Pengene paa en ſlet Maade an„ vendte, og følgelig efter min forrige Satz Laanet giort af „ en Regent, ſom eo ipſo taber ſin Ret at giøre Gield, da „ han ikke anvender de laante Penge vel.“ De første Tilfælde ere nok her de vigtigſte. Thi hvad den ſidſte angaaer, da kunde vel ikke enhver ſlet Anvendelſe her være vigtig nok, og hvad kommer den Creditor ved? 2) **Kongerne døer aldrig i ſouveraine Stater, hvor Succeſſionen er faſtſat.** Forf. viſer, det er kun Ordſpil, og at de virkelig døer, fordi intet af alle Formandens Acter anſees for gyldigt uden Eftermandens Bekræftelſe. Hvorfra han dog giør denne Undtagelſe: „Sæt, ſiger han, en ung uerfaren Regent kom„ mer til Thronen: Han er omgiven med de Miniſtrer, ſom „ have forledet hans Formand til adſkillige Feyltrin: Det „ første de begiære, er at han ligeledes ſkal give ſit Ja dertil: „ Han ſom beſidder et got Hierte og god Forſtand faaer ikke „ Lov til at bruge nogen af Deelene: Han giøres uvis i ſine „ Beſlutninger: Ham viſes Farlighed paa alle Kanter. Til „ Slutning føyer han ſig efter deres Villie, og ſaa er alle „ Ting godt, alle Ting bekræftes, og han bringes i ſamme „ Forvirring ſom hans Formand. Men efter nogen Tid op„ lades hans Øyne: Hans Forſtand ſtyrkes: Han tager an„ dre i Raad med ſig: Han ſeer Rigets Ruin nærme ſig med „ ſtærke Skrit. Mon han nu ikke ſkulde beholde Ret at „ igienkalde de onereuſe Contracter, hvortil han er bleven „ forleden, og at løſe de Baand, hvor i han er indſnæret?“ 3) **Skal da en Regent bryde ſit Ord?** Forf. tager ikke i Betænkning at beſvare Indvendingens Spørsmaal med Ja, naar nemlig en Regent har ladet ſig forlede til at love mere, end han kan eller bør holde, ſaaſom et Løfte, der ſtrider imod

Statens Bedſte, er i ſig ſelv ugyldigt. Han føyer dog, ſom vel er, den Indſkrænkning til: „Dog ſeer man lættelig, at en „ Regent for ſin egen Æres Skyld, i Ting af mindre Vigtig„ hed, ugierne bryder endog et ubetænkſom Løfte. Men en „ god og viis Regent lover intet ubetænkſomt.“ 4) **Havde Giælden ikke bleven giort, ſaa havde maaſkee Riget ikke bleven conſerveret.** Forf. har ſelv tilforn ſagt, at en Giæld, til hvis Betaling en Eftermand ſkal være forbunden, maa være giort til Statens uomgiængelige Nødvendighed, men lægger her til, at Giælden maa da ikke være større, end at den mueligen kan betales. Han foreſtiller et Exempel derpaa, og ſpørger, „om man med Føye kan forlange, at „ en Efterkommer ſkal betale en Giæld, for hvilken at betale „ han maatte ſælge Land og Folk og ſelv tigge? Hvad hans „ Formand har giort for at redde ſit Land bliver hans Sag. „ Den nu Regiærendes Sag er at giøre det lykkeligt. Og „ er nu denne ſtore Giæld endda ikke giort til Landets Frelſe, „ hvor bliver da Forbindtligheden at betale den.“ 5) **Naar Giælden ikke betales, ſaa taber Landet ſin Credit.** Forf. viſer, at Crediten for de Handlende i Landet ſvækkes ikke det allermindſte derved. Men Regenten da? „Ja, ſvarer „ Forf., han taber derved naturligviis den Ret og Magt at „ giøre Giæld for ſin Efterkommer hos Fremmede, at forøde „ mere, end ſine Indkomſter, at ſætte Riget i en bundløs „ Giæld, at ruinere Landet ey alene i ſin Leve-Tid, men og „ mange Aar efter ſin Død, og en god Regent fortryder al„ drig dette Tab.“ 6) **Naar en Efterkommer proteſterer mod Giælden, ſaa kan han faae ſin Cautioniſt paa Halſen.** Forf. ſætter, at det er en Allieret Cautioniſt, ſom har tillige profiteret ved Giælden, og ſvarer, at naar den proteſterende Regent er overbeviiſt om ſin Proteſtations Retfærdighed, ſaa vil han lættelig faae en ſaadan Cautioniſt overbeviiſt om det ſamme, hvilken Overbeviisning ſkulde ſlappe hans Iver til at holde over ſin Garantie, i ſær naar Giælden er giort til hans Fordeel. Saa vidt om Forbindtligheden til Giældens Afbetaling. Nu kommer Forf. til Forſlaget af de Midler, ſom han eragter for de bequemmeſte, naar endelig Regenten eragter det for ſin Pligt, at betale den, for at ikke han og Landet ſkal blive ilde omdømt. Her giøres atter Forſkiæl paa den inden- og udenlandſke Giæld. Til den

før-

førstes Afbetaling kan Sparsomhed, Skatter og Paalæg være nok, da Pengene forblive i Landet. Men Landet vil stedse lide derved, om den udenlandske Gield dermed skal betales. I Almindelighed skal de være de bedste Midler til denne Gields Afbetaling, hvorved fremmede Penge indbringes i Landet, saa at man kunde betale de Fremmede Gielden med deres egne Penge. De besynderlige Midler ere 1) Sparsommelighed og en god Huusholdning i alle de Ting, hvor i den kan vises: 2) Skatters Paalæg til den indenlandske Gields Betaling; paa Ting, som tiene kun til Pragt og Overdaad, i sær naar de komme fra fremmede Lande; paa nødvendige Vahre fra Fremmede, men ringere bør da Paalægget være, ja meget eller slet ingen paa de absolut nødvendige fra indenrigske Stæder; paa formuende Personer, og i sær paa saadanne Personer, som gisre Staten kun liden Tieneste, men ringere paa sær nyttige og vigtige Personer og Stænder, og børnrige Familier, og slet ingen paa de Fattige: 3) Papir-Penge i Nødsfald til den indenlandske Gields Afbetaling, hvilke han siden ved en god Oeconomie kan indfrie: 4) At forandre den udenlandske Gield til en indenlandsk, ved at formaae de fremmede Kiøbmænd, som har Penge tilgode hos Regenten, til at nedsætte sig i hans Lande med visse Fordeeles Betingelse: 5) At indskrænke saa vidt mueligt fremmede Vahres Indførsel og befordre indenlandske Vahres Udførsel, hvortil hører og at ophiælpe Bondestanden og befordre Agerdyrkningen; 6) At give sine Creditorer Anviisning paa den Cautioniſt, til hvis Fordeel Gielden er giort; 7) Fremmede Penges Indbringelse i Landet paa alle de Maader, som kan udfindes. Han føyer endnu til: at bortforpagte langt fraliggende Landes Handel til Fremmede: at skille sig ved de store Rigdomme en Regent kan besidde i Juveler, Guld og Sølv, men ikkun i yderste Nødsfald: At befordre Handelen ved fri Ind- og Udførsel, med visse Bestemmelser i Henseende til den frie Indførsel, at ikke vore egne Fabriker og Manufacturer skulde lide derved. Dette er da Indholdet af denne vigtige og lærde Philosophisk-Politiske Undersøgning, hvis lærerige Vigtighed falder tydelig nok i Øyne, men hvis Bedømmelse dog fornemmelig bør overlades til Statsmændene.

Kiøbenhavn. Philodani Underſøgelſe af Philopatrejaſes Anmærkninger 1ſte Hæfte. 1770. Med A. F. Steins Skrifter. 60 S. i 8vo. — Denne Forfatter ſynes ret ſom for Alvor at gribe Sagen an mod Philopatrejas. „ Saa vigtige, ſiger han, de Materier ere, ſom „ Philop. har anſtillet ſine Betragtninger over; ſaa meget „ havde det været at ønſke, at han havde haft Indſigt, og „ Sindighed og Uvartaſkhed nok til Grundigen at underſø„ ge, og retſkaffen at bedømme dem. Mig er det forekom„ met, ſom han manglede diſſe Egenſkaber.“ Om Aarſagerne til den dyre Tid og de høye Kornpriſer er han ikke eenig med Philopatrejas, og bifalder ham i denne Materie næſten intet uden hans Forſlag til Korn-Magaziners Oprettelſe. Derimod anfører han ſelv andre Aarſager, ſom han holder for mere vigtige: 1) Banco-Sædlernes Mængde: 2) den bedrøvelige Qvæg-Syge, ſom i ſaa mange Aar har plaget Landet: 3) en alt for overdaadig Forbrugelſe og Fortæring af Nærings Midlerne. „ Vort Danſke Folk „ (ſiger Forf.) er af Naturen ikke tilbøyelig til Overdaadig„ hed: naar det da henfalder dertil, ſaa er Ærekiærhed „ Aarſag dertil: den eene vil ikke være ringere end den an„ den, og derfor forøde de ſmukt hinanden.“ Naar man derfor vilde rette denne Nationens Feyl, ſaa ſkulde man angribe den fra Ærens Side, hvilket Forfatteren meener kunde ſkee paa tvende Maader: 1) ved det at Monarken ſelv først gav Sparſommeligheds Exempel, indſkrænkede Overdaadigheden iblandt de Store, og ſtandſede Characteer-Sygen: 2) ved Overdaadigheds Indſkrænkelſe i Klædedragt: 3) ved at lægge Skat paa de Heſte, ſom holdes til Lyſt og Stads, for at indſkrænke deres Tal, da Landmanden maa for deres Skyld ſaae Havre, hvor han kunde ſaae andet Korn. Endelig anſeer denne Forfatter alle Forbedringer i Landvæſenet og Agerdyrkningen, ſom ligeſaa mange Midler til at gisre Levnets-Midlerne lætte. Iblandt diſſe Forbedringer nævner han i ſær denne, at de mange udyrkede Grunde burde fores i Brug, men at det burde gaae anderledes til dermed, end da de Jydſke Heder ſkulde bebygges. Det forvovne Forſlag Philopatrejas giorde til en chirurgiſk Operation paa Statens Legeme har uden Tvil givet Forfatteren Anledning til diſſe fortræffelige Tanker. „ Den bliver ligeſaa

„ lidet

„ lidet en god Læge for Staten, som for det menneſkelige Lege-
„ me, der paa Øyeblikket raaber: Skiær af, tap Blodet ud,
„ gyd andet Blod ind (thi Philopatrejas har vel og hørt
„ om den Kunſt) ſav Foden af, riv Hiertet ud af Livet,
„ og lad Neglene igien være i Stedet for Fod og Hierte og
„ Haand, og omſider lad dem og blive Hovedløs, Legemet
„ er ſultent og deraf afmægtigt. Det ſkal, ſiger ſaadan
„ en Doctor, aarelades og drikke Spiritus. En fornuftig
„ Læge gaaer anderledes til Værks. Han gribtr ikke til Kniv
„ og Sax og Sav og Brændejern uden i den allerydſte
„ Nød og efter den modneſte Overlæggelſe. Han uſtuderer
„ nøye Sygdommens ſande Aarſag og Sæde. Han er lang-
„ ſom og varſom, hielper Naturen, bier efter den, ſtyrker
„ den i ſin Virkning, og læger lykkeligen. Men Qvakſal-
„ verе curere Sygdom med Sygdom, giver de ſtærkeſte og
„ farligſte Medicamenter ind, ſkriger over hvilke Mirakler
„ der nu ſkal ſkee, og hvad ſkede? Feberen forlod Patien-
„ ten, men han blev contract: Feberen forlod ham, men
„ han fik et Slag: Feberen forlod ham, Men han havde
„ aldrig Helbred mere: Den gik bort, men han døde. ——
„ Ach! raaber Qvakſalveren, denne Recept har dog hiulpet
„ et andet Sted. Ja! men det var ey det ſamme Men-
„ neſke.“ Nu kommer vor Forfatter med Philopatr. til den Materie om Handelen. Declamationer, ſiger han, og Exclamationer nytte ligeſaa lidet i et politiſk Skrift, ſom i en Prædiken, uden for ſaavidt de kan tiene til at vække Folk op af Søvne. Forfatteren er ikke tilfreds med at Philop. har ſat Danmark i Ligning med Holland. Han underſøger her diſſe trende Forſlag, ſom Philop. har giort, nemlig, Octroyernes Ophævelſe, Toldens Forringelſe og Handelens Frihed. Hvad det første angaaer, da er Forfatte-
ren næſten i alt eenig med Philopat. og i ſær i Henſeende til den Islandſke og Finmarkiſke Handels Frihed. „Et Folk,
„ ſiger han, ſom er et Monopolium for et Compagnie,
„ maa blive fordervet om det ſaa er det bedſte i Verden.“ I Henſeende til det andet Forſlag, er han og ikke ueenig med ham, og tilſtaaer, at derpaa viſſe Vahre bør ſættes ſaa liden Told, ſom mueligt er, ſaa ſom i ſær paa udgaa-
ende Vahre; paa alle de raae Materier, ſom hos os forar-
beydes, og helſt naar de forarbeydede igien ſkal udføres, paa

alle de Vahre ſom føres fra een til anden Provints i den ſamme Stat. Men af indgaaende Vahre bør i ſær de belægges med Told, ſom tiene kun til at underholde Overdaadigheden. Da vi kom til den tredie Poſt angaaende den frie Handel Philopat. paaraaber, havde vi ikke ventet, at Philodanus ſkulde derudi have været ſaa hæftig uovereenſtemmende med ham. Men til vor ſtore Forundring finde vi, at han aabner ſin Underſøgning med nogle ſaadanne næſten forhaanende Udtryk: „Der bør være frie Handel. Ach! „ hvilket Magtſprog! Hvad om ſaadanne Herrer maatte være den arme ſyge Stats Læger o. ſ. v.“ Det eeneſte, ſom kan bebreydes Philopat. i den Materie, er alene dette, at han derom ſkriver kort, og ubeſtemmende, ligeſom om andet mere. Han har ſlet ikke ſagt, at man burde aabne al Frihed for Handelen, heller ikke hvad for en Frihed der burde aabnes, men alene i Almindelighed paaſtaaet det, mange andre Skribentere paaſtaaer, at man bør ſkaffe bort alt hvad ſom kan være til Hinder for en Blomſtrende Handel. Naar nu Philodanus udførlig har viiſt, at Frihed til at indføre hvad fremmede Vahre man vilde, ſkulde ødelægge vore Fabriqver og ſkille Landet ved ſine Penge, ſaa paaſtaaer han dog en ſaadan fri Handel, ſom han kalder en ubetynget Handel, en uhindret Handel, en fornuftig og vel indrettet Handel, en Handel, hvorved Tolden er indrettet efter ſande Principier, og ſom ikke er undertrykt med de ſkadelige Monopolier. Men hvoraf veed han nu, at det er nogen anden Frihed Philopatrejas paaſtaaer, der under det Ord Frihed, ſaavidt vi kan ſkiønne af alt hvad han derom har ſkrevet, forſtaaer han jo ikke andet, end Mangel af al den Tvang der kan hindre Handelens Flor. Og hvad er det da, man trætter om? og hvorfor ſaa ſtræng her imod Philopatrejas? Men hvorfor tier han? Philodanus var dog værd at ſvare. Thi vel er han lidt ſtræng hiſt og her, men hans Afhandling er dog en alvorlig og lærd politiſk Underſøgning? Nok et par andre Steder er det kommen os for, ſom Philodanus var ikke Philopatrejas ſaa ſynderlig meget imod, og at han mere ligner en Antagoniſt, end at han virkelig er det. Maaſkee ere Philodanus og Philopatrejas hinandens bedre Venner, end de ſelv vide. For Reſten, naar vi undtage nogle Udtryk imod Philopatrejas, der røber en Forfatter, ſom

har

har sat sig for at være streng og har troet, at han burde være det, men har dog ikke ret Natur til at være det for Alvor, saa vil man uden Tvil finde, at dette Skrift indbefatter mange gode Anmærkninger, som de bedre ville indsee, der kan gisre Paastand paa stor Indsigt i deslige vidt udseende politiske Materier.

Kiøbenhavn. Philodani Undersøgelse af Philopatrejases Anmærkninger I.) om Rettergangen II.) om Geistlighedens Indkomster IIdet og sidste Hæfte. 1771. Med A. F. Steins Skrifter. 84 S. i 8vo. — I den Afhandling om Rettergang er Philopatrejas alt for streng saavel imod Procuratorer, som imod Dommere. Vi har erindret, at Borgere bør hellere forbedres end afskaffes, ja og forbedres hellere end afstraffes. Philodanus er af samme Tanker. Han nægter ikke Misbrug i Rettergang, men viser dog, at Procuratores ere høystnsdvendige for at give Dommerne ret Oplysning i Sagen. Man maatte ellers forundre sig over, hvi Philopatrejas er falden paa dette Paradoxon, hvis ikke han var falden paa flere ligesaa forunderlige. Naar Philopat. har paastaaet, „ at „ vore lærde Juristet skulde meddeele det Almindelige et „ samlet Værk, hvori alle muelige Trætter vare forklarede, „ afhandlede og bedømmede," da synes Philodanus os for det første at hænge lidt for meget i Ord, ey betænkende, at alle muelige kan blot være et hyperbolisk Udtryk. Man maa heller ikke overalt forstaae en Skribent saa nøye efter Bogstaven, dersom man ellers selv erkiender Rhetoriken, og dens Troper. Dernæst naar Philodanus endelig siger: „ Nu saa bortgive vi da alle muelige Trætter og holder os „ kun til de almindelige og gængse. Men nu vil jeg spørge, „ hvormange Sager her forekomme, som ere just ligedanne, „ og hvori ikke en og anden Omstændighed gisr Forskiæl og „ fordrer nye Underretning." Da holde vi for, at den Indvending kunde med langt større Føye gisres imod de Medicinske Skrifter, som give Forklaring og Beskrivelser over Sygdommene, hvoraf dog ingen vilde slutte, at man derfor ikke burde give saadanne Skrifter ud. Paa dette Sted savne vi den Grundighed, vi ellers i det øvrige maa rose, som naar han yrker, at noget Middel kunde udfindes til Under-Dommernes bedre Besoldning i Dannemark. „ De sultne

„ Ind-

„ Indkomme de have, har nødvendigen to onde Følger, „ for det første, at ingen søger saadant Embede, uden saa„ danne, som ingen Duelighed dertil besidde, og for det „ andet, at saadan fattig Mand næsten uimodstaaeligen fri„ stes til saa megen Uretfærdighed, som han uden alt for „ stor Fare tør begaae. Han dependerer formedelst denne sin „ Armod alt for meget af Proprietairer og andre velhaven„ de Folk paa Landet og i Kiøbstederne. Han trænger og „ meer, end jeg vilde, til Procuratorernes Oplysning, saa „ at han hverken har Indsigt eller Mod nok til at holde „ dem i den Respect, eller dømme dem i de Mulcter han bur„ de. Saa meget beviser meer end nok, at Dommerne „ maatte være bedre gagerede.“ Forfatteren anseer det og for en sær viis Indretning, om Regieringen fandt for godt ey at befordre til de fornemmere eller rigere Justitz-Betieninger, end ikke til den Høyeste Rets Dommere, uden dem, spm 3 a 6 Aar først havde tient som Herredsfogder og Byefogder i de smaa Steder. Da skulde disse Embeder strax blive vor vittige, oplyste juridiske Ungdoms Attraae, „ og „ naar det blev søyet til, at den Herredsfoged skulde fore„ drages, som i sit Embeds Tid i Høyeste Ret aldrig var „ dømt i Mult eller anseet pro meliore informatione, saa „ troer jeg, at Regieringen havde sat en Fieber i Uhret, som „ temmelig skulde rette Gangen. Men da maatte og Be„ fordringerne fra disse smaa Embeder ubrødeligen skee, „ og det imellem lige duelige (dem meener jeg, som ved „ Høyeste Ret havde undgaaet notam cenſoriam) efter de„ res Embeds Anciennete, og hos de andre efter deres „ Jrettesættelsers mindre og større Antal. Men da maatte „ hverken Adelskab eller Faveur aabne nogen Veyen til de „ høyere Justitz Embeder, med mindre han først var gaaen „ Konge-Veyen efter Loven. Og sandt er det, en Adels„ mand kunde ligesaa vel nu, som hans Forfædre fordum, „ være Byefoged, Herredsfoged, Borgemester. Han blev „ da som vore gamle Mænd borgerlig og lærte at kiende „ Landet, hvilket alt vist ikke læres paa Hoftrapperne, og „ ligesaa lidet i Paris. Jeg har i lang Tid haft et Ind„ fald, som jeg vilde skrive, thi jeg skriver kun for mit Fæ„ dernelands Bedste. Naar vor viise Regiering fandt for „ godt saaledes at bereede Folk til høyere Embeder, saa kun-

„ de

„ de den jo og fastsætte, at den Dommer, som foruden at
„ have undgaaet notam censoriam, endnu lovformeligen
„ kunde bevise, at have i sine Prøve-Aar forliigt de fleste
„ Sager (flere meener jeg, end andre hans Competentere)
„ skulde have et upaatvivleligt Fortrin for dem. Philopa-
„ trejas vil vist billige dette; thi han er vreed paa Procu-
„ ratorerne. Og jeg billiger det, fordi det er godt for mit
„ Fæderneland, at Folk ey øder sig ved Processer, fordi en
„ Dommer, som havde sin forventende Befordring til Dri-
„ ver, vilde umage sig for at bilægge de fleste ham muelige
„ Trætter, og fordi han til at kunne udvirke dette, maatte
„ nødvendigen skaffe sig et stort Retfærdigheds og Billigheds
„ Rygte." Vi tør nok sige, at dette Forslag er mere over-
veyet og langt mere patriotisk, end hiin skarpe Afstraffelse,
som Philopatrejas giorde Forslag til. I det mindste vil
det klinge bedre i Dommeres Ører. „ Naar nu vore Dom-
„ mere vare blevne oplyste Folk, anstændigen aflagde og tilli-
„ ge animerede af heres forhaabede Befordring, saa kunde
„ man med Grund, om de bleve befunden i Skiødesløshed,
„ eller hvad værre er i Uretfærdighed, straffe dem i høye
„ Mulcter, ja paa Ære Velfærdt og Livet selv efter Om-
„ stændighederne, at jeg skal bruge min Mands Sprog.
„ Men jeg tør love, at naar den tilkommende Æres og
„ Lykkes Vey var uforanderligen samlet med Dommerens
„ Flid og Retfærdighed, skulde saare sielden nogen Straf
„ behøves." See! er ikke det just Planen til det, vi har
erindret, at Borgere bør hellere forbedres end afskaffes og
afstraffes? og kan andet vel blive Resultatet af saadan Plan,
end denne vor Erindring. Forfatteren kommer igien til Pro-
curatorerne. Han holdte for, at det Portrait Philopat.
gav over Rettens Pleye her i Landet, var meget overdreven.
I sær vil han have Over-Retterne undtagne. Men ved Un-
der-Retterne tilstaaer han, at Procuratorerne begynde at
blive alt for vittige; alt for farlige for Retfærdighed og be-
kostelige for Parterne. „ Det er og vist, at dette onde Kien-
„ deligen tager til, og at den Kløgt, at kunne excipere,
„ fordreye, snoe sig med Formaliteter, drille med Vidner,
„ forlænge ved tusende Konstgreb Sagen, bliver, hvilket jeg
„ meest gyser for, en Ære og Bersmmelse. Det er da i
„ al Sandhed ingen Tvil om, at jo dette Onde bør baade

„ med

„ med ſorteſte Farver males, i høyeſte Toner udſkriges, „ og, naar det er kommen til Retfærdighedens Ørne paa „ eftertrykkeligſte Maade og i al Haſt gaaes i Møde.“ Forfatteren har underſøgt, hvorledes dette efter hans Tanker bedſt og kraftigſt kunde ſkee, kun for at foranledige andres nøyere Underſøgelſe og Oplysning. Derpaa kommer han til den Materie om Geiſtlighedens Indkomſter, hvor han fatter ſin heele Underſøgning i følgende Hoved-Sum. „ Naar „ Religions Betientere ere tillige Bønder, hindrer ikke Folke„ mængden paa Landet, tiener til at udbrede Indſigt i „ Landvæſenet, ſkaffer Kiøbſtæderne Næring, ombeeler de„ res Børn og Formue i alle Middelſtandens Claſſer, op„ muntrer og leverer en anſeelig Deel af den ſtuderende „ Ungdom, og har Opſigten over Sæderne foreenet med ad„ ſkillige andre offentlige Forretninger; ſaa maatte jeg være „ ligeſaa ukyndig og overilende ſom Philopatrejas, der„ ſom jeg kunde meene, at Standens maadelige Indkom„ ſter vare ſpildte for det almindelige. (Men ret alvorligt, „ Hr. Philodan! har og Philopatrejas meent dette?) „ og efter min Indſigt maatte jeg være en Forræder af Lan„ det, om jeg vilde ønſke Philopatrejaſes Raad fulgt.“ Vi ere langt fra at tage Philopatrejas i Forſvar og vi holde for, at han fortiener det heller ikke, (thi hvorfor forſvarer han ſig ikke ſelv?) Men naar Philodanus holder for, at Geiſtlighedens maadelige Indkomſter ere ikke ſpildte for det almindelige; naar Philopatr. ſiger, at han har ſaa ſtor Ærbødighed for Standen i ſig ſelv, at han overalt vil unde den en anſtændig men ſtaaende Løn; hvem af dem har da Ret og hvem har Uret? Hvem er en Forræder og hvem er det ikke? Os tykkes de har begge Ret, og ere fuldkommen eenige i Hovedſagen, og ingen af dem er Landsforræder. Denne Strid er ret en forunderlig Strid. Er det en virkelig Strid, eller hvad er det? Har maaſkee den eene ſkrevet, for at give den anden Anledning til Underſøgning? Det var da i ſig ſelv en priſelig Sag, om Sandhed derved kan vinde noget til ſin Oplysning. Men er Striden ret alvorlig, ſaa vil det meget forundre os, om ikke Philopatrejas i det mindſte ſvarer ſaa brav en Mand paa ſin Tale, ſom Philodanus. Med mindre han alene ſkulde have rørt ſin Pen, for at ſætte andres i ſaa høſtig Bevæ-

gelſe.

gelse. For Resten maa vi sige til Philodani fortiente Roes og Ære, at vi med stor Fornøyelse har læst hans Skrift frem for manges i denne Sag. Hans Undersøgninger ere alvorlige, og som oftest i vore Tanker vel grundede, saavidt vor Indsigt strækker sig.

Kiøbenhavn og Bergen. Af Patriotische Gespräche zweyer reisenden Dänin über den Zustand ihres Vaterlandes, hvis Indhold vi kortelig har anført i No. 47. S. 755. II. H. 1770., er udkommen en Dansk Oversættelse under Titel: Tre Patriotiske Samtaler imellem to Danske Reysende om deres Fædernelands Tilstand. 1771. 80 S. i 8vo. — Vi har intet at lægge til det vi derom tilforn har meldet, uden dette, at det er en Feyl ved de fleste Samtaler, at deres Forfattere, som interessere sig for en vis Meening, lader gemeenlig deres Modstander alt for let give sit Bifald paa deres Ord, og lægger ham alt for svage Indvendinger i Munden, hvorved han mere forholder sig som en lærvillig Tilhører eller Discipel, end en Vederpart, uden for saavidt, at han endelig til Slutning aflægger Forfatteren en Compliment og erklærer sig formelig igiendreven, ligefom ved offentlige Disputazer. Hvorvidt denne Feyl finder Sted eller ikke, i sær i den første af disse Samtaler, maa Læseren selv skiønne. Saa meget er vist, at man i saa Fald kan anse alle de Ord at være spildte, som lægges Contraparten i Munden, og Forfatteren kunde ligesaavel, for ey at opholde Læseren, selv paa egen Haand undersøge Sagen efter sin Meening. Den tredie Samtale er kommen til Oversættelsen og handler om de mange nye udkomne Skrifter. Den indbefatter tre vigtige Anmærkninger, en om den Vaersomhed, Præster bør bruge paa deres Prædikestoele, en anden om Aarsagen til Pengemangel, og den tredie om Skrive-Friheden, hvilken sidste vi ville anføre:

„ Jeg tænker at iblandt en Hoben nyttigt Papier, kan der
„ og komme noget Godt frem ved den Leylighed, der kan
„ opvække Vedkommendes Opmærksomhed. Og overalt troer
„ jeg, at det er ikke stort mere farligt at skrive frit om
„ Stats-Sager end at skrive frit i Physiken. De Lærde
„ kan uden Fare bedrage sig i deres Tanker om Fosterets
„ Dannelse og Biergenes Oprindelse. Fruentimmerne bli-

„ ver

„ ver immer ved at faae deres Børn ſom de kan og Bierge-
„ ne bliver immer ſtaaende. Politiſke Skribentere kan
„ og uden Fare, endten af Ukyndighed eller Ondſkab, ſee
„ Feyl, ſom ikke ere til uden i deres egen Hierne, og give
„ Forſlag til Midler, der ere værre, end det virkelige Onde.
„ Saadanne Skrifter er jo ingen Forordninger og Regie-
„ ringen lader ſig viſt ikke af dem forſtyrre i ſin Plan."

Zürch. **Kurtzgefaßte Schweitzer-Geographie, ſammt den Merkwürdigkeiten in den Alpen und hohen Bergen.** 1 Alph. 12 S. i 8vo. Hr. **Gabriel Walſer**, Præſt til Berneck i Rheinthal, er Forfatter til denne Bog, hvilken man lættere kan forſkaffe ſig, end den for nogen Tid ſiden i 4 Octav-Bind udkomne Jordbeſkrivning over Schweitz af Præſten Hr. Faſi. Forfatteren forſikrer, at han ſelv har ſeet det meeſte af hvad han ſkriver. Det **første Capitel** handler i Almindelighed om Navnet, Grændſerne, Indeelingerne, Regierings-Maaden o. ſ. v. Det **andet** handler om hver **Canton** efter ſin Rang. Det **tredie** beſkriver de allierede Steder. Det **fierde** Underdanerne. Det **femte** Mærkværdigheder paa Klipperne og de høye Bierge.

Altona. **Gedanken von Vocabellernen beym Unterricht in Sprachen, nebſt einer zu Schrift an ſeine Schüler, von** Martin Ehlers, **Rector zu Oldenburg.** 1770. 12 Ark i 8vo. Man finder her iblandt mange rigtige Tanker, hvis Værd meget forhøyes ved det, at en opmærkſom Skolemand har ſkrevet dem af egen Erfaring. Saaſnart et Barn har lært at læſe, ſkal man ved Spøg biebringe ham de regelmæssige Navn- og Tids-Ords Forandring, og ſaaledes fremſkride til Forklaringen. Man ſkal i Almindelighed ſee at afſkaffe al Tvang ved Underviisning, og vænne Ungdommen til ey at anſee det ſom en Byrde at lære, men ſom en Velgierning og Fornøyelſe. Man ſkal ſaaledes endog kunne udrette meget med de end ikke meget klygtige Hoveder. Viſt nok har Forfatteren Ret, at en Lærers practiſke og faderlige Underviisning er den nyttigſte. Man anmælder os og hermed et Indbydelſes Skrift af Hr. Rectoren, ſom ligeledes er udkommen i dette Aar til Oldenborg paa 2½ Ark i 4to, og handler om Sandheds Indflydelſe i den menneſkelige Lykſalighed.

No. 16.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 18de April 1771.

Kiøbenhavn. Samlinger udgivne af Peter Friderich Suhm I. Bind I. Stykke. 1771. Med de Berlingſke Skrifter. 80. S. i 8vo. —— Forfatteren har, ſom bekiendt er, fra Aar 1761. til 1765. udgivet i Tronhiem under Philaleths Navn 5 Tomer af Tronhiemſke Samlinger, hvis Indhold var forſkiællig, hiſtoriſk, moraliſk, ſatyriſk, oeconomiſk, critiſk, litterariſk. Ligeſaadanne Samlinger agter han her i Kiøbenhavn fremdeles at udgive, ſaa at fire Stykker hvert af 5 Ark, ſkal udgiøre et Bind. Ved Enden af hvert Stykke vil han og meddeele Efterretninger om de Bøger han har læſt eller giennemſeet ſiden 1765. indtil nærværende Tid, dog ſkal det ſkee under den almindelige Opſkrift Bøger, uden den i forrige Samlinger brugte Inddeeling i gode og ſlette, da han endten aldeles vil udelade eller ganſke ſielden anføre dem, ſom fortiene at kaldes reent ſlette, endten i Henſeende til Stiil eller Indhold. Nærværende I. B. I. Stk. indbefatter følgende Artikler: 1) Religionen ſkrevet 1765. Man maa her ikke vente Betragtninger over Religion i en almindelig Syſtematiſk Forfatning, men ſaadanne adſpredte Betragtninger, ſom en Aletophils Characteer giver Anledning til, i det han under en og anden Omſtændighed lader ſee det Herredømme en fornuftig Religion har over hans Hierte. Fordybet i Tanker befinder han ſig ved Midnats Tid i en Dal langt fra ſit Huus,

hvilken her omſtændelig beſkrives. Han falder endelig i Søvn og faaer i Drømme en himmelſk Aabenbaring, i hvilken en Engel tiltaler ham om Guds og Aandernes Natur. Forfatteren yttrer ſig derudi med de Meeninger, at Aanderne uden Materie maatte beſtandig tænke, og paa en vis Maade være Guld, at de altſaa maa have deres Legemer, hvorved deres Tænkekraft indſkrænkes af en grovere og finere Materie, og at de, i det de ſtige fra en Fuldkommenhed til en anden, forflyttes og fra de grovere i de finere Legemer. Man ſkal og ikke, ſaa vidt vi ſkiønne, lættelig i denne Meening opdage noget ſom ſtrider endten imod Fornuften eller Skriften. Han holder og for, „at det Onde beſtaaer kun i „ Indbildning, eller og varer ſaa kort, at det næppe bør „ kaldes Ondt: der er intet væſentlig og virkeligt Onde til: „ det Skin-Onde, ſom derhos varer kun kort, er godt for „ det heele godt for eder ſelv.“ Andre maa dømme om dette kan ſynes at være dreven for vidt. Om vi end ſagde, at der var noget ſtoiſk i den Meening, at det Onde beſtaaer i Indbildning, ſaa vilde vi dog ey anſees for at fornærme Forfatteren ligeſom med en Beſkyldning, efterdi vi holde viſſelig for, at der er meget ſandt i denne Stoiſke Lære, og vi kan ikke ſige Tallet paa alle de Ulykker og Klager, der ſkulde forſvinde af Verden, derſom Folk vilde lade være at plage ſig ſelv med Indbildninger, og kunde ret lære engang at blive Herrer over deres Indbildningskraft. Men at der dog ikke ſkulde være noget virkeligt Onde til, og at alt det Onde, Menneſkene lide, er ſaaledes Godt i Henſeende til det Hele, at det ſkulde lade ganſke af at være Ondt for dem, det er maaſkee for meget ſagt. Vi glæder os, at den Meening, ſom ſtrækker Virkningen af Chriſti Forſoning til alle gode Menneſker, endogſaa dem, der i dette Liv har ingen Kundſkab haft derom, finder en ſaa lærd og ſkarpſindig Forfatters Biefald. Vi glemmer aldrig at takke Tolner for den Overbeviisning, han har givet os om denne Sandhed, og det høye Begreb tillige om Guds almindelige Menneſke-Kiærlighed. Aletophils Betragtninger over Solen og en Hob Myrer ville vi forbiegaae. Paa Veyen hiem ad, hvor han anſtillede diſſe Betragtninger, har han den Lykke at redde en Kones Liv, ſom en avindſyg Mand vil myrde for en Utroſkab mod ham, ſom han dog ſelv ved ſit Bizarrerie er ſkyldig udi. Han vi-

ſer

ſer Manden, at han burde kun haft en ſtiv Huusholderſke til Kone, og at hans Kone, om hun havde haft en anden Mand, ſkulde have blevet den dydigſte Kone i Verden, og derved lykkes det ham at ſtifte Fred og Kiærlighed imellem dem. Aletophils Tanker om Temperamentets Indflydelſe paa Sæderne, den Billighed vi derved forbindes til i vor Domme om hinanden, og den deraf følgende Ydmygelſe og Erkiendelſe, at vi formaaer intet uden Guds Naade, ere ret fortræffelige. Det er meget fornuftigt, at lad være han med ſin Fornuft ikke kan indſee Helved-Straffernes Evighed, ſaa vil han dog troe den paa Skriftens Ord, og leve ſaaledes, at han kan undgaae en ævig Straf, da han aldrig kan være ſikker paa, at jo Gud i den Hen-ende ligeſaa vel opfylder ſin Trudſel, ſom ſit Løfte paa den anden Side om en ævig Belønning. Hans Forhold imod nogle forarmede Bønder er en Ædelmodighed, ſom meget forhøyes ved Contraſten af hans Broders, ſom ſigter til at bringe dem under et ſlaviſk Aag, og ſeer vi derudi tillige den rette Oprindelſe til forarmede Bønders Trældom. Hans Broder hedder Harpax og han forſvarer ret vel ſit Navns Character. „Maa de (ſiger „ han om Bønderne) endeligen forlade deres Gaarde, da „ kan de jo tiene for deres Brød.“ Aletophils Svar derpaa er ligeſaa mærkværdigt, ſom ædelmodigt. „Ak, min „ Broder! du har aldrig følt den haarde Skiebne at blive „ fra en Herre til en Tiener, fra en Frie til en Træl. „ Tvertimod baade du og jeg ere af Tienere blevne til Herrer.“ Harpax heele Tale er fuld af de uædelſte Raiſonnements, hvis Reſultat er, at redde arme Bønder ſom ſine Jævn Chriſtne, ved at ſkille dem ved Huus og Gaard og giøre dem til Slaver, at de dog ikke ſkal ſulte ihiel. Aletophilus geraader herved i en liden Friſtelſe. Hans egen Ædelmodighed, Dyd og Religion, kunde ikke være ſkiult for hans egen Medvidenhed. Han maatte bifalde baade den og ſig ſelv i dens Udøvelſe, og det faldt ham ind, at han maatte være bedre end andre. Alt dette meene vi, han kunde giøre uden endnu at beſkyldes for Høſærdighed eller aandelig Hovmod. Jeg er en dydig og god Chriſten, det veed jeg ſelv: det kan for mig ſelv og min egen Samvittighed ikke være dulgt: og jeg er altſaa meget bedre end andre, der ikke ere det. Saaledes maa enhver ſand

Chriſten tænke hos ſig ſelv, og glæde ſig over, at han kan tænke det med Sandhed, lad være det var uforſigtigt, om han vilde ſige det. Derfor erkiende vi det for et af Forfatterens fineſte Træk, at han lader Aletophil ikke bebreyde ſig ſelv nogen virkelig Hoffærdighed, men alene tillige foreſtille ſig: „at Ydmyghed er en Chriſtens Hoved-Kiendemærke, „at indvortes Hovmod er den farligſte af alle Laſter, juſt „fordi den er den fineſte o. ſ. v.“ Ved hvilken Foreſtilling en retſkaffen Chriſten midt i ſin Medvidenhed om ſin Retſkaffenhed maa vogte ſig for at forfalde til Hoffærdighed. Den ſidſte Omſtændighed, hvori Aletophil faaer Leylighed til at viſe ſin Religion er en bedrøvelig Scene. Han miſter ſin unge Søn ved en voldſom Død og hans Kone er ikke langt fra at døe af Sorrig derover. Al den rørende Troſt, Religionen i ſaadan en Omſtændighed kan give, har Forfatteren lagt deels i Aletophils, deels i en Præſtes Mund. II) Skrive-Friheden. „Endelig er den forønſkte „Dag fremkommen, den Tid, jeg ſaa meget haver længtes „efter, at enhver kan ſkrive hvad han tænker, at Baand og „Lænker ey mere ligge paa Forſtanden, at enhver kan viſe „ſig ſaadan, ſom han er. En priſelig Gierning af vor al„lernaadigſte Konge, en Gierning, man maa haabe han „holder ſtivt over, da den er hans egen Gierning; at han „for de gode Skrifter, de gode Tanker, ſom den vil frem„bringe for Lyſet, ſeer igiennem Fingre med de onde, de „ſlette: thi Forfølgelſer for Skrifter, ſom end kunde have „fortient det, er det ſamme ſom Forbud at ſkrive.“ (Vi holde dog for, at den, der ſkriver ſaa ſlet, at han kan fortiene Forfølgelſe, var bedre tient med, at man forbud ham ey at ſkrive end at ſkrive ſaaledes, thi man befriede ham derved fra en ſtor Ulevlighed, og andre fra den Forargelſe, ſom en Skrivemaade, der fortiener Forfølgelſe, nødvendig maa give) „det var at nedrive med den eene Haand, hvad „man opbygte med den anden: det var at qvæle Genierne, „og ved Frygt at giøre Hænderne ſtive og Hiernerne ſløve.“ Skulde nogen blive ſaa affindig at ville nægte Guds Forſyn og Tilværelſe, Dydens Nødvendighed, den nu regierende Konge-Slægtes Arve-Rettighed til Landet, da kunde man ſiger Forfatteren, læt forbyde ſaadan en at ſkrive, men ikke ſaa læt forbyde nogen at angribe andre Sandheder, uden til-

lige

lige at ophæve Skrive-Friheden, endskiøndt han tilstaaer, at der ere adskillige flere som ikke uden Bedrøvelse kunde angribes. Men deres Grændser, hedder det, vilde blive vanskelige at bestemme, og Engeland viser, at Modsigelse imod Sandheden har kun tient til at sætte den i større Lys. Forfatteren meener, det var ikke at vente andet, end at Skrive-Friheden maatte i Begyndelsen frembringe nogle slette Skrifter, efterdi de gode udkræver længere Tid og Overlæg. Men længere hen i Tiden lover han os bedre Frugter deraf. Man maa billig forundre sig over, hvi Skrive-Friheden saa just allerførst har foraarsaget en heel Hob politiske Skrifter, og denne store Sværm af Stats-Reformatorer. Forfatteren giver os selv at slutte Aarsagen af nærværende Omstændigheder. Man kan føye til den vidt herskende Tilbøyelighed til at ville reformere Staten, og den Indsigt mange tiltroe sig selv derudi, saa vel som og den liden Tilbøyelighed til adskillige andre Videnskaber. I denne vor periodiske Geist, der bider og kaster, slipper et og tager fat paa et andet, er maaskee den Aarsag Forfatteren giver os at slutte af nærværende Omstændigheder. Nu var just Politiqven i Mode da Skrive-Friheden blev aabnet. Philopat. var nu endelig den første der brud Isen. Men GUD og han maa bedst vide, hvor han vil hen, indtil man faaer hans Planer og Fortsættelser at see. Intet kunde være mere skiændigt og skammeligt, end om en selv i alle Maader uanfægtet Skribent vilde angribe nogen Stand eller Mand, eller nogen Mands Person eller Embede, med Stridigheder, hvori han saaledes vilde indblande Regieringen og det almindelige, at den Angrebne ikke kunde indlade sig med ham derudi til sit nødvendige Forsvar, uden at røre ved alt for hellige Ting. Forfatteren anseer Philopatrejas for en Skribent, der har giort saadan en utilladelig Blanding. Om han derudi har Ret eller ikke, maa andre dømme. Men den Frygt, at saadanne Skribentere skulde berøve os igien den uskatteerlige Frihed er ikke ilde yttret, om den end ikke var grundet. Det Præludium, Forfatteren giør til at sætte Philopatrejas og Philodanus i Contrast mod hinanden, er heller ikke meget fordeelagtigt for den første. „Et slet, forargeligt, ont, ugudeligt Skrift „ frembringer ofte gode: dersom vi ey havde faaet Philop.

„ saa maatte vi og have savnet Philodanus.“ Vi ere saa meget mindre tilbøyelige til at forsvare Philopatrejas imod strænge Domme, som han selv har skrøbet dem imod sig. Men man kiender ikke denne Skribent ret endnu. Man vil først lære kiende ham i Fortsættelsen og Udfaldet af det store Værk, han begyndte paa. For Resten høre man, hvad Frugt og Nytte Forfatteren lover os af Skrive-Friheden. „ Over Hovedet har man Aarsag at haabe, at Skrive-Fri„ heden vil bringe vort Folk fra forfængelige Ting til alvor„ lige, opmuntre det, udbrede Kundskab, forjage Dorsk„ hed og Søvn, giøre os igien til et Folk, som vi have „ afladet at være, berige, udvide vort Sprog, uden hvilket „ at holde i Agt og Ære intet Folk kan kaldes Folk. Thi „ det Folk, som ey dyrker sit eget Sprog, kan og bør ansees „ for intet Folk, saasom det er et af Hoved-Kiendemærker„ ne at et Folk foreſtiller et viſt Folk, er et Folk, skilt fra „ andre, at det taler, skriver, høyest agter sit eget Sprog, „ og ey noget fremmed, det være Tydsk, Fransk, eller no„ get andet, og herudi er just vor Tilstand bedrøvelig. De „ Store tale ey vort Sprog, læse ey Skrifter, som udkom„ me paa det, saa at mange kunne være deres heele Livs „ Tid i vort Land, og dog aldeles ikke forstaae vort Sprog, „ eller og forstaae det ikke; ja de kunne og beſidde Embeder, „ høye Embeder. Saa længe dette Onde ey hemmes, saa „ nytter Skrive-Friheden lidet, saa foreſtille vi intet Folk, „ saa saae vi ey nogen National-Character, saa blive vi „ stedse Fremmede i vort eget Land, saa ere og blive vi for„ agtede saavel i vore egne, som andres Øyne, ja saa ere vi „ og i Sandhed Foragt værdige. Men da vor allernaa„ digste Konge har raadet Bod paa det eene Onde, nemlig „ Pressens Tvang, saa er det ey at tvile paa, at han jo og „ raader Bod paa det andet, følgende sit Tænkesprog, nem„ lig at søge Ære i Kiærlighed til sit Fæderneland og da „ upaatvileligen mange af de nu udkommende Skrifter læg„ ges for hans oplyste Øyne, saa kan intet være glædeligere „ for sande Patrioter, end den Foreſtilling, at deres san„ drue og frimodigen sagte Tanker trænge indtil Thronen „ selv, hvor Sandheden ellers saa sielden kan fremtræde, „ og bekiendes af en Landsfader, dermed Omhue overveyer „ og sætter de nyttige Forslag i Værk, med Mildhed seer

„ igien-

„ igiennem Fingre med de urigtige og dristige, og med Taus-
„ hed begegner de skadelige og forvovne, som just derved ned-
„ siunkes i Mørket." Forfatteren skriver og tænker for-
træffelig og patriotisk. Men om Frugterne af Skriv-Frihe-
den skal man med Tiden og af Udfaldet kunne domme med
større Sikkerhed. III) Tarvelighed. Denne foreſtiller
Forfatteren som et plat nødvendigt Middel til at fordrive
den offentlige Yppighed, som er nær ved at forarme Landet,
og hvorved flere Vahre føres ind end ud. „Den maa, den
„ bør standses, helst naar man er ved Breden af sin Under-
„ gang saaledes som vi ere. I Lande, hvor der ere Rige og
„ Handlende nok, er det ey Yppighed, som er Yppighed
„ hos os. Der kan man længe nok tale om Yppigheds gode
„ Virkninger, høsligt og artigt Væsen, smukke Kunster,
„ Bequemmelighed ꝛc. Men hos os handles derom, ey om
„ vi skulle være et artigt, et elskværdigt, et nydeligt, et
„ Pariſisk Folk, men om vi skulle være et Folk, om det
„ Danske og Norske Navn ey reent skal udslettes. Foruden
„ den utallige Mængde af undværlige Ting, som indføres
„ aarligen til os, hvorom man ikkun har nødig at læse Cap.
„ Lütkens ypperlige oekonomiske Tanker, saa betænke man,
„ hvor megen Skat vi aarligen maa give til Fremmede, jeg
„ meener Renterne af den Landet trykkende Gield. Og dog
„ har man kundet overtale sig til at begynde med at betale
„ den indenlandske Gield, og at lade den udenlandske staae,
„ under Paaskud af den urigtige Grund, at tvinge Vexel-
„ Lagien, som dog er mere end høy nok, og som evig vil
„ blive det, saa længe vi ere i Under-Balance med Fremme-
„ de. Hvad er nu ved dette at gisre? Intet uden den
„ strængeste, saa vel offentlige, som private Tarvelighed kan
„ redde os." Forfatteren begynder fra Hoffets Exempel at
oprègne alle de Midler, han til den Ende agter nødvendige,
saasom at igienkalde Tilladelsen at bære Guld og Sølv, over-
alt at indskrænke Overdaadighed i Mad og Drikke og Klæde-
dragt, at forbyde visse Tings Indførsel, at opmuntre vore
egne Fabriqver, Biergværker, Fiskerier og Agerdyrkning, at
befordre Kornets Udførsel og standse den igien, naar Kornet
kommer her i Landet til en vis Priis, lempeligen at forbedre
Bondens Vilkaar, at lade Norge faae sin egen Mynt igien,
lempeligen at formindske og endelig at afskaffe de skadelige

1 Rdlr. Sedler, at give Island og Finmarken fri Handel, at nedſætte Told og Conſumption, at være ſparſom i Characterers Uddeelelſe, at udrydde Brændeviins Brug, at holde over Forordninger, at afſkiære alle unyttige og overflødige Udgifter, at opmuntre den indenlandſke Handel, befordre Fragt-Handel og Udførſel o. a. fl., ſom fortiene de Statskyndiges Overveyelſe. Ved diſſe Midlers Iværkſættelſe troer Forfatteren, at Riget aarligen ſkulde blive i Stand til at afbetale noget af ſin Gield, og faae den afbetalt ſnarere end man troer, fornemmelig ved at forringe Indførſelen og befordre Udførſelen. „Hvad den indenlandſke Gield angaaer, da kan „ det være lige meget, om den end aldrig blev betalt; thi det „ er at tage fra den eene Haand og lægge i den anden, da Kon„gen og Staten ere eet.“ Iblandt alle Midler anpriſer endelig Forfatteren og en ſand Ærbødighed for Religionen, ſom det allerſtørſte til Tarvelighed og gode Sæders Oprettelſe. Hvor fornuftig er ikke det Raad, han giver til Slutning, at naar man endelig har lagt en god Plan, ſaa maa man følge den med Beſtandighed, og lægge viſſe Regler til Grund for de følgende Tider med hosføyede Beviſer og Aarſager, da det er bedre at følge en maadelig Plan, end idelig at omkifte med de gode, ved enhver Regierings eller Miniſters Forandring. — IV) Hvad Gelli hos Mamertinum har været for et Folk. Reſultatet af denne lærde Underſøgning bliver dette, at Gellerne ere de Geler hos Plin, om hvilke han vidner at Grækerne kaldte dem Caduſier. Af den Beſkrivelſe Plin giver paa det Sted, de ſkal have beboet, ſlutter Forfatteren, at de maa have beboet den Province Mougan i Perſien, og ſtrakt ſig temmelig ind i Landet bag Ghilan, ſom efter dem ſkulde have faaet ſit Navn. Han udbreder ſig i denne Underſøgelſe over andre med dem i Henſeende til Navne eller Beliggenhed forvandte Folk, anfører derom, ſom han pleyer mangfoldige Skribenteres Vidnesbyrd og ſlutter med nogle af de nyeſte Reyſebeſkriveres Efterretninger om den Provins Ghilan. — Om Bøger, handler alene paa den ſidſte Side om Falkenſteins Thüringiſke Chronike og N. Leuthingeri Opera.

Tolum

Holum paa Island. Udi Holum Bogtrykkerie er paa nye oplagt 1770.: Aandelige og moralske smaa Afhandlinger, som udi bunden Stiil ere af den Islandske berømmelige Poet Hr. Hallgrim Petersen forfattede, 12½ Ark i 12mo. Nærværende Samling er forøget og forbedret af Rector Mag. Einersen, med hans egen Fortale, hvorudi gives en udførlig Efterretning om Forfatterens Levnet og Skrifter. Til Slutning ere 2de Registre, det første indeholder de Psalmer og Vers, som forefindes i dette nye Oplag; det andet indeholder Fortegnelse over endeel Poemata, bemeldte Hr. Petersen udi en Deel Afskrifter tilegnede, men hvilke Rect. Einersen ikke var forvisset om at være Hr. Petersens Arbeyde, men har i den Henseende anmældet disse Annecdota, i Fald nogen af hans Landsmænd kunde give ham tilforladelig Efterretning om deres Forfattere. — Det er ellers kortelig at mærke, at Hr. Hallgrim Petersen er sød Aar 1614., gik først i Holum Skole, og reyste siden for at lære Haandværk til Glückstad, derfra kom han til Kiøbenhavn, og blev ved Mag. Brynulf Svendsens (siden Biskop i Skalholt og en blandt de lærdeste Mænd Island har haft) Mægling antagen i vor Frue Skole i Kiøbenhavn, og var 1636. kommen i Mester-Lectie. Bemeldte Aar blev ham anbefalet at giennemgaae den christelige Lærdom for de Islandske Fanger, i Tallet 38, som bleve af Høystsalig Kong Christian den Fierde fra Algier ranconnerte. Blandt disse arme Folk var et Fruentimmer, som bemeldte Petersen hemmelig forlovede sig med, reyste med hende til Island i For-Aaret 1637., giftede sig med hende og levede i største Fattigdom, indtil han blev ordineret til Præst 1644. til Hvalsnæs Meenighed i 6 eller 7 Aar, og blev siden 1651. befordret til Saarbai paa Hvalfiardarstrønd. Han blev syg i Aaret 1667. og maatte da tage sig til Hielp en Capellan; endelig døde han 60 Aar gammel 1674. Alle hans Skrifter ere meget elskede, og i største Høyagtelse udi Island; thi han ansees for den største Poet, meget sindrig, grundig og opbyggelig. Man giør sig Forhaabning om, at Mag. Einersens Flittighed ikke lader sig standse herved, men endnu vil med nye Tillæg forøge denne Edition.

Tübingen. Vollständige Einleitung in die Religion und gesamte Theologie von Henr. Wilhelm Clemm, Dr. und Prof. der Theologie, wie auch Superintendent und Pastor in Tübingen. Fünfter Band. 1770. 3 Alph. i 4to. Hr. Dr. Cl. er nu snart til Ende med det Værk, han begyndte i Aaret 1761. Kun det sidste Bind er tilbage som skal slutte Værket. Planen som bliver forfattet i 5 Bøger, om Forberedelses-Læren til Theologien, om Religionen og den Hellige Skrift, om Gud og hans Skabninger, om Synden og Naaden, om de Christnes adskillige Stænder, og om de sidste Ting er hidindtil med Bekvemmelse bleven udført. Forfatteren har viist sig som en Mand af en skarp Indsigt, stor Belæsenhed, og en sagtmodig og føyelig Tænkemaade, som er bequem til at forbedre egne Feyl og modtage Erindringer. Begge de første Stykker i det 5te Bind, hvori han allerede forkynder en nye og forbedret Udgave, ere allerede komne for Lyset i Aaret 1768., og samme indbefatter den Lære om den anvendende Naade, som bliver betragtet paa Guds Side og paa Menneskenes Side. I forrige Aar kom det tredie Stykke dertil, som handler om Naademidlerne. Man veed, hvor rigtig den Lære er i Dogmatiken, hvad for Indflydelse den har i Moralen, og hvad for Stridigheder derover ere blevne førte iblandt de Christne fra gamle Tider. Forfatteren har afhandlet samme med stor Flid og Forsigtighed. Siden er Begyndelsen af den fierde Bog kommen dertil, og det 5te Bind fuldendt med Artiklen om de forskiællige Stænder i Christenheden. Det er udsædvanligt at betegne Kirken ved de Christnes forskiællige Stænder. Men Forfatteren tager det Ord Kirke vidtløftigere end ellers pleyer at skee. Man lader ham selv tale: „ Ved de Christnes forskiællige Stænder forstaae vi i Besyn„ derlighed Kirkestanden, eller Kirken med alle dens Rettig„ heder, hvilke den immer retmæssig har paastaaet, og end„ nu paastaaer, saavel efter Skriften, som og efter de deels „ ældre deels nyere Kirkelove, Concilier og Fredslutninger, „ og andre ey alene almindelige men og besynderlige Compac„ tater og Forbunde. Men det er ikke alene Kirken, om „ hvilken vi tale i denne 4de Bog. Thi eftersom Øvrighe„ den har ogsaa immer haft en meget stor Indflydelse i Re„ ligions-Forfatningen og har det endnu, saa ville vi og i

Be-

„ Besynderlighed handle derom, saavidt nemlig den saa kal-
„ dede verdslige og geistlige Stand staaer i et Forhold med
„ hinanden. Og som endelig Ægtestanden er en Stand
„ som er indsat af Gud selv, og man i den Fald har bestem-
„ met saa meget ey alene paa den verdslige Øvrigheds Si-
„ de, men og i Særdeleshed og i Anseende af Kirkelovene
„ siden Christendommens Tider, saa ville vi og gisre denne
„ Artikel til vor Øyemærke i nærværenoe 4de Bog, og altsaa
„ efter den Plan handle i 3 Hovedstykker om Kirken, om
„ Øvrigheden og om Ægtestanden, saa at vi alene foredra-
„ ger det som hører til Dogmatiken." Af denne Forfatte-
rens egen Erklæring kan man indsee, hvorfor han har givet
denne Bog den Rubrik, **om de Christnes forskiællige Stænder**; thi under det Ord Kirkt kunde alt dette ikke vel
tages tilsammen. Man veed, at Kirkelæren har først ved
Reformationen faaet sin rette Gestalt, og at vi deri ganske
viger fra den Romerske Kirkes Begreb. Vi have her kun 3
Kapitler om Kirken for os, da Resten er bleven sparet til
følgende Bind. I det første Kapitel bliver handlet om Kir-
kens sande Begreb i Almindelighed, og samme bliver afledet
fra den hellige Skrift efter Protestanternes fornuftige Grund-
sætninger. Hans Forklaring er denne §. 560.: „ **Kirken**
„ er en Forsamling af Mennesker, hvilke efter en rigtig og
„ i den Hellige Skrift fastsat Læreform forretter Gudstiene-
„ sten, og i Besynderlighed dyrker Christum og tiener ham
„ saaledes, som den Hellige Skrift dertil giver os Anviis-
„ ning i det visse Haab om engang at erlange den ævige Sa-
„ lighed." En vigtig Følge, som til Sandheds Ære stedse
bliver antagen i den protestantiske Kirke, er denne. I Kir-
ken skal der aldeles ingen Tvang være, ingen Tvangs-Mid-
del skal bruges, ethvert Lem i Kirken skal beholde sin Sam-
vittigheds Frihed, om det vil imodstaae eller ikke imodstaae
Guds Aand, som allene har Magt over vore Hierter. Det
andet Kapitel indbefatter Kirkens Kiendetegn, og her un-
dersøges for først den Lærde Hr. **Lavaters** Spørsmaale om
den hellig Aands forunderlige Gaver og deres Vedvarighed i
Kirken, hvilke saaledes besvares, at Miraklernes Vedvarig-
hed, dog med Indskrænkning, bliver tilstaaet, og som histo-
risk ufeylbarlig antaget. Man melder, at Hr. **Lavater** vil
svare sin Ven **Bernhard Nordalbingius** og videre for-

følge

følge hans Tanker, og troer om en saa ædel Ven af Sandhed, som Hr. Lavater er, at han lader sig leede ved Grunde. Sagen synes ellers allerede afgiort ved exegetiske Grunde. Den hellig Aands overordentlige Gaver bleve Apostlerne meddeelte, og disse alene kunde ved Hænders Paalæggelse meddeele dem til de andre Troende og Disciplerne. Men Apostlernes Disciple kunde ikke selv meddeele andre de dem selv meddeelte Gaver, hvilket altsaa var Apostlernes besynderlige Fortrin. At Gud endnu kunde giøre Mirakler, er ligesaa uimodsigeligt, som de sammes Mueligheed i Almindelighed. Men det er ikke Spørsmaalet, men om de endnu virkelig skee, og om de ere et Kiendetegn paa den sande Kirke? §. 594. udtrykker Forfatteren sig saaledes: „Enhver sand „Christen, maa have Christi Aand, ellers er han ikke hans. „Men deraf følger ikke, at han og maatte have de overor„dentlige Aandens Naadegaver. Derfor kan man ikke „anſee dem anderledes end umiddelbare naturlige, almindelige, ordentlige eller aldeles nødvendige Følger af Aan„dens Iboelse i alle Troende." Forfatteren dømmer rigtig §. 618. at hverken Kirkens bestandige Glands, for saavidt den ved Mirakler giør sig kiendelig, ikke heller den uafbrudte Succession fra Apostlernes Tider, ikke heller Overstemmelsen med det samme, som blev lært i de 5 Aarhundrede, kan blive regnet iblandt den sande Kirkes sikkre og uryggelige Kiendetegn. Ligesaa rigtige finder man hans Tanker i Henseende til de andre foregivne Kiendetegn paa den sande Kirke. Det bliver altsaa derved, at det er den sande Kirke, i hvilken Guds Ord reent Læres, samt Gudstieneſten og Sacramentets Gode holdes og bruges efter den guddommelige Villies Foreskrivning. Det tredie og sidste Kapitel af dette Biud er opofret den usynlige Kirke, hvilken bliver forklaret, bevist af Skriften, og rigtig og vel afskildret efter dens Egenskaber og Kiendetegn. Herved søger han at undskylde det Udtryk damnamus, hvilket de første Reformatorer endnu har betient sig af, og hvorover en Hr. Cl. bekiendt Mand har saaledes stødt sig, at han var afstrædet fra vor Kirke.

Halle. Theophili Sigfridi Bayeri Opuscula, ad Historiam Antiqvam, Chronologiam, Geographiam, & Rem Numariam spectantia. Edidit Christoph. Adolphus Klotzius.

Klotzius. 1 Alph. 16 Ark i 8vo. Bayer nedſtammer fra en adelig Familie i Ungern, men ſom formedelſt Religionen maatte forlade ſit Fæderneland. Han blev født til Kønigsberg i Preuſſen 1694., og erholdte ſammeſteds Bibliothecariatet og endelig et Lære-Embede ved Skolen. I Aaret 1726. blev han kaldet til Petersborg, ſom Medlem ved Academiet, hvor han nød al den Agt, ſom man var hans ſtore Indſigter ſkyldig. Forgiæves kaldte man ham derfra til Halle, ſom Prof. i Talekunſten i den Sal. Gundlings Sted. Han døde i Rusland 1738. midt under ſtore Planer, ſom han havde giort Lærdommen til Bedſte. Hans Indſigter vare mangfoldige. Han havde grundig ſtuderet det græſke og latinſke Sprog. I det ſidſte udtrykte han ſig ogſaa med megen Ziirlighed og en ægte romerſk Styrke. Han var ikke mindre øvet i de orientalſke Sprog. Man kiender den uafladelige Flid, han anvendte paa den chineſiſke Litteratur. Han havde med Flid lagt ſig efter det Tangutiſke, Mungoliſke og Bramanernes Sprog. Kundſkaben i de Aſiatiſke Sprog brugte han i ſær til at forklare hine Dele i den gamle Hiſtorie, ſom endnu ikke havde noget fuldkommen Lys. Hvad for herlige Værker ere ikke hans Hiſtorier om **Ohrhonne** og Edeſſe og det græſke Herſkab i Bactriane. Hans mindre Skrifter ere ſiældene, og de Afhandlinger, ſom befindes i det Petersborgiſke Akademies Commentariis ere i faa Hænder. De ere i et koſtbar Værk ligeſom forſtukne, og hvem kan kiøbe 8 dyre Qvart-Bind, for at beſidde nogle Afhandlinger til ſin beſynderlige Nytte. Derfor er nærværende Samling bleven foranſtaltet og man haaber dermed at have giort Litteraturen en vigtig Tieneſte. Den indbefatter kun de Skrifter, ſom angaaer Oldſagerne, hvis Titler ere følgende: I.) De venere Cnidia in Crypta conchyliata horti imperatorii ad aulam æſtivam & in duobus nummis Cnidiis. II.) Nummi duo Ptolomæi Lagidæ explicati. III.) Numus Æginenſis explicatus. IV.) Numi decem Erythræorum in Jonia illuſtrati. V.) Numus Gyrtones, urbis Theſſaliæ illuſtratus. VI.) De origine & priſcis ſedibus Schytarum. VII.) De Schythiæ Situ, qvalis fuit ſub ætatem Herodoti. VIII.) De Muro Caucaſeo. IX.) De Cimmeriis. X.) Chronologia Schytica vetus. XI.) Memoriæ Schyticæ ad Alexandrum M. XII.) Converſiones rerum Schyticarum tem-

temporibus Mithridatis M. & paulo poſt Mithridatem. XIII.) Faſti Achaici. XIV.) Faſti Achaici illuſtrati. XV.) De Varægis. XVI.) Vertus inſcriptio Pruſſica. XVII.) De Inſcriptionibus Judæorum Græcis & Latinis. XVIII.) De Numis Romanis in Agro Pruſſico repertis. XIX.) De Theophraſti Delii Præſidis Monumento. XX.) De Numo Rhodio in agro Sambienſi reperto. XXI.) De fontibus Eruditionis & Sapientiæ græcæ. XXII.) De Numo Muſei Imperatorii Amideno. XXIII.) De duobus Diademadibus in Muſeo Imperatorio. Fortalen beſtaaer af 3 Ark, og indbefatter deels Forfatterens Levnets-Beſkrivelſe, deels en udførlig Efterretning om hans Skrifter. Indgangen giver os nogle Betragtninger over Videnſkabernes nærværende Tilſtand i ſær Kritikens i Tydſkland. Det hedder iblandt andet: Qvid prius qverar, mi Flœgeli? (til denne Mand er Fortalen ſtilet) ipſarumne Litterarum vicem, qvarum Flos exſtingvitur ſenſim in Patria noſtra, hominum animis ad ineptias translatis, nec paucis feritate eorum, qvi Critici dici haberiqve cupiunt, ab egregiis ſacinoribus deterritis, immo recto judicio de viri eruditi Nomine & Profeſſione corrupto? An virorum doctorum conditionem, qvorum ingeniis hic honor habetur, vigiliis hæc præmia rependuntur, ut impune ab infima Populi fæce irrideantur, ut cuicunqve liceat ex umbra & angulis eos maledictis petere atqve conviciis contaminare? An deniqve ipſius dulciſſimæ Patriæ ſortem, qvæ tot præclara majorum noſtrorum Inſtituta & Conſilia ſapientiſſima aliorum malevolentia, aliorum Stupore cuerti & impediri ſentiat, jamqve fugam meditari animadvertat litteras, antea qvæ lætiſſime efflorescere videbantur, ad alias regiones, ubi ſe liberaliores ingenuosqve Cultores habituras eſſe ſperant? &c.

Leipzig. Einzeln Gedichte, erſte Sammlung, dem Herrn Canonicus Gleim gewiedmet. 384 S. i 8vo. Hr. Joh. Benjamin Michaelis i Leipzig er deres Forfatter. Hans Muſa er en Veninde og Lærerinde af Moralen, ſom den prædiker med Eftertryk og et ædelt Sprog. Den har desuden og den Gave at fortælle med en ſær lykkelig Lethed og en underholdende Lune. Samlingen begynder med Walmir

und

und Gertraud eller man kan es ja probiren, en Operette i 3 Optoge, hvilken i sær maa behage formedelst det Wunderbare, Digteren har lagt i samme. Hr. M. har vovet et Forsøg, at overdrage den rørende Comoedie i det lyriske Drama, og han har haft sær Lykke til de Romantiske Opdagelser. Hvem skulde ikke Turban fornøye med sin Lystighed? og Arierne hvor behagelige? Hvor efter følger, je unnatürlicher, je besser, en comisk Opera i 3 Optoge. Moro's Indfald vil i sær behage. Mon han vel har Ret i følgende Vers:

Ein Schwur vor Alters war
Ein wichtig Ding und rar!
Ein Schwur bey Bart und Flur
War das ein grosser Schwur!
Denn alles war Gewissen
Vom Kopfe bis zum Füssen.
Allein wie stets zulezt?
Zogs auch sich ein, und sezt
Sich unterm Halsbundknopf,
Jezt schwur man bey dem Kopf!
Doch blieb da liebe Schwören
So zimlich noch bey Ehren.
Drauch zog sichs in den Bauch,
Drum war die Seele brauch
Jezt schwören groß und klein.
Der Richter sieht es ein,
Sezt auf den Schwur Gebühren
Und lebt nunmehr von Schwüren.

Iblandt de følgende udmærker sig Rede bey der Richtung des Leipziger Schauspiel-Hauses, hvor i han meget vel har troffen den Tone, der anstaaer en Tommermand, som denne Tale bliver lagt i Munden. I de 3 Fortælninger, som Forfatteren kalder Phænomenogie, ere skionne Steder. Herefter følge Satyrer, og derudi synes Forfatteren at kunne forhverve sig en anseelig Rang iblandt tydske Digtere. Den bedste synes die Kindezucht:

Wie lange seufzen wir, daß Jahr für Jahr auf Erden,
Die Laster mächtiger, die Sitten schlechter werden?
Beglanzt ein andrer Mond der Vorwelt keutsche Nacht
Als der, in dessen Glanz die Dirne griler lacht?

Fand

Fand nicht der Morgenſtern, von heilgen Dank entzündet,
Den Vater auf den Knien, der dich beym Spieltiſch findet?
Und ſcheint die Sonne nicht auf deines Schwurs Betrug,
Die einſt die Hand beſchien, in die dein Vater ſchlug?
Die Zeit hat keine Schuld! — Die Kinderzucht erwogen,
Und die Verwundrung flieht! — Der Vater ſchlecht erzogen
Er zog noch ſchlechter uns: ſchon ſind wir über ihn,
Was ſoll erſt unſer Kind, was unſer Enkel ziehn? o. ſ. v.

De tvende følgende moralſke Breve giør Forfatteren Ære, og i Sinddigterne herſker satyriſk Vid. Det første fører denne Overſkrift: Allgemeine Grabſchrift deutſcher Dichter:

Auch er blieb unbelohnt. — Ein kurzes Lobgedicht.
Doch Nachwelt haſt du dies geleſen,
Und zweifelt noch, ob er ein groſſer Mann geweſen,
So kennſt du Deutſchland nicht.

Nok et, ſom bær Titel af Kalender prophezeyung:

Ein Kind in dieſem Mond gebohren
Macht ſein Fortun ſo gut es kann,
Als Schelm wird er ein groſſer Mann,
Als Redlicher verliehrt er beyde Ohren.
Ihr ſprecht: Das Ding iſt wunderbar!
Mir nicht! — Denn hats gleich kein Kalender,
So paßts doch über tauſend Jahr
Auf alle Länder.

Riga og Mietau. Joh. Georg. Schenkbechers, Arzt bey der Ruſſiſchen Armee, Bericht von der Peruvianiſchen, nebſt einem Anhange von dem innerlichen Gebrauche des Schierlings Bilſenkraûts, und Muchskoppen Extracts. 1769. 174 S. i 8vo. Feber-Barken har for længe siden overvunden al Modsigelse og viist sin helbredende Virkning, ey alleneste i Feber, men og i mange andre vanskelige Sygdomme. Imidlertid bliver det dog altid nyttigt, at habile Læger giøre deres Erfaringer derom bekiendte.

Frankfurt og Leipzig. Die Handlung von Holland, oder Abriß von der Holländiſchen Handlung in den vier Theilen der Welt. 1770. 8vo. Hr. Luzacs Bog om den Hollandſke Handel fortiente en Oversættelse og denne har den hermed bekommet.

No. 17.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 25de April 1771.

Kiøbenhavn. Første Anhang til den accentuerede Grammatica angaaende Indretningen i et Orthographisk Ord-Regiſter, hvoraf en Prøve følger bag efter. 1769. Trykt med det Kongel. Wayſenhuſes Skrifter ved G. G. Salikath. — Den Nøyagtighed, den fine Skarpſindighed, det ſkarpe Gehør, hvormed Hr. Høysgaard har udmærket og udpønſet vor Danſke Sprogs Natur og Genie, er allerede længe ſiden nokſom berømt og beundret. Man kan over Hovedet giøre ſig Begreb om to Slags Grammatiker i et Sprog. Det eene er ſkikket og indrettet alene til Brug for dem, ſom ville kun lære til fornøden Brug at ſkrive og tale et Sprog, ſom det i Almindelighed ſkrives og tales rigtig. Det andet Slags er ſkikket og indrettet til Brug og Anviisning for dem, ſom ville lære at kiende et Sprogs Natur og Genie fra Grunden af, ſom Sprogmeſtere, der har det ſaaledes i deres Magt, at de ey alene forſtaae det ſelv fra Grunden af, men kan endog derudi give andre den for dem derudi fornødne Kundſkab. At jo det ſidſte Slags maa indbefatte mere fine og ſkarpſindige Underſøgninger over Sprogenes naturlige Beſkaffenhed, da det rigtige og urigtige derudi kan ey ofte uden de fineſte Bemærkninger ſættes ud fra hinanden og rigtig bedømmes, det er vel noget ingen tviler om. Deriblandt maa naturligviis forekomme ſaadanne ſom kan anſees for Curioſiteter, der ey ere nødvendige at

vide for dem, der blot ville lære et Sprog til fornøden dag-lig Brug. Men ſaa længe de dog ſigter til at beſtemme nogen Rigtighed eller Urigtighed i Sproget, og indbefatter Grunden til det, ſom i Sproget dog bør vides, endogſaa af dem, der ville lære det kun til Fornødenhed, ſaa bør og kan de med ingen Grund anſees for unyttige, og vi kan ikke nægte Forfatteren vort Bifald paa det, han her erindrer paa den allerførſte Side, „at enhvers Fæderne-Sprog har noget i „ſig, ſom er hans Betragtning værd. Thi er det vel mere „angelegent at vide, hvordan en Flue er ſkabt, end med „nogenledes god Forſtand og Indſigt at kiende, hvorledes „den Eyne, David kalder ſin Ære, yttrer ſig i ſine dag-„lige Virkninger, og hvorledes de ſamme ere beſkafne? Det „er vel ſaa, at et Land kan have mange Fordeele af ſit „Sprog uden at kiende det ſaa grant. Dog er det ikke en „blot Curioſitet at kiende det efter Konſten. Men lad det „hedde en Curioſitet; ſaa er denne dog nok ſaa god ſom man-„ge andre. Desuden, naar en efter given Leylighed end-„ten vil eller maa viſe Sprogfeyl, er det ikke da bedre, at „kunne foreſtille Sagen ret, end at giøre ſig latterlig ved „at tale galt derom?" Hr. Høysgaards accentuerede Grammatica henhøre til de førſte Slags, ſom man kan kalde de grundlærde Grammatiker, og han har med denne Anmærkning villet forſvare de Curioſiteter, den indbefatter, imod den Indvending mod deres Nytte, ſom hans Antagoniſt har giort, hvilken her vel ikke udtrykkelig nævnes, men bliver nok uden Tvil den ſamme, ſom i No. 1. og 2. 1769. af den ſaa kaldte Kritiſke Journal har recenſeret dette hans førſte Anhang til den accentuerede Grammatica. Journaliſtens Recenſion maa derfor nødvendig her komme i nogen Betragtning tilligemed, om vi ellers ſkal kunne meddeele vore Læſere noget fuldſtændigt Begreb om Skriftets Indhold, der egentlig og for en ſtor Deel kan anſees ſom en grammatikalſk Strid. — Skriftet har 3de ſmaa Afdeelinger. Den førſte handler om Ordenes Materie. Denne er endten den egentlige eller uegentlige. Til den egentlige henhører A) Bogſtaverne B) de ordforſkiællende Aandepasninger, hvilke ere a) Aandelave 1) ſtanſende eller ſtødende, ſaaſom á i Tåget ágeren, 2) dobbelt ſaaſom â i Tâg (imperat. af Tage), 3) Kortjævn ſaaſom ă i Tăg, Făg,

Fåg, Såg. 4) Langjævne saasom a i Tågene. b) Tidslængde, som betragtes endten α) absolute for Vocalens egen Tid, der endten er 1) korttoned som á og à 2) langtoned som â og a, eller β) respective imellem Stavelser, der da 1) med Ophold hedder lange som à, á, â, a, 2) uden Ophold hedder korte som a i ågent. Til den uegentlige Materie henfører han de høye og lave Toner efter Behag og de haarde og milde Aandepasninger, som han kalder dem. Hr. H. paastaaer, at Byrn, som har lært at stave kan paa nogle faa Minuter lære at kiende Aandelavene fra hverandre, og at læse efter Accenter alt det, som de forstaaer ikke et Ord af. Vi kan heller ikke derved indsee den allermindste Vanskelighed og Nytten maa strax falde enhver tydelig i Øynene. Tonen vil Forfatteren ikke have henregnet til den egentlige Materie. Den er, siger han, hvad Maaden og Graderne angaaer, ikkun noget vilkaarligt og foranderligt, som hverken gior det ringeste til Ordets sædvanlige Bemærkelse, ey heller forandrer noget i dets bestandige Materie. Bogstaverne ere, som man veed, endten Vocaler eller Consonanterne. De første betragter han deels som hviskende, deels som klarlydende. Af den blotte Benævnelse og uden videre Eftertanke fatter man læt, at han ikke anseer de første, som dem, der kan udtales uden al Lyd og Tone, og naar han kalder de sidste klarlydende, formoder man vel, at han forstaaer ved de første sagtlydende; thi Hviften er en sagte Lyd. Man fatter lættelig, at han hermed ikke gior nogen væsentlig Forskiæl som paa 2 Slags adskillige Vocaler, men enhver Vocal, naar den udtales med en vis Grad af en klar og høyere Lyd og Tone, kalder han klarlydende, og forklarer sig selv tydelig nok saaledes derover. „ De hviskende Vocaler, (siger han) er „ saa at sige ligesom Rendingen i den klarlydende, da To„ nen egentlig forstaaet (og derved forstaaer han den klare „ Lyd) er Isletten, eller den hviskende er Manden og To„ nen Karreten.“ Han føyer til, „ Tonen hører ikke til „ Sproget, uden for at giøre det lydeligt og hørligt. Den „ har ogsaa, saavidt den hører til Passionernes Sprog hos „ alle Folk, mange Grader og Forandringer, alle vilkaar„ lige og ubestemte til Ordene, hvorimod hver Vocals eget „ Væsen, som ligger i dens Hvisken, baade i sig selv er fast

„ og forandres aldrig, ſaa ogſaa hører til viſſe Ord.“ Denne fine Bemærkning, ſom underſkiller ganſke rigtig det væſentlige og tilfældelige ved en Vocal, om den end ikke havde Hensigt til nogen beſynderlig Nytte, og maatte anſees for en blot og bar Curioſitet, tiener dog til et Beviis paa ſin Forfatters Skarpſindighed, og hvem kan nægte ham den Sandhed, at naar man endelig vil eller ſkal ſkrive om Ting, det er da altid bedre at ſkrive ret end galt derom, endogſaa i de mindſte Punctilier? Paa et andet Sted S. II. foreſtiller han endnu mere tydelig, den Forſkiæl man bør giøre mellem Vocal og Tone. „Enhver klarlydende Vocal er en „ Tone lige godt hvad for en, og enhver mundtlig reen Tone „ er en Vocal, hvad for en man vil. Men endda er Vocal „ og Tone ikke Eet. Thi en Vocal kan hviſkes ud, og da „ være Tonen foruden. Men ingen mundtlig reen lydende „ Tone er muelig uden at være nogen Slags Vocal tillige. „ Lydelig og reen kan da ingen Vocal nævnes uden Tone, egentlig ſaa kaldet. Havde Naturen formeent os at hviſke, „ og der hverken havde været mere end en eeneſte muſikaliſk „ Tone muelig, ey heller flere end en eeneſte Vocal-Lyd for „ Ex. A. da kunde ingen menneſkelig Forſtand have kiendt „ Tone og Vocal fra hinanden, eller vidſt at de vare to „ Slags Ting. Enhver vilde have holdt dem for eet og „ det ſamme og for noget Enkelt. Saa nøye ere de foreenede „ til Eet, hver Gang en Vocal lydelig bliver nævnet. Men „ ſaadan, ſom Naturen nu er, veed enhver eller læt „ kan tænke ſig til, at Tonen er Eet, og Vocal noget andet. „ Thi en Melodie kan jo have mange Toner fra en Octav „ til en anden over eller under, og man kan ſiunge enhver „ Melodie med en eeneſte Vocal, man kan og i en eeneſte „ Tone nævne alle Vocalerne en efter en anden. Som „ Tonen da kan forandres imens Vocalen ſtaaer faſt og „ Tonen kan ſtaae faſt imens der giøres Forandring med „ Vocalerne; ſaa forſtaaer det ſig ſelv, at Tone og Vocal „ er ikke en og ſamme Ting, men at de ere tvende Slags, „ indbyrdes forſkiællige, ſkiøndt ſamlede, Luftens Modifi„ cationer, ſom Øret er ſkabt til at mærke. Dermed ſigtes „ kun til at viſe Maaden, hvorefter enhver kan lære ſig „ ſelv at kiende Forſkiæl imellem alle de Modificationer ſom „ en Vocal, eller Luften ved en Vocals Udførelſe kan tage „ imod.“

„ imod.“ Man seer af det anførte, at han ansætter enhver Vocals væsentlige Egenskab og Characteer, i den faste og bestandige Hvisken, eller den sagte Lyd, hvormed den altid maa udtales. **Tonen** derimod, eller den **klare Lyd**, er som det Vehiculum, hvorpaa en Vocal udføres, for at falde klar og lydelig i Øret, og er intet andet en vis Luftens Modification, som ved enhver Vocals Udtale kan være forandelig og forskiællig. Lader os nu derimod høre, hvor og hvorvidt det nogensteds kan have Hiem, hvad hans Antagonist i Journalistens Person har erindret derimod: „ Maaskee „ vi forstaae ikke Forfatteren ret, men saaledes som vi for„ staae ham, synes os den Forskiæl han sætter imellem hvi„ skende og klarlydende Vocaler, ikke at have meget paa sig, „ og at giøre Sagen uden Fornsdenhed vanskelig. Uden „ Lyd kan dog ingen Vocal udføres, saa længe den skal hø„ res, endog blot af den Talende eller Hviskende selv. Vil „ man ikke kalde denne Lyd Tone, fordi den er ikke stærk nok „ til at fornemmes af andre, saa kan der dog ingen For„ skiæl være imellem en hviskende Vocals Lyd og en klarly„ dende Vocals Tone uden i Grader, og denne Forskiællig„ hed veed vi ikke, om den fortiener at komme i Betragt„ ning; allerhelst da den samme Forandring, skiøndt ved „ den hviskende Vocal mindre kiendelig, foregaaer i Tale„ Organerne ved at udhvise en Vocal som ved at udtone „ den. Vi seer derfor heller ikke, at det sædvanlige Begreb, „ man giver os om Vocaler og Consonanter behøver nogen „ Rettelse i denne Henseende.“ Denne sidste Anmærkning sigter kun til en Forandring som Hr. **Høysgaard** vilde have giort ved Talemaaderne i disse Begreb. Man pleyer sige, at en **Vocal lyder af sig selv**, men **Consonanten** ikke. „ Vil man, siger han tale efter Tingens Natur, da maa „ siges at Forskiællen bliver denne, at **Vocalens Væsen** „ **er beqvemt til at tage mod Tonen, som giør den** „ **lydende; men ingen Consonant er skikket dertil,** „ **uden ved Hiælp af en optoned Vocal.**“ For at tale upartieskt da kan uden Tvil disse Talemaader komme ud paa eet. Kan man ikke ogsaa nok sige, at den Ting lyder, som kan modtage Lyd? Ja hvad er i sig selv en Vocal (vi tale nu ikke om dens Characterer, saasom de Figurer a og u) andet end en Lyd, sagtere og hviskende eller klarere og høyere?

Og hvad andet mere naturligt kan man sige om en Lyd, end at den lyder? Det er derimod en fiin og tillige, saavidt vi skiønne, rigtig Bemærkning, at J og U i Stavelse med nogen anden Vocal eve intet andet, end nogle dumt hvislende Consonanter, hvoraf følger, at de saa kaldte Diphtonger ere ikke til og har aldrig været muelige i noget mundtlig Sprog. Dog vil han just ikke have Navnet afskaffet, da man dermed kan giøre Forskiæl paa skrevne Stavelser. Men han meener kun, at de Unge bør endogsaa vænnes til rigtige Begreb om saadanne Smaating. Ogsaa den Bemærkning er rigtig, at man kan have flere mundtlige Vocaler i Sprogene end skriftlige, og at man ikke kan slutte sig til Tallet paa de betegnede Ting, af Tallet paa Tegnene, da der med en skreven Vocal kan betegnes forskiellige Lyd. Hvad andet han her i denne Afdeeling erindrer, sigter til en nøyere Forklaring over den i Begyndelsen anførte Tabel, som forestiller Ordenes egentlige Materie. Hvad han allersidst erindrer om Aandelavene er i vore Tanker uden Medsigelse.

„ Aandelavene ere Ordbestemmende og Ordforskiællende
„ Mærker, og at savne dem paa deres sædvanlige Sted i
„ mundtlige Ord er at savne Bogstave. Følgelig er skrevet
„ Dansk uden Accenter et Slags Abbreviaturskrift. Dog
„ vil dette ikke sige, at Accenterne ere uforbigiængelig nød-
„ vendige; thi vi maa jo savne dem herefter ligesom hidtil-
„ dags; og vi kunde endog begynde at efterabe Chineserne,
„ i hvis Skrift ingen Bogstav findes. Men Spørsmaalet
„ bliver kun, om de burde savnes i Grammatiker og Glose-
„ bøger, da Fremmede vise saa stor Omhyggelighed i deres
„ Grammatiker for at lære andre deres Sprogs rette Læs-
„ ning, hvilken dog er meget lættere at lære end vores?
„ Skal Ortographien agtes for noget, er det i mangfoldige
„ Tilfælde nyttigt at forstaae sig paa Accentuationen, om
„ man end aldrig vilde bruge den. Desuden kan den In-
„ formator, som forstaaer at accentuere, lære Fremmede vort
„ Sprogs rette Pronunciation ti gange snarere end andre."

— Den anden Afdeeling handler om Vocalernes ustadige Læsning. Denne bestaaer derudi, at de læses snart med deres egen almindelige og sædvanlige Lyd, snart med en anden Vocals Lyd som han kalder fremmed. Han bemærker da 1) at A, Aa, og E altid læses med deres egen Lyd, kun

at

at Æ i Alphabetet ikke nævnes med sin egen Lyd, som det læses med, men som A-e og det erklæres her rigtig for en Urigtighed: 2) at ö om den var i Brug hos os, og altid skulde læses med sin egen Lyd, som i Hør, Tøeveyer, men nu bruges ø i Stedet derfor, som altsaa læses med en fremmed Lyd, hvortil vort Sprog mangler et Tegn, saa længe det ikke vil antage ö: 3) at alle Vocalerne i retskrevne Ord læses med deres egen Lyd a) i Aabne Stavelser d. e. som endes paa en Vocal, b) i langtonede endten aabne eller lukte Stavelser: 4) at Vocalerne e, i, o, u, y, ø i lukte og korttonede Stavelser læses snart med deres egen, snart med en fremmed Lyd. Af de anførte Exempler ville vi kun bemærke et for hver Vocal for Ex. 1) E. læses i Fred med sin egen, i med, med en fremmed Lyd som æ: 2) I læses i Skib med sin egen, i Spid, Ribs som e med en fremmed Lyd: 3) O læses i Hob med sin egen, i Konge med en fremmed som aa, dog meest efter den Kiøbenhavnske Affectation: 4) U læses i Hud med sin egen, i Bugt, Flugt, Frugt med en fremmed som O: 5) Y med sin egen i Byg, med en fremmed i dygtig som ø: 6) Ø med sin egen i Før (stor stærk,) med en fremmed i Hør, Smør, som ö. Hvem kan nægte, at jo disse Bemærkninger ere ligesaa nyttige, som rigtige og skarpsindige. At ville nægte Nytten af disse Pronunciations-Bemærkninger eller Regler, om man saa hellere vil kalde dem, fordi den fremmede som vil lære at tale vort Sprog, kan bedst lære Udtalen ved at høre Sproget tales af dem, som tale det bedst og ved mundtlig Underviisning, var jo det samme, som at ville nægte Nytten af alle Pronuntiations-Regler i de bedste Engelske og Franske Grammatiker, og hvo veed ikke, at man deraf med Nytte og i en langt større Hast kan lære de almindeligste Pronunciationer, end man nogensinde skulde lære dem ved den blotte Omgang, lad være der ere de Ting som maa og bedst kan læres ved den alene. Vi kan derfor ikke nokſom forundre os over Forf. Antagoniſt, der besværer ham og sine Læsere med en Anmærkning, som saa rigtig og vidtløftig den ellers er, aldrig kan vedkomme Forfatteren eller rører hans Sag det allermindste an. Men den er tillige i vore Tanker alt for mærkværdig for ikke at høres med nogle faa af os indstrøede Bemærkninger. „ Disse Regler tilligemed deres Anmærkninger ere, ligesom

„ alt hvad Hr. H. har skrevet over Sproget, Frugten af en
„ ved et philosophisk Genie og mange Aars Flid understøttet
„ Eftertanke over Sprogets Natur og Beskaffenhed, og
„ som philosophiske Speculationer agte vi dem høyt. Al-
„ drig har nogen saaledes opløst vor Sprog i sine første og
„ fineste Bestand-Deele, som Hr. H. (NB. Skulde det
„ ikke være for meget sagt for at nægte deres Nytte? Rig-
„ tige Regler og Bemærkninger om Pronunciationen i et
„ Spreg, med hvad Ret kan de kaldes philosophisk Spe-
„ culationer, uden maaskee fordi de ikke ere ligesaa feylag-
„ tige, som i —— ——?) Men naar man spørger os, hvad
„ Nytte vi troe, at disse og deslige fine Bemærkninger kun-
„ ne giøre dem, som alene ville lære Sprogets rette Læs-
„ ning og Skrivning; saa tør vi næppe sige vor Meening
„ af Frygt for den haarde Dom, Forfatteren vil lade gaae
„ over os. Men dette maa ikke hiælpe. (Mærk! Anta-
„ gonisten tager Mod til sig. Vi maa da vente noget vig-
„ tige.) Vocalernes Læsning er ustadig i alle levende Sprog,
„ og hører ikke op at være det, førend Sproget hører op at
„ tales eller døer; og denne Ustadighed er ingen Feyl. (NB.
„ Det har Forfatteren heller ikke sagt, men kun en Mangel,
„ og det kan ikke nægtes ham. Ingen, siger han, tager Feyl
„ af Læsningen af A, fordi den altid læses med een og den-
„ ne sin egen Lyd. Vi føye til, at det gaaer med Voca-
„ lernes dobbelt Lyd i den Fald, som med tvetydige Ord i
„ Sprog for Ex. Lupus en Fisk og en Ulv. Deres Brug i
„ Sprogene regner man ikke for en Feyl, men Lupus, naar
„ det betegner en vis Fisk, staaer dog i Mangel af et egent-
„ lig Ord dertil, og havde man det, saa skulde Lupus aldrig
„ komme i den Situation i en Tale, at Meeningen bliver
„ uvis og vankende, som ofte skeer formedelst Ordenes Tve-
„ tydighed.) Den som vil tale Sproget, bør vide Vocaler-
„ nes rette Læsning i ethvert Ord, og den lærer han ved
„ at høre Sproget tales af dem, som tale det bedst. (Men
„ man lærer det jo og med stor Fordeel og Nytte ved gram-
„ matikalske Bemærkinger, som alle Grammatiker ikke for-
„ giæves indbefatter.) Den mundtlige Underviisning giør
„ her mere Nytte, end den dybsindigste Sproglære. (NB.
„ Er det den blotte daglig Omgang, han meener, da giør
„ den sin store Nytte og Sproglæren sin. Men meener han

„ en

„ en Sprogmesters mundtlige Underviisning, hvad er da
„ den andet end en Sproglære, og han andet, end en Sprog-
„ lærer, der maa giøre ligesaadanne Bemærkninger for sin
„ Lærling, som dem, her handles om.) Den som ikke vil tale
„ Sproget men alene læse dets Skrifter, hvortil behøver
„ han at kiende saa nøye Vocalernes rette Læsning. Vi
„ læse og forstaae Romernes og Grækernes Skrifter uden at
„ vide deres Vocalers rette Læsning, og hvad skader det os.
„ Saa troe vi heller ikke, det skader de Fremmede som ville
„ lære vort Sprog. (NB. Det maa da nu ikke betyde mere
„ end blot at læse dets Skrifter) om de ikke saa nøye vide
„ vore Vocalers rette Læsning. (Godt nok, men hvad kom-
„ me det Forfatteren ved, som har kun bemærket den til de-
„ res Tieneste, som ville vide den?) og vi vilde beklage dem,
„ om de først skulde lære dem af de her givne Regler? (En
„ Regel er en Regel, endten den maa læres ved mundtlig
„ eller skriftlig eller daglig Omgangs Underviisning.) Men
„ derfor erklærer vi ikke Forfatterens Underspgninger i dette
„ Stykke for overflødige eller unyttige. At udgrunde Spro-
„ get, saavidt det lader sig giøre, er altid en værdig Sys-
„ sel for et philosophisk Hoved og leder til mange for den
„ Menneskelige Forstand frugtbare Slutninger. (Hvad
„ er da nu alt det Antagonisten hidindtil har vildet sige?)"
Af samme Beskaffenhed vil man befinde det at være, som Antagonisten ligeledes erindrer om den daglige Omgangs og anden mundtlig Underviisning i Henseende til **Accentuer-ringen**, om hvilken Hr H. handler i den tredie Afdeeling, hvor han viser, hvorvidt han holder den for tilstrækkelig i en Glosebog: Han forsvarer altsaa her sine 4re Accenter, som han har brugt til at betegne de 4 Aandelave i Tåg, Tåget, Tåge, Tåg, o. a. fl. og det forneimmelig imod sin Antagonist, der har bebreydet ham, at disse hans derom givne Regler, end hvilke dog intet i Verden kan være mere tydelig, **mere fordunklede end opklarede Sagen.** Han har tillige viist i tilføyede Anmærkninger, at man hverken med dobbelte Consonanter eller Vocaler ligesaa vel kan betegne Aandelavene, som med Accenterne: og anført de derved forfaldende Ulemligheder. Imod disse Forfatterens Regler sætter Antagonisten den mundtlige Underviisning, ligesom oven til. En sælsom Modsættelse, da enhver Erindring og An-

mærkning ved mundtlig Underviisning bliver en Regel! Men endnu mere ſælſom er det han føyer til, „ at de, ſom ikke „ kunne have denne, bør lade ſig nøye med ſaa megen Ret„ læsning, at de kunne forſtaae vore Skrifter, og dertil „ bør de kunne komme uden Accenternes Hiælp.“ Hvem er da den, hvis Befaling de her har at adlyde? Og hvad om de nu fik Lyſt til, ogſaa at lære ſaa megen Retlæsning, ſom Forfatterens Regler, eller nogen efter deres Anviisning kan give dem? maatte de da ikke uden at ſpørge Forfatterens Antagoniſt om Tilladelſe? — Herefter følger tilſidſt en Prøve af et orthographiſk Ord Regiſter, der ikke ſtrækker ſig videre end til nogle Gloſer af det Bogſtav A, hvis Antal indtager her næſten fire Blade. Han har dermed haft til Henſigt at faſtſætte deres Retſkrivning ſaa vel med Bogſtaver, ſom Accenter, der beſtemme deres rette Læsning og Udtale. Regiſteret er geleydet med ſmaa orthographiſke Anmærkninger, og Skriftet beſluttes med diſſe Ord: „ Saa„ vidt til en Prøve og nok for en Gang til at ſætte den al„ vidende Critik i friſk Arbeyde, at den ey ſkal blive ruſten „ og derover tabe ſin Skarphed.“ Det er da den Grammatikaliſke Strid, hvortil nærværende Skrift henſigter og ſom det tildeels igien paa nye har opvakt. Vi har ingen videre Deel taget derudi, uden for ſaavidt vi ſom Recenſentere burde give vore Læſere et fuldſtændigt Begreb derom, og foreſtille ſaavel Forfatterens Underſøgninger i deres Skarpſindighed, ſom hans Antagoniſters Indvendinger i deres Grundighed.

Paris. A nouveaux Voyages aux Indes Orientales, contenant une Rélation des differens Peuples, qui habitent les environs du grand fleuve Saint Louis, appelle vulgairement le Miſſiſſippi, leur Religion, leur gouvernement, leurs meurs, leurs guerres & leur commerces, par Mr. Boſſu, Capitaine dans les Troupes de la Marine. Tom. I. 244 S. Tom. II. 264 S. i 8vo. Fortælningen er udført i Breve, ſom imellem 1750. 1762. ere ſtilede til Marqvis de Eſtrade. 1) Om Øen St. Dominico, hvor Forf. henter Morbi Gallici Udſpring fra Indianerne, ſom af Spanierne bleve tvungne til at arbeyde i Bergværkerne i en lang vedholdende Tid, uden at drage friſk

Luft.

Luft. 2) Om Loviſiana ellers kaldet Florida. Beſkrivningen over Freden, ſom de Vilde giorde med de Franſke, er beſynderlig. 3) Om Oumas en Amerikaniſk Nation tilligemed Matchez Sammenſværing mod de Franſke i Aaret 1729. 4) Om de la Selles Mord i Aaret 1687. 5) Akankas, et Folk, ſom elſker Dands over alle Ting. 6. 7.) Forſkiællige Betragtninger over de Vilde s Sæder og Indſigter. Iligemaade ere de følgende Breve af megen adſkillig Indhold, for Ex. om de til Canada fundne 7 Elephant-Skeleter, om de Reyſer ſom Forfatteren har foretaget ſig, hans Farer og Skiæbner, om Abibamons, Chactos, og andre Nationers Sæder, om Commandeur Dourour Mord i Aaret 1757. Tilſidſt beſkriver han Urterne, Dyrene, og andre Deele af diſſe Landes naturlige Hiſtorie, og handler om Amerika's Beſætning med Folk o. ſ. v. Han troer, at Tartarerne først har beſat Amerika, og befinder ſtor Lighed imellem Amerikanernes og de gamle Schyters Tænkemaade og Sæder. De afvexlende Hiſtorier og nye Efterretninger forſkaffer en ſær behagelig og underholdende Læsning.

Bouillon. Abrégé de la vie & du Syſteme de Gaſſendi, par M. de Cambural. 1770. Hr. de C. har troet, at han giorde den lærde Verden en behagelig Tieneſte, ved at bringe P. Bourgerets vidtløftige Værk i et kort Begreb, og leverte mere en Hiſtorie om den berømmelige Gaſſendi Tanker, end om hans Liv og Levnet. Gaſſendi blev født 1592. til Chanterſier en Landsbye ved Digne i Provence. Han var endnu ikke 16 Aar gammel, da han til Digne, hvor han havde lagt Grunden i Videnſkaberne, blev Lærer i Veltalenheden. Denne Cirkel var ham for ænge. Han gik til Aix, hvor han opofrede ſig til Theologien, og ſom man fandt ham duelig til at beklæde begge de ledige Læreſtoele i Philoſophien og Theologien, antog han den første. At han nogen Tid har været henrykket af Aſtrologiens Drømmeværk, ſom havde giort hele Europa forrykt, ſeer man af hans Breve, hvor i han ſkammer ſig derved. Siden blev han den ſtærkeſte Modſtander af denne Overtroe. Hans Beſkæftelſer vare Anatomien, Moralen, Geometrien og Aſtronomien. Over den Comet 1618. udgav han ſine Bemærkninger. Fire Aar dereſter nedlagde han paa ſine Venners Raad ſit Embede, efter-

at

at han allerede havde giort Begyndelſen til at erklære ſig imod Ariſtoteles. Herpaa giorde han til Grenoble ſine Exercitationes paradoxicas bekiendte, hvorved han tilbragte den herſkende Skole-Philoſophie det farligſte Stød. Derpaa forføyede han ſig til Paris og reyſte med en Ven til Holland. Det Bekiendtſkab, han giorde med den habile Læge van Helmont til Brüſſel, foranledigede den Afhandling over det Spørsmaal: S'il eſt plus naturel a l'homme de ſe nourrir de viande, que de fruit? hvor i han ganſke omſtøder Aſtrologien og aabner nye philoſophiſke Udſigter. Til Paris, hvorhen han igien kom tilbage fra Holland giorde han nogle af ham anſtilte aſtronomiſke Bemærkninger bekiendte. Men i Beſynderlighed var han her beſkæftet med hans vigtige Værk over Epicurs Philoſophie. Imidlertid ſkrev han dog en Tractat om Børns Opdragelſe i Form af et Brev til Reneri, og en Bog til Forſvar for den Catholſke Religion og Lære. Han døde den 24de Octobr. 1655. Hans Lærebygning bliver af Forfatteren afſkildret i 6 Kapitler: 1) om Siælen: 2) om vore Ideers og Begrebers Oprindelſe: 3) om Epicurs Vellyſt: 4) om det tomme Rum: 5) om Anatomerne: 6) om Verdens Siæl, der forbinder og opliver alle dens Deele, og er ligeſom det Høyeſte Væſens Redſkab.

Berlin. Diſſertation ſur l'Amerique & les Américaines contre les recherches philoſophiques de M. de P. par Pernity Bibliothecaire de S. M. le Roi de Pruſſe. 1770. 12mo. De philoſophiſke Underſøgninger over Amerikanerne, imod hvilke denne Afhandling er ſtilet, har man tilforn anmældt paa en fordeelagtig Maade i lærde Efterretninger. Men efter at man har læſt denne Hr. Pernety's Prøvelſe, kalder man en god Deel af ſin Berømmelſe tilbage igien. Den Omſtendighed, at Hr. Pernety kiender Amerika af egen Erfaring og ſkriver ſom et øyenſynligt Vidne, forſkaffer ham Overvægt over Philoſophen. Pernety viſer Styk for Styk, at Philoſophen frembringer ſine ſkarpſindige Slutninger af lutter falſke Sætzer, og at America er et ganſke andet Land, end han foreſtiller det, at man maa giøre ſig langt andre og bedre Begreber om de oprindelige og nu værende Indbyggere af denne Verdens Deel, om Dyrene, om Væxterne, og om Jordens Frugtbarhed. Førend den

grun-

grusomme Pizarro's Ankomst i Peru var dette Rige overmaade blomstrende. Det indeholdte mange velbyggede Stæder og en stor Mængde flittige Indvaanere. Dette er aabenbart af Hr. Condamines Beretning, som er indrykket i Mémoires de l'Academie des Sciences af Aaret 1766. Han berømmer Peruanernes Færdighed i alle Konster. P. Touron bevidner det samme i hans Histoire de l'Amérique. De Ajalachiter ere hverken fattige, dumme eller vilde. De lever i Sælskab og dyrker deres frugtbare Land. De kiende og ære Dyden og besidde megen naturlig Forstand. Hvede og Byg kommer i Peru ikke vel fort. Forfatteren har i Gouverneurens Have, paa Den St. Catharina i Brasilien, seet Mandel-Træer fulde af Frugt. Vinen lykkes og vel. Climatet til Lima og i de fleste andre Egne er det angenemmeste i Verden, og man behøver kun lidet at opkratse Jorden med Ploven, som undertiden bestaaer alene af en krumbøyet Green, for hvilken ere spændte et Par Øxne, og saa giver den udstrøede Sæd Hundredfold. Ridder Rochefort giver det allerfordeelagtigste Begreb om denne De i hans Histoire naturelle & morale des Isles Antilles, hvilket Philosophen meget forringer.

Leipzig. Rede bey Eröffnung der Königl. Academie der Künste zu London, am 2ten Januario 1769., gehalten von den Præsidenten Herrn Joiva Reynolds. 2 Ark i 8vo. Denne Tale er ikke blot en Lovtale over Kongen, men Forfatteren viser sig og ved de foredragne Regler og indstrøede Anmærkninger som en Mand, der paa sin Reyse nøye har undersøgt og prøved hvad som var nyttigt og værdt at forkaste ved udenlandske Akademier. For det første forlanger han af de unge Lærlinger en blind Lydighed imod Konstens Regler. Dernæst erindrer han Directeurerne, at de ikke skulle foredrage Latheden og den glindsende Efterladenhed for den møysommelige Nøyagtighed hos deres Underhavende, og han anseer det for en Hovedfeyl ved alle Akademier, at Skolarerne aldrig nøye tegner efter den levende Modell, som de har for sig. Deres Tegning, siger han, ligner kun Modellen i Stillingen. De forandrer Gestalten efter deres egne flygtige og uvisse Ideer, som de har om det Skiønne. Forfatteren misbilliger dette meget, og

han

han troer at den Vane, at tegne det urigtig, ſom vi har for os, tilbringer og en forholdsmæſſig Vane, at tegne det urigtig, ſom vi indbilder os. Han viſer i Raphaels og Hannibal Caraccis Exempel, til hvad for en Fuldkommenhed den nøye Flid fører, troligen at afregne, hvad ſom egentligen tilhører Modellen.

Schwerin. Neue monatliche Beyträge zur Naturkunde. Erſtes Stück. April-Monat. 1770. 5 Ark i 8vo. Dette første Stykke af dette Maanedsſkrift indbefatter følgende 6 Artikler: 1) Einige Protogæa von Mecklenburgiſchen Gegenden. Forfatterne har laant dette Ord af Leibnitz, og derved ſkal forſtaaes de Natur-Forandringer, over hvilke Forfatteren har giort ſine Anmærkninger i Henſeende til det Mecklenburgiſke Land. Man finder ikke ſaa mange Spor i Mecklenburg af foregaaende Ødelæggelſer og voldſomme Overſvømmelſer, ſom i andre biergagtige Lande, men dog Kiendetegn nok til, at det tilforn har ſtaaet under Vand. Forf. ſeer ſaadanne, hvor han alene kaſter ſine Øyne hen. Grunden, hvorpaa Wismar ſtaaer, har uſtridigt været Hav. Man lader ham have Ret derudi, endſkiønt det endnu ikke er bleven tydeligt nok af Egnens Beſkrivning. Det ſtærkeſte Beviis, at Havet har bedækket Overfladen af Mecklenburg, ere de forſteenede Havdyr, ſom man efter hans Vidnesbyrd antræffer allevegne. 2) En poetiſk Omſkrivning af 38te og 39te Kap. i Jobs Bog. 3) Von der Erde und derſelben verſchiedenen Arten, hvilken Artikel indbefatter adſkillige til Huusholdningen henhørende Bemærkninger. 4) Anmerkungen über den auſſerordentlichen Winter des 1770ſten Jahres. Diſſe Anmærkninger grunder ſig meſtendeels paa blotte Formodninger. Man vil forklare Aarſagerne ſaa vel til den forrige Høſtes og første Vinters Lemfældighed, ſom den derpaa følgende hæftige Kulde. 5) Von Kachelöfen. 6) Von Federn.

Frankfurt. Juſtini Febronii JCti de Statu eccleſiæ & legitima poteſtate Romani Pontificis Liber ſingularis ad reuniendos diſſidentes in Religione Chriſtianos compoſitus. Tomus ſecundus, ulterioris Operis Vindicias continens. 3 Alph. 20 Ark i 4to. Denne anden Deel er lige-

ligesom et Forsvar for den første og en videre Udførelse af samme. Hvad for Bevægelse den lærde Domherre har foranlediget, som under det Navn Justinus Febronius frimodig opdager de Misbruge, som gaaer i Svang i hans Kirke og ved det Romerske Hof, er endog bleven bekiendtgiort i alle politiske Tidender. Paven har anvendt alle Kræfter for at undertrykke den for ham ulykkelige Bog, og forbødet den, saavidt hans Magt strækker sig. Men den værdige Forfatter har dog haft den Fornøyelse, at Republiken Venedig, som alle Tider har gaaet de Pavelige Indgreb i Møde med Aarvaagenhed og Mod, har fulgt hans angivne Grundsætzer, og at de andre Katholske Peintzer ligesaa lidet kan bevæges til at misbillige hans Foretagende. Meget mere har dette Værk haft frie Løb ey alene i heele Tydskland og de Østerrigske Stater, men og indtil Spanien og Portugall og er allevegne bleven optaget med stor Biefald. Imidlertid har en Mængde Skribentere, fornemmelig af Jesuiter-Ordenen paataget sig om ikke Sandhedens saa dog det Romerske Hofs Sag imod Febronius, og Universitetet til Cøln, som er i Jesuiternes Hænder, har ogsaa erklæret sig for den Romerske Biskops uafhængige overordentlige Magt.

Amsterdam. Origine des prémiers Societés des Peuples, des Sciences, des Arts & des idiomes anciens & modernes. 1770. i 8vo. Hr. Poinsinet af Sivry nævner sig Forfatter af dette Skrift, som man erklærer for en umoden Frugt af en frugtbar med Hukommelses Videnskab opfyldt Indbildning. Celterne og følgelig Franzoserne ere efter hans Paastand det ældste oprindelige Folk, hvorfra Hebræerne, Egypterne og med et Ord, alle Jordens Indvaanere ere udsprungne, Amerikanerne ikke undtagne, og følgelig er det Celtiske Stamme-Moderen for alle de andre. Paradiset skal have været i Spanien.

Göttingen. Musen Almanach für das Jahr 1770. 12mo. Først finder man den ordentlige Calender og til enhver Maaned er føyet et Kobber. Herpaa følger et Anhang af 188 S., som indbefatter forskiellige Digter. Nogle af dem har allerede været trykte og andre sees her for første Gang.

Gang. Man bebreyder Samleren, at han skal ikke have viist sig som en god Kunstdommer, da han iblandt gode Digter har formænget mange sær middelmaadige. Digter af Denis, Gleim og Klopstock geraade den til Ære, men de har og allerede tilforn været trykte. Iligemaade maa Kästners smaa Digter nødvendig finde Læserens Behag formedelst deres fine Vid og skalkagtige Spøg. Udgiveren beskylder Udgiveren af den Leipzigske Musen Almanach, hvoraf allerede det andet Oplag skal være færdig, for at have stiaalet fra ham.

Berlin. Prémiere Partie des Antiquites dans la Collection de Sa Majesté le Roi de Prusse a Sans Souci. 1769. For Elskere af Oldsager og Kunster maa dette med al Pragt udsmykkede Værk være sær behagelig. Denne første Samling indeholder 12 Kobber-Tavler, paa hvilke forestilles Homer, Solon, Socrates, Plato, Epicur, Hippocrates, Halicarnasseus, Cicero, Virgilius, Horatius, Seneca, og Keiser Marcus Aurelius. Hr. Krüger til Potsdam har forrettet Tegningen og Stikningen. Under ethvert Kobber staaer Kabinettet, hvorfra det er kommen i den Kongelige Samling.

Palermo. Gabrielis Lancelotti Siciliæ & objacentium Vet. Inscriptionum nova Collectio prolegomenis & notis illustrata. 1769. Fol. Man finder i dette vigtige Værk ganske nye af Indskrifterne og gamle Mynter dragne Undersøgninger om de forskiællige Mund-Arter af det græske Sprog i Sicilien, og om den gamle græske Skrivemaade. Indskrifterne ere leverede og forklarede med stor Nøyagtighed.

Kiel. Commentarius observationum physico-astronomicarum & meteorologicarum Auctore D. Joh. Frid. Ackerman. 131 S. i 4to. Hr. Justice-Raad og Doctor Ackerman, som Directeur ved Observatorium, har i dette Skrift bekiendtgiort sine Jagttagelser af Venerts sidste Gang igiennem Solen, af Sole-Formørkelsen, hvorved Veyret ikke var gunstig, og af Cometen, saa vel som og nogle med Thermometre og Barometre anstillede Veyrligs Jagttagelser.

Af disse lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 18.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 2den May 1771.

Sorøe. Samling af Prof. Snedorphs ſmaa Skrifter, afdeelt i tvende Bind. 1770. Første Bind gaaer til S. 762., Andet Bind til S. 1082. — Da det første Danſke Oplag af Sal. Prof. Snedorphs Breve alt for nogle Aar ſiden var bleven opkiøbt, ſaa har Udgiveren og Forlæggeren Hr. J. Lindgreen, ſaaſom man jævnlig havde ſpurgt derom, agtet det fornødent at giøre et nyt Oplag af ſamme. Ved den Anledning foreſtillede han ſig tillige, at Elſkere af den Sal. Mands Arbeyder vilde finde en dobbelt Fornøyelſe, naar de foruden Brevene, kunde tillige faae alle hans ſmaa Skrifter i een Samling, i ſær da nogle af diſſe vare kun lidet gangbare, og de andre gangbarere dog adſpredte temmelig vidt i adſkillige Bøger. Han fattede derfor ſnart den faſte Beſlutning at foranſtalte en ſaadan Samling, og det uden lang Betænkning fornemmelig i Tillid til den beſynderlige Yndeſt, Forfatteren baade ſom Menneſke og Skribent havde vundet hos ſine Landsmænd. Det er da denne ovenmældte Samling han har leveret os afdeelt i tvende dog under fortløbende Side-Tal adſkilte Bind. Den Sal. Mands Arbeyder har længe ſiden med Bevømmelſe ſtaaet ſin Prøve. At desuden flet intet ſkulde hiſt eller her være at rette eller forbedre, ſkulde vel ikke hans ſtørſte Ven og Velynder ville paaſtaae, og det ſkulde vel og næppe i ſaa lang Tid af tænkende Læſere være bleven ubemærket. Vi har der-

for alene at anføre Samlingens Indhold, ſom vi med Taknemlighed har at modtage ſom en koſtbar Gave fra Hr. Lindgreens Preſſe. 1) Allerførſt forekomme Brevene 40 i Tallet, ſom udgiøre den ſtørſte og vigtigſte Deel af Samlingen, der er foranſtaltet i Anledning af dem. 2) Dernæſt følge Betragtninger over et tidligt og uformodentlig Dødsfald, ſom og fulgte med det første Oplag, og ſtaaer i Forbindelſe med det 3die og 40de Brev. 3) Verden ſom den er, eller Babucs Syn, ſkreven af ham ſelv, overſat af det Franſke. 4) Memnon ligeledes af Franſk overſat. 5) Fortſættelſe af Babucs Syn efter hans Hiemkomſt fra Perſepolis, paa hans Reyſe i Schytien, ſkreven først i det Celtiſke Sprog. 6) Babucs Svar paa nogle Breve til ham. 7) Videre Fortſættelſe af Babucs Breve. Alle diſſe 3 ſidſtmældte Stykker ere Originaler. 8) Overſættelſe af Zadig, en østlig Hiſtorie, og af nogle andre ſmaa Stykker: om de Ulyligheder, ſom følge med Videnſkaber; om Stilen; om Frihed til at ſkrive; om det Gode, ſom man kunde giøre; om Titler og om Ære, alle af Hr. Voltaire. Øyemærket af alle diſſe er at opmuntre og udbrede, den ſande, ædle, elſkværdige Tænkemaade i Livet og i Videnſkaberne, og den gode Smag i Sproget. Udgiveren erkiender det for en liden Uorden, at han ikke har ladet Zadig med tilhørende ſmaa Stykker af Voltaire faae den første Plads, da alle Overſættelſerne havde kommet til at ſtaae tilſammen, og Fortſættelſen af Babucs Breve havde faaet ſit ſidſte Sted liaeſom den første Gang kom ud. Han giør derfor en høflig Undſkyldning, og haaber, at denne Uorden nogenledes kan erſtattes ved den bequemme Leylighed, ſom nærværende Afverling af Originaler og Overſættelſer kan ſynes at tilbyde, til at kunne ſammenligne vor Snedorph med det Mønſter, han ey allene har fremſtillet for andre, men endogſaa ſøgt at følge. 9) Diſſe Rigers Fortrin i Lykſaliged, ved en Monark, ſom er ſtor, formedelſt en viis Brug af ſin Magt, foreſtillet i en Tale, ſom til allerunderdanigſt Erindring af Hans Kongel. Majeſt. Kong Frider. V. høye Fødſels Feſt blev holden paa Sorøe Ridderliae Akademie den 5te April 1752. 10) Jubel Tale til Erindring om den lykkelige Arve-Enevolds-Regiering, ſom for 100 Aar ſiden blev indført i diſſe Riger, holden paa det

Rid-

Ridderlige Akademie i Sorøe den 18de Octobr. 1760. Den første af disse Taler vil være Læseren saa meget mere kiærkommen i denne Samling, som Exemplarerne af dens første Oplag ere ikke komne vidt omkring, og ere næsten forsvundne. Jubel-Talen finder ellers Sted desuden i den Sorøiske Samling af Taler, som ere holdne ved den Leylighed, og Hr. Prof. Basedow har udgivet den oversat paa Tydsk med sine Reden. 11) a) **Betænkning om det Danske Sprog.** b) **Patriotisk Betænkning om det Danske Sprog i Anledning af det forrige.** Lad være denne patriotiske Betænkning er af en anden Forfatter, saa hører den dog med til Samlingen formedelst sin Sammenhæng med næst foregaaende Betænkning om det danske Sprog, og med det følgende. c) **Brev til Forfatteren af den Patriotiske Betænkning om det danske Sprog.** Om den første Betænkning erklærer Udgiveren sig saaledes: „Jeg frygter ikke, „ nogen Skiønsom skal tænke, at den maatte have været udeladt i Betragtning af nogle Udtryk, som ere indløbne „ deri af et haardere Slags end vor Snedorph ellers pleyede at bruge; thi om end disse kunde billigen have mishaget een eller anden i den Tid, da denne Betænkning første Gang kom for Lyset, saa kan vel al den Fortrydelse „ anseés nu om ikke ganske udslettet ved saa mange mildere „ Erklæringer; som Betænkningens Forfatter har siden givet i denne Sag, dog meer end tilstrækkelig undskyldt ved „ hans oprigtige Iver for Sprogets Fuldkommenhed, hvilken mange Veltænkende endog har erkiendt med offentlige „ Taksigelser. Jeg kunde altsaa ikke undlade dette Stykke. „ Sammenhængen krævede det. Jeg vidste desuden, at „ det var eet af de første, som udkom i den Sag, hvorom „ det handler, da den nu sidste Gang kom under Behandling. Det er endog mærkværdigt, saavidt det var en Begyndelse og giorde et Skridt med til noget langt større og „ vigtigere, end det selv er. Fortiente det da ikke at reddes „ fra den Forglemmelse, hvori det stod Fare for at falde med „ Tiden, da saadanne Blade som de Berlingske Lærde Tidender, i hvilke det var indlemmet, ikke pleyer at samles „ og giemmes uden af nogle Faa?" 12) **Den nye Edda eller Gylfes anden Reyse,** findes og indrykket i de bekiendte Forsøg i de skiønne og nyttige Videnskaber. Den Fortale,

hvormed Forfatteren har ledſaget det første Bind af diſſe Forſøg har Udgiveren her udeladt, da bemældte Forſøg ere i alles Hænder. 13) Fortalen til Breve fra Døde til Levende. 14) Fortalen til Comoedien Soliman den Anden. 15) Fortalen til den Norſke Bondevitſe af Simon Fogner. Diſſe Fortaler vare adſpredte uden deres Forfatters Navn, paa ſaadanne Steder, hvor man maaſkee i Tiden ikke ſkulde falde paa at ſøge mindre vente at finde noget af ham. Udgiveren har derfor ladet dem, følge med ſaa meget hellere, ſom de alle vitſe, at Forfatteren endog i det allermindſte Penne-Træk aldrig har ſluppet det af Sigte, ſom var hans Hoved-Sag, Tænkemaadens, Sædernes, Smagens og Sprogets Forbedring. 16) Diſſertatio philoſophica de Natura & Neceſſitate Satisfactionis habita in Auditorio Collegii Medicei die 12 Dec. 1742. 17) Disqviſitio generalis de Fundamento Securitatis in communi hominum infirmitate, ex Jure, qvod inde oritur. Publico examini expoſita in Audit. Collegii Medicei d. 16. Dec. 1744. & 11. Dec. 1745. 18) Idea generalis nexus atqve originis Doctrinæ & Philoſophiæ antiqvæ de Providentia ſive principio motus atqve perceptionis in materia loco Diſſertationis exhibita in Auditorio Collegii Medicei d. 19. Dec. 1746. Udgiveren har ikke uden al Betænkning ladet diſſe Forfatterens Akademiſke Prøve-Skrifter aftrykke med i Samlingen. Han har vidſt, at mange misbillige ſlige Arbeyders Udgivelſe, ſom ſkrives i Ungdommen alene til et Tegn paa de Studerendes Flid og for Øvelſes Skyld. Han har betænkt, at nogle Lærde har i en moednere Alder eftertrykkelig beklaget ſaadanne deres første Prøvers offentlige Bekiendtgiørelſe, og han formoder, at den Sal. Snedorph ſelv, om han havde levet, ikke havde tilladt dem at trykkes paa nye uden mærkelig Forbedring. Men lad være, ſiger han, at diſſe Skrifter ofte bære Ungdommens Mærke; ſaa vitſe de dog undertiden en Morgenrøde af den Soel, ſom ſiden ſkal ſkinne med en fuldkommen Glands. Og denne er blandt andre den første Aarſag, ſom har bevæget Udgiveren til at give dem Plads i nærværende Samling, da de tillige vitſe, hvorledes den Sal. Forfatter allerede ved Akademiet har begyndt at danne ſig til det, han ſiden blev. Endelig har han hellere vildet, at nogle i den Henſeende ſkulde beſkylde

ham

ham for Overflødighed, end at andre skulde bebreyde ham en Mangel, da han vidste, at disse Akademiske Afhandlinger vare vanskelige at komme over. Samlingen besluttes med et **Tillæg, som er Forsøg om Mennesket i fire Breve til Lord Bolingbroke af Alexander Pope, Esq. oversat af det Engelske.** Oversættelsen, som er udarbeydet af Hr. Prof. **Lous**, er ledsaget med Anmærkninger og et Efterskrift af Hr. Prof. **Snedorph**. Vi have saaledes givet vore Læsere en fuldstændig Efterretning om Samlingens Indhold. Da de fleste enkelte Stykker ere for længe siden vel bekiendte, saa vil man ventelig anse en Recension af ethvert Stykkes Indhold for aldeles unødvendig, ligesom den og skulde have udfordret en alt for stor Vidtløftighed, og kunde have givet os Anledning hist og her til en eller anden kritisk Betænkning, som mange skulde ville anse for unødvendig i Betragtning af den Kundskab, man har for længe siden om de fleste Stykker, ja nogle maaskee anse den for en Virkning af Dadlesyge og Lyst til at forringe en stor Mands uryggelige Berømmelse, naar ikke de Betænkninger, som en saadan Recension skulde give os Anledning til, allevegne faldt ud til at bifalde alt, hvad den Sal. Forfatter har skrevet. Saa tænke vi for Ex. at hans 8de Brev til en Lærer om Socratis Aand er mere opbyggelig end rigtig, i sær hvor det hedder S. 53: „ Naar man betænker min Herre, at alle de Vi„ denskaber, som handle om vore Pligter, og som bestaae „ i Kundskab om de Midler, der tiene til at befordre vores „ eget og Statens sande Beste, nytter intet, dersom de, „ der skal bruge dem, ikke besidde denne Videnskab, at elske, „ som bestaaer i en hæftig og uovervindelig Kiærlighed til „ Dyden, hvor stor Aarsag har da ikke baade Lærere og Til„ hørere til at udbede sig den Aands Biestand, hvis Virk„ ning Socratis har følt, uden at kiende den, og som „ den Religion vi bekiender os til, kalder **Viisdoms Aand.**" Skulde det og være den saa berømte **Socratiske Aand**, som der er saa meget omtvistet iblandt de Lærde?

Leipzig. D. Carl Frid. Bahrdts **Versuch eines bibliſchen Syſtems der Dogmatik.** 392 S. i 8vo. Man vil til Forfatterens Fordeel bemærke en stor Forskiæl imellem hans ældre Skrifter og dette nærværende. Han erklærer sig

bevæget til at lade dette Skrift komme for Lyſet for at fralø-
ge ſig den Miſtanke for Heterodoxie, ſom nogle har bragt
ham udi. „ Gud er mit Vidne, ſiger han, at denne For-
„ andring eller meget mere Udvidelſe af dette mit Fag, ſom
„ jeg hidindtil har bearbeydet (det Kritiſke og Philologiſke)
„ er ikke Lyſt til Nyt, eller Overilelſe i at dømme, men en
„ uovervindelig Kiærlighed til Sandhed, hvis Bekiendelſe
„ har til alle Tider været min Fornøyelſe. Jeg eragter
„ mig i min Samvittighed forbunden til at underkaſte den
„ guddommelige Lærdoms heele Syſteme en ſtræng og nøy-
„ agtig Prøvelſe og holde mig derved alene til det guddom-
„ melige Ords ſimple Udtryk.“ Han mælder tillige, at
D. Erneſti har læſt og prøvet en betydelig Deel af Haand-
ſkriftet, førend det er bleven overgivet til Trykken. Ind-
holdet af dette Bind er følgende: Indledningen handler
om Religionens ſædvanlige Læremaade, om den Lutherſke
Overſætning af Biblen, om Compendierne, om de Symbo-
liſke Bøger og Religions Eeden, om Religionens Grundlær-
domme, om den rette Maade at ſtudere Theologien paa
Akademierne. I Henſeende til den gemeene Mand holder
Forfatteren det raadeligere at forbedre Luthers Bibel under
Opſigt af et Facultet, og fornemmelig at rette den i Pauli
Breve, hvor mange Steder giver aldeles ikke nogen Forſtand,
end at indføre en ganſke nye Overſættelſe. I Henſeende til
Religions-Eeden giør han Forſkiæl imellem Materiale og
Formale. Det ſidſte holder han for retmæſigt, ſaaſom et-
hvert privilegered Sælſkab har Ret til at giøre ſig Love og
forbinde ſine Lemmer til ſamme. Men Materiale, eller
det man maa ſværge paa, holder han ikke for Ret, men at
det kunde og burde indrettes anderledes i de nu værende Tider.
De Symboliſke Bøger ere ret ſkiønne, ſom en Fortegnelſe
paa de Lærdomme, hvorved vor Kirke underſkiller ſig, men
ſom Religions-Eedens Gienſtand havde de baade Styrkens
og Vidtløftighedens Feyl, og man er desuden uenig over
deres Hoved-Indhold, hvorfor ingen veed, hvorpaa han
egentlig ſkal ſvære. Han ønſker, at i Stedet for de ſymbo-
liſke Bøger blev opſat en kort og i lutter træffende Udtryk for-
fattet Fortegnelſe over Hoved-Læreſætningerne, hvorpaa en-
hver Candidat ſkulde tilholdes at ſvære ved Antrædelſen til
hans Embede. Efter Forfatterens Meening kan intet af det,

ſom

ſom ganſke overſtiger den gemeene Mands Begreb, være Chriſtendommen væſentlig, det er at ſige, 1) hvad han ikke kan fatte, 2) hvoraf han i det mindſte ikke kan forſtaae Beviſerne eller bruge dem til en tilfredsſtillende Overbeviisning, for Ex. at Chriſtus er lige GUd af Magt og Ære med Faderen, er en Grund-Læreſætning, men ikke dette, at han har divinitatem numero eandem. At Biblen er Guds Ord, er en Grund-Lære, men ikke dette, at endogſaa Ord og Talemaader ere af GUd indblæſte. Det er en Grund-Lære, at alle Mennesker befinde ſig i en almindelig Fordervelſe, og kan ikke helliggiøres uden overnaturlig Bieſtand, men ikke dette, at hiin Fordervelſe ligger paa os fra Fødſelen af uden vor Skyld og er en os fordømmende Arveſynd. Det er en Grund-Lære, at Menneſket er kommen uſkyldig fra Guds Hænder, men ikke dette, at han er bleven ſkabt med en habituel Retfærdighed og Helligheb. Det er en Grund-Lære, at GUd har giort Troen til den Betingelſe, formedelſt hvilken en Chriſten ſkal blive ſalig, men ikke dette, at GUd ikke ſkulde kunne eller ville giøre nogen Salig uden ved Troen. Det er en Grundlære, at den Hellige Nadvere er indſat af JEſu, beſtemt for alle Chriſtne og et Nærings-Middel for Troen, men ikke dette, at JEſu Legem og Blod er i ſamme nærværende ikke blot i Henſeende til Virkningen, men og i Henſeende til Subſtantzen. — Første Deel handler om Theologiens Begreb og dens Kundſkabs-Grund, ſom er den Hellige Skrift. Man udmærker deraf følgende betydelige Satzer. Den ſande Religions Kiendetegn tilkommer flere Religioner: følgelig maa vel en iblandt dem være den bedſte (efter ſom diſſe Kiendetegn befinde ſig i høyere Grad hos ſamme) men ingen den ſaa alene ſande, at de andre paa hvilke diſſe Kiendetegn og paſſe ſig, ſkulde i al Henſeende være falſke og forkaſtelige. Ved diſſe Kiendetegn vinder vel den aabenbarede Religion Seyr over den naturlige, men de forſkiællige Slags af den aabenbarede Religion har dem og tilfælles imellem ſig: Den eeneſte Jødiſke bliver af Aabenbaringen ſelv modſagt: Men iblandt de tre chriſtelige Religioner er ingen, hvilke man, i det Hele betragtede, kan nægte dem, endſkiøndt de kan tilkomme den eene mere end den anden: følgelig er vel een iblandt dem rimeligen den bedſte, men ingen den alene ſande, ſaaſom enhver af dem er ſand i det Ganſke, og ingen

i enkelte Deele er uden Feyl. — Alle de, som ved Fødsel og Opdragelse, hvilket er tilfældigt og beroer paa Guds Villie, er en Religion hengiven, og med uskyldige og eenfoldige Hierter holder ved samme, efter deres bedste Indsigt, saa deres Bekiendelse kan ikke tilregnes dem, blive salige i deres Religion, men hvorledes? det maa man overlade til Gud. Hvilken Religion skal man altsaa holde ved? Sv. Den, hvilken man efter anstrængt alvorlig Prøvelse befinder at være den bedste. For Læreren er det nødvendigt, at han bekiender sig til en vis Sect, men af en privat Mand er det da først at fordre, dersom det Modsatte skulde foraarsage Forargelse eller Uorden. — Aabenbaringen har ikke nogen subjectivisk Nødvendighed, det er at sige, ethvert Menneske kunde og kan ikke ved den blotte Fornuftens Eftertanke, føres paa den Tanke, at der endelig nogensteds maatte være en guddommelig Aabenbaring til, men Fornuften kan veylede enhver til at ønske eller formode den med Rimelighed. — Det Udtryk, at den Hellige Skrift har en guddommelig Kraft forstaaer Forfatteren saaledes: Ethvert Menneske kan ved den aabenbarede Sandheds Efterforskning og Betragtning oplyses, omvendes og helliggiøres. Dette kan forudsætter altsaa en retmæssig Brug af den Hellige Skrift, og en i visse Maader tilstrækkelig Forstand. Grunden til denne Virkning ligger i den Hellige Skrift selv, 1) ikke i de blotte Ord, 2) men i Sandhederne, hvilke dog ikke alene skulde frembringe Virkningen, dersom ikke 3) Naaden kom dertil. — Den Anden Deel handler om Gud og Tre-Eenigheden. — De Beviser, som for Guds Eenhed tages af Fornuften ere efter Forf. Meening ikke alle saa fuldkommen bindende. — Grunden til de guddommelige Straffers Nødvendighed ligger ikke i den fornærmede Helligheds og Retfærdighed, som derved maa tilfredsstilles, hvorved Forfatteren tilstaaer, at han ikke kan tænke noget, men i Guds anstændige Erklæring om hans Mishag i det Moralske Onde. — I den Lære om Tre-Eenigheden finder Forfatteren ikke alle de Udtryk, man herved betiener sig af, autoriserede ved de Hellige Skribenteres Brug. — For den Hellige Aands Personlighed anfører han især Joh. 16. Derimod holder han alle Steder hvor der følger et Abstractum paa det Ord Aand for uskikkede til Beviis for Ex. Sandheds Aand. Ey heller beviser de noget, hvor πνευμα umiddelbar kan overdrages

drages til δύναμις, saasom Rom. VIII. 11. eller og i det følgende bliver overdraget dertil, saasom Luc. I. 34. 35. Han vil fornemmelig hidhenregne de Steder, hvor πνευματι tilskrives Moralske Egenskaber eller frie individuelle Handlinger. De Steder, som beviser den Hellig Aands Guddom, tilegnes en stor Grad af moralsk Vished. — Det Spørsmaal, hvorledes 3 Personer ere Eet, lader Forfatteren uafgiort, og vil ikke at det maa undersøges for den gemeene Mand. — Den Tredie Deel, handler om det store Guds Værk og de første Anstalter dertil. Ved hiint forstaaer han Summen af alle de Handlinger, som concentrerer sig i hans sidste Øyemeeds Erlangelse, nemlig i hans Navns ævige Herliggiørelse formedelst det forundrings-værdigste Mindetegn af hans forbarmende Kiærlighed. — Af Moses Fortælning vil Forfatteren ikke dømme, om Gud har skabt det ganske alt paa den Tid, da det er klart, at Moses har alene vildet give os de fornødne Efterretninger om vor Jords Oprindelse. Ved det første Lys forstaaer Forfatteren, at Gud har adskilt Ild-Deelene fra de øvrige Masser. — Hvad Forfatteren siger om dette Bibelens Udtryk, Gud har skabt Mennesket efter sit Billede, lader man os efterlæse hos ham selv S. 215. o. f. I Stedet for det Udtryk, Mennesket har mistet det guddommelige Billede, vil han hellere man skulde sige: Mennesket har ikke mere den forrige Lighed med sin Skaber i den Grad, som da han umiddelbar var kommen fra hans Hænder. — Vanskeligheden i Mosis Fortælling Cap. III. 1:6. holder han for exegetisk, og som ikke henhører til Dogmatiken. Af Cap. III. 14. 15. giver han følgende Oversættelse: Serpenti ante milli astuto dixit: propter facinus illud tuum summus gradus perpetuæ miseriæ tibi immineto: præter ea vero (pestifera tua Consilia irrita reddam atqve ideo) efficiam, ut fœmina hæc æqve ac ejus posteri tibi tuisqve infensissimi sint deqve te frustra remitente, leviterqve eos oppugnante felicissimos olim agant Triumphos. Thi da Moses engang har kaldet Diævelen den gamle Slange, saa fortfarer han i Metaphoren og taler med ham, som med en Slange. — Naar Forfatteren historisk viis betragter Anstalterne til det store Guds Værk i den gamle Pagtes Oecono-

mie, ſaa giør han 4 Perioder, een fra Adam af indtil Synd-floden, den anden indtil Moſes, den tredie til det Babyloniſke Fængſel, den fierde til Herodes Magnus. — Den Fierde Deel om den begyndte Udførelſe af Guds Værk ved Forløsningen. — Ved den Lære om Hensigten af Chriſti Ankomſt bifalder Forfatteren ikke den Meening, at Chriſtus er kommen for at opfylde alle muelige Pligter, ſom ethvert Menneſke ſkulde have giort, og i vores Sted og os til Beſte at lide alle muelige Straffer og alt det Onde, ſom ethvert Menneſke ſkulde have lidt. Han antager Befrielſen til Afſigt og ſætter et tredobbelt onde, ſom Menneſket ſkulde befries fra, a) den ævige Fordømmelſe, b) den guddommelige Naades Forliis, hvilken vi ſom Syndere ere blevne uværdige til, c) den bedrøvelige og umuelige Forbindtlighed at ophæve begge diſſe Straffer ved en fuldkommen Lydighed imod de guddommelige Love. — De, ſom uden nogen deres egen Skyld mangler Efterretning om denne Salighed og om det Middel, ſom var forordnet de Chriſtne, hvorved at blive deelagtige i ſamme, ſkulle, ſaafremt de ville vandre i den ſunde Fornuftes Lys, efter deres bedſte Formue, under Biſtand af det ſpecielleſte Forſyn, uden at være bundne til Troen, nyde Deel i Saligheden i Chriſto og maaſkee først i Evigheden erfare, at det er det til Majeſtetens høyre Haand ophøyede Guds-Menneſke de har at takke for deres Salighed. — Over Chriſti Nedfart til Helvede og derved forekommende Spørsmaale vil Forfatteren ikke erklære ſig, og han overlader de Lærde at trættes derom paa Latin, ſaa længe de lyſter. — Af diſſe anførte enkelte Satzer, mærker man nok, at Forfatteren er et af de egenſindige Hoveder, der vil tænke ſelv.

Erfurt. D. Bahrdts **Verſuch eines bibliſchen Syſtems der Dogmatik. 2 B.** — **Den Første Deel** handler **om Guds Værks fortſatte Udførelſe ved Menneſkenes Forberedelſe til Evigheden**, hvorunder han forſtaaer den Hellig Aands beſynderlige Embeds-Forretninger eller Maaden paa hvilken JEſus anvender den forhvervede Salighed ved ſin Aands Kraft og Virkning paa alle dem, for hvilke han har ladet ſit Evangelium prædike. Her bliver altſaa handlet om Synden og Menneſkets Forderverelſe, om Naaden og den Benaadedes Tilſtand, om Naadens Forretning til at frembringe

og

og bevare Naadestanden, om Naademidlerne. — Vor naturlige Fordervelse er en naturlig Følge af Adams Synd, som har sin Grund i den af GUd anordnede Slægtens Forplantnings-Maade, og er ingenlunde kommen af en egentlig Tilregnelse af Adams Synd. — Ved den naturlige Tilbøyelighed til det Onde er ikke at forstaae nogen actuelle, end mindre habituelle Tilbøyelighed; thi det var allerede en Virksomhed i Siælen og onde Virksomheder bringe vi aldeles ikke med os til Verden. Hiin Tilbøyelighed er blot en Lidelse, en Beskaffenhed, ikke nogen Gierning. — Mange Steder, som man har hentydet paa den naturlige medfødte Fordervelse, vil Forfatteren ikke have regnet derhen, saasom Eph. IV. 17-21. Math. XIII 35. Rom. VIII. 6-12. o. a. st. — Defectum habitualis sapientiæ & sanctitatis regner man urigtig til Arvesynden, saasom den hører til den menneskelige Indskrænkning, da Færdigheder ikke fødes med Mennesket. — Den sædvanlige Inddeeling af Synden i Arvesynd og virkelig Synd finder ikke Forfatterens Bifald. Han betragter Synden som en Tilstand, og forstaaer derunder Summen af alle Menneskets moralske onde Virksomheder og Færdigheder. — Math. XII. tales ikke om den Hellig Aand og Guds Søn. Ved Aanden skal forstaaes den Kraft, hvorved JEsus giorde Mirakler, og βλασφ. μία πνευματος hedder talis Blasphemia, qva divina virtus in miraculis Christi conspicua Diabolo tribuitur. — GUd retter sig aldeles i hans Fordringer efter hans Kalds Maade. Alle ere af GUd bestemte til en ævig Salighed, som meddeeles Menneskene for Christi Fortienestes Skyld, men de Betingelser, som GUd fordrer af et Menneske, og under hvilke han vil giøre ham salig, ere forskiællige. Hos Hedningene ere de i almindelighed den Grad af Dyd, hvortil Kræfter og Leyligheder ere ham af GUd meddeelte efter hans individuelle Omstændigheder, deels af Naturen, deels ved det besynderlige Forsyns Virkning. — Om det Væsentlige ved den hellige Nadvere siger Forfatteren: „Det Væsentlige ved den hellige Nadvere „ kalder jeg alt hvad som derved kan tænkes, naar man be„ tragter det, som et Naademiddel. Jeg vil sige saa me„ get dermed: Alt hvad der giør den hellige Nadvere til et „ Naademiddel, og hvad dertil fordres, om den skal have „ Kraft af et Naademiddel, er dens Væsen. Men alt hvad

„ som

„ som betræffer den besynderlige Tænkemaade, som enhver „ har ved Brugens Maade, er tilfældigt. Det er at sige: „ et Menneske maa forestille sig Maaden af JEsu Legems „ og Blods Tilstedeværelse, hvorledes han vil, saa bliver „ den hellige Nadvere for ham altid et kraftigt og virksom „ Naademiddel, saafremt han kun 1) i sig selv er en sand „ Troende, 2) hans Forestillings-Maade, den maa være „ sand eller falsk, er saaledes opkommen i hans Siæl, at „ Gud kan ikke tilregne ham den, om ham feyler" 1 Cor. X. 16. forstaaer han saaledes: hvem som nyder det velsignede Brød og den velsignede Kalk, træder derved i den nøyeste Samfund med JEsu, og tager Deel i hans opofrede Legeme og hans udgydede Blod. Forresten holder han den Lutherske Forestillings Maade for rimeligere, end den de Reformerte gjøre sig. — Den Anden Deel handler om Guds Ords Fuldbringelse i Evigheden. Her bliver handlet om Døden, om de Dødes Opstandelse, om den yderste Dom og dens Følger, om Fordømmelsen og den ævige Salighed. — Om Beviserne for Straffens Evighed hedder det: „Disse Beviser „ ere i sig selv saa stærke, i det mindste for min Følelse, at „ jeg agter mig forbunden til at troe, at lære og at bekiende „ Helved-Straffens Evighed, til jeg paa hiin Side Graven „ skal lære af Guds egen Mund, om Gud har virkelig „ Aarsag til ævig at qvæle bestandig ubodfærdige Syndere „ eller om han alene, for at forbarme sig over Menneskenes Lætsindighed, har fundet i et saadant Foredrag, som „ forbandt os til at bekiende denne Lære i en bogstavelig „ Forstand, uagtet den var sand i en mere indskrænket. „ Ingen bebreyde mig, at jeg holder det sidste for mueligt. „ Jeg veed ingen anden Vey til at begegne saa mange ubesvarlige Indvendinger, og derhos at forsvare Forbindtligheden imod en saa tydelig Skriftens Lære som denne. „ Nok jeg troer og bekiender Helved-Straffens Evighed saa „ længe jeg lever. Om mine Begreber skal ændre sig i „ det andet Liv, det veed jeg ikke." — I Fortalen forsvarer Forf. sig imod de Angreb, som man har giort paa ham formedelst den første Deel, og overalt er han en nidkiær og patriotisk Forfægter af Frihed i at tænke og skrive over vigtige Ting. Theologiske personelle Angreb, Trætter, Forkiættrelser og Skiælds Ord afmaler han, som de fortiener, med sorteste Farve.

Paris.

Paris. Lettres du C. d'Algarotti ſur la Ruſſie, traduites de l'Italien. 1769. 332 S. i 12mo. Nogle af diſſe Breve ere ſkrevne paa Reyſen til Rusland, af hvilke det ældſte er af 10de Junii 1739. Forfatteren har overalt, iblandt politiſke, indſtrøet nogle phyſiſke Bemærkninger. Han roſer Ruſſernes Dueligbed til Arbeyde i Træ og Skibsbygning, men har fundet Havnen til Cronſtad og Petersborg ſær ubeqvem, og deels af den Aarſag, deels af Mangel paa en Plante-Skole for Matroſer, troer han ikke, Rusland nogen Tid vilde blive en Søemagt. Han beundrer Krigs-Magten og i ſær Fodfolket. Man finder og her Hiſtorien om den i Aaret 1735. begyndte Tyrkiſke Krig. Man finder og her en Efterretning om den Preuſſiſke Landmagt. Nogle Breve handle om det Caſpiſke og Adriatiſke Hav, om de Romerſke Kongers Regierings-Aar. Det ſidſte er en Lovtale over Inca af Peru hans viſe Patriarkaliſke Regiering.

Göttingen og Frankfurt. I Garbens Forlag er udkommen den 2den Deel af Hr. Hofr. Michaelis vermiſchten Schriften, paa 100 S. i 8vo. I denne 2den Deel indbefattes blot Hr. Hofraadens nye Arbeyder. Det ſørſte handler, om de hebraiſke Vocalers Alder, hvilke han ikke holder for meget gamle, men blot for en Tilſatz af Jøderne i de ſeenere Tider, efter det 5te Aarhundrede. I ſin nye tydſke Overſættelſe af den hebraiſke Bibel har Hr. M. taget ſig den ſamme Frihed, ſom Luther ſelv, at afvige fra de hebraiſke Punkter eller Vocaler, ſaa ofte han har fundet det nødig. Luther har giort det uden nogen Undſkyldning. Men formedelſt Tidernes Forandring og i Betragtning af Fordomme, ſom har indſneget ſig, har Hr. M. fundet for godt, at underrette ſin Overſættelſes Læſere om det hele Spørsmaal; og ſom Overſættelſen er udarbeydet for uſtuderede Læſere, ſaa har han og indrettet denne Afhandling ſaaledes, at endog diſſe kan forſtaae og bedømme den. Forfatteren kommer endelig til det i Critiken ſaa ſtridige Spørsmaal: om der tilforn i den hebr Bibel har ſtaaet flere Matres lectionis (Bogſt. Vau og Jod) end nu, og om de ere udſtrøgne eller forringede af Maſoretherne, der ſatte Vocalerne til? hvilket han benægter. Det er bekiendt, at Hr. M. i ſin Promotions-Diſſertation 1739. har forſvaret

de

de hebraiſke Vocalers Alderdom, og altſaa nu her igiendriver ſig ſelv, efter at han nøyere har betænkt ſig. Et fortræffeligt Exempel! Det andet Stykke handler om Enke-Caſſer, og i ſær den Calenbergiſke. De Tvilsmaale og Erindringer, ſom Hr. Hofraaden har udkaſt imod denne ſidſte, og ſkriftlig indſendt, ere hermed aftrykke. Han anſtiller og nogle almindelige Betragtninger over Vanſkeligheden, der er ved at faae en ret ſikker Enke-Caſſe bragt i Stand.

Berlin og Stettin. Schreiben an den Herrn Diaconus Lavater zu Zürich von Moſes Mendelſon. 1770. 2 Ark i 8vo. Den Jødiſke Religion har haft adſkillige lærde Forſvarere; men aldrig har nogen Mand af ſaadan Dybſindighed, ſom Hr. Mendelſon offentlig erklæret ſin Overbeviisning om dens Sandhed, og det paa ſaadan Maade, at den maatte være i høyeſte Grad ubillig, der vilde have nogen hans Forſtillelſe mistænkt. Han beſværer ſig over Hr. Lavater, at han ved at tilegne ham Bonnets Beviis for Chriſtendommens Sandhed offentlig har opfordret ham til en Religions-Strid. Han forſikrer, at efter den Jødiſke Religions Grundſatzer, holdes ingen uden en indfødt Jøde forbunden til at opagte den aabenbarede; at man kan blive ſalig uden for den Jødiſke Kirke; at han har fundet mange andre Forſvars-Skrifter for Chriſtendommen grundigere end Bonnets, hvorimod han havde meget at erindre; at han aldrig havde ønſket at komme i Strid med nogen om ſin Religion, men maatte nu, om man det paatrængte, beſlutte ſig til offentlig at bekiendtgiøre ſine Tanker imod Hr. Bonnets Skrift og den af ham forſvarede Sag. Hvad Sagen ſelv anbelanger, da ønſker man, at, at Hr. M. vilde bekiendtgiøre ſine Erindringer mod den af Bonnet forſvarede chriſtelige Religions Sag, at ikke en Rouſſeau heraf ſkulde ville beviſe, hvad han blot har formodet, at de jødiſke Lærere havde vigtige Grunde at ſætte imod Chriſtendommen, men ſom de alene fortiede, fordi de levede under de Chriſtnes Fortrykkelſe.

Genf. Reflexions ſur les meurs, ſur la Religion & ſur le Culte, par J. Vernet., Paſteur & Profeſſeur en Theologie. i 8vo. En Tale, ſom Forfatteren har holde

for

for Conſiſtorio til Genf, er Kilden til dette Skrift, hvor i han har foretaget ſig at beviſe tre Ting: 1) at det menneſkelige Livs Orden og Lykke og det borgerlige Sælſkab underholdes ved gode Sæder: 2) at man maa anſee Religionen ſom den eeneſte Kilde til gode Sæder: 3) at Gudstieneſten er Religionens Skole. Man kan anſee det ſom et Forſvars-Skrift for Religion og gode Sæder. Han afſkildrer Religions-Beſpottelſen i dens Geſtalt til forſkiællige Tider, og gaaer den Indvendig i Mode, at hvad man blot troer, har ingen Indflydelſe paa Sæderne.

Halle. Q. Horatii Flacci Carmina Collatione Scriptorum græcorum illuſtrata ab Henrico Wagnero: præfatus eſt *Chriſtoph. Adolphus Klotzius.* 11 Ark i 8vo. Man veed at de Romerſke Skribentere har ey alene bildet ſig og dannet ſig efter de Græſke, men endogſaa laant og efterfulgt mange Ting af dem. Horaz tilſtaaer dette om ſig ſelv paa mange Steder, og viſt er det, at jo bedre nogen er ſvet i den græſke Litteratur, deſto bedre forſtaaer den ham. Hr. Wagner har altſaa paataget ſig et ſær nyttigt Arbeyde i det han har ſammenlignet Horaz med Grækerne ligeſom Urſinus har ſammenlignet Virgil, og har betient ſig af hvad Lambinus og Muretus for ham i den Henſeende har udrettet. Hr. Klotz erindrer i Fortalen, at man dog ikke altid og allevegne af Ligheden imellem tvende Skribentere maa ſlutte, at den eene har laant af den anden, og viſer, hvorledes tvende Digtere kan geraade paa ſamme Tanker, Billeder og Udtryk, uden at den eene derfor har kiendt eller udſkrevet den anden.

Leipzig. Die Jagd, eine comiſche Oper, in drey Aufzügen. 220 S. i 8vo. Hr. Weiſe nægter ſelv ikke, at jo det bekiendte Lyſtſpil La partie de Chaſſe de Henri IV. har givet ham Stoffet til denne Opera, men man vil dog ſnart blive vaer, hvor meget den lykkelige Digter er ſig ſelv ſkyldig. Hans ſtørſte Kunſt viſer ſig derudi, at han troligen har afſkildret Landets Sæder, uden at viſe det grove i ſamme, og at han har ladet Bønderne tale efter deres Character, uden endten at have ladet dem tale for vittig eller for plumpt.

Nürn-

Nürnberg. Nova acta phyſica Academiæ Cæſareæ Leopoldino-Carolinæ Naturæ Curioſorum Tom. IV. 1770. 3½ Alph. i 4to, med 9 Kobber-Tavler. Man har allerede 1766. giort Begyndelſe med Trykken. Man finder her en Mængde Iagttagelſer ſammendragne, der ikke, ſom man læt kan tænke, kan være af lige Indhold og Værdie, men hvoriblandt dog findes ogſaa mange vigtige.

Altenburg. Betrachtungen über die neueſten hiſtoriſche Schriften. I. Th. Denne er en nye hiſtoriſk Journal, udkommen i Richters Forlag, ſom fortiener Opmærkſomhed og Bifald, derſom Fremgangen vil ligne denne Begyndelſe.

Paris. Elemens de l'hiſtoire d'Angleterre &c., par M. l'Abbe Millot. 1769. 3 B. i 12mo. Forf. har læſt de bedſte Engelſke Hiſtorieſkrivere. Han lader Hume vederfares ſin fortiente Roes, og har ſelv leveret en læſeværdig Afridsning af den Engelſke Hiſtorie.

Holle. Verſuch einer pragmatiſchen Litterair-Hiſtorie von Joh. Jac. Rambach, Rector des Fürſtlichen Gymnaſii zu Quedlinburg. 288 S. i 8vo. Hr. Rectoren handler herudi om Lærdommen og alle dens Deele, og leverer en Hiſtorie om Maler- og Digte-Kunſten hos Grækerne. Dette er ellers kun Begyndelſen og Prøven af et ſtort Værk, ſom Forfatteren har i Sinde at udarbeyde, og hvortil han udbeder ſig de Lærdes Medhielp.

Halle. Abdruck zweyer rechtlicher Gutachten die Ehen mit der Stieftochter und Schwiegermutter betreffend. 52 S. i 8vo. Diſſe tvende Reſponſa ere erholdte fra det Juridiſke Facultet til Frankfurt, og tvende Kongel. Forordninger ere trykte for an nærværende Aftryk af ſamme, paa det Udlændere deraf maatte kunne ſee, hvorledes man i de Kongelige Lande forholder ſig i dette Stykke.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 19.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 9de May 1771.

Kiøbenhavn. Prælectiones philoſophicas *Logicam* & *Metaphyſicam* uno ſyſtemate complexas in uſum Juventutis Scholaſticæ Haunienſis compendioſe ſcripſit *Laurentius Sahl*, Conrector. 1771. Typis Berlingianis. 13½ Ark ſtor 8vo. —— Vi har tilforn og i forrige Aar II. H. No. 48 recenſeret Forfatterens Akademiſke philoſophiſke Forelæsninger, hvilke han først havde ladet trykke for at bruge dem ſom Skole-Programmata, men ſiden, da han i den Henſeende forandrede ſit Forſæt, anvendte til anden Skolebrug, og gav ſine Diſcipler i Hænder, for at lægge dem tilligemed hvad han ſiden ſkriftlig og ved mundtlig Tilſigelſe har tilføyet, rettet eller forbedret, til Grund til en efter Diſciplers Begreb indrettet Skole-Bog. Med denne er han endelig fra i forrige Aar indtil nu bleven færdig, først ſaaledes, at han har ladet ſine Diſcipler udſkrive den Styk-kevis efter ſin mundtlige Tilſigelſe, og lære den tillige efter ſin danſke Forklaring. Men for endelig i Eftertiden at ſpare for Diſciplerne til anden nyttig Brug endten den Tid, ſom medgaaer for at udſkrive Læſebøger, eller de langt flere Penge de maa betale for at lade dem afſkrive og det endda ofte meget urigtig, ſaa har han endnu til ſine Diſciplers og ſin egen Bequemmelighed givet dem ſamme Læſebog trykt, da de kan endda have nok at beſtille med at afſkrive efter hans Mund de danſke Reflectioner, Exempler og Forklaringer,

ſom vi vide, at han fra nu af lader dem giøre, der efter næſte Dimiſſion ſkulle blive tilbage i Skolen, paa det de tillige kan vænnes til at tænke og forklare ſig i deres Modersmaal, og at ikke en Lærers mundtlig Forklaring, ſom kun alt for let og ofte ſkeer, ſkal gaae ind igiennem det eene og ud igien af det andet Øre, eller og glemmes af dem, ſom ere af en ſvagere Hukommelſe og Eftertanke, eller mindre Flid og Opmærkſomhed. Altſaa ere Forfatterens akademiſke Forelæsninger, det deraf udarbeydede haandſkrevne, og ſelvſamme nu her aftrykte Syſteme, kun en eeneſte og den eene og ſamme Læſebog, hvorved hans Akademiſke Forelæsninger over Metaphyſiken og hans tilforn udgivne Logica ere lagte til Grund, og en Læſebog, ſom han fremdeles agter beſtandig at bruge.— Intet kan være urimeligere end at ville foreläſe en Logik og Metaphyſik for unge Begyndere efter en Bog, ſom er forfattet efter den ſtrænge demonſtrativiſke Methodes Regler, og forudſætter dem allerede ſom Logik- og Metaphyſik-kyndige, om de ſkulle fatte hvad dem allerførſt foredrages. Denne Betragtning maa have bevæget Forfatteren til den Simpelhed i Beviſerne, ſom han overalt har fulgt, da han i Stedet for ſtrænge og lange og kunſtmæſſige Demonſtrationer har i meget faa Ord tilføyet den naturlige Grund til enhver Læreſætning, ſaa at den ſom oftеſt indtager kun 1, 2, 3 eller 4, ſielden 6 til 8 Linier. Deri kan ingen Vanſkelighed være endog for ſvage Hoveder, ſom dog ikke bør lære de blotte Satzer, uden al Grund, Beviis eller Forklaring derfor. Vel kan hiſt og her dog ſielden betræffes en anført Grund, hvis Forbindelſe med den foranſatte Læreſætning er ikke ſaa ſtrax og let at indſee. Men da det er en Læſebog beſtemt til mundtlig Underviisning, ſaa er der vel ingen Tvil paa, at jo Forfatteren ved denne vil ſætte Forbindelſen i et klarere Lys, og give de Unge Anviisning til at indſee Syſtemet, ligeſom vi og formode, at han under den mundtlige Underviisning henviſer dem til de Steder i det Foregaaende, hvormed den anførte Grund ſtaaer i Forbindelſe, og lader dem ſelv antegne ſamme i Bogen, for at giøre dem med Syſtemet ſaa meget bedre bevandte, end om de havde Citationerne trykte for Øynene, og derover ikke agtede at kaſte Stederne op, for at indſee Sammenhængen. Intet er viſſere, end at Baumeiſteri Inſtitutiones indbefatter alt for vidtløf-

tige,

tige, kunſtmæſige og opſkruede Demonſtrationer, ſom tilligemed det hele Syſteme er blot Wollfiſke, da der dog siden er tænkt meget rettere og bedre i Philoſophien. Man kan derfor og undſkylde de Lærere, der hellere har vildet lade deres Diſcipler lære de blotte Læreſatzer, ſom Papegøyer, uden al Beviis, end beſvære dem med de vanſkelige Demonſtrationer. —— Intet er og viſſere, end at hele Logiken er for en Deel ontologiſk, og for en Deel phychologiſk, og man veed, at de ſamme Artikler, ſom den indbefatter, ſnart forklares i Ontologien, ſnart i Phychologien. Ikke deſto mindre ſkeer det, at de ſamme Definitioner og Læreſatzer forekomme med andre Ord, i en anden Forbindelſe og under en anden Skik i den eene Videnſkab fremfor i den anden. Man kan da let formode, at Forfatteren har blandet Logik og Metaphyſik tilſammen i eet Syſteme, ikke for at fange nogen nye Methode an, men alene for ikke at lade de Unge lære de ſamme Ting paa flere Steder og paa en foranderlig Maade, ſom kan foraarſage dem Forvirring. Ikke deſto mindre vil man finde, at han har ſøgt at anbringe enhver Ting paa ſit naturlige og rette Sted. —— Begge diſſe Anmærkninger vil giøre det begribeligt, hvorledes Forfatteren i ſaa faa Ark har kundet indbefatte en nogenlunde fuldſtændig logiſk og metaphyſiſk Læſebog. Virkelig finder man her mere, end man ved første Øyesyn forventer, og om man ſkulde ſavne et eller andet, ſaa betænke man, det er kun en Læſebog for de første Begyndere i en Skole, der ſkal have noget mere og bedre at lære ved Akademiet, hvortil de dog ved en første Begyndelſe bør forberedes. —— Vi vil alene anføre Indholdet af Bogen, og ſaa lade Læſeren ſelv ſkiønne, hvorvidt den kan agtes tilſtrækkelig nok til at give Skole-Diſcipler de første Begreb af diſſe tvende Philoſophiens Deele, Logik og Metaphyſik. — Allerførſt møder os Introductio in Philoſophiam theoreticam, indbefattende 4 Kapitler. I det første afhandles de ſædvanlige Begreber om Kundſkab, Videnſkab, Viisdom, Philoſophie ſubjective og objective betragtet, om den ſidſtes Deele, Methode og Skrivemaade. Den ſubjectiviſke Philoſophie klader Forfatteren vel Studium ſapiendi per ſcientiam rerum divinarum ac humanarum, og dermed forbinder de Nyeres Beſkrivelſer i 3 tilføyede Læreſætninger. Men den objectiviſke Philoſophie beſkriver han langt anderledes,

at den er Complexus veritatum de rebus divinis humanisqve demonſtratarum, qvæ hominibus ad ſuam felicitatem cum utiles tum ſcitu factuqve neceſſariæ ſunt. Beviſerne i dette Kap. har den liden Vanſkelighed, at de forudſætte Begreber, ſom først ſiden forekomme i Phychologien, men den kan læt hæves ved at viſe hen dertil. Kap. 2. handler om den menneſkelige Kundſkabs første Grund og Kilde. Denne ſætter Forfatteren i den ſandſelige Kundſkabs Tilforladelighed. Den første Grundſætning herved er, at vore Tanker ere beſtandige og ordentlige Billeder eller Afbildninger, ſom ikke kan antages at være uden Originaler, med mindre vort heele Liv, der beſtaaer af ſaa mange beſtandige og ordentlige Tankebilleder, ſkulde intet være uden en Drøm og beſtandig Vildfarelſe. Denne Grundſætning maa finde ſin første Anvendelſe paa de ſandſelige Tanker, ſom dem, om hvilke den først maa gielde, ſom vore første Tanker, og ſiden paa Forſtands- og Fornuft-Kundſkaben, ſom er grundet alene i de ſandſelige Tanke-Billeder. Kap. 3. forklarer først vort naturlige Begreb om Aliqvid og Nihilum ſom tvende mod hinanden ved ævig Modſættelſe ſtridige Correlata, af hvilke det ſidſte er kun en blot Mangel af det første; viſer dernæſt, at al Vildfarelſe beſtaaer i enhver mod dette naturlige Begreb ſtridig Tanke eller Tale, ſom indbefatter Modſigelſe i det, at Noget og Intet derudi forbindes med hinanden, og giver med det ſamme ſaaledes en forberedende Anviisning til ret at fatte Principium Contradictionis, ſom en Grundſætning, der lærer ved Modſigelſe, ſom det eneſte Kiendemærke, at underſkille det Sande og det Falſke fra hinanden. Her viſes og med det ſamme, hvorvidt denne Grundſætning, om ikke i ſig ſelv, ſaa dog i Henſeende til det Bifald, hvormed vi antage den, forudſætter ſaavel den indvortes ſom udvortes ſandſelige Kundſkabs Vished og Paalidelighed. Dernæſt forklares Princip. excluſi medii og Princ. certitud. og de andre ſædvanlige Begreber om Modſigelſes Arter, om det Muelige og Umuelige, om det Sande og Falſke. Kap. 4. handler om Princ. rat. ſufficientis. Det er bekiendt, at næſten i alle Ontologier forklares her de Begreber om Ratio og Rationatum, og man maa forundre ſig over, hvi altſaa ikke ogſaa om Principium og Principiatum, om Cauſa og Cauſatum, ſom først forekommer i Ontologien. Viſt er det,

at

at disse Begreber høre til eet Sted, og vi meene de finde der ligesaa bequemt et Sted, hvor der handles om alle Tings Forbindelse i Verden, som i et særskilt Kapitel af Ontologien. Der henhører og Princ. rat. sufficientis, der uden al Grund og Ret anføres iblandt philosophiske Sandheders almindelige Grundsatzer. Dette Sted var da i de Nyeres Cosmologie. Forfatteren har anført dem i dette Kapitel, siden han dog her vilde forklare Principium rat. sufficientis for at følge Skik, og ey at ansees som en forfængelig Elsker af intet betydende Nyheder. Den bekiendte Satz, **naar 2 Ting ere forbundne med en 3die, saa ere de forbundne med hinanden**, bliver saaledes her nøyere bestemt og forklaret, at Forbindelsen imellem de tvende, er ikke altid den samme, som deres Forbindelse med den tredie, men bestaaer ofte i et blot Forhold, som **at være Medbrødre af en fælles Fader, at være Med-Aarsager til en fælles Virkning, at være Forældre til en fælles Søn eller Dotter.** — **Ontologien** eller Philosophia prima har tvende Deele en almindelig og besynderlig. Den første handler om en **Ting i Almindelighed**, om en **Tings Væsen i Almindelighed**, hvilket viises at bestaae i mere end den blotte Mueligbed, om enhver Tings almindelige væsentlige Egenskaber, som ere **Orden, Eenhed, Fuldkommenhed, Sandhed**, og endelig om de forskiællige Kiendemærker, hvoraf enhver Ting kan kiendes og adskilles fra en anden. Da derom handles baade i Ontologien og Logiken, saa skeer her den første Begyndelse til Logikens Afhandling med een Umage. Og da det er Tingenes forskiællige Kiendemærker, der giør dem i sig selv og i vore Øyne til de samme eller forskiællige Ting, saa afhandles her baade de ontologiske og logiske Begreber om Lighed og Ulighed, Eenhed og Forskiællighed, og den Art af Forskiællighed som bestaaer i Tingenes Modstridighed. Enhver seer, hvad der er sparet ved denne Forbindelse af de Begreber paa eet Sted, som ellers pleyede at afhandles paa tvende Steder og forskiællig Maade. Den **besynderlige Deel** handler om de almindeligste Arter af Ting. Cap. 1. de Ente singulari & universali. Dette Kapitel er ogsaa baade ontologisk og logisk, og her mangler ingen af de Begreber og Læresætninger om Genus og Species. Kap. 2. handler om **Substantzer og Accidentzer.** Dette

Kap. er en naturlig Følge af det foregaaende, ſaaſom Subſtantzerne ere en Art af de særſkilte Væſener (Entia Singularia.) Her forklares og de ſædvanlige hidhenhørende Begreber om Vis, Actio, Paſſio, Impeditio, Reſiſtentia, Tempus, Spatium, Locus, Situs, Motus, og Subſtantzernes Impenetrabilitet, ſom den, hvoraf deres Kraft ikke kan ſluttes uden at giøre Misbrug af uegentlige og metaphoriſke Talemaader til egentlige Slutninger. Kap. 3. handler ved naturlig Følge om de enkelte og ſammenſatte Subſtantzer. Dette Kap. indbefatter tillige de Cosmologiſke Begreber, og Forfatteren maa nok anſee den heele theoretiſke Philoſophie for en Phyſik eller Cosmologie, ſom den i Sandhed er, da den altſaa og burde indbefatte de i en alt for indſkrænket Forſtand ſaa kaldte phyſiſke, phyſiologiſke og aſtronomiſke Begreber, men man veed, at diſſe foredrages i ſærſkilte Compendier, og alene den ſaa kaldte Cosmologie ſkal høre til Metaphyſiken. Her afhandles altſaa de Begreber og Læreſætninger om Totum og Partes, om Ens compoſitum, dets Extenſio, Magnitudo, Menſura, Figura. Interitus, Ortus, om Elementa prima og ſecunda, om Monades eller entia ſimplicia, deres interitus og ortus, om Materia, Corpus, Vis inertiæ og motrix. Derpaa følger naturligviis det Begreb om en Verden, ſom denne Verden er, og enhver anden maatte være, nemlig ſeries rerum ſimultanearum, ſimplicium & compoſitarum, materialium & immaterialium, ſucceſſivarum, mutabilium & inter ſe connexarum. Hidhenhører de Begreber om Connexa, om Saltus, om Fatum, om Naturale, Miraculum &c. Kap. 4. handler om Subſtantia neceſſaria & contingente. Her føres med det ſamme Beviſet for det nødvendige Subſtantzes Tilværelſe forfattet i trende Satzer, hver med ſit analogiſke Beviis, og diſſe ere de vidtløftigſte Beviſer, ſom føres for nogen Satz; men tillige lætte og tydelige, ſaaſom de grunde ſig kun paa Exempler af det daglige Liv. Man vil ikke forundre ſig over, at her ſavnes det ontologiſke Kapitel om Signum og Signatum, ſaaſom diſſe Begreber forekomme ſiden i den logiſke Artikel om den Symboliſke Kundſkab. Det om Cauſa og Cauſatum veed man hvor er at finde. Man vil og ikke forundre ſig over, om alle de Skolaſtiſke Kunſt-Ord, ſom for en ſtor Deel ere bar-

bari-

bariſke og unødvendige, her ikke findes forklarede, naar man erindrer ſig, at det er en Læsebog for Begyndere i Skolen, der behøve kun de vigtigſte og nødvendigſte Begreber og har mere at lære og læſe ved Univerſitetet, end de i en Skole kan fordøye. Kap. 5. handler om Subſtantia finita og infinita, hvis Begreber er betragtede i Forbindelſe med dem om Subſtantia neceſſaria og contingente. — Skal **Ontologien** ſvare til ſit Navn og ikke beſtaae af en ubeſtemt og uordentlig Rapſodie af Begreber, saa maa den uden Tvil handle alene om et Væſen (Ens) i Almindelighed og dets vigtigſte og almindeligſte Arter, og dermed troer Forfatteren at have opfyldt dens Øyemærke, naar han er kommen ſaavidt, at han har nærmet ſig til det nødvendige og uindſkrænkede Væſens Betragtning. Sætter man ikke ſaadanne Grændſer for Ontologien, saa ſkal man ikke ſiden finde nogen vis, da man ellers kan læt henføre alting til Ontologie, naar alt derudi ſkulde afhandles, hvorover der kan anſtilles en almindelig Betragtning. Nu fulgte naturligviis at handle om mere beſynderlige Væſener, ſaaſom **Legemer i Almindelighed** og deres Virkninger, om **Verdens ſærſkilte Legemer**, og om de **Dyriſke og Menneſkelige Legemer**. Men ſom derom handles i ſærſkilte Videnſkaber, ſom vel ganſke viſt henhøre til den theoretiſke Philoſophie, men ikke indbefattes under hvad man kalder **Metaphyſik**, saa begiver Forfatteren ſig ſtrax fra Ontologien til de beſynderlige enkelte Subſtantzers Betragtning, ſom vi kalde Siæle, det er til **Phychologien**, ſom handler i ſær om de Menneſkelige Siæle, deres Kræfter og Kræfters Brug og Anvendelſe paa adſkillige Maader. Først at afhandle en **Pneumatologie** i Almindelighed, og ſiden at afhandle den ſamme igien om den Menneſkelige Aand, det maa Forfatteren have anſeet for et overflødigt og unødvendigt Omſvøb og Kunſtlerie. Thi fra den Menneſkelige Aand kan man ligeſaa læt afdrage et almindeligt Begreb om en Aand, ſom man af det Begreb, vi har om denne Verden, kan afdrage et almindeligt Begreb om en Verden. Men det er os i ſær om den menneſkelige Aand at giøre, og, her afhandles de ſædvanlige i alle Pſychologier forekommende Begreber. Saaledes troer Forfatteren, at man i den hele theoretiſke Philoſophie og alle dens Deele bør binde ſine Tanker og Betragtninger til Tingene i denne

Verden ſaavidt de ere og kan være os bekiendte, og viſt nok er det, at man ellers ligeſaa let kunde ſkabe en Theologia tranſcendentalis, Phychologia tranſc. o. ſ. v. ſom en Cosmologia tranſcendentalis. Thi ligeſom man diſputerer om flere end een Verden, ſaa diſputeres der og om flere end een Gud, og da kunde man jo først give ſig til at handle om, hvordan en Gud i Almindelighed maatte være, og ſiden afhandle det ſamme igien om denne Verdens eeneſte Gud, og ſaaledes ſkaffe os en nye Deel i Philoſophien. Thi for al Verden ſaaledes ſeer vor Cosmologia tranſcendentalis ud. —— Pſychologien er ſaaledes afhandlet, at den tillige indbefatter den heele følgende Deel af Logiken, ſom ikke i Ontologien er afhandlet. Først handler en kort Indledning om Siælens Begreb, Tilværelſe og trende Hoved-Evner, Forſtand, Villie og Frihed. Dernæſt følger trende Kapitler om diſſe trende Hoved-Evner. Det første handler om Forſtanden i den almindeligſte Meening, naar derved forſtaaes den menneſkelige Siæls Tænkekraft. (Thi i en ængere Meening forſtaaes derved den høyere Tænkekraft, og i den ængeſte den Evne, ſom adſkilles fra Fornuft.) Forſtanden i Almindelighed viſer ſig i Begreb, Skiønſomhed og Fornuft. Ved Begrebets Evne giøre vi os Ideer og Foreſtillinger om Tingene paa forſkiællige Maader og ved forſkiællige derefter benævnede Evner og Kræfter. Altſaa handler det første Kapitels første Afdeeling om Begrebets Brug. Ideer og Begreber kan betragtes deels ſaavidt de foreſtilles af Siælen, deels ſaavidt de kan udtrykkes med Ord og Tegn. Altſaa er første Afdeeling afhandlet i følgende Artikler. 1 Art. handler om Begreber, ſaavidt de af Siælen kan foreſtilles paa forſkiællige Maader. Denne Artikel er baade logiſk og pſychologiſk. Her handles da først om Differentia idearum materiali og formali, om Attentio, Abſtractio, Reflectio, ſom Midler, hvorved Begreberne i Almindelighed forhøyes i deres Klarhed og Tydelighed. Dernæſt handles om Sandsning, Indbildning, Digtning, Hukommelſe, om Vaagenhed og Søvn, om Vid, Skarpſindighed, Forvidenhed, Skiønſomhed ꝛc. ſom ſaadanne Evner og Virkninger, hvorved Tænkekraften yttrer ſig og behandler ſine Begreber paa adſkillig Maade. Dernæſt forklares Forſkiællen imellem den høyere og nedrigere Tæn-

ke-

Kekraft. Til den første hører først Forstanden, saa vidt samme betragtes som en fra Fornuft forskiællig Evne. Ved den Leylighed forklares i nogle tilføyede Problemer, hvorledes vi ved Forstandens Hielp giøre os almindelige Begreber endten af andre sandselige, eller af andre almindelige. Dernæst vises, at de kort foran forklarede Evner Agtsomhed, Eftertænksomhed (Reflexion) Indbildning, Hukommelse, Vid, Skarpsindighed, Skiønsomhed yttrer sig ligesaa vel ved Forstandens, som Sandsens Brug, og blive derfor inddeelte i de sandselige og forstandlige eller fornuftige, saa vidt Forstand og Fornuft giælder for en Evne eller den høyere Tænkekraft i Almindelighed. Endelig forklares Fornuftens Evne, saa vidt den er en fra Forstand særskilt Evne. Man savner overalt her ikke endten logiske eller psychologiske Begreber og hidhenhørende Læresatzer. 2 Art. handler om Tanker og Begreber, saa vidt samme ved Ord lader sig udtrykke, eller om den saa kaldte symboliske Kundskab. Denne Artikel er heel igiennem logisk, og indbefatter tillige Fortolknings-Kunstens Hoved-Regler. 3 Art. handler om de fuldkommen tydelige Begreber, saa vidt samme ved Ord skal eller kan udtrykkes, og altsaa om de saa kaldte Definitioner, og hidhenhørende Regler. 4 Art. handler om Begrebernes logiske Deelninger, og hidhenhørende Regler. Nu kommer den anden Afdeeling, som handler om Skiønsomhedens Brug, altsaa om Domme og Fremsatzer, og det i 1 Art. om Fremsatzernes Egenskaber i og for sig selv betragtede, og i 2 Art. om deres Egenskaber i Forhold og Hensigt til hinanden indbyrdes. Den tredie Afdeeling handler om Fornuftens Brug, altsaa 1 Art. om Fornuft-Slutningers Materie og Form: 2 Art. om de ordentlige Fornuft-Slutningers Grunde og Regler: 3 Art. om Fornuft-Slutningernes Figurer og deres besynderlige Regler: 4 Art. om de mindre ordentlige sammensatte og forbørgede Fornuft-Slutninger; 5 Art. om den polysyllogistiske Fornuft-Slutning: 6 Art. om Beviisning, som skeer ved Hielp af Fornuft-Slutninger: 7 Art. om de falske og forfyriske Fornuft-Slutninger: hvorved endelig ere tilføyede de til Disputationer henhørende Hoved-Begreber. Kap. II. handler om Villien; Kap. III. om Friheden og hidhenhørende Begreber; Kap. IV. om Siæls-og Le-

gems Foreening, ſamt Siælenes Oprindelſe og Forplantelſe. — Endelig følger den naturlige Theologie ſom handler Kap. I. om Guds Begreb og Tilværelſe: Kap. II. om Guds Egenſkaber; Kap. III. om Guds Værker. — Vi har alene med denne Recenſion vildet give Læſeren at overſee hvorvidt denne Læſebog kan ſkiønnes at indbefatte ſaa mange Begreber og Læreſætzer, ſom kan være nok for Begyndere i en Skole. At lade de Unge læſe nogle tørre Sætninger uden al Beviis og Forklaring, var at lade dem læſe ſom Papegøyer, og paa den anden Side at plage dem med vidtløftige og lærde eller kunſtmæssige Demonſtrationer, det var hellere ikke Ret. Derfor tør ikke vi miskiende den Middelvey, Forfatteren derudi har fulgt. Eet maa vi endnu lægge Mærke til, at endſkiøndt Forfatteren har læſt og fulgt andre lærde Philoſophiſke Skrifter, der ere nyere end de Wolfiſke, ſaa har han dog i denne Læſebog ogſaa haft de Baumeſteriſke Inſtitutioner paa mange Steder for Øyne, ſaa at han enten har fulgt eller nøyere beſtemt deres Begreber, og forkortet deres Beviſer for. Ex. S. 29. forekommer det Theoreme: *non poteſt eſſe plus in effectu B quam fuit in Cauſa A.* hvis Beviis lyder forkortet og dog tydelig ſaaledes; Nam hoc plus vel a data cauſa A dependeret, vel ab alia: ſi a data, tunc omnino in illa fuerat: ſin ab alia, tunc ad datum effectum B datæ Cauſæ A non pertineret. Vi kunde derpaa anføre flere Exempler, men vi vil i den og al anden Henſeende overlade Læſebogen til andres Bedømmelſe. Lad være det er kun en Læſebog der, er beſtemt til Bedømmelighed for Forfatteren ſelv og hans Diſcipler i Underviisning, ſaa er det dog at formode, at den ved den Leylighed kunde komme for fleres Øyne, og vi har derfor alene med denne Recenſion, uden for Reſten enten at roſe eller laſte Bogen, vildet forekomme vrange Domme, ſom ved første Betragtning lat kunde fældes over dens enten Tørhed eller Ufuldſtændighed, eller det Indfald at have forbundet Logik og Metaphyſik med hinanden, der kunde ſynes at være en blot Virkning af forfængelig Lyſt til Nyheder og unyttige Forandringer, da han dog dermed alene har haft den Fordeel for Øyne, ey at lade de Unge bryde ſig med at lære de ſamme Begreber og Satzer paa flere end eet Sted og een Maade, og har ikke indlemmet de Logiſke Artikler paa andre Steder i den theoretiſke Philoſophie, end

hvor-

hvorfra de virkelig ere tagne, for at udgiøre en særskilt Videnskab under Navn af Logik.

Frankfurt am Mayn. Joh. Dav. Michaelis Mosaisches Recht. Erſter Theil. 1770. 355 S. i 8vo. Hr. Hofraadens Hensigt har været at betragte Mosis Love med philosophiske Øyne, og, saa vidt en saa tidlig Historie Fattigdom tillader, at vise, at de ere forfattede efter en viis udtænkt Plan, og ret afpassede efter den Stat, de ere givne, følgelig at ansee, som en Klædning, der ikke passer til alle Legemer, men er just afmaalet efter det Israelitiske Stats-Legeme. Begyndelsen bliver giort dertil i denne første Deel med en philosophisk Betragtning over den Mosaiske Stats-Ret. At Israeliterne allerede længe for Davids og Salomons Tider havde udvidet deres Land indtil Euphrat, og forsvaret denne Grændse indtil det Assyriske Fængsel, bliver her af Bibelen selv beviist S. 79 o. f., en Punkt, som kan tiene til at igiendrive Skriftens Fiender, og ganske hæver den Vanskelighed, hvorledes en saa stor Mængde Undersaatter, som bliver tilskreven David, har kundet ernæres eller rummes i hans Land? Man seer tillige heraf, at alle hidtil værende Charter over Palæstina har en væsentlig Mangel, saasom de gaaer ikke indtil Euphrat, og heller ikke dybt nok ind i Arabien. Overalt ere det forjættede Lands Grændser her nøyere bestemte end ellers nogensteds. Dette skal vise enhver opmærksom Læser til hans store Forundring, med hvad for en Viisdom Moses har sørget for sin Stats Sikkerhed, og hvor nøye hans Love endogsaa herudi hænge tilsammen med den hele Plan, at grunde den Israelitiske Stat paa Agerdyrkningen. Det var og tvende Statens Grund-Maximer, at udrydde Afguderiet, og at forhindre Israeliternes Forblandelse med andre Folk. Denne Afhandling lærer i Besynderlighed ret at kiende den da værende Verdens Tænkemaade, og den Lovs Retfærdighed og Nødvendighed, der dicterede Dødsstraf for Afguderiet, og de mange Miraklers Begvemhed, hvilket til det Gamle Testamentes Tider skeede ved Mosen og fornemlig i Kongeriget Israel. Om den Israelitiske Stats Form kan man nu giøre sig et mere sikker, fuldstændig og sammenhængende Begreb. Den var bygget paa Agerdyrkning, og derfore demokratisk. Nationen havde et almindeligt

ligt Raad (קהל eller עדה) ſom beſtod af Folkets Repræſentantere. Enhver Stamme udgiorde for ſig ſelv ligeſom et eget almindeligt Væſen, hvilket blev regieret ved Familiernes Hoveder, og et almindeligt Overhoved eller en Stamfyrſte. Synedrium var kun et Collegium der varede til en Tid, hvilket Moſes ſatte i Ørken, for at hindre Rebellioner, og ſom formodentlig uddøde i Ørken. Shoterim (Skrivere) vare de, ſom førte de genealogiſke Tabeller, og ſom derfor og fordeelte Byrderne og Herre-Tieneſterne. Levi Stamme var ikke blot for Gudstieneſten, men den Stand, ſom gav Nationen ſine Geiſtlige, ſine Læger, Dommere, Skrivere, Politie-Betientere, og overalt alle for Staten nyttige Lærde. Den var ligeſom et Temperamentum i Demokratiet og ſiden i Monarchiet, hvorved blev forhindret, at hiint ikke udartede til et Anarchie og dette til Deſpotismus. Moſes ſaae forud, at Folket vilde imod alle hans Absigter dog beſtikke ſig en Konge, hvorfor han gav en Lov herom, ſom her udførlig bliver oplyſt S. 262 o. f. Af den Lov 2 M. B. XXXIV. ſom befoel Iſraeliterne at indfinde ſig til at helligholde en Feſt 3 Gange om Aaret, bliver giort den Slutning, at Naboe-Folkene (Cananiterne alene undtagne) maa have haft den Skik i deres Krigs-Ret til Feſternes Tid at giøre Vaaben-Stilſtand. Forfatteren har og i mange Ting retfærdiggiort en og anden Fortælning i den bibelſke Hiſtorie imod Religionens Fiender, og i denne hans Retfærdiggiørelſe indbefattes mange nye og ubekiendte Anmærkninger.

Riga. Abhandlung von den erſten Grundſätzen in der Weltweisheit und den ſchönen Wiſſenſchaften, mit einer Vorrede über das Studium der Weltweisheit von M. Göttlieb Schlegel, Rector an der Domſchule, bey Hartknoch. 1770. 176 S. i 8vo. Forfatteren viſer ſig i dette Skrift, ſom en Mand af Smag og Indſigter, og derhos en beſynderlig Iver for Philoſophien. Han underſøger først i en almindelig Betragtning de philoſophiſke Grundſætningers Værd, om det er ſkeet formedelſt den Fornøyelſe vi finde i almindelige Sætzer, eller og i Betragtning af den Fordeel, ſom Efterkommelſen kan drage deraf, at de Fleſte ere ſaa meget indtagne for dem. Han bemærker de ſkadelige Følger de foraarſage, og det latterlige derudi, at man

ba-

begynder enhver Afhandling fra de almindeligſte Grundſætzer, eller udfører dem dertil. Forfatteren kommer derpaa til de enkelte Deele i Philoſophien. I Logiken vil man gierne udlede alle Slutnings-Regler af en eeneſte Grundſætz, hvilket alene foraarſager Tvang og Dunkelhed. I Logiken hører egentlig alle Anmærkninger af de Sætzer, der ligge til Grund til al vor Kundſkab, og ſom gemeenlig trækkes ind i Metaphyſiken. Ligeledes anſtiller han og Betragtninger over den practiſke Philoſophies og de ſkiønne Videnſkabers Grundſætzer. Han meener, at man ikke uden Kunſtlerie kan udlede alle Pligter fra Selvkiærligheds Grundſætning. Vi tør lægge til, at man ikke kan giøre det uden at indføre og authoriſere en almindelig egennyttig Tænkemaade og en deraf følgende almindelig Fordervelſe i Sæderne. Vi forundrer os end mere over, at den udenlandſke Recenſent, ſom vi ellers har ſtor Høyagtelſe for, har for Alvor kundet ſpørge, af hvad for en anden evident Grundſætz Pligterne vel lod ſig beviſe i deres ganſke Omfang. Thi ſæt, Selvkiærligheds Grundſætz var ikke den eeneſte og almindelige, fulgte deraf, at en anden endelig ſkulde være det. Vi føle Selvkiærligheds Drift, men vi føle og en Sælſkabeligheds Drift, naar den ikke af Fordomme eller af en der efter og formedelſt Vane herſkende Selvkiærlighed er bleven qvalt og undertrykt. For Reſten kan det ikke laſtes, at man ſøger overalt, ſaa vidt mueligt er, at bringe ſin Kundſkab om beſynderlige Sandheder hen ud til almindelige Grundſætzer, hvorunder de kan indbefattes. Forbindelſe, Sammenhæng, Viſhed og Tydelighed ere deraf de viſſe Frugter og Fordeele.

Wien. Traité de la Tactique-Ouvrage publié & imprimé à Conſtantinople, par Ibrahim Effendi, traduit du Turc. 1769. 125 S. i 8vo. Dette Værk kan mere underholde Nysgiærrigheden, end forøge Militair-Perſoners Indſigt. Man maa deraf ikke vente nogen fuldſtændigere Efterretning, end man hidindtil har haft, om Krigs-Væſenets Forfatning hos Tyrkerne. Det indbefatter kun Tanker og Forſlag af en privat Perſon til Forbedring i Krigs-Væſenet, hvilke Tyrkerne ſkulde føre ſig til Nytte af de Chriſtnes Krigs-Tugt. Forfatteren var en Officier af Rang (en Mutteferriva) ſom ellers er bekiendt af det, at han til Conſtantino-

tinopel har oprettet et Bogtrykkerie, ſom gik ind igien med hans Død af Mangel paa en Trykker, og fordi Tyrkerne altid foredrage et Haandſkrift for Trykken, hvilken ſidſte, i hvor ſkiøn den end var, dog forſikres ey at komme et ſkiønt ſkreven arabiſk eller tyrkiſk Haandſkrift nær. Tyrkernes mange ulykkelige Feldt-Toge, de indvortes Uroeligheder og Oprøret 1730., hvor i Sultan Achmet blev ſat fra Thronen, gav Forfatteren Anledning til at underſøge Aarſagerne til alt dette, og han fandt dem til deels i ſin Nations fordervede Krigsvæſen. Man maa her ikke vente Orden og Methode, ſom man forlanger i vore Skrifter, ſkiøndt Skriftet har ſine Kapitler og Affnitter. Det lader til at være forfattet efter nogen given høyere Anledning, da Porten formodentlig har været til Sinds at indføre nogen Forbedring i Krigs-Væſenet.

Upſal. Gloſſarium Suio-Gothicum, in qvo tam hodierno uſu freqventata Vocabula, qvam in legum patriarum tabulis, aliisqve medii ævi Scriptis obvia explicantur & ex dialectis cognatis illuſtrantur. Auctore *Joh. Ihre.* 1769. 2 B. i Fol. Det hebraiſke Sprog ſkal være Original-Sproget, hvorfra alle andre ere komne. Ved at ſammenligne det gamle Svenſke Sprog med det Celtiſke, har Forf. fundet ſtor Lighed imellem dette og det gamle Gothiſke Sprog, men endnu flere Spor har han fundet til Forvandtſkab med det græſke og latinſke. **Geter** og **Gother** holder han for et Folk, og tilſammen for Schyterne hos Grækerne. **Gotherne**, ſom i det 5te Aarhundrede trængte ind i det Romerſke Rige, og giorde ſig Spanien underdanige, ſkal ikke være komne fra Sverrig, men fra det ſorte Hav. Der ere endnu Spor til det Gothiſke Sprog i det Crimiſke Tartarie. **Finner** og **Lapper**, ſom ere forvandte med hinanden, ſkal have været de ældſte Indvaanere af Norge og Sverrig. De gamle **Ruſſer** vare af ſamme Folkeſkab indtil de af Slaverne bleve bragte under Aag. **Gotherne** ere formodentlig komne fra Tydſkland og Dannemark til Sverrig. Forfatteren har ikke kundet anſtille nogen Sammenligning med det Slavoniſke Sprog.

Berlin. Plan raiſonné d'une Hiſtoire univerſelle & diplomatique juſqu'a l'an 1740., par Mr. Weguelin

de

de l'Acad. Royale des Sc. & Bell. Lettr. de Pruſſe. 36 S. i 8vo. I dette lidet Skrift giver Forf. Underretning om de Regler, hvilke han har fulgt i at udarbeyde det her anmeldte hiſtoriſke Værk. Først handler han om Beviſerne for Begivenhedernes Sandhed, og Forbindelſen af de mærkværdigſte deriblandt tillige med deres politiſke og moralſke Aarſager. Herpaa følger en Afbildning paa det Talent og de Indſigter en Hiſtorieſkriver bør beſidde, og den Orden han bør følge i ſin Studering. Han viſer, hvad Nytte det har, at man kiender de i hvert Aarhundrede herſkende Meeninger, og hvor nødvendigt det er at trænge ind i de forſkiællige politiſke Syſtemers Geiſt. Herpaa foredrager han ſin Meening om de hiſtoriſke Epocher. Han beſkriver vidtløftig den problematiſke Methode, hvilken han holder for den bequemmeſte til en Universal-Hiſtorie. Endelig viſer han, hvorledes man bør agte paa Lovene, Brug og Sæder, Religion, Handel, Kunſter og Videnſkaber og den offentlige Ret, og hvorledes man maa forbinde alt dette med Fortælningen om Begivenhederne, og efterſøge alle diſſe Tings Oprindelſe, Forbindelſe og Fremgang. Forfatteren lover ſelv at arbeyde efter denne Plan, og at ſætte de Begivenheder i Orden efter Epocherne, ſom har haft den ſtørſte Indflydelſe paa Europes lykkelige eller ulykkelige Tilſtand.

Göttingen. Paraphraſtiſche Erklärung der beyden Briefe an die Corinther, zum Gebrauch bey exegetiſche Vorleſungen über dieſe Briefe, har Hr. D. Zacharia udgivet i Bosſiegels Forlag 1769. Indretningen er den ſamme ſom i hans Forklaring over Epiſtlen til de Romere. I den foregaaende Indledning forklarer han adſkillige vanſkelige Talemaader, og beſtemmer deres rette Begreb. Den indbefatter ligeſom Nøglen til den heele Paraphraſis. Hans Forklaring over de aandelige Gaver, hvorom der tales ſaa meget i første Epiſtel til de Corinthier, fortiener Opmærkſomhed, og man lader ham overalt vedefares den Ret, at han tænker ſelv og tænker vel, og ikke blot igientager bekiendte Ting.

Göttingen. Paraphraſtiſche Erklärung der Briefe Pauli an die Galater, Epheſer, Philipper, Colosſer,

ſer, und Theſſalonicher, von D. Zacharias. 236 S. i 8vo. Forfatteren har tilforn udgivet en paraphraſtiſk Forklaring over begge Brevene til de Corinthier. Indledningen er hiſtoriſk, og Texten er hiſt og her oplyſt med Anmærkninger.

London. An Enquiry in to the préſent of the ſeptuagent Verſion of the Old Teſtament. 1769. 8vo. Den lærde Hr. Kennicot har i mange Aar været beſkæftet med at ſammenligne de gamle Haandſkrifter af det Gamle Teſtamentes hebraiſke Text og med Samlingen af forſkiællige Læſemaader. Dette berømmelige Exempel har formodentlig bragt Forfatteren Hr. D. Henrich Owen paa den Tanke, at en ligedan Underſøgning var nyttig og nødvendig i Henſeende til de 70 Fortolkeres Overſættelſe. Han beſkylder Jøderne for, ved et ſtraſværdigt Bedragerie, at have forfalſket ſamme, hvorfor det er ſaa meget mere nødvendigt at ſammenligne dens gamle Haandſkrifter og ſamle Varianterne.

Wittenberg. Doct. Joh. Dietr. Winkler, Paſtoris zu St. Nikolai und Scholarchen in Hamburg, Worte der Erweckung für Eltern und Kinder, zur geziemenden Betrachtung ihrer wichtigen Pflichten, in drey Betrachtungen über beſondere Stellen der H. Schrift. 1770. 68 S. i 8vo. I diſſe 3de Betragtninger foredrages Forældrenes Pligt imod deres Børn, i Henſeende til diſſes retſkafne Dannelſe, Opdragelſe og Underviisning. Den første Betragtning over Eph. VI. 4. handler om Forældrenes almindelige Pligter imod deres Børn. Den anden over Ordſpr. XXIII. 13. 14. handler om Forældrenes ſkyldige Bemøyelſe for at beſtraffe det Onde hos deres Børn. Den tredie over Eph. VI. 2. 3. foreſtiller den med det 4de Bud forenede Velſignelſe, ſom en kraftig Opmuntring for Børn til et anſtændig Forhold imod deres Forældre.

Amſterdam. Dialogues de Platon. Par le Traducteur de la Republique. 1770. 2 B. i 8vo. Hr. Grow har tilforn leveret Platons Republiqve og Lovene overſatte, og har med denne Overſættelſe af hans Dialoger giort Publikum en nye og vigtig Tieneſte.

No. 20.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 16de May 1771.

Kiøbenhavn. Undersøgelse hvorvidt de Aarsager kan gielde, der anføres som Hindringer for et Norsk Academies Oprettelse anstillet af en Normand. 1771. — Forfatteren spørger, hvad kan dog være Aarsagen, at Norge har ingen Academie? Vi vil, siger han, giætte os frem. „To Ting synes mig med Billighed kunde „ udelukke et Land fra den Fordeel at have Academie: naar „ endten Landet i sig selv ingen Anledning gav til vigtige „ Undersøgelstr for de Vittige, de Lærde, for Viisdoms „ Sønner, eller Indbyggerne i Almindelighed vare ubeqvem„ me til høyere Videnskaber." Forfatteren spørger ganske alvorlig, og undersøger, om disse Aarsager vel kan giælde. Vi maatte nok spørge, om saadanne Aarsager vel skulde falde noget fornuftig Menneske ind, og om disse fortiente den allermindste Undersøgelse. Har nogensinde den Qvæstion været paa Bane, for at opløses og udføres; og den gik ind igien paa de Grunde, som her undersøges; var det ikke da at fremstille de taabeligste Grunde som tilstrækkelige til at kuldkaste det vigtigste Project. Ikke desto mindre har Forfatteren anvendt 3 hele Blade til at igiendrive disse Grunde, der igiendrive sig selv i Øret alene. Dog har han ved den Leylighed sagt det, som fortiener Opmærksomhed, for Ex. S. 10. om Lægekunsten. „De forskiellige Maader paa hvil„ ke Landets Indbyggere maa søge Livets Underholdning,

„ underkaſter dem forſkiællige Sygdomme, ſom ere mindre be-
„ kiendte, og mere ſiældene, end de, der reyſe ſig af Kiøben-
„ havns tykke Luft og uordentlige Levemaade. Den i Gru-
„ berne og Biergværkerne og af flere end een Elendighed
„ overvældede Biergmand, den vindſkibelige Arbeydsmand,
„ ſom i Skoven, paa Havet, paa de farligſte Veye, hvor
„ Fornødenhed drager ham, overfaldes af de uſædvanligſte
„ Tilfælde, diſſe maa altid paa Mangel af erfarne Mænds
„ Raad ende et nyttigt Liv, naar de erfarneſte Læger her
„ arbeyder paa at holde Livet i Jordens Byrder og Menne-
„ ſkers Affkum. Naar den af Kaadhed forfulnede Skiøge,
„ den af Liderlighed forraadnede Svirebroder, en i Dan-
„ ſen ſprengt Spradebaſſe eller i Rendeſteenen nær omkom-
„ men Drukkenbolt her lægges ind paa Hoſpitaler, opvar-
„ tes med Omhyggelighed af de dueligſte Læger og pleyes
„ med de bedſte Lægemidler, maa der den nyttigſte Deel
„ af det menneſkelige Kiøn, den Arbeydſomme nemlig, ſee ſig
„ underkaſtet adſkillige Farer, og overladt til en omløbende
„ Qvakſalvers eller ubarmhiertig Heſte-Docters Cuur. Diſ-
„ ſe vore Medynkſomhedsværdige Landsmænd arbeyde for
„ at forſkaffe andre de Rigdomme, ſom Naturen har ned-
„ lagt i Biergenes Indvolde. De vover det eeneſte de har,
„ et uſelt Liv, for at forſkaffe andre, hvad de behøve til
„ Klæde, Føde og Boeliger, og for alt dette værdiges de ikke
„ den Omhue, at der i Landet maatte findes den fornødne
„ Anſtalt til at conſervere det Liv, ſom bruges kuns for
„ andre.“ De Indvendinger Forfatteren beſvarer, ere og af ſaa liden Betydenhed, at de næppe fortiene at komme i Betragtning. Hvem kan med alvorlig og ſund Eftertanke forevende, at de Norſke gierne alligevel kan dyrke Videnſkaberne, at Norge ellers ikke kan holdes i Lydighed. Bliver der nu ingen Academie oprettet i Norge, bør man da troe, at det er ſaadanne Indvendinger, der har kuldkaſtet et ſaa ſtort og vigtigt Project, og alle de Grunde, ſom Forfatteren ellers har opgivet derfor? Han viſer, at et Norſk Academie vilde opvække Æmulation og have for Reſten ſin ſtore Nytte, og hvo tviler derom? Men bliver Forſlaget ikke fuldført, da maa der viſt være ſtørre og vigtigere Grunde og Hindringer derimod, end de anførte Grunde og Indvendinger, ſom denne ubenævnte

For-

Forfatter har taget ſig for at igiendrive. Den Klage Forfatteren fører over den Norſke Ungdoms Fordervelſe her i Kiøbenhavn er vel ikke uden Grund, men om den er Grund nok til et Norſk Academies Oprettelſe mere, end til et Fynſk eller Jydſk, det ſkal vi ikke kunne ſige. For Reſten var det ſmukt nok, at et Land, ja at enhver Provintz havde ſin egen authentiqve Skole, hvad heller man vil kalde den Academie, Skole, Lyceum, Gymnaſium, Pædagogium. Der ere de, der tør paaſtaae, at man kunde gierne giøre alle de mindre Skoler, i det mindſte i Hoved-Stæderne, til ſmaa Academier, og det lod artig nok, naar det var giørligt. Men alle ſaadanne Projecter har vidtløftige Udſeender, og ere vel ikke at løbe til. Dog ſynes os immer, at det Profiſke Forſlag til de authentiqve Provincial-Skolers Indrettelſe ſeer juſt ikke ſaa vidt ud og ſkulde maaſkee finde de mindſte Vanſkeligheder. Man kunde ſpørge og der ſpørges virkelig, hvem der vel da ſkulde have den fornødne Opſigt med diſſe Provincial-Skolers Lærere? Men for at beſvare dette Spørsmaal, kunde man kun forlange følgende Spørsmaale først beſvarede: Hvem der har Opſigt med Lærerne ved Kiøbenhavns og Sorøe Academie? Ja de har hver ſin Patron eller Ober-Hofmeſter! Kan ikke da en Provincial-Skole ogſaa bekomme ſin? Man ſpørge videre: Hvad der vel ſkulde blive af et af diſſe tvende Academier, om man gav det eenes Lærere Opſigt over det andets baade Lærere og Lærlinger? Ikke dette, at det eene nu ikke kunde dyrke Videnſkaberne anderledes, end det andet vilde, hvis Gunſt og Recommendation det maatte dependere af? Lad nu alle Skoler eller Academier i et heelt Land og i tvende Riger med ſamt deres Lærere og Lærlinger ſtaae til Regnſkab og under Opſigt af en eeneſte Over-Skole; kommer det da ikke an paa, hvorledes Planen til Videnſkabernes Dyrkelſe er lagt ved denne Over-Skole, og er ikke Videnſkabernes Dyrkning i det Heele en complet Machine, der drives af en eeneſte Fieder med en beſtandig eensformig Bevægelſe? Og er det ikke ſært nok, at en Lærer ſkulde anſees for mere duelig bequem eller værdig til Videnſkabers Direction eller Opſigt over en anden Lærer, hvis Embede er i Grunden ligeſaa vigtig, hvis Indſigt og Redelighed kan og bør være ligeſaa ſtor, alene fordi den eene hedder Profeſſor og den anden Rector, da dog det ſidſte

Navns Begreb fører mere Myndighed med ſig? Ikke deſtomindre kunde dog Hoved-Stadens Academie forblive et Univerſitet og en høyere Skole, ligeſom det andet Rige Norge kunde, naar ellers intet andet var til Hinder, have ſit Univerſitet og ſin høyere Skole, hvor Ungdommen kunde og maatte ſøge hen for at dyrke Videnſkaberne i en høyere Grad og bygge paa den i Provincial-Skolerne lagte første Grund, hvis Lærere ſatte paa en lige Fod, i lige Rang, med lige Løn, under en Skole-Patrons Opſigt, maatte lære hver ſin eller ſine Videnſkaber, og kunde der tillige være een eller flere Repetentere. Dette ſkulde viſt tilveyebringe en ſtor (Gud give dydig!) Æmulation imellem Landets Lærere, da det for Videnſkaberne ſaa ſkadelige Monopolium tillige ſkulde ophøre. Men det Profiſke Forſlag kunde maaſkee nok finde andre Vanſkeligheder, ſom vi overlade til andres Overveyelſe, da vi alene ſom Recenſentere ſaa løſelig kan røre derved, og maa vel vogte os for, at vi ikke mere ſkal ſynes at projectere, end med en maadelig og taalelig Critik efter Indſigt at recenſere Projecter. Forfatteren har ogſaa viiſt, at et Academie i Norge gierne kunde anlægges uden en for Staten følelig Byrde. I det øvrige overlade vi hans hele Forſlag til andres Bedømmelſe, men ville alene ſige dette, at Forſlaget er ſaa ſtort og vigtigt, at det uden Tvil vilde fordre en vidtløftigere Underſøgning, end paa ſaa faa Blade.

Kiøbenhavn. Beviis, at Argus, uagtet ſine 100 Øyne har været ſtok blind da han ſkrev ſine No. 11 og 12 angaaende Amts-Laugs- og Friemeſterne. Indeholdende Trende Anmærkninger: 1) at Laugene i deres nærværende Forfatning ere ſkadelige for Vindſkibelighedens Fremgang: 2) at de ere hinderlige i Folkemængdens Tiltagelſe: 3) at de ere en Med-Aarſag til dyre Tider. Til nøyere Eftertanke i en reddelig Henſigt fremlagt af en Haandværksmand her i Staden, ſom ønſker Laugs- og Friemeſterne al den Lykſalighed, der kan paſſe ſig med Statens Velfærd. 1771. 56 S. i 8vo. — Uden at tage Deel i Sagen ſelv, ſom her handles om, og i den Henſeende bifalde noget til eller fra, maa man tilſtaae, at den Haandværksmand,

ſom

ſom har ſkrevet dette lille Skrift, har hverken været egennyttig eller eenſoldig, om han og har været Haandværksmand. Lader os engang høre, hvorledes og i hvad for en Tone, han tiltaler den Argus, han har ſat giøre med: S. 9.

„ Vi behøve ikke at gaae langt Argus! Følg med mig i
„ vore Iſenboder, i vores Fornemmes og Riges Cabinetter.
„ Der ſkal i ſee godt Arbeyde, ſom er forfærdiget i Enge-
„ land og Holland. Der er ingen Laug. Der har Haand-
„ værksmanden ligeſaa vel Frihed, ſom Skribenten. Det
„ er noget beſynderligt, I takker vores allernaadigſte Konge
„ for den forundte Skrive-Frihed, og hvo kan vel andet,
„ end takke ham derfor. Men til hvilken Ende er det for-
„ undt Eder. Er det ikke Kongens Henſigt, at redelige Pa-
„ trioter ſkulde ved dette Middel angribe Misbruge og læg-
„ ge Fordomme for Dagen. Hvor ſlet opfylder I da ikke
„ dette priisværdige Øyemærke, naar I ved falſke Fornuft-
„ ſlutninger ſøge at give Misbruger og Fordomme en ny
„ Glands. Vi vil gaae til Sagen igien. Meener I ikke,
„ at Kunſterne ligeſaavel ſom Videnſkaberne ſkulde trives
„ ved Frihed, eller meener I, at Monopolier og Laugs-
„ rettigheder, indgroede Fordomme, gamle og ſkadelige
„ Vedtægter, der tildeels forderve gode Sæder, meener
„ I, jeg ſpørger Eder, at diſſe Aag ſkulde være gavnlige
„ for dem? Vi vil underſøge dette Spørsmaal, og jeg vil
„ ſøge at overbeviſe Eder, at Laugene i deres nærværende
„ Forfatning ere Aarſag til, at vi næſten ikke ere komne
„ videre i vore Haandværker, end vi vare, da de bleve ſtif-
„ tede. Ja diſſe fatale Lænker, hvormed Laugene have
„ fængſlet vor Vid og vor Flid, forvolder: at der hverken
„ herſker Opfindſomhed eller Smag i vort Arbeyde, hvil-
„ ket derimod giør det Fremmede ſaa begierligt og afſætte-
„ ligt. Thi I maa vide, at naar der ſkeer nogen Foran-
„ dring i noget Slags Arbeyde, endten af Modens Sær-
„ ſindighed, eller fordi en Kunſt kan derved blive lættere,
„ bequemmere eller fordeelagtigere, da har den først igien-
„ nemvandret Tydſkland, og de fleſte Gange komme til
„ Skibs herind fra Lybeck. Er det ikke foragteligt? Skul-
„ de der ikke være Genier i Dannemark? og have vi ikke
„ Midler til at dyrke og forbedre dem? Jo vi have lærde
„ Mænd, der ligeſaa godt ſom Engelænderne, Franſkmæn-

„ dene og Tydſkerne kunde ſkrive Afhandlinger til Kunſter-
„ nes og Handværkernes Forbedring, men hvo ſkulde læſe
„ dem? Vi have et Tegn-Academie, og til Beviis, at der
„ ere Genier i Dannemark, ſaa have Fædernelandets Søn-
„ ner, Academiets Lærlinger, vundet Præmier udenlands.
„ De ere ved deres Hiemkomſt af Monarken belønnede med
„ Ören, denne vigtige Drivefiær i den Monarkiſke Stat.
„ Man tæller dem nu iblandt Academiets offentlige Lærere.
„ See her er Beviis ey alene paa Genier, men endog paa
„ Belønninger. Lad os nu ſee, hvorledes Haandværks-
„ Laugene have benyttet ſig af denne Stiftelſe o. ſ. v.“ For-
fatteren declamerer med Iver imod de ſaa kaldte **Laugs-Gewohnheiten** og derved herſkende Fordomme, og viſer, hvor meget de forhindre Vindſkibeligheden og forderve Sæ-
derne. „Naar Laugene bleve ophævede, og alle Forhindrin-
„ ger udryddede, vilde vore Kunſter og Haandværker faae en
„ ganſke anden Anſeelſe. Da ſkulde man ſee vore rige og
„ anſeelige Borgere, hvor under jeg forſtaaer Kiøbmænd,
„ Bryggere og andre velhavende Mænd at ſætte deres Børn
„ til Haandværkerne. Hvad vilde ikke Vinſkibeligheden vin-
„ de derved. Diſſe kunde ved en paa deres Stand ſig paſ-
„ ſende Opdragelſe lære at kiende Hiſtorien af Kunſterne i
„ de andre Lande, og ſaa meget af Videnſkaberne, ſom der
„ behøvedes til forud at vide Theorien af deres Kunſt, hvor-
„ paa de ſiden kunde bygge en lykkelig Praxin. Ved den
„ første Kundſkab vilde de være i Stand til at ſee vore Feyl
„ og ved den anden ſkulde de faae Evne til at rette og forbe-
„ dre dem. Da ſkulde man af deres Arbeyde ſee, at der var
„ et Tegn-Academie i Landet. Da ſkulde man ſkrive Af-
„ handlinger om Kunſterne i Dannemark og da ſkulde man
„ læſe dem. Diſſe underſtøttede af Friheden ſkulde reent
„ ud plitte Vankundigheds Taage, ſom hidtil omringer os.
„ Denne Blanding af oplyſte Kunſtnere ſkulde i en kort Tid
„ meddeele de andre af den ringe Almue et klart Lys til at
„ ſee deres ſande Fordeele. Da ſkulde de danſke Fingre ikke
„ lade ſig nøye med at efterligne de udenlandſke Modeller.
„ Man ſkulde ſelv forarbeyde Meſterſtykker og Mønſtre. Ja
„ da ſkulde det meget grove og fine Haandværks-Arbeyde
„ forarbeydes her i Landet, ſom den Patriotiſke Hr. **Lyt-**
„ **ken** i hans **oeconomiſke Tanker**, har vilſt os aarlig at

„ at

„ at blive indført, og hvorved vi ernære saa mange Familier
„ i Engeland, Frankerige, Holland og Tydskland.“ —
„ Det er alene deres vitse Indretninger, som give dem et
„ Fortrin frem for os. I Engeland og Holland er det in-
„ gen Skam at arbeyde. Der kan man see de Fornemmes,
„ ja endog Rangs-Personers Børn at lægge sig efter Kun-
„ ster, Haandværker og Handel. Hvorfor? Fordi der er
„ Frihed. Men hvad kan man vente sig af Haandværkerne
„ i Dannemark, saa længe de ere underkastede saadanne
„ Lænker. Saa længe det anses for et gyldigt Bevis paa
„ Fattigdom og Vanære at have lært et Haandværk, saa
„ længe skal der kuns findes faa rige Mænd, som sætte deres
„ Børn dertil, og den bedste, den dydigste Kunstner skal,
„ naar han mangler Penge til at sætte i Forsøg, arbeyde,
„ tænke og stræbe sin Livstid, og dog kuns naae Middel-
„ maadighed. Med et Ord: saa længe vi beholde Laugene,
„ saa længe skal vore Kunster og Haandværker aldrig naae
„ en større Høyde af Fuldkommenhed. Ja saa længe som
„ Laugene ere, kan man ey fortænke nogen formuende Mand,
„ at han søger at giøre sine Børn lykkelig paa en anden
„ Maade, end ved at opofre dem til Haandværkerne. Thi
„ det er naturligt, at en Fader elsker sine Børn, og, naar
„ han elsker dem, skulde han da vel sætte dem ind i en
„ Stand, der er underkastet saa mange Farer og Vanskelig-
„ heder? Skulde hans Hierte ikke briste af Medynk, naar
„ han saae dem i Læretiden pryglede brune og blaae, og det
„ ikke af deres Mester, men af nogle Uværdige, ikke for
„ Forsømmelse i deres Profession, men mangen Gang end-
„ ten af Had eller Caprice? Skulde det ikke smerte ham,
„ naar han saae dem heele Dagen stryge paa Gaderne og for-
„ rette Pligt-Karle og Haandlanger-Arbeyde, og hvorledes
„ vilde han blive til Mode, naar han ved Midnats-Tid
„ fandt dem liggende paa Trapperne for at oppebie nogle
„ ryggesløse Menneskers Hiemkomst. Alle disse Ulykker
„ ere en Frugt af Laugene. Mesteren maa have den
„ bedste Forstand og det bedste Hierte, saa skal han
„ dog med al sin Flid næppe kunne indskrænke, mindre alde-
„ les hemme disse Uordener. Anderledes er det beskaffet
„ med Læredrenge i Engeland, Frankerige og Holland. Der
„ har Mesteren eene Magt over sin Lærling, og dersom en

„ Fremmed understoed sig at lægge Haand paa ham, da „ var han ulykke'ig. Lærlingen forretter intet andet, end „ sit Arbeyde. Det er noget fornøyeligt at see disse Drenge „ Arbeyde. Den eene stræber at overgaae den anden. Hvor„ fore? Fordi han ved, at Ære og Belønning beroer siden „ naar han bliver Svend, hverken paa Reyser, Vedtægter „ eller Alder, men blot paa Værdien af hans Arbeyde." Man seer af det anførte, at den Mester-Haandværksmand, som har skrevet dette er og Mester-Skribent, og at det er en Mand, som veed at trænge igiennem med sin Pen, og føre den ligesaa godt, som noget af sit Værktøy. Men om han ellers har Ret i Hoved-Sagen, og om der ingen Forbedring kan skee ved Laugene til Kunsternes Befordring uden Laugenes Ophævelse, det er noget Politici maa dømme om. Herefter forsvarer Skribenten den anden Punkt, at, **naar Laugene blive ophævede, da vilde mange fremmede lokkes her ind, hvorved baade Folkemængden blev formeret, og vi skulde faae Arbeydet for bedre Kiøb.** Forfatteren har herved i sær haft det Sted for Øyne, som han har anført paa det første Blad af den Patr. Tilskuer No. 165. Sr 556. saa lydende: **Afskaf Haandværks-Laugene og Mængden af Arbeydere skal uden videre Anstalter skaffe os gode Vahre og læt Kiøb.** Endelig kommer han til den tredie Punkt: **Naar Laugene bleve ophævede, vilde alle de ved Laugene hidindtil værende og forefaldende Udgifter med Mesterstykker o. a. m. for dem, der indtræde i Laugene, falde bort, og disse Penge kunde da i det Sted sættes i Materialier til Professionens Drift.** Ved den Leylighed er Forfatteren tillige geraadet i Strid med sin Argus om Folkemængden og har vist, **at en talriig men arbeydsom Folkemængde ikke foraarsager Armod, men Rigdom i et Land.** Vi ville anføre et Par Steder, som i vore Tanker synes mærkværdige: S. 38. „ Naar der aarlig ud„ læres saa mange Drenge, og derimod saa faa Svenne „ blive Mestere, og man desuden finder saa mange Frem„ mede og saa faa Indfødde at arbeyde ved Laugene; saa „ er det vel Umagen værdt at undersøge, hvor alle disse Ud„ lærlinger og Arbeydere ere blevne af. For at blive un„ derrettet herom, vil vi gaae 20 Aar tilbage i Tiden. Vi

„ vil

„ vil opslaae Laugs-Protocollerne og giøre en Beregning
„ over Antallet af de Udlærte i dette Tidsrum. Her skal vi
„ finde en større Mængde Arbeydere, end vi formodede.
„ Vi vil spørge efter dem. Nogle ere døde, men de fleste ere
„ dog vel i Live. Vi skal strax see, at næsten den halve Deel
„ er reyst ud af Landet. Men de øvrige burde vi dog finde.
„ Vi vil gaae ind i Værkstederne og lede efter dem. Her
„ skal vi ikke finde den fierde Deel af dem. Hvor ere de da
„ blevne af? Kiære Argus der behøves ikke 100de Øyne
„ til at see dem. Vi skal strax finde dem i alle Gader for-
„ vandlede fra nyttige og vindskibelige Myrer til skadelige
„ og fortærende Græshopper i Staten. I Steden for at
„ leve af Arbeyde skal vi see dem at leve af andres Sved.
„ Vi skal finde dem at være Oltappere, Vertshuusholdere,
„ Theemænd, Marchendiserе, Fribagere, Høkere, Brøn-
„ devinsbrændere, Lakeyer og Lediggængere. See her er
„ den rette Aarsag til Velstandens Aftagelse ey alene ved
„ Laugene men endog over det heele Land. Alle vil leve og
„ leve vel og ingen vil Arbeyde. Hvo vil da undre sig over
„ de dyre Tider. Hvo kan vel nægte, at disse mange Hø-
„ kere, Prangere og Lediggiængere jo giøre Tiderne værre.
„ Skulde det ikke være mere fordeelagtigt for Staten, at
„ disse Hænder bleve brugte til Arbeyde, end at de skal bru-
„ ges til at underminere dens Velfærd.“ Andre maa dømme om Sagen selv. Vi fornøye os kuns over vor Mester-Skribent, som vil lære Argus at see. Nok et Stykke om Mesterstykkerne S. 40. „ Aldrig skulde man see saa man-
„ ge Høkere og Lediggiængere af Haandværks-Folk, som man
„ nu seer, dersom Laugene ikke vare. Jeg har viist de
„ Vanskeligheder, der møde dem i deres Drenge- og Svenne-
„ Stand. Men der møder dem endnu flere, naar de engang
„ vil høste Frugten af deres Flittighed og sætte sig ned for
„ at ernære en Familie. Her er Mesterstykket. Men hvad
„ er Mesterstykket? Er det et Beviis, at den Mester, som
„ forfærdiger samme, kan siden forfærdige saadant et Ar-
„ beyde i sit eget Værksted. Ney visselig er det ikke, det er
„ blot en Vedtægt, som skiller en Begynder ved 100 Rixda-
„ ler (ved somme Professioner vel lidt mindre, men ved
„ andre lidt mere) og desuden forhindrer en stor Deel andre
„ Mestere fra at arbeyde i nogle Uger. Naar man nu lægger

„ de Udgifter af fornøden Boehave og Materialier til, ſaa
„ er der ingen Haandværks-Karl, der kan ſætte ſig ned un-
„ der et Par 100 Rixdaler. Det er virkelig en ſtor Udgift
„ for en Haandværks-Karl. Han fortiener ſom Meſter ikke
„ ſaa meget i de første Aar. Han bliver ſtrax nødt til at
„ ſælge ſit Arbeyde dyrt, og har han ikke flere Penge mellem
„ Hænderne, ſaa nødes han til ey alene at kiøbe ſine Føde-
„ Vahre for ſig og ſine Folk af Høkerne, men han bliver end-
„ og nødt til at borge ſine Materialier, hvorved han ge-
„ meenlig maa betale dem dyrere, og derved geraader i en
„ Gield, paa hvis Afbetalelſe han forgiæves kan arbeyde ſin
„ hele Levetid. Ved denne ſkadelige Vedtægt bliver mangen
„ en duelig Kunſtner og Haandværksmeſter til en Staadder.
„ Er det ikke Synd, at en Svends mange Aars Fortieneſte
„ ſaaledes ſkal fortæres paa een Dag. Og naar man vil til-
„ ſideſætte Fordomme, ſkulde det da være ubilligt, at en
„ Haandværks-Karl (naar han vilde opfylde en Borgers
„ Pligt) fik Tilladelſe ligeſaa vel ſom en anden at ernære ſig
„ og ſin Familie med det, han havde lært, imod at han til-
„ kiøbte ſig ſin Borger-Rettighed. Det er ikke nok, at diſſe
„ Vedtægter trykke Begyndere, de afſkrække og mangen en
„ duelig Haandværks-Karl fra at blive Meſter og tiene Sta-
„ ten med ſin Arbeydſomhed. Har han ſamlet ſig en 100
„ Daler, ſaa ſøger han en Gienvey til at giøre Lykke. Han
„ ſætter ſig ned og forſøger Hines Tal, hvorom jeg tilforn
„ har talet. Bonden kommer hver Dag til Torvs. Han
„ behøver ikke mange Penge til at ſætte i de Vahre, der ud-
„ giøre en Høker-Boed. Han kan begynde med lidt, og han
„ vover langt fra ikke ſaa meget, ſom hans Kammerat, der
„ bliver Meſter. Kan jeg ikke ſælge mine Vahre, ſiger
„ han, ſaa kan jeg æde dem ſelv, jeg ſkal jog leve.
„ Erfarenhed viſer, at han har Ret. Saa længe der ere
„ fattig Folk i Byen og diſſe have Pant, ſaa mangler han
„ viſt ikke Levebrød. Han bliver riig uden Møye, og hans
„ Kammerat ſveder og arbeyder den hele Dag forgiæves.
„ Kommer en Haandværksmand til Torvs, ſaa finder han
„ Bøndernes Vogne omringet af diſſe ſkadelige Inſecter.
„ Bonden ſeer mange Kiøbere, dette foraarſager, at han er
„ dyr. Vil Haandværksmeſteren have Fødevahre til ſine
„ Folk, ſaa maa han betale, og byder han med dem, ſaa tør

„ diſſe

„ disse pukke med deres Borgerskab, uagtet at Mesteren har „ betalt 10 ja vel 20 Gange saa meget for at faae Rettighed „ til at gavne, som disse for at skade Staten. Alle disse „ Ulykker flyde af Laugene. De trykke Begyndere, afskræk„ ke Flittighed og fylde Staten med Lediggiængere." Overalt er det Forfatterens Hoved-Sag at vise, at Laugene i deres nærværende Forfatninger, ere skadelige for Folkemængdens Tiltagelse. Forfatteren fortiener, om ikke Politicorum Bifald i Hoved-Sagen, saa dog alle Læseres Opmærksomhed som Haandværksmand og Skribent, da han i begge Henseender er Mester.

Kiøbenhavn. Underretning for Landmanden angaaende Sundheden, udgivet af S. A. D. Tissot, D. M. og Medlem i Videnskr. Sælskab til London og Basel, samt det oeconomiske Sælskab til Bern. Efter det nye Franske Oplag, oversat af Jens Bang. 1770. 640 S. i 8vo. — Hr. Tissot og dette saa vel som hans andre Skrifter ere for meget berømte, for at behøve her nogen videre Roes eller Anpriisning, end den Oversætteren giver hom, i det han siger, at han er den første, der med Lykke har paataget sig det vanskelige Arbeyde, at underrette den syge Landmand om de Midler, som han bør bruge, for at faae sin Helsen; den Friske om de, der tiene til at vedligeholde samme, og at skrive saa vel om Midlerne selv, som om deres rette Brug paa en simpel og fattelig Maade for den eenfoldigste og meest uformuende Deel af Menneskene. Han har indskrænket sig til de Sygdomme, som ere meest giængse paa Landet, og giennemgaaer deres adskillige Aarsager, deres almindeligste Kiendetegn, de bequemmeste Lægemidler, og Maaden, paa hvilken de bør bruges. De Lægemidler, han foreslaaer ere faa, lidt sammensatte, til en ringe Priis, virksomme, bestaae af saadanne Ting, som for den største Deel findes paa Landet, og ere saaledes indrettede, at næsten hvert Land kan benytte sig af dem. Skriftet indbefatter, efter den foregaaende Indledning, følgende Kapitler: 1) om de sædvanlige Aarsager til Folkes Sygdomme paa Landet: 2) om de Aarsager som forøge Landmandens Sydomme: 3) om hvorledes man bør forholde sig i Begyndelsen af Sygdommene: 4) om Bryst-Betændelse: 5) om Side-Sting: 6) om Hals-

Syge:

Syge: 7) om Snue: 8) om Tand-Pine: 9) om Slagflod: 10) om Sole-Slag: 11) om Tørværk: 12) om Raſerie af galne Hundes Bid, Vandſkræk: 13) om Kopperne: 14) om Meslinger: 15) om brændende eller hidſige Febre: 16) om de raadnende Febre: 17) om de ondartige Febre: 18) om Vexel-Febre: 19) om Roſen og Stik af Dyr: 20) om Betændelſer i Bryſtet og de falſke og galdeagtige Side-Sting: 21) om Colik: 22) om Miſerere eller Tarme-Slyng og Galde-Sygdom eller Galdens Overløb: 23) om Bugløb: 24) om Blodgang: 25) om Fnat: 26) Efterretning for Fruentimmer: 27) Raad for Børn: 28) Hielp for Drukne: 29) om de Ting, ſom blive ſiddende faſt imellem Munden og Maven: 30) om udvortes Sygdomme: 31) om nogle Tilfælde, ſom udfordre en haſtig Hielp, ſaaſom Beſvimelſer, Blodſtyrtninger, Anſtød af Seenetrækninger, Stikflod, Følgerne af Frygt, Ulevligheder, ſom ere foraarſagede af ſkadelige Dampe, Forgift, overmaade ſtore Smerter: 32) om Forebygnings-Midler: 33) om Markſkrigere og Qvakſalvere, og de ſaa kaldte kloge Folk: 34) Spørsmaale, ſom man nødvendig maa vide at ſvare paa, naar man vil raadføre ſig med en Læge. Til Slutning følger 1) en Fortegnelſe paa Lægemidlerne med Anmærkninger, ſom maa læſes førend man benytter ſig af det Middel, de henhøre under: 2) en Fortegnelſe paa Sygdommenes Navne, Danſke, Latinſke og Franſke. Overſætteren Hr. Bang er ſom Sprogkyndig og Lægekyndig tillige bleven valgt til at udarbeyde Overſættelſen under Hr. Juſtice-Raad og Prof. Friis Rotbøls Opſigt, der har giennemlæſt Overſættelſen og holdt den imod Originalen.

Kiøbenhavn. Chriſtian Gottlieb Kratzenſteins, der exper. Phyſ. und Medicin Prof. der Kön. Dän. und Kayſ. Petersb. und Leopold. Acad. der Wiſſenſchaften Mitgliedes, Vorleſungen über die Experimental-Phyſik in einem kurzen Auszuge entworfen Zweyte und vermehrte Auflage. 1770. Med Hof-Bogtrykker Møllers Skrifter. 92 S. i ſtor 8vo. Vi mærke at dette er et Udtog af den latinſke Phyſik, ſom Forf. har lagt til Grund ved ſine akademiſke Forelæsninger, og det er herved falden os ind at ønſke, at det maatte behage Forf. at levere et latinſk Udtog deraf, ſom var bequemt til Ung-

Ungdommens Brug i Skolerne, og ſom ikke indbefattede andre Experimenter end dem, der kan tages meeſt af det daglige Livs Erfaring, og ſom læt af de Unge kunde fattes og af de Lærere forklares, der ikke har giort den høyere Phyſik til deres Profeſſion.

Kiøbenhavn. Velmeente patriotiſke Tanker til høyere Eftertanke og ønſkende Fuldførelſe. 1771. 16 S. i 8vo. — Denne Piece ſynes at være ſkreven af en uſtuderet og læg Forfatter, og det kan ſiges hans Tanker til Roes, at de ere velmeente. Han giør Forſlag til at faae Guld- og Sølv-Mynt ind i Rigerne igien, ſaa vel en Deel af de udførte Danſke Penge, ſom Fremmedes Mynter i Guld og Sølv. V d ſamme Leylighed yttrer han ſin Misfornøyelſe med Aſſiſtentz-Huſets Udlaan til Fattige mod 12 a 16 pro Cento Rente. Han er og vred paa den Franſke Hattemager, ſom havde faaet det høye Forſkud til ſin Fabriqve. Udenlandſke Penſioniſter vilde han ſkulde indkomme og forøge deres Penſion i Rigerne. Han lover os ſiden et Forſlag til Fabrikers og Manufacturers Befordring til Fuldkommenhed, uden Forſkud af Kongens eller Statens Caſſe, og til at hemme forbuden Handel med contrabande Vahre og den utilladelige Landprang, ſom er Fabriqvers og Manufacturers Fremgang til Hinder og Skade.

Göttingen. I det Kongel. Vid. Sælſk. Forſamling den 3die Februar f. A. forelæſte Hr. Hofr. Michaelis en Afhandling de Judæis Solomonis Tempore architecturæ parum peritis, hvis Indhold var følgende: Voltaire har yttret den Tanke, at Salomons Tempel har kun været en ſær middelmaadig Bygning, og at han ikke kunde erindre ſig nogen ſaa liden Tempel eller offentlig Bygning af Alderdommen. 60 Alen i Længden, 20 i Breden, og 30 i Høyden er dog i Sandhed, for en privat Bygning ikke for meget. Voltaire maae vel juſt ikke have ſagt det af Venſkab for den chriſtelige Religion, og nogle af dens Venner har taget ham det meget ilde op, ja der ere allerede forfærdigede Forſvars Skrifter for Salomons Tempel. Ikke deſto mindre ſkal dog Hr. V. ikke have ſagt noget uſandt. Thi til Salomons Tid ſkikker ſig dog ikke nogen Tempel af den

Pragt

Pragt og Skiønhed, ſom man kan vente den i Grækernes og Romernes Tider, og naar de bibelſke Hiſtorieſkrivere tale om den i Sandhed kun middelmaadige Salomons Tempel med Beundring, ſaa er dette det ſtærkeſte Beviis for deres høye Alder, og at de har levet til en Tid, da en ſaadan Bygning var endnu ſtor og overordentlig. Af den hele Fortælling de har giort om Salomons Tempel fremſkinner viſſelig Bygningskunſtens da værende Barndom. Hvor liden Smukhed i Bygningen ſelv! Nok ſnittede Figurer paa Veggene, men hvilken Fattigdom af Piller, Templen havde kun tvende i alt, og diſſe komme Skribenten og hans Landsmænd ſaa nye for, at han med Omhyggelighed har beſkrevet alle deres Zirather. Hans Beſkrivnings Vidtløftighed viſer, at man til den Tid i det mindſte i Palæſtina, ikke har kiendt Pille-Ordenerne. Men endog denne middelmaadige Tempel kunde ingen Iſraelit bygge. Saa modbydelige Hedningene end vare for Iſraeliterne, ſaa maatte dog Salomon lade den ſande GUD bygge en Tempel, og hans Fader David det Kongelige Pallads af Tyriſke Bygmeſtere, og Bygnings Kunſten var til den Tid endnu noget ſaa ſieldent, at den øverſte Bygmeſter erholdte af begge Kongerne til Tyrus og til Jeruſalem, den ſtolte Titel af Kongens Fader. At den da regierende Konge i Tyrus har bygget meget, og har ogſaa oprettet nogle Templer, er bekiendt af græſke Skribentere. Formodentlig har diſſe Tyriſke Templer været ſaadanne, ſom man kan vente dem paa den Tid. 600 eller 700 Aar derefter til Alexanders den Stores Tid, havde de Tyrier prægtigere Templer men og diſſe meget yngre. Det er og ikke at forundre ſig over, at Iſraeliterne har været ſaa ukyndige i Bygningskunſten. Deres Forfædre havde, indtil den Tid da Palæſtina blev erobret, boet i Telter, og af et ſaadant Folk har man ingen Bygningskunſt at vente. I Ægypten havde de vel maattet giøre Tegl og bygge, dog ikke ſom Bygmeſtere, men ſom Havarbeydere, og desuden har de forundringsværdige Levninger af den gamle Ægyptiſke Bygningskunſt, Pyramiderne, blot Størrelſe, uden Skiønhed. Ved Palæſtinæ Erobring fandt Iſraeliterne ingen Mønſtre af Bygningskunſt for ſig efter hvilke de kunde have dannet ſig. Stederne vare ſmaa, og man mærker ikke engang, at Cananiterne har haft Templet for

deres

deres Guder. I det mindſte i Abrahams Iſaachs og Jacobs Hiſtorie, ſom reyſte igiennem Palæſtina, bliver ingensteds mældet om nogen Tempel, og i Joſvæ Bog læſe vi ingensteds, at Iſraeliterne ved Stedernes Erobring har forbrændt nogen Tempel. Naar Moſes befaler at udrydde alle Mindemærker af den Cananitiſke Gudstieneſte, saa nævner han blot Afguds Billeder, Statuer, Lunde og Altare men ingensteds Templer.

Göttingen. Bibliotheca ſymbolica vetus ex monumentis qvinqve priorum ſeculorm maxime collecta & obſervationibus hiſtoricis & criticis illuſtrata. 15 Ark i 8vo. Dette Symboliſke Bibliothek har Hr. D. **Walch** udgivet i det Meyerſke Forlag til Lemgo. Han har troet at en fuldſtændig og kritiſk Samling af alle overblevne Symbola var et i den chriſtelige Troes Hiſtorie os manglende Hielpemiddel. De ere adſpredte i saa mange Slags Skrifter, at mange næſten ere blevne gandſke ubekiendte, i det mindſte ere ikke blevne brugte af **King**, **Pearſon** og andre til den ældſte Symboliks Forbedring. Allermindſt har man ved dette Arbeyde ſeet paa de allerede for Haanden værende kritiſke Hiælpemidler, paa de gamle Overſættelſer og forſkiællige Læſemander, hvoraf dog en meget riig Forraad virkelig er for Haanden. For at afhiælpe denne Mangel har han paataget ſig ovenanførte kritiſke Samling, hvorved han fornemlig har foreſat ſig 4re Regler, først ey at gaae over det 5te Aarhundrede, for det andet at levere egentlige Symboler, for det tredie at ſamle deres ligeſaa gamle Overſættelſer, og for det fierde deres forſkiællige Læſemaader, dog saa, at han undertiden efter de angivne Aarſager har fundet for godt at giøre Undtagelſe fra de tvende første. Diſſe gamle Monumenter af det chriſtelige Lærebegreb har han bragt i tre Claſſer. Den første indbefatter alle Formuler i ſig, ſom ere tilovers fra de 3 første Aarhundrede, uden nogen videre Forſkiæl, da derimod de af det fierde og femte meget vel kan klaſſificeres. Den anden indbefatter Døbe-Symbolerne efter geographiſk Orden, den tredie de Synodiſke, og den fierde dem, ſom ere giorte af enkelte Lærere, hvilke begge Arter følge paa hinanden efter Tids-Ordenen. Ved begge de ſidſte Claſſer er der ikke giort nogen Forſkiæl imellem

de

de orthodoxe og kiætterſke Formuler. For i et Exempel a give Begreb om Indretningen, ſaa har D. W af det Ni cæniſke Symbolum opſøgt 16 forſkiællige Exemplarer af de græſke Original i Skrifter af det fierde og femte Aarhundri de, og ey alene af deres Sammenligning, men endog af d af Udgiverne antegnede Afvigelſer i Haandſkrifterne, ve 19 Steder bemærket forſkiællige Læſemaader, og dernæſt ſam let 11 latinſke Overſættelſer af den ſelv ſamme Alder, de ſidſte alene undtagen, ved hvilke han atter har bemærket d forſkiællige Læſemaader. Ved ethvert Stykke ere der Ar mærkninger tilføyede, ſom indbefatte foruden Læſemaadern de hiſtoriſke Efterretninger om ſamme. I Fortalen har Fo fatteren i nogle Exempler anmærket de Fordeele, ſom en ſad dan Samling kan ſtifte til Hiſtoriens Forbedring.

Florentz. Theophraſti Ereſii de hiſtoria Plantarur L. X. Fragmentum, nunc primum græce cum latina in terpretatione in Lucem prodit, curante *Ang. Marc Ban dinio*, Q. U. D. Bibl. Laurent. regio præfecto. 1770. Hr Bandini har haft den Lykke at opdage en betydelig Deel a den 10de Bog af Theophraſti Hiſtorie om Planterne i tvei de Haandſkrifter af det Laurentinſke Bibliothek, og ſamme e nu første Gang kommen i Trykken med en latinſk Overſætte ſe af Hr. Bianchi, Liv-Læge hos nu værende Pave.

Tübingen. Societatis Latinæ Marchio-Badenſi Actorum Vol. alterum: edidit ejusdem Societatis Directo *Gottlob Aug. Tittel.* 224 S. i 8vo. Hr. Tittel indlægg ſig Fortieneſte ved den Flid hvormed han fortsætter dette b gyndte Inſtitutum. Dette Ildet Bind indbefatter 1) L ſacra Pontificis maximi Romanorum in urbe & extra u bem Poteſtate, commentatus eſt *Andreas Lamey.* 2) Prii ceps magiſtra Principum hiſtoria af Hr. Pr. Tittel. 3 *Frid. Sam. de Schmidt*, Diſſertatio de Plantis ſolaribu Ægyptiis ſacris. 4) De Odio Rationis, Auctore Gott Aug. Tittel. 5) Animi bonitas ſpecioſior ac minus v ra, minus ſpecioſa eoqve verior. 6) Falſo dictoru Principum Memoria. 7) De Sapientia elingvi.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 21.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 23de May 1771.

Kiøbenhavn. Grundede Tanker over Philopatreas Anmærkninger, ſaavidt Geiſtligheden i ſær angaaer til, høyere Eftertanke og Syge-Caſſens Tarv, om noget ved Aſſætningen vindes offentlig meddeelte. 1770. Med Steins Skrifter. 40 S. i 8vo. — Ey uden Aarſag forundrer denne Forfatter ſig over, at Philop. har paa ſaa faa Blade vildet afgiøre trende ſaa vigtige Materier, om Handelen, Retten og Geiſtlighedens Indkomſter. Men han har uden Tvil alene vildet ſætte andre Penne i Bevægelſe. Man høre hvorledes nærværende Forfatter har forſtaaet denne Philop. Deviſe, Vox eſt Jacobi, Manus eſt immanis Eſavi. „Snart (ſiger han) ſkulde man tænke, at „Skribentens Præſt greb ham for dybt i Pungen „og toeg ſelv.“ Forfatteren har bragt det hele Indhold af Philop. Skrift til følgende 3 Spørsmaale: 1) Er alt det Uorden, ſom Phil. udgiver derfor? 2) Kan de foregivne Uordener afhiælpes, ſom han meener? 3) Om ſaa ſkeede, hvad vandt da Publikum? Her anſtribes atter Philop. ſom en Skribent, der vilde forringe, forkaſte eller foragte Præſteſtanden, fordi han har ſagt, at dens Indkomſter var i Almindelighed for ſtore. Viſt nok har han i ſine Slutninger og Udtryk hverken været rigtig eller forſigtig. Men vi vide dog ikke, hvor han erklærer ſig med nogen Foragt for Standen. Og hvad havde det ikke

ogſaa været for en ſtor Dumhed? Tvertimod om Stand
ſelv taler han med Høyagtelſe, og nægter ikke dens Nødv
dighed. Hvortil ſigter da al den Apologie for Stande
Ære og umiſtelige Nødvendighed i et Land. Vore Læſ
ere noksom bekiendte med alle de Udtryk og Slutninger
og imod Geiſtligheden, hvilke nærværende Forfatter ligeſ
andre flere med ſtor Nidkiærhed gaaer løs paa, endſkiøndt
hver fornuftig indſeer, at Geiſtligheden imod de fleſte bel
ver ikke nær ſaa vidtløftige og mange og hæftige Apologier.
Anledning af det andet Spørsmaal, underſøger Forfat
ren, **om det var Staten nyttigt, at Geiſtligheden
en ſtaaende Løn?** Saavidt **Philop.** har fornemme
yttret ſig med denne Paaſtand, maa man billig forundre
over dette hans Indfald, ſom angaaer Præſternes Tien
Thi man kan jo regne den iblandt de Indkomſter, ſom
giør deres ſtaaende Løn, hvad endten ſaa den ydes i Afg
den eller en derfor ſtipuleret vis Sum Penge, efter en
cord, ſom Præſt og Bonde ſelv ofte indgaae med hinand
Og derimod kan alene de andre Indkomſter, der ere uv
og beroer alene paa Tilhørernes Gavmildhed, henregn
til dem, der ikke udgiøre den ſtaaende og viſſe Løn. N
det da alene var **Philop.** Hoved-Sag at giøre Paaſtand
en ſtaaende Løn, hvad havde han da med Tienden at beſtil
Men mærkeligt, ja ſært er det, at han regner Tienden iblan
Accidentzer, og ſpørger, **hvor ſtaaer det ſkrevet,
Præſterne ſkal have Tiende?** Dette har givet nærvær
de Forfatter Anledning til den alvorlige Underſøgning, c
**Forandring i den Henſeende var til nogen ſand F
deel?** Han erklærer ſig for den nægtende Meening, og f
ſtiller os ſaadanne Fordeele af Tiende-Afgifter S. 31. „
„ vernes Afgift laves efter deres Indtægt: De ſkatte
„ de høſte til, mindre i de ufrugtbare, mere i de frugtb
„ Aaringer: en Sag, ſom for Almuen, der ſielden opl
„ ger fra et Aar til det andet, er meget vigtig: de bet
„ Tiende med mindre Misfornøyelſe end nogen anden
„ gift: de anſee diſſe Afgifts-Dage, ſom Glædskabs Da
„ og ere deſto bedre til Mode jo mere de kan erlægge:
„ er ey mueligt, at de her kan fornærmes, eller give o
„ det de bør, men vel erlægge anſeeligt mindre. —— S
„ talerne lide her ingen væſentlig Uret og Fornærmelſe. Ti

„

„ de Tagerne kan giøre en vis og ufeylbar Regning paa den-
„ ne Afgift i ſlette, ſom i gode, i Krigs, ſom i Freds-
„ Tider: Den er ham uden Ophold, Tab og Søgsmaal
„ vis.“ Forfatteren tilſtaaer vel, at Tiende-Giveren der-
ved kan lide Ophold og Sinkelſe i den travleſte Tid. Men
Forordn. af 9de Auguſt. 1708. har raadet Boed derpaa,
og Forfatt. paaſtaaer og viſer, at den Ulevlighed er mindſt
ved den Tiende, ſom er tillagt Præſterne. Reſultatet af
Forfatterens Underſøgning bliver denne, „at det var et af
„ de farligſte Trin for Geiſtligheden og Staten, om Præ-
„ ſter i Almindelighed bleve ſatte paa en vis Løn.“ Men
naar de nu fremdeles blive, ſom de ere, ſatte for Tiende,
ſaa ſtaae de jo for en vis Løn, ja om det end blev faſtſat
og beſtemt for dem, hvad de ſkulde have for hver Barne-
Daab, hver Begravelſe, hver Brudevielſe, hvor meget til Offer
til den eller den viſſe Tid, dog ſaa, at det blev ingen formeent
efter Evne og af egen Gavmildheds Drift at give derover,
ſee! ſaa var jo dette deres ſtaaende og viſſe Løn, og hvad er
det da man trættes om? Viſſelig har **Philopatrejas** med
ſine løſe Indfald givet Anledning til en Ordſtrid, hvor over
man kan blive ſær i Hovedet. Os tykkes ikke, man kan
ſøkte andre Indkomſter imod den ſtaaende Løn, man paaſtaaer,
end alene dem, hvor ved en eller anden alt for gierrig Præſt
kunde ſtaae og tinge op med en fattig Mand, og denne igien
ſtaae og prutte med ham, hvilken Optingelſe og Prutterie
kunde med Ret og Grund anſees for høyſt uanſtændig baade
for Præſten og de Ting, der handles om. Thi Saligheds
Midler og Religions-Ceremonier maa være os alt for hellige,
for at behandle dem ſom Kramvahre, man pranger med og
prutter paa. Det er ellers en fornuftig Erindring af denne
Forfatter, „at han ikke har værdiget **Philop.** vlde og
„ ugrundede Indfald nogen Igiendrivelſe, eller Beſvarelſe.“
Men det er vel ſtrængt, at han tillægger ham et **ſort Hierte**,
og ſiger, at **hans Skrift i ſær om Geiſtligheden for-**
tiener offentlig Foragt og Afſkye; thi vi anſeer det ikke
engang for ſaa vigtigt, at det kunde fortiene, at man ſkul-
de tage ſig det ſaa nær. Ligeſom det er for meget af Brev-
Skribenten til den høye Herre, at kalde den Skribent en
Sophiſt, hvis Slutninger ere ſaa aabenbar falſke, at den
Eenfoldigſte kan med Hænder gribe deres Urigtighed, og at

et Barn kan blæſe dem om, ſom et Huus af Kort-Blade, et andet Barn har bygt. Men det er endnu langt mere at kalde ham en ugudelig Sophiſt. Vi ſkulde hellere vilde have ſagt, at, naar det var hans Alvor ſelv at ſkrive og ikke blot ſætte andre Penne i Bevægelſe, ſaa har han ſkrevet alt for ivrig, alt for ubeſtemt, alt for urigtig, alt for kort om vigtige Ting, og med uforſigtige Udtryk. Men der kan være noget godt i det han har ſkrevet, og ſom kunde give Anledning til vigtige og alvorlige Underſøgninger. Iligemaade er det og vel ſtrængt, at nærværende Forfatter virkelig, ſkiønt under en rhetoriſk og figurlig Compliment, kalder ham en ond Mand i det han beder Forſynet, „ bevare os fra „ denne (jeg vil ikke ſige Onde) Mands farlige Raad." Vi vil ikke ſige, at Philopatrejas er en ond Mand (thi vi maa ikke fælde Dom over nogens Hierte, ſaa længe han ikke øyenſynlig viſer, at have ſkrevet det af Ondſkab og for at ſkade, ſom han har ſkrevet urigtig,) men at han er os en forunderlig Skribent, indtil han ſelv betager os den Forundring, vi har yttret i adſkillige Henſeender.

Kiøbenhavn. Den liden Catechismus for Ungdommen, ſom lægger ſig efter Finanz Væſenet. Overſat af P. T. W. 1771. Med de Berlingſke Skrifter 24 S. i 8vo. — Denne lille Piece indbefatter i 10 Bud, afdeelte i trende Tavler, nogle almindelige politiſke Grundſætninger for Finanz-Væſenet, hvilke først ere fremſatte under Titel af Bud og ſiden igientagne og oplyſte med underſøgende Forklaringer. Forfatteren forklarer ſelv ſaaledes ſit Øyemærke med denne ſin Catechetiſke Underviisning: „Da Ca„ meraliſter giøre uendelig meget til Statens Opkomſt eller „ Forbedrelſe, ſaa er det vel Umagen værdt, at de Grund„ ſætninger og Sandheder, hvis Jagttagelſe kunne hiælpe „ et Land paa Fode, og hvis Forſømmelſe kunne ſtyrte det, „ blive bragte i et kort Udtog, og givne i deres Hænder, „ ſom lægge ſig efter denne Videnſkab, og ſom tænke en„ gang at forvalte Landets Indkomſter. Diſſe Sandheder „ ere ligeſaa gamle, ligeſaa korte og ligeſaa bekiendte, ſom „ de ti Guds Bud, og blive maaſkee ligeſaa lidet holdte." Forfatteren erklærer, ligeſom for Alvor, at han har ikke opſat diſſe Bud for Mænd, der har udlært Finanz-Væſenet, men

men ikkun for Begyndere. Vil man see denne Erklæring ligesaa alvorlig an, som den er giort, saa kunde med Sandhed og for Alvor bebreydes Forfatteren, at naar han havde skrevet alt for meget for dem, der har udlært, saa har han skrevet alt for lidet for Begyndere. Man bør derfor hellere troe, at han virkelig har skrevet for alle dem, der maatte finde Lyst til at læse denne lille Catechismus og føre sig den til Nytte endten de ere Unge og Gamle. Og at dette er hans alvorlige og rette Meening, giver han os med disse Ord at forstaae: „Jeg kalder det den liden Catechismus, man kan „ læt lære den uden ad og magelig bære den hos sig. Ville „ de vorne Finanz-Raader hver Aar engang, om det end „ skulde være paa Nyt Aars Dag igiennemgaae disse Grund„ sætninger eller Sandheder, eller Bud, hvad man vil „ kalde dem, og foreholde deres Samvittighed dem, saa „ skulle de maaskee kunne see, ligesom i et Speyl, om Staten „ ved deres Embeds Forretning i forrige Aar havde haft „ Fordeel eller Skade. Dette kunde give stor Anledning „ til en tilkommende Forbedring.“ De under Titel af Bud fremsatte Grundsætninger ere: Qvæg-Avling og Agerdyrkning skal befordres: Folkemængden i Landet skal formeres: Landets egne Producter skal føres i Brug til Landets Beste: Handelen skal have Sikkerhed, Frihed og Bequemmelighed: Landsherrens Indkomster skal ikke forøges med Landets Ødelæggelse: Retfærdighed maae ikke forpagtes bort: Ved Myntvæsenet maa tages den nøyeste Redelighed i Agt: En Cameralist maa ikke have med Jøder eller Jøders Tilhængere at bestille, Han maa ikke tage Foræringer af Embeds-Folk eller Forpagtere: Han skal anse sin Herres Casser, som sine Venner, og ikke tillade, at den eene fiendtlig behandler den anden, men allermindst gjøre det selv.

Kiøbenhavn. Forsøg til en Afhandling om Testamenter til Almindelig, men i Særdeleshed til Grønlands Nytte. Indicasse juvat. 1769. Med Hof-Bogtrykker N. Møllers Skrifter. 54 S. i 8vo. — Forfatteren synes ikke vel tilfreds med, at da saa mange brave Mænd har i det Oekonomiske Magazin skrevet saa meget

om Teſtamenter til almindelig Velfærd, ſaa har de dog ſkrevet ſaa lidet til Islands og ſlet intet til Grønlands Tarv, da dog deres Tarv aldeles og burde haves for Øyne, naar der handles om almindelig Velfærds Befordring. „Lad Dan„ nemark, ſiger han, og Norge, i deres indſkrænkede Be„ mærkelſe være Fuldkommenheden nok ſaa nær; Lad dem „ blomſtre ved Videnſkabernes Dyrkelſe, ved Kunſternes „ Flor, ved Manufacturernes Driſt, ved Landmandens Flid; „ Dem fattes dog noget i at blive ſaa lykkelige, ſom det er „ mueligt; endnu noget i at drive deres Videnſkaber, deres „ Kunſter, deres Manufacturer, deres Agerdyrkning, og „ deres ſig derpaa grundende Handel til den høyeſte Fuldkom„ menhed; endnu noget i at blive det, de kunde blive, ſaa „ længe de lade en ſtor Deel af deres Medborgere ligge i Uvi„ denhed; ſaa længe en ſtor Deel af deres Lande ikke have „ den fierde Deel af de Indbyggere, de kunde nære; ſaa læn„ ge deres Videnſkaber ved flere Opdagelſer og deres Handel „ ved ſtørre Mængde af Vahre kan tiltage.“ Man kan vel ikke andet end billige denne patriotiſke Betænkning, hvis Sandhed grunder ſig paa Landenes Forbindelſe. Forfatteren er en Embedsmand, ſom i nogle Aar har opholdt ſig i Grønland, og har haft Leylighed til at kiende adſkillige Ting, ſom baade kunde behøve og modtage Forbedring. Hans Henſigt med nærværende Forſøg har været, at give bemidlede Folk nogle af Grønlands Fornødenheder tilkiende, om de maaſkee derved kunde bevæges til at betænke deres fattige Medborgere i dette Land. Han har ikke vildet give almindelige Regler om Teſtamenter. En Teſtator, ſom kunde faae i Sinde at ville giøre Grønland noget Godt, henviſes til det økonomiſke Magazins Afhandlinger derom, i ſær den 3die og 8de i det 8de Bind. Hans Afhandling er da, ſom Titlen mælder, indſkrænket alene eller fornemmelig til Grønlands Tarv, ſom han har giort ſig ſaa vel bekiendt, at han med deſto ſtørre Fynd kunde tale til dens Befordring, og være Landets velgiørende Tolk hos bemidlede og velgiørende Folk. Thi det er allerede en almindelig og ſtor Velgierning, at ville paatage ſig at tale for et heelt Land til det Bedſte. — Hans førſte patriotiſke Forſlag gaaer ud paa at viſe, hvorledes en bemidlet Mand kunde giøre vel imod Grønland og det Almindelige, om han gav en Kapital til Miſſions-Collegium, for hvis Ren-

ter

ter unge Grønlændere, kunde i nogle Aar underholdes i Dannemark, for der at blive underviiſte i gode Videnſkaber, med den udtrykkelige Vilkor, at de endten ſkulde være forbundne til i Tiden at tiene i deres Fædreneland, eller og, om de vilde og kunde bedre giøre deres Lykke i Dannemark, at betale tilbage hvad de havde nydt af Stiftelſen. Diſſe ſkulde først øves i Chriſtendom, i Skrivning og Tegning, og i Muſik, om de dertil havde Lyſt. De ſkulde lære at kiende baade Naturens og Kunſtens Værker, for ſiden at kunne give deres Landsmænd Kundſkab derom. De ſkulde lære det Danſke, Grædſke og Hebraiſke Sprog, og heller ikke mangle Opmuntring til at lære det Latinſke, men dog hellere nogle af de levende Sprog. Det Grædſke og Hebraiſke ſkulde egentlig være nødvendigt alene for dem, der ſkulde tiene i deres Fæderneland ſom Præſter. De ſkulde og lære andre Videnſkaber, og ſaa vidt mueligt have Læremeſtere i enhver i ſær, hvilke alle burde ſtaae under en Mands Opſyn, ſom det Høylovlige Miſſions-Collegium dertil havde beſikket. Underviisningen ſkulde ſkee uden Tvang, med Lemfældighed, ved Samtaler og ligeſom i Spøg, og de bedſte og fuldkomneſte Lærlinger ſkulde med Tiden anbringes til at underviſe de Svagere. I Kiøbenhavn kunde der bedſt faaes bequemme Lærere, og de Unge kunde der være i Nærværelſen af det Høylovlige Miſſions-Collegium og Landets Provſt, ſkiøndt et andet Sted ſkulde være bedre for de unge Grønlændere, i Henſeende til Luftens Beſkaffenhed, ſom i Kiøbenhavn er ikke den ſundeſte og kunde falde dem beſværlig. For det 12te Aar maatte de ikke komme Hiem, og de fik forblive i Dannemark indtil en Dør aabnede ſig for dem i deres Fæderneland. Ved Akademiet kunde der vel og udvirkes de ſamme Fordeele for dem, ſom for andre Studentere ved det Grønlandſke Seminarium. De ſkulde aarligen aflægge for Miſſions-Collegium og Landets Provſt Regnſkab for deres Studeringers Fremgang. Af ſaadan Underviisning og Opdragelſe lover Forf. os rige Frugter til Grønlands Opkomſt, og ſaadanne, ſom enhver Fornuftig ſelv kan formode. Denne Stiftelſe vilde han og ſkulde komme det Grønlandſke Fruentimmer til Gode. De ſkulde og reyſe og nyde den dem ſømmelige og velanſtændige Underviisning i Dannemark. Kort at ſige: Forfatteren vilde have en poleert og oplyſt Nation af ſine Grønlændere. Et fortræffe-

ligt og ret patriotiſk Forſlag! —— Hvis man ſkulde mistvivle om dette Forſlags lykkelige Fremgang, da kunde der ſkiænkes en Capital til flere Læreres Underholdning paa Grønland, hvor Forfatteren beklager, at Miſſionen er indſkrænket til Colonierne, da den veſtre Side, en Strækning omtrent af 300 Mile, har ikke flere end 7 Steder, hvor der ere Præſter, af hvilke hver har een eller 2 Catecheter under ſig, ſaa at alle de Grønlændere, ſom ikke boe hos dem om Vinteren, kan ikke faae nogen Underviisning, og det vil derfor vaere længe inden hele Grønland kan komme ud af ſit vildfarende Mørke. —— Videre foreſlaaer Forfatteren Teſtamenter til Catecheternes Løns Forbedring, til en Planteſkole for National-Catecheter, til Kirkers Oprettelſe, til fattige Børns Hielp i Hungers Tid, til at forſkaffe fattige Børn Kajaker, til Hielp for dem ſom miſte deres Redſkab, ſaaſom Baade, med andet Tilbehør, til Belønning for de Grønlændere, ſom følgte aarlig de fleſte Ræve. Det er et vigtigt Forſlag, ſom angaaer Coloniernes Udbredelſe og Forsgelſe. Forfatteren foreſlaaer da et Teſtamente til Underſtøttelſe for dem, ſom paa bequemme Steder vilde anlægge Skafferier og giøre Begyndelſe til Agerdyrkning, hvorved man ſkulde forøge Folkemængden, Nærings-Midlerne og Handelen, og meget forbedre deres Vilkor, ſom ſkal leve i Grønland. Der ſkulde anlægges nye Colonier efterhaanden ved at udſende een eller to Familier om Aaret indtil Folket efterhaanden mere og mere udbredede ſig. Beſætningen behøvede man ikke til alle at overſende fra Dannemark, da den kunde kiøbes i Landet af de nærmeſte. „Naar „ man, ſiger Forf., underſtøttede Coloniſterne ſaaledes, at „ de ſaae, at de vare ſatte i Sikkerhed for Udſuelſe; at deres „ Børn kunde nyde Godt af deres Arbeyde; at de fik Frihed „ til at udbrede ſig i Landet, hvor de vilde og benytte ſig af „ deres Gods, ſom de vilde, da vilde og de Børn, ſom ikke „ kunde boe paa deres Fæderne-Plads, oprette nye Boepæle „ og dyrke nye Marker til Nytte for dem og deres Børn, „ og paa ſaadan Maade vilde Landet vinde duelige Indbyggere, uden at Dannmark eller Norge vilde tabe meget derved paa Folkemængde. Sikkerhed, og den ovenmældte „ Frihed maatte man endelig forſkaffe dem. Kan man ikke „ det, da lad aldrig Coloniſter komme til Grønland. Erfarenhed hos alle Folkeſlag har lært, at Intet nedſlaaer et

„ Men-

„ Menneſke mere, giør det mere lad og tillige ødſel, end
„ Mangel paa diſſe to Ting. En ædel Tænkemaade, Flit-
„ tighed, Kiærlighed til Fædernelandet regierer derimod hos
„ dette Folk, ſom veed, at det har noget de kan kalde ſit;
„ ſom veed, at det geraader det ſelv til Gavn, om det hol-
„ der vel Huus, men til Skade, om det giør tvertimod; ſom
„ veed, at de har frie Hænder, at ſælge til hvem det vil,
„ hvad det har tilovers, og at kiøbe af hvem det vil, hvad
„ det har fornødent. Betragt en Norſk og en Vorned-
„ Bonde i Sielland. Hvo ſkulde troe, at der kunde være
„ ſaa ſtor Forſkiæl imellem Brødre? Alle de Familier,
„ ſom vilde oprydde nye Pladſer maatte i Begyndelſen un-
„ derſtøttes med fornødne Redſkaber. Maaſkee paa ſine
„ Steder med Huſe. Fra Fædernelandet maatte de første
„ Familier have Faar, Giedder, Kør o. a. m. alt af det
„ beſte Slags til Beſætning. Med Øxne kunde de pløye,
„ hvor Bunden tillod det. De efterfølgende Familier burde
„ og have Beſætning; men den kunde kiøbes i Landet. Ind-
„ til de fik deres Marker ryddede, maatte de have Koſt el-
„ ler Koſtpenge. Aarlige Belønninger vilde være til ſtor
„ Opmuntring naar de bleve givne til dem, ſom havde
„ opført de beſte Huſe, avlet de beſte Have-Urter, forſkaf-
„ fet ſig den beſte Eng, holdt ſit Qvæg i beſte Stand, le-
„ veret de beſte Prøver af Klæde, Vadmel, Huer, Trøyer,
„ Strømper og uldne Baand o. a. m. havde plantet de fleſte
„ Fyrre- og Gran-Træer, fremviſte den første Prøve i et
„ Diſtrict af et eller andet Slags Korn. Til den Ende
„ maatte de underſtøttes med de fornødneſte Lære-Arter.
„ Det forſtaaer ſig ſelv, at de udſøgte Familier, ſom ſkulde
„ nedſætte ſig i Landet, maatte være de friſkeſte, ſtærkeſte,
„ arbeydſomſte, behændigſte og kyndigſte i at omgaaes med
„ Qvæg, Uld, Agerdyrkning og Skov-Plantning o. ſ. v.“

Videre foreſlaaes Teſtamenter til Grønlandſke og Danſke Bø-
gers Trykning, til Priſer for Grønlandſke og Danſke Bøger
om Grønland, og til offentlige Bogſamlinger ved Colonierne.
Det ſidſte Forſlag er ogſaa betydeligt. Forfatteren vilde ha-
ve Øſterbygden opſøgt igien, den Deel af Landet, ſom de
gamle Norſke har beboet, og hvor han meener der endnu ſkul-
de findes mogle Levninger af dem. Han yttrer derved den
Formodning, at Grønlændernes Tennenſoit (Biergtrolde)

hvilke de beſkrive, ſom høye og ſtærke Folk, der ere meget raſke til Fods, røve Jomfruer, ſom de gifte ſig med, og Mandfolk, ſom de bruge til deres Jægere, ere de gamle tappre Nordmænds Afkom. Landets Opdagelſe holder han ikke for umuelig, om end nogle af de første Forſøg ſkulde mislinge. Man ſkal kunne komme dertil med Baade, om ikke med Skibe, og naar Iſens Gang til og fra Landet blev i nogle Aar i Agt tagen af redelige og erfarne Mænd, meener han det med Vished kunde beſtemmes, om det var giørligt at beſeyle Øſterbøygden eller ikke. — Efterat Forfatteren har givet rige formuende Folk Anviisning til at giøre vel og anvende deres Midler paa adſkillig Maade til Landets Tarv og Opkomſt, beſlutter han med følgende rørende Opmuntring: „Det misundelsesværdige Fortrin have I rige Medborgere „frem for Eders Brødre, at I kan gavne Verden, ja det „længſtbortliggende af Verden, ligeſaa meget efter Eders „Død, ſom imedens I leve. I kan, om I ellers vil, „blive de ufødte Slægters Velgiørere og ſtifte Eder ſelv et „varigt og høyagtelſeværdigt Æreminde. Naar hiin Er„obrer, ſom ſtiftede ſit blandt den Hob han dræbte, og Rui„nerne af de Stæder, han ødelagde; naar hans Minde er „endten glemt eller forhadt, ſkal Eders ædle Foretagende el„ſkes og bevares i den ſildigſte Efterſlægtes taknemmelige „Ihukommelſe. Allerede foreſtiller jeg mig, hvorledes hiſt „den velartede Ungdom, her den gudfrygtige Alderdom; hiſt „den flittige Lærde, her den velholdne Bonde; hiſt de feede „Græsgange, her de kaade Hiorte; hiſt den Overflødighed af „Uld o. a. m., her de tunge og velbeladte Skibe vil udbrede „Eders Ære, ſom med Eders Midler underſtøttede dette „Land, ſom ligger i Uvidenhed af Mangel paa Lærere; ſom „er ubeboet fordi de Indfødte bortſvinde, og de Fremmede „ſætte ſig ikke ned i det; ſom er foragtet, fordi dets Rigdom „er ubekiendt, undertrykt, fordi det er for langt fra Regie„ringen. — Mit inderlige Ønſke er, at GUd i Naade vil „forbarme ſig over dette arme Land, og velſigne alle dem, „ſom ſøge dets Bedſte.“ Man kan ikke andet end biefalde denne Forfatterens patriotiſke Nidkiærhed, om end ikke alle hans Forſlag vare muelige eller for nærværende Tid. Maaſkee et følgende Aarhundrede ſkal først iværkſætte, hvad et foregaaende har foreſlaaet, og det ſkulde maaſkee endda ſaa ſildig

dig ikke have gaaet for ſig, hvis ikke man havde erindret ſig de foregaaende Forſlag.

Kiøbenhavn. Chelonis eller det dydige Fruentimmer. 1770. Med A. F. Steins Skrifter 1 Ark i 8vo. —— Denne lille Hiſtorie lærer os ey alene det, dens Forfatter erindrer i Begyndelſen, nemlig „ hvor ſtor Uret „ vi giøre det ſmukke Kiøn, naar vi blot betragte dem i „ Henſeende til deres Skabning, uden at ſee paa deres „ Dyder.“ Men den foreſtiller os i Chelonis Perſon et Mod og en Dyd, der beſkiæmmer en Fader og en Mand, et over Lykken ligeſaa høyt ophøyet Mod, ſom en fra al Egennyttighed renſet og luttret Dyd, og det ikke i en Mands men en Qvindes Hierte. Den viſer os tillige, hvor meget godt deraf Naturen kan boe i det menneſkelige Hierte, ſaa det er dog ikke ſaa ſlet af Naturen i Bund og Grund fordervet, ſom man gemeenlig udraaber det for. Hiſtorien er kortelig denne, at Leonidas og Cleombrotus, Sviger-Fader og Søn ſtøde hinanden fra Thronen. Chelonis ſætter ſtørre Ære i at opføre ſig ſom en retſkaffen Datter og Gemahl imod Fader og Mand, end i den Kongel. Værdigheds Glands og Herlighed, hvilken hun forkaſter for hverken at forlade Fader eller Mand i den Ulykke, de har ſtyrtet hinanden i. Hun fulgte Faderen i hans Landflygtighed og lod Manden ſidde paa Thronen. Siden bad hun for Mandens Liv og fulgte ham til det Sted, hvor han blev forviiſt, da Faderen vilde have beholdt hende hos ſig. Fortællingen er taget af Plutarch, i Agis og Cleomenis Levnets-Beſkrivelſe.

Kiøbenhavn. Philopatrejas alvorlige Palinodie eller Poenitentze Prædiken over hans trende Anmærkninger om de dyre Tider og Handelens Svaghed med videre. Skreven i Kiøbenhavn den 15de Decembr. 1770. og efter Forlangende ved Trykken udgiven. Sero ſapiunt Phryges. 1771. 62 S. i 8vo. —— Der kommer adſkilligt for Lyſet i diſſe Tider, ſom er os vanſkeligt at forſtaae, og hvis Giennemlæsning kan ſætte den ſtørſte Taalmodighed paa Prøve. Men deriblandt er dog noget, ſom er ſkreven med en munter og lyſtig Stiil, indbefatter vittigt og muntert Skiemt iblandt alvorlige, rigtige eller urigtige

Tan-

Tanker. Den muntre Skrivemaade kan i Begyndelsen indtage Læseren for dette Skrift, omendskiønt dets Hensigt og Øyemærke ikke saa læt eller strax lader sig tilsyne. I en munter og lystig satirisk Fortale erklærer Philopatrejas sine trende smaa Afhandlinger for lutter Spøg og en liden fiin Satire over de Skribenteres Opførsel, som begynde deres Skrifter med noget skarpsindigt og sandt eller i det mindste noget smukt, paa det Læseren desto bedre skal troe deres følgende Beskyldninger. Saaledes skulde da hans trende første Afhandlinger kun være en saadan efterabende Indledning, der skulde indtage Læseren for den 3die om Geistligheden. „Endskiønt (hedder det) jeg vel vidste, at der „ ere Præstehadere til, kunde jeg dog aldrig bilde mig ind, „ at de vilde endten bifalde alt, hvad min tredie Afhand„ling siger om vor hele Geistlighed, eller tænke, at jeg „ bifaldte det selv: saa dumt havde jeg med fri Forsæt „ skrevet den." Som han nu har mærket, at mange har taget det op for ram Alvor, saa beslutter han at revocere sin Satire. I det samme kommer en Person og tilbyder ham nogle Penge, om han vil revocere, og tillige leverer ham et Brev, som indbefatter nogle Erindringer han kunde betiene sig af til Polinodien. Den Person bær Navn af Mizalazonias. Efter en kort Afhandling om Skildte, som og er en liden Satire, der har til Opskrift: Vino vendibili non opus est sulpensa hedera, kommer Brevet selv, hvori der gisres adskillige deels nye deels sædvanlige og forslidte Erindringer imod Philopatrejas. Hvad han erindrer imod Philopatrejas om et Lands Folkemængde, er ikke ugrundet, at der nemlig ligesaa vel kan være for mange, som for faa Folk i et Land. „Det har sig, siger han „ med en alt for stor Mængde Folk paa et lidet Stykke Land, „ som med alt for meget Qvæg paa en god Fælled. Den „ føder det for en kort Tid, og siden lader den saa vel det „ feede, som magre Qvæg svinde hen af Sult." Da vi ikke ere Politici, saa give vi os ikke af med at dømme om Ting, der løbe ind i Staten. Men vi kan alene sige, hvad vi har hørt og læst store Statsmænd at sige: At nemlig, Folkemængden er Statens Styrke: Men vi har aldrig troet, at de ved en Mængde af Folk, skulde forstaae en Mængde Stodders eller Kryblinger, hvilke, saasom de

selv

ſelv ere ſvage, kan aldrig giøre et Land ſtærk. Derfor har vi aldrig kundet indbilde os andet, end at jo deres Meening har været, at Nærings Midlernes og Folkets Mængde burde have et vis Forhold til hinanden. Lætte og mange og alle mueligе Nærings Veye maa nødvendig ſtaae aabne for de mange Folk, ſom et Land efter ſin Indſtrænkning og Beſkaffenhed mueligen kan modtage. Vi tænker heller ikke, at Philop. har haft nogen anden Meening, og at nærværende Forfatter ſiger ham virkelig ikke imod, naar han paaſtaaer, „ at der kan være Tid til at lade en Folkemængde vore, og „ Tid til at lade den tage af.“ I Anledning af det Philop. taler om Conſulentere anfører Mazalazoneias ds en iden nydelig Fortælling, ſom vi her ville lade affætte: „En „ rig Conſulents Datter forlovede ſig med et vakkert ung „ Menneſke og forud betingede ſig, at de taalmodigen ſkulde „ vente efter beſte Leylighed, og Sagen holdes hemmelig „ for hendes Fader, fordi hun var forſikret om, at deres „ Anſlag vilde blive omſtødt, ſaaſnart han fik det at vide. „ Ikke desmindre gaaer Beyleren til hendes Fader, og for„ tæller at et Par unge Forliebte vilde gierne jo før jo heller „ træde i Ægteſkab ſammen, dog ſaa hemmelig. De ønſkede derfor at vide, hvorledes de ſkulde bære ſig ad, at „ de kunde blive copulerede paa et fremmed Sted, og Bey„ leren dog ikke ſtaae nogen Fare for at blive hængt efter „ den Engelſke Rets Strænghed. Conſulenten ſvarede „ ſtrax: Beyleren ſkal ſætte ſig i Vognen og lade hende være Kudſk; for ſaa fører hun ham bort, og han ikke hende. Som ſagt, ſaa ſkeede det. Hvorpaa Beyleren gik „ til Conſulenten igien takkede ham for hans gode Raad, „ og lod ham vide, at hans Datter var Bruden og han „ Brudgommen. Conſulenten ſvarte med høy Latter: Min „ kiære Søn, har I haft Forſtand til at narre mig, har „ I vel og Forſtand til noget mere: Lev vel med min Dat„ ter.“ Hiſtorien ſkal viſe, at Conſulentere kan og hitte paa Kneb. Det er og et artigt Indfald af denne Forfatter, naar han ſiger, „ at Forlæggere ere her ikke at faae uden „ til nogle i en Haſt forſlovene Blade, ſom deres og mine.“ Man erindrer ſig herved, hvad Philopat. paaſtoed, at Præſter nemlig burde ſkrive. Efter dette Brev, ſkal nu Philop. komme til ſin Palinodie, ſom beſtaaer kun deri-

udi

udi, at Mizalaz. har Ret i alt. Derpaa ſkiemter han med ſine Antogoniſter og ſiger til Slutning: Men jeg kan have alle mine Vederparter undſkyldte, ſom dem, der har været alt for eenfoldige til at forſtaae min Satire. Dette er da Indholdet af denne Piece, og videre beſatte vi os ikke dermed.

Kiøbenhavn. Anmærkninger over Pyilopatrejas Afhandling om Geiſtlighedens Indkomſter, af Philoteropatrejas Medlem i Patriot Sælſkabet. 1770. Med A. F. Steins Skrifter 31 S. i 8vo. — Vi har erindret, hvor ubetydelige mange af de Poſter ere i Philop. Skrift, ſom har givet Anledning til denne Tids politiſke Feyde, og at mange af de Beſvarelſer, ſom ere komne ud derimod, ere heller ikke af større Betydenhed. Snart giør man ham Ret, ſnart igien Uret. Nu forſtaaer man hans Ord, nu misforſtaaer man dem, og den heele Strid falder endelig ud til Evlerie, ſom ovenanførte Skrift er opfyldt med. Vi finder overalt intet, ſom derudi er værdt at lægge Mærke til uden denne Anmærkning S. 18: „Men fornær„mes Landvæſenets Fordeele ved al Præſtens Jord? Jeg „nægter det ganſke om hans Menſal-Gaarde; thi til diſſes „Beboere tages gemeenlig Bønder, der ere øvede i Ager„dyrkning. Men om Jord der ligger til Præſtegaardene „ſelv maa jeg tilſtaae Billighed til en Forandring. Jeg „troer næppe Avling paſſer ſig paa Præſteſtanden. Større „Nytte for Staten kunde viſt høſtes af deres Jorder, naar „duelige og egentlige Landmænd fik dem under Hænder. „Jeg meener diſſe Jorder kunde bortfæſtes til Bønder, og „Præſten derfor bekomme en ſtaaende Løye i Lignng med „ſit Hartkorns Størrelſe. Den billigſte Afgift blev da „vel 8 til 10 Rdlr. for hver Tønde Hartkorn aarlig efter „Jordens Bequemhed. En dobbelt Nytte opnaaes ved „dette Bytte. Præſten undrages mindre vigtige Sorger, „og Staten kan af diſſe nye Fæſtebønder blive mere folke„rig.“ Denne Anmærkning kan fortiene en alvorlig og nøyere Overveyelſe, for ſaavidt andre ere derimod, og meener, at det ſkikker ſig ret vel for en Præſt, at han er en god Agerdyrker, og vi forundre os over, at Philopat. Antagoniſter har ikke hellere opholdet ſig med ſaadanne Underſøgelſer,

ſer, ſom hans Skrift kunde give Anledning til, end at de har vildet indlade ſig i Evlerie med ham om Baggateller, allerhelſt da det jo kunde være nok, at een eller anden Skribent havde rørt ſaa løſelig derved. Men man faaer indtil Vømmelſe det ſamme alt for ofte at høre. Nærværende Skribent har ellers alene opholdt ſig ved det, ſom angaaer Præſteſtanden.

Kiøbenhavn. **Forſlag til at finde Udveye til Krigstienernes bedre Beſoldning.** Med de Berlingſke Skrifter. 1771. — Denne Skribent holder for, at man ikke bør dømme ſaa ilde om Philopatrejas, ſom mange giøre, og at hans Skrift dog indbefatter noget Godt. Iblandt det gode regner han og dette hans Ønſke: „Give, „der kunde findes nogen Udvey til deres bedre Be„lønning!" Hvilket Forfatteren har taget ſig for at afhandle ſom en Text til en Prædiken. Det er Soldaterne her handles om, hvilke han betragter ſom Krigstienere og foreſlaaer, at Fredstienerne ſkulde afkortes noget i deres Løn, ſom ſkulde anvendes til Krigstienernes bedre Beſoldning. Skrivemaaden ſynes at viſe, at Skriftet maa være forfattet af en læg Mand, og man behøver derfor nogen Taalmodighed til at læſe det igiennem. Det er ellers en ſund Regel af en læg Mand, ſom mange Lærde kan ikke finde ſig i, at naar der dog er noget godt i et Skrift, bør man bære over med det maadelige og ſlette. Det var derfor høyſt ubilligt, om man ikke lod ſaa billig en Mand vederfares den ſamme billige Ret. Denne ſin billige Tænkemaade har han til Slutning udtrykt i et Vers over Philopatrejas ſaa lydende:

Philopatrejas Skrifter ſom
Blandt Publikum ſaa tviſtes om,
Bør ikke reent forkaſtes, thi
Der er dog Noget Godt udi.

Stockholm. Caroli de Linné, Eqvit. Aur. de Stella Polari &c. Amœnitates Academicæ, ſeu Diſſertationes variæ, phyſicæ, medicæ, botanicæ, ante hac ſeorſim editæ, nunc collectæ & auctæ cum Tab. æn. Vol. VII. 1769. 506 S. ſtor 8vo. Dette Bind indbefatter følgende Afhandlinger: 1) Motus polychreſtus, 2) Hortus culina-

ris,

ris, 3) Hirudo medicinalis, 4) Opobalſamum declaratum, 5) Diæta ætatum, 6) Morbi Artificum, 7) Lepra, 8) Fundamenta ornithologiæ, 9) Fundamenta Entomologiæ, 10) Fundamenta agroſtographiæ, 11) Varietas ciborum, 12) Fervida & Gelida, 13) Potus Thee, 14) Potus Chocolade, 15) Spiritus frumenti, 16) Menthe Uſus, 17) Purgantia indigena, 18) Siren lacertina, 19) Metamorphoſis humana, 20) Cura generalis, 21) Uſus Muſcorum, 22) Mundus inviſibilis, 23) Uſus hiſtoriæ naturalis, 24) Neceſſitas hiſtoriæ naturalis, 25) Rancra Norvegiæ, 26) Iter Chinenſe.

Vercelli. Attonis S. Eccleſiæ Vercellenſis Epiſcopi Opera ad Autographi Vercellenſis Fidem nunc primum exacta, Præfatione & Commentariis illuſtrata a D. Carolo Burontio, e Comitibus, Burontii, Badolaci & Baſtidæ, ejusdem Eccl. Canonico Ordinario & Cantore, ejus deniqve Editoris cura emendatiſſima. —— Dacheri har udgivet adſkillige af Attonis, Biſkop til Vercelli hans Skrifter, ſom ere Canones & Statuta Eccleſiæ Vercellenſis, Liber de penſuris Eccleſiaſticis, Epiſtolæ varii Argumenti. Nu har Hr. Buronzo foranſtaltet en nye og meget forbedret Udgave deraf under ovenanførte Titel. Man haver her første Gang tvende ſkiønne maadelige Sermones og en vidtløftig Commentation over alle Pauli Epiſtler. De forudſkikkede Prolegomena handler om Attons Levnets Beſkrivelſe og hans Skrifter, ſom i ſær tiener til at viſe hans Tids (henved 924.-964.) Tænkemaade, de om Religionens Hoved-Punkter paa den Tid herſkende Meeninger, og viſſe Satzers chronologiſke Hiſtorie. F. Ex. han lærer S. 102 at Geiſtligheden bør aldeles være den verdslige Øvrighed underdanig.

Leipzig. Beyträge zur geheimen Geſchichte des menſchlichen Verſtandes und Herzens, aus den Archiven der Natur gezogen. 1 Th. 272 S. 2 Th. 232 S. i 8vo. Nogle Philoſopher giør Menneſkets Natur alt for god, andre alt for ſlem. Forfatteren af dette Skrift holder Middelveyen. Han begynder med en Hiſtorie om et Par unge Mexicaner, hvilke han beſkriver først hver for ſig i deres naturlige Tilſtand, dernæſt ſom Ægtefæller.

No. 22.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 30te May 1771.

Kiøbenhavn. Paraphraſis in priorem Epiſtolam Pauli ad Corinthios Particulam tertiam —— —— proſcribit *Laurentius Sahl* Schol. Metrop. Conrector. 1771. —— Forfatteren har tvende Gange tilforn udgivet ſom Skole-Programmata de philoſophiſke Taler, han har udarbeydet for ſine Diſcipler til Oplæsning i den latinſke Skole. Nu ſeer vi, at han fortſætter denne ſin Paraphraſin over den første Epiſtel til de Corinthier, ſom han for faa Aar ſiden havde begyndt at udgive Stykkevis i de Akademiſke Diſputatzer, ſom han efter ſin Akademiſke Øvrigheds Ordre havde holdt ved Akademiet. Vi have nu bekommet Particulam tertiam, ſom begynder midt i det 3die Kapitel med S. 91. Vi har recenſeret den 2den Partikel i No. 50. II. H. 1767. og vi ville nu her begynde derfra, hvor vi ſlap, med at anføre en og anden af de betydeligſte Anmærkninger, og paraphraſtiſke Udtryk. —— V. 8. Den ſom planter og den ſom vander ere eet, dette vil Forfatteren have forſtaaet i en indſkrænket Meening i Henſeende til Rang og Værdighed, naar andre forſtaaer det ſaaledes, ligeſom der i Almindelighed ikke ſkulde være nogen Forſkiæl imellem dem, da dog Apoſtelen viſer, at der for Reſten i Henſeende til deres Læremaade og Troeſkab og Flid i deres Tieneſte kunde være megen og ſtor Forſkiæl. —— V. 9. Vi ere Guds medarbeydere ſkal ſaaledes forſtaaes: Vi ere Guds hin-

anden medarbeydende Tienere. Han har derudi fulgt Heumann og Mosheim. — V. 11. hedder det om den lagte Grundvold, hvilken er JEſus Chriſtus. Mosheim vil ſaaledes have det: ſom er denne, at JEſus er den Chriſtus. Han antager altſaa ellipſin Verbi εστι ſaaledes: ος εστι Ιησους (ἐστιν) ὁ χριστος. Forfatteren ſeer ingen Grund hvorfor ſaaledes. Thi Meenigheden er den allegoriſke Bygning og Chriſtus dens Grundvold. — V. 12. At der ved Guld, Sølv og koſtbare Steene, ligeſom ved Træe, Høe og Halm, ſkulde forſtaaes viſſe Artikler i den ſande eller falſke og ægte Theologie, giver Apoſtelens Allegorie ſlet ingen Anledning til at troe, ligeſom diſſe heller ikke kan af almindelige Ord beſtemmes i Beſynderlighed. Forfatteren tænker derfor intet videre ved Guld, Sølv og koſtbare Steene, end ædlere, faſtere og koſtbarere Materialier til en meer ædel, faſt og beſtandig Bygning, og ved Træe, Høe og Halm ſlettere og meer forgiængelige Materialier til en ſlettere og mindre varagtig Bygning. Virkelig forſtaaes herved allernærmeſt Materialier, og har derfor den Metonymia materiæ pro materiato, ſom Mosheim her antager, ingen Grund. Materien ſtaaer her for ſig ſelv, og maa jo først bygges paa Grundvolden, og da først, naar den er ført op derpaa, giver den af ſig Materiatum Ædificium. — V. 13. Enhvers Værk d. e. enhvers Bygning. Dette betyder det græſke ἔργον og det latinſke opus. Dette viſes med 2de Steder hos Herodianus og et hos Vell. Paterculus. Naar det hedder, Dagen ſkal aabenbare det, da vil Forfatteren have det forſtaaet om en vis Forfølgelſes Tid, ſom Apoſtelen C. VII. 23. 29. virkelig ſpaaer at være nær for Haanden. Der bliver altſaa her hverken at tænke paa Doms-Dagen, eller Jeruſalems Forſtyrrelſes Dag. Naar det hedder videre, thi det ſkal aabenbares ved Ild, da lader han Apoſtelen blive paa det nyeſte ved Lignelſen og Allegorien, men vil ikke have αποκαλυπτεται forſtaaet ſom αποκαλυφθησεται; thi ſaa havde Apoſtelen ſtrax derpaa ſagt det ſamme nok engang med πυρ δοκιμάσει. Men ſaaledes bør han forſtaaes: thi det lader ſig bedſt opdage ved Ild: ja det ſkal og virkelig ſkee, at Ilden ſkal

give

give Prøve paa, af hvad Beſkaffenhed enhvers Bygning er. — V. 14.-15. Bliver nogens Bygning opbrændt, kommer han til at tage Skade. Selv ſkal han dog reddes, ſom man pleyer at reddes midt igiennem Ildebrand. Alt dette er paa det nøyeſte efter den een Gang begyndte og fortſatte Allegorie. Ved den Skade, han ſkulde tage, kan ikke forſtaaes Saligheds Forliis. Thi det hedder ſiden, at han dog ſkal reddes. Hvem veed ikke hvad Skade en Bygmeſter tager, ved det, at hans Bygning kun alt for let brænder af? Hvor er hans Bekoſtning, hans Løn, hans anvendte Møye? ikke ſpildt? Han ſkal dog reddes (blive ſalig) for ſaavidt han har bygt paa den rette Grundvold, ſkiønt ikke ſaa god og faſt en Bygning, ſom han burde. Endſkiønt ved σωθησεται virkelig betydes den ævige Salighed, har Forf. dog ikke udtrykt det ved ſalvabitur, men juſt ſervabitur, for immer at beholde allegoriſke Udtryk, og paa Danſk ikke ved blive ſalig men reddes. ὀτω δε ὡς διὰ πυρος anſeer andre for et Ordſprog, men Forfatteren for intet videre end en Deel af Allegorien. Han ſkal reddes men ſom igiennem en Ild d. e. med Tab og Livs Fare. Altſaa ſætter dog en uredelig Lærer ſin Salighed i Vove, om ikke ganſke forſkiærſer den. Og derfor ſkulde juſt enhver ſee vel til, hvorledes han byggede, at han ikke, naar Friſtelſens og Forfølgelſens Tid kom, ſkulde ſee ſin Bygning for Øyne ruineret og ødelagt, ſaaſom alt for ſvag for at holde Stand mod Forfølgelſens Ild. — Fra det 16 V. af ſkal Apoſtelen begynde alt mere og mere paa en fiin men dog ey umærkelig Maade at indſkrænke ſin Tale i Beſynderlighed til Lærerne, hvorved han overalt viſelig har taget den Pligt i Agt, at han dog ey udtrykkelig har vildet laſte dem, at de ikke hos Corinthierne ſkulde tabe noget af den Agt de ſkyldte dem. Vide I ikke o. ſ. v. er ſagt til Corinthierne, ret ligeſom det var dem han havde i Almindelighed at handle med. Men Forderver nogen Guds Tempel, bliver dog ſtrax derpaa ſagt ſom noget Lærerne forneemmelig maatte tilegne ſig. I ere Guds Tempel og Guds Aand boer i Eder, vil Forfatteren have forſtaaet ikke diſtributive om enhver i ſær, men collective om den heele Meenighed. Non hinc (ſiger han) tam eruenda myſteria, qvam potius carpendi

ſunt allegoriarum jucundiſſimi flores, qvibus ubiqve conſperſus ſermo Apoſtolicus eſt. Forfatteren forklarer ſig nærmere derover ſaaledes: Qvam ob rem non de myſtica illa divini Spiritus ſingulorum in Cordibus, ſed de metaphorica in univerſa eccleſia tanqvam ab ipſo conſtructa ipſiqve dicata æde ſacra habitatione hæc verba intelligenda ſunt, πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Ut aptiſſime, ſic veriſſime, credo, hæc metaphora accommodata ad illam Opinionem eſt, qva gentiles Deaſtros ſuos in dicatis ſibi ædibus & qvidem in ipſis ſui ſimulacris præſentes eſſe putabant. Qvod licet illi falſo putaverint, veriſſime tamen ad illam opinionem, qvam vix totam animis exeuſſerant Corinthii, de divino Spiritu dici poterat, qvi ut omnibus præſens, ſic ſingulari ſua præſentia, qvoscunqve velit, dignari poſſit. Hujus divinæ præſentiæ, id eſt, ſingularis divinæ gratiæ tutelæqve metaphoricam adumbrationem præbet *ipſius Dei in univerſa Eccleſia tanqvam in æde ſacra habitatio.* De aandelige overnaturlige Gavers Meddeelelſe var kun en Følge og Virkning af denne metaphoriſke Iboelſe, og tillige Beviis derpaa a poſteriori. Det ſamme kan og ſiges om Naadevirkningerne i Hierterne. Hvor GUD virker paa en eller anden Maade, der kan man ſige og ſlutte, at han er nærværende og har ligeſom ſin Boelig og Ophold. Forfatteren holder derfor ikke med **Mosheim**, ſom paaſtaaer, at Iboelſen ſelv nærmeſt betegner diſſe Virkninger, da den er kun en metaphoriſk Afbildning paa Guds Nærværelſe, ſom yttrer ſig i de Virkninger, hvoraf den lader ſig ſlutte. Naar det fremdeles hedder, **Forderver nogen Guds Tempel, den ſkal GUD forderve**; da meener **Heumann**, at her ſigtes til nogle andre Lærere, end de foromtalte, der dog byggte paa den rette Grund ſkiøndt en ſlet Bygning, og til en mod den evangeliſke ganſke ſtridig Lærdom. Forfatteren derimod paaſtaaer, ſom noget ſynſynligt, at Apoſtelen, handlende allevegne om en og ſamme Materie, med og om de ſamme Perſoner, gaaer alene fra en ringere til en høyere Metaphora. Før hedte det, I ere Guds **Pløyeland, Urtegaard, Bygning**, og her hedder det nu end mere: **Vide I ikke, at I jo ogſaa ere Guds hellige Tempel.** Alene ved de foromtalte Stridigheder og Splidagtigheder kunde den-

ne

ne Tempel vanhelliges og forderves, og dertil behøvedes just ikke en mod den evangeliske ganske stridig og vrang Lære. Heumann grunder sin Paastand paa en Modsigelse han vil finde imellem det foregaaende αυτος σωθησεται og dette nærværende Udtryk φθερει τυτον ο Θεος, naar det skulde forstaaes om samme Lærere. Men kunde ikke Meenighedens Forargelse ved Splidagtigheder i Lære- og Levemaade og anden Henseende gaae saa vidt, at den kunde drage dens Vanhelligelse, Fordervelse og Undergang efter sig, og giorde da ikke de Lærere, som havde forvoldt dette, sig selv skyldige til samme Fordervelse, og hvad er det sidste Udtryk andet end en nye og strængere Advarsel til de samme Lærere, som Apostelen endnu har bygget paa en høyere og mere kraftig bevægende Grund, nemlig den Ærbødighed man skylde Meenigheden som Guds hellige Hus. Forfatteren kunde endnu have lagt 2de Anmærkninger til: 1) at det er kun sagt med Vilkaar, at **Gud skal forderve ham, dersom han forderver Guds Tempel**, og altsaa naar han vogter sig for at lade denne Vilkaar blive virkelig, saa staaer det endnu fast αυτος σωθησεται. 2) Kan ikke φθειρειν alene betyde en Vanhelligelse og høre til Allegoriens metaphoriske Udtryk, der intet videre betyder, end at den, der vanhelliger Guds Tempel, vil Gud selv forskyde som et vanhellig Menneske, der bør udelukkes fra Meenighedens Samfund. Og altsaa laae der i dette Udtryk for det første kun en streng Trudsel og Advarsel som havde blot en timelig Straf til sin nærmeste Gienstand, hvoraf dog, det forstaaer sig selv, den ævige Saligheds Forliis kunde ved en fremturende Bestandighed blive den visse Følge. — Naar det hedder til Slutning i det 22 V. **Alle Ting er Eders ꝛc.** da forundrer Forfatteren sig over Fortolkningernes forskiællige Mangfoldighed. Hvad er føyeligere spørger han, end denne Forklaring: **baade Paulus, Apollos, og Cephas, og hvad andet godt Verden eyer i Livet og Døden, det er Eders og bereedt for Eder.** Han erindrer og, at Apostelen dermed vil vise Corinthierne, at de fornedrede sig selv under deres egen Værdighed, i det de valgte Apostlerne ligesom til deres Herrer og Anførere, da de dog kun af Gud vare beskikkede til deres Tienere. Og naar han endelig føyer

til, men I ere Chriſti og Chriſtus er Guds, da vil han dermed have al deres Veneration og Høyagtelſe henvendt fra ſig og de andre Lærere til Chriſtus og til Gud. Saa ſtor var denne guddommelige Lærers Ydmyghed. —— —— Vi kommer nu til det IV. Kapitel. —— V. 1. Forfatteren lader Heumann beholde Ret, naar han paaſtaaer, at λογίζεσθαι (æſtimare) er i den Bemærkelſe uſædvanlig hos ſverdslige Skribentere. Forfatteren troer dog ganſke viſt, det maa have været brugeligt i daglig Tale, og hvad er ogſaa rimeligere end at λογίζεσθαι maatte bemærke λόγον τινα ποιεῖσθαι τινος, ſom han forklarer det. Men hvad Heumann ydermere paaſtaaer, at det heller ikke findes andenſteds i det Nye Teſtamente i den Meening, beviſes af Rom. VIII. 36. 1 Cor. XIII. 5. at være falſk. —— V. 2. Hvor Heumann ikke ſtrax kan ſætte en Partikels Eftertryk, giør han den ſtrax til et blot Forbindelſes-Ord, og derfor er λοιπὸν her og bleven det. Forfatteren overſætter det i Paraph. ved Cæterum, og nærmere forklarer ſig ſaaledes derover i Anmærkningen: Qvod autem reliqvum eſt, unde æſtimari pluris alter altero poſſit ac debeat, id eſt Fidelitas. —— V. 3. Mig er det en ſaare ringe Ting, at dømmes af Eder, maa ikke forſtaaes ſom en Foragt for alle menneſkelige Domme, men ſom en ſaadan Beſkeedenhed, at Apoſtelen ikke ſkiøttede om at blive foredraget nogen anden Lærer efter Corinthiernes Skiønſomhed om nogen hans Ypperlighed frem for andre. Εἰς ἐλάχιστον viſer Forfatteren at være en reen og ægte Græcismus og ingen Hebraismus. Bemærkelſen af det Ord ἀνακρίνω bliver paa det nøyeſte beſtemt. Hans Paraphraſis ſætter Begyndelſen af det 4de Kapitel i ſit behørige Lys: v. 1. Qvam ob rem miſſis factionibus & contentioſis illis diſputationibus, qvibus Doctorum alterum alteri vel præferendum vel poſtponendum eſſe judicatis, ſic nos æſtimet unusqvisqve Veſtrum, ut Miniſtros Domini Chriſti & Diſpenſatores Myſteriorum Dei, non ut Autores ac Dominos, neqve majori nos in pretio, qvam pro noſtra dignitate habeat; v. 2. Cæterum, qvod in Diſpenſatoribus res Domini ſui adminiſtrantibus reqviritur, qvo æſtimari qvisqve debet, nihil aliud eſt, qvam ut commiſſam

ſibi

ſibi rei familiaris curam & adminiſtrationem bona qvisqve fide diſpenſet; 3. Qvod ad me qvidem attinet, id ego certe minimi facio, ut mihi vos veſtris de mea opera ſententiis, aut omnino ullus homo ſuo faveat judicio, qvippe qvi minime laboro, ut hominum gratiam mihi conciliare poſſim: Qvin nec ego qvidem ipſe memetipſum aut meam ipſius operam, ut cujus inſignior fidelitas aut præſtantia eſſet, auſim dijudicare. —— V. 6. ταῦτα δὲ ἀδελφοὶ μετεσχημάτισα &c. Her er et af de Steder, hvor Forfatteren end ydermere ſøger at give denne ſin Meening, at Apollos har ikke været ſaa ganſke uſkyldig i Corinthiernes Sylidagtighed, al muelig Anſeelſe af Troeværdighed. Vi ville lade ham derover forklare ſig ſelv: Hæc autem ad ſemetipſum & Apollon vix relata ſolius ficti Exempli cauſa videri poſſunt, qvaſi nullam prorſus illi anſam ſemetipſos a ſe invicem diſcernendi Corinthiis præbuiſſent. Sed cum ipſe Corinthiorum Pater haberi vellet, & Apolloi ordine ſecundum a ſe Locum tribuerit, eumqve ſæpius nominaverit, prœcul Dubio ſemetipſum ac Apollon non ut ficta ſed vera Exempla propoſuit, ut qvorum major Auctoritas apud Corinthios eſſet, qvorumqve Veſtigia Cæteri tanto magis ſeqvi deberent. Conſenſus autem, qvem Apolloi ſecum his verbis tribuiſſe videtur, vix eo verti poterit, ut is ab omni culpa, & cujus eum ſupra reum feci, liberari poſſit. Poteſt enim coram ab Apoſtolo & pia perſuaſione eo perductus eſſe, ut ſecum ſentiret, atqve hæc ſcribi Corinthiis pateretur. Qvin poteſt ab Apoſtolo coram reprehenſus culpam agnoviſſe, & ut emendaret, qvod peccatum eſſet, ab Apoſtolo ipſe precibus impetraſſe, ut ſcriberentur. Ex. Cap. XVI. 12 videmus præſentem Apollon & cum Apoſtolo fuiſſe, cum ſcriberentur, eumqve Corinthum obſtinate noluiſſe rerti, qvanqvam ipſis Corinthiorum precibus per Apoſtolum invitatum. Libere credo eum & cum Conſenſu Apoſtoli noluiſſe prius, qvam reconciliatis diſcordiis pacata apud eos omnia eſſent. Sic ergo poteſt Apollo & in culpa diſcordiæ fuiſſe, & nunc tamen, hac agnita, cum Apoſtolo in Conſenſu de reſtituenda Concordia. —— V. 8. ἤδη κεκορεσμένοι &c. Jo! Jo!

I ere nu mætte, I ere nu rige nok, ja I ere Konger mig foruden! og GUd give I vare det! da maatte jeg vel og være det, og have Deel med Eder i denne Eders Velſtand og Lyksalighed; da maatte jeg, ſom jo dog er Eders Fader og førſte Lærer, vel ikke leve i Elendighed og Foragt, endogſaa hos Eder, af hvilke jeg burde meeſt agtes, ſom en Fader af ſine Børn. Ved denne ſin Danſke, ſaa vel ſom ved den Latinſke Paraphraſis, har Forfatteren ſøgt at udmærke ſaa vel Apoſtelens af andre bemærkede Ironie, ſom og en fiin hidindtil ubemærket Bebreydelſe af hans Perſons Forringelſe hos Corinthierne, hvilken han allerede giver tilkiende med det her tilſøyede χωρις ἡμῶν, og ſiden mere tydelig og aabenbar bebreyder dem. Den Talemaade I ere blevne Konger forklarer Heumann paa en ſær Maade ſaaledes: I kan nu undvære mig, da I har bedre Lærere, ſom I bilde Eder ind. Forf. derimod giver en latinſk Forklaring derover, om hvilken han ſiger: Hæc ſumma multorum Interpretationis eſt, qvam & meam facio, licet Paraphraſi non expreſſam, qvam metaphorica ſua dictione privare nolui. Den lyder da ſaaledes: *Jam omnibus, ut vobismet ipſis videmini, difficultatibus, perſecutionibus & calamitatibus ſuperiores eſtis, adeoque veſtra opinione adverſus omnes religionis veſtræ hoſtes, idque nulla noſtra opera, bene muniti.* — V. 11. 12. 13. Forfatteren erindrer herved, at de Elendigheder og Gienvordigheder, ſom Apoſtelen her opregner, ikke kunde med nogen Bebreydelſe tilregnes Corinthierne, uden for ſaa vidt at de med deres Foragt over ham, i Forhold mod andre hans Medlærere, viſte ſig høyſtutaknemlige mod denne deres Meenigheds Fader, der fandt ſig beſtedt i ſaadanne Gienvordigheder formedelſt den Religion, hvor i han førſt havde oplært og opdraget dem, og det maa ogſaa egentlig være det Apoſtelen vil ſige med diſſe Gienvordigheders Opregnelſe. Ved περικαθαρμα vil Forfatteren have forſtaaet Luſtramentum og ved περιψημα purgamentum, ſordes. Paa Danſk: Verden anſeer os ſom Menneſker, der bør opofres for at forſone Gudernes Vrede, og man medhandler os over alt ſom noget Feyeſkarn. — V. 14-16. Dette ſkriver jeg ikke for at giøre Eder undſeelige o. ſ. v.

Men

Men han nægter dog ikke, at der jo var i deres Forhold det, ſom de burde undſee ſig ved, end mere denne hans Undſkyldning har ſelv, ſiger Forfatteren, en ſtin Bebreydelſe i ſig. Men jeg formaner eder ſom mine elſkelige Børn, og det veed jeg dog, vil han hermed ſige, jeg ſom Fader har Ret til. Men ſom en Fader allermindſt burde have ſaadan en Fornærmelſe at klage over ſom Foragt for ſin Perſon og Læremaade, ſaa erindrer Forfatteren, at end ikke dette Fader-Navn bliver dem her tilregnet uden en ſtin men tillige mild og kiærlig Bebreydelſe. Endogſaa dette er ſtiklende, om I havde nok ſaa mange Lærere eller Tugtemeſtere, ſaa har i dog ikke mange Fædre, og ſynes at bebreyde dem deres utidige eller uſtadige Tilhæng efter mange og nye Lærere, imod hvilke de har foragtet ham ſom den de havde kun for de første Elementer at takke, der i deres Tanker har været en uſel, ringe og fattig Velgierning, mod den høye indbildte Viisdoms Styrke, ſom de ſiden havde voxet til. Saaledes er Apoſtelens hele Tale overalt fuld af de fineſte Bebreydelſer, ſom Forfatteren ey har forglemt at udmærke. — V. 19. καὶ γνωσομαι ϰ τὸν λογον τῶν πεφυσιωμένων ἀλλα τὴν δύναμιν. Dette forklarer Forfatteren paa Latin ſaaledes: Pernoſcam, qvantum, qvi tam inſolenter ſeſe gerunt, non tam ſermonis Eloquentia, qvam rebus ac factis valeant, og har ſiden til ſin Fornøyelſe befundet, at den fortræffelige Hr. Zachariæ tydſke Forklaring dermed vel og eftertrykkelig ſtemmer overeens: Ich werde in kurzem zu euch kommen und alsdenn werde ich gar nicht nach dem ſchönen Worten dieſer aufgeblaſſenen Fragen, ſondern nach dem, was ſie eigentlich ausgerichtet haben. Nærværende Part. tertia beſluttes S. 114 og indbefatter allerede Paraphraſin over de 5 første Vers af det 5te Capitel. — Vi finder, at Forfatteren allerede her har giort ſig Hr. D. Zachariæ fortræffelige tydſke Paraphraſin bekiendt, og lad være vi ved Recenſionen af de forrige Deele har erindret, at Forfatteren næppe vilde undgaae den Bebreydelſe, at han jo hiſt og her kunde have trukket ſin Paraphraſin lidt for vidt ud, ſaa maa vi dog nu her oprigtig tilſtaae, at han baade i det foregaaende og denne nærværende Deel har indſkrænket ſig langt mere end denne for-

bemeldte eller andre tydſke eller latinſke Praphraſtiſke Fortolkere, og noget mere maa dog vel en Paraphraſis være, end en blot Overſættelſe. For Reſten kan det ſlet ikke lægges Forfatteren til nogen Laſt, at han ikke har giort det, der ſkulde have været ham en ſaare læt Sag, nemlig opfyldt alle Sider med Citationer af læſte eller ulæſte Fortolknings-Skrifter, og at han fornemmelig har betient ſig af Wolf og Heumann, ſom dem han og oftеſt har haft for Øyne i at antage, eller forkaſte, rette, forbedre eller beſtemme viſſe Meeninger og Forklaringer. Ingen nægter, at jo diſſe berømmelige Mænd har med ſtor Flid og Troeſkab anført mange baade ældre og nyere Fortolkeres Meeninger, og til hvad Ende, uden for at være os ligeſaa gode, ſom de mange Fortolkere de har anført, og ſom vi ikke altid kan have ved Haanden. For Reſten har Forfatteren ſelv i ſin Fortale til ſin Paraphraſis over Epiſtlen til de Romere giort tilbørlig Rede for ſig i den Henſeende. Vi kan ikke nægte at han jo, uden Forbeholdenhed retter, hvor Leyligbed gives, de Heumanniſke Forklaringer, men han anfører og bifalder dem og paa mange andre Steder, med ſtor Roes og Berømmelſe, hvor de efter hans Indſigt fortiener det. Hvad de Meeninger angaaer Forfatteren hiſt og her tilegner ſig ſelv, da er Tilegnelſen næſten allevegne giort med den Indſkrænkning og Undtagelſe: Dette eller dette har endnu ingen lagt mærke til, ſaavidt mig er bevidſt. I Almindelighed kan det ſiges med Sandhed om hans Anmærkninger i Almindelighed, at de gaaer ſlet ikke ud paa at affkrive og igientage bekiendte Ting, men endten paa at vælge imellem de nyeſte og bedſte Fortolkninger de rimeligſte og føyeligſte, eller paa at rette nogen falſk, at beſtemme nogen ubeſtemt, at forſvare en Fortolker mod en anden, eller og hiſt og her at anbringe og ſtadfæſte en nye Fortolkning, hvor ingen af de hidindtil bekiendte har behaget Forfatteren. Med hvad Grund dette nu er ſkeet, og hvad Biefald det kan fortiene, det er noget vi frembeles overlade til andres Bedømmelſe.

Jena og Halle. Imellem Lærerne ved diſſe tvende Univerſiteter er opkommen en vel egentlig exegetiſk, men dog af nogle ſom dogmatiſk foreſtillet Controvers, om hvis første Begyndelſe man har meddeelt os følgende Efterretning. —

Hr.

Hr. D. Semler havde i ſin Paraphraſi Epiſtolæ ad Romanos forklaret de Ord Rom. IX. 5. ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεος εὐλογητὸς εἰς τὺς αἰῶνας, ἀμὴν, hvilke man altid har anſeet ſom et vigtigt Beviis for Chriſti Guddom, ikke om Chriſto, men ſom en Doxologie om GUd Fader, og i en Anmærkning anført 5 Grunde for ſin Forklaring. Derimod har Hr. D. Köcher i det Jenenſiſke Univerſitets Navn udgivet et Programma under Titel: Illuſtre teſtimonium apoſtolicum de Divinitate Salvatoris Chriſti Rom. IX. 5. a falſa Interpretatione vindicat Academia Jenenſis. Vi have hidindtil (ſiger Recenſenterne) immer forſtaaet det omtviſtede Sted om Chriſto. Dr. Semlers trende første Indvendinger ſynes os heller ikke vigtige nok, men den fierde er vist nok af den Art, at den kan giøre Sagen mere tvilbar, endſkiøndt den intet afgiør, ſaaſom de ældſte Kirkefædre, der ikke vilde, at man ſkulde give Chriſto det Navn ὁ ἐπὶ παντων Θεὸς, kan have feylet i Exegeſi, men de har ikke kundet anføre os de Grunde, hvorfore de ſaa tænkte. Programma giør dem heller ikke fuldkommen fyldeſt. Naar Hr. D. Köcher S. 7 vil beviſe, at ὁ ὢν ἐπὶ παντων εὐλογητὸς Θεος εἰς τὺς αἰῶνας er en ſær tydelig Beſkrivelſe paa den ſande, væſentlige og allerhøyeſte Guddom, ſaa kunde han have føyet til, at ſaa mange gamle Kirkefædre har ikke tilſtaaet nogen dette Navn uden GUd Fader, ligeſom og den Jødernes Talemaade, GUd den Høylovede, kunde tiene til at oplyſe Udtrykkets Styrke. Hvad Hr. K. ſkriver S. 6 at i det 6te Vers i det Udtryk ἐκπεπτωκεν ὁ λόγος τὺ Θεὺ GUd tillige gaaer ud baade paa Fader og Søn, og at det Udtryk εὐλογητὸς, efter det Nye Teſtamentes Skrivemaade, ganſke vel kan gaae ud paa Chriſtum, ſaaſom han efter Marc. XIV. 61. er den Høylovedes Søn, ſynes heller ikke at være nok til at overbeviſe en Modſtander, der vel ikke ſkulde ville nægte, at jo den Titel Høylovede i og for ſig ſelv efter ſin etymologiſke Betydning kan tillægges Chriſto, men alene ſiger, at den i det Nye Teſtamente er ikke brugelig om Chriſto men om Faderen. Programma indbefatter vel et og andet Udtryk, ſom ikke kan være Hr. D. Semler behagelig.

Imid-

Imidlertid lader det dog, ſom han ikke ilde optager Hr. Rs. Modſigelſe, endſkiønt han erklærer, at han af ham ikke finder ſig overbeviiſt. Men anderledes tænker han om en i de Jenenſiſke Tidender trykt Recenſion af det Köcherſke Programma, hvor man ſiger blandt andet: „Hr. D. Semler „ har for nogen Tid ſiden anvendt al Møye for at giøre de „ Steder mistænkte, ſom vidne om JEſu væſentlige Gud„ dom, og at beſmykke de Socinianiſke Forklaringer der„ over. — Han ſiger intet Nyt, men igientager alene, hvad „ allerede Crell, Wetſtein og andre Socinianer forlængſt „ ſiden have ſagt o. ſ. v.“ Herimod er udkommen: D. Joh. Sal. Semlers Antwort auf eines ungenannten beleidigende Recenſion in den Jenaiſchen Gel. Zeitungen — nebſt einigen neuen Erläuterungen über Rom. IX. 5. 4 Ark i 8vo. Hr. S. har meget ilde optaget den imod ham giorte Beſkyldning, og paaſtaaer, at det har manglet Recenſenten paa Kundſkab om de nødvendigſte Ting, ſaa vel i Henſeende til Kirke-Hiſtorien og Socinianernes Hiſtorie, ſom Kritiken, hvoraf det og er kommen, at Recenſenten er forfalden til ſaadanne Feyl og Udtryk, ſom det Köcherſke Programma gav ham ingen Anledning til. Et beſynderlig Sted i Recenſionen S. 48 hedder det, at alle Codices, ſom ere af nogen Vigtighed, kommer overeens i Læſemaaden, og dog er der ingen Spørsmaal om Læſemaaden, ſom Hr. S. lader være ganſke uforandret, men om Forklaringen, og i det Høyeſte om Diſtinctions-Tegnene, ſom mangle i de ældſte Haandſkrifter, og ere tilſatte af Nyere efter deres egen Indſigt. Det vigtigſte i Henſeende til Sagen ſelv, er hvad Hr. D. Semler viſer, at nemlig den Forklaring, ſom man ſaa meget laſter hos ham, har tilforn været den ſædvanligſte hos de ældſte Kirkefædre, hvilke til deels ſaaledes holdte GUd over Alt for Faderens Forſkiælsmærke, at de giorde et Kiætterie deraf, naar man ſaaledes kaldte Sønnen; og at den og ſiden er bleven antagen af lærde Mænd, hvilke man derfor ikke har beſkyldt for Chriſti Guddoms Fornægtere, da derimod de fleſte Socinianer virkelig forklare Ordene om Chriſto, og anføre dem til Beviis, at Chriſtus, ikke i Henſeende til ſit Væſen, men efter Guds Anordning er GUd overalt høylovet i al Evighed. I Sandhed troe vi ikke (ſiger Recenſenterne) at man derfor kan forkiættre nogen eller giøre ham til Socinianer,

nianer, fordi han forklarer dette Sted anderledes, end vi, og ikke regner det iblandt Bevisene for Christi Guddom. Endskiøndt vi gierne biefalde den sædvanlige Forklaring, saa ere der dog virkelig anseelige Theologer i vor Kirke, som tvile derom, hvilke maa være saa vel Hr. Semler som hans Modstander ubekiendte. Hr. Semler, som besværer sig derover, at hans Modstander har giort disse tvende Spørsmaale, er Christus ævig og væsentlig Gud? og bliver han af Paulo Rom. IX. 5. kaldet Gud over alt? til eet og det samme, erklærer han sig S. 8 saaledes over sin Tænkemaade: „Jeg bekræfter selv, troer og lærer, denne alle catholske „Kirkers almindelige Læresatz: Christus er ævig væsent„lig Gud: Men jeg bekræfter, troer og lærer ikke, at „Paulus her kalder Christum Gud over alt, paa det vi „af dette Vidnesbyrd skulde troe paa Christum, som ævig „Gud, og altsaa tabe den Underskiæl imellem Gud Fader, „og Christus Gud.“ Et og andet Udtryk imod den Jennensiske Recensent er noget strængt, for Ex. Ignorant, tölpelich ꝛc. — De Recensentere, som have taelt imellem de stridende Parter, synes at have taelt paa et tredie Universitets Vegne, og i Sandhed deres Tale er meget upartiesk. Hvad Sagen selv angaaer, da behager os meget den Gisning en vis Udgiver af det Nye Testamente med Engelsk Oversættelse til London 1729. har yttret, at nemlig ὁ ὢν kunde være en Skriv-Feyl i Stedet for ὢν ὁ. Vi ville her anføre alt hvad der kan bestyrke hans Gisning, uden derfor at biefalde den: 1) er det en Sandhed, at Jøderne tilegne sig Gud den Høylovede i Besynderlighed, skiøndt i en anden og mere indskrænket Forstand, end den, udi hvilken han dog selv i Besynderlighed saa ofte har lovet at ville være deres Gud. Dertil sigter Rom. II. 17. Du roser dig af Gud og V. 29. det Spørsmaal: er da Gud alene Jødernes Gud? Vist er det, at Jøderne giorde for meget deraf, men vist er ogsaa det, at Gud paa saa mange Steder har lovet og i saa mange Maader har vist sig i en besynderlig, skiøndt ikke ganske udelukkende Forstand, at være det Jødiske Folkes Gud, saa Apostelen nok saaledes kunde regne det iblandt deres Fordeele: ὢ ὁ ἐπὶ πάντων εὐλογητὸς Θεὸς. 2) Har Apostelen sagt tilforn: ὢν ἡ υἱοθεσία, — ὢν οἱ πατέρες, saa det syne-

lig

lig ogſaa kunde ſiges, ὢν ὁ Θεὸς. 3) Man ſkulde ſynes, han da burde have ſagt καὶ ὢν ὁ Θεὸς, fordi a) det hedder kort foran καὶ ἐξ ὢν, og b) i det 4de Vers καὶ 5 Gange igientages. Diſſe ere Wolfii Indvendinger imod Gisningen. Men hertil kan igien ſvares a) καὶ kan i Ordene καὶ ἐξ ὢν have en forhøyende og ikke i Henſeende til Talens Hoved-Led forbindende Bemærkelſe, ſaa at ἐξ ὢν kan her ſvare til Fædrene og ikke til Iſraeliterne, for Ex. hvilke Fædrene tilhøre, og det hine Fædre, fra hvilke Chriſtus nedſtammer: b) καὶ i det 4 Vers 5 Gange igientaget giør intet til Sagen, ſaaſom det ikke igientages med ὢν, men alene forbinder flere Ord der høre til det første ὢν. 4) Kan det ikke nægtes, at naar ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς ſkal ſvare til Chriſtus, da kunde ὢν føyelig have været borte, og Apoſtelen alene have ſkrevet ὁ ἐπὶ πάντων εὐλογητος Θεὸς, med mindre man vilde forudſætte, at han her vilde lære dette, ſom en ubekiendt og nye Sandhed, at JEſus Chriſtus var den ſande høylovede GUD, hvis Foredrag dog viſt ikke her hørte til hans Hoved-Materie. Overveyer man alt dette, da ſkal man uden Tvil tilſtaae, at den gode Mand, ſom har vovet en ſaa lykkelig Gisning, har ikke fortient alle de Hug, ſom den for Orthodoxien undertiden alt for ivrige Wolf har givet ham derfor. Man bør ikke ſaaledes belønne lykkelige Gisninger, naar man ikke giver dem ud for mere end de ere, og ſom ofte kan give Anledning til videre Eftertanke, hvorved man nærmere kan veyledes til Sandheden. Overalt er det vel, at man nu ikke mere vil have brave Mænd forkiættrede, til Belønning for deres Tieneſte imod Publikum, med deres ofte møyſommelige Sandheds Underſøgninger. Og bort engang for alle med dette Kiættermageri! Lader os endogſaa her adlyde denne Apoſtelens Formaning: udrenſer den gamle Suurdey, det er, Ondſkabs og Skalkheds Suurdey! Saa længe en Kiætter i den lærde Verden er agtet lige med en Kiæltring, der bringes om Ære og Velfærdt, ſaa kan en Kiættermager ikke regnes for andet end en Sycophant, det er, en Skiælm og en

Spis-

Spisbude, der vil føre godt Folk i Fortræd og skade dem paa Ære og Velfærd, fordi han gidder ikke været over, eller ikke formaaer paa en ærlig og skikkelig Maade at vise dem til Rette om de vildfare fra Sandhed, eller fordi han ikke kan lide visse Sandheder, som han dog i Hiertet erkiender, og vil have, at andre skal være ligesaa uredelige som han i at bedrage Verden og lære andet, end hvad man kan meene i Hiertet. Semler er stræng imod den Jenensiske Recensent, det er sandt, og har kaldet ham en Ignorant, en Tølper. Men denne har jo og skiældet en ærlig brav og lærd Mand ud for en Kiætter, og det er jo det samme som en Kiæltring iblandt de Orthodoxe. Naar vil engang lærde Folk udrydde denne Suurdey paa begge Sider af deres Undersøgninger og indbyrdes Modsigelser? Naar ville de høre op, at skiælde, hade, forfølge, skade dem, som giøre en uskyldig og fornuftig Brug af den Profession de har opofret sig til, det er den reene Sandheds upartieske Undersøgning?

Göttingen. Ueber die Lehre der Schöpfung aus Nichts und derselben practische Wichtigkeit, in der Königl. Deutsche Gesellschaft vorgelesen von A. G. Kæstner. 1½ Ark i 4to. De der paastaae, at GUd har alene bragt denne Verden i nærværende Gestalt af en Materie, som allerede var for Haanden, forestillede sig uden Tvil en raa, ubildet Materie, som af GUd blev brugt til dette Øyemærke. Men saadan Materie bestaaer i blot Indbildning. Hvad der er, det er et enkelt Væsen med alle de Bestemmelser, hvorved det hvert Øyeblik underskiller sig fra enhver anden Ting. Da nu bestemte, enkelte, bildede Ting tilsammen uden Modsigelse udgiøre en Verden, saa gives der en Verden uden Aarsag, naar Materie uden Aarsag er for Haanden. Og kan en Verden være uden Aarsag, hvorfor kan det ikke da og være den nærværende? Det hænger altsaa ikke sammen, at ære en GUd, der havde giort Verden, men ikke Materien. Den Læres Vigtighed beroer altsaa derpaa: Har Verden ingen Skaber, men kun en Bygmester, saa maa han først studere sin Bygnings-Materie, kan begaae smaa Forseelser derved, og naar Bygningen er færdig, lader han den staae, og seer kun derefter ved overordentlige Tilfælde. Men er enhver Skabning alene bleven

til

til ved Guds Villie; ſaa kiender han fuldkommen hvad han har bragt til Virkelighed, giver ſamme ſin behørige Plads i Rum og Tid, og lader den ſtedſe blive en Gienſtand for ſit opholdende Forſyn. Denne Foreſtilling alene giver os et anſtændigt Begreb om Verdens Beherſker og hans Forſyn. Derfor har det og altid været de ſande Gudsdyrkere egen, hvilke man dog ikke bør troe at være kommen dertil ved en dyb Metaphyſik. I en Tilgift tales om en Lignelſe ſom Thomas Aquinas har brugt ved den Satz: Opholdelſen er en fortſat Skabning.

Frankfurt am Mayn. Schreiben an Herrn Moſes Mendelſon über die Lavateriſchen und Kölbeliſchen Angelegenheiten von Joh. Balthaſar Kölbele. 1770. Det ſynes, at man vil tvinge Hr. Meldelſon endten til at blive en Chriſten eller og at ſkrive mod den chriſtelige Religion. Hr. Kölbele, ſiger Recenſenten, maa meene det, ſaa godt han vil, ſaa er dog Indholdet af denne hans Skrivelſe noget haardt. Hr. M. bliver giort mitænkt for Naturalismus, hvorved man ordentlig forelægger ham adſkillige Religions-Spørsmaale ſom han ſkal beſvare for Er. hvorledes han forſtaaer dette, naar han ſiger, at han troer det Væſentlige af den Jødiſke Religion? Om han holder blot Moſen eller og Propheterne for guddommelige? Hvad han tænker om Meſſias? o. ſ. v. Sært nok er det, at man kan ikke lade Manden beholde ſin Religion i Fred, hvormed han ſelv beſværer ingen. Var Hr. Mendelſon Præſt eller Profeſſor i Theologien i den Lutherſke Kirke, og man havde hans Religion mistænkt, ſaa lod det ſig nok begribe, at man kunde forelægge ham ſaadanne Spørsmaale: men hvem har Ret offentlig at affordre nogen ſin Religions Bekiendelſe ſom ikke er Theologus, og har ikke Lyſt at ſkrive om Religionen? Imidlertid forventer man med Begierlighed om Hr. M. vil ſvare og hvad han vil ſvare paa diſſe Opfordringer.

Jena. Rickmann von der Unwahrheit des Verſehens und der Hervorbringung der Muttermahle durch die Einbildungskraft. 1770. 9½ Ark i 8vo. Forfatteren har i dette Skrift grundig modſagt og beſtridet en for Menneſkeligheden ligeſaa ſkadelig ſom ſkammelig Fordom og det med et muntert og lærerigt Foredrag.

No. 23.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 6te Junii 1771.

Kiøbenhavn. Paraphraſis in priorem Epiſtolam Pauli ad Corinthios, Particulam Qvartam —— —— proſcribit *Laurentius Sahl*, Schol. Metrop. Conrector. 1771. Denne Partic. Qvarta begynder med S. 115 og Reſten af Paraphraſis over det 5te Kapit. V. 1. —— Det er aabenbart, at Apoſtelen har i dette Kapitel laſtet hos Corinthierne ſaa vel al Slags Horerie i Almindelighed, ſom og i Beſynderlighed et vis Slags Horerie, ſom en Perſon begik med ſin Stifmoder. Dertil ſvarer øyenſynlig dette Apoſtelens Udtryk, ὁλως ακουεται εν υμιν πορνεια, ἡ τοιαυτη πορνεια, da ὁλως aabenbar betyder det ſamme ſom καθ' ὁλου eller καθολυ, i Almindelighed, og ἡ τοιαυτη har en mærkelig beſtemmende og indſkrænkende Kraft til at udmærke et vis Slags i Beſynderlighed, ligeſom ellers και ταυτα, hvilket og Apoſtelen maatte have brugt, naar han ikke havde igientaget det Ord πορνεια, ſom udfordrer τοιαυτη. Heinſius har og lagt Mærke dertil, og Heumann fordrer ham til Beviis derfor, men i Saadhed til Beviis paa, hvor lidet han ſelv maa have været bevandret i græſke Skribenteres Læsning, eller og, at han aldrig har læſt dem i det beſynderlige Øyemærke, for at lægge Mærke til Sprogets Idiotismer og deres Anvendelſe paa det Nye Teſtamente. Derimod

roſer han Wolf, ſom overſætter det ved omnino og ſelv overſætter han det ved Allerdings, gewiß, og har ikke vidſt eller betænkt, at omnino i den latinſke Sprog ogſaa bemærker i Almindelighed, ſom viſſelig er den meeſt naturlige Bemærkelſe det kan have, da den bekræftende kan anſees ſom fremmed fra dets Natur og vedtagen alene ved Brug. Hvor veed nu Heumann, at ikke Wolf har meent det ſamme med ſit omnino? Over det Udtryk, ſom end ikke nævnes (d. e. hvis Navn, ſom afſkyeligt, end ikke taales) har Forf. ſamlet i et kort Begreb alt det gode og rigtige, ſom Heumann, Wolf eller Zacharia har anmærket eller paraphraſeret derover. —— V. 2. Og dog ere I opblæſte? Dette udtrykker Heumann aldeles ikke tilſtrækkelig ſaaledes: und ſeyd Ihr denn dabey gutes Muth? ret ligeſom et godt Mod altid kunde ſtaae for et ſtolt og opblæſt Mod. Naar det hedder videre, og I har ikke meget mere ſørget derover at, da paaſtaaer Heumann med andre, at her er en Aabning i Udtrykket. Behager nogen ſaa at kalde det, da kan der vel ikke være ſtort derimod at ſige. Ellers er det og vigtigt hvad Forfatteren anmærker derved, at επενθησατε er et, ligeſom mange andre, af de ſaa kaldte Verba prægnantia, der ſtaaer her for ſin første egentlige Bemærkelſe, at ſørge over noget, og dens naturlige Følge, at være omhyggelig for at afværge det, man ſørger over, hvormed det følgende ινα (at) ſtaaer i Forbindelſe. Til Bevis paa en tilſtrækkelig Nøyagtighed uden al Vidtløftighed i Paraphraſis, ville vi lade den høre, ſom den her lyder over diſſe tvende første Vers i en fuldkommen Overeenſtemmelſe med Anmærkningerne. Primum qvidem audiuntur inter Vos, cum alia Scortationis genera, tum etiam tale ſtuprum, qvod gravius ac perniciosius eſt, qvam ut ferri unqvam poſſit, cujusqve ut inauditæ ac nefandæ Libidinis Nomen, ne profanarum qvidem gentium aures ferunt, ut nimirum aliqvis cum Noverca ſua Conſuetudinem habeat. 2. Et vos interim, perinde qvaſi tantum Chriſtiani Nominis Dedecus nihil ad vos pertineret, vobis metipſis placetis inani de Sapientia veſtra perſuaſione turgidi, neqve potius, qvod Sapientes deceret, vobis vehementer improbari turpiſſimum ſcelus, publi-

co

co luctu teſtatum feciſtis, & ambitioſa ſollicitudine, ut cætu ac Conſortio veſtro excluderetur, qvi tantum admiſit Flagitium, ne flagitioſis aciſce leſtis hominibus favere Videremini, nec exitialis apud vos admiſſa Peſtis latius ſerperet. —— V. 3:5. Forfatteren giver her en Conſtruction, af Ordene, hvorved han udmærker en Parentheſis, med ſin paafølgende Epanalepſis, ſom ere saa ſædvanlige hos Apoſtelen paa mange Steder hvor ingen har lagt Mærke dertil, og hvor Verſenes Tal og Diſtinctioner har giort denne rhetoriſke Zirlighed ukiendelig for Ex. Εγω μεν γαρ ως απων τω σωματι, παρων δε τω πνευματι, ηδη κεκρικα ως παρων, τον ουτω τουτο κατεργασαμενον (εν τω ονοματι —— —— του Κυριου ημων Ιησου χριστου) παραδουναι τον τοιουτον &c. I Henſeende til γαρ kommer og Heumann her igien, ſom han pleyer med ſine Verbindungs-Wörtgen. At τον τοιουτον var en Epanalepſis eller Igientagelſe af det ſom gaaer for Parentheſis, τον ουτω τουτο κατεργασαμενον, har allerede Beza givet at forſtaae ved ſit inqvam, hvilket Heumann laſter; saa man billig maa forundre ſig derover. Vi kommer nu til den bekiendte Knude, hvad Overgivelſen til Satan endelig ſkal betyde. Forfatteren kunde ſynes at have ſkilt ſig læt og magelig derved: Non meliora video, ſiger han, qvam qvod plerisqve placuit. De fleſte forſtaae derved en haard legemlig Sygdom, og det bliver da og Forfatterens Meening, for saa vidt, han ikke har vovet at foredrage nogen ſom bedre end denne, om hvilken han dog viſer, at den har ſine ſtore Vanſkeligheder. Hvorfor, ſpørger han, ſkal en Sygdom tilſkrives Fanden, ſom Gud elv med ſin Magt endten har virket eller kundet virke til Bekræftelſe paa Apoſtelens apoſtoliſke Myndighed? Med mindre, føyer han til, man endten ſkulde troe, at Blodſkiænderen var af Fanden bleven legemlig beſat, og det var, om vi ſkionne ret, noget haardt, eller og man ſkulde ſige, at Apoſtelen ſkrev om et guddommelig Mirakel, ſom Sygdommens haſtige Virkning, efter den vildfarende Meening hos Jøderne, at Sygdomme vare den onde Aands Virkninger. Man mærker læt, at Forfatteren finder ingen Tilbøyelighed til nogen af

diſſe Vilkaar. Dog har han vovet en Gisning derover baade her S. 120. og S. 122., hvor han atter finder Leylighed til at tale derom. Gisningen gaaer ud derpaa, at Overgivelſen til Satan maatte være en blot Talemaade, ſom nok havde ſin Oprindelſe af en vis herſkende theologiſk Meening, nemlig at alle de, der ikke vare Lemmer af den chriſtne Meenighed hørte Fanden til, og vare i hans Vold og Magt, men ſom dog her intet videre bemærker end en blot Udelukkelſe af Meenighedens Samfund, eller den ſaa kaldte Excommunication. Og naar der ſøges til, at denne Overgivelſe ſkulde ſkee εις ολεθρον σαρκος (til Kiødets Fordervelſe); Hvo veed da, gietter Forfatteren, om ikke dette hellere bør forſtaaes om en vis legemlig Straf, ſom Blodſkiænderen kan være bleven tildømt, ſaaſom et ſlaviſk Arbeyde, hvorved det geyle og kaade Kiød kunde tæmmes og ſpæges. Til denne ſin Gisnings Bekræftelſe kunde dog Forf. have anført en Grund, ſom juſt nu falder os ind. Har ikke vore mindre oplyſte Forfædre anſeet ſmaa Børn, ſom dem, der virkelig vare beſatte paa en Slags Maade af Diævelen, ligeſom han boede i dem, og havde dem i ſin Vold og Magt. Ingen oplyſt Gudmoder troer nu, at hun tilligemed og i et ſpædt Barn virkelig og bær Fanden paa ſine Arme til Daaben. Er dog ikke deraf den haarde Talemaade kommen, ſom bruges ved vor Daab: Far her ud du ureene Aand, og giv den Hellig Aand Rum! Men hvad er den i denne vor oplyſte Tid andet end en blot Talemaade, der alene betegner, at de ſpæde Børn nu bliver indlemmet i den chriſtne Meenigheds Samfund, at det herefter ſkal opdrages ſom en Chriſten i Chriſtendommen og Naadeſtanden, hvori det ved en ſand Troe ſkal, naar det med Skiønſomhed kan, tilegne ſig Guds Naade og Chriſti Fortieneſte, og erkiende ſig derved befriet fra evig Fordømmelſe? Ikke deſto mindre, ſæt, man igien ſkulde nødes til at udelukke et ſaadant Menneſke, ſom er døbt, af den Meenigheds Samfund, han ved Daaben gik ind udi, maatte der ikke da, naar man vilde følge ſamme Meening og Udtryk, ſiges tvertimod til ham: Jeg overgiver dig igien til den ureene Aand, ſom jeg i Daaben bød fare ud af dig, da du blev indlemmet i Meenighedens Samfund. Ligeledes, naar dette, at være bleven et Lem af den Chriſtne Meenighed, kaldes det ſamme, ſom at være

ble-

bleven overſat fra Satans Magt til Gud, ſaa kan og en Udelukkelſe af den Chriſtne Meenighedens Samfund kaldes med en Talemaade, ſom hiin Meening har ført i Brug, nemlig at overgives igien til Satan. Har nu Forfatteren giættet ret i Henſeende til ολεθρον σαρκος, ſaa turde vi næſten med Vished ſige, at her ved det ſaa meget omtviſtede Udtryk bliver intet videre at tænke paa, end Excommunication med en tilføyet legemlig Straf. Man lægge og Mærke til, at Apoſtelen ſkiænder paa Corinthierne, for de havde ikke ſelv ſtrax uden Paamindelſe fuldført den omtalte Straf. Men ſtod det og i deres Magt, ſaa ſtrax at faae nogen endten Sygdom eller Beſættelſe ved et Mirakel udvirket? var det ikke noget, der alene beroede paa Gud, og ſom ikke gierne giorde Mirakler, uden til Bekræftelſe paa ſine Apoſtlers guddommelige Myndighed, hvor det var fornødent? men ſamme bliver her ikke omhandlet, ſom uvis eller tvilſom. Ja hvad kan diſſe Udtryk, ινα εξαρθη εκ μεσου υμων og ſiden ωϛ εξαρειτε τον πονηρον εξ υμων αυτων, hvad andet kan de vel betegne, end en Excommunication, og det er uden Tvil ολεθρος σαρκος der har bragt Fortolkerne til at vakle og frafalde denne Forklaring, og at antage et Mirakel ved en haard Sygdoms pludſelige Virkning, eller og en Beſættelſe. — V. 7. Det Udtryk, paa det I kunde være en nye Dey, ligeſom I ere uſyrede, har brudt Heumann og andre Fortolkere. De ſpørge, hvorledes de kunde være uſyrede, og dog have en Suurdey at udrenſe? Forfatteren finder ingen Vanſkelighed og erklærer ſig ſaaledes i Anmærkningen S. 120: Apoſtolus cum hanc novam maſſam conderet & conficeret, puram confecit & integram & ειλικρινη, ab omni vitio alienam, nec ullum ei fermentum adhibuit, atqve hæc nova maſſa, voluit, ut ſemper eſſent, & vitæ pariter ac Diſciplinæ Sinceritatem integram ſervarent. Qvam ob rem jubet, ut qvod fermenti veteris deinde illatum in eccleſiam per hunc vel illum hominem eſſet, expurgarent. Heumann ſkiær Knuden over tvers, i det han antager en Omſætning af Ordene, nemlig at καθως εστε αζυμοι ſkulde være ſkrevet for εστε καθως αζυμοι. Forf. paaſtaaer, at Apoſtelen da

maatte have ſkrevet ἵνα ἦτε νέον φυραμα, καθὼς ἄζυμοι. Men hvorfor, ſpørger han, har da ikke Apoſtelen føyet καθὼς til νέον φυραμα? og erindrer dernæſt, at Apoſtelens Allegorier har i ſig ſelv et ſaa klarſkinnende Lys, at han ikke, ſom ſlette Malere, behøver med et καθὼς eller andet Tegn, at underſkrive hvad de ſkulle betyde. Derimod holder han derudi Heumanns Partie imod Mosheim, at Epiſtlen maa være ſkreven ved en Paſke-Høytids Tider, og at dette har givet ham Anledning til denne Allegorie og til at tale om en aandelig eller allegoriſk Paaſke-Høytids Helligholdelſe, ſom ſkulde beſtaae i de gamle hedenſke Laſters, ligeſom en gammel Suurdeys Udryddelſe. Atter modſiger han Heumann igien ſtrax derpaa, naar han, ligeſom vor nyere Zacharia, forklarer det Udtryk, lader os holde Høytid, ikke med den gamle Suurdey, ikke heller med Ondſkabs og Skalkheds Suurdey, ſaaledes, ligeſom ikke heller var kun et Forklarings Tegn, og ſkulde betyde, det er. Forfatteren troer derimod, at Apoſtelen ved den gamle Suurdey her, ligeſom foran, nærmeſt ſigter til den forberørte Blodſkams Synd, og ved Ondſkabs og Skalkheds Suurdey udſtrækker ſin Tale til Almindelighed ſaaledes, ſom han her forklarer ham først paa Latin, nec ullius omnino (in genere) malitiæ & improbitatis fermento, og dernæſt paa Danſk, lader os derfor beſtandig helligholde ligeſom en Paaſke Høytid, ikke med hin gamle ſkiændige Utugtigheds Suurdey, og overalt ikke med nogen Udyds og Ondſkabs Suurdey, men ligeſom med den reene og luttre Dyds og Sandheds ulyrede Brød. — V. 9. Det ſaa meget omtviſtede Brev, hvor om dette Vers mælder, troer Forfatteren uden Modſigelſe at maa forſtaaes om et andet Brev, end denne nærværende og os bekiendte første Epiſtel til de Corinthier. Havde denne været meent, da maatte Apoſtelen ufeylbarlig have udtrykt ſig ſaaledes, Jeg har ſkrevet i dette mit Brev, eller ſlet hen, og det langt ſnarere, jeg har ſkrevet; thi der er kun en ſaa liden Deel af dette Brev forløben for dette Sted, at Corinthierne ikke lættelig kunde have glemt, hvad vigtigt og mærkværdigt han om den Sag kort foran havde ſkrevet, og han altſaa ikke haft nødig at føye til,

i der-

i dette Brev. Dertil kommer, at Apostelen slet ikke foran i nærværende Brev har skrevet noget saa almindeligt om den her omhandlede Materie, at han nu her i det 5te Kapit. havde nødig at forklare eller indskrænke sig nøyere med det Udtryk νυνι δε εγραψα. Altsaa maa denne Indskrænkning nødvendig have Hensigt til et foregaaende Brev. Man pleyer derimod at anføre Rom. XVI. 22., hvor en Tertius meddeeler Romerne sin Hilsen med det Tillæg om sig selv: Jeg som har skrevet dette Brev (την επιςολην for ταυτην την επιςολην og ligesaa skulde her τῇ ἐπιςολῇ staae for τάυτῃ τῇ επιςολῇ). Men dette Sted viser intet andet, end at την επιςολην (τῇ επιςολῇ) er en rigtig Græcismus, men tillige saa tvetydig, at den baade kan bruges om et nærværende Brev, som der, og om et andet vis foregaaende Brev, som her. Nu er det der af Contexten og Omstændighederne en afgiort Sag, at der tales om et nærværende. Men her lader Contexten os i Tvil, og end mere den er med sine Omstændigheder langt mere imod et nærværende. Altsaa bør vi hellere tænke paa et foregaaende, hvilket som bekiendt for Corinthierne Apostelen kan udtrykke med Artiklen τῇ. — V. 12. 13. forklarer Heumann, Wolf, Zacharia og andre saaledes, ligesom Apostelen vilde sige: Saasom I dømmer alene dem, som ere inden for (Eders Meenighed) hvad kommer det da mig ved at dømme dem, som ere uden for? Han skulde altsaa vilde bestemme, stadfæste og indskrænke sin Ret og Myndighed til at dømme efter deres, og dette troer Forfatteren at være neden for en Apostels Værdighed, i sær da han kort foran har taget saa stor Myndighed til sig, som med Befaling at foreskrive, hvad Dom de skulde fælde over Blodskiænderen. Forfatteren derimod construerer Ordene med en Parenthesi saaledes: τι γαρ μοι ϗ τȣς εξω κρίνειν; ȣ̓χὶ τȣς εσω υμεις κρινετε; (τȣς δε εξω ὁ Θεος κρινει) ϗ ἐξαρεῖτε &c. og udtrykker Meeningen paa Dansk saaledes: Thi hvad kommer det mig ved at dømme dem, som ere uden for vor christelige Meenighed? (vi holde for, at det maa sigte til den hedenske Stifmoder, som han ingen Straf har tildømt;)

Men hvad dem angaaer, ſom ere Lemmer af ſamme, vide I ikke, at det tilkommer Eder at dømme dem, (de andre, ſom ere uden for, dømmer Gud) og hvi har I ikke allerede udøvet denne Eders Ret over hin Blodſkiænder? Derfor ſkulle I ſtrax udrydde denne Ugudelige af Eders Meenighed. Ουχι τους εσω υμεις κρινετε ſkulde Forfatteren altſaa ville have ligefrem ſaaledes overſat: Hvi dømmer I ikke dem, ſom ere inden for? ſaa at Apoſtelen i den Henſeende ſkulde ville laſte deres Forſømmelſe, eller og foreholde dem deres dertil forſømte Ret og Pligt. —— Det VIte Kap. 1 V. forklarer Forfatteren paa Danſk ſaaledes: Saa kan da nogen af Eder, der har Sag med en anden ſin Med-Chriſten, formaae ſig til at lade ham indſtevne for uchriſtelige Dommere, for at lade dem kiende derudi, og paa Latin ſkal det Verbum τολμᾶ have den Eftertryk: An id ſibi veſtrum qvisqvam perſuadere, in animum inducere poſſit, ut &c., ligeſom Rom. V. 7. Vi maa ellers herved erindre, at denne Bemærkelſe er nok paa dette ſidſte Sted (Rom. V. 7.) mere vis, da dog Apoſtelen her kunde maaſkee allernærmeſt ved det Verbum τολμᾶ ville foreſtille Corinthierne, hvad Fare de derved underkaſtede ſig, og da maatte det Danſke Udtryk vover nogen paſſe ſig nok ſaa vel. —— V. 2. Da Skriften paa ſaa mange Steder tillægger Gud alene den Ret, ſom Verdens Overdommer i egentlig Forſtand at dømme Mennesker og Engler, ſaa ſlutter Forfatteren, at Apoſtelen maa have en langt anden Meening dermed, naar han her ſiger, vide I ikke at vi ſkulle dømme Verden og Englene? Saadan Meening af det Verbum κρίνειν findes Rom. II. 27. hvor det hedder om Hedningen, der holder Loven, at han ſkal dømme Jøden, ſom er Lovens Overtræder. Det er, hans Lydighed ſkal forøge Jødens Ulydigheds Straf, eller ſom Forfatteren udtrykker det paa Latin: prægravabit ſua pietate qvam tu pœnam Impietatis lues. Anden Meening af Apoſtelens Ord tør Forfatteren her ikke erkiende, og naar de nyere Fortolkere giøre de Chriſtne til Bieſiddere i den guddommelige Ret, da lader han denne høye og myſtiſke Forklaring giælde for ſaa vidt de

for

forſtaaer ikke noget egentlig derved, og intet andet end et hyperboliſk og prægtig metaphoriſk Udtryk, og heller ikke tillægge diſſe Aſſeſſorer nogen anden egentlig Dom, end den ovennævnte. Naar Hr. Zacharia forklarer Apoſtelen ſaaledes: Es iſt euch ja bekannt, daß die Chriſten berechtiget und im Stande ſind alles in der Welt dem Recht und Unrecht nach zu beurtheilen; da troer Forfatteren at han giør lidt for meget af de Chriſtne blot ſom Chriſtne betragtede. — V. 4. τὰς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε forklarer Forfatteren langt anderledes end Wolff og andre. Diſſe forklarer Apoſtelen ſaaledes indicative: da ſætter I ſaadanne til Dommere (nemlig hedenſke Perſoner) ſom ere foragtede i Meenigheden. Forfatteren derimod forſtaaer ham ſaaledes imperative: da ſætter dem til Dommere, ſom I lade ſaa haant om, (nemlig, at I foredrage hedenſke Perſoner for dem). Igiendrivelſen af de Grunde Wolff har anført for ſin Meening, overlade vi til Læſeren. — V. 7. ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα &c. Heumann vil her atter have ὅλως oversat ved Allerdings, da det er øyenſynligt, at Apoſtelen udſtrækker ſin Tale fra en beſynderlig Fald (ſom Dommeres Valg) til Almindelighed (ſom at have Trætter). Atter vil Forfatteren her have det oversat ved overalt (omnino) ſaaledes: Overalt er det en Feyl, at I har Trætter med hinanden. Enhver kan ſagte foreſtille ſig, at Apoſtelen alene her maa have haft de Perſoner for Øyne, ſom ved Forurettelſe foranledigede Trætter og Proceſſer, og at hans Meening kan ikke være at ville foreſkrive ſom en Pligt, at man i Almindelighed hellere ſkulde lide Uret, end ſøge ved Proces at forſvare ſin Ret. Derpaa løber Fortolkningerne i Almindelighed ud, og finde de derudi ikke Forfatterens Biefald. Apoſtelen bør efter hans Meening ſaaledes forſtaaes: Overalt er det en Feyl, at i fornærme hinanden og derved giver Anledning til Trætter. Naar det ſiden hedder: Hvi lide I ikke heller Uret, hvi lade I Eder ikke hellere berøve? da maa det ikke forſtaaes i dette fortiede Forhold, end føre Proces; men ſaaledes, hvi lide I ikke hellere, end giøre Uret? hvi lade I Eder ikke hellere berøves, end berøve andre? Dette

kan udtrykkelig sees af denne Modsættelse, **men I giøre Uret og I berøve, og det Eders Medchristne**, hvilket modsatte Udtryk aabenbar viser, at han alene har de Forurettende for Øyne, og ikke dem, som kan være nødte til at klage over tilføyede Uretter. For Resten vil Forfatteren vel ikke dermed nægte, at det jo i mange Tilfælde kan være raadeligere at lide Uret end at klage, hvilket Sidste kan ofte forvolde, at man maa lide den tvende Gange, da man kunde have sluppet med een. Men deri har han Ret, at Apostelen umueligen kunde foreskrive det som en almindelig Pligt, at man hellere altid skulde lide endog den utaaleligste Uret, end føre Proces. — V. 12-14. **Alting er mig tilladt**, siger Apostelen og Forfatteren viser, at han aldrig kan have sagt det med Sandhed, naar han skal forstaaes categorisk og ligefrem, som man i Almindelighed vil. Han igiendriver en vis Fortolker hos **Wolff**, som gior det til en andens Ord; og fornemmelig paa den Grund, at Apostelen da maatte have tilstaaet denne anden Person saa stor en Usandhed, som denne, **at alting skulde være eudten Apostelen eller nogen tilladt.** Thi Apostelen skulde svare: **men alting er derfor ikke nyttig**, ligesom han tilstod den andens foregaaende Forevending af almindelig Tilladelse (Licentia, Indifferentia) i Henseende til alle Ting. Altsaa vil Forfatteren have Meeningen forstaaet Hypothetisk eller med en fortiet Vilkaar, (en Fortielse som ofte er brugelig endog i vor Danske Sprog) saaledes nemlig: **er alting mig tilladt, saa er derfor ikke alting nyttig.** Saaledes udelukkes og den Vilkaarlige Partikel Cap. VII. 27. **Er du bunden til en Hustrue, — — er du bleven hende qvit.** — Altsaa vil Apostelen ikke sige, **at alting var tilladt**, men dette vil han aldeles sige, **at om end Alting var tilladt**, som nogle indbilde sig, saa burde man dog som fornuftige Mennesker skiønne hvad der var os nyttigt eller skadeligt. Iblandt saadanne ligegyldige Ting (Indifferentia) har nogle regnet det Horerie, som gik i Svang i Corinthen, og som Apostelen formaner saa meget imod. De har raisonneret, at Elskovs Brug var ligesaa nyttig for Legemet, som **Maden for Maven.** Vi bekomme her altsaa og en langt anden Forklaring over dette Udtryk og det heele Sted, end den sædvanlige, som gaaer ud paa at lade Apostelen her ligesom for

Al-

Alvor ville handle med Corinthierne om Brugen af forſkiællige Spiſer, en Materie, ſom her fandt ingen Sted, og bliver ſiden af Apoſtelen omhandlet i det 8de Kapitel. Forfatteren har paraphraſeret paa Danſk ſaaledes derover: Jeg veed hvad I ville ſvare mig, og hvad I pleyer at beraabe Eder paa. Er ikke, vil I ſige, Maden for Maven og Maven for Maden, og ſkal ikke Gud dog engang giøre dem begge til Intet? Hvorfore da nægte Maven ſin Mad, og os ſelv den dermed foreenede Fornøyelſe, ſaa længe vi ere i Verden, da det jo ſiden er reent ude med os? Men det har ſig ikke ligeſaa ſom I tænke, med Legemernes Brug i Henſeende til Elſkovs Øvelſe. Diſſe ere ikke ſaaledes beſtemte til Horerie (ſom Maven er for Maden) men de ere HErren helligede, og han har ſom deres Hoved foreenet ſig med dem, ſom ſit aandelige Legems Lemmer, og ligeſom Gud har opvakt HErren fra de Døde, ſaa ſkal han og opvække Eder ved ſin Almagt, for hvilken intet er umueligt, og I ſkulle da giøre ham Regnſkab for, hvorledes I haver brugt diſſe Eders Legemer, ſom ere hans Lemmer. — Efter nye akademiſk Ordre blev Forf. i forrige Aar ſat i Arbeyde med denne Fortſættelſe, men af Univerſitetet midt under Arbeydet afſkeediget, og denne blev ham en Anledning til Fortſættelſen i Programmata.

Paris. Les Ruines des plus beaux Monumens de la Grèce, conſiderées du Côté de l'hiſtoire & du Côté de l'Architecture, par M. le Roi. 1770. 2 B. i ſtor Folio. Dette er en anden Udgave af dette prægtige Værk, hvorved det har vundet meget til ſin Forøgelſe og Forbedring, og bekommet mere Lys og Orden ved det, at man har affondret hvad ſom hører til Bygningskunſten fra det ſom hører til Hiſtorien. I det første Bind beſkrives Oldſagerne og Monimenterne af Athenen, og i det andet de af Corinthen og Lacedæmon.

Paris. Traité des maladies de la Poitrine, connues ſous le nom de Pthyſie pulmonaire ou l'on developpe les cauſes, qui concurent a les produire, les accidens, qui en reſultent, & la maniere de les traiter dans les différens dégrès, par M. Dupre de Liſle, Docteur en Me-

Medicine & Medicin a Verſailles. 1770. Efterat Forfatteren først har forklaret Sygdommens Natur, beſkriver han dens Oprindelſes Maade, og forklarer ſaavel dens almindelige ſom beſynderlige Aarſager. Dernæſt angiver han dens Kiendetegn og forſkiællige Grader, og beſlutter ſin Bog med Lægemidlernes Anførelſe.

Paris. Contes philoſophiques & moraux, par M. de la Dixmerie. 1769. 3 Vol. Man finder intet ſom svarer til den philoſophiſke Titel, da Fortælningerne alle ere forfattede i den forliebte, vittige og behagelige Smag. Hiſtorien er ofte alt for romanſk, og Knudernes Opløsning alt for vilkaarlig.

London. A Syſtem ofrevealed religion, digeſted under proper heads, and compoſed in the expreſs Words of Scripture, containing all that the ſacred records reveal with reſpect to doctrine and duty, by the late reverend *John Warden*, M. A. reviſed and publiſhed by his ſon the rever Mr. *John Warden*, Miniſter of the Goſpel in Canongate. 1769. 136 S. i 4to. Forfatterens Øyemærke med dette Værk ſkal være at afdrage Mennesker fra Religions Stridigheder, om Gud og de selv vilde. I den Henſigt har han vildet forelægge dem Religions Sandheder med Biblens egne Ord, for at opvække dermed en større Opmærkſomhed paa Guds eget Ord, end paa det ſyſtematiſke Foredrag. Men da Forfatteren har alene ſamlet og uden videre Forklaring afſkrevet de bibelſke Steder over enhver Religions Punkt, ſaa har man ſtor Aarſag til at tvile paa, at han dermed vil erholde ſit Øyemærke. Desuden ſkal de ſamlede Steder være deels alt for mange, deels heller ikke bragte i en god Orden. Den beſte ſkal være den moralſke Deel, hvor ved enhver enkelt Punkt alle Biblens Steder ere bragte under bequemme Claſſer tilligemed bibelſke Exempler. Men hvorfore dog afdrage Folk fra Religions Stridighed? ligeſom diſſe ikke kunde føres paa en ganſke uſkyldig og roesværdige Maade! ligeſom alt i Religionen var saa ſoleklart, at der ikke behøvede nogen nøyere Underſøgning ved at drifte de forſkiællige Meeninger man derom kan have! ligeſom selv de bibelſke Steders Forklaring var ingen Stridighed undergiven!

ven! Ja hvad skulde endelig de mange lærde Folk i Verden have at bestille, naar de ikke mellem hinanden der maatte drifte og undersøge vigtige Sandheder?

Leipzig. Der Heiligen Schrift erster Theil, welcher die historischen Bücher des Alten Testaments enthält, mit Anmerkungen und einer Vorrede herausgegeben von L. Johann Gottfried Kornern, Dienern des göttlichen Worts bey der Ewangelischen Gemeinde zu Leipzig. 4 Alph. 21 Ark i stor 4to. Allerede som Bibel-Udgave roser man dette Værk da det formedelst sin skionne Tryk og heele udvortes Indretning, skikker sig vel efter det Øyemærke, hvortil det er bestemt, at forskaffe nemlig de flittige Bibel-Læsere al Bequemlighed til privat Brug. Til den Ende er Luthers tydske Oversættelse aftrykt uden al Forandring eller indlemmede Glosser, og uden Parallel-Steder, og uden at afsætte Versene, endskiønt de ere betegnede med Tal. Udgiveren har tilsøyet en sær lærerig Fortale, hvori han igiendriver de Undskyldninger, hvormed saa mange ville forsvare deres Bibel-Læsnings Efterladelse. Man erindrer sig ikke, at dette høystnødvendige Stykke af den theologiske Morale er nogensteds saa fuldstændig afhandlet, som her og vidner om Erfaringer, som alene Prædikantere kan gisre sig ved deres Omgang med adskillige Slags Folk. De tilsøyede Anmærkninger ere ikke for lærde Skriftforskere, meget mindre for at udbrede blandt Christne alle Arter af Indvendinger ved at igiendrive dem, men alene for at oplyse hvad som kunde være dem dunkelt. Det er skeet med al Beskeedenhed, som vel fortiener at anbefales dem, der maaskee undertiden turde foredrage andre Forklaringer.

Leipzig. Die algemeine Sittenlehre des Sinnlichen Vergnügens gemeinnützig abgehandelt von Auguſt Ernſt Renthe, ordinirten Pred. und Rector in der reformirten Stadtſchule i Cöthen. 320 S. i 8vo. Denne Bog bestaaer af følgende Kapitler: 1) om Sinds-Fornøyelsen betragtet i sig selv. 2) Om Sinds-Fornøyelsens Fuldkommenheder i Forhold til hinanden. 3) Om forskiællige Indvendinger imod Sinds-Fornøyelsen. 4) Om Forbindtlighed til Sinds-Fornøyelsen. 5) Om det retmæssige For-

hold

hold i Henſeende til Sinds-Fornøyelſen. a) om Pligterne mod os ſelv i den Henſeende, b) om Pligterne imod andre. Man giver Forfatteren den Lov, at han har afhandlet ſin Materie udførlig og tydelig, og forſigtig holdt Middelveyen imellem dem ſom enten ere alt for lemfældige eller alt for ſtrænge Dommere over Sinds-Fornøyelſen. Men hans Foredrag, ſom forudſætter Læſere af den eenfoldigſte Tænkemaade, vil formedelſt ſin udſvævende og udmattende Vidtløftighed falde andre kiedſommelig.

Leipzig. Caroli Alphonſi du Fresnoy & Franciſci Mariæ Marſy de pictura Carmina elegantiſſima iterum edidit Chriſt. Ad. Klotzius. 5½ Ark i 8vo. **Du Fresnoys** Digt de Arte Graphica er berømt og belagt med ſtore Lovtaler, ligeſom han og ſelv var en ſtor Maler, og man regner dem begge iblandt de bedſte latinſke Digter. Fortalen er ſtilet til Hr. **Jacobi**, og deri bliver den Berlinſke Boghandler **Frid. Nicolay** viſt for Publikum, ſom en Mand, der paa en grov og partieſk Maade ſkal have angrebet Hr. **Jacobi**, **Gleim** og andre, alene fordi de ere Venner af **Klotz**.

Leipzig. Chriſt. Adolph. Klotzii Lectiones Venuſinæ. 417 S. i 8vo. Hr. **Klotz** udgav til Bremen i Aaret 1764. Vindicias Q. Horatii Flacci, hvor i han foretog ſig at modſige de af **P. Harduin** giorte Indvendinger mod **Horaz**. En ſtor Deel af diſſe Indvendinger ere vittige og giver Leylighed til nøyere at underſøge mange Steder og at oplyſe mange Ting. Grundlaget af hiin Bog er vel her bleven beholden, men den heele Bog har bekommet en langt anden Geſtalt, og indbefatter foruden de Harduiniſke Satzers Underſøgning, Forklaringer, Forbedringer og Prøvelſer over de Horaziſke Oder. Paa adſkillige Steder finder man indrykkede 18 hidindtil utrykte græſke Digter.

Leipzig. M. Fabii Quinctiliani de Inſtitutione oratoria Liber decimus in uſum Lectionum Editus. 1769. Man er eenig om, at den Bog af **Quinctilian** er før bequem til Forelæsninger paa Akademier og i Skoler, da den indbefatter foruden en ſkiøn Critik over Alderdommens ſtore

Skri-

Skribentere, ogſaa gode Læreregler over Læsning og Øvning i at ſkrive og tale. Hr. Prof. Erneſti den yngre, har foranſtaltet denne Aftryk efter den Gesneriſke Udgave, med Tilſkrift til Hr. Joachim Gotſche Græve af Moltke, ſom ved ſit Ophold til Leipzig har til ſin egen Øvelſe overſat ſamme Bog i det tydſke Sprog.

Leipzig og Lübeck. Hexaplorum originis, qvæ ſuperſunt, auctiora & emendatiora, qvam a Flaminio Nobilio, Joanne Druſio, & tandem a Bernhardo de Montfaucon, concinnata fuerant, edidit, notisqve illuſtravit *Carolus Frid. Bahrdt.* Under denne Titel er med Enden af Aaret 1768. udkommen en nye Aftryk af Originis Hexapla, hvis ſørſte Deel indbefatter Moſis Bøger, Joſvæ, Dommernes Kongernes og Chronikernes paa 671 S. i 8vo. Man har længe deraf ønſket en nye Udgave, da Montfaucons, var for mange alt for koſtbar. Hr. B. har derfor udeladt den latinſke Overſættelſe, og alene beholdt det Nødvendigſte af Noterne. Men man bifalder ikke, at han ogſaa har udeladt de med græſke Bogſtaver ſkrevne hebraiſke Ord, da man gierne maatte vide, hvorledes man udtrykte hebraiſke Ord med græſke Bogſtaver. Montfaucons Noter har han baade forkortet og forøget dem med ſine egne, men han har ikke underſkilt ſine fra hans ved noget Tegn, ſom dog havde været at ønſke. Begyndelſen af den Montfauconiſke Udgave har han til Læſerens Bequemmelighed ſat i Texten, og indrykket nogle Udtoge af et Haandſkrift i det Leipzigſke Bibliothek, og af de Overſættelſer, ſom ere giorte af de LXX.

Bremen og Göttingen. I Aaret 1769. udkom i Førſters Forlag en nye og forbedret Udgave af Hr. Hofr. Michaelis Paraphraſis über die Briefe Pauli, an die Galater, Epheſer, Philipper, Coloſſer, Theſſalonicher, den Timotheus, Titus und Philemon. 2 Alph. 7 Ark i 4to. Hr Hofraaden har i denne anden Udgave forandret, omarbeydet og tilføyet mange Ting, i ſær i Brevene til de Galater, Epheſer og Coloſſer. Man vil ikke meget forundre ſig derover, naar man betænker det Hr. Michaelis ſelv erindrer, at mange Ting har i den lange Tid

ſiden

siden den første Udgave forandret sig saavel i Henseende til Tænke- som Talemaaden.

Basel. Pragmatische Geschichte der Bulle in Cœna Domini. Zweyter Theil. 1769. 196 S. Dritter Theil. 1770. 182 S. Den første Deel af dette Værk er tilforn bleven anført, hvormed den anden og tredie hænger nøye tilsammen. Den anden Deel indbefatter Historien om denne Bulles Oprindelses Maade, hvilken Historie Forfatteren afdeeler i visse Epocher, af hvilken den første indbefatter Bullens Oprindelse og gaaer til Gregor. VII. Den anden gaaer til Bonifacius VIII. og indbefatter Bullens Afbildning. Den tredie gaaer til Martn. V. i hvilken der opkom saadanne Giæringer, som giorde, at man begyndte at indsee det Pavelige Hofs System. I denne Deel finder man og Historien om sidste Conclave tillige med mange Anecdoter og ubekiendte Efterretninger. Den tredie Deel indbefatter den fierde Epoche, som gaaer fra Martin. V. og indbefatter Bullens Anvendelse og forsøgte Udførelse.

Langensalz. Kurzer Beytrag zu einer vernunftigen Erlernung der Wissenschaften nebst einem Entwurfe zu einer algemeinen Schul-Chrestomathie, durch Joh. Christ. Striger dem Jüngern. B. R. C. 39 S. i 8vo. Forfatterens Hensigt er at udfinde et Middel til at lære alle Videnskaber kortere, end tilforn er skeet, og han finder det derudi, at der imellem de nedre og høyere Skoler er det nøyeste Forhold, saa at disse har fuldkommen Hensigt paa hine. Han vilde derfor have indført en almindelig god Læremaade, og have Lære-Bøger forfærdigede i alle Lærdommens Deele paa høye og nedre Skoler, som skulde være bygte paa eens Grundsatzer og foredragne i lige Orden.

Warschau. Journal Polonais pour Janvier 1770. 120 S. i 8vo. Dette er Begyndelsen til et periodisk Skrift som alle Maaneder stykkevis skal komme for Lyset. Det skal indbefatte Litterariske, oeconomiske og poetiske Afhandlinger, Recensioner, Efterretninger, Bekiendtgiørelser, Anecdoter og nye Opdagelser, og Forfatterne fortiene den Roes, at de ere de første, som i Pohlen har anlagt et saadant Institut.

No. 24.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 13de Junii 1771.

*** Philokakias imod Philopatrejas. 1771. 40 S. i 8vo. Med latinſke Skrifter. —— Vel fortiener Philopatrejas kun liden Medhold, ja vi ſkulde ſelv bebreyde ham Ondſkab, derſom vi vidſte, at han alene havde ſkrevet, ſom ubekiendt, for at opvække andre ſine Compatrioter, ſom bekiendte, til at fortiene en Matyr-Krone, det er at ſige, for at føre andre i Ulykke og ſelv løbe derfra. Men da Tiden og Udfaldet alene ſkal viſe os, hvor hen han vil, til hvad Ende og med hvad Nytte han har ſkrevet, ſaa blive vi ved at ſige, at han er en mere ſær, end ond Skribent. Nærværende Forfatter er ham i Sandhed ikke god. Overalt den ubilligſte Fortolkning og Fordreyelſe af hans Ord, ja de bitterſte Domme over hans Perſon. Kan noget nærme ſig mere til Ondſkab i Fortolkning end følgende Stykker S. 39. „Er det nu først i alle Maader bleven ſaaledes med „ Præſterne, ſom Philopatrejas vil have det, ſaa tør man „ ikke længere blive bange for diſſe forbandede Karle.“ (Det ſkal være en Ironiſk Accommodation efter Philopatrejas Tænkemaade, men den falder lidt i det Grove.) „Man vil „ da kunne bedrive al Synd og Skam, beſpotte Gud, be„ drage ſin Næſte, uden at de tør oplukke Munden. Og „ ſkulde endog ingen finde ſig ſom vilde tage imod et geiſtligt „ Embede, ſaa bliver dog vel en eller anden Kiælkring at „ faae, ſom i det mindſte for den blinde Almue kan holde

„ denne Prædiken. J have ikke nødig at tage det ſaa nøye „ med Horerie. Det forøger Folkemængden. Fylderie og „ Drik er heller ikke ſaa ond. Det er en politiſk Dyd, „ ſom befordrer Conſumtionen. Med Gudsfrygt, Sam„ vittighed, Ærlighed kommer man ikke langt. Tager „ Eder kun i Agt, at Bedrageriet ikke aabenbares; thi det „ duer ikke meget. Skal det ikke være ſaa Hr. Philopa„ trejas?" Denne Fortolkning er meget bitter, og af ſamme Suurdey er dette Skrift for en ſtor Deel, ſom og giør, at det fortiener liden eller ingen Opmærkſomhed iblandt den heele øvrige Sværm.

Kiøbenhavn. Tanker ved at giennemlæſe Betragtningen over Hoveriets Afſkaffelſe i Dannemark. 1771. Med Thiels Skrifter 16 S. i 8vo. —— Vi har tilforn anmældt Betragtningen over Hoveriets Afſkaffelſe. Nærværende Forfatter gaaer løs paa den modſatte Meening med megen Strænghed imod Betragtningens Forfatter. Man høre kun, hvorledes han afmaler ham. „ Ende„ lig efter at Autor har drømt længe i Norge, beſeet Ri„ gets Herlighed og Bondeſtandens Lykſalighed, vogner han „ op i Dannemark med et af Dunſt betynget Hoved og en af „ Kulde foraarſaget Coligve. o. ſ. v." Denne Forfatter tør tvertimod paaſtaae, at Hoveriet og Vaarned-Rettigheden ere tvende Statens ſtørſte Herligheder og Grunde til dens indvortes Lykſalighed, og efterat han dette har viiſt, ſaa godt og kort han har kundet i ſaa faa Blade, ſaa viſer han endelig de Ulevligheder, ſom han foreſtiller ſig af begges Ophævelſe. Vi kan og vil alene ſige dette, at efter det meget, der er ſkrevet baade pro og contra i den Materie, kan diſſe tvende ſmaa Piecer næſten anſees for overflødige, og hvad Sagen angaaer, da lader den ſig knap afgiøre til eller fra paa ſaa faa Blade.

Kiøbenhavn. En almindelig Recept, ſom af Grunden helbreder Skrueløſe Hierner, ſaa at Taaber, Daarer og Narre af alle Sorter, beſynderlig de, der ere befængte med Franſke Moder kan ved ſamme igien erlange den ſunde Fornuft. O cives, cives! quærenda inſania primum, hac ter felices —— —— Horat.

1770.

1770. Med Thiels Skrifter. 32 S. i 8vo. — Dette er en vittig og skarp Satire over den Franske Nations Characteer, som skildres af sine Daarligheder, Narrerier, Forfængelighed, og Lætsindighed, og over alle dem, som derudi efterabe de Franske. Vi vil anføre den Apologie S. 27. hvormed Satiren bliver forsvaret. „For at besvare de slet „ tænkende og paa en daarlig Maade stolte Mennesker, der „ vil holde disse Anmærkninger for et Skamskrift og udgive „ dem for en slet Rhapsodie; vil jeg blot sige dem, at jeg her „ i den Henseende omstændelig beskriver mit Folks Sygdomme, paa det jeg kan læge dem, og i Fremtiden skaane dem „ for de Bebreydelser, man fra alle Sider giør dem. Har „ ikke den berømteste Franske Digter skrevet: vi indføre „ blandt alle Nationer Frækhed og Uforskammenhed? „ Have ikke alle Skribentere paastaaet, vi ere de lætsindigste, forfængeligste, latterligste og qvindagtigste Folk? Og „ har ikke de meest alvorlige Personer iblandt os (thi til Lykke have vi endnu et godt Antal af saadanne) reent ud sagt: „ Religionen er udslukt i Frankerige, og der gives et Tilhæng, der har rottet sig sammen, for at giøre sig samme „ til intet? Hvor mange Beviser kunde jeg ikke faae samlede, for at bevise hvert Stykke for sig, som jeg har anbragt, og at vise, dette lille Arbeyde, hvor uordentlig „ det end synes, ikke sigter til andet end at underviise og forbedre. Man maa forkaste det, saa længe man vil, man „ maa kalde det Forvovenhed; man skal dog ikke finde noget deri, som er anstødeligt, endten mod Regiæringen „ eller Religionen. Saaledes vil Fornuftige dømme derom, „ der sukke over deres Medborgeres Latterlighed, og græde „ over, at et Folk der er skikket til saa store Ting, nedkaster „ sig i Forfængeligheds og Vellystens Skiød.“ Han viser, at den hele Sygdom kommer blot af Mangel paa sund Forstand. Denne vil han derfor have indpodet de Franske og deres Aber, og foreslaaer til saadan Indpodelse et Lægemiddel, der skal bestaae af følgende Ingredienzer: en Portion af den Engelske Uefstertænksomhed blandet med mange Draaber af den Italienske fine og vidt Udseende Politesse; mange Unzer af den Spanske Langsomhed og den tydske Alvorlighed, med nogle Scrupler af den franske Lætsindighed og Flygtighed. Denne Sam-

menſætning, ſiger Forfatteren, ſkal udgiøre det Gran af ſund Fornuft, ſom er bequem til at læge os fra Grunden af, hvis vi alene kan indbringe den paa det rette Sted, hvor det ſkal giøre ſin Virkning. „Jeg vil endog lære alle mine Lands„mænd, at det hverken er igiennem Næſeborerne, Ørene „eller Munden, at de kan faae indbragt det Gran af ſund „Fornuft, ſom er os fornøden, i hvorvel det endelig maa „trænge ſig ind i Hovedet, hvor vor Sygdom befinder ſig. „Vore Næſeborer ere alt for proppede af lugtende Sager, „vore Ører af Klang og Viſer, vore Munde af den fine „Smag og krydede Spiſer, ſaa det paa ingen Maade kan „komme igiennem nogle af diſſe Steder. Men da Hier„nen kan aabne ſig, ſom det pleyer at ſkee ved Feldſkiærer„nes Operation, ſaa kommer det kun an paa at giøre et „Hul i Panden, juſt paa ſelv ſamme Sted, hvor man „opererer Hunde, for at bevare dem for Galenſkab, og „der igiennem ved Hiælp af en Guld-Puſter at indblæſe dem „dette Gran af ſund Fornuft, ſom ikke behøves at være „ſtørre end en Vikke. Saaſnart det kommer ind i vore „Hierner, vil det have beundringsværdige Følger: det vil „udrydde vor vilde Fremfuſenhed, ſom tumler os hiſt og „her, og det vil giøre vore Planer og Udſeender viſſe og „regelmæſſige, ſaa at vi ſiden ikke ſkal finde Fornøyelſe i „at ſee uden det Store og det Sande.“ Satiren er en Overſættelſe af en franſk Original.

Kiøbenhavn. Ole Smedeſvends Begrædelſe over Riſſengrød. Af ham ſelv. 1771. Med Thiels Skrifter. 15 Ark i 8vo. Dulce eſt deſipere in loco *imprimatur Horatius.* — Man vil lættelig ſelv ſlutte, at en blot og bar Smedeſvend, der ikke har lært andet, end at føre en Hammer vel, kan ikke have forfattet denne Piece, hvis Indhold, lad være det ey overalt og i det ganſke kan fortiene Biefald, dog indbefatter hiſt og her nogle ey ilde anbragte eller urigtige Træk for Ex. S. 8. „Vore lærde Politici ſige „vel, at Handel er nyttig, nødvendig og beriger et Land. „Ja det forſtaaer ſig! Naar et Land ombytter nødvendige „Ting med et andet. Men ſaadan Handel bliver latterlig „og ſkadelig, ſom for Ex. naar vi give for chineſiſke Leer„Kar og Potte-Skaar vor troefaſte og dyrebare Sølv, hvoraf

„vi

„ vi ſelv kunde giøre Sølv-Kar, og Sølv er dog uden Tvil „ bedre end Leer. Saaledes har vi heller ikke nødig at kiøbe „ Riſen-Gryn fra fremmede langt bortliggende Lande, ſaa „ længe vort eget Land giver os ſaa mange Arter af Gryn. „ — Ja ſvarer man, Riſen-Gryn ere dog de beſte af alle. „ Juſt dette er Danmarks Ulykke, at man ſtedſe har for„ agtet ſit eget, æret, elſket, tilbedet og beundret alt det, „ ſom var fremmed o. ſ. v.“ Nok et andet Exempel, og dertil maa tiene den ſidſte Anmærkning. „Det er ſlemt at „ være i Gield. Men hør hvad Franſkmanden ſiger her„ om, man ſpurgte ham, hvorledes en Giældbunden Svend „ kunde ſove roelig? O det begriber jeg let, ſagde han; „ thi han har ſat ſig for aldrig at betale. Men jeg veed „ ikke lagde han til, hvorledes en Creditor kan ſove roelig, „ da han veed, at han aldrig faaer ſine Penge.“ Det ſkal ellers være, mærker man nok, en liden Satire, ſom Forfatteren har vildet giøre affættelig under den anførte Titel, hvorom han ſelv ſaaledes erklærer ſig S. 10. „En Bog„ handler, ſom næppe kan læſe Titlen paa de Bøger, han „ ſelv forlægger, ſkulde i Stedet for nogle Rixdaler byde „ mig nogle Mark, hvis jeg ikke indbildte ham, at det i „ mange Dage havde koſtet mig ſtærk Sveed og ſtor Møye, „ og hvis jeg ikke ſatte en latterlig Titel paa et fornuftigt „ og dybſindigt Skrift.“ Af denne ſidſte lille Critik, ſom Forfatteren fælder over ſin egen Piece, maa man dog ikke lade ſig bedrage, og tænke, at man her paa diſſe faa Blade vil gribe Hænder fulde af Fornuft og Dybſindighed. Men man bør hellere troe, at Forfatteren, for at giøre ſin Satire uſkyldig, (og den ſkulde i det ganſke have været det, naar man ikke havde fundet Perſoner udmærkede ved Bogſtaver) har end ikke vildet ſkaane ſig ſelv for dette Satiriſke Træk.

Kiøbenhavn. Den Svendſke Bedrager. Eller Jacob Gunelaks Livs og Levnets Beſkrivelſe, ſkreven af ham ham ſelv i hans Fængſel i Stokholm. Overſat af Svenſk. 1771. 96 S. i 8vo. — Det ſkader intet, at man giver et ungt Menneſke, naar han giør ſin førſte Udgang i den ſtore Verden, ſaadan et Skrift i Hænder at giennemlæſe. Det kan giøre næſten ſamme Indtryk, ſom at lade ham ſee den virkelige Execution paa Miſdædere. Man

ſeer af Skriftets Læsning, hvorledes et ungt Menneſke, ſom falder i Skiælmers og forføriſke Menneſkers Hænder, kan ved en eeneſte begangen Forbrydelſe blive alt dybere og dybere indviklet i ſaadanne Omſtændigheder, at han ſelv af dem friſtes til at begaae mange flere, ſom han ſelv i Hiertet maa afſkye, og hvorpaa Enden bliver hans Undergang og Fordervelſe. Et eeneſte Skrit ud til Siden kan bringe et Menneſke ſaa langt ud fra den rette Vey, at han aldrig finder den mere i dette Liv, og iblandt alle Forſeelſer og Forbrydelſer, han begaaer paa diſſe ſine Irrveye, er næſten den første Udſkeyning den, ſom meeſt kan tilregnes ham, endſkiøndt det var i ſig ſelv den mindſte Forſeelſe, efterdi hans Beſtemmelſe til at begaae de følgende immer voxer alt mere og mere. Dette viſer denne **Guntlaks** Hiſtorie, ſom kan tiene unge Menneſker ſom den kraftigſte Advarſel til at vogte ſig for det første Feyltrin, ſom den ſtørſte Ulykke, i hvor liden end Forſeelſen kunde ſynes at være derved.

Kiøbenhavn. Tanker til høyere Eftertanke om gode Love i et Land og deres nøye Efterlevelſe har ſin Indflydelſe paa det almindelige, ſamt om Banqvens Tilſtand og dens Hiælpemidler. Med L. M. Svares Skrifter, uden Aarstal. 22 S. i 8vo. — Denne Skribent har giort det Forſlag, at man for at faae Couranter nok til at indløſe de mange Banco-Sedler ſkulde lade Underſaatterne indlevere deres Sølv til en vis Prii imod Obligation og ſædvanlig Rente. Derfra geraader han paa at tale i Almindelighed om Lovenes ſkarpe Efterlevelſe og en ſkarp Underſøgelſe, ſom Embedsmænd i den Henſeende burde være underkaſtede. Han ſlutter med et Brev, ſom foregives at være ham tilſkreven fra en Adelsmand, hvormed han uden Tvil har vildet characteriſere en eller anden Adelsmands Tænkemaade.

Kiøbenhavn. Politiſke Grundregler eller Kunſten at regiere. L'art de regner n'eſt point un Secret. 1771. 47 S. i 8vo. — Man vil her forgiæves ſøge en alvorlig Philoſophiſk Afhandling om Regierings-Kunſten. Dersom man troer, at den ubekiendte Forfatter har ſkreven for Alvor, da er der meget lidet, man kan bifalde: for Ex

ſaa-

ſaadanne Satzer. Den Konge er ikke klog, der binder ſig til Religionen: — Der er intet, der ſaa meget undertrykker Forſtanden og Hiertet, ſom Religionen: — En Fyrſtes ſande Religion er kun hans Fordeel og Ære: Han er efter ſin Stand befriet for at kiende nogen anden: Han ſkal kun beholde en udvortes Anſeelſe deraf, for at fornøye dem, der giver Agt paa ham og omringer ham: — Det Ord, Ret- og Retfærdighed, bør man ikke lade ſig forblinde af: Retfærdighed er Guds Billede: Hvem kan da naae en ſaa ſtor Fuldkommenhed? og er man ikke endogſaa fornuftig, naar man afſtaaer fra det ubeſindige Forſlag, at beſidde den i Fuldkommenhed: — Ved det Ord Politik forſtaaes, at man altid ſkal ſøge at bedrage andre: — Det er en grov Feyl ey at bryde Alliancer, naar man deraf kan have Fordeel — og man bør altid bruge den, naar den er os til Skade o. ſ. v. Men anſeer man den heele Piece for en Satire over den falſke Regierings-Kunſt, ſom den uden Tvil er, ſaa kan man bifalde den i alt, ſom en Satire, der egentlig har til Øyemærke at opdage den falſke og ægte Politik. Hiſt og her finder man og indſtrøede adſkillige lærerige Sandheder, men nogle deriblandt, der ikke kan anſees for Sandheder, uden endten at anſees, ſom Satirer, eller og nøyere at beſtemmes for Ex.: „Alle de Paver, ſom har haft Menne„ſtelig Fornuft, har haft Religions Principier, ſom paſ„ſede ſig med deres Magts Udvidelſe.“ Enhver ſeer, det er den falſke Fornuft her ſtikles paa: „Det vilde være den „ſørſte Grad af Taabelighed, derſom en Fyrſte vilde hæfte „ſig ved ſmaae Ting, ſom ere giorte alene for Pøbelen.“ Dette kan være ſandt ligefrem, naar det Væſentlige i den ſande Religion derfra undtages. „Det bedſte Middel til at „udjage Religions Strid af ſine Stater, er, at være af „den kolſindigſte Ligegyldighed angaaende Religionen.“ Meenes her Religionen ſelv i det Væſentlige, og man vil anſee Tanken ſom et Træk af den falſke Politiks Skilderie, ſaa er den uden Anſtød, og vil man ved Religionen forſtaae alene de ſo kiættige klamrende Religions-Secter, hvis Stridigheder røre ikke det Væſentlige og ſom oftest ere ey en Bønne værde, ſaa er det ligefrem ſagt en reen Sandhed. „Læg dig

„ efter den ſande Philoſophie, den er troſtende, oplyſende, „ ſtærk og uudtømmelig, ſom Naturen.“ Er den Satz udelukkende i Henſeende til den ſande chriſtelige Religion, da maa den høre til den ironiſke Beſkrivelſe paa den falſke Politik for at finde og fortiene almindelig Biefald. Det er beklageligt, om det med Sandhed ſkal kunne ſiges, „at vore For„ fædre har giort en Reformation, der gav dem en Apoſto„ liſk Anſeelſe i det den fyldte deres Pung,“ og om den falſke Politik har og haft ſaa ſtor Indflydelſe paa Chriſtendommen, at det med Sandhed og for Alvor kunde ſiges: „at vore Forfædre giorde ſig til Chriſtne i det niende Secu„lum for at behage Keyſerne; Lutheranerne i det femtende „for at tage Kirkens Gods; og de Reformeerte i det 16de „for at behage Hollænderne.“ Men Sandhed kan dog være Sandhed, lad være den er bleven befordret ved en falſk Politik og andre urette Midler. Thi hvad Godt er der i Verden, ſom ikke bedærves af det menneſkelige Hiertes Udyd? Naar derfor heraf giøres den Slutning, „at Regentere kan altſaa „og gierne være ligegyldige for at vedligeholde Frød i deres „Stater,“ da lader den ſig høre ſom en ironiſk Slutning grundet paa hine Satiriſke Træk af den falſke Politik, der herſker endog i hver Religions Sect. Og ſom Sandhed kan den bifaldes, naar her ikke forſtaaes en Ligegyldighed i Henſeende til det væſentlige i Religionen. Men man finder og her et Træk og ret et ſkiønt Træk af den ſande Politik S. 14: „Man bør være nyttig for det hele menneſkelige Kiøn, „i at giøre dem alle til Brødre, i at give dem en behage„lig og læt Lov til at leve ſammen, ſom Venner og Slæg„tinge, i at indprente dem den ſtore Nødvendighed at leve „og døe i Fred, og giøre de ſælſkabeligſte Dyder til deres „eeneſte Lykſalighed. Naar diſſe Maximer bleve engang ret „indprentede i Børnenes Hierter, ſaa vilde hele Verden „blive en talrig Familie, og den gyldne Tid, ſom der ta„les ſaa meget om, vilde ikke komme nær imod denne Lyk„ſalighed, ſom jeg ſaa hæftig ønſker, og ſom man kunde „være vis paa at nyde beſtandig.“ Man maa tilſtaae det er Kiernen af al philoſophiſk og chriſtelig Morale. Den hele Regierings-Kunſt er foredraget i nogle korte Lectioner for enhver af ſem Morgener. I den Lection om Politiken for den fierde Morgen forekommer ret en lyſtig Artikel om de

ſkion-

ſkiønne Videnſkaber, der begynder ſaaledes: „Jeg har giort „ alt hvad der har været mig mueligt for at erhverve mig „ nogen Berømmelſe i de ſmukke Videnſkaber, og jeg har „ været lykkeligere, end Cardinal Richelieu: thi jeg paſſe„ rer i Guds Navn for Autor. Men imellem os ſagt, det „ er en forbandet Slægt diſſe Lærde: Det er et utaaleligt „ Folk ved ſin Stolthed, Hovmodig, foragter de de Store, „ men begierlige efter Penge: Tyranner i deres Meeninger, „ uforſonlige Fiender, ubeſtandige Venner, haarde i deres „ Omgiængelſe, de giør ofte Lovtaler og Skamſkrifter paa „ een Dag o. ſ. v.“ Overalt naar man læſer Skriftet ſom en Satire, ſaa kan det læſes uden Anſtød. Det er ellers forfattet ligeſom i en vis ſtor og berømt Konges Navn.

London. An Eſſay on the original Genius of Homer. 1769. 70 S. i 4to. Ingen ſkal dybere have gienemtrænget Homers Genie, end denne Forfatter. En quiry into the Life and Writings af Homer ſkal vel i viſſe Maader være lagt til Grund, eller i det mindſte have givet Forfatteren den første Anledning. Men i nærværende Forſøg taber man dog hiin Underſøgning næſten ganſke af Syne. Anmærkninger og Betragtninger over ham af en Mand, ſom har været paa det Sted, hvor Homer ſang, hvor Achilles fægtede og Ulyſſes reyſte, maa nok fortiene Læſerens Opmærkſomhed. Man ſeer af Fortalen, at Forfatteren er Hr. Robert Wood, der med megen Ømhed erindrer ſig ſine tvende Reyſebrødre Dankins og Bouverie, hvis Navne allerede ere forevigede ved Ruinerne af Balbek og Palmyra. Med Homer i Haanden bereyſte de Kyſterne af Troya og Hr. Wood leverer os her en Deel af de Anmærkninger, ſom de ved den Leylighed har giort. Han beklæder for nærværende Tid en høy Eres-Poſt i de udenlandſke Sagers Departement. Han fandt ſig til dette ſit Arbeyde opmuntret af den Afdøde Greve af Granwille, ſom var en ſtor Beundrer af Homer, og om hvilken man her finder anført en mærkværdig Omſtændighed. Hr. Wood kom til ham, faa Dage for hans Død, med Præliminair-Artiklerne til Fredsſlutningen til Paris, men fandt ham ſaa ſvag, at han igien vilde gaae bort. Bliv de kun, ſagde han til Hr. Wood, ved at forſømme min Pligt ſkulde jeg dog ikke kun-

ne forlænge mit Liv, og derpaa tilføyede han de ſkiønne Vers af Sarpedons Tale Iliad. XII. 322-328. Ω πεπον, ει μεν γαρ πολεμον περι τον δε φυγοντες o. ſ. v. Derpaa ſamlede han ſine Kræfter, og lod ſig Freds-Artiklerne forelæſe o. ſ. v. — Hr. Wood lover, at, om dette hans Forſøg finder Biefald, vil han udvide ſin Plan, give ſit Værk mere Methode, og indrette det til en almindelig Commentar over Homer. Det er vel ofte ſagt, men ikke meget bleven fulgt, at man maatte læſe Homer ſom en Digter af en ganſke anden Verdens Alder, end vores. Det Menneſkelige Sælſkab var i ſin politiſke, borgerlige og huuslige Forfatning først for nylig i Jonien og i nogle andre Egne af Grækenland endten ganſke kort eller næppe fremtrædet af ſin raa naturlige Tilſtand og havde kun giort de første Skrit i Culturen. Hvem der ikke videre kiender Menneſkene, end ſine Landsmænd, vore Europæer, maa ikke læſe Homer, eller ikke bedømme ham. Af Reyſe- og Land-Beſkrivelſer over de Vilde og andre Folk, der lever i en endnu ubildet Statsforfatning, lærer man meeſt for Homer. Endogſaa af Grækerne ſynes faa ret at have læſt deres ſaa høyt beundrede Digter. Men de vare dog fri for en anden Feyl, ſom de nyere endnu ofte begaae, at de betænker ikke, at Homer er en Digter af en ganſke anden Verdens Deel, et andet Clima, der havde en ganſke anden Natur for ſig, og der følgelig ogſaa maatte føle og ſkildre den anderledes. Hvi ſkulde ikke en Digters Indbildningskraft paa Kyſterne af Jonien bekomme andre Indtryk, end Digteren i den nordlige Verden bekommer? Med denne Joniens Himmel-Egn, med Naturen paa de Kyſter, hvor vor græſke Digter var den reene og uforſtilte Naturs Sanger, kan Hr. Wood være nøyere bekiendt, end nogen anden, da han juſt i denne Absigt har giennemreyſt hine Egne. Det er mere enkelte end methodiſk opſtilte Tanker, der ofte kunde have ladet ſig bringe under et andet, maaſkee bequemmere Synspunkt. De ere af en ſtor Mangfoldighed, og kan for Homers Læſere være en riig Kilde til mange videre Betragtninger. Forfatteren har ſøgt at bringe alt under følgende Afſnitter. — Homers Fæderneland. Homer foreſtiller nogle Beliggenheder af Grækenlands Pladſer og Øer ſaaledes, at man kan ſee, han beſtemmer den; efter

ter det Stand-Punkt fra Jonien af. Dette viser i sær det Sted Odyss. XV. 403., hvor Eumæus sætter den Øe Syros hen ud over Delos, ὀϑι προπαι Ηελιοιο, og hvorved Forfatteren siger os, at Udsigten fra lille Asiens Kyster af til Søen er meget herlig. Langt borte er den begrændset ved Athos, Olymp, og andre Macedoniens, Thraciens og Thessaliens Bierge, hvilke Forfatteren fra Ida af ofte kunde opdage med de blotte Øyne. Den nærmere Udsigt er indskrænket ved Øerne, af hvilke alene den Side, som vender mod det faste Land, er den frugtbareste og meest bebygte. Ved Solens Nedgang er den vestlige Horizont bag Øerne den angenemmeste der lader sig tænke. Maaskee, siger Forfatteren, de gamle Indvaanere paa Kysterne af Jonien bemærkede, at det ved Sommer-Soelhvervs Tid lod, som Solen gik ned bag Syros, som fra denne Side i Udsigten var den længst fraliggende Punkt. Og de Steder, hvor Homer lader Nord- og Vest-Vinden blæse fra Thracien af og hvor han lader Vest-Vinden drive Bølgerne imod Strandkanten, og Stormens hele Art, kan alene en Jonier have beskreven. Til Smyrna reyser sig daglig hele Sommeren ved Middag en Vest-Vind, som blæser lige ind i Bugten, først sagte, siden stærkere og lægger sig igien med Aftenen. Det synes næsten at Homer just har overdraget dette samme Phænomenon paa Ægypten Odyss IV. 402. Hr. Wood ønsker at finde, at Virgil, der efterlignede med saa stor Forstand, maatte have forladt de græske Digtere i disse Local-Feyl. Digteren behandler og Landskaberne med meer eller mindre mythisk Smykke, jo nærmere eller længere de ere bortliggende fra Jonien. De sydlige Kyster af Italien, Sicilien, og Øerne i det Joniske Hav vare mod Vesten længst fraliggende og tillige meest fremmede for Jonerne. Ulysses boede og iblandt alle Græker længst borte for en Jonier. Homer var altsaa endten fra Chios eller Smyrna. Men Forfatteren er meest for Smyrna. —— Homers Reyse, Skibsfart og Jordkundskab. Han maa have reyst meget til Søes. Hans Sprog og Kundskab om Søevæsenet i hans Tid er fortræffelig. Grækenlands Beliggenhed giorde, at hvem der reyste paa den Tid, reyste mere til Søes end til Lands. Hr. W. befandt sig 1742. paa Skibet Chatam med en Koffardie-Flode ved Spidsen af Chios i den selv samme Forfatning,

som

som Nestors, Diomeds og Menelai Flode, og i en ligedan Beraadslagning over Farten igiennem Canalen ved Chios paa den aabne Søe. Grækernes hele Fart bliver her fortræffelig oplyst i Følge Odyss. III. 130. o. f. Hr. W. viser, at til og for Homers Tider har Phoeniciernes Søefart maattet være meget indskrænket i det Ægeiske og Joniske Hav, formedelst de Joniers og især de Phocæers og Milesiers Kundskab om Seyladsen, og deres Handels-Geist, og seer det altsaa paa denne Side meget mislig ud med de Bochartiske Etymologier. Med al den Kundskab, som Jonierne den Gang maatte have om Sicilien og Italien, lægger dog Digteren overalt Alderdommens Fabler til Grund, i Henseende til Scylla, Charybdis, Cimmerierne o. a. m. At han lader Solen gaae ned i Ocean, viser, at Jonerne den Gang allerede foere uden for Canalen. De foere og paa det sorte Hav; thi de lagde jo tidlig Sinope an, og derfor vidste Homer af Hippomolgerne at sige. De Adriatiske Havbugter kiendte de kun lidet til. Derfor var Ithaca Grændserne af den bekiendte Verden paa denne Side, og Corcyra laae allerede halv i den fabelagtige Verden. Men Hr. W. anbringer tillige physiske og geographiske Grunde af Skibsfarten paa dette Hav, som viser, at den for de Gamle maa have været den betænkeligste Fart, og han oplyser tillige Antenors Fart mod Kysterne af Adria i Begyndelsen af Æneis til stor Fordeel for Digteren. Homers Beskrivelse over Vindene og de dem tilsøyede Bie-Ord ere ganske indrettede efter Joniens Beliggenhed. Den stærk blæsende, farende, surrende, pibende, raslende, Snee- og Regn-bringende Zephyr, hvor forskiællig er ikke denne fra vore Digteres Zephyr? Homers Verden kiendte endnu ikke mere end fire Vinde. I Vindene er Virgil langt neden for Homers Sandhed og Nøiagtighed. Homers geographiske Kundskab er bekiendt. Fire Gange har hans Vers afgiort hele Stridigheder mellem Nationer og Stater. To Tusende Aars Mellem-Rum har giort liden Forskiæl i Udsigten af alle disse Egne, hvilke Homer beskriver, saa at vore Reysende undrede sig over, da de med Homer og Strabo, hans bedste Fortolker, i Hænderne, fandt overalt endnu de samme Høye, Dale, Marker, Forbierge, samme Landskab, samme Skovfulde eller grønne Marker og Enge, og samme Naturens Beklædning. Man maatte gierne

gierne ønske dette fuldstændigere udført, men Hr. W. henviser os til sit større Værk. Iblandt alle de Sprog, udi hvilke Homer er bleven oversat, skal han i det Engelske alene immer være bleven Digter. Men ligesom Homers Sæder og Characteer, saa bør og hans Landskabs-Malerier og Jordbeskrivning ikke bedømmes af Pope, som Forfatteren med mange Exempler har viist. At Chartet af Troya for Popes Oversættelse er meget urigtig og lige modsiger Digteren bliver og her beviist, og stadfæstet. Homer sætter Odyss. IV. 354. den Pharus en Dags Reyse fra det faste Land, da dog Pharus ligger næppe tusende Skrit derfra. Baade Ældre og Nyere have stridet saa meget over dette Sted, saa det alt næppe kunde indbefattes i et Foliant-Bind, og dog falder alt bort, naar man her hører, at Αιγυπτος, hvorefter Digteren bestemmer Fraliggenheden, er her ikke Landet, men Nil. Den sydlige Vinkel af Delta ligger endnu over 50 Miile fra Pharus, altsaa en god Dags Reyse, og dog er det meer end meligt, at Neder-Ægypten til Homers Tid gik endnu ikke vidt ud i Søen. Viist er det, at ved Alexandria sætter Søen ikke an, men denne ligger og uden for Nils Grænser, inden for hvilke Forf. med stærke Grunde beviser, at Nilens Dynd endnu daglig tilsætter mere Land. Bochart synes og her at have haft blinde Efterfølgere. At det nu bliver mindre mærkeligt, end for 2000 Aar, er ingen Under, da den nordlige Basis af Delta er immer bleven bredere, og saa længe endnu Nils Mundinger bleve mere beskyllede ved Forbiergene til begge Sider, gik Dyndets Tilsætning mærkeligere for sig. Hr. W. beskriver os en Søereyse fra Ladikia til Damiate, og Faren ved Indløbet imellem Sand- og Dynd-Bankerne i Nils Munding, hvilken Beskrivning tiener til en fortræffelig Forklaring, i sær over Iliad. XVII. 268. ὡς δ᾽ ὁτὲ ἐπὶ προχοησι, og over Menelai Frygt (Odyss. IV. 481.) for paa nye at beseyle Nil. — Homers Religion og Mythologie. Hr. W. er kun lidet for den Paastand, at Homer skulde have den Ægyptiske Viisdom saa meget at takke, og han tilstaaer Ægypterne næppe en maadelig Indsigt i Kunsten og Videnskaber. Den reene naturlige Religion falder hos Homer overalt i Øynene. Hans Tids og hans Landsmænds Overtroe, som tillagde Guderne de men-

menneſkelige Svagheder og Lidenſkaber, var for ham det ſamme, ſom de af den Gothiſke Mythologie opdigtede Aander og Væſener vare for en Shakeſpeare's Genie. Beliggenheden af Feldtpladſen ved Scamander i hans Iliade er overalt for hans Machinerie den eeneſte i Verden, i Henſeende til Mangfoldigheden af Søe, Land, Øer, Bierge o. a. m. Men hans himmelſke Geographie fortiener en egen Anmærkning. Man foreſtille ſig Jupiter paa Spidſen af Ida. Neptun bemærker han fra Samothraciens Høyde, naar han vil vende ſine Øyne fra Troja. Juno bemærker dem begge fra Olymp. Alene fra Troja's Naboelaug kunde alt dette bemærkes. En Udſigt fra diſſe ſamme Kyſter mod Veſten om Aftenen, naar Solen gaaer ned bag ved de med Skyer bedækkede Theſſaliens og Macedoniens Høye, giver langt borte et ſaa maleriſk Anſyn, at Fablen om de himmelſtormende Titaner naturligviis derved maa falde enhver ind. Man tage herved den Tradition med, at et Jordſkiælv har affondret Oſſa fra Olump, hvormed den ellers udgiorde en Spidſe. — Homers Sæder. En almindelig Lighed i de Homeriſke Heltes Sæder med nogle Øſterlandſke Folkes Sæder i nu værende Verden bliver endnu denne Tid antroffen, og hvoraf kommer det? Ey alene Clima giver os Oplysningen, men og den lige Ufuldkommenhed i den politiſke, borgerlige og huuslige Forfatning. Denne giør fornemlig, at det heroiſke og patriarchaliſke Levnet har ſaa meget tilfælles imellem ſig. De Vilde i Amerika ere endnu en Grad under Homers Helte-Tid, men ingen kommer den i Sæder nærmere, end de nærværende Araber. Diſſe beſkriver Hr. W. udførlig og foreſtiller en kort Sammenligning imellem de gamle Græſke, Jødiſke, og nærværende Arabiſke Sæder. Han anbringer alt under følgende Hovedſtykker: 1) Overdreven Mistroe og Forſtillelſe, hvilken giør Ulyſſis Forſlagenhed til en ſtor Egenſkab. 2) Gruſomhed, Voldſomhed og Uretfærdighed, ſom hos de Mægtigere bliver mindre beſtraffet og mindre affkyet, hvilket er en Følge af den feylagtige Forfatning i den politiſke Forbindelſe iblandt Menneſkene. 3) Giæſtfrihedens Ret, denne Øſtlændernes egentlige Dyd, der afhielper ſaa mange politiſke Mangeler, og ſom hos dem træder i Politiens og de poſitive Loves Sted. 4) Begge Kiøns fuldkomne Affondring

fra

fra hinanden, i hvilket Stykke den Homeriske Heltetids Cultur gaaer allerede nogle Grader videre, og dog ere alle Elskovs-Scenerne hos Homer blot brutal Sandselighed (Mars med Venus, Jupiter med Juno, Ulysses med Calypso, Circe o. a.) hvoraf kommer den Mangel af al Fiinhed i det borgelige Sælskab; Raahed og Vildhed hos Mændene; selv Udtrykket for Elskovs Lidenskaber er fattigt, nedrigt, uden alt hvad vi kalde anstændigt, fiint og ædelt. 5) Eenformighed i Sæderne iblandt de [illegible]nemmeste og de Ringeste, fordi Rang og Stand endnu ikke havde erholdet sin saa mangfoldige Afstand og Skattering, men Alt var endten Herre eller Slave. Derfor beskæftiger Kongen og Feldtherren sig med sine Hiorder, og bereder sig sit Maaltid. Hr. W. har ved den Leylighed indlemmet nogle Tanker angaaende Hyrdedigtet, som det, der for en poleret Tids-Alder er unaturligt. 6) Vid og Skiærs, grovt og urimeligt, eller uanstændigt og fornærmende. En saa ufuldkommen Tilstand i det borgerlige Liv, som immer vedligeholder sig under en despotisk Regierings-Form, giver hverken Materie til Vittighed eller Vittigheden sin rette Art. Sæderne ere alt for eensformige, og alt er for stift og for alvorligt, og endten holder Frygt for at fornærme alle Vittighedens Udfald tilbage, eller og Vittigheden er foreenet med Voldsomhed og Fornærmelse. Deraf kommer hos Homer, ligesom og hos Jødiske og Arabiske Skribentere, de uanstændige Spotterier over et vanskabt Legeme, over Armod, og Overvinderens grusomme Spot over de overvundne. Altsaa var Achils Brutalitet, og Ulyssis uædle Skiælmerie disse Tiders Heltemod og Viisdom. —— Homer som Historieskriver. Vi have ham at takke for de tidligste Efterretninger om Sæder og Regiærings-Form, Kunster og Videnskaber, og uden ham kiendte vi lidet til det oprindelige Menneskelige Sælskabs sande Characteer. Men at han og i Begivenhedernes Fortælling har en Historieskrivers Troeværdighed, og hvorvidt, bliver oplyst med adskillige særdeles gode Betragtninger. Hr. W. opholder sig i sær ved Æneæ Ankomst til Italien som Sujettet til Æneis. Han synes at ansee det som opdigtet, og at indskrænke dette νῦν δε Αινειαο βιη Τρωεσσιν αναξεν til et Rige i det Trojanske Gebeet, hvilket

do;

dog Ordene juſt ikke fordrer. Over Herodot fælder han en ſær grundig Dom: Jeg har efterfulgt ham i de fleſte Lande, ſom han ſaae og beſkrev: I alt hvad han ſelv har ſeet, har jeg befundet ham ſom en oprigtig, men i hvad han har hørt af andre, ſom en lættroende Skribent. — Homers Chronologie. Alle de hos Homer forekommende Begivenheder lader ſig bringe til 3 Perioder, nemlig før, under og efter det Trojanſke Tog. Der var endnu ikke til hans Tid nogen Græſk Calender, eller Æra. Hr. W. bygger meget paa Newtons Forbedring i Tids Regningen, ſom dog er fuld af Modſigelſer, og grundet alene paa nogle ſelvvalgte Data. Dette tilſtaaer han dog, at Newton har ligeſaa lidet agtet paa Homer, ſom Eratoſtenes. Hr. W. ſætter Homers Levetid til 50 Aar efter Troja's Erobring. Han ſaae Æneæ Efterkommere i 4de Led, han er ſaa omſtændelig i at beſkrive og fortælle, end indtil de mindſte Omſtændigheder, og alt hvad han ſiger om det ſælſkabelige Liv, kommer blot overeens med dets tidligſte Alder; ja hans Efterretninger om Perſoner og Handlinger ere ſaa beſtemte, at han næppe har kundet have dem fra en fremmed Haand langt op i Tiden. Over den Tid, ſom Ilias indbefatter i ſig, følger endnu nogle Betragtninger, og en Sammenligning med det Tidsrum, ſom Æneis indbefatter. — Homers Sprog og Lærdom. Han ſkrev uſtridig i en Tids-Alder, da hans Sprog først bildede ſig. Forfatteren ſynes og at indſee, at hvad der hos Homer bliver udgivet for dialectiſk, var for ham ingen Dialect, og af ham heller ikke ſøgt for Skiønhedens og Rigdommens Skyld. Hans Lærdom bliver her langt anderledes beſtemt, end af de uvidende Beundrere og efter hans Tids Forfatning. Det er meget rimeligt, at Homer ikke har ſkreven ſit Digt, og at man til hans Tid har ikke vidſt af noget Alphabet. Men dette var for hans Genie og hans Indbildningskraft deſto fordeelagtigere, hvilket Forfatteren med ſtor Skarpſindighed beviſer. Homer er Original, fordi han havde alene Naturen og ingen Mønſter for ſig, og denne Natur havde han bemærket, ſom en Jonier og en Reyſende, og det alt i en Tids-Alder, da det politiſke, borgerlige og huuslige Liv, Sprog og Lærdom ſtod ved en vis Grad.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og C. C. Berling.

No. 25.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 20de Junii 1771.

Lübeck. Anecdoten einer reiſende Ruſſen über die Staatsverfaſſung, Sitten und Gebräuche der Dänen, in Briefen an ſeine Freunde herausgegeben von K. 1771. 78 S. i 8vo. — Forfatteren af diſſe Breve nævnes i Fortalen Hr. von K. Udgiveren giver ſig ud for en Ven af ham, og ſig begge for reyſende Perſoner. Forfatteren ſkal have ſkrevet adſkillige Breve til ſine Venner i Petersburg over hvad han i ſær havde lagt Mærke til ved tydſke Hoffer. Paa ſin Reyſe tilbage giennem Dannemark og Sverrig lover han at beſøge Udgiveren, da han ved den Leylighed meddeelte ham Afſkrifter af diſſe og flere Breve. Han ſkal vel ikke have tilladt ham at lade dem trykke, men dog heller ikke forbudet ham det, og derfor fik vi nu diſſe Breve om Kiøbenhavn for det første. Naar man vil ſkrive noget, faaer man ſagte en Anledning, ligemeget, endten den er ſand eller falſk, naar der kun ſkrives noget, ſom er godt og kan være til Nytte. Skulde man finde et eller andet at erindre imod Brevene, ſaa vil det ikke ſige meget, da Udgiveren allerede har i Fortalen giort Forfatterens Undſkyldning ſaa lydende: „ Min Ven har maaſkee i mange Ting „ dømt efter første Skin og ofte utidigen, maaſkee han heller „ ikke er bleven rigtig underrettet. Man maa herudi holde „ en Fremmed noget til Gode, thi han tager alt op, ſom „ han finder det, og ſom oftest efter det første Indtryk.“

Men er Udgiveren og Forfatteren virkelig 2 forſkiællige Perſoner, burde da ikke Udgiveren, naar han havde mindſte Formodning om Feyltagelſer af ſaadanne Aarſager, have betænkt ſig paa at udgive Forfatterens Breve, ham uadſpurgt, og det ſaa vel i Henſeende til hans Perſon, ſom den Stat, de handler om. I Fortalen har Udgiveren og kortelig givet ſin Betænkning om Philopatrejas og det elændige Tøy af Skrifter, ſom han har foranlediget. Udgiveren kalder det ſaaledes, og for en Deel kunde han have ſagt Utøy. For Reſten fælder han ingen ugunſtig Dom om Philopatrejas, og iblandt hans Modſtandere ſtaaer Philodanus ham bedſt an. Anti Philopatrejas har han og værdiget at nævne ſom en Skribent, der har forſvaret Geiſtligheden, men paa en Maade, Den ſkal ikke takke ham for. Man tænke, ſkrive, dømme længe nok, hvad man vil og kan om diſſe Skribentere. Vi troe at mange har ſkrevet om og imod dem, ſom kiende dem ikke ret. Gud alene kiender diſſe Veyrlys. —— Men at komme til Brevene ſelv, da kan det første Brev i Begyndelſen ſynes mere latterlig, end vigtig. Det fortæller, hvorledes han først blev modtagen ved Kiøbenhavns Toldbod af en Vagthavende Officier, Viſiteurer og Handlangere. Paa Veyen op i Byen faldt Amalienburgs prægtige Bygninger og den nye Kirke, ſom endda ſtod under Bygning, ham i Øynene, og diſſe har ved den Leylighed ikke undgaaet hans Opmærkſomhed, om hvilke han og ſiger os, hvad vi ſelv vide. —— Det andet Brev angaaer Handelen, ſom Forfatteren her har meget at udſætte paa. Iblandt andet opholder han ſig over den ſtore Feyl, at Folk offentlig maa bære i Klæder de Vahre, ſom dog ere forbudne at indføre, at man ſtraffer en Kiøbmand, ſom gribes med Contrebande Vahre, haardere end en utroe Toldbetient, da Kiøbmanden bringer dog Kongen noget ind, men Toldbetienten ſødes af ham, hiin gior det maaſkee af Nød, for Handelen er for meget indſkrænket, denne derimod er en utroe Meeneeder. Til Slutning indbefatter dette Brev vigtige Anmærkninger om Fabrik-Væſenet og General-Commerz-Collegium. —— Det 3die Brev betræffer den Plan, ſom en vis Franſk General havde udkaſtet til Forandring i det danſke Krigsvæſen, der ikke har fundet vor Reyſende Ruſſers Bifald, ligeſom mange Danſke heller ikke ere fornøyede dermed. —— Det

4de Brev handler om de Feyl, Forfatteren vil have bemærket i Rettergangens Behandling, og besluttes med et Par Anecdoter om Cancellists Indflydelse derudi. Vi kan ikke vide, om disse skal regnes med iblandt de Ting, som Forfatteren kan være bleven urigtig underrettet om. —— Det 5te Brev laster de Misbruge, som finde Sted ved Skifteforvaltninger, og som vor allernaadigste Konge allerede ved viise Anordninger har søgt at hæve. —— Det 6te Brev fortæller os hvad for Bekostninger Høysalige Kong Frid. V. har anvendt til Videnskabernes og Kunsternes Befordring, og omendskiønt samme Bekostninger har ikke altid været vel anvendte og paa det rette Sted, saa lader Forfatteren dog den Høysalige Konge immer beholde Prisen for sin gode og viise Hensigt. —— Det 7de Brev er personelt, og handler om en vis riig og fornemme Kiøbmand i Dannemark. —— I det 8de Brev opholder Forfatteren sig over Diævelens Uddrivelse af spæde Børn og Jords-Paakastelsen. —— Det 9de Brev erindrer, at Kiøbenhavn ikke betiener sig saa vel, som den kunde, af sin saa fordeelagtige Havn til Handelens større Flor. — Det 10de Brev afmaler Rang- og Character-Sygen med sort Farve. —— Det 11te Brev laster Fruentimmernes Ustadighed i Henseende til Moder i Klædedragt. Til en Prøve paa Forfatterens Satiriske Vid og Lune lade vi afsætte Slutningen af dette Brev om Fruentimmernes Herskab: „Ich kenne bereits „einige Privathäuser, wo sie die Herschaft schon an sich gerissen. Sie solten in dessen nicht glauben, wie holdselig, „wie sanft, wie unschuldig diese Geschöpfe ausserhalb ihres „Gebietes aussehen; da sind sie zärter als die Lämmer, sie „erschrecken wol gar über das Geschrey ihres kleinen Schoßhündchens, und fahren bey den geringsten rauhen Ton zusammen, der ihren Ohren erreicht, sie können kein Küche „schlachten sehen; aber laßt sie wieder zu Hause kommen, „so seht ihr eine ganz andre Scene. Ach! die verdamte „Köchin, das Teufelsmensch hat das Essen noch nicht fertig, man möchte sich todt ärgern; hängen solte man das „Rabenaas. —— Peter! Heinrich! Holla! wo sind die „Schlüngels alle? Könnt ihr Schurken nicht aufpassen? „Wozu seyd ihr doch in der Welt Gottes nütze? Verdient „ihr nicht gepeischt zu werden? — Ach, miene liebe Frau! „ärgere dich doch nich so. —— Was Mann — du Mann

„ wilſt auch deine Frau noch umbringen helfen? — Geh auf „ deine Studierſtube und bekümmern dich um nichts. Zum „ Henker! daß du dein Maul nicht halten kanſt? daß dich „ das Wetter! wenn die Männer doch nicht mit ſprechen „ wolten, da ſie nichts von verſtehen! Geh alter Narr, „ und komm mir nicht wieder vor die Augen. — Still, „ wer klopft! Himmel! es iſt der junge Baron von B. „ Ihre gehorſame Dienerin mein lieber Hrr. Baron. Ich „ freue mich ſehr ſie zu ſehen. Sie bleiben doch heute Abend „ bey mir und nehmen vorlieb, darf ich nicht hoffen? Sie „ jungen loſen Herren muß man wol veſt halten, wenn man „ ſie kriegen kan. Wie ſchalkhaft ſie nicht ausſehen! Ich „ wette, ſie denken an die Schöne P. die geſtern in der „ Oper ſang. Seyn ſie doch ſo gütig und erzählen ſie mir „ etwas von Ihren geſtrigen Vergnügen, ſie wiſſen wie viel „ Antheil ich daran nehmen.“ Hvor vel er ikke denne Characteer troffen? Men mon ikke Forf. ſkulde have troffet ſaadanne Mouſtre af Fruentimmer i andre Stæder, uden alene i Dannemarks Kiøbenhavn? — Det 12te og ſidſte Brev udmærker nogle Feyl i Studerings-Væſenet, Overdaadighed i Klædedragten, og noget ſig ſelv Modſigende i den danſke Nations Characteer, hvilken Forfatteren overalt fordriſter ſig ikke til at afſkildre. — Dette er kortelig Indholdet af ethvert Brev i ſær, ſom vi ikke videre befatter os med. At Forfatterens Tanker i mange Ting ikke ere ugrundede, tør vi nok ſige i Almindelighed. Men det kan vel og være, ſom Udgiveren ſiger, at han kan have optegnet nogle Ting efter første Skin og en falſk Underretning. For Reſten ere Brevene forfattede i en flydende, frie og munter Stiil, og de kan, ſaa vidt ſom uperſonelle, regnes iblandt denne Tids læſeværdige Skrifter.

Kiøbenhavn. G. W. Rabeners **ſyv gange ſyv Spaadomme, om den første April, overſatte af P. T. W.** Ride, ſi ſapis. *Mart.* 1771. 64 S. i 8vo. — Vi behøve ikke at ſige vore Læſere, at diſſe Satirer lade ſig læſe med Fornøyelſe. **Rabeners** Satiriſke Geiſt og Lune er dem alt for vel bekiendt dertil. Ret vel ſkikker ſig for denne Tid det priſelige Forſæt Hr. **W.** har fattet at overſætte dem i vort Danſke Sprog. De der har Lyſt til at ſatiriſere, en Lyſt ſom paa denne Tid har indtaget mange Gemyt-

ter,

ter, de kan betiene ſig af ſamme ſom et Mønſter, hvorefter de kan lære at yttre deres Vittighed uden Ondſkab og Anſtød.

Kiøbenhavn. Følelſer ved at betragte Kongens Valgſprog i Anledning af Landets Tilſtand, og de forefaldne Forandringer i Staten, i Særdeleshed den i Raadſtuen, i en Samtale imellem en Borger og en af hans Naboer. 1771. 24 S. i 8vo. — Denne lille Piece har givet os en ikke ubehagelig Læsning. En ædelmodig og patriotiſk Borger søger i denne Samtale at overbeviſe ſin Medborger om ſin Konges faderlige Hierte mod Fædernelandet og ſine kiære Underſaatter, og om hans ædle og høyviſe Hensigt til Fædernelandets Velſtands Befordring med de hidindtil af ham foretagne Statsforandringer. I ſær og overalt berømmes meget det høyſtpriſelige Exempel Kongen ſelv giver ſine Underſaatter til Tarvelighed og Overdaadigheds Indſkrænkning: „Vor Eenevolds Herre indſkrænker ſin Hofholdning „ for at betale en Gield, ſom han ikke har ſat Landet i, og „ for at befrie ſine Underſaatter fra en Skat, ſom er dem til „ Byrde. Betænk dette, og ſig mig da oprigtig, om ikke „ enhver Underſaat bør takke ham, og tillige enhver i ſin „ Zirkel af yderſte Formue ſtræbe at befordre hans Hensigt „ og Øyemeed.“ Vore tvende veltænkende Borgere beſlutte deres Samtale med det Ønſke, ſom vi her vil iſtemme med dem: Gud velſigne Kongen og de Redelige i Landet!

Kiøbenhavn. Betænkning over den ſaa kaldede Philopatrejas. (Uden Aarstal). 15 S. i 8vo. — Denne Forfatter har til Slutning alene betegnet ſig ved et dobbelt H. H. Han troer, at Philopatrejas har ikke haft ſaa ond en Hensigt, men har manglet den fornødne Oplysning og Indſigt. Iblandt hans Modſtandere skal Hr. Dyſſel være den i ſær, ſom meget grundig har refuteret ham angaaende Geiſtligheden. Men endda troer Forfatteren, at Sagen er end ikke nøye nok hidindtil besvaret og har derfor selv søgt at viſe kortelig de Vanſkeligheder, der vilde møde ved nærværende Indretnings Forandring ſaavel i Henſeende til Præſternes Løsning med viſſe Indkomſter, ſom i Henſeende til dens fuldkomne Ligning. Ligeledes har han og opgivet nogle Vanſkeligheder imod Forſlaget til Handelens Forbedring.

Denne Forfatter ſynes deels at have ſamlet nogle de vigtigſte Anmærkninger af andre Skribentere, deels lagt nogle ſine egne dertil, deels udelukt og tilſideſat al unyttig Slidder-Sladder, ſom mange andre Skrifter i denne Materie ere ſaa fulde af.

Kiøbenhavn. En kort Underretning om det beneficerede Gods i Norge. 1771. Med de Berlingſke Skrifter 28 S. i 8vo. —— Forfatteren har tilſkrevet Philodan ſin Underretning, ſom en Mand, han har ſtor Høyagtelſe for, og ſom han høyligen takker for hans grundige Tanker imod den uſle Skribent Philopatrejas. Dog har han ſavnet nogen Grundighed i det han har ſkrevet om det beneficerede Gods i Norge, og har derfor med denne bedre Underretning vildet rette hans Feyl, hvilke han dog ikke udtrykkelig nævner. Hans Henſigt er egentlig at forſvare det beneficerede Gods i den Forfatning det nu er, fornemmelig paa diſſe Grunde, at retfærdige Teſtamenter og Gave-Breve, ja Kongelige dyre Forſikringer ſkulde anſees for ugyldige; at mange Leylændinger med Huſtruer, ſmaa Børn og gamle Forældre, der har afſtaaet Gaardsbruget til dem med at nyde Underholdning, maatte blive brødløſe og Huusvilde, naar det beneficerede Gods ſkulde ſælges; at endelig de Leylændinger, ſom har givet Penge for Afſtaaelſen af Gaardene til forrige Beboere, og ſiden giort Bekoſtninger paa deres Forbedring, maatte have diſſe deres Penge og Bekoſtninger ſpildte, naar Gaardene ſkulde bortſælges ſaa dyrt, ſom de kunde opbydes af andre, der tilforn ikke havde giort nogen Bekoſtning paa dem. Forfatteren har og viiſt, hvorledes de forrige Gaarde har ved Reformationens og Regieringens Forandring og Privilegiernes Bekræftelſe ſtedſe ladet diſſe Gaarde være helligen urørte. Han er og meget misfornøyet med dette Philopatreja's Udtryk: Til hvilken Skade for Landvæſenet er ikke det beneficerede Gods, hvormed Præſterne i Norge ere aflagde? Viſt nok kunde Philopatrejas have ſparet dette, naar han ikke havde mere at ſige.

Kiøbenhavn. En Læſpende Sang paa en vigtig Dag den 29de Januar. 1771. —— Un Chant Begajant dans un Jour intereſſant le 29 Janvier 1771. —— Ved

Mar-

Martini Bruun Phil. Studioſus. — Den Sang ſkal være en proſaiſk Poeſie. Forfatteren kunde gierne have ſparet ſin Umage med den Franſke Overſættelſe, ſom vel ikke kan have nogen anden Hensigt end at viſe, at han forſtaaer Franſk, et Øyemærke, ſom var hans danſke Lyksnſkning ganſke uvedkommende, paa hvilken han derimod kunde have anvendt den paa den Franſke ſpildte Umage, og føyet nogle flere ſmukke Tanker til de faa gode, den indbefatter.

Kiøbenhavn. Lucifers Begrædelſe over Helvedes Forſtyrrelſe og de onde Anders Udryddelſe. 1771. 16 S. i 8vo. — Det er det jordiſke Helvede, hvis Forſtyrrelſe denne Forfatter lader Lucifer græde over, og dets Forſtyrrelſe lader han ſkee ved de viſe Foranſtaltninger, ſom adſkillige Europæiſke Magter endten allerede har føyet, eller efter Forfatterens Formodning fremdeles ville føye til Verdens almindelige eller deres Staters beſynderlige Forbedring. Med det ſamme har han ſelv faaet Leylighed til at angive adſkillige gode Forſlag til ſaadanne Forbedringer, og at yttre hiſt og her nogle ey uvittige Satiriſke Indfald.

Kiøbenhavn. Et Himmel-Brev nedfaldet og funden i Faardrup af Stedets Degn og nogle andre hæderlige og dydzirede Matroner. Men nu ved ſamme Mand til Trykken befordret og forøget med en liden Fortale. 1771. 24 S. i 8vo. — Piecen indbefatter i 8 Kapitler en heel Hob myſtiſk og forblummet Snak, hvis Hensigt vi ikke indſeer, og ſom ingen kan dømme om eller læſe med nogen Nytte eller Fornøyelſe, uden den, ſom kiender de Omſtændigheder, der kan ſigtes paa.

Kiøbenhavn. En Erindring til de unge Adelsmænd. 1771. 16 S. i 8vo. Med M. Møllers Skrifter. — Forfatteren meener det oprigtig og vel, og endſkiøndt vorne Adelsmænd kunde ſige, det er Sandheder vi ſaa ofte har hørt, ſaa kan de dog anſees ſom nye for de meget Unge, og man kan i Henſeende til dem anſee denne liden Erindring, ſom en ſimpel og lærerig lille moraliſk Prædiken, hvilken den i Henſeende til Stiil og Skrivemaade ſaa meget mere ligner, ſom den mindre ligner nogen lærd Afhandling eller Underſøgning.

Kiøbenhavn. Skrive-Friheden har og givet Bønder og Vægtere Pen i Haanden. — **Bondens første Beregning om de Aarsager Philopatrejas har anbragt for de dyre Tider.** Cor ſalvum teneas! ſalvus ſic tendis ad Aſtra. 1771. 38 S. i 8vo, med Steins Skrifter. — **Jeppe Vægters Betragtninger over Staten og det almindelige Beſte, ſamlede paa hans Nattevagt i Aaret 1771.** 16 S. i 8vo. — Er den første Forfatter ikke virkelig Bonde (thi Bonden forſtaaer næppe Latin) ſaa har han dog med urimelige Diſtinctioner og en feylagtig Skrivemaade vildet efterabe og ligne en Bonde, men har dog ikke derudi været ſaa hældig overalt, at man jo nok mærker ham Kunſten af. Vor Bonde er ellers ikke fornøyet med de Aarſager Philopat. har anført til de dyre Tider og giennemgaaer paa ſin Maade adſkillige enkelte Satzer i hans Skrift, ſom angaaer denne Materie. Artigt var det ellers, om man ſaae vore Bønder i den Tilſtand og ſaavel underviſte, at de ſelv kunde ſkrive om Agerdyrkningen, ſom er deres Profeſſion. — **Jeppe Vægter** er fortørnet over, at han af ſin Vægter-Gage ſkal føde en Broder, ſom er Magiſter, men kan ikke føde ſig ſelv. Han holder for, at der ere for mange Studentere, og flere end Staten kan hiælpe. Man maa dog ikke lade ſaa haant om Jeppe Vægters Tanker. Et Qvarteers Tid har man ſagte kundet unde deres Læsning. Oven i Kiøbet har han givet os nogle ſmaa lyſtige Hiſtorier om **Niels Klim**, ſom ikke findes i den almindelige Beſkrivelſe.

London. The Ligt of Nature purſued by Edward Search, Eſq. 1769. Dette Skrift beſtaaer af 5 Bind i ſtor 8vo, og man giver det Navn af en Engelſk Philalethie. De tvende første Bind betragte den menneſkelige Natur og de 3 ſidſte indbefatte den naturlige Theologie. Forfatteren ſkal være een iblandt de Philoſopher, ſom philoſopherer over Siælen efter mechaniſke Begreber, ikke ſaa at forſtaae, at de holde Siælen i den nyeſte Bemærkning, ſom et følende og begierende Væſen i os, for noget legemligt, men fordi de troe, at meget af det, ſom bliver ſat i Siælen, gaaer ikke for ſig i Siælen ſelv, men i de indvortes legemlige Organer, og altſaa efter Bevægnings-Lovene. Han antager ikke til den menneſkelige Forſtands mange adſkillige Forretninger ligeſaa man-

ge

ge besynderlige Kræfter. Han antager kun een virkende Formue (facultatem activam) som er Villien, og een lidende, som er Kundskabs-Evnen eller Forstanden, til hvilken sidste han henregner den Evne at føle Lyst eller Ulyst. Locke gior og samme Forskiæl, og ham følger Forfatteren næsten overalt i den første Deel, saa at hvor han afviger fra ham, skeer det ikke uden med mange Complimenter, som uden Tvil kommer af det, at Engelænderne seer ikke gierne, at nogen angriber Locke. Overalt disputerer han med Beskeedenhed, og uden Hidsighed. Hvad de tvende Siælens Evnet angaaer, da tvile vi paa, at Siælen forholder sig endten i Henseende til Villiens Brug fuldkommen virkende eller i Henseende til Forstandens fuldkommen lidende, men biefalde for Resten gierne, at Forfatteren ikke antager saa mange forskiællige Siælens Kræfter og Evner, som man gemeenlig pleyer, da de visselig ikke kan ansees for andet end forskiællige Maader, paa hvilke den eene Siælens Tænkekraft yttrer sig. For denne Gang har man kun anført os Indholdet af det første Bind, som indbefatter den theoretiske eller metaphysiske Psychologie. Kap. I. om Siælens Kræfter. Siælens Tilværelse, som en besynderlig og fra Legemet adskilt Deel af vor Natur, behøver ingen Bevis. Thi ligesaa lidet nogen vil antage, at vi høre med Øynene, ligesaa lidet skal han ville paastaae, at vi tænke med Beenene eller andre saadanne vort Legems Deele. Men hvor vidt dette tænkende og villende Væsen i det Øvrige er underskilt fra det legemlige, det bliver her for første uafgiort, og kan være ubestemt. At en enkelt Ting kan virke paa sig selv, det er noget, som Forfatteren ikke kan forestille sig. Han formoder nogle indvortes Organer, udi hvilke meget af det gaaer for sig, som man tilskriver Siælen. Man holder og meget for en Virkning alene af Forstanden, som dog er en sammensat Virkning af mange Forstandens og Villiens tilsammenkommende Virkninger. Kap. II. om Actionen. Den vigtige Bemærkning, at der stikker en Mængde af Actioner i det, vi gemeenlig forestille os, som en eeneste, sætter Forfatteren her i mere Lys. Kap. III. om Aarsagernes almindelige Inddeelning. Kap. IV. om Ideelle Aarsager eller Begrebenes Virkning. Kap. V. om Bevægnings-Grundene. Forfatteren erkiender Vigtigheden af dette Lærestykke, og forudskikker her nogle Forklaringer og

Bemærkninger, ſom han har lagt til Grund til de følgende Betragtninger. Han begynder og allerede her at diſputere imod den ſaa kaldte Ligegyldigheds Frihed, formedelſt hvilken Villien ſkulde kunne beſtemme ſig uden al Bevægnings-Grund. Kap. VI. om Velbehag og Sindsfornøyelſe (Satisfaction). Forfatteren troer, at Locke ſubtiliſerer for meget, naar han, ligeſom Hieronymus blandt de Gamle, holder den nangenemme Emfindelſe for den eeneſte Drivefiær til alle vore Begierninger, og han paaſtaaer videre imod ſamme Autor, at Begiering og Attraae er ikke altid forknyttet med en ubehagelig Gemyts-Tilſtand. Ved den Anledning har Forfatteren underholdt ſine Læſere paa hele 3 Sider angaaende ſin Salige Frue, dog paa en Maade, at en Emfindtlig ſkal ikke ville savne dette Stykke. Følte vi ikke nu og da til nogen Smerte, ſaa ſkulde de ſieſte vore Timer, ſom alene havde den ſædvanlige Følelſe af vor Velbefindende, være ganſke uden al Lyſt og Værd, da de nu, ved den os bekiendte Lidelſes Contraſt, blive vore Fornøyelſes og Glædes Timer. De, der immer ville divertere ſig, har langt mindre Fornøyelſe end de, der ikke ſtedſe giør ſig Fornøyelſen til Øyemærke. I dette Kapitel diſputerer Forfatteren udførlig og ſkarp imod den forbemelte Frihed. Hans heele Syſteme om Friheden forklarer han endnu ikke her, men forſparer det indtil i den naturlige Theologie. Det lader allerede, ſom han ſatte den i den Formue, at opholde organernes mechaniſke Virkning, formedelſt ſaadan en Tilſkyndelſe, ſom kommer af den høyere Kundſkab. Kap. VII om Emfindelſen. Hvad Idealismus angaaer, da ſiger Forfatteren, at han med ſin eenfoldige Naboe tænker at blive ved det, at Snee er virkelig hvid. Kap. VIII. om Reflexionen. Den reflecterede Idee ſkal være en Foreſtilling af en Fornemmelſe, man har haft. Vi vide dog ikke rettere, end man jo kalder dette ellers en Indbildning. Diſſe Reflexions-Ideer ſkal være Beviis paa, at de indvortes Organer ligeſom de udvortes har den Egenſkab, at de Indtryk, ſom ſkeer derpaa, vare ved en Tid lang, endſkiøndt de Aarſager, ſom opvakte dem, ikke mere ere for Haanden. I det IX. Kap. analyſerer Forfatteren de ſammenſatte Begrebers Oprindelſe med ſtor Skarpſindighed. Kap. X. handler om de forbundne Foreſtillingers Kiæde. Tingenes Orden uden for os ſkal ikke

være

være andet, end deres Forbindelses Overeenſtemmelſe med vore Begrebers Forbindelſe. Orden ſkal vel altſaa ikke være noget blot ſubjectiviſk, efterdi vi kan ikke ſee Orden naar og hvor vi ville, men noget relativiſk, der ikke tilhører de ſammenſatte Tings abſolute Væſen. Kun dette maatte have været tilſøyet, at den menneſkelige Natur er oprindelig meer beſtemt til med Velbehag at antage een Orden af Ideer, end at antage en anden; hvorfore der gives viſſe Ordens-Regler, ſom for Menneſkene ere væſentlige. Kap. XI. handler om Domme, hvorved Forſtanden ſkal forholde ſig fuldkommen paſſiv, og bruger dertil ingen anden Formue, end den, hvor ved den bemærker Ideerne, hver for ſig. Organernes beſynderlige Stilling eller Modification ſkal foranledige en Dom eller Bemærkning af tvende Ideers Forhold. Forfatteren ſynes i dette Kapitel noget ſceptiſk. Men han meener det dog ikke ſaa ilde. Han meener kun, at man ved en vis Eftergivenhed lærtere vinder Tvivlere, end ved den alt for ſtore dogmatiſke Strænghed. Selv paaſtaaer han, at Menneſkene har al den Kundſkab og Vished de behøve. Den moraliſke Vished forklarer han ved en Medvidenhed, at man har haft Leylighed og Midler nok til behørig at underſøge Sagen, og at der efter en ſaadan Underſøgning er opkommen i Siælen en klar Dom om Sandheden, og at der ikke for det Modſatte er bleven nogen Rimelighed tilovers. Tvivl er endnu ikke den inderſte Philoſophie, heller ikke Endemaalet, men alene den halve Vey. Kap. XII. handler om Indbildningen og Forſtanden, XIII. om Overbeviisning og Overtalelſe, XIV. om at vide og begribe. Forfatterens Foredrag af diſſe abſtracte Materier er ſaaledes beſkaffen, ſom det kan ventes af en Mand, der forſtaaer de Skolaſtiſke Philoſopher og ſkriver for Verden, og han kan af begge læſes med Nytte og Fornøyelſe.

Paris. Mélanges de Litterature Orientale, traduits de différens Mſts. Turcs, Arabes & Perſans de la Bibliotheque du Roi, par Mr. Cardonne. Tom. I. 314 S. Tom. II. 293 S. 8vo. 1770. Forfatteren har tilforn giort ſig berømt ved ſin Hiſtorie om Araberne i Africa og Spanien. Man veed, at de Franſke i diſſe Tider næſten forvandle den heele Hiſtorie til Anecdoter eller Characterer og Portrai-

ter,

ter, ligesom Videnskabs-Systemerne til Dictionairer. Forfatteren har fulgt denne sine Landsmænds Smag, og udgivet et ligedanne Værk over den Østerlandske Historie. Lad være saadanne Fortælinger tabe meget uden for Historiens Sammenhæng, saa lader den sig dog læse med Fornøyelse. Tingenes Nyehed, og den sig selv i Grunden lignende Naturs forskiellige Udsigt i disse Lande, erstatter Læseren den Misfornøyelse han ellers maatte fatte ved at læse en heel Hob gemeene og ubetydelige Ting og urimelige Fortælninger. Uagtet Forf. nævner ganske fremmede Skribentere af hvilke han har øst, og forsikrer, at han har forbiegaaet alt hvad d'Herbelot, Galand og de la Croix allerede havde bekiendtgiort, saa skal dog næsten en to Tredie-Deel allerede være bekiendt. Man beklager ey uden Grund, at den rige Skat paa Haandskrifter for den Østerlandske Litteratur og Historie, som findes i det Kongelige Bibliothek til Paris ikke bliver brugt til andet end saadanne smaa Historier, og at Hr. Cardonne, der kunde indlægge sig saa store Fortieneſter af Historien, ikke har vilket nytte dem til andet end at skaffe sine Landsmænd nogen Tidsfordriv. Nogle tilføyede Anmærkninger indbefatte kun sær almindelige Ting. Det maa have kostet Forfatteren Umage at faae det andet Bind fyldt, hvor man finder Avicenna's Liv og Levnet, og Nabi Effendi's Lære til hans Søn, som indtager det halve Bind. Denne Digter levede ved Sultan Mustapha's Hof til Enden af det forrige Aarhundrede, og døde i Begyndelsen af indeværende til Aleppo. Iblandt mange gemeene Ting forekomme nogle gode moralske Sprog og Leveregler.

Leipzig. Historisch critische Nachrichten von Italien, welche eine genaue Beschreibung dieses Landes, der Sitten und Gebraüche, der Regierungsform, Handlung, Oeconomie, des Zustandes der Wissenschaften, und Insonderheit der Werke der Kunst, nebst einer Beurtheilung derselben enthaltend; aus den neuesten Französischen und Englischen Reysebeschreibungen, und aus eigenen Anmerkungen zusammengetragen von D. J. J. Volkmann. 1 B. 682 S. i 8vo. Titlen viser allerede, hvad man har at søge i dette Værk. Hr. de la Lande's Skrift Voyage d'un François en Italie

er

er lagt til Grund, og Forfatteren har desuden raadført sig med de nyere Værker af Cochin, Richard og andre. Selv har han opholdt sig i Italien i halvandet Aar, og af hans Udgave af Sandrart har man allerede fattet de fordeelagtigste Tanker om hans Indsigter, saa man af hans egne Tilsætter kan love sig meget Godt. Værket er særdeles meget nyttigt saa vel for Lærde i Almindelighed, som i sær for dem der ville besøge dette Land. Indledningen er tagen af Richard og indbefatter en almindelig Afbildning af Sæderne i Italien og Efterretninger om dens politiske Tilstand, om Kunsterne, Mynterne, Veyene o. a. m. Den chronologiske Fortegnelse over de Italienske Malere er og laant af Richard. Nærværende Bind indbefatter Kongens af Sardinien Stater, Savoyen, Mayland, Piacenza, Parma, Modena, Florenz, Pisa, Livorno, Lucca, Pistoya, Siena. Ved Hoved-Stæderne findes altid deres Historie foran. Ved Slutningen af ethvert Steds Beskrivelse antegnes de nu levende Lærde og deres Skrifter. Der er og tilføyet en Fortegnelse paa de Bøger, som beskrive Mærkværdighederne saa vel som Kobberstikket af Antikerne og Malerierne. Naturhistorien er og ikke tilsidesat, lad være den her ikke kan ventes i al sin Fuldstændighed.

Leipzig. Der Proselyt oder Versuche über die wichtigsten Glaubens Lehren der Romischkatholischen Kirche, der Welt zur gründlichen Beurtheilung vorgelegt von Ferdinand Ambrosius Fidler, ehemaligen Katholischen Priester, Lehrer und Correpetitor der Philosophie, polem. Theologie und der geistl. Rechte in der Kayſ. Königl. Hofkloster der Augustiner in Berlin. 2 B. i 8vo. Denne Undersøgning over adskillige Spørsmaale og Hoved-Punkter i den katholske Religion, er tillige at anse som et Forsvars-Skrift, hvor i Forfatteren forsvarer sin Sinds-Forandring i Henseende til samme mod sine forrige Ordens-Brødres Angreb.

Frankfurt og Leipzig. Die Freundschaft im Tode, in Briefen von Verstorbenen an Lebende, nebst andern moralischen und unterhaltenden Briefen von Elis. Rowe, nach der neuesten Engel. Ausgabe übersetzt. 1770. 32 Ark i 8vo. Man har alt længe siden ønsket en

nye

nye Overſættelſe af dette Skrift, ſaaſom den af 1745. juſt ikke er den rigtigſte. Desuden er den ſidſte Udgave bleven forøget med anſeelige Tilſatzer af Breve, Digter og proſaiſke Afhandlinger. Digterne ere vel overbragte i Proſa, men denne Overſætter ſkal dog bedre have vedbeholdt Originalens Genie, end det er ſkeet i den poetiſke Overſættelſe af den førſte Udgave.

Halle. Antonii Schultingii JCti & in Ill. Acad. Lugd. Batav. Anteceſſor. Primarii Commentationes Academicæ, qvibus ſelectiſſimæ Juris Materiæ pertractantur. 23 Ark i 8vo. Hr. Prof. Uhl er den, ſom udgiver diſſe den berømmelige A. Schultings academiſke Diſſertationer, ſom har været meget vanſkelige at bekomme, og har i Sinde ligeledes at udgive hans Orationer. Diſſertationerne, ſom hermed leveres ere følgende: 1) De naturali Obligatione: 2) De Recuſatione Judicis: 3) De Reſcriptis Imperatorum Romanorum: 4) De transactione ſuper Controverſiis, qvæ ex ultimis voluntatibus proficiſcuntur, etiam non inſpectis vel cognitis eorum verbis, recte ineunda: 5) Ad I. 1. §. ult. D. de Qvæſtion. de eo, qvi crimen capitale ultro ac falſo Confeſſus & condemnatus eſt, comperta poſtea innocentia, liberando: 6) De Teſtamentis reſciſſis ad Val. Max. Lib. VII. c. 7. Her er og tilføyet den Ligtale, ſom Joh. Jac. Vitriarius har holdt over Schulting i Aaret 1734., hvoraf man kan underrette ſig om denne Lærdes Levnets Omſtændigheder, endſkiøndt ſamme er meget kort. For Reſten henviſer man Læſerne til Acta Erud. Lipſ. A. 1736. p. 46 ſeqv., hvor man finder nærmere Underretning om Forfatterens Liv og Levnet.

Bremen. Entwurf der vornehmſten Wahrheiten der chriſtlichen Religion, zum Gebrauchen der beyden oberſten Claſſen des Stadt-Bremiſchen Pædagogii, verfertigt von Joh. Chriſtoph. Büſching, der H. Schrift Doct. derſelben wie auch der Gr. und Morgenl. Sprachen Prof. und Pædagogiarchen. 1 Alph. 14 Ark i 4to. Forf. har ladet Læreſatzerne trykke med ſtørre Stiil, og Beviſerne, Oplysningerne og Forklaringerne med mindre. Beviſerne ere tagne af Skriften og Fornuften. Spørsmaalene,

lene, som ſikke ſig til den afhandlede Materie, ere antegnede i Kanten. De latinſke og græſke Benævnelſer af Hoved-Tingene ere indklamrede. Et Udtog af dette Værk er ſiden forfærdiget under Titel: Anfangs Grunde der chriſtlicher Religion, zum Gebrauche der untern Claſſen des Stadt-Bremiſchen Pædagogii, in Fragen und Antworten entworfen von Joh. Chriſtoph. Büſching. 216 S. i 12.

Berlin. D. Joh. Frid. Zückerts — phyſikaliſch diatetiſche Abhandlung von der Luft und Witterung, und der davon abhangenden Geſundheit der Menſchen. 1770. 14 Ark i 8vo. Enhver veed hvor nødvendig Luften er til det menneſkeligs Livs Opholdelſe, men at den og kan give mangfoldige Aarſager til ſmertelige Sygdomme. Forfatteren handler først om Luften i Almindelighed, og dernæſt betragter dens adſkillige beſynderlige Beſkaffenheder, og foreſkriver ved enhver i ſær hvad for diætiſke Regler man har at følge til ſin Sundheds Vedligeholdelſe.

Berlin. J. H. Lamberts Zuſätze zu den Logarithmiſchen und Trigonometriſchen Tabellen, zur Erleiterung und Abkürzung der bey Anwendung der Mathematik vorfallenden Berechnungen. 19 Ark i 8vo. Diſſe 44 Tabeller ere virkelige Tilſatzer og Forøgelſer, ſom man ikke finder i de hidindtil bekiendte Logarithmiſke Tabeller. Forfatteren har ſamlet, om ikke ſelv udarbeydet dem alle. En anden Deel af diſſe Tilſatzer er ſiden udkommen i Realſkolens Forlag, dobbelt ſaa ſtærk ſom den første.

Breslau. Algebra in Tabellen zum Gebrauche der Jünglinge, und aller, die ſich belehren wollen, zefaſſet von Anton Zeplichal. 11 Ark i Fol. Forf. er en Jeſuit og Lærer i Philoſophien ved Univerſitetet til Breslau. Tabellen er ſelv tydelig og desuden oplyſt med Anmærkninger.

Göttingen. Af Hr. Hofraad Michaelis deutſcher Ueberſetzung des Alten Teſtaments mit Anmerkungen für Ungelehrte er udkommen den IIden Deel. 1770. i 4to, ſom indbefatter den første Moſe Bog. Overſættelſen af Pſalmerne ligger allerede færdig til Trykken. Man an-

ſører

fører os endeel Exempler til Prøve paa de mange ſkiønne Forbedringer i Overſættelſen og tilføyede Anmærkninger, ſom for en ſtor Deel ſtopper Munden til paa Spottere og Naturaliſter. Vi kan gierne her gaae den forbie med den blotte Erindring. Thi man venter jo ikke andre og juſt ſaadanne af en Michaelis Pen.

Wien. Anleitung zu einem öſterreichiſchen Lands- und Hauswirtſchafts-Calender. 449 S. i 8vo. Hr. Wiegand har i denne Bog fulgt Maanedernes Orden, og anviiſt hvad der i et hvert Maaned maa ſkee i Henſeende til Landhuusholdningens Driſt.

Amſterdam. Delitiæ Sapientiæ de Amore Conjugiali, poſt quas ſequuntur Voluptates Inſaniæ de Amore ſcortatorio, ab Emanuele Suedenborg, Sueco. 328 S. i 4to. Hvem der har Lyſt til at divertere ſig med Urimeligheder og en forrykt Hiernes Spind, kan læſe dette Skrift. Enhver kiender Grillenfængeren, ſom er Forf. af Skriftet.

Hamburg og Lüneburg. D. Joh. Auguſt Unzers medicíniſches Handbuch, nach den Grundſätzen ſeiner medicíniſchen Wochenſchrift, der Arzt, von neuen ausgearbeytet. 2 Th. in 8vo. Denne Haandbog er indrettet til Brug i Huſene og paa Landet, hvor man ikke ſaa ſtrax kan have nogen Læge ved Haanden, ligeſom og til Nytte for de Læger der i deres Kunſt ikke beſidde den tilſtrækkeligſte Færdighed.

Hamburg. D. Joh. Dietr. Winklers Beyträge zur Erbauung in Grundriſſen heiliger Betrachtungen über die evangeliſchen Texte und andere Stellen heiliger Schrift mithgetheilt. Erſter und zweiter Theil. 8vo. Den første Deel indbefatter 33 og den anden 26 Betragtninger over forſkiællige Steder i det Gamle og Nye Teſtamente. Man roſer Forf. baade ſom Skrift-Fortolker og Prædikant, og han er under begge Navne alt længe ſiden nokſom bekiendt.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 26.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 27de Junii 1771.

Kiøbenhavn. Anmældelſe om en Samling af Middel-Alderens latinſke Skrifter i den danſke og norſke Hiſtorie, kaldet Scriptores rerum Danicarum medii Ævi, ſom ſkal udgives af Etats-Raad og Geheime-Archivarius Jacob Langebech. — Hr. Etats-Raaden mælder herudi, at han fra mange Aar af har meeſt af ældre Codices og Haandſkrifter, ſaavel i uden- ſom inden-landſke publique og private Bibliotheker, ſamlet en ſtor Mængde af Middel-Alderens gamle Krøniker, Annales og andre Fragmenta i vort Fædrenelands Hiſtorie, og af hvilke de fleſte hidindtil har været utrykte, dog adſkillige endten enkelt trykte, eller i andre Samlinger indførte, men for den ſtørſte Deel ſaa urigtige, at de vel fortiene med gode Rettelſer og Anmærkninger paa nye at udkomme. — Samme har han endten ſelv udſkrevet og confereret, eller og ladet dem afſkrive ved andre i det Forſæt at udgive dem i en Samling under ovenanførte Titel, der ſkulde tiene ſom et Bibliothek i den ældre danſke og norſke Hiſtorie for dem, der havde Lyſt at gaae til Kilderne ſelv, og endten ikke kunde ſkaffe ſig Manuſcripter og alle ſaadanne enkelte trykte Skrifter, eller og ikke kunde have Adgang til de ſtore Bogſamlinger. — Denne Samling vilde han nødig ſkulde adſpredes efter hans Død, eller paa anden Maade forkomme, eller komme paa de Steder, hvor den ſkulde blive indſluttet ſom i Fængſel. Han

har derfor beſluttet at give den under Preſſen, ſaaſnart han har lagt den ſidſte Haand derpaa, for ſelv, medens han endnu lever, at kunne beſørge Indretningen og Correcturen. —— Værket bliver trykt i Folio, med gode reene Skrifter og Modellen tagen af de beſte udenlandſke Bøger af ſamme Indhold. Men det kan forud ikke beſtemmes, om det vil udgiøre eet, to, eller flere Bind, ſaaſom Piecerne ere mange og af meget forſkiællig Størrelſe. Bindet bliver omtrent 6 til 7 Alphabeter ſtærk, og trykt deels paa ſærdeles godt hvidt Tryk-Papiir, deels paa godt Median-Papiir af maadelig Størrelſe, ſaaſom de alt for ſtore Formater giøre Folianter uhandelige. Prisen for hvert Alphabet bliver paa det første Slags Papiir 3 Mk. og paa det ſidſte 5 Mk. Danſke. Vil nogen have koſtbarere Papiir, kan det og bekommes for taalelig Priis. —— Af ethvert Stykke i Samlingen ſkal, ſaavidt mueligt, leveres en god og rigtig Text. Ingen vidtløftige Anmærkninger ſkal fylde Siderne, men alene meget korte, hvor Perſon, Ting eller Sted nødvendig behøver nogen Oplysning. Over ethvert Stykke ſkal og gives en liden Underretning om dets Ælde, Troeværdighed og Nytte, ſamt hvorfra det er taget. —— Nogle af diſſe Skrifter ere for de første ganſke ubekiendte, andre har man maattet lade ſig nøye med at ſee her og der anførte, uden at vide om de endnu ere til eller ikke, og om mange har man vel og troet, at de for længe ſiden vare forlorne. Ildebranden 1728. har vel ogſaa borttaget mange. Men der har dog altid iblandt vore Lærde været nogle flittige og omhyggelige Mænd ſom for den Tid med megen Flid og Nøyagtighed har udſkrevet af da tilværende Codices og Originaler ſaa meget de har kundet komme af Sted med, hvis Afſkrifter for en ſtor Deel endnu her og der ere beholdne, og ere at agte ligeſaa gode ſom Originalerne, der ingenſteds ere at finde. —— Skulde der være nogen i ſær i Provincerne og de, der ſidde langt fra Bibliothekers og Lærdes Samqvem, ſom for at have et ret fuldſtændigt Corpus Scriptorum Daniæ medii Ævi, ønſkede at ſee indlemmet med i dette Værk alle de ſtøre og enkelte trykte Hiſtorier, ſaaſom Saxo grammaticus Knytlinga Saga, Snorro Sturleſon, Are Fröde, Jornandes, Adamus Bremenſis, Helmoldus, Arnoldus Lubecenſis, Albertus Stadenſis, Ejusdem Continuator, Chronic

nica Slavica, Chronicon Holſatiæ, Chronicum Comitum Scovenburgenſium, Chronicon Livoniæ, Chronicon Johannis Regis, Hiſtoria Chriſtiani II. og mange flere, ſom alle med vor Hiſtorie ere ſaa nær forbundne, at de ikke kunde undværes, ligeledes de Normanniſke Skribentere Dudo og Wilhelmus Gemmeticenſis ſamt Udtog af de ældſte og bedſte Scriptoribus Francicis, Anglicis, Germanicis, Suecicis, for ſaavidt vor danſke og norſke Hiſtorie kan hente noget Lys af dem, da har Udgiveren her rient dem med den Beretning, at endſkiøndt det og fra først af har været hans Forſæt, ſaa har han dog med Flid og efter andres Raad udſat diſſe indtil videre, da de ſiden kunde indrykkes i følgende Tomer, om Værket vinder den Lykke at blive fortſat. Imidlertid haves Tid og Leylighed til at indhente gode Tillæg, Obſervationer, Rettelſer og andre Forbedringer, ſom de fleſte af diſſe anførte trænge til, og ſom han formoder, enhver, der med Flid har randſaget diſſe Bøger, gaaer ham til Haande med. Af nogle finder man her hos os gode Codices, hvoraf hidindtil værende Udgaver mærkelig kan forbedres, og udenlands fra har Udgiveren og erholdet en Deel Lectiones Variantes. —— Naar først denne **Latinſke Samling** er udkommen, er det ligeledes Hr. Etats-Raadens Forſæt, om Gud ſparer ham Livet, foruden andre ſine Arbeyder at udgive en lige **Samling** af nogle **Danſke, Islandſke** og **Tydſke Skrifter**, ſom alle ere af Middel-Alderen og hører med til Kilderne i vor nordiſke Hiſtorie, hvilke han med ſamme Flid og Omhyggelighed efterhaanden har tilvevebragt ſig og endnu ſamler paa. —— I det faſte Haab, at hans gode Landsmænd og andre brave Liebhabere ikke ſkulle findes beredvillige til at underſtøtte dette hans Forehavende, og paa det han til ſin Skadesløsholdelſe maatte kand være nogenledes vis paa Afſætningen, lader han hermed bydbyde til **Subſcription** paa Værket, og paa det enhver kunde vide hvad han har at vente i dette Værk, ſaa har han og føyet til Anmældelſen en Fortegnelſe paa de Skrifter og Stykker, ſom først ſkal gives for Lyſet. Samme beløber ſig til 209. Herved haaber han tillige at vinde dette, at om nogen af hans Landsmænd, eller andre Curieuſe Samlere uden for Fædrenelandet, ſkulde finde noget hos ſig, enten heelt eller halvt af deslige, paa Pergament eller Pa-

piir ſkrevne gamle Krøniker, Annales og Fragmenter, ſom ikke forekomme i denne hans Optegning, de da, til fælles og almindelig Nytte, vilde have den Godhed at meddeele ham det in Originali, at det kunde komme med i Samlingen, og ſaaledes reddes fra Undergang. Og om nogen ellers ved den hosføyede Fortegnelſe eller dens enkelte Stykker ſkulde have nogen god Erindring at giøre, da vil Hr. Etats-Raaden og med Taknemlighed tage den i Agt, naar han i Tide derom bliver underrettet. — Man har nok Aarſag at ønſke, at Gud vil ſpare ham Liv og Helbred, og Publikum kraftig underſtøtte hans Forſæt, til dette ſaa anſeelige og vigtige Værks Fuldførelſe.

Kiøbenhavn. Diſſertatio inauguralis de diverſo Partu ob diverſam Capitis ad Pelvim Relationem mutuam, qvam. — Pro ſummis in Medicina Honoribus publico Examini ſummittet Auctor *Mathias Saxtorph.* 1771. 207 S. i ſtor 8vo. Med Godiches Skrifter. Forfatteren forudſkikker først en almindelig Inddeelning af Fødſelen hentet af den ſig ſelv overladte Natures Jagttagelſe og grundet paa de adſkillige ved Fødſels-Forretningen forefaldende Phænomena, og anfører tillige de ſædvanlige Aarſager til de uordentlige Fødſeler. Derpaa kommer han til Hoved-Sagen, ſom er at viſe, at, da man gemeenlig holder det for den ſikkerſte og ønſkeligſte Fødſel, naar Foſterets Hoved vender mod Bækkenets Aabning, uden at agte paa Hovedets Beliggenhed, ſaa er dette dog ikke derfor altid den bedſte og fuldkomneſte Fødſel, ſom i de fleſte Tilfælde beroer paa et tilbørligt Forhold imellem Bækkenet og Foſterets Hoved. Denne Materie har han udførlig afhandlet i 4 Afdeelinger, af hvilke den første, handler om det indbyrdes Forhold, ſom finder Sted i den fuldkomne Fødſel imellem det veldannede Moder-Bækken, og Foſterets dereſter veldannede Hoved, den anden om den Fødſel ſom Bækkenets flette Beſkaffenhed forvolder, naar Hovedet er ſom det bør, den tredie om de Fødſeler, ſom Hovedets flette Beſkaffenhed foraarſager, naar Bækkenet er i god Stand, den fierde om Maaden hvorledes diſſe Fødſeler maa forhiælpes.

Kiø-

Kiøbenhavn. Tanker til Fabriqvers Anlæg og Vedligeholdelse. — Skreven til Fordeel for de Arbeydsomme Fattige. 1771. 28 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Forfatteren handler i denne lille Piece om de 3 Slags Fabriqver, nemlig Silke- Uldene- og Linnede-Fabriqver. Han viser tillige, hvad de Fattiges Fortieneſte derved i Almindelighed kunde være, og hvorledes de fattige Stiftelſer derved kunde forbedres til mere Nytte for Landet og dem ſelv, end hidindtil. Ved Silke-Fabriqverne vilde han have Svendenes Arbeydsløn nedſat, paa det Vahrenes Priis kunde nedſættes. Han forundrer ſig endelig over, hvorfor man ikke, ligeſom andre Nationer, hiemfører raa Silke fra China og Bengalen, ſom her hiemme kunde beredes, og hvis her ingen var, ſom forſtoed dette, kunde man dertil forſkrive en fremmed Familie. Til de Uldene-Fabriqvers Forme'relſe vilde han have Spinderier anlagte i Provincerne. De Linnede-Fabriqver i ſær ere ham de meeſt magtpaaliggende, og ſom endnu ingen har begyndt paa. Hvad ſom gaaer ud for Arbeydsløonnen, kunde her vore egne Fattige fortiene, og de mange Penge holdes inde, ſom vi berige vore Naboer med for deres fremmede Lærreder. Han viſer endelig hvad der i ſær udfordres til diſſe Manufacturers Anlæg, og hvorledes de Fattiges Væſen derved i ſær kunde forbedres.

Kiobenhavn. Pſeudo-Apollo, Comoedie i en Act. Opført første Gang paa Kiøge Skueplads. 1771. i 8vo. — En Petronius paatager ſig Apollo's og en Themiſtocles Merkurs Perſon. Den første indtager en Throne, og den ſidſte lader nogle af diſſe Tiders gode eller ſlette Skribentere komme frem for at høre nogle uſle Domme over deres gode eller uſle Skrifter. Endelig kommer et Brev til dem fra den rette Apollo, ſom ſætter dem begge af med deres tiltagne Beſtilling. Nu er Comoedien til Ende, hvis forblummede Henſigt vi ikke begribe. Themiſtocles beſlutter den med den Tanke: „See! „ et langt Had er ikke Guders Egenſkab, lad det ikke heller „ være Menneſkers.“ Men hvad den egentlig ſkal ſigte til, vide vi ikke, ligeſom der ſkrives i diſſe Tider mange Ting i en forblummet Henſigt.

Kiøbenhavn. Præſtens Læredigt i Anledning af Philopatrejas Anmærkning om Geiſtlighedens Indkomſter med vidtloftige dog ey overflødige Noter. — GUd forhindre hver Præſt fra at vandre paa Beliams Vey, ſaa ſkal ſelv Prophetens Lyſt at forbande udbrede Velſignelſe over Standen. 4de Moſebogs 22de og følgende Kapitler, confereret med 2den Petri 2 Cap. 14, 15 Vers og Aabenbar. 2 Cap. 14 Vers. Nullibi. 1771. — Gid dette Nullibi var ſandt! Men Skriftet er ganſke viſt trykt, med mindre vi ſkal ikke troe Øyne og Hænder og vi tælle 23 S. i 8vo. Ventelig er det trykt i Kiøbenhavn. Om Forfatteren har ſkrevet paa Vers endten for at viſe ſine Gaver til Poeſie, eller fordi han troede, at Philopatrejas med deſto bedre Eftertryk kunde igiendrives, ſkal vi lade være uſagt. Han giver ſig ud for Præſt, og af den overdrevne Nidkiærhed, hvormed han forſvarer Præſteſtanden imod Philopatrejas, vilde maaſkee mange desuden have ſluttet, at han virkelig var det. Men ſeer man paa den maadelige Smag paa ſund og alvorlig Skrivemaade, hvormed ſaavel Verſet ſom Noterne dertil ere forfattede, ſaa ſkulde man ſnart troe, at et ſlet Menneſke (ligeſom nogle troe det ſamme om Anti-Philopatrejas) havde juſt ſkrevet i en Præſtes Navn for at vanære denne æreværdige Stand, og hvo veed hvor mange af de uſle Skribentere, der har ſkrevet til dens Forſvar imod Philopatrejas, man kunde troe dette om? Naar vi ſige, at Philopatrejas her er en Forræder, bliver forandret til en Filoupatrejas, ſaa kan man vel formode, at han hverken paa den retteſte, alvorligſte og lemfældigſte Maade bliver medhandlet. Vi overlade til Læſeren at ſkiønne, om det er et for en Præſt ſømmeligt og anſtændigt Raad han giver Philopatrejas, naar han S. 23. raader, at han vil anſee ham ſom en Myg i hans Heſtehale. Iligemaade ſkiønne man, om følgende er ſagt i den Tone, ſom ſømmer en æreværdig Præſtemand, S. 19.: „Jeg faaer lidt nærmere udlade mig for „ min Helt, at han ſey ſkal tælle mig blandt Aſſaphs feede „ Præſter, hvis Øyne blev borte for deres Anſigtes „ Fedme. — Ney Philopatrejas! Mine Øyne ere alt „ for ſtore dertil, til med beſidder jeg den væſentlige Fuld„ kommenhed, at være Skind Mager; ja jeg har endog

„ for

„ for ret at vinde din Agtelſe, du løyerlige Fedmehader! „ giort mig den Umage at maale mig trindt omkring, og da „ udgiør min hele Peripherie blot 27 Tomer i Omkreds. „ Kort: Jeg er ſaa tynd ſom du, Philopatrejas, eller „ en anden forſulten Autor, der uden endten Kald eller „ Pund, Pligt eller Indſigt, griber til Pennen fordi Ma„ven knurrer o. ſ. v.“ Vi nægte dog ikke, at jo Skriftet indbefatte nogle gode og rigtige Anmærkninger. Men Verſificationen er περίεργον τι, og de vidtløftige Noter burde have været ſkrevne i en mere alvorlig og mindre bitter Tone. Den ſmukkeſte og vigtigſte Anmærkning er den 16de S. 18., ſom indbefatter en Tale mellem en Prinds og en General overſat ved Lodde af Gellert. Overalt er og dette et af de Skrifter, hvori man har anſeet Philopatrejas for en langt mere vigtig Skribent, end han er i vore Øyne. Men Gud veed, om det ogſaa virkelig er forfattet af en Præſtemand, eller af nogen anden i en Præſtes Navn.

Kiøbenhavn. **Anmærkninger over Drammens Oeconomiſke Beſkaffenhed, og nu værende Handel. Skrevne i Kiøbenhavn 1771. ved Chriſten Lohrmann Kiøbmand i Bragernes.** Findes tilkiøbs hos Hr. **Frid. Chriſt. Pelt**, Univerſitets Boghandler paa Børſen. 1771. 64 S. i 8vo. Med Hof-Bogtrykker **M. Møllers** Skrifter. — Denne Piece indeholder det Mærkværdigſte om Drammens Kiøbſtæds Beſkaffenhed og nu værende Handel, hvilket Forfatteren har ſammenſkrevet i ſine ledige Timer ved ſin Nærværelſe her i Kiøbenhavn. Beſkrivelſen er forfattet i 5 Kapitler: 1) om Stedets Beliggenhed: 2) om Indbyggernes Mængde, Handel og Fabriquer; 3) om Indbyggernes øvrige Levemaade, ſom tilveyebringes ved Oeconomie og Jorddyrkning: 4) om Borgernes Eyendommelige Herligheder, Toldforpagtning, Oplag og Privilegier: 5) om den fornærmelige Kongsbergſke Handel, ſamt Bondens Misbrug ved det dem forundte frie Indkiøb af Korn paa Fartøyerne. Hiſt og her har Forfatteren indſtrøet nogle Erindringer og Forſlag til Forbedring.

Kiøbenhavn. **Kort Efterretning om Bergværket i Sundhordlehn udi Bergens Stift i Norge til**

Oplysning om Sandhed og Befordring af Rigets Nytte, samt for at forebygge saa vel de nærværende som tilkommende Værkets Eyeres Skade, forfattet af Henrich Frantzen Blichfeld, Kongel. Berg-Raad og Berg-Forvalter ved Bergværket i Sundhordlehn, samt Medlem udi det Kongel. Danske Landhuusholdnings Selskab i Kiøbenhavn. 1771. 109 S. i 8vo. Med Hof-Bogtrykker N. Møllers Skrifter. — For desto bedre at forstaae den følgende Beskrivelse, har Forfatteren forudskikket en Indledning, hvor i han handler kortelig: 1) om Berg-Arterne i Almindelighed efter deres Sammenhæng med hele Verdens Bygning: 2) om Berg-Arternes særdeles Beskaffenhed; 3) om Berg-Arters nyttige Mængdes Forsamlings-Steder: 4) om Berg-Arternes Bearbeydning: 5) om Berg-Arternes Brugs Maader til største og bedste Nytte. Efterretningen selv er udført i 5 Hovedstykker: I) om Sundhordlehns Bergværks Egns naturlige Beskaffenhed, i Henseende til Bergværks Anlæg: II) om de forefindende Kiendetegn og havende Efterretninger, angaaende begyndte og igien ødelagde Bergværks Anlæg udi denne Egn i fordum Tider: III) om Begyndelsen og Tildragelserne ved det nærværende anlagde Bergværk i Sundhordlehn: IV) om den Nytte som upaatvivlelig allerede ved dette Værk havde været erholdt; eller endnu kunde tilflyde, ved en god og ordentlig Behandlings Maade, derhos vedføyet Erindring om den Skade og Uret, som er flydt af den brugte uordentlige Omgangs-Maade; som Hoved-Aarsagerne til Afvigelsen fra den nyttige til den skadelige Vey: V) om det sidste Forslag under Dato 11te Junii Aar 1770. angaaende et nyt Participantskabs Oprettelse udi dette Værk, til Værkets ophiælpende Fremdrift, saavelsom til at forskaffe de nærværende og tilkommende Eyere Fordeel, samt derved tillige at befordre Kongens Interesse og Rigets Nytte.

*** *** ***

Kiøbenhavn. Selskabet til de skiønne Videnskabers Forfremmelse har tilkiendt Prisen i Poesien Hr. Hans Bull for hans Digt om Frihed og Eyendom, og Prisen i Veltalenheden Hr. Peder Vogelius for hans Lovtale over Knud

den

den Store. Begge Priisskrifter udgives med det første i det niende Stykke af Forsøgene i de skiønne og nyttige Videnskaber, og tillige den næst beste Digt om Frihed og Eyendom med Devise: Honestum otium. —— Prisen af Halvtredsindstive Rixdaler eller en Medaille af samme Værd udsættes igien for den beste Ode over en selv udvalgt Materie, og Prisen i Veltalenhed af Fyrretive Rixdaler eller en Medaille af samme Værd for den beste Fortælning. Materien og Indklædningen overlades ligeledes enhver Forfatters Valg og Opfindelse. Tavlen af Cebes, eller Scipions Drøm ved Cicero, eller og en Marmortel kunde, om nogen Anledning behøvedes, tiene til Mønster. Intet fastsættes, uden at Fortælningen bør have en kiendelig god og ædel Hensigt, og baade Indholdet og Stilen være Hensigten værdige. —— Der udsættes ogsaa den sædvanlige Priis af 30 Rdlr. for den beste moralske Afhandling. Dertil foreslaaes igien, dog uden at foreskrives, Tarveligheds Indflydelse i et Folks Tilstand, Sæder og Virksomhed. Vel ere over denne Materie to Afhandlinger indkomne, dog ey, deels hvad Udførelsen og Ordenen angaaer, deels i Hensende til Stilen, saa beskaffne, at Selskabet kunde agte sig beføyet at tildømme nogen af dem Prisen. Man haaber derfor, at sammes Forfattere, og flere med dem, ville lade sig opmuntre til, med større Flid at bearbeyde denne rige Materie, i sær ved at oplyse den af Historien, ved at fastsætte den sande for Staten gavnlige Tarveligheds rette Skranker, og vise de beste og nemmeste Midler til at befordre den. —— Priisskrifterne indleveres inden nærværende Aars Udgang til den Mummiske Boghandling paa Børsen. Forfatteren behage at sætte en Devise paa dem, med en hosføyet Seddel, som uden paa er betegnet med samme Devise, og hvor Forfatterens Navn og Opholdssted inden i tilkiendegives. —— De hidindtil indkomne Skrifter, hvilke af Selskabet i dets Samlinger ey udgives, kan afhentes i den Mummiske Boghandling.

Harlem. Det Hollandske Vid. Selskab havde for Aaret 1768. opgivet det Spørsmaal: Hvad udfordres til den Kunst at observere, og hvor meget kan den udrette til den menneskelige Forstands Fuldkommenhed? Prisen er bleven tilkiendt Hr. Benjam. Carrard, Præst til

Orden i Canton Bern i Schweitz. Tvende andre iblandt de indløbne Skrifter, eet under det Tankeſprog, Artem Experientia fecit, og det andet De natura naturam ipſam conſule, har det erkiendt værdige til Trykken, og beſtemt for deres Forfattere, om de mælde ſig, en Sølv-Skue-Mynt. For Aaret 1772. har det opgivet følgende Spørsmaal: Hvilke Sygdomme ere vort Fædernelands Indvaanere underkaſtede formedelſt deres naturlige Beſkaffenhed? Og hvilke ere de bedſte Lægemidler for diſſe Sygdomme. For indeværende Aar 1771. er det opgivne Spørsmaal: Hvilke ere de bedſte Midler til igien at fordybe de Farvande ſom paa een eller anden Maade, ſaaſom med Sand, Rør og Siv ere blevne opfyldte?

Brüſſel. Det lærde Sælſkab har opgivet fire Spørsmaale til Priis. Der iblandt ere tvende følgende, ſom og kan beſvares af udenlandſke Lærde: 1) Welches die beſte und wohlfeylſte Methode ſey, Leinen und andere vegetabiliſchen Materien Schwarz zu färben, ſo, daß die Farbe ganz hineindringt und den Verbrauch aushält, ohne ihre Güte ſehr merklich zu verlieren, wie ſolches bey zu färbenden Materien aus dem Thierreiche ſehr wohl geräth? 2) Wie war der bürgerliche und kirchliche Zuſtand der ſiebenzehn Provinzen der Niederlande und des Fürſtenthums Lüttich in den fünften und ſechſten Jahrhundert beſchaffen? Priſen, ſom er en Medaille til 25 Ducater, bliver uddeelt for dette Aar 1771. Afhandlingerne ſkulle være ſkrevne i det Latinſke, Franſke eller Nederlandſke Sprog.

Lyon. De ſmukke Kunſters og Videnſkabers Akademie har erklæret, at ingen af de indløbne Afhandlinger har ſaaledes tilſtrækkelig fornøyet dem, for at kunne tilkiende Forfatterne den derpaa i Aaret 1770. udſatte Priis. De opſætter den altſaa til Aaret 1773. og lade Forfatterne ſaa megen Tid til at forbedre deres indſendte Afhandlinger over ſamme Opgave: Determiner, quels ſont les Principes, qui conſtituent la Lymphe; quel eſt le veritable organe, qui la prépare; ſi les Vaiſſeaux, qui la portent dans tout les parties du Corps, ſont une continuation des dernieres

divi-

diviſions des Arteres ſangvines; ou ſi ce ſont des canaux totalement differens, & particuliers, a ce fluide; enfin quel eſt ſon uſage dans l'économie animale. Priſen er 600 Livres og Afhandlingerne maa være indſendte i Januar. 1773. Iligemaade opgiver det paa nye for ſamme Tidsrum indtil Enden af Januar. 1773. følgende Spørsmaal: On demande des recherches ſur les cauſes du vice cancereux, qui conduiſent a determiner ſa nature, ſes effets & les meilleurs moyens de le combattre. Akademiet fordrer herved en nøye Forklaring over Kræften, og en Beſkrivelſe paa den Fremgang, ſom Lægekunſten hidindtil har giort i Kræftſygens Kundſkab. Forfatteren har at underſøge de berømteſte Lægers Bemærkninger, Erfaringer og Meeninger, og at angive de derved brugte ſaa vel medicinſke, ſom chirurgiſke Midler, ſom og den fulgte Diæt. De har fremdeles at beſkrive deres egne Erfaringer og Bemærkninger, og ikke mindre de Tilfælde, ſom gaaer for eller følge med Skadens Udbrydelſe, at beſtemme Kiendetegnene paa dens forſkiællige Sæde, ſaa vel ſom dens mangfoldige Art og forſkiællige Tilſtand; at udforſke Aarſagerne, ſom foranledige den, og hvorledes man kan kiende dem; at angive de bedſte Hielpemidler i alle de forſkiællige Tilfælde; endelig og at aabne nye Udſigter i Henſeende til Opdagelſer, ſom endnu kunde gjøres, og hvorledes man kan komme dertil. Priſen beſtaaer i 1200 Livres, og Afhandlingerne indſendes Poſtfrie endten til Hr. de la Tourette, beſtandig Secretair for Vid. Claſſe, eller til Hr. Bollioud, ſom er Secretair for de ſkiønne Videnſkabers Claſſe.

Toulouſe. Det Kongel. Vid. Inſcr. og ſkiønne Vid. Akademie har opgivet følgende Spørsmaale til Priis: 1) For Aar 1771.: D'aſſigner les Loix du rétardement, qu'éprouvent les fluides dans les Conduits de toute Eſpece; 2) for Aar 1772.: de determiner les avantages & la meilleure méthode d'inoculer la petite Verole; 3) for Aar 1773. opgives endnu forrige Aars Spørsmaal under Løfte om en dobbelt Priis: de determiner 1) les revolutions, qu'éprouverent les Tectoſages, la forme, que prit leur Gouvernement, & l'état de leur pays, ſous la Domination ſucceſſive des Romains & des Viſigoths; 2) Leurs Loix & leur Caractere ſous la puiſſance des Romains.

Gøt-

Göttingen. Den regierende Græve af Lippe-Büchebürg har i forrige Aar bæret Hr. Hofraad Kæſtner med en gylden Skue-Mynt af 18 Ducaters Værd, med Opſkrift paa den eene Side: Wilhelmus I. Com. Regnans in Schaumb. & Lipp. MDCCLXX. paa den anden Abr Gotth. Kæſtnero Conſ. Aul. Magn. Brit. Reg. Philoſ. & Matheſ. in Acad. Georg. Aug. P. P. O. Samme er et nyt Beviis paa den Opmærkſomhed, hvormed Græven ſkatterer fortiente Mænd og begunſtiger de tydſke Muſer.

Altona. Iblandt den anſeelige Skiænk af rare Bøger og Haandſkrifter, ſom Hr. Prof. Kohl har giort det her værende Akademiſke Gymnaſii Bibliothek, befindes et latinſk Haandſkrift, hvor i den berømte Spanſke lærde **Enzinas** eller **Dryander** fortæller ſin Skiæbne under den Spanſke Inquiſition i Nederlandene. Den Spanſke Overſættelſe af det Nye Teſtamente, ſom han tilegnede Keyſer **Carl V.**, tildrog ham denne Forfølgelſe. **Enzinas** har overſendt hans Hiſtorie til **Melanchton**, ſom er klart af følgende Haandſkriftet foranſatte Efterretning: Hiſtorica Narratio de Franciſco Enzinare Burgenſi Hiſpano, qvi ob publicum lingva Caſtellana D. Carolo V. Cæſari ex hibitum Novum Teſtamentum, Bruxellis CIↃDXLIII. poſt XV. menſium Captivitatem ab ipſo ad Philipp. Melanchtonem miſſo, complectens Martyrum maxime Hiſpanorum & Belgarum aliqvot Hiſtorias memorabiles & lectu digniſſimas ex manuſcripto Codice, cum indice accurato nunc edita a Joanne Wankelio. Dette Haandſkrift har altſaa været en til Trykken beſtemt Copie, der ikke har naaet ſin Beſtemmelſe. Indholdet er dog mærkværdigt og fortiente vel en Bekiendtgiørelſe, og man ſkulde træffe en Foranſtaltning dertil her i Egnen, hvis ikke den Copie, man har, feylede de første 16 Blade. Man opmuntrer altſaa Eyerne af Originalen ſelv at lade den komme for Lyset, eller og at de ville overlade den til bemældte Mangels Opfyldelſe. Joh. **Wankel** var, ſom man ſeer af Jöchers gelehrte **Lexicon**, Profeſſor til Wittenberg og døde 1616. Originalen maatte formodentlig altſaa være at finde til Wittenberg eller et Sted i Sachſen.

Altona. Hr. **van Rohr**, Kongel. Danſk Capitain, en lærd Naturforſcher og Maalekunſtner, har ladet ſtikke paa

et

et Ark i Kobber den af ham ſelv optagne Proſpect af Chriſtianſtad paa Øen St. Croix. Man giver os Haab om, at denne Lærde vil meddeele flere vigtige Efterretninger om Veſtindien, hvor han har tilbragt mange Aar.

Paris. I Abbediets Saint Germain des Prés Bibliothek findes en græſk Codex af det 10de Aarhundrede, ſom indbefatter forſkiellige ſmukke og endnu ikke bekiendte Ord-Bøger. Hr. Danſe de Villoiſon, en ung lærd Mand anmælder ſig at ville udgive ſamme og **Apollonii Alexandrini** Lexikon over **Homer**, ſkal hos **Vacqve** med det første komme for Lyſet.

Padua. Hr. **Arduini**, Landhuusholdnings Lærer ved den høye Skole, har funden ved Forſøg, at man af det gemeene Rør, naar man ſkiærer det i Stykker, og lader det ligge lang Tid i Knipper, kan udpreſſe en Syrop, der fuldkommen ligner den man faaer af Sukker-Røret.

Parma. Director ved det Kongel. Bogtrykkerie har paa Hertugens Befaling bekiendtgiort, at Hoffet uddeeler en Priis af 50 Zechiner for de bedſte Sørge- og Lyſtſpil i Vers. Forfatterne ſkulle indſende deres Stykker inden May-Maaneds Udgang 1771., og det Stykke, ſom Prisen bliver tilkiendt, ſkal foreſtilles paa Hof-Theatret.

Königsberg. Hr. Mag. **Starke**, ſom arbeydede ved Skolen til Petersburg under Hr. D. **Büſchings** Direction, og tilligemed ham forlod Rusland, gik derpaa til Paris, hvor han i nogen Tid blev brugt ved det Kongel. Bibliothek, er nu her bleven beſikket til overordentlig Lærer i de Østerlandſke Sprog.

Paris. Inſcriptions-Academiet har for Aaret 1771. opgivet det Spørsmaal: Hvilke ere **Juno's** Navne og mange Slags Egenſkaber hos de forſkiellige Folk i Grækenland og Italien, ſaa vel ſom og Oprindelſen og Aarſagerne til diſſe Egenſkaber. Prisen er en Guld-Medaille af 500 Livres.

Søt-

Göttingen. Herfra ere gangne 4 Lærere til Univerſitetet i Kiel: Hr. Prof. **Weber**, ſom Phil. Prof. Ord. og Theol. Extraord.; Hr. Doct. og Actuarius **Fricke**, ſom Prof. Juris Ordinarius; Hr. Mag. **Faber**, ſom Prof. Phil. Ord. & LL. Orient., med Tilladelſe ogſaa at holde Theologiſke Forelæsninger; og Hr. **Joens Mathias Liunberg** af Sverrig, ſom Prof. Math. Ordinarius. Han er og af det Kongel. Videnſk. Sælſkab udvalgt til Correſpondent, og har kort for ſin Afreyſe erholdet Mag. Værdigheden af det her værende Philoſ. Facultet.

Göttingen. Hr. **Joh. Bernh. Koeler**, forhen Prof. til Kiel, er den 20de Februar. bleven udnævnet til Prof. Phil. Extraord. herved Univerſitetet.

Göttingen. Hr. Prof. **Murray** har nedlagt Secretariatet ved det Kongel. Videnſk. Societet, hvis Forretninger ere overdragne til Hr. Prof. **Heyne**.

Göttingen. Hr. Mag. **Schulze** er kaldet herfra til **Gieſſen**, ſom Prof. Lingv. Orientalium.

Coburg. Hr. **Fromann**, Director ved Gymnaſium er af Hans Majeſt. Kongen af Preuſſen bleven beſkikket til General-Superintendent, Conſiſtorial-Raad og Abbed ved Bergens Kloſter.

Bologna. Statsraads Secretairen Hr. **Manfredi** er af Keyſerinden af Rusland kaldet ſom Digter til Petersburg med en anſeelig Sold.

Gieſſen. Hr. D. **Bahrdt** er hidkaldet fra Erfurt til ordentlig Profeſſor i Theologien og Aftenſangs-Præſt ved Univerſitets-Kirken, og Hr. **Chriſtian Henr. Schmidt** er bleven Profeſſor i de ſkiønne Videnſkaber.

Stockholm. Hr. Cancellie-Raad **Bring**, Profeſſ. i Hiſtorien til Lund har erholdet Frihed for ſit Akademiſke Lære-Embede med ſin Gages Beholdning, for at udarbeyde den Svenſke Hiſtorie.

Tü-

Tübingen. Hr. Chriſtian Frid. Reuß, en Søn af Canzleren, er udnævnt til Prof. Extraord. i Medicinen.

Halle. Hr. D. Junghans er beſikket til Demonſtrator Botanices med Gage.

Helmſtadt. Hr. Schirach, ſom hidindtil har været Profeſſor Extraordinarius ved det Philoſophiſke Facultet er bleven udnævnet til Prof. Ordinarius.

Strasburg. Hr. Prof. Schöpflin, har ved Enden af forrige Aar ved god Sundhed celebreret ſit 50 Aars Embeds-Jubilæum.

*** *** ***

Paris. Den 25de April f. A. døde Hr. Abt Nollet, hvis Navn er ſaa berømt af hans Indſigt i Experimental-Phyſiken. — Den 30te May f. A. døde Hr. François Boucher, Kongens første Hof-Maler. Han er berømt under Titel af Gratiernes Maler. — Den 8de Julii f. A. døde Hr. Peter Nicolaus Bonamy, Kongel. Hiſtorieſkriver og Bibliothekarius, i en Alder af 73 Aar. — Hr. Henri François le Dran, Directeur ved det Chirurgiſke Akademie, døde den 17de Octobr. f. A. i ſin Alders 85 Aar. Hans Navn er berømt af adſkillige lærde Arbeyder. — Hr. Wilhelm Franz Rouelle, Medlem af det Kongel. Videnſk. Academie, ſom er berømt af ſine chymiſke Indſigter, er død i ſin Alders 67 Aar. — Ved det Franzøſiſke Akademie er død Hr. Paradies Moncrif i ſit 85 Aar, og Hr. Præſident Henault i ſit 87 Aar. — Joh. Jac. d'Orton de Mairan, Medlem af det Franſke Akademie og ældſte Sekretair ved det Kongel. Videnſk. Akademie, er død den 20de Februar. til Paris i ſit 93 Aar, og i hans Sted har Akademiet udvalgt Hr. Abb. Arnaud til dets Medlem.

Verſailles. Her døde den 20de Decbr. f. A. Hr. Jean Senac, første Liv-Læge og Medlem af Videnſk. Akademie, i ſin Alders 80 Aar. Udenlands kiender man ham i ſær af den Bog de recendita febrium intermittentium tum remittentium natura, & de earum curatione.

Stras-

Strasburg. Den 3die April døde Hr. **Wolf Balthaſ. Adolph von Steinwehr**, Prof. i Hiſtorien og Natur-Retten og Bibliothek. ved Univerſitetet. Han var fød 1704.

Stockholm. Hr. **T. R. Brocman**, Aſſeſſor i Collegio Antiqvitatum, en af de grundigſte Kiendere af de Nordiſke Oldſager og Hiſtorier er død af en tærende Sygdom i ſin Alders 37 Aar. Han har teſtamenteret ſit udvalgde Bibliothek til Rigs-Archivet.

Berlin. Den 24de Julii døde Hr. **Simon Pallas**, førſte Profeſſor i Chirurgien ved Collegium Med. Chirurgicum i ſin Alders 76 Aar. — Hr. **Joh. Baptiſta von Boyer**, Marqvis d'Argens, Director for den Philologiſke Claſſe af Videnſkabs Akademiet her og Kongel. Kammer-Herre, er for kort ſiden død i Frankerige.

Königsberg. Den 7de Junii f. A. døde Hr. **Chriſtian Cochius**, anden Hof-Præſt ved den Tydſke reformeerte Meenighed i ſin Alders 46 Aar. — Den 23de Januar. døde Hr. **Coleſtin Lowalewsky**, Canzler og Director ved Univerſitetet, Profeſſor Juris primarius og ordinarius, i ſin Alders 71 Aar.

Dresden. Den lærde Hr. **Quell**, Rector ved Skolen til Friderichsſtad, er den 15de Julii elændig omkommen, ved det at hans Heſt har ſtyrtet med ham. — Den 22de Marr. døde den berømte **Rabener**.

Leipzig. Den 18de May f. A. døde Hr. **Johann Henrich Winkler**, Profeſſor i Naturlæren, fød 1703., i hvis Sted Hr. **Haubold** er beſkikket til Prof. Phyſices. — Den 15de Septbr. f. A. døde Hr. D. **Frid. Platner**, Prof. Juris, i ſin Alders 40 Aar. — Den 2den Januar. døde Hr. **Georg Chriſtian Reichel**, Prof. i Lægekuſten i ſin Alder 44 Aar. — Hr. **Carl Chriſtian Woog**, Prof. i det latinſke og græſke Sprog, er død den 24de April.

Herborn. Den 24de May f. A. døde Hr. **Joh. Eberh. Rau**, Prof. Theol., i ſin Alders 75 Aar.

Forſte Regiſter

over

Forfatternes Navne og Skrifter,

ſom findes anforte i de

Kiobenhavnſke

Efterretningers

Forſte Hæfte

for Aaret 1771.

A.

Abdruck zweyer rechtlicher Gutachten die Ehe mit der Stieftochter und Schwiegermutter betreffend 288

Abhandlung von dem Einfluſſe der Muſik in die Geſundheit der Menſchen 158

Abriß von der Holländiſche Handlung in vier Theilen 256

Ackermann (Joh. Frid.) Commentarius Obſerv. phyſ. aſtron. & meteorologicarum 272

Adverſaria med. practica V. I. P. II. 208

d'Algarotti (du C.) Lettres ſur la Ruſſie 285

Algem. Hiſt. der Reiſen zu Waſſer und zu Lande. 19 B. 127

Almindelig Recept for Skruelſſe Hierner 370

Anchersens (Prof. Søren) Tale om Nytten af de Danſke Monarkers Udenlands Reyſer 65

Anecdote du Nord &c. 201

Anecdoten einer reiſende Ruſſen über die Staatsverfaſſung, Sitten und Gebräuche der Dänen 386

Anti-Philopatrejas 72

Auszug aus der alg. Welth. 6 B. 46

B.

Side

Bachiene (Wilh. Alb.) hiſt. u. geogr. Beſchr. von Palæſtina ꝛc. des 1 Th. 3 B. : 111

Baden (Tork.) Betragtning om Agerbruget og Landvæſenet i Dannemark : 129

Bahrdts (Carl. Frid.) Verſuch eines bibliſchen Syſtems der Dogmatik : 277

—— —— Zweyte Band : : 282

—— —— Hexaplorum Originis, qvæ ſuperſunt Auctiora & emendatiora — edidit 367

Bandini (Aug. Marc.) Theophraſti Ereſii de hiſtoria Plantarum &c. 320

Baumgartenii (Alb. Gottl.) Philoſ. generalis 25

Bartſch. oekon. theor. u. pract. Handgriffe : 64

Batteux —— 2det Opl. ved Ramler : 62

Baudots Eſſais anti-hydrophobiques 208

Bayeri (Theoph. Sigfried) opuſcula —— edidit Klotzius 252

Beckmanns (Hr. Prof.) phyſik. oekonom. Bibliothek. 205

Begivenheder (lærde) : : 408

Beſchreib. von Kopenh. u. den Kön. Landſchlöſſern für Reiſende : : 68

Betænkninger (en Falſterboers) over nye udgivne Skrifter 184

—— —— hvorvidt en Efterkommer i Regieringen er forbunden til at betale ſin Formands Gield 225

—— —— over den ſaa kaldede Philopatrejos 389

Betrachtungen über die Verbeſſerung des Juſt. Weſens in deutſch. Ländern : 43

—— —— über die neueſten hiſtoriſchen Schriften 288

Betragtninger (en om Faders) ved ſin dødfødte Søns Liig-Steen : : 166

Beweis für die Würkl. GOttes aus der Geſch. 30

Bevis, at Argus med ſine 100 Øyne har været ſtokblind, da han ſkrev ſin No. 11. og 12. om Amts- Laugs- og Friemeſterne : 308

Beyträge zur geheimen Geſchichte des menſchlichen Verſtandes und Herzens : 336

	Side
Bie (J. Chriſt.) Lovtale over Tordenſchiold	39
Bitaube, Eloge de Pierre Corneille	80
Blichfeldts (Henr. Fr.) korte Efterretning om Bergværket i Sundhordlehn i Bergens-Stift	407
Bohn de fatis ſtudii L L. Orient. inter Europæos	110
Bondens første Betænkning om de Aarſager Philopatrejas har anbragt til de dyre Tider	392
Boſſu a Nouveaux Voyages aux Indes Orientales	266
Brancrofts (Edw.) Nat. Geſchichte von Guiana und Süd-Amerika	47
Breitkopfs anderweitige Nachr. von ein neuen gramm. krit. Wörterbuche	187
Brenneches Forſøg til moraliſke Sindbilleder	33
Bruun (Joh. Nordal) Naturens Navne-Dag	49
Burontii (Caroli) Attonis S. eccleſiæ Vercellenſis Epiſcopi Opera	320
Büſchings, Magazin für die neue Hiſtorie und Geographie	203
—— —— (Ant. Frid.) algemeine Anmerk. über die Symb. Schriften der ewäng. Luth. Kirke	219
—— —— (Joh. Chriſtoph.) Entwurf der vornehmſten Wahrh. der chriſtl. Relig.	398
Böttgers (Laur.) Breve eller almindelige Betragtninger over JEſu Chriſti Lidelſe	145

C.

Cambural, Abrége de la Vie & du Syſteme de Gaſſendi	267
Camus (M. de) La Medic. pratiqve	42
Cardonnés Mélanges de Litterature orientale	395
Carpzovii (Abb.) D Hieronymi Theol. græc. Dialogus de ſancta Trinitate	45
Chelonis eller det dydige Fruentimmer	331
Clemm (Henr. Wilh.) Vollſtändige Einleit. in die Relig. und geſamte Theologie. V. B.	250
Clotius (Chr. Aug.) Gedichte auf die Huldigung des Churf. zu Sachſen	95

Seite

Curtii (Mich. Conr.) Lucius Iunius Moderatus Columella, zwölf Bücher von der Landwirthſchaft . . 224
Curtis (Richard) Abhandlung von dem Bau und Bildung der Zähne . 31

D.

Danneil (Joh. Frid.) Vergleich. der natürlichen und eingepfropften Blattern . 96
Deguignes algem. Geſch. der Hunnen und Türken. 3 B. 23
Delius (Hofr.) de uteri fabrica controverſa . 128
Dialogues ſur le Commerce des Bleds . 112
Diſcours pron. a l'Aſſ. ord. de l'Acad. des Sc. & Bell. Lettr. de Pruſſe . 29
Diſcours philoſ. ſur l'homme . 30
Dixmerie Contes philoſophiques & moraux 264
Dodridges (Philipp) Heilige Taler . 17
Dupre de Liſle Traité des maladies de la Poitrine 363
Dyſſels (Joh. Arndt) Pro Memoria til Philopatr. 101
Dødsfald (lærde Mands) . . 415

E.

Eberhards (Joh. Petr.) Gedanken von Nutzen der Mathematik . . 112
Eccius (Jo. Georg.) Commentatio de Alexandra Scala 126
Effendi (Ibrahim) Traité de la Tactique . 301
Ehlers (Martin) Gedanken von Vocabellernen 240
Erindring til de unge Adelsmænd . 391
Erneſti (Prof.) M. Fabii Quinctiliani de inſtitutione Oratoria Liber decimus in uſum Lectionum editus . 366
—— —— (Jo. Aug.) Elogium Gellerti . 9
—— —— Narratio crit. de Interpretatione Prophetiarum Meſſianarum in Eccl. Chriſt. 14
Eſaus Brødres ſlette Kiøbmandſkab, en Prædiken 152
Eſſay on the original genius of Homer . 377

Seite

Erleben (Jo. Chriſtoph. Polycarp.) Einl. in die Vieh-Arzneykunſt. 48

F.

Falſters (Rectpr) Vers over Kong Frid. IV. 149
Febronii (Juſtini) de Statu Eccleſiæ & Legitima Poteſtate Romani Pontificis. Tom. 2dus 270
Felicita publica 78
F**g. om Philopatrejas i et Brev til en høy Herre 71
Fidler (Ferd. Ambr.) Der Proſelyt 397
Flor. En retſkaffen Mands Haandbog 69
Forſlag til at finde Udveye til Krigs-Tieneres bedre Beſoldning 335
Forſøg til en Afhandling om Teſtamenter 325
Freymüth. Briefe über die Eroberung der Inſel Corſica 175
Fueslins (Joh. Caſp.) Geſch. der beſten Künſtler in der Schweitz 108
Fölelſer ved at betragte Kongens Valg-Sprog ꝛc. 389

G.

Gedanken von Hochmuth 157
Gellerts (C. F.) Freundſchafts Briefe 29
Geſelſch. Beſchäftigungen 58
Gleims Digter 93
—— einzele Gedichte 254
Godhed nden Retviished 182
Goldhagen (Herm.) nöthige Unterricht in den Relig. Gründen 31
Gouan. Hiſtoria piſcium 76
Grows Dialogues de Platon. 304
Grundſätze der deutſche Schrache 77
Grundede Tanker over Philopatrejaſes Anmærkn. ꝛc. 321
Guntlaks (Jac.) Liv og Levnets Beſkrivelſe 373

Register.

H.

	Seite
Haben Souverains ein Recht Atheisten zu seyn?	48
Harles (Gottl. Christoph.) des M. Christoph. Joseph. Succro kleine deutsche Schriften	143
Heguerty (M. O.) de la Nature des biens des anciens Romains	26
Herbst, Vern. und Schriftm. Anw. wie sich Christen bey ihr. äusserl. Gottesd. vern. und christl. zu verhalten haben	63
Hiller, Lieder für Kinder	79
Himmel-Brev, nedfalden og funden i Faardrup	391
Hindenburg (Car. Frid.) Animadv. quibus Xenoph. Memor. Socr. Dictorum & fact. Libri emend. & illustrantur	125
Hvas (Jens) Oversættelse af Montesquieu om Lovenes Natur og Aarsag	193. 209
Høysgaards (Jens) Nye Forsøg til at fastsætte Brugen af Ut og Quod &c.	213
—— —— Første Anhang til den accentuerede Grammatika, angaaende Indretningen i et orthographisk Ord-Register	257

J.

Jacobi Abschied an den Amor	94
—— die Sommerreise	124
—— die Winterreise	47
—— Gedichte an die Gräfinn von *** und Legende von dem heiligen Hippolytus und dem seliggesprochenen Gericus	128
Jeppe Vægters Betragtninger over Staten og det almindelige Bedste	392
Ihre (Joh.) Glossarium Sueo-Gothicum	302
Jortins (Joh.) Abhandlung über die Wahrheit der christl. Religion	176
Italienische Biographie. 2 B.	126
Journal Polonais	368

K.

K.

Side

Kæſtners (Abr. Gotth.) Lobſchrift auf Gottfried Wilhelm von Leibnitz . 176
—— —— über die Lehre der Schöpfung aus Nichts 351
Khel. Ad Numismata Imp. Roman. aur. & argentea &c. . . 79
Klotzii (Chriſt. Ad.) Theſaur. Epiſtol. Gesnerianus 160
—— —— Edidit Caroli Alphonſi du Fresnoy & Franciſci Mariæ Marſy de Pictura Carmina elegantiſſima . 366
—— —— Lectiones Venuſinæ . 366
Kochs (G. H. A.) kleine Gedichte : 55
—— —— —— neue Oden : : 144
Korners (Joh. Gottfr.) Der heil. Schrift. Erſter Theil ꝛc. : : 365
Korte Betragtn. om Hoveriets Affkaffelſe i Dannemark 73
Kort Underretning om det beneficerede Gods i Norge 390
Kratzenſteins (Chriſt. Gottl.) Vorleſungen über die Experimental-Phyſik : 316
Kurzer Unterricht von dem wahren und dem falſchen Chriſtenth. : : 110
Köchers Illuſtre teſtimonium apoſtolicum de Divinitate Salvatoris Chriſti Rom. IX. 5. 347
Köhler (Joh. Bernh.) Phædon aus dem Griech. des Plato : : 112
Kölbele (Joh. Balth.) Schreiben an Herrn Moſes Mendelſon : 352

L.

Læſpende Sang paa en vigtig Dag den 29de Jan. 1771. 390
Lamberts (J. H.) Zuſätze zu dem Logarithmiſchen und Trigonometriſchen Tabellen : 399
Lancelotti (Gabrielis) Veter. Inſcriptionum nova Collectio . . 272
Langebechs (Jac.) Anmældelſe om en Samling af Middel-Alderens latinſke Skrifter 401
Langhorns (Rasm. Pet.) aandelige Taler : 151

Seite

Lelands (D. Joh.) Erweis der Vorth. und Nothw. der chriſtl. Offenb. 124
Leſſing, wie die Alten den Tod gebildet haben 62
Lindner, de Javoleno Priſco 16
Linnés (Caroli de) Amœnitates Academ. Vol. VII. 335
Lohrmanns (Chriſt.) Anmærkninger over Drammens oekonomiſke Beſkaffenhed 407
Longeriie (l'Abbe de) Recueil de Pieces intereſſantes pour ſervir a l'hiſtoire de France 206
Lucifers Begrædelſe over Helvedes Forſtyrrelſe 391
Ludwig (Prof.) Adverſ. med. pract. V. I. P. I. 28
Luzac (Joan.) Specimen exhibens Obſerv. apolog. pro JCtis Rom. ad Loc. Cicer. pro Murena C. XI.-XIII. 122

M.

Malebranche (de l'Oratoire) Traité de l'infini crée 153
Mangold. Opuſc. med. phyſica 64
Martini (Carol. Ant. de) Poſitiones de Jure Civitatis 127
Meine Ueberzeugungen 57
Mendelſon (Moſes) Schreiben an den Hrn. Diacon. Lavater 286
Metsburg (Georg) Helshämi Phyſ. experim. Newtoniana 144
Michaelis (Joh. Dav.) deutſche Ueberſetz. des Alt. Teſt. mit Anmerk. für Ungelehrte 224
—— —— Moſaiſches Recht. Erſt. Th. 299
—— —— de Judæis Salomonis Tempore Architecturæ parum peritis 317
—— —— (Hofr.) vermiſchte Schriften. 2te Th. 285
—— —— Paraphraſis über die Briefe Pauli an die Galater, Epheſer ꝛc. 367
—— —— deutſcher Ueberſ. des Alt. Teſts. II. Th. 399
Millots Elemens de l'hiſtoire d'Angleterre 288
Morus (Sam. Frid. Nathan.) Dionyſius Longinus de ſublimitate 144

Regiſter.

Side

Murrays (Prof.) Deſcriptio terrarum Septentr. ex idea Adami Bremenſis - 169
Muſen-Almanach : : 271
Müller (Joh. Petr. Andr.) von dem menſchl. Verſtande ꝛc. : : 96

N.

Neue monatliche Beyträge zur Naturkunde. 1ſtes Stk. 270
Neues Syſtem der Kräfte des menſchlichen Verſtandes 160
Nollet l'Art des Exper. ſur le choix, la Conſtr. & l'uſage des Inſtruments - 61
Nova Acta phyſica Acad. Cæſ. Leop. Carol. Nat. Curioſorum - - 288

O.

Oeder (Georg. Chriſt.) Verz. zu der Flora Danica gehör. wildwachſ. Kräuter : 21
Ole Smedesvends Begrædelſe over Riſengrød : 372
Origine des premiers Societes des Peuples, des Sciences, des Arts, & des idiomes anciens & modernes - - 271
Owen (Henrich) an Enquiry in to the preſent State of the ſept. Verſion - 304

P.

Pernety, Diſſertation ſur l'Amerique & les Américaines - - 268
Peterſen (Hallgrim) aandelige og moraliſke ſmaa Afhandlinger : : 249
Phil. Betracht. über die Thieriſche Schöpfung 55
Philopatrejas (Anonym.) - - 1
Philopatrejas (Fortſat) : : 69
Philoclereſias Anmærkn. over Philopatrejas : 99
Philocalus om Studeringers nærværende Tilſtand og bedre Indretning : : 179

Regiſter.

Side

Philoalethejas Anmærkninger over Philopatrejas 184
Philodanejas kritiſke Brev til Philopatrejas 185
Philodani Underſøgelſe af Philopatrejas Anmærkninger. I. Hæfte : : 232
—— —— —— II. Hæfte : : 235
Philopatrejas alvorlige Palinodie ꝛc. : 331
Philoteropatrejas Anmærkninger over Philopatrejas Afhandling om Geiſtligh. Indkomſter 334
Philokakias imod Philopatrejas : 369
Phyſical. oekon. Ausʒüge ꝛc. 10 B. 1ſtes Stk. 109
Politiſke Grundregler eller Kunſten at regiere 374
Porte (l'Abbe de la) le Voyageur François. Tom. IX. X. - - 111
Præſtens Læredigt i Anledning af Philopatrejas 406
Pragmatiſche Geſchichte der Bulle: in Cœna Domini 2. Th. 3. Th. : : 368
Prémiere Partie des Antiqv. dans la Collection de Sa Majeſté le Roi de Pruſſe a Sans Souci 272
Prieſtley (Joſeph) A View of the principles of Non-Conformiſtes - - 202
Priis-Skrifter om Tilbøyelighedernes Udryddelſe 155
Profe (Gottfr.) zufällige Gedanken von der Erziehung 86
Prüfung der Urſ. von der Hornviehſeuche : 32
Pſeudo-Apollo. Comoedie : : 405

R.

Raarup (Andreas) udgivet Rector Falſters Vers over Kong Frid. IV. : 149
Ræv, den Tyrkiſke (en Satire) : : : 39
Rabeners Syv gange Syv Spaadomme : 388
Rambachs (Joh. Jac.) Verſuch einer pragmatiſchen Litterair-Hiſtorie : 288
Rambach (Fr. Eb.) catech. Handbuch : 61
Raulin Inſtr. ſucc. ſur les accouchemens : 32
Recueil des pieces, qui ont remp. lex prix de l'Ac. Roy. d. Sc. T. VII. : 96

Side

Reichardi (Henr. Gottfr.) *Georgii Gemisti Plethonis* de iis, qvæ post pugnam mantinensem apud Græcos gesta sunt = 158
Renthe (August Ernst) Die algemeine Sittenlehre des sinnlichen Vergnügens = 365
Regnold (Josva) Rede bey Eröfnung der Kongl. Acad. der Künste zu London = 269
Richmand (Christ.) Von den Unwahrheit der Hervorbringen der Muttermahle durch die Einbild. Kraft = = 176
Richard. Hist. nat. de l'air & des meteores 74
Riedel (Prof.) philosoph. Bibliothek. 1 B. = 142
Riforma d' Italia = = = 109
Roi Les Ruines des plus monumens de la Grece 363
Rothe Kort Begr. af Nat. Læren = 66
Rowe (Elisab.) Die Freundschaft im Tode 397

S.

Sahl (Laurenti) Prælectiones philosoph. *Log.* & *Metaph.* uno systemate complexæ in us. Juvent. Schol. Havniensis = 289
Sahl (Laurentii) Paraphrasis in prior. Epist. Pauli ad Corinthios Partic. 3tia = 337
—— —— —— Partic. 4ta = = 353
Samtaler, tre patriotiske, imellem 2 danske Reysende om deres Fædrenelands Tilstand 239
Sara Th **, en Fortælling = = 183
Saxdorph (Mathias) dissertatio inaugur de diverso Partu = = 404
Scheidii (Jacobi) Glossarium arabico Latinum 207
Schenbechrrs (Joh. Georg) Bericht von der Peruvian-Rinde = = = 256
Schirach (Gottl. Bened.) Jo. Tzetzæ carm. Iliaca edidit = = = 123
Schlegel (M. Gottlieb) Abh. von den ersten Grundsätzen in der Weltweisheit und den schönen Wissenschaften = = 300

Side

Schlegel (Joh. Ad.) Pred. üb. den Apoſtol. Segensvunſch Ph. IV. 8. : : 143
Schlöſſers, Tableau de l'hiſt. de Ruſſie : 142
Schmid (Chriſt. Henr.) Authologie der deutſchen 140
Schorch (Chr. Frid. Imm.) Incl. Fac. Jur. Erford. Relponſorum & Sentent. ſelect. Collectio 127
Schreiben über die Erziehung : 92
Schultingii (Ant.) Commentationes Academicæ 398
Schultz, Unterr. von der Einphrophung der Pocken 64
Schultze (Chriſtoph. Frid.) Geſchichte des Osmann. Reich. I B. : : : 141
Search (Edevard) The Light of Nature : 392
Seiler (Georg. Frid.) der Geiſt und die Geſinn. des Vernunftm. Chriſtenthums : 60
Semler (Joh. Sal.) chriſtl. freye Unterſuch. über die Offenb. Johannis : 59
Severini Hungari (Joh.) Conſpectus hiſt. hungar. 159
Snedorffs (Prof.) ſmaa Skrifter i tvende Bind 273
Soergel (Mart. Frid.) com. Taciti de Situ moribus & Pop. germaniæ Libellus : 207
Sonnenfelds Breif. üb. die Wiener-Schaubühne 78
Steinbergs (Chr. Gottl.) bibliſche Erzälungen 61
Steuart (John) Grundſätze der Statswirthchaft II. B. 192
Striger (Joh. Chriſtoph.) Kurzer Beytrag zu einer vernünftigen Erlernung der Wiſſenſchaften 368
Stubs (Ambroſii) Arier og andre poetiſke Stykker 161
Suhms (Pet. Frid.) Samlinger (Kisbenhavnſke, ſom en Fortſættelſe af de Tronhiemſke) I B. I Stk. : : 241
Swedenborgs (Eman.) Delitiæ Sapientiæ 400
Svendſke Bedrager : : 373
Syſtem der Weſen : : 63
Σωκρατης μαινομενος 175

T.

Taler (Sorøiſke) paa Kongens Fødſels Dag den 29de Januar. 1770 : 81

Sider

Tanker ved at gjennemlæſe Betragtningen over Hoverriets Afſkaffelſe i Dannemark : 370
Tanker til høyere Eftertanke om gode Love i et Land 374
Tanker til Fabriqvers Anlæg og Vedligeholdelſe 405
Teller (Wilh. Abrah.) Erſte Sammlung einiger Predigten : : 160
Thorlacii (Thorlac) tilforl. Efterretning om Hexegrenen : : 187
Thyme, Freym. und pract. Ged. über die Gebrechen der Juſtitz ꝛc. : : : : 79
Tittel (Gottl. Aug.) Verſionis Corn. Taciti Specimen 192
—— —— Societ. Lat. march. Badenſis Actor. Vol II. 320
Tiſſots Underretning for Landmanden angaaende Sundheden : : 315
Tordenſchiold, Lovtale over ham ved Bie : 39
Tølner, Zuſätze zu ſeiner Unterſ. des thät. Gehorſ. JEſum Chriſtum : 80

U.

Unzers (Joh. Aug.) mediciniſches Handbuch 400
Underſøgelſe (af en Normand) om et Norſk Akademies Oprettelſe : : 305
Upartieſk Underſøgelſe om de Akadem. Exam. ere Videnſk. og Lærdom. til Gavn eller Skade 113

V.

Wagner (Henr.) Q. Horatii Flacc. carmina collatione Script. græc. illuſtrata : 287
Walchs Bibliotheca ſymbol. vetus : : 319
Walſer (Gabriel) Kurzgefaßte Schweitzer Geographie 240
Warden (John) a Syſtem of revealed Religion 364
Wegelin, Plan raiſonne d'une hiſtoire univerſ. & diplomatique : : : 302
Weyſe, die Jagd : : 287
Velmeente Erindringer i Andl. af Philopatreja's 3die Anm. om Geiſtlighedens Indkomſter 97

Side

Velmeente patr. Tanker til høyere Eftertanke 317
Willer (Joh. Gottfr.) üb. einige Stellen der H. Schrift 95
Vernets Reflexions ſur les Meurs, ſur la Religion & ſur le Culte 286
Wiegands Anleitung zu einer öſterreichiſchen Lands- und Hauswirtſchafts-Calender 400
Vies des Empereurs Tite Antonime & Marc. Aurele 174
Winkler (Joh. Dietr.) Worte der Erweckung für Eltern und Kind. 304
—— —— Beyträge zur Erbauung 400
—— —— bibliſche Nebenſtunden 4 Th. 107
Volkmans (J. J.) Hiſt. critiſche Nachr. von Italien 396
Voltaire 15
W. * * (Mr. de) Remarques ſur le Militaire des Turcs 159
W. (P. T.) Overſættelſe af den liden Catechismus for Ungdommen, ſom lægger ſig efter Finanz-Væſenet 324

X.

Zeibich (Henr. Aug.) Circumciſionis Originem minime ab Ægypt. repetendam demonſtrat 16

Z.

Zachariæ Paraphr. Erkl. der beyde Brief. an die Cor. 303
—— —— an die Gal. Eph. Phil. Coll. und Theſſalon. ibid.
Zeplichal (Ant.) Algebra in Tabellen 399
Zierlein (Joh. Georg) Commentatio de Philoſ. Cicer. 160
Zuckerts (Joh. Frid.) phyſ. diätet. Abh. von der Luft und Witterung 399

Æ.

Æreminde over Sal. Etats-Raad Niſſen 177

Andet Register
over
de vigtigſte Materier,
ſom forekomme i det
Første Hæfte.

A.

Side

Aabenbaring, Johannis om den er en apocryphiſk Bog : : : 59
Aandelav, hvad er : : : : : 262
—— —— hvor mange Slags : : 258
Aand, den Socratiſke : : : 277
Aand, den Hellige: hans Perſonlighed : 280
Agerbrug og Landvæſenet i Dannemark (Afhandling derom) : : 120
Akademier, hvorfor Norge ingen har : 305
Anecdoter, Nordiſke : : 201
Anmærkninger over 3die og 4de Kap. af 1ſte Epiſt. til de Corinthier : : 337
—— —— over 5te og 6te Kap. af 1ſte Epiſt. til de Corinthier : : : : 353
Arier og poetiſke Stykker : : : 161

B.

Begivenheder (Lærde) : : 408
Betragtning, blot philoſophiſk om de forſkiællige Regierings-Former, Grund-Driveſiere og dermed Overeenſtemmende Love : 194
Betragtninger, en om en Faders, ved ſin dødfødde Søns Ligſteen : : : 166
Beſchreibung von Kopenhagen : : 68
Beſkrivelſe over de Nordiſke Lande efter Adami Bremenſis Begreb : : : 169
Bøger, de Symboliſke : : : : 278

C.

Side

C.

Chelonis, et ſær dydigt Fruentimmer 331
Chriſti Ankomſt, Hensigten der af 282
Conjunctivus (modus) Regler for dens Brug 213
Conſulent, en Engelſk, hans Raad og Kneb, udsvet mod ham ſelv 333
Controvers mellem Theologerne i Jena og Halle 346

D.

Dodridge, hans Liv og Levnet 17
—— —— Skrifter 20
Domme, Menneſkers om hinanden, hvorvidt derpaa kan reflecteres 178
Dyden, forſkiællige Maader at lære den paa 9
Dyden hvad Montesquieu derved forſtaaer 195
Dødsfald (Lærde Mænds) 415

E.

Eed, Religions, 278
Examina, de Akademiſke, upartieſt Undersøgelſe derom 113

F.

Fiſkene, deres Natur-Hiſtorie 76
Forderveiſe, den naturlige 283
Forſøg til at faſtſætte Brugen af Ut og Quod 213
Fruentimmernes Herſkab afſkildret 387

G.

Gaſſendi Liv og Levnet 267
Genie, det Homeriſke 377
Geiſtlighed, Afhandling om dens Indkomſter 5
Geiſtlighed, dens Indkomſter, velmeente Erindringer derom 97
—— —— Anmærkninger derover 99
Giæld, en Formands, hvorvidt en Efterkommer i Regieringen er forbunden at betale ſamme 225
Godhed uden Retvished 182
Grammatiker, tvende Slags 257
Grund-Lærdomme 279
Guiana, Natur-Hiſtorie derom 47

H.

Side

H.

Haandbog, en retſkaffen Mands : 69
Handel, Afhandling om dens Svaghed : 1
Hedninger, gode Tanker om deres Salighed : 57
Hierne, dens Lighed med et Sædekorn og en Kierne 42
Hoveriet, dets Afſkaffelſe, Betragtning derover 73
Hovmod, Tanker derom : : 157

J.

Idealiſter, deres Igiendriveſſe : 30
Ihre, hans Regler om Ut og Qvod forſvarede 218
Imperfectum (Tempus) Regler for dets Brug : 213
Juſtits-Væſens, Forbedring i Tydſkland : 43

K.

Kiærlighed til Fædernelandet, ſom Grund-Driveſier i democratiet : : 195
Kiætter, Kiættemager og Kiættemagere : 350
Kiøbmandſkab, Eſaus Brødres : 152

L.

Læſebøger, deres Nytte for Skole-Diſcipler : 290
—— —— bør ikke være forfattede efter den demonſtrative Methodes Regler : ibid.
Læſemaade ὧν ὁ for ὁ ὧν Rom. IX. 5., hvorvidt kan forſvares : : 349
Laugene, Anmærkninger derom : 308
Lidelſe, JEſu, almindelige Betragtninger derover 145
Logika, hvorfra den Videnſkab er tagen, og hvorfor forenet under eet med Metaphyſik 291
Lovtale, over Corneille : : 80
Lovtale over Gellert : : 9
—— —— over Tordenſkiold : 39
Luften, dens Natur-Hiſtorie : : 74
Lon, Præſternes ſtaaende hvorledes forſtaaes 322

M.

Menneſke-Kiærlighed, en vis Aarſag til dens Mangel 29
Menſal-Gaarde, Præſters, om de ere ſkadelige for Landvæſenet : : 334

Side

Montesquien, urigtig forſvaret i det Kapitel om de monarkiſke Regieringer = 210
Moſis Fortælling om Skabelſen = 281

N.

Navne-Dag, Naturens, et Digt = 49
Non-Conformiſter, deres Principier = 202

O.

Ontologie, hvorvidt bør ſtrække ſig = 295
Opdragelſen tilfældige Tanker derom = 86
—— —— Brev derom = = 92
Ord-Regiſter, et ortographiſk, dets Indretning 257
Overſættelſe, den Lutherſke, af Biblen = 278

P.

Palinodie, Philopatrejaſes = 331
Perfectum Regler for dets Brug = 213
Philoſophia generalis, hvad derved forſtaaes 25
Philopatrejas, hvorfor en ſær Skribent = 101 o.f.
Philoſophie, objective og ſubjective betragtet, hvad er 292
Phyſik, denne Videnſkabs forſkiællige vidtløftigere og meer indſkrænkede Bemærkelſe = 66
Plan, en god, maa følges med Beſtandighed 248
Planter, deres Beſkrivelſe, hvorledes forfattes 22
Profeſſorer, deres Ære og Reputation bør ikke komme an paa Studenternes Bifald = 180
Prophetierne om Meſſias, deres Fortolkning i Kirken 14

Q.

Qvod, Regler for dets Brug = 213

R.

Ræv, den Tyrkiſke, en Satire = = 39
Regierings-Kunſt, den falſke = = 375
Regiering, den bedſte Tale derover = 81
Religionen, Betragtning derover = 241
Religion, den ſandes Kiendetegn = 279
—— —— Enhver kan blive ſalig ved ſin, hvorvidt og hvorledes = = 280
Ret, den Moſaiſke = 299

Regiſter.

Side

Rettergang, Afhandling derom : 3
Reyſer, danſke Monarkers Udenlandſke, Taler derom 65

S.

Samlinger (Kiøbenhavnſke) : 241
Siælen, dens Tilbøyeligheder, af hvilke Aarſager beſtemmes : : 42
Sindbilleder, moraliſke : : 33 o. f.
Skabning, Dyrenes, Betragtning derover : 55
Skabelſe, Moſis Fortælling derom : 281
Skoler, Skole-Væſen, Tanker derom : 86 o. f.
Skoler, authentiqve i alle et Lands Provintzer, hvad Nytte ſkulde have : 307
Skribentere, hvorvidt kan forpligtes til at angive deres Navne : : 103 o. f.
Skrifter, Symboliſke, Anmærkninger derover 219
Skrive-Friheden, Tanker derom : 239
Skrive-Friheden Betragtning derover : 244
—— —— Nytte deraf i Tiden : 246
Skrift, den Hellige, guddommelige Kraft : 280
Sprog, det tydſkes, Grundſatzer : 77
Straffer, de guddommelige : 280
Straf, Helvedes ævige : : 284
Studeringer, Afhandling om deres nærværende Tilſtand og bedre Indretning : 179

T.

Taler, hellige : : : 151
Tand-Pine, dens Aarſager : : 31
Tapperhed, en beſværlig Dyd, og vanſkelig at bedømme : : 40
Tarvelighed, Betragtning derover : 247
Tempel, den Salomoniſke, har kun været en meget maadelig Bygning : 317
Teſtamenter, Afhandling derom : 325
Tider, dyre, Aarſag dertil : : 1
Tilbøyeligheder, hvorvidt kan udryddes : 155
Tilbøyelighed til det Onde, den naturlige : 283
Tone, forſkiællig fra Vocal : : 260
Tre-Eenigheden : : 280

U.

Regiſter.

Side

U.

Underſaatter, hvor ſtor Tak de ſkylde den Konge, der alene ſøger ſin Ære i Fædrenelandets Kiærlighed = = 85
Underſøgelſe (Philodani) over Philopatrejas Anmærkninger = = = 232 o. f.
Ut, Regler for dets Brug = = = 213

V.

Vers over Frid. IV. Regiering = 149
Vittighed, den behagelige, hvorvidt finde Sted i Dyds og Religions Læremaade = 9 o. f.
Vocaler, hviſkende og klarlydende = 259
Vocal, forſkiællig fra Tone = = 260

Æ.

Æren, Monarkiets Grund-Drivefier hos Montesquieu, Betragtning derover 197 o. f.